فەرهەنگا گولی

فارسی ـ کوردی

مسعود خالد گولی

[illegible] دهۆک 2002

دەزگەها سپیرێز یا چاپ و وەشانێ

خودانێ ئمتیازێ: حافظ قاضی

سەرنڤیسەر: مؤید طیب

* کتێبا هژمار (۲)
* فەرهەنگا گولی (فارسی ـ کوردی)
* مسعود خالد گولی
* دەرهێنانا هونەری و کومپیوتەر: م. خ. گولی
* بەرگ: بەیار جەمیل
* خوەشنڤیسی: یوسف بەرواری
* چاپا ئێکێ
* ژمارا سپاردنێ: (۳٤) سالا ۲۰۰۲
* چاپخانە: وەزارەتا پەروەردێ ـ هەولێر
* تیراژ: (۵۰۰) دانە

پێشگۆتن

نڤیسەر و هۆزانڤانێن مە یێن کلاسیک مشە پەیڤێن فارسی بکار ئینایننە د نڤیسینێن خوە دا و ئەو ژی ڤەدگەڕت بۆ کاودانێت وی سەردەمی. ئیرۆ دەمێ ئەو دەستنڤیسێن وان دکەڤنە بەر دەستێن مە، ئەم دکەڤین ئالوزیان ژ بەر کو زمانێ وان تێکەلەک بوو ژ زمانێن: (کوردی، فارسی، تورکی وعەرەبی)، و تنێ تشتێ کو مە ژ ڤان ئالوزیان بینتە دەر دێ قاموس بن. ئەڤە ب نسبەت نڤیسینێن کلاسیکێن مە، ژ لایەکێ دیڤە ئەم(کورد) وەک مللەتەکێ زولم لێکری، هەردەم مالێت مە ل ملێن مە بووینە و ئەم یێت دەربەدەری وەلاتێن خەلکی بووین، ب تایبەتی ل نیڤا دووێ ژ چەرخێ بۆری کو ڤێ دەربەدەریێ سنوور بەزاندن و گەهشتبوو دوورترین جه ل سەر رویێ ئەردی. پرانیا ڤان دەربەدەران ل ئیرانێ ئاکنجیبوون و بۆ ماوەیێ پتر ژ بیست سالان دگەل ئیرانیان ژیان و زاروکێن وان د خواندنگەهێن ئیرانیان ڤە و ب زمانێ ئیرانیان(فارسی) خواندن و نڤیسین. ئەڤرۆ پشتی قوربانیدانەکا زێدە، نیمچە ئازادی یەک ل هەرێما کوردستانا عیراقێ هاتیە دەست و ب رەف رەف ئەڤ دەربەدەرە یێ قەستا وەلاتێ خوە یێ خوشتڤی دکەنەڤە. ئاڤەدانی و پێشڤەچۆن ژ گەلەک ئالیانڤە ئەڤرۆ ل کوردستانا عیراقێ یا گەهشتی یە ئاستێن بلند و بەردەوامن ژی لسەر، بەلام ژ لایێ بزاڤا رەوشەنبیری ڤە هێشتا نەگەهشتیە ئاستێ پێویست، و وەکی ئەم دبینین هەر رەوشەنبیرەک ژ ئالیێ خوەڤە یێ بزاڤێ دکت کو ڤێ بۆشاییێ داگرت و ژ وان ژی زارۆکێن وان دەربەدەرا یێن کو ل ئیرانێ ب زمانێ فارسی خواندین و ئەڤرۆ دڤێن ب رێکا قەلەمێ خوە، خزمەتا رەوشەنبیری یا وەلاتێ خوە بکەن.. ئەڤ خەمخورە دو جوینن؛ جوینەک ژ وان ئەون کو دڤێن ب رێکا وەرگێرانێ(وەرگێران ژ فارسی بۆ کوردی) خزمەتێ بکەن، کو ئەو دبینن نویترین و گرنگترین پەرتوکێن جیهانێ ب زمانێ فارسی کەفتینە بەر دەستێن فارسی زانان، لەورا ئەو ژی حەز دکەن زوی وان پەرتوکان ب زمانێ کوردی داننە بەر دەستێن مللەتێ خوە. جوینێ دووێ ژی ئەون یێن کو ب قەلەمێ خوە و ب هزرا خوە، خوە

ئاڤێتینه مەیدانێ، بەلاَم هندەک ژ ڤی جوینێ دووێ ب زمانێ فارسی هزر دکن و ب کوردی وێ هزرێ دادرێژن.. دیارە ژی ئەڤ هەردو جوینە گەلەک پێدڤی قاموسەکێ نە کو بۆ وان ببتە هاریکار، بۆیە ژی مە پێکۆل کر بۆ دانانا ڤێ قاموسێ.

ژ بۆیی کو خوەندەڤان ئاگەهداری چەوانیا بەرهەڤکرنا ڤێ قاموسێ بن، من ل ژێر ب چەند خالان تێبینی یێن خوە رێزکرینە:

* یا زانایە کو زمانێ ئیرانی(نەکو یێ فارسی)، تێکەلەکە ژ گەلەک زمانان، وەکی(ئنگلیزی، تورکی، روسی، سریانی، سانسکریتی، عەرەبی، عبری، فرەنسی، یوونانی، مەغولی، هندی، ئوردویی، فارسی، کوردی و......هتد) و هەگەر من ڤیابا قاموسا (ئیرانی ـ کوردی) چێکەم، دا هینگێ مەجبوور بم کو هندی پەیڤێن ب زمانێن سلال من ناڤ لێ ئینابن د قاموسا خوە دا دەستنیشان بکەم ب مەرجەکی کو ئیرانیان ئەو ب کار ئینابن و خویایە ژی کو ب تنێ ئەو پەیڤێن ب زمانێن (عەرەبی، فرەنسی، تورکی، ئنگلیزی و یوونانی)، د ناڤ قاموس و نڤیسینێن ئیرانیان دا ب بەرچاڤ دکەڤن، رەنگە گەلەک پتر بن ژ پەیڤێن فارسی بخوە، بۆیە ژی من خوە ژ قاموسا (ئیرانی ـ کوردی) دوور خست، ئەو تێ نە کو ئەو پەیڤێن ئیرانیان ژ بیانیان وەرگرتین و وەکی خوە دارشتین، یان ژی ئەو پەیڤێن کو وەکی خوە ماین لێ بۆ هندەک واتایێن دی لکار بن، من وەرگرتینە، ژ بەر کو نهۆ ئەو مولکێ فارسا بخوەنە.

* من نەڤیا ئەز سێ چارێکێن پەیڤێن ڤێ قاموسێ ب هەمی پێشگر و پاشگر و کورتکری و......هتد) بینمە خوار، چێتر بێژین: پەیڤەک کو هەمان پەیڤ چەندین پێشگر و پاشگران وەردگرت و هەمان پەیڤ دهێتە سڤککرن و پشتی دهێتە سڤککرن، دیسان دگەل وان هەمی پێشگر و پاشگران دهێتەڤە و دوبارە و سێ بارە و چەندبارەبوونا هەمان پەیڤ ب چەند رەنگێن دی و......، من ئەڤ چەندە ب پێدڤی نەدیتیە و نابینم ژی، لێ بۆ ساناهی ئێخستن من هەر د ڤێ قاموسێ دا(ل بەرپەرێن ١٨ـ٣٠)، بابەتێ (چەند خالێن گرنگ و پێدڤی ژ دەستوورا زمانێ فارسی) بەرهەڤکریە، بۆ زانین.

* هەر دیسان ب نسبەت ژێدەرەکی و کا چەند کار ژێ دەردکەڤن، وەکی نموونە ژێدەرێ(رفتن: چۆن)، ئەو کارێن کو ل هەمی دەمان و بۆ هەمی کەسان ژ ڤی ژێدەری دەردکەڤن ب تنێ پتر ژ شێست کارانە، ئەڤە و ژ بلی کارێن فرمان و تێپەڕ و تێ نەپەڕ و......هتد. د ڤێ قاموسێ دا من چەندەک ژێ ئینایە و ئەڤێن دی ژی لسەر خواندەڤانی فەر دبت کو خوە بگەهینتە دەستوورا زمانێ فارسی، و ژ بۆ ئاسانکرنا کارێ خواندەڤانی مە د ڤێ قاموسێ دا هندەک ژ دەستوورێن دەستپێکی و د هەمان دەم دا گرنگ و بنگەهین بەرهەڤکرینە.

* ب نسبەت بلێڤکرن(تلفظ)ا پەیڤێن فارسی:

ـ پرانیا پەیڤان ب چەندین رەنگان دهێنە بلێڤکرن، کو ئەڤ جیاوازیا بلێڤکرنێ ژی، ب بەرفرەهیا ئاخا ئیرانێ و ب مشەیی یا نەتەوان ڤە گرێدایە و هەر کەسەکی یان هەر دەڤەرەکێ ب رەنگەکێ ئەو پەیڤ بلێڤکرینە.. لێ من لڤێرە پێکۆل کریە بلێڤکرنا ژ هەمیان بەربەلاڤتر دەستنیشان بکەم و بۆ ڤێ چەندێ ژی من مفا ژ قاموسان وەرگرتیە. ئەڤە سەرەرایی کو من مفا ژ دوازدە سالێن خواندنا خوە ب زمانێ فارسی و تێکەلیا خوە یا هەڤدە سالان دگەل ئیرانیان دیتیە. و سەرەرایی ڤێ چەندێ ژی، من نەشیایە و نەشێم ژی بدروستی چەوانی یا بلێڤکرنا پەیڤێن فارسی، ب نڤیسین، بۆ گوهێن وە بدەمە ناساندن، ژ بەرکو من مفا ژ رێنڤیسا لاتینی دیتییە ـ یا کو من چێترین رێک دیتی بۆ ڤی ئەرکی ـ و ئەڤ رێنڤیسە رەنگە بدروستی تێرا زمانێ کوردی نەکربت، ئەڤجا چ بگەهتە زمانەکێ بیانی کو ئەو ژی فارسی بت. بۆ نموونە مە چوار رەنگێن (و)ا د رێنڤیسا لاتینی دا بۆ زمانێ کوردی بکارئینایینە کو ئەو ژی (O- Û- U- W)نە، هەرچەندە چێدبت د زمانێ کوردی دا بەس بۆ ڤێ تیپێ ب تنێ ئەم پێدڤی چەند رەنگێن دی ژی بین، ئەڤە و د زمانێ فارسی دا ئەڤ گومانە نامینت و دێ بێژین: ئەڤ چوار رەنگە و ئەو چوارشێوە بلێڤکرنە تێرا تیپا (و)ا فارسی ناکن. هەرچەندە مەرەم ژ دانانا ڤێ قاموسێ نە ئەوە کو ئەم چەوانیا بلێڤکرنا پەیڤان بدەینە ناساندن و چێدبت ژی هند گرنگیی یا خوە نەبت.

* دیسان بۆ هندەک تیپان ئەز مامە مەحتل کا کیژان تیپا لاتینی بکار بینم، وەکی: (ث، ح، ذ، ص، ض، ط، ظ، ع، غ). هندەک ژ وان من وەکی ئیرانیان کا

چەوان بلێڤ دکن، تیپەکا لاتینی ب هەمان بلێڤکرن ژێرە دانایە، وەکی:

ـ بۆ تیپێن (ت، ط) من تیپا (T)یا لاتینی بکار بریە، ژ بەرکو ئیرانی هەر دو تیپان ب یەک ئاوایی بلێڤ دکن.

ـ بۆ تیپێن (ث، س، ص) من تیپا (S)یا لاتینی نڤیسی یە، ژ بەرکو ئیرانی هەر سێ تیپان ب یەک ئاوایی بلێڤ دکن.

ـ بۆ تیپێن (ذ، ز، ض، ظ) من تیپا (Z)یا لاتینی دانایە، ژ بەرکو ئیرانی هەر چوار تیپان ب یەک ئاوایی بلێڤ دکن.

ـ بۆ تیپێن (ح، ه) من تیپا (H)یا لاتینی وەرگرتیە، ژ بەرکو ئیرانی هەر دو تیپان ب یەک ئاوایی بلێڤ دکن.

هەروەسا بۆ هەر دو پەیڤێن (ع، غ) کو مە د رێنڤیسا لاتینی دا نینن، ئەز ڤەگەریامە سەر دەستوورا مە یا کوردی و کا ئەم د کوردیێ دا ل شوینا ڤان هەردو پەیڤان ب رێنڤیسا لاتینی چ بکار دئینین، من هەمان د فارسیێ دا ژی بکار ئینایینە، ئانکو:

ـ هەگەر تیپا (ع)، (فتحە) لسەر بت، من تیپا(E)یا لاتینی ژێرە دانایە.

ـ هەگەر تیپا (ع)، (کسرە) لبن بت، من تیپا(Ê)یا لاتینی ژێرە دانایە.

ـ هەگەر تیپا (ع)، (ضمّە) لسەر بت، من تیپا(U)یا لاتینی ژێرە دانایە.

ـ هەگەر لدویڤ تیپا(ع) را، تیپا(و) هاتبت، من تیپا(Û)یا لاتینی ژێرە دانایە.

ـ هەگەر لدویڤ تیپا(ع) را، تیپا(ا) هاتبت، من تیپا(A)یا لاتینی ژێرە دانایە.

ـ هەگەر تیپا(ع) ل نیڤا پەیڤێ یان دویماهی یا پەیڤێ هاتبت، من (') ژێرە دانایە.

ـ بۆ تیپێن (غ، خ) هەردووان من تیپا (X) یا لاتینی وەرگرتی یە. هەرچەندە ل دەڤەرێن ژێک جیاوازێن ئیرانێ هەر دو تیپێن (غ، ق) ب رەنگێن ژێک جیاواز دهێنە بلێڤ کرن، بۆ نموونە: ل باکورێ ئیرانێ هەردووان (غ) بلێڤ دکن، ل باشوورێ دەڤەرا (فارس) هەردووان (ق) بلێڤ دکن و ل دەڤەرا (کرمان) هەردووان ب (ق)ەکا وەسا بلێڤ دکن کو دەنگێ (خ) ژی ژێ دهێت، لێ ل ڤێرە مە بۆ تیپا (ق)،

تیـپـا لاتینی یا (Q) ئینایه و بۆ هەردوویـن دی(خ، غ) ژی ب یەک ئاوایی (X) دانایە.

* دێ ئێبینه سەر هەڤواته یان شرۆڤا کوردی کو بەرامبەر پەیڤێن فارسی یێن ڤێ قاموسێ هاتینه دانان.

مـخـابن، هێـدی هێـدی پەیڤـێن رەسـەن و خـومـالی یێـن کـوردی یێ بن گـورێ دبن، نەخاسـمه خەم هلگـر دکێمن کو ڤان پەیڤان بپـارێزن و نڤیسـینێن مه یێـن نهۆ و بێ سەروبەریا قاموسێن(کوردی ـ کوردی«زاراڤێ بەهدینی») شەهدەڤانێن ڤێ راستیێ نه.

ب نسبـەت ڤێ خالێ، دەمێ من ڤیـای هەڤـواتاییێن کوردی بۆ پەیڤـێن فـارسی دەینم، ئەو هەڤواتا لبەر من د غەریب بوون، لەورا ژی من ل گەلەک جهان شرۆڤه بۆ پەیڤان ب فەری دیتی یه، بۆ نموونه: دەمێ دبێژین (کۆد)، ژ بەر نەبوونا (کۆد)ی ل دەمێ نهـۆ و بکار نەئینانا ڤێ پەیڤێ، ل بەر من و خـوەندەڤانان چێدبت ئەڤ پەیڤه غەریب بت، لێ هەگەر مه شرۆڤه کر و گۆت: (کۆد، ئانکو ترارکێ کو ژ داری هاتبته چێکرن) هینگێ فێمکرنا وێ دێ ژ نوی دەست دت. ئەڤ نموونه د مشەنه و دڤێت ژ بیر نەکین ژی کـو ل گەلەک جهان مه تنێ شرۆڤه نڤیـسی یه، ئەو ژی ژ بەر بدەست نەکەفـتنا هەڤـواتایێ ب زمـانێ کـوردی(زاراڤێ بەهدینی)، ژ بەر کـو هندەک ژ وان نـینن و هندەکـێن دی ژی یێـن بەرزە بـووین ژ بەر بکارنەئینانـا وان. من بـاوەری ب خـوەندەڤـانـان هەیه کـو دێ بۆ چاپێن داهاتی ڤێ قـامـوسێ زەنگین تر کـەن ب دانانەبەردەستا ڤان هەڤواتاییێن بەرزەبووی.

ل دویماهیێ سـوپاسـیـا هەردو خـویشـک و برایان(ژیان طاهر احـمـد و ئـامـر طاهر احـمد ـ کو هەردو دەرچۆیێن کـولیژا ئـادابێ نه ل زانکۆیا دهۆکێ و نێـزیکی بیـست سـالێن ژییێ خـوه ل ئیـرانێ بۆراندینه و هەر سێ قـوناغـێن خـواندنێ(سـەرەتـایی، ناڤنجی و ئامادەیی) ل ئیرانێ و ب زمانێ فـارسی خواندینه ـ) دکەم بۆ راستڤەکرنا ڤێ قاموسێ و ئامۆژگاریێن وان ل جهێن پێدڤی.

مەسعود خالد گولی

دهۆک ـ ٢٠٠١/٧/٣

سەرچاوێن زمانێ فارسی

دەستەیەکا گرنگ ژ زمانان ب زمانێن (هندوئەوروپی) هاتینە ناڤکرن، کو ئەو ژی ئەڤەنە: هیتی ـ ئەرمەنی ـ بالتی و سلاڤی ـ ئەلبانی و ڤەنیزی و ئیلیری ـ یەونانی ـ تورکی و فریژی ـ کلتی(سلتی)ـ لاتینی ـ تخاری(اگنی و کوچی) ـ ژێرمەنی و هندوئیرانی(ئاریایی).

و پشکەکا گرنگ ژ زمانێن هندوئیرانی، کۆمێن زمانێن ئیرانی نە کو ل پەی گۆرانکارییێن کو ب سەردا هاتین، لسەر سێ جوینێن ژێری هاتینە دابەشکرن:

أ) زمانێن ئیرانی یێن کەڤن

ب) زمانێن ئیرانی یێن ناڤین

ج) زمانێن ئیرانی یێن نهۆ

هەر ئێک ژ ڤان هەر سێ جوینا بخوە ژی، ژ چەند زمانەکان پێک دهێن کو دێ لخوارێ بەرچاڤ کەین:

أ) زمانێن ئیرانی یێن کەڤن

زمانێن ئیرانی یێن کەڤن ژ ڤان زمانان پێک دهێت:

١ـ میدی: زمانێ شاهێن سنسلا میدی و خەلکێ رۆژئاڤا و ناڤەراستا ئیرانێ بوو. ژ سالا (٨٣٥)ێ بەری زایینێ و هێرڤە د نڤیسارێن شاهێن ئاشوور دا ناڤێ میدی یان هاتیە.

٢ـ پارسی یا باستان: ئەڤ زمانە یێ تایبەت بوو ب خەلکێ دەڤەرا (پارس)ڤە و پشتی شاهێن هەخامەنشی یا هاتینە سەر حوکمی، ئەڤ زمانە ل سەرانسەری ئیرانێ بەلاڤە بوو. نڤیسارێن داریوشێ مەزن و شاهێن دی یێن هەخامەنشی کو لسەر بەرا هاتینە نڤیسین، ب ڤی زمانی نە.

٣ـ ئاڤێستایی: زمانێ ئاڤێستایی زمانێ پشکەک ژ خەلکێ دەڤەرێن رۆژهلات و باکورێ رۆژهلاتێ ئیرانێ بوو و پەرتوکا پیرۆزا زەردەشت پێغەمبەری (ئاڤێستا) ب ڤی زمانی یە.

ب) زمانێن ئیرانی یێن ناڤین

ئەڤ کۆمەزمانە دکەڤنە د ناڤبەرا زمانێن کەڤن و نهۆ یێن ئیرانی دا. زوی ب زوی مرۆڤ نکارت بێژت کا ل کیژان دەمی ئەڤ زمانە هاتیە قادێ، لێ ژ نڤیسارێن شاهێن هەخامەنشی یان دیار دبت کو ل دویماهیا سەردەمێ دەستهەلاتداری یا هەخامەنشی یان(دۆرێت چەرخێ چوارێ بەری زایینێ)، کۆمە زمانێن ئیرانی یێن ناڤین هاتبنە مەیدانێ، ژ بەر کو ل ڤی دەمی بوو کو هێدی هێدی زمانێ پارسی یا باستانی بەرەڤ چونەییێ ڤە دچۆ، نەخاسمە ژ لایێ دستوورێ ڤە مشە شاشی کەتبوونە ڤی زمانی.

زمانێن ئیرانی یێن ناڤین کو هندەک پاشمای ژێ ماینە، ئەڤێن ژێرینە:

١ـ پارتی(پەهلەڤی یا ئەشکانی): ئەڤ زمانە تایبەت بوو ب خەلکێ دەڤەرا خوراسان کو د ناڤدار بوون ب (پارت). دەمێ کو ئەشکانی ژ ڤی مللەتی هاتینە سەر حوکمی، ئەڤ زمانە ل هەمی ئیرانێ بەلاڤ بوو و پشتی وان ساسانی ژی هەر ب ڤی زمانی ئاخفتن و نڤیسین. ژ زمانێ پەهلەڤی یا ئەشکانی چو نەمایە، دبێژن سەردەمێ ئەشکانیان حەفتێ پەرتوک ب ڤی زمانی هەبوون و ژ وان پەرتوکان: (مروک ـ سندباد ـ یوسیفاس ـ سیماس و......هتد)، لێ نهۆ چو ژ وان نەماینە و ب تنێ پەرتوکەکا بچویک یا مای ب ناڤێ (درخت آسوریک).

٢ـ پارسی یا ناڤین: ئەڤ زمانە، زمانێ فەرمی یێ وەلاتێ ئیرانێ بوو ل سەردەمێ ساسانیان. ژ ڤی زمانی مستەک ژ خرارەکێ ماینە. پێتڤی یە ڤێ ژێ بزانین کو پشتی عەرەبان ب سەر دەڤەرێ دا گرتی، پەرتوکێن پەهلەڤی مانە د جهـ دا و سەد و چەند سال بۆرین هەتا کو (ابن مقفع)ی پەرتوکێن (کلیلە و دمنە) و (خداینامە) ژ پەهلەڤی کرینە عەرەبی و هندەک پەرتوکێن دی هەتا سەدسالا

حەفتێ(ئانکو شەش سەدسالا پشتی هینگێ)ژی هێشتا خواندەڤانێن خوە هەبوون ب تایبەت ل دەڤەرا خوراسانێ، بەلێ ئەو تشتێ کو عەرەبان بێ سەروبەر کرین، مەغولیا ئەو بێ بنیات کرن. سەرەرایی ڤێ وێرانییێ، هندەک پەرتوک نهو ژی ماینە، وەکی: [کارنامەء اردشیر بابکان ـ یادگار زریران(کو شەرناما گەرشاسبی یە دگەل ئەرجاسبی)ـ زردهشت نامە ـ خسرو گواتان(خسرو قباد)ـ پشکێن ئاڤێستایێ(کو هەر پێنج پشکێن: «یسنا، یشتها، وندیداد، ویسپرد و خردە ئاڤێستا»نە)ـ پەرتوکێن ئۆلی و چەند پەرتوکێن دی ژی].

٣ـ سغدی: ئەڤ زمانە ل وەلاتێ (سغد)ـ کو «سەمەرقەند و بوخارا» سەنتەرێن ڤی وەلاتی بوون ـ بەربەلاڤ بوو و دهاتە هژمارتن زمانێ نێڤ نەتەوی یێ ئاسیایا ناڤەراست و سەرچەڤێن ڤی زمانی دگەهشتنە وەلاتێ چینێ ژی. ئەڤ زمانە ل ژێر کارتێکرنا زمانێن فارسی و تورکی هێدی هێدی ژ مەیدانێ رابوو.

٤ـ خوتەنی: ئێک ژ زمانێن ئیرانی یێن ناڤینە کو ل کەڤنە وەلاتێ(خوتەن ـ ل باشوورێ رۆژهلاتێ کاشغەرێ یە ـ) ب ڤی زمانی دئاخفتن.

٥ـ خوارەزمی: زمانێ دەڤەرا خوارەزم و دەور و بەرێن رویبارێ جەیحون بوو و خویایە کو تا چەرخێ هەشتێ یێ کۆچی ژی هێشتا مابوو و پاشان جهێ خوە دایە زمانێ فارسی و زمانێ تورکی. شوین مایێن زمانێ خوارەزمی هەمی ب خەتێ عەرەبی نە، بەلێ هێشتا هەمی بدروستاهی نەهاتینە راکرن، ژ بەر کو ئەو خەتێ پێ هاتیە نڤیسین یێ بێ خال و بێ لڤاندن(تحریک) بوو.

ج) زمانێن ئیرانی یێن نهۆ

ئەڤ کۆمەزمانە ژ ڤان زمانێن ژێری پێک دهێت:

١ـ فارسی یا نوی(دەری): ئەڤ زمانە سەرەتا ل دەڤەرا خوراسانێ لکار بوو، و هێدی هێدی گەهشتە ناڤ پایتەختێ ساسانیان و پاشان بوو زمانێ دەرباریێ(کوچکا شاهی) ژی و بۆیە ب ڤی ناڤی(دەرباری: دەری) هاتە ناڤکرن، و نوکە ژی هەر ب ڤی زمانی دئاخڤن. ژ وان ناڤدارێن کو هەر ل سەرەتا ب ڤی زمانی نڤیسین و هاتینە

پێش؛ (رودەکی، دەقیقی، کەسایی و فیردەوسی) بوون.

یا خویایە کو پشتی زمانێ دەری بوویە زمانێ فەرمی یێ سیاسی و ئەدەبی ل هەمی ئیرانێ، ئەڤ زمانە وەک خوە نەما، ب تایبەت پشتی هوزانڤانێن دەڤەرێن ناڤەراست، رۆژئاڤا، باکور و باشووری ئیرانێ ب ڤی زمانی نڤیسین و ب رێکا نڤیسینێن خوە گەلەک پەیڤ و زاراوێن خوە یێن ناوچەیی یێن تایبەت ئینانە د ناڤ زمانێ دەری دا. ژ لایەکێ دیڤە زمانێ عەرەبی ژی هەر ل دەستپێکا بسەرداگرتنا ئیسلامێ ل سەر دەڤەرێ جهێ خوە د ناڤ ڤی زمانی دا کر.

٢ـ ئاسی(ئەستی): ئەڤ زمانە ل پشکەک ژ دەڤەرێن چیایی یێن قەفقاسێ بکار دهێت و دو زاراڤێن گرنگ و سەرەکی ڤی زمانی پێک دئینن، کو ئەو ژی: زاراڤێ(ئیرون)ی و زاراڤێ(دیکورون)ی نە.

ئەڤ مللەتێ (ئاسی) یان (ئالانی) کو ل سەر بەرپەرێن مێژوویێ مشە ناڤێ وان بەرچاڤ دبت، د بنەرەت دا خەلکێن ئالییێ رۆژهلاتێ دەریایا خەزەرن کو کۆچ کرینە و ل ڤێ دەڤەرێ(چیاییێن قەفقاس) ئاکنجی بووینە، لەورا ژی زمانێ وان گەلەک نێزیکی زمانێن (سغدی و خوارەزمی)یە.

٣ـ پشتو(پختو): زمانێ ناوچەیی یێ رۆژهلاتێ ئەڤغانستانێ و پشکەکێ ژ خوجهێن سنوورێن باکورێ رۆژئاڤاییێ پاکستانێ یە. ئەڤ زمانە ژ چەند زاراڤەیێن جیاواز پێکدهێت، وەکی: (ڤەزیری، ئافەریدی، پیشاڤەری، قەندهاری ـ غلزەئی ـ بنوچی و......هتد). د زمانێ پشتو دا هێشتا (نێر و مێ) مایە.

٤ـ بەلووچی: ئەڤ زمانە ل پشکەکێ ژ بەلووچستانێ و هندەک دەڤەرێن تورکمەنستانا روسی لکارە.

٥ـ کوردی: ئەڤ زمانە تایبەتە ب مللەتەکیڤە ب ناڤێ کورد، کو وەلاتێ وان ل سەر وەلاتێن: (ئیران، تورکیا، عێراق و سوریا)یا نهۆ هاتیە پارڤەکرن.

کەرەستێن سەرەکی یێن پێکهینەرێن زمانێ فارسی

زمانێ فارسی، زمانەکە کو ئەڤە چەند هزار سالن ل وەلاتێ ئیرانێ پێ دئاخڤن و بۆرینا دەمی گەلەک گهۆڕین لێ کرینە و هندەک ژ ڤان گهۆڕینا ل سەر پەیڤان بووینە و هندەک ژی ل دەستوورا زمانی بووینە و ئەڤ گهۆڕینە ب رێکا تێکەلبوونا هندەک زمانێن دی دگەل زمانێ فارسی هاتینە کرن کو هندەک ژ وان هەڤ رە و ریشالن دگەل زمانێ فارسی و نێزیکاتی یەک یا د گەلێک هەی و هندەکێن دی ژی د بیانی نە. لخوارێ مە لبەرە وان زمانا بدەینە نیاسین یێن کو هەر ئێک ب رەنگەکی و ژ بۆ مەرەمەکێ هاتینە دناڤ زمانێ فارسی دا و بووینە کەرەستێن سەرەکی یێن پێکهێنەرێن زمانێ فارسی.

١ـ دەری یا کەڤن: بەلگەنامە دیار دکەن کو ل سەردەمێ ساسانیان و دەستپێکا ئیسلامەتیێ، زمانێ دەری ژی وەکی زمانێ پەهلەڤی هەبوویە و ژ وان بەلگەیان هندەک نڤشت و رستەنە کو د پەرتوکێن عەرەبی دا ژ زاردەڤێ شاهێن ساسانی و مەزنێن وی سەردەمی و ل دەستپێکا ئیسلامەتیێ هاتینە تومارکرن کو ئەڤ نڤیسینە ب زمانێ دەری یا کەڤن بووینە نەکو ب زمانێ پەهلەڤی. بۆ نموونە مرۆڤ دشێت بنێڕتە پەرتوکێن: (المحاسن والاضداد) یا (جاحظ)ی، (تاریخ)ا (طبری) و (عیون الاخبار) یا (ابن قتیبە)ی.

٢ـ پارتی: مشە پەیڤێن پارتی د ناڤ زمانێ فارسی دا دهێنە دیتن، وەکی: افراشتن، اندام، جاوید، خاست، فرشتە، مرغ، پور، پهلوان، چهر، شاهپور، شهر، فرزانە و......هتد.

٣ـ پارسی یا ناڤین(پەهلەڤی): پڕانیا پەیڤێن کو ژ ڤی زمانی هاتینە د ناڤ زمانێ فارسی دا، پەیڤێن ئۆلی(زەردەشتی)نە، وەکی: آبان، آفرینگان، ارد، اردش،

اردیبهشت، اشتاد، امرداد، انیران، اوستا، خورشید، سروش، شهریور و......هتد.

٤ـ هندی: ل سەردەمێ ساسانیان و ئیسلامێ، چەندین پەیڤێن هندی هاتنە د ناڤ زمانێ فارسی دا، وەکی: انبه، برشکال، جمدر، جنگل، جنم، جوکی، چاپ، چمپا، دهره، کافور، کپی، کتاره، نارگیل، نیلوفر، هلاهل و......هتد.

٥ـ عەرەبی: ژ ئەنجامێ هێرشێن عەرەبان و ب رێکا ئیسلامێ، مشە پەیڤێن عەرەبی هاتنە د ناڤ زمانێ فارسی دا، و هێژایی گۆتنێ یە کو، کا زمانێ عەرەبی ب چ گەرماتی و ب چ هێزەک بسەر مصرێ و سوریێ دا گرت، ب هەمان گەرماتی و هەمان هێز بسەر ئیرانێ ژی داگرت، لێ زمانێ فارسی تا حەددەکی خوە لبەر گرت و ب رێکا زمانێن: (قبطی، نبطی، ئارامی و سریانی)دا نەچۆ.

سەرەتا (هەر ژ چەرخێ ئێکێ تا چەرخێ پێنجێ)، تنێ ئەو پەیڤێن عەرەبی هاتنە د ناڤ زمانێ فارسی دا کو هەڤواتاییێن بەرامبەر وان د زمانێ فارسی دا نەبوون، وەکی: زکاة، حج، مسلم، مؤمن، کافر، جهاد، فاسق، منافق، قرآن، متعه، طلاق، قبله، شیطان، کوثر، وسوسه، دعا، عزرائیل، میکائیل، شهید، لعنة، رجیم، شنبه، جمعه و......هتد.

هەروەسا هندەک پەیڤێن ئیداری و گەلەک پەیڤێن جۆراوجۆرێن دی ژی هاتنە دناڤ زمانێ فارسی دا، وەکی: اوّل، ثاني، غزا، غزو، سلطان، حرس، شرطة، امیر، رعیة، کاتب، کتاب، رسول، حبس، خادم، خلیفة، اتفاق، فرار، سبب، اختیار، حاکم، ادعا، راتب، حمد، شکر و......هتد.

٦ـ تورکی: پشتی فەرمانرەوایی یا ئیرانێ کەتیە دەستێ هندەک سنسلێن تورکا (غەزنەوی، سەلجوقی، خوارەزمشاهی و ئیلخانی)یان و مانا سوپاییێ تورکا ل شار و باژێرک و گوندێن ئیرانیان، د ڤی دەمی دا زمانێ تورکی هاتە دناڤ زمانێ فارسی دا، بۆ نموونە: اتا، اتابیک(اتابک)، اطاق، باشی، بیگ(بگ)، تاش، چاروق، چخماق، خاتون، خاقان، خان، سنجاق، قاپچی، قربان(قماندان، کماندان) و......هتد.

٧) مەغولی: ژ چەرخێ حەفتێ و هێرڤە، پشتی مەغولان بسەر ئیرانێ دا گرتی،

گەلەک پەیڤێن مەغولی هاتنە دناڤ زمانێ فارسی دا، وەکی: آقا، آلتون، اردو، الاغ، ایل، ایلخان، ایلچی، بهادر، تومان، سوغات، سیورمیش، قراغچی، نوکر، یاسا، یاغی و......هتد.

٨) ئەوروپی: ل سەردەمێ صەفەوی یان و ژ بەر هاتن و چۆنا بالیوز و بازرگانێن بیانی بۆ ئیرانێ و بەروڤاژی، هێدی هێدی پەیڤێن بیانی هاتنە دناڤ زمانێ فارسی دا. ل سەردەمێ قەجەرا ژی، ژ بەر ڤرێکرنا بالیوزێن ئیرانی بۆ وەلاتێن ئەوروپی و دامەزراندنا بالیوزخانە و کنسولی یێن وان ل تەهران و باژێرێن دی، و ب تایبەت پشتی ڤرێکرنا قوتابیان بۆ ئەوروپا ل سەردەمێ دەستەلاتداری یا (ناصرالدین شاه)ی، مشە پەیڤێن رۆژئاڤایی هاتنە دناڤ زمانێ فارسی دا.

پشتی (مشروطیت)ێ و خوەشبوونا پەیوەندی یان ل ناڤبەرا ئیرانێ و وەلاتێن رۆژئاڤایی، هێرشا پەیڤێن ئەوروپی و ئەمریکی بۆ سەر زمانێ فارسی ب هێزتر لێ هات، بۆ نموونە دێ هندەک ژ وان پەیڤان ژ ڤان هەر سێ زمانێن ژێری ئینین:

ـ **فرەنسی:** آدرس، آرتیکل، آژان، اتومبیل، ارگ، بانک، بلیط، پارتی، پارک، پارلمان، پرگرام، پلیس، پیانو، تروریست، تلفن، تلگراف، دیپلماسی، رادیکال، سالن، سانسور، سندیکا، کابینە، کمیسیون، کنفرانس، موزیک و......هتد.

ـ **ئنگلیزی:** استوپ، اسموکینگ، باسکت بال، ساندویچ، فوتبال، کتری، کوکتل، گلاس، واگن، هاف بک، گاف تایم و......هتد.

ـ **روسی:** استکان، اسکناس، بلشویک، چتور، درشکە، روبل، سماور، کالسکە، وتکا و......هتد.

زمانێ فارسی
پشتی دیاربوونا ئیسلامەتیێ

پشتی دیاربوونا ئیسلامەتیێ و دەمێ ڤی دینی ئیران ژێ ڤەگرتی، زمانێ عەرەبی ل ڤی وەلاتی بەلاڤە بوو، و هوسا زانایێن ئیرانی یێت موسلمان ژ بەر ئولێ خوە کەتنە د ناڤ زمانێ عەرەبی دا و هەر هینگێ بوو کو نڤیسین و تۆرێ ئیرانیان بوو زمانێ عەرەبی و زمانێ عەرەبی ل ڤی وەلاتی ب درێژی یا دو چەرخا گەهشتە گوپیتکێ، ب تایبەتی ژ لایێ زانستی و ئەدەبی ڤە. و هەر د هەمان دەمدا ژی زمانێ فارسی ما زمانێ ئاخفتنێ و دانوستاندنێت رۆژانە لسەر ئاستێ مللی.

دەستپێکا چەرخێ سییێ یێ کۆچی، هندەک دەڤەرێن رۆژهلاتا ئیرانێ، وەکی: (خوراسان و سگستان و......) لبن سیبەرا خیلافەتا ئیسلامی سەرخوەبوونا خوە وەرگرتن و رێڤەبرنا دەڤەرێ کەتە د دەستێن میرێن ناڤخویی یێن بنەمالێن ناڤدارێن ئیرانی یێن کەڤن دا.. هەر هینگێ زمانێ فارسی سەروژنوی سەرهلداڤە ب تایبەتی د بیاڤێ هوزان و ئەدەبی دا، بەلاّم ئەڤ زمانێ فارسی یێ نوی ل ژێر کارتێکرنا زمانێ عەرەبی بۆ ماوەیەکی درێژ گەلەک هاتبوو گوهارتن.

هەر ل ڤی دەمی بوو کو بۆ جارا ئێکێ هوزانا فارسی یا ئیسلامی ل سەردەمێ (یعقوب بن لیث ـ دامەزرێنەرێ دەولەتا صەففاری ل سگستانێ ـ) دیار بووی، ئەو ژی پشتی وان سەرکەفتنا بوو یێن کو (یعقوب بن لیث)ی بدەستڤە ئینایین، ل وی دەمی هوزانڤان و پەسنکەرێن (یعقوب)ی رابوون ب ڤەهاندنا هوزانا و پەسندانا وی ب زمانێ عەرەبی.. (یعقوب)ی گۆت: بۆچی هوین ب وی زمانی هوزانا ب من ڤەدهینن یێ کو ئەم تێ نەگەهین ـ ژ بەر کو وەکە مە گۆتی زمانێ عەرەبی زمانێ فەرمی یێ دەولەتێ و زمانێ زانست و ئەدەبی بوو و خەلک هەر ب زمانێ خوە یێ فارسی دئاخفتن ـ، و هوزانڤان ل زمانێ فارسی زڤرین و هوزان ب زمانێ فارسی

نڤیسین و ب زمانێ فارسی پەسنێن وی دان و پشتی هینگێ زمانێ فارسی دیسان هاتەڤە مەیدانێ و زمانێ هوزانێ و نڤیسینێ ل سەردەمێ دەولەتا (سامانی) ل خوراسانێ گەلەک پێش کەت و هەر ل ڤی دەمی بوو کو ئێکەمین هوزانڤانێ مەزنێ فارسان دیار بووی کو ئەو ژی (جعفر بن محمد رودکی یێ سەمەرقەندی ٢٦٠ـ٣٢٩کۆچی) بوو. هەروەسا گەلەک نڤیسینێن فارسی یا نوی ل ڤی سەردەمی هاتنە مەیدانێ کو خودانێت ناڤدارترینێن وان ئەڤ زانایە بوون: (ابو علی محمد بلعمی ـ ابو ریحان بیرونی و ابو علی بن سینا).

دڤێ ڤێ ژی ژ بیر نەکین کو ئەڤ شورەشا ئەدەبی و رەوشەنبیری کو ب هاتنەڤا زمانێ فارسی لسەر ئاستێ ئەدەب و هونەری دیار بوویەڤە، ل دژی زمانێ عەرەبی نەراوەستیا، بەلکو زمانێ عەرەبی هەر ما زمانێ عەرەبییێ جاران و دشێین بێژین هێژ وێڤەتر ژی.

هەروەسا ل سەردەمێ سەلجوقیان ژی کو دهێتە هژمارتن گرنگترین و ناڤدارترین سەردەم بۆ مێژووا زانست و ئەدەبی ل ئیرانێ، نەبەس ب زمانێ فارسی، بەلکو ب زمانێ عەرەبی ژی، مشە زانا و نڤیسەران ب هەردو زمانان خوە بەردانە قادێ کو کێمتر نەبوون ژ ناڤدارێن چەرخێ چارێ(بیرونی و ابن سینا)ی، و هەگەر بێژین ل وی سەردەمی تۆرێ فارسی گەهشتبوو پلا گەهشتنێ، ئەڤە بەرهەمێ وێ گەهشتنێ ل چەرخێن پێنجێ و شەشێ کۆچی دیار بوو، کو بۆ نموونە ژ هوزانڤانان دکارین ڤان ناڤان بینین: (ناصر خسرو ـ عمر خیام ـ الحکیم السنائي ـ شیخ عطار ـ الخاقاني الشرواني و نظامي گنجوي)، و ژ مێژوونڤیسان: (راوندي)یێ خودانێ پەرتوکا «راحة الصدور»، و ژ فەقە و زانایان: (حجة الاسلام الامام محمد الغزالي و القشیري) و ژ وەزیر و نڤیسەران ژی، ناڤدارێن مینا: (عمید الملك الکندري و نظام الملك ـ وەزیرێ ناڤدار د مێژووا شارستانیا ئیسلامی دا کو گەلەک خواندنگەه ل باژێرێن وەکی: بلخ، نیشابور، هرات، اصفهان، بغداد و......هتد، ب ناڤێ وی (نظامیه) هاتینە ناڤکرن ـ)، ییێن ڤی سەردەمی نە.

* * *

بەری هێرشا مەغولا دەستهەلات ژ دەستێ سەلجوقی یان هاتبوو دەر و کەتبوو د دەستێن دەولەتا خوارەزمشاهی یان دا. و د هەمان دەمدا ژی دەستهەلات ژ چەنگیزخانێ مەغول کەتبوو دەستێن کورێ و نەڤیێن وی، کو ل سەردەمێ هولاکوخانی، هێرشێن وی بۆ سەر دەڤەرێ دویماهیک ب خیلافەتا ئیسلامی ل دەڤەرێ ئینا و هوسا دەستهەلاتداری ل ئیرانێ کەتە دەستێ ڤێ بنەمالێ کو ب (ئیلخانی) د ناڤدار بوون و ئێکەم کەس ژ ڤێ بنەمالێ کو ل ئیرانێ حوکم گرتیە دەست (غازان خان) بوو.

هێژ دەڤەرێ بدروستاهی بێهنا خوە نەدای ژ بەر هێرشێن مەغولا، جارەکا دی هێرش هاتنەڤە سەر دەڤەرێ و ڤێ جارێ ژ لایێ تەیموور لەنگی ڤە بوو کو ب ژێک بژالەبوونا دەولەتێ بدویماهی هات و ویرانی و پاشڤەمانێن ئێکجار زۆر بجی هشتن، کو شابیتێن ڤێ مالویرانیێ هەتا چەرخێ دەهێ کۆچی ژی مابوون، ئەو دەمێ کو دەولەتا صەفەوی دەستهەلات ئێخستی د بن رکێبا خوە و وەلات کریەڤە ئێک پارچە و ب هەمان سنورێن خوە یێن کەڤن و ل ژێر حوکمەکێ ئێکانە.

بەلام ژ لایێ ئەدەبی و نڤیسینێ ڤە د ڤان چەرخێن رەش دا، نڤیسەر و هوزانڤان د دەست داهێلای نەبوون، بەلکو هوزانڤانێن مەزنێن وەکی سعدی شیرازی ل چەرخێ حەفتێ و حافظ شیرازی ل چەرخێ هەشتێ خوە کرن سەمبول کو حەتا نوکە ژی وەلاتێ ئیرانێ و ئیرانی ب وان سەرفیرازن و شانازیێ ب ئەدەبێ وان دبەن. هەروەسا ژ لایێ صوفیاتی و خودێناسیێ ڤە، هوزان ل ئیرانێ گەهشتە گوپیتکێ، ئەو ژی لسەر دەستێن هوزانڤانێن مینا: جلال الدین محمد رومی، حافظ شیرازی، عبدالرحمن جامی و......هتد.

چەند خالێن گرنگ و پێدڤی
ژ
دەستوورا زمانێ فارسی

ژ بۆیی کو ئەم ژ دوبارە و چەند بارەکرنا هندەک پەیڤ و ئەنجامێن ژێدەرێن زمانێ فارسی خوە بدەینە پاش، مە ب فەر دیت ئاماژێ بکەینە چەند خالێن گرنگ و پێدڤی ژ دەستوورا زمانێ فارسی. بۆ نموونە مە ژ ژێدەرێ (رفتن) ب تنێ چەندین ئەنجام یێت ل خوارێ وەرگرتین کو هەگەر کت کتا وان مە د ڤێ قاموسێ دا ئینابانە خوار، پێدڤی بوو ئەڤ قاموسە ب قەبارێ خوەڤە چەند بەرامبەری ئەڤا نهۆ بایە، بۆیە ژی پێدڤی یە لسەر خواندەڤای ئاگەهداری ڤان پێزانینان بت، بەری خوە بەردەتە دناڤ قاموسێ دا.

ژێدەر

ژێدەر(یان ژێدەرێ سادە)، ئەوە کو ژ پەیڤەکێ ب تنێ پێک دهێت، وەکی: (گرفتن ـ بردن ـ شنیدن).

د زمانێ فارسی دا نیشانێن ژێدەری (تن ـ دن)ن، کو ل دویماهیا پەیڤێ دهێن، ئەڤە ب مەرجەکی کو هەگەر تیپا (ن) ژ داویا پەیڤێ بهێتە راکرن، کارێ بۆری هەر ژ وێ پەیڤێ بمینتە د جه دا، وەکی:

رفتن(چۆن)«ژێدەر» --> رفت(چۆ)«کارێ بۆری»

گفتن(گۆتن)«ژێدەر» --> گفت(گۆت)«کارێ بۆری»

آمدن(هاتن)«ژێدەر» --> آمد(هات)«کارێ بۆری»

ژێدەرێ لێکدای

ژێدەرێ لێکدای ئەوە کو ژ دو یان چەند پەیڤان پێکهاتبت، وەکی: سخن گفتن ـ بازآمدن ـ در برگرفتن.

ژێدەرێ دارشتی

ژێدەرێ دارشتی، ئەوە کو هەر د بنیات دا ژێدەر نەبوویە، بەلکو (یدن) ل داوییا پەیڤا فارسی یان عەرەبی هاتیە زێدەکرن و ژێدەر ژێ چێبوویە، وەکی:

هراس + یدن = هراسیدن(ترسیان)

فهم + یدن = فهمیدن(تێ گەهشتن)

ژێدەرێ بێ داوی

ژێدەرێ بێ داوی یان ژێدەرێ کوری برِی ئەو ژێدەرە کو تیپا (ن) ژ داوییا وی هاتبتە لادان، وەکی: رفت و آمد ـ گفت و شنید ـ خرید و فروخت.

ژێدەرێ دویەمین

هندەک کارا د زمانێ فارسی دا، دو ژێدەر ییێن هەین، وەکی: (خفتن ـ خوابیدن)، (رستن ـ روییدن) و (گداختن ـ گدازیدن).

ناڤێ ژێدەری

ناڤێ ژێدەری ئەوە کو ئەنجام، ئانکوا ژێدەری بدەت، کو چەند جۆرن:

١) ناڤێ ژێدەری یێ کو ب تیپا (ش) ب داوی دهێت، وەکی: آموزش ـ آسایش ـ بخشش ـ پرورش و......هتد.

٢) ناڤێ ژێدەری یێ کو ب تیپێن(ار) ب داوی دهێت، وەکی: گفتار ـ کردار ـ دیدار ـ رفتار و......هتد.

٣) ناڤێ ژێدەری یێ کو ب تیپا (ی) ب داوی دهێت، وەکی: خستگی ـ آسودگی ـ تشنگی ـ زندگی و......هتد.

٤) ناڤێ ژێدەری یێ کو ل سەر کێشا کارێ بۆری یێ کت دهێت، کو دهێت وەکی ژێدەرێ بێ داوی ژێ، وەکی: گذشت ـ نشست ـ خرید ـ برید و......هتد.

٥) ناڤێ ژێدەری کو ژ رەگەزێ (کارێ فرمان بۆ کەسێ کت) پێک دهێت، وەکی: (رم ـ هراس ـ خرام ـ خراش ـ پسند) کو ژێدەرێن (رمیدن ـ هراسیدن ـ خرامیدن ـ خراشیدن ـ پسندیدن) ژێ هاتینە چێکرن.

هەژی گوتنێ یە کو ناڤێ ژێدەری ژ هەمی ژێدەران ناهێتە دروستکرن، بۆ نموونە ژ ژێدەرێ (خواندن) ناڤێ ژێدەری دروست نابیت.

کـــار

کار، ئەو پەیڤە یا کو ئەنجامدانا کارەکی بگەهینت د ئێک ژ هەر سێ دەمێن سێکانە دا (بۆری ـ نهۆ ـ ئایندە). دابەشبوونا کاری لسەر شەش کەسانە، کو ئەو ژی ئەڤێن خوارێ نە:

- کەسێ ئێکەم یێ ئاخفتنکەر «من» (ئەز ـ من)
- کەسێ دووەم یێ کو دگەل دئاخڤن «تو» (تو ـ تە)
- کەسێ سێ یەم یێ کو د ئاخفتنێ دا بەحسێ وی دهێتەکرن «او، وی» (ئەو ـ وی، وێ)

- کەسێن ئێکەم یێن ئاخفتنکەرێن «ما» (ئەم ـ مە)
- کەسێن دووەم یێن کو دگەل دئاخڤن «شما» (هوین ـ وە)
- کەسێن سێ یەم یێن کو د ئاخفتنێ دا بەحسێ وان دهێتەکرن «ایشان، آنها» (ئەو ـ وان)

کارێ بۆری

ئەو کارە یێ کو لدەمێ بۆری هاتیە ئەنجامدان و پێنج جۆرن:

١) **کارێ بۆری یێ خوەسەر:** ئەو کارە یێ کو ل دەمێ بۆری هاتیە ئەنجامدان

بێ ی دیارکرنا چەوایەتییێ، وەکی:

رفتم --> (ئەز) چۆم

رفتی --> (تو) چۆی

رفت --> (ئەو) چۆ

رفتیم --> (ئەم) چۆین

رفتید --> (هوین) چۆن

رفتند --> (ئەو) چۆن

٢) کــاریێ بۆری یێ بەردەوام: ئەو کـــارە یێ کـــو ل دەمێ بۆری ب رەنگەکێ بەردەوام هاتبتە ئەنجامدان، و نیشانا وی (می ـ همی)یە لسەرێ کاری، وەکی:

می رفتم ـ همی رفتم --> (ئەز) دچۆم

می رفتی ـ همی رفتی --> (تو) دچۆی

می رفت ـ همی رفت --> (ئەو) دچۆ

می رفتیم ـ همی رفتیم --> (ئەم) دچۆین

می رفتید ـ همی رفتید --> (هوین) دچۆن

می رفتند ـ همی رفتند --> (ئەو) دچۆن

٣) کـاریێ بۆری یێ نەقلی: کـاریێ بۆری یێ نەقلی دو جـۆرن، ئێـک ژێ ئەوە کـو کار ب دروستاهی ب دوماهی هاتبت، وەکی:

خواندەام --> (من) یێ خواندی، یا خواندی

خواندەای --> (تە) یێ خواندی، یا خواندی

خواندە است --> (وی) یێ خواندی، (وێ) یا خواندی

خواندەایم --> (مە) یا خواندی

خواندەاید --> (وە) یا خواندی

خواندەاند --> (وان) یا خواندی

ئانكو؛ يێت خواندين و يێت ژ خواندنێ ب دويماهى هاتين.

جۆرێ دووێ ئەوە كو ب دروستاهى كار ب دوماهى نەهاتبت، وەكى:

ايستادەام --> (ئەز) يێ راوەستيايمە، يا راوەستيايمە

ايستادەاى --> (تو) يێ راوەستيايى، يا راوەستيايى

ايستادە است --> (ئەو) يێ راوەستيايە، يا راوەستيايە

ايستادەايم --> (ئەم) يێت راوەستياينە

ايستادەايد --> (هوين) يێت راوەستياينە

ايستادەاند --> (ئەو) يێت راوەستياينە

ئانكو؛ يێت راوەستياين و هێشتا ژى د راوەستياينە.

٤) كارێ بۆرى يێ دوير: ئەو كارە يێ كو ل دەمەكێ بۆرى يێ دوير هاتبتە ئەنجامدان، وەكى:

رفته بودم --> (ئەز) چۆبووم

رفته بودى --> (تو) چۆبووى

رفته بود --> (ئەو) چۆبوو

رفته بوديم --> (ئەم) چۆبووين

رفته بوديد --> (هوين) چۆبوون

رفته بودند --> (ئەو) چۆبوون

٥) كارێ بۆرى يێ ئيلتيزامى: ئەو كارە يێ كو ب ئەنجام گەهشتنا وى، جهێ شک و گومانێ بت، وەكى:

بايد رفته باشم --> پێويستە (ئەز) چۆبم

بايد رفته باشى --> پێويستە (تو) چۆبى

بايد رفته باشد --> پێويستە (ئەو) چۆبت

بايد رفته باشيم --> پێويستە (ئەم) چۆبين

باید رفته باشید --> پێویسته (هوین) چۆبن

باید رفته باشند --> پێویسته (ئەو) چۆبن

ئانكو؛ پێدڤی یه چۆبن، لێ چێدبت ژی نەچۆبن.

هەروەسا ل نموونا سلال ل شوینا (باید) ئالاڤێ گومانێ (شاید: چێدبت) ژی دهێت، ئانكو؛ چێدبت ئەز چۆبم، چێدبت تو چۆبی و.........هتد.

كارێ نهۆ

د زمانێ فارسی دا ژ بۆ كارێ نهۆ چۆ دارشتنێن تایبەت نینن و هندەک جارا كار، كارێ نهۆیه و هندەک جارا ژی دبته كارێ ئاینده و ب ڤان هەردو رەنگایه:

١) كارێ نهۆ یێ ئخباری: ئەو كاره یێ كو د ئەنجامدانێ دایه و هێشتا ب دوماهی نەهاتیه، وەكی:

می روم --> (ئەز) یێ دچم

می روی --> (تو) یێ دچی، یا دچی

می رود --> (ئەو) یێ دچت، یا دچت

می رویم --> (ئەم) یێ دچین

می روید --> (هوین) یێ دچن

می روند(--> (ئەو) یێ دچن

هەر وەكی مە پێشتر ژی گۆتی، د زمانێ فارسی دا رەوایه كو تو بۆ (دێ چم) ژی، كو كارێ ئایندەیه، بێژی: (می روم).

٢) كارێ نهۆ یێ ئیلتیزامی: وەكی:

بروم --> (ئەز) بچم

بروی --> (تو) بچی

برود --> (ئەو) بچت

بروىم --> (ئەم) بچین

بروید --> (هوین) بچن

بروند --> (ئەو) بچن

کارێ ئاینده

کارێ ئاینده ئەو کاره یێ کو هێژ دەست ب ئەنجامدانا وی نەهاتبته کرن، وەکی:

خواهم رفت --> (ئەز) دێ چم

خواهی رفت --> (تو) دێ چی

خواهد رفت --> (ئەو) دێ چت

خواهیم رفت --> (ئەم) دێ چین

خواهید رفت --> (هوین) دێ چن

خواهند رفت --> (ئەو) دێ چن

کت و کۆم

کت: ئەو پەیڤە کو کەسەکی یان تشتەکی ب تنێ نیشـان بدەت، وەکی: مرد ـ زن ـ کتاب ـ قلم.

کۆم: ئەو پەیڤە کـو پتر ژ دو یان چەند کەسان یان تشـتان نیـشان بدەت، و د زمـانێ فـارسی دا (ان) و (ها) هێـمایێت وێنە. هندی گیـاندارن ب (ان) دهێنە کۆمکرن، وەکی: مردان ـ زنان ـ شیران. و هندی بێ جانن ب (ها) دهێنە کۆمکرن، وەکی: کتابها ـ قلمها ـ شمشیرها. هەروەسا شینکاتی و هندەک ئەندامێن لەشی ژی ب (ان) دهێنە کـۆمکرن، وەکی: (درختـان ـ چشـمـان ـ ابروان و......هتـد). هەروەسا پەیڤێن (روز ـ شب ـ روزگار) ژی هندەک جارا ب (ان)ێ کۆم دبن و دبنە: (روزان ـ شبـان ـ روزگاران). هەگەر دویماهیا پەیڤەکی ب تیپێن (ا) و (و) داوی هاتبت و بڤێن ب (ان)ێ کـۆم بکن، تیپـا (ی) ل بەری هێمایێ کـۆمکرنێ دهێتـه

زێدەکـرن، وەکی: (دانا: دانا + ی + ان = دانایان)، (بینا: بینایان)، (پارسـا: پارسایان) و (سخنگو: سخنگویان). ئەڤە و ئەڤ قاعیدە ژ هندەک پەیڤان ناگرت، وەکی: (بانو: بانوان)، (گیسو: گیسوان)، (آهو: آهوان)، (بازو: بازوان) و (جادو: جادوان).

هەگەر دویماهیکا هندەک پەیڤان ب (ه)ا کو بلێڤ نەبت(غیر ملفوظ) ب داوی هاتبت و بڤێن ب وێ پەیڤێ ب (ان)ێ کۆم بکن، ئەو تیپا (ه) دهێتە گوهارتن ب تیپا (گ)، وەکی: (دایه: دایه + ان = دایگان)، (خفته: خفتگان)، (آینده: آیندگان) و (مورچه: مورچگان). و هەگەر بڤێن هەمان رەنگە پەیڤان ب (ها)ێ کۆم بکن، هەرچەندە دبنە دو (ه) لدویڤ ئێک، بەلاّم پێدڤی یە هەردو بهێنە نڤیساندن، ژ بەرکو هەگەر نەئێنە نڤیسین، ئانکوێن وان دهێنە گوهارتن، وەکی: (نامەها ـ نامها)، (گلەها ـ گلها) و......هتد.

ئەڤە و دڤێ ژ بیر نەکین کو گەلەک جاران روی دایە کو پەیڤێن فارسی ب هێمایێن کۆمکرنێ یێن عەرەبی(ون، ین، ات) هاتینە کۆم کرن کو ئەڤە شاشی یەکە بەردەوام خەلک کەفتینە تێدا و ئەو شاشی ژی نهو لسەر زمانێ فارسی کرینە مال. هەروەسا هندەک پەیڤێن کۆم یێن عەرەبی دیسان ب هێمایێن کۆمکرنا فارسی کۆم کرینەڤە و ب تایبەت ئەو پەیڤێن کو د زمانێ عەرەبی دا هاتینە کۆمکرن ب رێکا (جمع تکسیر)، کو ئەڤە هەما هەر ئێکجار شاشی یەکا غەریبە.

پێشگر و پاشگر

پێشگر و پاشگر، هندەک تیپ یان پەیڤن کو ل سەرێ پەیڤان، یان دویماهیا پەیڤان دهێن و مایێ خوە د ئانکوا وان پەیڤان دا دکەن.

پێشگر د زمانێ فارسی دا ئەڤەنە:

نا --> ناتوان، ناجور

بی --> بیدل، بیباک

هم --> همنشین، همزانو

فرا --> فراخور، فرابر

فرو --> فرومایه، فروبردن

بر--> برانگیختن، برنشاندن

پاشگر د زمانێ فارسی گەلەکن کو ئەو ژی ئەڤەنە:

ـ پاشگرێن وەکهەڤی و سالۆخدانێ:

ین --> زرین ـ سیمین ـ نمکین

ینه --> زرینه ـ سیمینه ـ پشمینه

گان --> دهگان ـ بازرگان ـ گروگان

گین --> شرمگین ـ غمگین ـ سهمگین

ناک --> دردناک ـ غمناک ـ ترسناک

مند --> هوشمند ـ خردمند ـ هنرمند

یار --> هوشیار ـ بختیار ـ دادیار

ور --> تاجور ـ هنرور ـ کینەور

ـ پاشگرێن وەکیاتیێ:

وار --> پریوار ـ بندەوار ـ شاهوار

انه --> خردمندانه ـ دوستانه ـ مردانه

سان --> پیلسان ـ دیوسان ـ شیرسان

آسا --> مهرآسا ـ مەآسا ـ پلنگآسا

وش(فش) --> ماهوش(ماەفش) ـ پریوش(پری فش)

ـ پاشگرێن جهی:

گاه --> رزمگاه ـ بزمگاه ـ کمینگاه

ستان --> گلستان ـ نخلستان ـ بوستان

کده --> دهکده ـ بتکده ـ آتشکده

لاخ --> سنگلاخ ـ دیولاخ

زار --> لالەزار ـ گلزار ـ مرغزار

بار --> رودبار ـ جویبار

سار --> کوهسار ـ چشمەسار

دان --> یخدان ـ جامەدان ـ نمکدان

سیر --> گرمسیر ـ سردسیر

ـ پاشگرێن دەمی:

ان --> بهاران ـ بامدادان ـ برگریزان

گاه --> شبانگاه ـ شامگاه ـ صبحگاه

گاهان --> شامگاهان ـ صبحگاهان ـ سحرگاهان

ـ پاشگرێن بکەرینیێ:

ندە --> زنندە ـ گویندە ـ دهندە

ان --> گریان ـ خندان ـ شتابان

ار --> پرستار ـ خواستار ـ دوستار

گار --> پروردگار ـ آموزگار

کار --> ستمکار ـ درستکار ـ بزەکار

گر --> دادگر ـ ستمگر ـ آهنگر

ـ پاشگرێن خاوەنداری و پارێزڤانیێ:

دار --> سرایدار ـ راهدار ـ پردەدار

بان --> باغبان ـ دشتبان ـ دربان

وان --> ساروان ـ گاروان

بد --> کهبد ـ سپهبد ـ هیربد

تیپێن کو دهێنه گوهارتن ب هندەک تیپێن دی

د زمانێ فارسی دا هندەک تیپ دهێنه گوهارتن ب هندەک تیپێن دی، کو لخوارێ ئەم دێ دیار کەین:

تیپا (ا) دبته (ی) --> ارمغان: یرمغان

تیپا (ا) دبته (د) --> بآن: بدان

تیپا (ا) دبته (ه) --> انبان: هنبان

تیپا (ب) دبته (و) --> باز: واز

تیپا (ب) دبته (ف) --> زبان: زفان

تیپا (پ) دبته (ف) --> پیل: فیل

تیپا (ت) دبته (د) --> کتخدا: کدخدا

تیپا (ج) دبته (ژ) --> کج: کژ

تیپا (ج) دبته (ک) --> آخشیج: آخشیک

تیپا (چ) دبته (ش) --> کاچی: کاشی

تیپا (خ) دبته (ه) --> خستو: هستو

تیپا (خ) دبته (غ) --> ستیخ: ستیغ

تیپا (د) دبته (ت) --> زردشت: زرتشت

تیپا (ر) دبته (ل) --> سوراخ: سولاخ

تیپا (ز) دبته (ج) --> سوزیدن: سوجیدن

تیپا (ز) دبته (چ) --> پزشک: پچشک

تیپا (ز) دبته (غ) --> گریز: گریغ

تیپا (ز) دبته (س) --> ایاز: ایاس

تیپا (ژ) دبته (ش) --> باژگونه: باشگونه

تیپا (س) دبته (چ) --> خروس: خروچ

تیپا (س) دبته (ه) --> آماس: آماه

تیپا (س) دبته (ش) --> فرسته: فرشته

تیپا (ش) دبته (س) --> شار: سار

تیپا (ش) دبته (ج) --> کاش: کاج

تیپا (غ) دبته (گ) --> لغام: لگام

تیپا (ف) دبته (و) --> فام: وام

تیپا (ف) دبته (پ) --> سفارش: سپارش

تیپا (ک) دبته (غ) --> کژغاو: غژغاو

تیپا (ک) دبته (خ) --> شاماکچه: شاماخچه

تیپا (گ) دبته (غ) --> گلوله: غلوله

تیپا (گ) دبته (د) --> آونگ: آوند

تیپا (گ) دبته (و) --> گرگ: ورگ

تیپا (ل) دبته (ر) --> زلو: زرو

تیپا (م) دبته (ن) --> نردبام: نردبان

تیپا (ن) دبته (م) --> کجین: کجیم

تیپا (و) دبته (ب) --> نوشته: نبشته

تیپا (و) دبته (پ) --> وام: پام

تیپا (و) دبته (ف) --> یاوه: یافه

تیپا (ه) دبته (ح) --> هیز: حیز

تیپا (ه) دبته (ج) --> ماه: ماج

تیپا (ه) دبته (همزه) --> هست: است

كورتكرنا پەيڤان

كـورتكرنا پەيڤـان د زمـانـى دا ئانكو سڤك كـرن و سـڤك كـرن ژى ئانكو ڕاكـرنا تيـپـەكێ ژ پەيڤێ، بۆ نموونە: (همـاره ـ نگه ـ شـه) كـورتكريێـن پەيڤـێن (همـواره ـ نگاه ـ شاه)ن. ل خالێن ژێرى دێ پتر ب سەر چەوانيا كورتكرنا پەيڤان هل بن:

١) تيـپـا (ا)ئەليـفـا ل سەرێ پەيڤێ دهێـتـه ڕاكـرن، وەكى: (اشتـر ـ اسـتـخر ـ افكندن)، دێ بنه: (شتر ـ ستخر ـ فكندن).

٢) تيپا (ا)ئەليفا بەرى (ه)ا كو ب لێڤ دبت دهێته ڕاكرن، وەكى: (شاه ـ گاه ـ راه)، دێ بنه: (شه ـ گه ـ ره).

٣) تيـپـا (و)واوا بەرى (ه)ا كـو ب لێڤ دبت دهێـتـه ڕاكـرن، وەكى: (اندوه ـ انبوه)، دێ بنه: (انده ـ انبه).

٤) تيپا (و)واوا دناڤ پەيڤێ ڕا دهێته ڕاكرن، وەكى: (گوهر ـ بيهوده ـ بود)، دێ بنه: (گهر ـ بيهده ـ بد).

٥) تيـپـا (ه)ا كـو ب لێڤ دبت دهێـتـه ڕاكـرن هەگەر ل پشت (ا)ئەليـفێ بت، وەكى: (گياه ـ گناه ـ شاه)، دێ بنه: (گيا ـ گنا ـ شا).

٦) تيـپـا (ه)ا كـو ب لێڤ نەبت(غـيـر ملفـوظ) دێ ژ دوماهيا بەركـارناڤى(اسم مـفـعـول) هێـتـه ڕاكرن، وەكى: (سـالخورده ـ سـرآمـده ـ كـارآمده)، دێ بنه: (سالخورد ـ سرآمد ـ كارآمد).

٧) تيپا (ه)ا كو ب لێڤ نەبت دناڤ پەيڤا لێكداى دا، وەكى: (كەاندر ـ كەاين ـ چەتوان)، دێ بنه: (كاندر ـ كاين ـ چتوان).

٨) و هندەک نموونێـن تايبەت ژى يێت هەين، وەكى: (زمين ـ زانسوتر ـ چون او ـ هر زمان)، دێ بنه: (زمى ـ زاستر ـ چنو ـ هزمان).

ژێدەر

بۆ دەستنیشانکرنا پەیڤێن فارسی و شرۆڤە و لێ زڤرینا پەیڤان، و بابەتێن زمانەڤانی یێن ڤێ قاموسێ، من مفا ژ ڤان ژێدەران وەرگرتیە:

١) فرهنگ فارسی عمید(دو جلدی)، تألیف: حسن عمید ـ چاپ هفتم(١٣٦٩)، مؤسسهء انتشارات امیر کبیر ـ چاپخانهء سپهر، تهران

٢) فرهنگ فارسی معین(شش جلدی)، تألیف: دکتر محمد معین ـ چاپ یازدهم(١٣٧٦)، مؤسسهء انتشارات امیر کبیر ـ چاپخانهء سپهر، تهران

٣) فرهنگ سعدی(فارسی بفارسی)، تألیف: اصغر حامدی ربّانی ـ چاپ هەشتم(زمستان ١٣٦٩)، انتشارات مهتاب ـ چاپ مهارت

٤) واژەنامە(فارسی ـ کردی)، تألیف: دکتر محمد تقی ابراهیم پور ـ چاپ اوّل(١٣٧٣)، انتشارات ققنوس ـ چاپخانهء دنیا، تهران

٥) هەنبانە بۆرینە، فرهنگ(کردی ـ فارسی)، تألیف: هەژار ـ چاپ اوّل(١٣٦٩)، انتشارات سروش ـ چاپخانهء پویا، تهران

٦) المعجم الذهبي(فارسي ـ عربي)، تألیف: الدکتور محمد التونجي ـ الطبعة الاولی(آذار ١٩٦٩)، دار العِلم للملايين، بيروت

٧) الادب الفارسي، تألیف: الدکتور محمد محمدي ـ الطبعة الثانية(١٩٩٥)، منشورات توس ـ المطبعة: حيدري، طهران

و بۆ هەڤواتایێن کوردی من بەرێ خوە دایە خەلکێ گوندان و نڤیسەر و زمانزانێن هێژا ب تایبەتی ئەو هێژایێن کو ل کوڤارا «مەتین» کار دکن نەخاسمە کو هەمی ئەو

کەسن ییێن کو خەمێ ژ پاراستنا پەیڤێن رەسەن و خومالی ییێن کوردی دخۆن، و چ گاڤا پێویست ببایە هەر ئێک ژ ڤان هێژایان دا قەستا ژێدەرێن خوە ییێن جهێ باوەریێ کەن. سەرەرایی ڤێ چەندێ ژی هێژ گەلەک کێماسی ماینە و ئەز دێ چاڤەرێ ی خەمخوریا خەمخوران بم بۆ چاپێن داهاتی.

آ

آب(Ab): ئاڤ.

آب آتشگون(Abê Ateşgon): دڕکەیە ژ مەیا رەنگ سور ـ ئاڤا کو رەنگێ ئاگری بدەت.

آباد(Abad): ئاڤەدان ـ ل دوماهیا ناڤێ پرانیا گوندان دهێت.

آبادان(Abadan): جهێ ئاڤەدان ـ ناڤێ باژێرەکێ ئیرانێ یە.

آب آلو(Abê Alû): ئاڤا حولیکێ ـ ئەو ئاڤە یا کو حولیکێت هشک دکەنە تێدا دا دیسان نەرم ببنەڤە.

آبان(Aban): هەیڤا هەشتێ یە ژ سالا هەتاڤی ـ هەیڤا دووێ یە ژ وەرزێ پاییزێ ـ هەروەسا روژا دەهێ یە ژ هەمی هەیڤێن سالێن هەتاڤی.

آبانگان(Abangan): ناڤێ جەژنا ئیرانی یێت کەڤنە کو دکەڤتە د روژا دەهێ ژ هەیڤا (آبان)ێ دا.

آبانگاه(Abangah): ناڤێ روژا دەهێ یە ژ هەیڤا فەروەردین(هەیڤا ئێکێ ژ وەرزێ بهارێ) ـ ناڤێ فریشتەکی یە کو وەکیلێ ئاڤێ یە.

آب باز(Ab baz): مەلەڤان. هەروەسا پەیڤا (آبورز) ژی لکارە.

آب بازان(Ab bazan): تیرەیەکە ژ گیانەوەرێن دەریایی یێن ب مەمک، وەکی: (دۆلفین و کاشالوت)ان.

آب بستە(Ab bestê): ئاڤا بەستی(بەفر ـ گژلوک) ـ شویشە.

آب تاختن(Ab taxten): میزتن.

آب ترە(Ab terê): گیایێ رەشاد.

آب تنی(Ab tenî): مەلەڤانی.

آبتین(Abtîn): ناڤێ پەرتوکا (آتبین)ی یە، بنێرە (آتبین).

آبجامە(Abcamê): جاما کو ئاڤێ یان مەیێ پێ ڤەدخون.

آبجو(Abco): بیره.

آب چـر(Ab çer): چـەروانـێ کەسەکی کو کەسەکێ دی تەرشێ خـوە لێ بچـەرینیت و ژ پێـشـڤـە دراڤـەکی بدەتە خـودانێ چەروانی، ئەو چەروان دێ بتـــە (آب چر)ا تەرشێ کـــەسێ دووێ(خـــودانێ تەرشی).

آبچین(Abçîn): خـاولی ـ پارچەکا پەڕۆکی یە کـو لەشێ مـرۆڤێ مـری پشتی شویشتنێ پێ زوها دکەن.

آب حـیـات(Abê heyat): ئاڤـا ژیانێ؛ دبێـژن هەر کـەسێ ژ ڤێ ئاڤێ ڤـەخـوت دێ هەروهەر ژیت هەر وەکی دبێژن خدر پێغەمبەری ژی، ژێ ڤەخـواریە و هێـشـتـا یێ ساخە ـ دڕکەیە ژ دەڤێ یارێ.

آبخـــانە(Abxanê): ئەدەب، تەوالێت(w.c).

آبخست(Abxest): فێـقیێ هشک بووی ـ فێقیێ رزی.

آب خـضـر(Abê Xêzêr): ئاڤـا ژیانێ، ئاڤا حەیاتێ(آب حیات).

آب خـفـتـە(Abê Xuftê): گـۆم ـ دڕکەیە ژ بەفرێ و جەمەدێ.

آبخو(Abxû): گزیرتە.

آبخوار(Abxwar): ئاڤ ڤەخور.

آبخوارە(Abxwarê): ئاڤ ڤـەخور ـ ترارک یان ئامـانەکێ کـو ئاڤ و مەی پێ بێتە ڤەخوارن.

آبخور(Abxor): ئاڤ ڤەخور ـ مفا ـ بەخت ـ رزقێ روژێ ـ دەراڤ.

آبخوست(Abxost): گزیرتە.

آبخـیـز(Abxîz): ئەردێ تێر ئاڤ ـ ئەردێ کـو مروڤ پچەکێ بکۆلت، ئاڤ ژێ بزێت ـ شێل ـ پێل ـ ئاڤ رابوون.

آبدادە(Abdadê): تیـــژکـــری، سەقـاکـری(بۆ سـەقـاکـرنا شـیـر و خەنجەرا ل کارە).

آبدار(Abdar): تێر ئاڤ، ب ئاڤ ـ کەیف خوەش ـ ب چێژ، ب تام.

آبدارخـــــــانە(Abdarxanê): چایخانە ـ قەهوەخانە.

آبدازک(Abdazek): فـــڕندەکـــە ژ چویچکێ بچویکترە.

آبدان(Abdan): حـــەودا ئاڤێ ـ مـثانە(میـزدانک) ـ هەر جهـەکێ ئاڤ لێ خرڤە ببیت.

آبدان(Abedan): کـــــورتکری یا پەیڤا (آبادان) ـ ئاڤا.

آبدزدک(Abduzdek): جۆرێ.

آبدست(Abdest): دەستنمێژ ـ سرت ـ شارەزا و کاردان.

آبدستان(Abdestan): مەسین ـ گوزک.

آبدندان(Abdendan): جورەکێ هناریٚ یە ـ جورەکێ هرمیکێ یە ـ ئەو نەزانیٚ کو مروڤ بشێت د قوماریٚ دا ب حیلە ژێ ببت بێ ی کو ئەو ب خوە بحەسیێت.

آبدوغ(Abdûx): ئاڤە ماست ـ دەو.

آب دهان(Abê dehan): ئاڤا دەڤی(گلیز، تف).

آبدیده(Abdîdê): تەڕ، شل، هەر تشتەکێ کو ئاڤێ بکێشیتە خوە، وەکی: (پەڕۆک، ئیسفەنج و ......هتد) ـ نمیای.

آب دیده(Abê dîdê): رۆندک، هێستر.

آبراهه(Abrahê): رێکا کو ئاڤ تێرا بچیت.

آب رخ(Abê rux): ئاوڕی، هەتک، هێڤێنێ سەربلندییێ.

آب رز(Abê rez): چپکێت ئاڤێ دەمێ کو ژ چەقەکێ بری یێ داریٚ دکەڤیت ـ مەی ـ ئاڤا ژەهرێ.

آبرفت(Abreft): رەمل و ئاخا کو ئاڤا رویباری دگەل خوە دبەت ـ لێم.

آب رفتن(Ab reften): تێکچوون (بۆ تێکچوونا جلک و پەڕۆکا لکارە).

آب رو(Abê rû): بنێرە (آب رخ).

آبرون(Abruven): گیایێ هەردەم شین، هەردەم بهار ـ گولێن کو بیستانی پێشچاڤ دکن.

آبریز(Abrîz): ئاڤرێژ(بۆ جهی) ـ چالا کو ئاڤا حەمامێ دریژتێ.

آبریزان(Abrîzan): هەمان (آبریزگان)ە کو جەژنەکا ئیرانی یێن کەڤن بوو، ل رۆژا سێزدەی تیرمەهێ ژ هەمی سالێن هەتاڤی دکرە جەژن و گولاڤ ب هەڤدو دا دکرن؛ تا سەردەمێ «صفوی»یا ژی ئەڤ جەژنە دهاتە کرن.

آبریزه(Abrîzê): ئێشەکا چاڤی یە کو هەردەم چاڤ روندکا دکەت.

آب زر(Abê zer): ئاڤا زێڕی.

آبزن(Abzen): تەستەکا مەزن کو مرۆڤ خوە تێدا بشوت.

آبزه(Abzêh): ئاڤزە.

آبزی(Abzî): گیانەوەرێ کو د ئاڤ

ئاڤێ دا دژیت ـ گـیـانەوەرێن دەریایی.

آب زیر کـاه(Abê zîrê kah): دڕکـەیە بۆ مـرۆڤێ زیرەک و حـیلەکـەر کـو بسـەرڤـە خـوە نیشابدەت یێ بێ ئازارە و ژ بن ڤە دڕندە و پیسە مرۆڤ بیت ـ وەکی ڤێ دڕکا کوردی یە: (نەرمکێ بن کایێ یە).

آبژ(Abêj): گـوڕی یا ئاگـری ـ چریسک.

آبسـال(Absal)ـ آبسـالان: وەرزێ بهـارێ ـ دەمێ بارانا ـ سـالا پڕ ئاڤ و باران ـ بۆ پەیڤـێن (باغ و بیستان) ژی لکارە.

آب سـبـز(Abê sebz): ئێـشـەکـا چاڤی یە کـو ب زاراوێ پزیشـکی دبێـژنێ: (گلوکـوم ـ Glau-come).

آب سـبـک(Abê sebuk): ئاڤـا پاقژ بۆ ڤەخوارنێ.

آبست(Abêst): ئاڤز، ب تشت، ب حال. هەروەسا پەیڤێن: (آبستە، آبستان و آبستن) ژی لکارن.

آبسـتـا(Abêsta): ناڤێ پەرتوکـا زەردەشت پێغەمبەری یە. هەروەسا ب ناڤـێن: (إبسـتـا و إوسـتـا) ژی ناڤدارە.

آبستنی(Abêstenî): ئاڤزی(دەمێ کـو ژن یان هەر گـیـانەوەرەکێ مێ ئاڤـز دبیت کـو ئەڤ مـدەهە ل دەڤ مرۆڤا نێزیکی «٢٨٠»رۆژانە).

آبسته(Abeste): زەڤیا ئاڤ ژ سەر هاتبیـتە گرتن ـ زەڤیا بەرهەڤ بۆ چاندنێ. (آبست) ژی ل کارە.

آب سفـید(Abê sêfîd): ئێشـەکا چـاڤی یـە د زاراوێ پـزیـشـکـی دا دبێژنێ: (Cataracte).

آب سـنـگین(Abê sengîn): ئەو ئاڤـە یا کـو پڕی کـەرەسـتـێن کانی(معدنی) بت.

آب سوار(Ab sevar): پەڤیشکێت ئاڤێ.

آبسه(Abêsê): ڤونێر ـ وەرەمـەکا ب کـێـم ل بنێ ددانی یـان هەر جهەکی ژ لەشی.

آب سیـاه(Abê siyah): ئێشـەکا چاڤی یە کـو د ئەنجـام دا خـودانی کۆرە دکەت ـ مەیا کو ژ ترێ ڕەش هاتبیـتە چێکرن ـ ئاڤا بۆش ـ ئاڤا ڕەش(طوفان).

آبشـار(Abşar): سـویلاڤ ـ د

زاراویٚ وەرزشی دا جـــــــورەکیٚ هێرشیٚ یه و بەرێڤەکرنا تەپیٚ یه بۆ پشت تۆریٚ د یاری یێن (ڤولیبال، تەنس و تەنسا ل سەر مێزیٚ) دا.

آبشامه(Abşame): پەردەکا تەنکه کـو دل و پش(سـیـه) د ناڤ ڕا هاتینه پێچان.

آبشت(Abeşt): ڤەشارتی ـ نەپەنی ـ جەهسویس، قەسەڤەگوهێز.

آبشخور(Abêşxor): مفا ـ بەخت ـ باهر ـ ژینگەه ـ وارگـــەه ـ دەراڤ.

آب شدن(Ab şuden): حەلیـان ـ دڕکەیه بۆ شەرم کرنیٚ.

آب شش(Abşuş): سـیـهـێت ماسییـان کـو(اکسیژن)یٚ پیٚ ژ ئاڤیٚ وەردگرن.

آب شنگرفی(Abê şengurfî): دڕکـەیه ژ مـەیا سـۆر و ڕۆندکـێت خوینەلۆ.

آب شـیب(Ab şêyb): ئاڤـا بەزەک(جـوتیـار پتـر ڤی زاراوی بکار دئینن).

آبغوره(Abxûrê): سیهک(ئاڤا تریێ نەگەهشتی) ـ دڕکەیه ژ گرین و ڕۆندک باراندنیٚ.

آبفت(Abeft- Abaft): جلکیٚ ستوبر.

آب فسرده(Abê fesurdê): ئاڤا قەرسی ـ جەمەد(بەستی) ـ بەفر.

آب فشان(Ab feşan): کـانیکا ئاڤا گـەرم کـو وەخم و هلما گـەرم ژیٚ رادبیت.

آبک(Abek): زاراوەکیٚ کیمیایی یه بۆ پەیڤا «سیماب» بکار دئینن.

آبکار(Abkar): ئاڤگێڕ ـ ئاڤکێش ـ مەی ڤەخۆر ـ مەی فرۆش.

آب کردن(Ab kerden): بنێـره: (آب شـدن)ـ دڕکـەیه بۆ فـرۆتنا تشتەکیٚ بیٚ خێر ب رێکا فێل و سەختەکاری ییٚ.

آبـــکــــش(Abkeş): صـافـۆک(صـافـینک) ـ ئاڤگێڕ ـ ئاڤکێش.

آب کشیدن(Ab keşîden): ئاڤ ژ بیریٚ کێشـانه دەر ـ ڤەگوهاستنا ئاڤیٚ ژ جهەکی بۆ جهەکیٚ دیتر ب ئامـانەکیٚ ئاڤیٚ ـ ژاراڤ کـرن ـ کیسەدانا برینیٚ ژ بەر شویشتنا ب ئاڤا نەپاقژ.

آبکند(Abkend): ئەردیٚ کـو ئاڤیٚ هلکۆلابیت.

آبکور(Abkûr): ئەو کەسێ ژ ئاڤێ بێ بار ـ ئەو کەسێ کو ئاڤێ نەدەت کەسێن دیتر ـ خەسیس ـ قەلس.

آبکوهه(Abkûhê): پێل.

آبکی(Abekî): هەر تشتێ وەکی ئاڤێ بیت ـ تێر ئاڤ ـ پڕ ئاڤ، ئاڤدار ـ فێقیێ ڤلّ.

آبگانه(Abganê): بچویکێ نەگەهشتی ـ بچویکێ(یێ مرۆڤی یان یێ گیانەوەری) مری بەری بێتە سەر دونیایێ ـ (آبگانه کردن Abganê kerden: ژبەرچوون ـ بەرهاڤێتن).

آبگرد(Abgerd): زڤرۆک(زڤرۆکا دەریایێ).

آبگردان(Abgerdan): مۆچک(ژ کاچکی مەزنتر و کویرترە).

آب گردش(Ab gerdêş): گەڕا ئاڤدانێ(جوتیار ڤی زاراوی بکار دئینن دەمێ نوبەتێ دگرن بۆ ئاڤدانا بیستانێن خوە).

آب گرم(Abê germ): ئاڤا گەرم ـ ئاڤا کەلی ـ گەرماڤ.

آب گرم کن(Ab germ kun): ئاڤ گەرمکەر(مەبەست ژێ ئامیرێ ئاڤ گەرمکەرە «حەمام»).

آبگز(Abgez): فێقیێ عێبەلۆ ـ فێقیێ رزی.

آبگند(Abgend): جهێ کو ئاڤا پیس و گەنی لێ خڕڤە دبیت ـ گۆم.

آبگون(Abgûn): وەکی ئاڤێ ـ پشکەکە ژ کارێزێ کو ئاڤ ژێ دزێت ـ حەود.

آبگیر(Abgîr): حەود ـ سێریج، چالا ئاڤ لێ خڕڤە دکەن ـ مەلەڤانگەه ـ ئامانێ کو گولاڤێ دکەنێ ـ ئەو کەسێ د سەرشویێ ڤە ل دەمێ سەرشویشتنێ ئاڤێ ل مرۆڤی دکەت.

آبگینه(Abgînê): شیشە ـ شیشا مەیێ ـ خودیک.

آبگینەگر(Abgînêger): شویشەساز.

آب لمبو(Ab lembû): فێقیێ ڤلّ.

آبلوج(Ablûc): شەکر ـ قەندێ سپی.

آبله(Abêlê): خوریک.

آبلەرو(Abêlê rû): سەروچاڤ خوریک.

آب مروارید(Abê murvarîd): هەمان ئێشا «ئاڤا سپی»یە، کو

ئێکه ژ ئێشێن چاڤی.

آب مژه(Abê mujê): روندک.

آبناک(Abnak): شهدار ـ نمیای ـ ئاڤدار.

آب نبات(Ab nebat): شەکروک، شەکرک.

آب نگاری(Ab nêgarî): زانستێ کو ل سەر ئاڤێ باخڤت، د زاراوێ زانستی دا دبێژنێ: (Hydrography).

آب نما(Ab nema): حەود یان جۆکا کو ئاڤا وێ دیار بت ـ ئەو جهێ کو ئاڤا کانییێ یان کارێزێ بسەر ئەرد دبت ـ لەیلان.

آب نورد(Ab neverd): دەریاڤان.

آبو(Abû): جورەکێ گولێ یە کو فارس دبێژنێ (نیلوفەر) ژی ـ خال(برایێ دەیکێ)، بو ڤێ مەبەستێ (آبی) ژی لکارە.

آب ورز(Ab verz): مەلەڤان ـ غەواس.

آب و رنگ(Abo reng): رویێ سور و سپی ـ ئارونگ ـ ئاڤ رەنگ.

آب و گل(Abo gêl): خانی ـ ئاڤاهی.

آبوند(Abvend): گوزکێ ئاڤێ.

آبه(Abe): «لیزابە ـ Lîzabe» پتر لسەر زارێ خەلکی یە: ئاڤا لێچ ،ئەو ئاڤا کو دگەل بوونا نویزادەی ژ زکێ دەیکێ دەردکەڤیت.

آبی(Abî): ئاڤی(بۆ هەر تشتەکێ ئاڤی بکار دهێت وەکی گیانەوەرێ ئاڤی و شینکاتی ییێت ئاڤی و چاندنا ئاڤی) ـ رەنگێ شین ـ ئەو کەسێ کو خەلکێ گوندێ ئاوە(گوندەکە ل نێزیکی باژێرێ ساوە ل ئیرانێ) بت ـ بیهـ(ئەو ژی فێقیەکە).

آبیار(Abyar): ئەو کەسێ کو ئاڤێ ل سەر بیستان و زەڤی و مالا بەلاڤ دکەت.

آبیاری(Abyarî): ئاڤدانا زەڤی و بیستانا.

آپاردی(Apardî): زرشەرم ـ فێلباز ـ زیرەک. هەروەسا (آپارتی) ژی لکارە.

آتبین(Atbîn): ناڤێ بابێ فرەیدونی یە ـ کەسێ کو کارێن باش دکەت و خودانێ ئاخفتنا خوە بت ـ ناڤێ خودانێ پەرتووکا «آبتین»ە.

آتش(Ateş): ئاگر.

آتشبار(Ateşbar): هەر تشتێ کو ئاگر ژێ ببارت ـ ئەو کەس یان ئەو تشـتێ کـو ئاگـری ببـارینت(بۆ زاراوێن لەشکەری پتر لکارە).

آتشبان(Ateşban): ئاگرڤان(ئەو کەسێ کو پاسەوانی و سەرەگوهی یا ئاگـرێ ئاتەشکەدێ /بنێـرە آتشکدە/ دکر).

آتش برزین(Ateş berzîn): بنێرە: (آذر برزین).

آتـش بـس(Ateş bes): ئاگربەست(شەر راوەستاندن).

آتشپا(Ateş pa): دڕکەیە بو وی کەسێ بلەز بێت و بچیت.

آتـش پـارسـی(Ateşê parsî): ئـاگـروک ـ شـەڤ تـرسـک و تامـێسک ـ ئاگرێ کـو فـارسـا د ئاگردانکێن خوە ڤە هل دکرن.

آتشـپـارە(Ateşparê): پارچەکـا ئاگری ـ دڕکەیە ژ مروڤێ زیرەک و سرت و دڕندە و بچویکێ شیم.

آتش پرست(Ateş perest): ئاگـر پەرێس ـ ژ بەر کـو ئاگـر لجـەم زەردەشـتی یان پیـروز بوو، لەو ناڤێ «آتش پرست» لسـەر هاتیـە دانان، هـەروەسـا (آذرپرست و آذرکیش) ژی دبێژنێ.

آتش تاب(Ateş tab): ئەو کـەسێ کـو کـەرەستێن سوتەمـەنی دکـەتە دناڤ کویرهێ دا.

آتشخانە(Ateşxanê): کویرهە.

آتش خای(Ateş xay): ئەو کەسێ کو ئاگری دجویت ئان دخوت.

آتشخوار(Ateşxar): ئاگرخـور ـ مـریشـکا ئاگـر خـور ـ کـەردیکل یانژی نەعـام(کـو یێ هاتی یە نیاسین ب ئاگرخوریێ) ـ دڕکەیە ژ حەرامخور و زالـمان.

آتش خوی(Ateş xûy): بەدفەڕ ـ بێ ئەدەب.

آتش دست(Ateş dest): دڕکەیە بو مروڤێ زیرەک و دەستماتی.

آتش دهقان(Ateşê dêhqan): ئاگرێ کو جوتیار بەرددەتە زەڤیێ پشـتی ژ دروینێ خـلاس دبیت و بەرهەمێ خـوە ژ ناڤ زەڤـیێ دکێشیتە دەر.

آتش زبان(Ateş zeban): ئـەو کەسێ کو سڤک دئاخڤیت.

آتش زنە(Ateş zene-zenê): تشـتێ کـو ئاگـر پێ بێـتە هلکرن

وەکی ستاوبەرا(دو بەرێت سپی کو هەگەر لێک ددەن چریسکێت ئاگری ژێ دچن) و چەخماقا(بەرەکێ گەلەک رەق و رەشە کو هەگەر ئاسنی لێ بدەن چریسکێت ئاگری ژێ دچن ـ د زاراوێ جیولوجی دا دبێژنێ Silex).

آتش سری(Ateş serî): بەدفەری ـ تورە بوون.

آتش سوز(Ateş sûz): ئەو تشتێ کو د ناڤ ئاگری دا د سوژیت ـ ئاگر هلکەر.

آتش سوزی(Ateş sûzî): ئاگر تێ بەربوون.

آتش طور(Ateşê Tor): ئاگرێ کو ل چیایێ طور ب بەرچاڤێ موسا پێغەمبەری کەفتی کو ئارونگا نویرها خودێ بوو.

آتش فشان(Ateş fêşan): ڤۆلکان.

آتشک(Ateşek): خوریک ـ کەهرەب ـ ستێرستێروک ـ چراک ئان گلوپێت کو ل شەڤێ(دەمێ نڤستنێ) هل دکەن.

آتش کاو(Ateş kav): پەلگازک.

آتشکده(Ateşkedê): ئاڤاهی یەکێ پیروز بوو کو ئاگر تێڤە هلدکرن و زەردەشتی یا ئەو ئاگر د پاراستن ـ پەرستگەها زەردەشتی یان، ل ئیرانێ سێ ژ ڤان پەرستگەها ژ ئەڤێن دیتر مەزنتر و ناڤدارترن ئەو ژی:

١ـ پەرستگەها «آذرفرنبغ» ئان «آذرخرداد» ئان «آذر خروه »ل (کاریان فارس)، کو یا تایبەت بوو ب پێشەوایێن روحانی یێن زەردەشتی یان ڤە.

٢ـ پەرستگەها «آذرگشسب،» ل (شیز آذربایجان) و تایبەت بوو ب پاشا و شەرکەرێن ئیرانا هینگێ .

٣ـ پەرستگەها «برزین» ئان «آذربرزین مهر» ل (ریوند خراسان) کو تایبەت بو ب خەلکی و جوتیاران ڤە.

آتش کردن(Ateş kerden): ئاگر هلکرن ـ پەقاندنا گوللەتوپ و تڤەنگان.

آتشگیره(Ateşgîre): پویش و پەلەخ.

آتشناک(Ateşnak): وەک ئاگری(چ بو رەنگێ خوە بیت یان

بو تێهنا خوه بیت).

آتش نشاندن(Ateş nêşanden): ئاگر ڤەمراندن.

آتش نشـــــانی(Ateş nêşanî): رێڤەبەری یا ئاگر ڤەمراندنێ.

آتش نهاد(Ateş nehad): بنێرە: (آتشناک).

آتشە(Ateşê): کەهرەبا.

آتشی(Ateşî): وەکی ئـاگـــــری ـ دڕکەیە بۆ مرۆڤێ تورە.

آتشیزە(Ateşîzê): ستێرستێروک.

آتشین پنجــە(Ateşîn pencê): دڕکــەیە بـۆ مـرۆڤـێ دەسـتــهــەل و شارەزا و کاردان.

آتوربانان(Atûrbanan): ئێـک ژ چینێن چوارینێن کـۆمـەلا ئیـرانی بوو ل سـەر دەمێ سـاسـانیـان، کـو پێکهـاتیبـوون ژ (مغـان، موبدان، هیربدان، داوران).

آتون(Atûn): کـویرها حـەمـامـێ ـ کـویرها گـێـچێ ـ ئەو ژنکێن کـو کچکا فێر دکەنە کارێن دەستی.

آجل(Acul- Acel): بـایێ کـــو ژ حـەفکێ دەر دکـەڤـیت و دەنگ ژێ دهێت.

آجـیـدن(Acîden): قـەیتک دان، قـولپک لێـدان ـ شـرینقـە دانـان ـ گـرکـــرنا تشـــتـــەکی. هەروەسـا پەیڤـــێن: (آجــدن، آژیدن، آژدن، آزیدن، آزدن، آزندن، آزنیـدن) ژی لکارن.

آجیل(Acîl): توڤک(چەرەز).

آچار(Açar): ترش، ترشی ـ دیسـان ئەڤ پەیڤە لکارە بۆ کلیل و سپـانا ژی لێ (آچار)ا کـو بو ڤـان هەردو پەیڤێن داوییێ بکار دهێت د بنیات دا پەیڤەکا ترکی یە.

آخ(Ax): دەنگێ کو لدەمێ ئاخینک راهێلانێ ژ دەڤی دەردکەڤیت؛ (آه ـ وای) ژی لکارن.

آخال(Axal): گلێش ـ هەر تشتەکێ بێ کەڵک.

آختن(Axten): کـێــشــانە دەر(بـو نمونە: دەمێ شـیـر و خـەنجـەرا ژ کاڤلانی دکێشنە دەر).

آخـــتــە(Axte-ê): خــەســـاندی (گـیـانەوەر و مـروڤ دەمێ دهێنە خەساندن). هەروەسا: (أختە) ژی لکارە.

آخریان(Axrêyan): مـال ـ کـەل و پەلێت ناڤ مالێ ـ پەرۆک.

آخسمە(Axsume- Axseme):

بیره.

آخـــور(Axûr): هافـــرێ دەوارا ـ لشوینا (گوڤ)ێ ژی بکار دهێت.

آخـــورک(Axûrek): کـــورتکریا (آخـور)ێ ـ هەســتـییێ لناڤـبـەرا ســینگ و بن ئەرزنکێ(بعــەرەبی دبێژنێ ترقوە).

آخوند(Axund): مەلا ـ ماموستا ـ صوفی ـ زانایێ ئایینی.

آخـــوندک(Axundek): هەســپـێ فاطما نەبی یا.

آداک(Adak- Adek- Edak): گزیرتە، هشکی یا لناڤ دەریایێ.

آدامس(Adams): قـــــــاچـک، بەنیشت، علک.

آدخ(Adex): باش ـ قەنج ـ پیروز.

آدر(Adêr): نشتەر ـ نشتەرگەر.

آدرنگ(Adereng): خەم ـ رێنج ـ ئاتاف ـ نەمان.

آدم(Adem): د عـــــەرەبی دا بابێ مروڤـایە(ابولبـشـر)، لێ د فـارسی دا ژ بلی ڤێ ئانکویێ، ئانکویێن: (مــرۆڤ ـ کـــەس ـ خـــولام یان خزمەتکارێ زەلام) ژی ددەت.

آدم نمـایـان(Adem nêmayan): تیرەکەکە ژ گیـانەوەرێن ب چچک وەکی مـــــەیموینـکێ کـــــو وەکی مروڤانە.

آدنیس(Adonîs): گـیــایەکـە کـو گـولێن زەر و سـور پێـڤـە دهێن و د ناڤ زەڤـیێن گەنمی دا دمشـەنە ـ د چیڤانوکێن یەونانیان دا گەنجەکێ دەلال بـوو کـــو (آفـــرودیت -Af-rodît)ێ حەژێ دکر.

آدینده(Adyende): کـەسکوسـور، کەسکوئالا(قوس قزح).

آدینـه(Adîne-ê): رۆژا ئـەیـنـی ـ روژا دویماهی یا هەفتییێ.

آذرافـیـون(Azarafyon): کـەفـا دەریایێ.

آذراقی(Azaraqî): ســـەکـــوژ؛ مـــــــــــــەبـەســت ژێ تـوڤـێ دارا(وومیکیە)یە کو ل هندستان و ســیـلانێ شین دبت؛ فـێـقـیـێ ڤێ دارێ هندی لالنگایە کـو ١٢ـ١٥ دندکێت وەکی مـەهیک(قومچە)ا لگەل هەر فــێــقی یەکی هەنە، بســەرڤــە رەنگێ خـوەلییێ ددەت و ناڤکا وێ سپی یە، دو کەرەستێن ژەهراوی ژێ چێـدکن کـو دبێـژنێ (استرکنین و بروسین).

آذر(Azer): ئاگـــر ـ ناڤێ هەیڤـا

نەهێ یە ژ ســالا هەتاڤی ـ ناڤێ روژا نەهێ یە ژ هەمی هەیڤــێن سالا هەتاڤی کو ئیرانیێن کەڤن روژا نەهێ ژ هەیڤا نەهێ دکرنە جەژن.

آذر آباد(Azer abad): پەرستگەهـ ـ دبێژن ناڤێ پەرستگەهەکێ بویە ل تەبریزێ کــو صــوفی یەکی ب ناڤێ (آذرباد) ئەو یا ئاڤا کری و (آذر آبادگــان) ناڤێ کــەڤنێ (آذربایجان) ژ ویرێ هاتیە.

آذر آیین(Azer Ayîn): نـاڤـێ پەرستگەها چارێ یە ژ هەر هەفت پەرستگەهێن مەزنێن ئیرانیێن کەڤن.

آذر برزین(Azerberzîn): نـاڤـێ پەرســتگەها ســێــیێ یە ژ پەرستگەهێن مەزنێن ئیرانیان کو (آتش برزین ـ آذر مهر)ژی لکارن ـ ناڤێ پەهلەوانەکێ ئیرانیان بوو.

آذر پیرا(Azer pîra): خزمەتکارێ پەرستگەهێ.

آذرخش(Azerexş): کــــارەبا ـ برویسی.

آذر زردشــت(Azer zerdeşt): ناڤێ پەرســتگەهەکــا مــەزن یا پارسی یانە.

آذرشـــــسپ(Azerşesp): ناڤـێ فریشتا ئاگری ـ برویسی ـ کمکمە ـ چەپچەپیسک ـ جورەکێ پەنبی یێ چیـایی یە کـو دناڤ ئاگـری دا ناسوژیت. (آذرشب Azerşeb و آذرشـــــــــت Azerşust و آذرشین Azerşîn) ژی لکارن و هندەک وەســـا بۆ دچن کــــو (آذرشـــــسپ) ناڤێ پەرتوکــــا (آذرشـست)ی یە و هندەکـێن دی دبێـــژن کـــورتکریا پەیڤـــا (آذرگشسپ)ە.

آذرکده(Azerkedê): پەرستگەهـ.

آذرکیش(Azerkîş): ئاگر پەرێس.

آذرگـــشـــــسب(Azerguşesb): کورتکری یا (آذرگشنسب)، ناڤێ ئێک ژ هەرسێ پەرستگەهێن مەزن و ناڤدارێن زەمانێ ساسانیان.

آذرگـشنسب(Azerguşnesb): [Azer = ئاگـر، guşn = نێـر، esb = هەسپ] = هەســپێ کـــو وەکی ئاگــری دکــەتە غــار. بۆ شەرکەرا دهاتە بکارئینان.

آذرنگ(Azereng): خەم ـ رێنج ـ مـرن ـ روناهی ـ ب رەنگێ ئاگری

ـ تیشک.

آذرنوش(Azernûş): ناڤێ پەرستگەهەکا مەزنە ژ هەر هەفت پەرستگەهێن مەزنێن پارسیان کو جهێ وێ ل (بلخ)ێ بوو.

آذری(Azerî): وەکی ئاگری ـ ئەو کەسێ کو خەلکێ ئازەربایجانێ بت ـ ناڤێ زاراڤەکێ فارسی یێ کەڤنە کو ل ئازەربایجانێ دهاتە بکارئینان.

آراستن(Arasten): جوان کرن ـ پاقژ کرنا سەر و روی یا ـ رێک خستنا ناڤ مالییێن مالێ.

آرام(Aram): د زمانێ عەرەبی دا کوما (ارم)ێ یە ئانکو ئەو بەرێن دادننە بەر لێڤێن جاددا بۆ رێ نیشاندانێ، هەروەسا کوما (رئم)ێ یە ئانکو خەزالا سپی، لێ د زمانێ فارسی دا ئانکوییێن: (قرار ـ بێ دەنگ ـ نەلڤ ـ هێدی)ددەت.

آرامگاه(Aramgah): مەزار ـ گۆڕ(گورستان).

آرامی(Aramî): ئەو کەسێن کو بدویڤ (آرام ـ کورێ پێنجێ یێ سام کورێ نوحی) کەتین.

آرایش(Arayêş): بنێڕە (آراستن).

آرایشگاه(Arayêşgah): سەرتراشخانە ـ مویکارخانە.

آرایشگر(Arayêşger): سەرتراش، مویکار، حەللاق.

آرد(Ard): ئار.

آردبیز(Ardbîz): موخل.

آردن(Arden): مفسک ـ هەسکیف.

آرزم(Arezm): شەڕ ـ جەنگ.

آرزو(Arêzû): ئومێد ـ هیڤی ـ چاڤەرێ ـ ئارمانج ـ خواست(حەز) ـ مراد و مەخسەد.

آرزوانه(Arêzûwanê): مەهبیران(بۆ ژنا ب حال بکار دهێت کو لدەمێ ئاڤزی یێ حەژ هندەک خوارنا دکەت).

آرستن(Aresten): بنێڕە: (آراستن).

آرستن(Arêsten): شیان، کارین، پێ چێبوون.

آرش(Areş): ناڤێ کورێ دووێ یێ «کیقباد»ی و برایێ «کیکاوس»ی، هەروەسا دگوتنێ «کی آرش» ژی.

آرش(Arêş): ئینان.

آرشی(Areşî): یێ «ئارەش»ی، مەبەست ژێ تیرا ئارەشی یە کو د چیروکێن ئیرانی دا هاتیە دەمێ شەر کەتیە ناڤبەرا (منوچهر و ئەفراسیاب)ی بریار هاتە دان لەشکەرێ ئیرانێ تیرەکێ بهاڤێژت، هەر جهەکێ کو ئەو تیر کەتە ئەردی دێ ئەو در بیتە سنورێ ئیران و تورانا؛ ئینا «ئارەش»ی تیرەک ژ باژێرێ(آمولا طەبەرستانێ) هاڤێت ئو ل (مەرڤ) کەتە ئەردی.

آرغدن(Aruxden- Aluxden): تۆرە بوون.

آرمان(Arman): ئارمانج، هیڤی، ئارەزو ـ کوڤان.

آرن(Aren): ئەنیشک، د فارسی دا (آرنج Arenc)پتر لکارە کو هەر ڤێ ئانکوێ ددەت.

آرنگ(Areng): ئەنیشک ـ خەم ـ ئێشاندن ـ رەنگ ـ جۆر ـ شێوە.

آرواره(Arvare): لاچ، لاچلاچک(هەردو هەستیێن سەری و بنی یێن دەڤی کو ددان لسەرن). (آروار، آروارک و آرە) ژی لکارن.

آروبند(Arûbend): جەبار(ئەو کەسێ کو دەستێت شکەستی و خەلیای دبەتە جھ).

آروین(Arvîn): ئەزموون.

آری(Arî): پەیڤا بەرسڤدانێ(بەلێ) کو بەروڤاژی پەیڤا(نە، نەخێر)ە.

آریا(Arya): گرنگترین پارچەیە ژ نەژادێ سپی کو لدەستپێکێ مللەتەک بوو ل بیابانان دژیان و سێ هزار سالا بەری زایینا مەسیحی هندەک ژ وان چوونە هندستانێ هندەک ژی ل ئیران و کوردستانێ مان و یێن دی بەرەڤ یەونان و ئەلمانیا و ژێر و ژۆرێن ئەوروپا کەفتنە رێ. ناڤێن(هندوئەوروپی ـ ئاریایی ـ ئاری ـ ئاریانی ـ ئاریان و ئارین) ژی هەر بۆ ڤی نەژادی لکارن. هندەک زمانێن کو کەسێن ئاری پێ دئاخڤن ئەڤەنە(ئاڤێستایی ـ سانسکریتی ـ پەهلەڤی ـ فارسی ـ کوردی ـ یەونانی ـ لاتینی ـ ئەلمانی) ژ وەلاتێن ئەوروپی تنێ وەلاتێن (فینلەندا ـ مجارستان ـ ترکیا) ژ ڤی نەژادی نائێنە هژمارتن ـ هەروەسا ئاریا ناڤێ گیایەکی یە وەکی خشخاشێ یە و

کەرەستێن بێ هشییێ ژێ چێدکن ـ د زمانێ فەرەنسی ژی دا لشوینا ئاواز و ئاوازدانانێ لکارە، کو فارس ژی هەر ب ڤێ ئانکویێ بکار دئینن.

آریدبرید (Arîdberîd): بنێ گیایەکێ وەکی پیڤازێ یە کو د کەڤندا پزیشکا بۆ چارەکرنا ئێشا باوەسیر بکار دئینان.

آریغ (Arîx): دلسار ـ نەفرەت ـ کینە و دژاتی.

آزاد (Azad): ئازاد ـ رها ـ بەروڤاژی پەیڤا (بەنی).

آزار تلخە (Azarê telxe): ئێشا زەرک (ئێشا یرقان).

آزخ (Azex): بالویل (بەهلویلک).

آزردن (Azurden): ئێشاندن ـ قەهراندن ـ دلتەنگکرن.

آزرم (Azerm): شەرم و حەیا و هەتک.

آزری (Azerî): یێ ئازەری، مەبەست ژێ (باپیرێ ئیبراهیم پێغەمبەری یان مامێ وی یە کو دگوتنێ ئازەرێ پەیکەرساز).

آزغ (Azux): چقەک کو ژ دارا خورمێ هاتبیتە برین.

آزفنداک (Azfendak): کەسکوسور، کەسکوئالا (قوس قزح).

آزگار (Azgar): تەمام ـ درێژ و بڤەکێش ـ رەبەق.

آزمایش (Azmayêş): ئەزموون، تەجریبە.

آزوغە (Azoxe- Azoqe): خوارنا کێم ـ ئەو خوارنا کێم یا کو رێڤنگ دگەل خوە دبەت ـ خوارنا کو ل مال بۆ پاشەرۆژێ هلدگرن.

آژگن (Ajgên): دەرگەهێ کون کون کو ژ دەرڤە مرۆڤ ژ ناڤ خانی دا ببینن.

آژند (Ajend): گل، تەقن (بۆ چێکرنا ئاڤاهیێن بەرا و لبنا، ڤێ تەقنێ بکار دئینن).

آژنگ (Ajeng): خیچ و کوریشکێن ل سەر روی (دەمێ پیری یێ یان تورەبوونێ).

آژەنگ ناک (Ajeng nak): برە تێکچووی ـ ئەنی گرێ.

آژیر (Ajîr): هشیار ـ زیرەک ـ هایدار.

آژیراک (Ajîrak): قیژیێن مرۆڤا و شهینا دەوارا.

آژینه(Ajîne): ئالاڤەکێ پیلاییی کو دەستەکێ وی ژ داری یە و وەکی تەبەرکایە؛ ئەڤ ئالاڤە تێتە بکار ئینان بو دڕکرن و تیژکرنا بەرێن ئاشا.

آس(As): دستار و ئاش لێ بفارسی ئەڤێ ب دەستی بگێرین دبێژنێ «دستاس» و هەگەر ب ئاڤێ بێتە گێران دبێژنێ «آسیاب» و هەگەر ب هێزا کەری بگێرین دبێژنێ «خرآس» و هەگەر ب هێزا بای بهێتە گێران دبێژنێ «آسیای بادی» و بێن ب هێزا ماتورا بهێتە گێران دبێژنێ «آسیای دودی» ـ ناڤێ دارەکێ یە وەکی هنارێ یە، بەرگێت وێ کەسکن و گولیلکێت سپی پێڤە دئێن و دبێهن خوەشن، فێقیێ وێ وەکی ژنوی چێدبت کەسکە پاشی رەش دبت؛ ئەڤ دارە بعەرەبی ژی هەر بڤی ناڤی یە ـ د زمانێ فەرەنسی دا ناڤێ جورەکێ یاریا قومارێ یە کو ئیرانی ژی هەر بڤێ مەبەستێ بکاردئینن.

آسا(Asa): فەرمانە ب نڤستنێ(بنڤە) ـ پاشگرە و ئانکویا «وەکی و مینا» ددت ـ باوشکێت خەوێ ـ رێک و پێک کرن(چ مال بیت یان سەر وریه بن) ـ ماقویل ـ بنەجه(وەکی: قەسە بنەجه) ـ هێدیاتی(نەرماتی ـ بتایبەت لدەمێ ئاخفتنێ) ـ شێواز.

آسان(Asan): سانەهی.

آسایش(Asayêş): بێ دەنگی ـ تەناهی.

آسبان(Asban): ئاشڤان.

آستان(Astan- Astanê): دەرازینک.

آستر(Aster): بەطەن(بۆ جلکا دهێت)ـ وێڤەتر.

آستێ(Astên): هچکێ جلکی ـ دبێژنێ «آستین و آستی ـ آستیم ـ آستم »ژی.

آستیم(Astîm): کیسەدانا برینێ.

آستین(Astîn): هچکێ جلکی ـ دەرێ مەشکێ ـ رێک و رێباز.

کوتە آستین(Kuteh Astîn): دەستکورت ـ لاوازحال ـ هەژار.

آستینە(Astîne-ê): هێکا مریشکێ.

آسغدن(Asuxden): نەسوتی یان

نيڤ سوتی.
آسغدن(Asexden): ئامادەبوون.
آســــــمـــــــان(Asman):
ئەسمان(هەروەسا بۆ ڤێ مەبەستێ پەیڤێن: سپـهـر، گـەردون، فلک، چـرخ، چـرخ بـلـنـد، چـرخ دولابـی، چرخ کبـود ژی لکارن) ـ ناڤێ روژا بیست و هەفتێ یە ژ هەر هەیڤەکا سـالا هەتاڤی، (آسـمـان روز) ژی هەر بۆ ڤێ مەبەستێ لکارە.
آسـمـان پیـسـه(Asman pîsê):
ئەسـمـانێ کـو پـنی پنیکێن ئەورا لێ بن.
آسـمـانخـراش(Asmanxeraş):
گـەلەک بلند(بۆ ئاڤـاهی یا بـکار دهێت).
آسمان دره(Asman dere- der-rê): رێـکـا کـــــادزا(زاراوەکێ ستێرناسیێ یە).
آسـمـان نورد(Asman neverd):
فرِوکە یان هەر تشـتەکێ کو ل هەوا بچت.
آسمانه(Asmane-ê): بان.
آســمـند(Asmend): درەوکـــەر ـ فێلّباز ـ حەیران.
آســـنـــی(Asnî- Asnêy):
هـەوی(دەمێ دوو ژن شــــوی ب زەلامـەکـی دکـەن هەر دوو ژن دبـنە هەوی یێن هەڤدوو).
آس و پـاس(Aso pas): رەپ و رویت(بو مــروڤێ مــفلس بکار دهێت).
آســه(Ase): تەوەر ـ بەرێ ئاشی ـ ئاتافێ ژەنگی بوونا گەنمی ـ مورکا دووێ ژ ستـوی کـو دکـەڤـتە پشت مورکا (اطلس)دا.
آسـيـا(Asîya): ددانێ کـورسی ـ ئاش.
آسيب(Asîb): زیان ـ درب ـ ئێش ـ هەرشی.
آسيمه(Asîmê): پەریشان.
آش(Aş): جورەکێ خوارنا ئیرانیانە.
آشام(Aşam): هەر تشـتـەکێ بێـتە ڤەخوارن.
آشـپـز(Aşpez): زادچێکەر کـو بعەرەبی دبێژنێ (طباخ).
آشغال(Aşxal): گلێش.
آشـغـالدان(Aşxaldan): سـەتلا گلێشی.
آشفتن(Aşuften): پەریشان بوون ـ تورِە بوون ـ سەرگەردان بوون.
آشـفـتـه بخت(Aşuftê bext):

بەخت رەش ـ بێ شەنس.
آشکوب(Aşkûb): بان.
آشکوخ(Aşkux): تەحسین، حولسین ـ هلنگفتن.
آشمال(Aşmal): مەللاق ـ دو روی ـ ئەزمان خوەش.
آشموغ(Aşmux): کەسێ کو خەلکی بسەردا ببەت یان رێکێ لبەر بەرزە کەت ـ قەسەڤەگوهێز.
آشنا(Aşêna): هەڤال ـ نیاس، خزم ـ کەس و کار ـ مەلەڤانی(بو ڤێ مەبەستێ پتر شنا şêna لکارە).
آشوب(Aşûb): فتنە ـ دەنگ و دۆر ـ سەرهلدان ـ شورەش.
آشوب انگیز(Aşûb engîz): فتنەچی، فتنەهلێخ.
آشوریدن(Aşûrîden): شێل و بێل کرن ـ تێکدان ـ سەرابن کرن ـ تێکهلکرن. هەروەسا (شورانیدن) ژی لکارە.
آشوغ(Aşûx): غەریب(مەبەست ژێ مروڤێ غەریب، نە خەلکێ دەڤەرێ یان بیانی یە).
آش و لاش(Aşo laş): پرت پرت ـ بژالە.
آشیب و تیب(Aşîbo tîb): نە ئارام ـ نیگەران ـ پەریشان حال. د شەهناما فردەوسی دا (آشیب و شیب ـ آسیب و شیب) ژی هاتیە.
آشیهە(Aşîhê): شهینا هەسپی.
آغار(Axar): نمیای.
آغاز(Axaz): دەستپێک، سەرەتا.
آغر(Axer): هشکەرۆ ـ جهێن کو پشتی ئاڤ رابوون بدوماهی تێت و هێشتا ئاڤ تێدا مابیت.
آغستن(Axêsten): پرکرن، تژی کرن.
آغشتن(Axêşten): تەرکرن، شل کرن ـ شێلاندن ـ تێکهل کرن ـ هەڤیرکرن.
آغشغە(Axêşxe): پەنجەرا مەزن ـ دەرگەهێ کو جهێ روناهیێ لێ بت.
آغوز(Axuz): فری(شیرێ کو هەتا سێ روژا پشتی زایینێ ژ پەزی و چێلا ددوشن). پەیڤێن(شیرماک، فلە، شمە، فرشە، زهک) ژی هەر بو ڤێ مەبەستێ لکارن.
آغوش(Axûş): باغەل، هەمبێز ـ د زمانێ تورکی دا کو ئیرانی ژی هەر ب وێ مەبەستێ بکاردئینن ناڤەکە ژ ناڤێن بەنی یێت تورک.

آغیل(Axîl): نێرینا ژ کوژیێ چاڤی ب نیشانا تورەبوونێ.

آفتاب(Aftab): گەرماتی ـ روناهی ـ هەتاڤ(بەروڤاژی پەیڤا سیبەر) ـ رۆژ کو بعەرەبی دبێژنێ(شمس)، (آف ـ خورشید) ژی لکارن.

آفتاب پرست(Aftab perest): رۆژپەرێس ـ کمکمە. (آفتاب گردک)ژی لکارە.

آفتاب گەردان(Aftab gerdan): گول بەرۆژ.

آفتابگین(Aftabgîn): رۆژا هەتاڤی، رۆژا ساهی(بەروڤاژی روژا ئەوری).

آفتابە(Aftabê): مەسین.

آفدم(Afdum): دویماهی ـ ئەنجام.

آفروزە(Afrûzê): فتیلا لەمپێ یان فانوسێ.

آفروشە(Afrûşe): حەلاوا کو ژ ئار و دوهن و هنگڤینی یان شەکرا کەلاندی هاتبیتە چێکرن.

آفریدگار(Aferîdêgar): ناڤەکە ژ ناڤێن خودێ(ئافرندە، چێکەر).

آفریدن(Aferîden): ژ نەبوونێ چێکرن، خەلق کرن، ئافراندن.

آفند(Afend): شەر، جەنگ.

آک(Ak): خرابی ـ ئێش ـ زیان ـ ئاتاف.

آکپ(Akup): هوندرێ دەڤی.

آکج(Akec): چەنگالێن ئاسنی.

آکندە پهلو(Akendê pehlû): گەلەک قەلەو.

آکندە گوش(Akendê gûş): بێ گوه(ئەو کەسێ کو گوه نەدەتە شیرەتێن خەلکی ـ نە گوهدار).

آکو(Ako): بوم، کوند.

آگون(Agûn): سەرنوخین ـ سەرابن.

آل(Al): سۆرێ ڤەبی(رەنگێ سۆر) ـ ژنک دبێژن (آل) تشتەکێ وەکی ئەجنایە کو نائێتە دیتن و وەسا بو خەلکی ددا خویاکرن کو خولکێ ژنکەکا لاغەر ددەت و خوری موبە کو هەگەر ژنک بمینت بتنێ ئەو (آل)دهێتێ و زیانێ دگەهینتێ ب تایبەت هەگەر ژنکا ب حەمل بارێ خوە دانابیت، دبێژن شەڤا شەشێ پشتی زانێ، (آل)دهێتێ و جەرگێ وێ دئینتە دەر، لەورا ژی ڤەزای هندی نەبریە حەمامێ بو شویشتنێ نەدهێلان بتنێ ـ هەروەسا د عەرەبی دا دو ئانکوییێن

دی ژی ددەت کو ئیرانی ژی هەر ب وان ئانکویا بکار دئینن، ئەو ژی: «خانەدان(اهل) ـ لەیلان(سراب)»ن.

آلاس(Alas): رەژوی.

آلاکلنگ(Alakuleng): یاری یەکە کو ئەم دبێژینێ (حل حوپین ـ دارناقوس ـ شەقلەشیق)، هەروەسا ناڤێ کێزکەکێ یە کو بعەرەبی دبێژنێ «ذراریح».

آلانە(Alane): خانی ـ هێلین.

آلبالو(Albalû): فێقیەکە وەکی گێلاسێ یە بەلێ ژ وێ هویرترە.

آلر(Aler): ران، رەهن.

آلغدن(Aluxden): تورە بوون.

آلفتن(Aluften): پەریشان بوون ـ تێکچوون(ژ ئەگەرێ تورە بوونێ).

آلگونە(Algûnê): سوراڤا روی یا کو ژنک بکار دئینن.

آلنج(Alunc): حولیکا دارستانا.

آلنگ(Aleng): خەندەک یان شویرهە و دیوارێن بلند ژی ییێن کو لدورماندوری کەلها یان سوپایا ئاڤا دکرن.

آلو(Alû): حولیک.

آلوئک(Alu'ek): هویرکێت بەرێ کلسێ.

آلوچە(Alûçê): حولیک، حولیترشک.

آلودن(Alûden): شێلاندن ـ تێ گەڤزاندن ـ تەرکرن.

آلودە دامن(Alûdê damen): دەهمەن پیس ـ خرابکار ـ گونەهکار ـ کەسا کو ناڤێ وێ ب پیسی(خرابی) چوو بیت.

آلونک(Alûnek): کولک.

آلە(Aluh): ئەلهو.

آلیز(Alîz): جوتک ـ زیچک ـ لیتک ـ حەبەلوتک.

آماج(Amac): ئارمانج ـ کێل ـ گێسن.

آمادگاە(Amadgah): رێڤەبەری یا کو ب ئامادەکرنا خوارن و کەل و پەلێن لەشکەری رادبیت.

آمار(Amar): سەرژمێری؛ چەند جور هەنە مینا سەرژمێری یا ئابووری و سەرژمێری یا رامیاری و سەرژمێری یا نفوسێ.

آماردار(Amardar): ژمێریار(حسابدار ـ محاسب).

آماس(Amas): جهێ وەرمتی ژ لەشی چ بریندار بیت یان هەرشی

بیت، (آماز و آماه) ژی لکارن.

آمدن(Ameden): هاتن ـ گەهشتن ـ دیاربوون ـ زڤرین.

آمـــــــرزیـدن(Amurzîden): عەفووکرن، لێ بۆرین.

آمــــرغ(Amurx-Amerx): بۆ چەنداتییێ بکار دهێت ـ بهـــا ـ بەرێز ـ مفا ـ پیچەک ژ تشتەکی.

آمنه(Amene-ê): پشـتـیێ دارا ـ قرش و قال.

آمــوت(Amot): هێلینا فــڕندێن نێـچـیـرێ وەکی: (بازی ـ ئەلهـو ـ شاهین و......هتد).

آمــــوخــــتــــار(Amûxtar): فێربووی(بعەرەبی دبێژنێ معتاد).

آموختن(Amûxten): فێربوون.

آمــــودن(Amûden): چێکـرن ـ بەرهەڤکرن ـ تێکهلکرن.

آمـوزشگاه(Amûzêşgah): جهێ فێربوونێ(خواندنگەهـ).

آمـوزگـار(Amûzgar): فـێـرکـەر ـ مــامــۆســتــا ـ رێ نیــشــاندەر ـ پەندبێژ، شیرەتکەر.

آمــوسنی(Amvêsnî): هەوی(دو ژنێن کـو شـوی ب مـێـرەکی کـرین دبنە هەوییێن هەڤدو).

آمـه(Ameh): ئامـانێ کـو حـوبری دکەنێ بۆ نڤیسینێ.

آمــیــختن(Amîxten): ناڤــێـک هلکرن(تێکهلکرن) ـ هەروەســا (آمــیــزش Amîzêş) ژی کــو ژ ڤێ پەیڤێ دهێــتــە وەرگــرتـن ب ئانکویا نێزیکی یا گوهنێلی یە.

آمیزەمو(Amîzê mû): کەسێ کو پرچا ســەرێ وی رەش و ســپـی ناڤێک هلببیتن.

آن(An): ئیـشـاره بۆ تشـتـەکی یان کەسەکی ل دویر(وێ هە ـ وا هە ـ یا هە) هەروەســا بۆ کــەسێ نەئامـادە(ئەو).. هەگەر بۆ کـومێ بکار بیـنن بۆ کــەســا دێ بێــژن (آنان) و بۆ کوما گیانەوەرا و کەل وپەلا (آنها) بکار دهێت.

آن(Anê): بۆ مـــالکیـــەتێ بکار تێت(یێ فـلانی)؛ هەر وەسـا (از آن Ezanê ـ زان Zanê) ژی بکار دئینن.

آنجا(Anca): وێراهە ـ وێرێ.

آنچنـان(Ançunan): وەســـــا، واسی، وەتوڤ.

آنچـــه(Ançê): هەر تشـت، هەر تشتێ کو.

آنـدون(Andûn): ويـراهــه ـــ وى رەخێ هه ـ وى دەمى، هينگێ.

آن سرى(An serî): ئاخرەتى ـ يێ وێ دنيايا دى.

آنک(Anek): بـo دويراتيێ دهێت وەكى: (هينگێ ـ ئەو) لهـەمبـەر (اينک Înek = نۆكـه ـ ئەڤـه) ـ خوريک(ئێشا خوريک).

آنـگـاه(Angah): هيـنـگـێ ـــ وى دەمى ـ پاشى ـ پشــتى هينگێ ـ لدويڤرا.

آنين(Anîn): جـەرِكێ بچـويک كـو لشــوينا مـــەشكێ بكاردئيێن بۆ ژێگرتنا نيڤشكى ژ دەوى.

آو(Av-w): ئاڤ.

آوا(Ava): كـورتكريا پەيڤا(آواز): ئاواز ـ دەنگ.

آواخ(Avax): تەحـــەم، مـــخــابن. (آوخ، آه، واى، آوه، آواه، دريـغ، دريغـا و افسـوس) ژى لـكارن هەر بو ڤێ مەبەستێ.

آوار(Avar): تـوز و غـــوبار ـ ديـوار يان بانێ خانى كو خراب لێهاتبيت و بهـەرفيت ـ كورتكريا (آواره) ـ بێ جـه ـ بەرزه ـ دەربەدەر، ئاواره ـ ستـەم ـ قەهرين ـ رێنج ـ خرابى ـ تالانكرن ـ لشـوينا (آمـار) ژى لكاره ئانكو سەرژمێرى.

آور(Aver): براســــتى ـ راست و دروست ـ بێ گومان.

آورد(Averd): جـــەنگ، شــەرِ ـ هێـرش ـ ئينا (بۆ سـێـيـەم كـەسێ تاک).

آوردجو(Averdcû): شەرِكەر.

آوردن(Averden): ئينان ـ دياركرن.

آورد و بــرد(Averdo bord): ئينان و برن(مــەبەست ژێ كــارێ بەردەوامه).

آورک(Averek): بابەليــــسک ـ هێـزک(پێ ياريەكـه كـو خـوه پێ داددەن).

آوند(Avend): گــــوزكێ ئاڤێ ـ گـوزكێ مـەيێ ـ د زاراوێ چاندنێ دا ئەو بۆريكن يێن كـــو ئاڤێ ژ رهێن دارێ دكــێـــشنه بەلگا ـ هەروەسا بنێره (آونگ) ژى.

آونگ(Aveng): وەريسێ كـو ترى يان هەر فێقيەكێ ديتر پێڤه بكن و ب بانێ خانى ڤه بهلاويسن ـ هەر تشـــتێ بهـــێـــتــه هلاويستن؛ پەيڤێن(آوند، آون) ژى لكارن.

آويختن(Avîxten): هلاويستن.

آويز(Avîz): شــــەڕ، جـــەنگ ـ هەروەسا ئانكويا (بهلاويسه)ژى ددەت، هندە جارا دگەل پەیڤەكا دى دهێت و ئانكوا بكەرێ شەڕى ددەت، وەكى پەیڤـــا: (گـــلاويز «Gelavîz»: شـــــەڕكــــــەر، شـــەڕڤـــان)ـ هەروەســـا (آويز) كـــورتكريا پەیڤـــا (آويزه)يه ژى؛ ئانكو: هەلاويستى.

آويژه(Avîje): تايبـەت ـ صـافى ـ هەڤـال و دوست و خـزم. بۆ كـۆمێ (آويژگان و ويژگان) لكارن.

آه(Ah): پەیڤا مخابنيێ يه ـ دەنگێ ئاخينك راهێلانێ يه.

آهســـتــه(Ahêstê): هێـدى، بێ دەنگ.

آهــک(Ahek): كــلــس[ئـــێــك ژ كەرەستێن ئاڤاكرنێ].

آهمند(Ahumend): گــونەهكار، درەوكەر، عێبەلۆ.

آهن(Ahen): ئاسن.

آهن جفت(Ahen cuft): گێسن(بۆ كێلانا ئەردى بكار دهێت).

آهن خا(Ahen xa): ئەو كەسێ كو ئاسنى ب ددانا نەرم دكەت(دڕكەيە بۆ هەسپێ ب هێز).

آهـــن ربــــا(Ahen ruba): مگناتيس.

آهنكار(Ahenkar): ئـاسـنـگـەر، هەسنكار. هەروەسا پەیڤا(آهنگر) ژى لكاره.

آهنگ(Aheng): كـارێ سەفـەرێ ـ ئيراده ـ رێباز ـ ئاواز.

آهــنــگــســــــــاز(Ahengsaz): ئاوازدانەر.

آهنين(Ahenîn): وەكى ئاسنى.

آهو(Ahû): خـــــــەزال، ئاسـک ـ كێمـاسى(د كارى دا، د تشتى دا، ل مرۆڤى).

آهوانه(Ahûvanê): وەكى خەزالا، خەزالى.

آهوپا(Ahû pa): پێ كــــو وەكى خەزالێ توند بچيت ـ خانيێ شەش كوژى.

آهــو دل(Ahû dêl): تـرسـنـۆک، كولافه. (آهورى) ژى لكاره.

آهون(Ahon): رێـكا لـبن ئـەردى ـ شكەن.

آهيانه(Ahyanê): قافێ سەرى كو بعەرەبى دبێژنێ (عظم قحف).

آى(Ay): بۆ مـخابـنيێ و گـازيكرنێ تێته بكار ئينان.

آيا(Aya): ئەرێ، ئایا (بۆ پرسیارێ بکار دهێت).

آیزنه(Ayêzne): مێرێ خویشکێ، زاڤایێ مرۆڤی.

آیش(Ayêş): هاتن(هەگەر دارێن فێقی یێن وەکی سێڤ و حولیکا سالەکێ فێقی بدەن و سالا دی نه، ئەو سالا ب بەر بیت دێ بێژن ئەڤ داره یا ب(آیش)ه ـ دیسان بۆ زەڤییێ ژی ئەڤ زاراوه لکاره بۆ نموونه لهندەک جها، سالەکێ زەڤی شۆڤە و بێ بەره و سالا د دیڤدا تێته چاندن و ب بەر دکەڤیت ئەو سالا زەڤی تشتەک لێ هاتبیته چاندن دێ بێژن ئەڤ زەڤییه یا ب(آیش)ه، مەبەستا ڤێکرایی ئەوه کو ئەڤ ساله ئەڤ داره یان ئەڤ زەڤییه دێ تشتەک ژێ هێت).

آیشنه(Ayêşne): جەهسویس ـ قەسەڤەگوهێز. (آیشتنه، آیشه، ایشه، ابیشه، اپیشه، انیشه)ژی لکارن.

آیفت(Ayeft): پێدڤیاتی، پێویستی، موحتاجی ـ نیاز ـ خواستن«طلب» ـ مفا، سوود.

آییژ(Ayîj - Ayêj): چریسک و گوریا ئاگری. (آییژه، آییژک، آبیژ، آبیز، ابیز، ابیزک، آبید) ژی لکارن.

آیین(Ayîn): دەستوور ـ رێباز ـ داب و نەریت ـ شەنگسته، بنواش، قاعده ـ خوه جوانکرن(د بەرخوەرا چوون).

آیین جمشید(Ayînê Cemşîd): ناڤێ ئاوازەکێ یه ژ ئاوازێن کەڤنێن ئیرانییان.

آیینه(Ayînê): خودیکا روناهیێ.

آیینه چرخ(Ayînêyê çerx): دڕکەیه ژ رۆژ(تاف)ێ.

آ ـ ا ـ اِ

ابا (Eba): آش(جــورەکێ خـــوارنا روهنه)، بێی ئەلیفا دەسپێکێ ژی تێـتـه بکارئینان وەکی: (شـوربا، جوجەبا).
ابام(Ebam): دەین، قەر.
ابان(Eban): هـەیـﭬـــا دووێ یـا پاییـزێ و هەیﭬـا هەشـتێ ژ سـالا هەتاﭬی کو دبێژنێ(آبان) ژی.
ابدالی(Ebdalî): یێ (ابـدال)ی ـ هەژاری ـ ناﭬێ تائیــفـەکێ یە ل ئەﭬــغــانســتــانێ کــو نوکــه دبێژنێ(دەرانی).
ابر(Ebr): ئەور ـ جورەکێ لیفکی کو لەشێ خـوه پێ دشـۆن ـ پرتەکـا ئیسفەنجی کو زﭬرکی دادننه سەر و ئامانا پێ دشۆن.
ابر(Eber): سلال، بالا، ژۆر.
ابرنجک(Ebrencek): کـەهرەب ـ برویسی.
ابرو(Ebrû): برە، بری.
ابریز(Êbrîz): زێرێ خـــوری و بێ غەش.
ابریشم(Ebrîşem): ئارمــــیش، ئاﭬلمیش.
ابــزار(Ebzar): ئــالاف ـ هـــەر تشتەکێ کو کارەک پێ بێتەکرن. (افزار، اوزار) ژی لکارن.
ابکار(Ebkar): کــشــتــوکــالێ ـ جوتیاری.
ابناخـــون(Ebnaxûn): کـــەلە. (انباخون) ژی لکارە.
ابـو عـطـا(Ebû 'Eta): نـاﭬـێ ئاوازەکا موزیکا ئیرانی یە.
ابیاری(Ebyarî): خەلکێ «ابیار ـ گـوندەکـه ل مـصـرێ» ـ جـۆرەکێ پەرۆکی یە ـ جۆرەکێ کوترانه.

ابیز(Ebîz): چریسکا ئاگری.

اپرویز(Epervîz): سەرکەفتی ـ خوەشتڤی.

اپسان(Epsan): بەراڤ، هوسان. هەروەسا (افسان) ژی لکارە.

اپشک(Epşek): خوناڤ.

اپیشه(Epîşê-e): بێ کار.

اج(Ec- Uc): کولند.

اجامر(Ecamêr): کۆمەکا مرۆڤێن کو حەژ بەلبەلێ بکەن.

اجغار(Ecxar): ئاگرێ گەش.

اختر(Exter): ستێر ـ بەخت(ستێرا بەختی) ـ هەروەسا ناڤێ گیایەکی یە ـ چەرمەکێ چوارکوژی بسەرێ رمەکی ڤە(بۆ پتر زانیاری یا بنێرە: اختر کاویان).

اختر بین(Exter bîn): ستێر ناس ـ فالڤەکەر، خێڤزانک.

اختر شبگرد(Exterê şebgerd): درکەیە بۆ هەیڤێ و ئانکویا وێ، ستێرا کو ب شەڤ دگەرییێت.

اختر کاویان(Exterê Ka-viyan): هەر وەکی مە ل پێشتر گوتی اختر چەرمەکێ چوارکوژی بوو کو ب سەرێ رمەکێ ڤە گرێدان و ب گەوهەرێن جوراوجور د خەملاندن و کەسەک دا هەلگریت و دا ب بەر سوپای کەڤیت. سەر دەمێ هەخامەنشی یان و ساسانیان ئەڤ (ئەختەرە) هەبوویە و چێدبیت هێشتا کەڤنتر ژی بیت، ژ بەر کو ڤەکۆلەر دبێژن (kavi) ئانکوا وێ (شاهـ یان ژی شاهزادە)یە و وەکی دبێژن (اختر کاویان) ئانکو ئەختەرا شاهینیێ، هەرچەندە د داستانێن کەڤن دا هاتیە کو (اختر = درفش) یا کاوێ ئاسنگر بوویە، یێ کو زحاک قەلپ دای و فریدون ئانیە شوینێ.

اخترمه(Exterme): ئالا و هەسپ و چەک و هەر تشتەکێ وەکی وان کو د شەری دا ژ نەیاری بستینن(ب عەرەبی دبێژنێ غنیمە).

اخته(Exte - Axte): خەساندی(مەبەست ژێ مرۆڤێ بێ گون کو یێ دەنگێ وی وەکی ژنکا و موی ل سەروچاڤان نەهێن، یان ژی ئەو هەسپێن کو دهێنە خەساندن داکو قەلەو ببن).

اخروش(Uxrûş): دەنگ و هەرا، دەنگ و دۆر، قەرەبالغ.

اخسمه(Exsume): بیره.
اخش(Exş): قەدر و قیمەت و بها.
اخـکـکـنـدو(Exkekendû): خشخشوک.
اخکوک(Exkok): فـێـقـیێ نەگەهشتی کو لدەڤ مە پەیڤێن (کەرک و تویتک) لشوینێ دهێنە بکارئینان.
اخگر(Exger): پەل(رەژی یا ئاگر پێڤە ـ گەش ـ).
اخم(Exm - Exme): کوریشکێن برە و ئەنیێ.
اخـمـو(Exmû): ئەنی گـرێ، برە تێکچووی، توبرە.
ادا(Eda): ناز و غەمزە ـ زارڤەکرن.
اداک(Edak): گـزیرتە، هشکی یا لناڤ دەریایێ.
ار(Er): کورتکری یا پەیڤا (اگر)، ئانکو: هەکە، ئەگەر، هەگەر. دیسان کورتکری یا پەیڤا (ارە)یە ژی، ئانکو: مشار(منشار).
ارابە(Errabe-ê): ئەرەبانا کـو بدویڤ هەسپا ڤەدکەن.
اربو(Erbû): هرمیک.
ارتجک(Ertecek): برویسی یێن ئەسمانی.
ارتش(Ertêş): کـۆمـا سـوپایێن وەلاتەکی.
ارتشبد(Ertêşbud): بلندترین پلا لەشکەری یە لجەم ئیرانیان.
ارج(Erc): قەدر و قیمەت.
ارج(Erec): زاراوەکێ پیـڤـانێ یە، هەر ژ سـەرێ تبلێ تا دگەهیتە دوماهیا ئەنیشکێ کو دورێن نیڤ میترێ یە.
ارجمند(Ercmend): ب قیمەت، ب بها، رێزدار، هێژا.
ارجنە(Ercene-ê): ناڤێ ئاوازەکا موزیکی یا کەڤنا ئیرانی یە.
ارچە(Erçê): هەرچەندە، هەکەرچی.
ارچـین(Erçîn): دەرەجـکـێـت پێسترکێ.
ارد(Erd): دروسـتی و راسـتی ـ پاکی، پاقـژی ـ ژێ هاتی، لایق ـ تورەبوون ـ ناڤێ فریشتەکێ یە د ئایینێ زەردەشتیان دا کو زێرەڤانا مـال و سـامـانی یە ـ ناڤێ رۆژا بیست و پێنجێ و ناڤێ زێرەڤانێ رۆژا بیست و پێنجێ یە ژ هەمی هەیڤێن سالا هەتاڤی.
ارداد(Erdad): فێلباز و حیلەکەر.
اردب(Erdeb): شـەڕ و شـۆر ـ

جەنگ.

اردم(Erdem): هونەر و پیــشــە ـ كارێ باش ـ هەر ئێک ژ سورەتێن مەزنێن پەرتوکا «زەند».

اردە(Erde): كـــــــونجـی یـێـن قوتای(ئارکێ کونجی یا).

اردی(Urdî): كـــــــورتـكری یـا «اردیبهشت» کو هەیڤا دووێ یە ژ سالا هەتاڤی یان ژی باشتر بێژین هەیڤا دووێ یە ژ وەرزێ بهارێ.

اردیبهشت(Urdîbêhêşt): بنێرە: (اردی)ـ د ئایینێ زەردەشتیان دا، ناڤێ فریشتەکێ یە کو د جیهانا مـــــینەڤی دا نوینەرێ پاکی و پیـــروزیێ یە و د جــیـــهــــانا خـاکی(گـویا زەمین)دا زێرەڤـانێ ئاگــــری یە و وەکـــــیلێ رۆژا (اردیبهشت)ێ یە کو رۆژا سێیێ یە ژ هەمی هەیڤێن سالا هەتاڤی، کو ئەڤ روژە لجـەم ئیرانیـان جەژن بوو و دگـــــوتنـە ڤێ جــــەژنێ (اردیبــــهــــشــــتگان ـ Urdîbêhêştgan).

ارس(Ers): روندک.

ارشک(Erşek): زەلام ـ نێـــر ـ ژ ناڤێن کەڤنێن ئیرانیان.

ارغ(Urx): کیفکویی بوون.

ارغـشـتک(Erxuştek): رەقس و سەما ـ دەنگێ کو ژ لێکدانا تبلا رادبیت دەمێ سەماکەر گەلەک ب کەیف.

ارغـون(Erxon): هەسپێ کـو حێل دکەتە غار.

ارگ(Erg): کەلها موکم کو دکەنە ئاڤاهیێ حوکمەتێ و ئەڤ کەلهە، کـەلهــەکـا بچـویکە کــو د ناڤ کەلهەکا مەزنتر دا دهێتە چێکرن.

ارمــزد(Urmuzd): ســتـــێــــرا «موشتەری» ـ ناڤێ رۆژا ئێکێ یە ژ هەر هەیڤەکا سالا هەتاڤی.

ارمغان(Ermexan): خەلات و ئەو تشتێ کو رێڤنگ بۆ کەسەکی یان هندەکا دگەل خوە دئینیت دەمێ ژ وەغەرەکێ دزڤریتەڤە.

ارمگان(Êrmegan): فـێــرکـەر، مامۆستا، راهێنەر.

ارمـوی(Urmevî): بۆ وی کـەسی دهێتە گۆتن یێ کو خەلکێ باژێرێ «ئورمــیێ» بیت کـــو باژێرەکێ کـوردسـتـانا ئیـرانێ یە، و هندەک ژی دبێژنە ڤی باژێری (رضائیه).

ارناوود(Ernawud): مللەتەکە ژ

نەژادێ هندوئەوروپی کو ل وەلاتێ ئەلبانیا د ئاکنجی نە ـ ژنا شەرکەر و شەرهلێخ.

ارندان(Erendan): پەیڤـــــا حاشاتیێ(حاشا، کلا).

اروانه(Ervane): جورەکێ حێشترا مێ یە.

اروند(Ervend): ئەزموون ـ رێنج ـ کوڤان ـ ئارەزو ـ جادوو ـ فێل، حیله ـ توند و تیژ ـ ب هێز.

ارویس(Ervîs): د ئـایـینـێ زەردەشتی دا ناڤێ بەرەکێ مەزنێ چوارگوشەیە کو ئالاڤێن عیبادەتی وەکی تەست و هاونی دادننە سەر.

اره(Errê): مشار(ئامیرەکە بو برینا دار و ئاسنی و......هتــد، بکار دهێت).

اریب(Urîb): خوەهر ـ چەمیای ـ شەت(بۆ پەرک و پەروک و زەڤیا) لکارە.

اریس(Erîs): زیرەک و هشیار.

اریش(Erîş): زیرەک و هشیار.

ازار(Êzar): شـەل ـ هیـزار(بنێ دیواری ژ رویێ ئەردی تا نێزیکی ئێک مـیـتـرێ) ـ بنێ ئاڤێ(کویرترین جهێ ئاڤێ).

ازبر(Ezber): ژ بەر(حـفـظ)[بۆ نموونە هەگـەر هۆزانەکێ ژبەر بکەن]ـ ئەڤ پەیڤە د زمانێ عەرەبی دا ئانکو زەلامێ ملپان و ب زاخ و فـارس ژی هەر ب ڤی واتای بکار دئینن.

ازدر(Ezder): ژ هەژی.

ازدو(Uzdo): جەوی، سترک.

ازغ(Ezx): ئەو چقێن دارێ یێن کو لدەمێ کەزاخێ دهێنە برین ـ کێم و عەداڤ.

ازگات(Ezgat): دل پیس، دلخراب، دل ب گومان ـ بەدکار، خرابکار.

ازیرا(Ezîra): ژ بەرکو، چونکی.

اژکـهان(Ejkehan): تەنبەل، کەدوەر ـ کەڤر.

اسپرسا(Espersa): ئیرانییێن کەڤن ئەڤ پەیڤە بۆ پیڤانێ بکار دئینان، ئەو ژی دا کورە جەحێلەک بۆ دەمێ دوو دەقیقا کەتە غار و ئەو مەسافا کو بەزۆکی دپیڤا دگوتنێ (اسپرسا)یەک کو بەرامبەری (١٥٠ـ١٨٩)میترایە.

اسپرلوس(Êsperlos): تەلار، قەسرێن شاها.

اسپری(Êsperî): ب داوی هاتی،

بۆراندی.
اسپندارمذ(Êspendarmez): د ئایینێ زەردەشـتی دا، ناڤێ فریشتەکێ یە کو زێرەڤانا ئەردی یە و وەکیلا روژا پێنجێ یە ژ هەر هەیڤەکا سالا هەتاڤی، هەروەسا ناڤێ هەیڤا دوازدێ و ناڤێ رۆژا پێنجێ یە ژ هەر هەیڤەکا سالا هەتاڤی.
اسپیتمان(Êspîtman): نازناڤێ زەردەشت پێغەمبەری یە.
اسپیل(Espîl): کەسێ کو کارێ وی دزینا هەسپا بیت.
است(Est): هەستی، هێسک.
است(Est-Ust): کورتکریا اوستا(پەرتووکا ئایینی یا ئۆلێ زەرەدەشتییایە).
استاخ(Ustax): دلێر، ئازا، نەترس. «گستاخ» پتر لکارە.
استاره(Êstarê-e): ستێر ـ سازەکا مـوزیکێ یە کـو ب سێ تێلانە ـ ئەڤ پەیڤە ب ئانکوا (نخێفک، پەردە و عەبا) ژی دناڤ زمانێ فارسی دا لکارە، هەرچەندە دیارە یا ژ زمانێ عەرەبی هاتییە وەرگرتن.
استاغ(Êstax): ستەور(گیانەوەر یان مرۆڤێ کو نەزێت).
استام(Ustam): لغاڤا هەسپی ـ زینا هەسپی ـ هەر تشتەکێ هەسپی کو ب زێر و زیڤی هاتبیتە خەملاندن.
استان(Ustan-Êstan): جـه، جهێ راوەستیانێ، جهێ ئاکنجی بوونێ ـ پارێزگەهـ.
استبر(Êstebr): مەزن ـ ستویر ـ ب کەلەخ.
استخوان(Ustuxan): هەستی، هێسک ـ بەرک(وەکی بەرکێ خورمێ و بەرکێ مژمژێ...).
استر(Ester): هێستر(گیانەوەرەکە).
استردن(Usturden): تراشین ـ پاقژکرن.
استرش(Usturêş): بیر، مەربێل.
استره(Usture-ê): گویزان(ئالاڤێ سەر و روی تراشینێ بوو).
استم(Êstem): ستەم، زولم، زۆری.
استمگر(Êstemger): زۆردار، زالم، ستەمکار.
استن(Ustun): ستوین.

استنبه(Êstenbe-ê): کرێت ـ گر ـ ب هێز، دلێر ـ بۆ دێو و کابوسا دهێته گۆتن.

استوار(Ustuvar): موکوم ـ راست و دروست ـ بنەجھ ـ جهێ باوەرییێ ـ پلەکا لەشکەری یە دناڤبەرا (گروهبانێ ئێکەم و ستوان)ی دا.

استودان(Ustûdan): هەستیدانک ـ گۆرستان ـ زیارەتێن زەردەشتیان.

استودن(Ustuden): پەسندان ـ پێهەلدان، مەدحکرن.

استور(Ustur): دەوارێ کو باری بهەلگریت یان سواریێ قەبویل بکەت، وەک: هەسپ و هێستر و......هتد. هەروەسا (ستور) ژی لکارە.

استوه(Ustuh): وەستیای، ماندی.

اسغر(Usxur): سیخور.

اسکدار(Eskudar): نامەبەر ـ پیلک(قاصد).

اسکندان(Êskendan): کلیل و قفل.

اسکنه(Êskênê-e): پیککرن(بۆ داروباری لکارە).

اسکیزه(Êskîzê-e): جوتک هاڤێتنێن دەوارا.

اسن(Esen): جلکێ بەروپشت، جلکێ ڤاژی ـ گوندورێت باژێرێ «فارس».

اشپیل(Eşpîl): خەرزێ ماسی.

اشتاد(Eştad): ناڤێ فریشتەکێ یە د ئاییینێ زەردەشتی دا و ناڤێ روژا بیست و شەشێ یە ژ هەر هەیڤەکا سالا هەتاڤی.

اشتر گاو(Uştur gav): زەرافە، (شترگاڤ پلنگ) پتر لکارە، ژ بەر کو گەردەنا وی وەکی یا هێشترێ یە و شاخێن وی وەکی یێن گاینە و رەنگێ وی ژی مینا پلنگی پنی پنی یە.

اشترلک(Uşterlek): کەردیکل، کو بعەرەبی دبێژنێ (نعام)، هەروەسا د فارسی دا (شترمرغ) پتر دهێتە بکارئینان.

اشتک(Êştek): قوماتک(ئەو پەروکێ کو نویزادەی دناڤ را دپێچن).

اشتلم(Uştulum): زۆر و ستەم ـ قەرەبالغ و حەشترحۆت.

اشرفی(Eşrefî): جۆرەکێ پارێ زێری یێ ئیرانی کو د کەڤن دا دهاتە بکار

ئینان و کێشا وی بەرامبەر (١٨ نوکا ـ زاراوەکە د پیڤانێ دا زێرنگر بکار دئینن ـ) بوو.

اشک(Eşk): رۆندک ـ چپکێن ئاڤێ.

اشکاف(Êşkaf): دەرز، کەلشت، شکەن ـ کون ـ کەنتورا پەرتووک و ئامانا.

اشکافتن(Êşkaften): دەرزین ـ کەلشین ـ کونبوون ـ دەرزاندن ـ کەلاشتن ـ کون کرن.

اشکفت(Êşkeft): ئەو تشتێ کو دەرز ڤێ کەفتی یان هاتیە کەلاشتن یان هاتیە کونکرن، بۆ نموونە هەگەر کونەک ل چیای ببیت دبێژنێ (اشکفت) یا کو ئەم دبێژینێ «شکەفت».

اشکل(Êşkêl): هەسپێ کو دەستێ وی یێ راستێ و پێ وی یێ چەپێ سپی بن ـ فێل و حیلە ـ قەلپ، سەختە.

اشک میغ(Eşkê mîx): باران، چپکێت بارانێ.

اشکنە(Êşkene-ê): ناڤێ خوارنەکێ یە ـ ناڤێ ئاوازەکێ یە ژ موزیکا کەڤنا ئیرانی ـ بادان(بادانا بسکێ).

اشکوفە(Uşkufe-ê): کولیلکا دارێ کو بەری بەلگا دبشکڤن ـ هلاڤێتن(دل رابوون).

اشنوسە(Êşnûse-ê): بێهنشک، (اشنوشە، شنوشە، شنوسە، وستوسه، ستوسر) ژی لکارن.

اشو(Eşo): زەلامێ دلپاک و پیروز و ب وژدان ـ بەهشتی.

اشیهە(Eşîhe-ê): شهینا هەسپی، (شیهە) ژی دئێتە بکارئینان.

اصفهان(Êsfehan): کۆما سوپاه(اسپاهان) ـ ناڤێ باژێرەکێ مەزنێ ئیرانێ یە کو دبتە سەنتەرێ پارێزگەها دەهێ یا ئیرانێ ـ ناڤێ ئاوازەکا موزیکی یە.

اصفهبد(Êsfehbud): اسپهبد: فەرماندێ سوپای.

اعزام(Ê’zam): د فارسی دا ئانکو هنارتنا کەسەکی بۆ جهەکی.

اغلیسون(Êxlîson): کەسکوسور، کەسکوئالا(قوس قزح).

افت(Uft): کەفتن ـ کێمی، کێم و کاسی.

افتادن(Uftaden): کەفتن(چ ژ جهەکێ خوە بهاڤێنە ئەردی و

بکەڤـــــیت، یان ژی ژ زێدە وەستیانێ خوە لسەر پێت خوە نەگریت).

افتالیدن(Êftalîden): رەشاندن ـ پەلاتەکرن ـ دڕاندن ـ کەلاشتن.

افچە(Efçe): هەلامەت. هەروەسا (مترس، مترسک، هراسە، داهل) ژی د زمانێ فارسی دا دئێنە بکار ئینان.

افد(Efd): سەیر، عنتیکە.

افدر(Efder): مام(برایێ بابێ)، هەروەسا برازا ژی لکارە(چ کچ بت، چ کوڕ). هندەک جارا (اودر یان ژی اخدر) بکار دئینن.

افدم(Efdum): دویاهی، سەرەنجام.

افراس(Efras): کارێز ـ کانی.

افزون(Efzûn): زێدە، پتر.

افسر(Efser): تانج(کولاڤێ شاهینییێ) ـ پلەکا لەشکەری یە.

افسردن(Efsurden): چرمسین ـ سار بوون ـ جەمسین ـ دلسار بوون ـ خەمگین بوون.

افسوس(Efsûs): زولم و ستەم ـ خەم و کوڤان ـ ترانە و یاری.

افسون(Efsûn): فێل و حیلە ـ قەلپ، سەختە.

افشار(Efşar): مالکەکا تاولێ(تاولە جورەکێ یاریێ یە) ـ ناڤێ ئاوازەکا موزیکا ئیرانی یە ـ تائیفەکا نەژادێ تورکایە کو ل ئازەربایجانا ئیرانێ و قەزوین و کەرمانێ دژین کو (نادر شاهێ ئەفشار ـ ئەوێ کو ل سالا ١١٠٠کۆچی ژ دایک بووی و ل سالا ١١٤٨کۆچی بوویە شاهێ ئیرانێ و ل سالا ١١٦٠کۆچی هاتیە کوشتن ـ ژ ڤێ تائیفێ بوو).

افشک(Efşek): خوناڤ.

افشون(Efşûn): سێ تلک و ملهێب.

افشە(Efşe-ê): ساڤار ـ دانقوت.

افغان(Efxan): هەوار ـ ئاخینک ـ زێمار.

افگار(Efgar): کەسیرە، وەستیای ـ خەمگین ـ بریندار.

افندیدن(Efendîden): شەرکرن ـ هلێخستنا شەر و شەرەنیخا.

اقبیل(Êqbîl): ئقبال، بەخت ـ خوەشبەختی.

اکبیر(Êkbîr): پیس، کرێت.

اکدش(Êkdêş-Ekdeş): دوقۆر،

گـیـانـەوەر یان مـرۆڤێ کـو ژ دو نەژادا بـیت(دەیـک ژ نـەژادەکـی و باب ژ نەژادەکێ دیتر).

اکنون(Eknûn): نهـۆ، نـۆکـە، نهـا. (کنون و نون) ژی لکارن.

اکـوان(Ekvan): گـولا ئەرغـەوان ـ گــونەهکار ـ ناڤێ دێوەکی یە د داسـتـانێن شـەهنامێ(شـاهکارا ئەبولقـاسم فـردوسی)دا کـو دگـەل روستەمی شەر کر و هاتە کوشتن.

اگـر(Eger): هەگـەر، هەکـە. (گـر و أر) پـتــر لکارن ب تایبـــەتی د هۆزانان دا.

اگـــــرچە(Egerçê): هـەرچەنـدە، هەکەرچی.

الاخــــن(Elaxûn): ئـــــاوارە و دەربەدەر.

الام(Ulam): ئەڤ پەیڤـە ژ تورکی یا مـەغـولی هاتیـە وەرگـرتن و ل سەر دەمێ قەرەقـویونلو و قـەجەرا کەسـەک هەبوو کـو بەلاش خزمـەتا مەئمووریێ دیوانێ دکر و رێ نیشـا وی مـەئمـووری ددا ژ گـوندەکی بۆ ئێکێ دی کــو دگـوتنە وی کــەسی یان وی رێ نیشاندەری: «الام».

الاو(Elav): گوڕی یا ئاگری.

البـا(Ulba): خـوارنەکـە کـو پێک دهێت ژ دل و مـێلاک و پیـڤـازێن لبەر دوهنی سۆرکری. (قلیە پوتی و حسرة الملوک) ژی لکارن.

الباد(Êlbad): کویرنج.

الپر(Elper): زیرەک ـ فێلباز.

الجخت(Elcext- Elçext): هیڤی ـ چاڤەرێ(بۆ وی کـەسی دهێـتـە گـوتن یێ کـو چاڤـەرێ ول هیـڤـیێ بت کـو دێ خـەلکەک هەر تشـتـا دەتێ، بلا نەی پێدڤی بیت ژی).

الدنگ(Eldeng): بێـعار ـ کـەدوەر ـ کـولانـی(یێ کـو ل کـولانا مـەزن ببـــیت و هەر رۆژ ل مـــالا ئێکی بخۆت و ڤەخۆت).

الرد(Elerd): تورەکـا مـەزنە کـو ژ ریسی دهێـــتـــە چێکرن و بۆ ڤـەگـوهاسـتنا (کـا، شـینکاتی، سلک و......هتد) بکار دئینن.

الست(Elest): ران، رەهن.

الفـخـتن(Elfexten): کــۆمکرن، خـرڤـەکـرن. (الفـاختن، الفـخـدن، الفغدن، الفنجیدن)ژی لکارن و بۆ جهێ کۆمکرنێ پەیڤا (الفنجگاه: Elfencgah) بکار دهێت.

الفیـه(Elfiye): دەزگەهێ گـوهنێلی

يێ زەلامی. «الفيه شلفيه»: ناڤێ پەرتوکەکێ بوو یا پری وێنێن رویس و دلبر کو «حکیم ازرقی شاعر» بۆ «طغان»شاهێ سەلجوقی بەرهەڤ کربوو و ناڤێ وێ کربوو [الفیە(کیر) و شلفیە(قوز)]، هەروەسا هندەک دبێژن «الفیە و شلفیە» ناڤێ دو ژنا بوویە.

الک(Elek): بێژینک.

الک دولک(Elek dulek): یاری یەکا بچویکایە کو ئەم دبێژینێ (ترانێ).

الکی(Elekî): کارێ بێهودە ـ ئاخفتنا کو راستی بۆ نەبت، (ئەم د کوردی دا لشوینا ڤێ پەیڤێ، پەیڤا «ژقەستا» بکار دئینین).

الگو(Ulgû): نموونە(خەیات و پێلاڤ چێکەر پتر بکار دئینن).

الم شنگە(Elem şengê): قەرەبالغ، هۆسە، دەنگ و دۆر.

النگو(Elengû): بازنک(ئەوێ کو ژنک بۆ جوانیێ دکەنە دەستێن خوە). (دستبند و دستیارە و دست برنجن) ژی لکارن.

الوار(Elvar): دەپێ پان و درێژ و ستوبر.

الواط(Elvat): زەلامێ بێعار ـ فەلیتە و کولانی.

الوس(Elûs): سپی ـ هەسپێ سپی.

الیجە(Elîce): جۆرەکێ پەرۆکێ گەخگەخێ ئارمیشی یان هریێ یە کو ب دەستی چێدکەن.

امرداد(Emurdad): ناڤێ فریشتەکێ یە د ئایینێ زەردەشتی دا ـ ناڤێ روژا هەفتێ یە ژ هەر هەیڤەکا سالا هەتاڤی ـ هەیڤا پێنجێ یا سالا هەتاڤی یە(مرداد).

امرود(Emrûd): هرمیک.

امروز(Êmrûz): ئەڤروکە(رۆژا کو ئەم تێدا)، بێی پیتا (ز) ژی گەلەک بکاردهێت.

امروزە(Êmrûzê): ڤی زەمانی، ڤی سەردەمی.

امسال(Êmsal): ئەڤ سالە(سالا کو ئەم تێدا).

امشاسپند(Emşaspend): فریشتە. د ئایینێ زەردەشتی دا ناڤێ هەر شەش فریشتێن مەزنێن پلە یەک(بهمن، اردی بهشت، شهریور، اسپندارمذ، خرداد، امرداد)بوو، و مەزنێ ڤان هەر

شەش فریشتا (سپنتامینو) بوو کو پاشان ناڤێ (ئاهورامەزدا) دانانە سەر.

امشب(Êmşeb): ئیشەڤ، ئەڤ شەڤە(شەڤا کو ئەم تێدا).

امل(Ummul): کەڤنەپەرێس(پتر بۆ وان ژنکا بکار دهێت یێن کو هێشتا گرێدای ب داب و نەریتێن کەڤن ڤە بن).

امیان(Emyan): چزدانکا چەرمی(چزدانکا پارا).

انار(Enar): هنار.

انار بن(Enar bun): دارا هنارێ.

انارستان(Enarêstan): باغێ هنارا.

اناهیتا(A-Enahîta): پیس نەبووی(پاک)- ناڤێ فریشتەکێ بوو کو وەکیلا ئاڤێ بوو کو پاشان گوتنێ (ستێرا زوهرە)؛ (اناهید)ژی لکارە و (ناهید) ژی کورتکری یا وێ یە - هەروەسا ناڤێ پەرستگەهەکێ بوویە ل هەمەدانێ و ل سەردەمێ «هەخامەنشی یا» - پەرتووکا ئاڤێستا، اناهیتا ب کچەکا جوان دایە نیاسین.

انبار(Enbar): عنبار.

انبارک(Enbarek): جەبلخانە، ئەڤ ناڤە ل سەردەمێ ساسانیان بۆ عنبارا چەکی دهاتە گۆتن، و ئەوێ کو لبەر دراوەستا دگوتنێ (انبارک سالار، یان ژی انبارک بذ).

انباز(Enbaz): هەڤتا - هەڤکار - شریک.

انباشتن(Enbaşten): عنبارکرن، خەزنکرن.

انباغ(Enbax): هەڤتا - هەڤکار - شریک - هەوی(دەمێ زەلام دکەتە دوو یا چەند ژن، ئەو ژن دبنە هەوییێن هەڤ).

انبان(H-Enban): هنبان.

انبردست(Enburdest): پلاییس، کێلبتان.

انبره(Enbere): گیانەوەرێ کو موی یان هریا وی وی وەریابیت - هەسپ و حێشترێ کو ئاڤێ پێ دکێشن.

انبست(Enbest): مەیین، جەمسین، قەرسین، رەق بوون(بو ماست و شیر و خوینێ دهێتە بکارئینان).

انبله(Enbele): تەمەرهند(فێقی

یەکە).
انبوب(Enbûb): بەڕک و مەحفوير یان هەر تشتەکێ کو بێتە رائێخستن.
انبودن(Enbûden): ئافراندن، چێکرن، خولقاندن ـ چنین(گول چنین) ـ سەفتاندن(وەکی نقینکێن مالێ دەمێ کو لسەرێک دسەفتین) ـ خڕڤەکرن و تژی کرن.
انبوه(Enbûh): پڕ، گەلەک ـ ئالوز و دناڤێکڕا.
انبوییدن(Enbûyîden): بێهن کرن.
انبیس(Enbîs): گەنم یان نوک و......هتد، کو گێرەکری بن و دابنە بای.
انتر(Enter): جۆرەکێ مەیمونکایە کو رانێت وێ د بێ موینە و کوریا وێ درێژە و سێرکباز بۆ کەنانەندنا خەلکی، وانا فێری کارێن سەیر و کەنیلۆک دکن.
انجمن(Encumen): جڤات.
انجوخ(Encûx): کوریشکێن سەروچاڤا یان لەشی ل ژێر کارتکرنا پیرییێ.
انجیر(Encîr): هێژیر ـ کون.
انجیر بن(Encîr bun): دارا هێژیرێ.
انجیردن(Encîrden): کون کرن.
انجیره(Encîrê): کون(پتر بۆ کونا قۆنێ بکار دهێت).
انجین(Encîn): پرت پرت کری.
انچوچک(Ençûçek): دندکا هرمیکێ ـ هەر تشتەکێ هویر یان بچویک ـ مرۆڤێ بەژن کورت و هویر(قەزم).
انداختن(Endaxten): ئێخستن ـ هاڤێتن ـ رائێخستن.
اندازه(Endazê): چەنداتی ـ قەدارە ـ قەدر و قیمەت.
انداوه(Endavê): مالنج ـ شکایەت.
اندخس(Endexs): پشتەڤان.
اندخسواره(Endexsvarê): کەلە.
اندر(Ender): هوندر، ژ ناڤدا ـ هندەجارا دبیتە پێشگر و ب هەردوو رەنگێن (اندر، در) ل پێشی یا (فعل)ی دئێن و جارا ژی دبیتە پاشگر و بدویڤ (ناڤ)ی را دهێت و ئانکوا (زڕ) ددەت، وەکی(پدر اندر = زڕباب).

اندربای(Enderbay): کـورتکری یا پەیڤـا «اندربایست»ە، ئانکو: پێدڤی، پێویست.

اندرخـور(Enderxor): هەژی، ب سەرڤە، لایق.

اندرز(Enderz): پەند، شیـرەت ـ وەسیەت، حیکایەت.

انـدرزگـر(Enderzger): نصحەتکەر ـ ل سەردەمێ ساسانیا دگوتنە مستەشار(راوێژکار)ی.

انـدروا(Enderva-derva): سـەرنوخین ـ هلاویسـتی ـ سەرگەردان.

اندروب(Enderûb): گـوری یاتی(جۆرەکێ ئێشا پویستی یە).

اندرورد(Enderverd): شـەلوارێ کورت.

انـدرون(Enderûn): هـونـدر، ژ ناڤدا.

اندک(Endek): پیـچـەک، کێم.[اندک اندک = پیچ پیـچە، کێم کێم].

انـدک خـور(Endek xor): کێمخوارە.

اندمە(Endeme): بیرئانینا خەمێن کەڤن ـ گوتنا سەرهاتییێن نەخوەش و خەمگین.

اندوختن(Endûxten): خرڤەکرن، کۆمکرن، جەماندن.

اندول(Endûl): بەرِک.

اندوە(Endûh): خـەم ـ کـۆڤـان ـ کەسەر.

انـدوە زدا(Endûh zuda): ئـەو تشت یان ئەو کەسێ کو خەما کێم بکەت.

اندوەفـزا(Endûh feza): ئەو تشت یان ئەو کەسێ کو خەما زێدە بکەت.

اندوهگسـار(Endûhgusar): خەمخـور ـ خوە شریک زانین د خەمێن ئێکێ دی دا ـ ئەو کەسێ کو دلەی دلی کەسێ دلمای ددەت.

اندوهگین(Endûhgîn): خەمگین، دلتەنگ.

اندی(Endî): ب هیڤی بوون ـ سەیر ـ هەروەسـا ئانـکوا «بوو ـ بلا ببت(باشە) ـ ماژخوەنە ـ بەلکی» ژی ددەت.

اندیشـمند(Endîşmend): خودان هزر، رەوشەنفکر، رەوشەنبیر.

اندیشـە(Endîşê): هزر ـ دالغـە ـ گومان ـ ترس.

انر(Ener): هەر تشتەکێ کرێت و پیس ـ ترسناک.

انژه(Enje): نیسک.

انفست(Enfest): تەڤنێ تەڤنپیرکێ، تەڤنێ داپیروشکێ.

انگ(Eng): زرکێتک ـ مێشا هنگڤینی ـ دۆب(دۆبا هنگڤینی) ـ ئاڤا فێقی(عصارة) ـ بۆریکێت کو ژ تەقنێ هاتبنە چێکرن و دناڤ دیواری یانژی ل بن ئەردی ڕا بۆ ڤەگوهاستنا ئاڤێ دهێنە بکارئینان.

انگار(Êngar): هەروەکی، هەچکو.

انگارده(Êngarde): چیڤانۆک ـ چیرۆک ـ سەرهاتی.

انگاز(Engaz): ئالاڤ.

انگبین(Engebîn- Engubîn): هێنگڤین یانژی هەر تشتەکێ شرین.

انگرده(Engurde): تلیا تری.

انگروا(Engêrva): هەڤشی. هەروەسا (زاغه و آغل) ژی دهێنە بکارئینان.

انگر مینو(Enger mînû): انگره مئین یوه: روحا خرابکار(ئەهریمەن)، د ئایینێ زەردەشتی دا رێبەرێ خرابیێ و نیشانا شەر و فەساد و پیسیێ و سەرۆکانیا پوبچی و کرێتاهی و تاریاتیێ یه.

انگژ(Engej): بێر، مەربێل.

انگشت(Enguşt): تبل، تل(تلێن دەستی یان پێی).

انگشت(Engêşt): رەژی.

انگشتال(Engêştal): نەخوەش، نەساخ.

انگشتر(Enguşter): گوستیرک.

انگشت شمار(Enguşt şumar): کێم(تەمەت تلێن دەستا).

انگشته(Enguşte): ملهێب.

انگل(Engul): تلێن دەستا.

انگور(Engûr): تری؛ لێ هەگەر نەگەهشتی بیت دبێژنێ «غوره Xûrê».

انگورستان(Engûrêstan): رەزێ تری. هەروەسا (تاکستان، موستان، رزستان) ژی گەلەک لکارن.

انگور فرنگی(Engûr ferengî): دڕی، تری رەشک.

انگورک(Engûrek): بۆ بچویک کرنا تری دهێتە گوتن ـ جۆرەکێ

تەڤنپیرکایە ـ بیبیک(بیبیکا چاڤی).
انــــگــــوری(Engûrî): یـــا تری(مەبەست ژێ ئەو مەیە یا کو ژ تری دهێـــتـــە چێکرن) ـ یا باژێرێ(انگوریە، انگورا، آنقـرە، آنکارا، پایتەختێ تورکیا) کو د کـــەڤن دا لڤی باژێری جـۆرەکێ شالا دهاتە چێکرن و یا ناڤدار بوو ب شالا ئەنگوری.
انگیــختن(Engîxten): لڤـاندنا تشـتەکی ژ جهێ وی ـ دانەکاری ـ ئاراندن.
انگیزە(Engîzê): ئەگەر، سەبەب.
انوشـــــە(Enûşe-ê): نـەمـــــر، هەردەمی، هەردەم شین.
انیران(Enîran): ناڤێ فریشـتـەکێ یە د ئایینێ زەردەشـــتی دا کـــو وەکیلە ب ژن ئینانێ ـ رۆژا سیهێ یە ژ هەمی هەیڤێن سالا هەتاڤی ـ یێ نە ئیرانی ـ ژ بلی ئیرانێ.
انیـســان(Enîsan): چیـڤـانۆک ـ ئاخفتنێن درەو و بێهودە.
انین(Enîn): گـوزکێ بچـویکێ کـو ژ تەقنێ هاتبیتە چێکرن.
اوام(Evam): دەیـن، قــــــەر ـ رەنگ(لون).
اوباردن(Obarden): داعویران.
اودر(Evder): مام(برایێ بابێ).
اور(Ever): خـەبەر، جنێـو، قـەسێن کرێت، فەحش.
اورا(E-Uvra): کەلە.
اورمــزد(Ormezd): کــورتکری یا ئاهورامـەزدا(خـودایێ ئێکانە) ـ ناڤێ ستـێرا موشـتـەری یە ـ ناڤێ فـریشـتـەکێ یە ـ ناڤێ رۆژا ئێکێ یە ژ هەمی هەیڤێن سالا هەتاڤی. بۆ زانین هەر رۆژەکێ ناڤێ خـــوە هەبوویە کـــو ئەو ژی ئەڤـــەنە: «اورمـزد ـ وهمن ـ اردی بهـشت ـ شهـریور ـ سفندارمذد ـ خورداد ـ امـــرداد ـ دیبـآذر ـ آذر ـ آبان ـ خیر ـ ماە ـ تیر ـ گوش ـ دیبمهر ـ مـهـر ـ سروش ـ رشن ـ فـروردین ـ ورهرام ـ رام ـ باد ـ دیبـدین ـ دین ـ ارد ـ اشتاد ـ آسمان ـ زامیاد ـ مانترسفند ـ انارام».
اورنگ(Evreng): تەخت(تەخـتێ شـــاهینیێ) ـ عـــەقل و زانین ـ مەزناتی و جوانی.
اوستـام(Ostam): زین یان لغـاڤێ هەسپی.

اوشنگ(Evşeng): رستا کو جلکا پێ داددەن.

اولنج(Olênc): ئویشـــیێ تری کـــو تلیێن تری پێڤە نەمابن.

اویارقلی(Evyarqulî): دەبەنگ.

اهتـوخـشی(Uhtûxuşî): یان ژی اهنوخوشی: صنعەتکار.

اهران(Ehran): تەبەرک.

اهرم(Ehrum): لهازە.

اهمر(Ehmer): طۆری، تویری.

اهوار(Ehvar): ســــەرگـــــەردان، حەیران.

ایاره(Eyare): بازنک، دەستبەند.

ایاز(Eyaz): فـــێنکە بایێ کـــو ب شەڤ دهێت.

ایازی(Eyazî): خێلی، پۆشی(پاتێ رەشێ کو ژنک ب سەر چاڤێ خوە داددەن).

ایتکین(Ît-Êytkîn): خــــــودانێ خانی.

ایتـــوک(Ît-Êytûk): مــــوژدە، مزگینی.

ایدر(Îder): ڤـێرە، ل ڤـێرە ـ نوکـە، نها، نهو، نهە.

ایدون(Îdûn): نوکــە، ئەڤ دەمــە ـ ڤێرە ـ ئاها هۆسا.

ایر(Êyr): قـونێـر و پرسکێن هوبر ـ ئالاڤێ گوهنێلیێ زەلامی(کیر).

ایرمان(Êyrman): مێهڤان.

ایزد(Îzed): خودا.

ایستادن(Îstaden): راوەستیان.

ایشان(Îşan): ئەو(جـهناڤێ کـۆم بۆ کــەســێن ســیێ یێن نەدیار)، هەروەســــا وەک رێزگـــــرتـن بۆ (جـهناڤێ کت بۆ کەسێ سیێ یێ نەدیار) ژی دهێت.

اید(Eymed): گـێسن(جـوتـیـار بۆ قلێب کرنا زەڤیێ بکار دئینن).

این(În): ئەڤـە(جهناڤێ نیشـاندانێ بۆ نێزیکیێ)، ئەڤ جهناڤە هەکەر ببیـتـە کـۆم، بۆ مرۆڤـا دێ (اینان) بکار ئینن و هەگەر کۆما گیانەوەرا یان تشــتـا بیت دێ (اینهـا) بکار ئینن.

ایوار(Êyvar- Êyvare): ئێڤار.

ایــــواز(Êyvaz- Êyvaze): خەملاندی.

ب

ب(Ba): تیپا دووێ یە ژ ئەلفابێیا زمانێ فارسی. هندەک جارا دهێتە گوهارتن بۆ تیپا (و)، وەکی: (باز: واز = ڤەکری. یان آب: آو = ئاڤ)، و هندەک جارا دبتە (ف)، وەکی: (ابزار: افزار = ئالاڤ)، و ل هندەک جهان دبتە (م)، وەکی: (غژب: غژم = لبا تری) ـ ل دەستپێکا کارێ فەرمان ژی دهێت، وەکی: (برو: هەڕە).

با(Ba): ئامرازێ پەیوەندیێ یە(دگەل) ـ کورتکریا پەیڤا (باد)ە؛ ئانکو: بی، بیت، وەکی(زندە با: ساخ بی، هەر بژی) ـ پێشگرەکە د زمانێ کوردی دا بەرامبەر (ب)ە، وەکی: (باهنر«ب هونەر»، با ادب«ب ئەدەب» و......هتد) ـ کورتکریا (ابا) یا عەرەبی، وەکی: (ابا جعفر: با جعفر، ابا سعید: با سعید و......هتد).

با آفرین(Ba aferîn): هەژی پەسندانێ.

با ارز(Ba erz): گرانبها، هێژا، بەرێز.

باب(Bab): باب ـ هەژی، لایق، ب سەرڤە ـ نسبەت، حق، وەکی دبێژن ب نسبەت یان دەرحەقا فلان تشتی، د فارسی دا دبێژن (در باب فلان چیز) ـ بۆ پیڤانێ بکار دهێت بەرامبەر (٦٠)شێست گەزایە.

بابا(Baba): باب، باپیر، پیرەمێر.

بابزن(Babzen): سیخا کەبابا.

بابک(Babek): کورتکریا پەیڤا (باب)ە ئانکو بابێ بچویک ـ پەروەردەکەر ـ جهێ باوەریێ و شول بنەجھ.

بابو(Babû): کـــــــــورتـکـریـا پەیڤا (باب)ە ئانکو بابێ بچویک ـ دەروێش یان مەزنێ دەروێشا.

بابوتە(Babûte-ê): گـــوزکێ پرێ ئاڤ.

بابیزان(Babîzan): باوەشینک.

باترە(Batere-ê): دەف ـ بازنە.

بــــاتـــــنـــگـــــان(Batêngan): باجانرەشک.

باج(Bac): باج، خـویک ـ گـوتار ـ ئێک ژ مـەراسـیـمـێت ئۆلی یێن زەردەشـــــتی یا ـ تاریـاتی و بێ دەنگی ل دەمێ دەســـتـــپـــێکرنا مەراسیمەکا ئۆلی ـ هەروەسا ئەو دوعـایێن کـو هێدی و لبن لێڤاڤە دخـوینن ـ ناڤێ ئێک ژ نڤـێــژێن زەردەشـتـیـا «سـروش باج»ە ئـانکو گـــوتنا ســــروش؛ ئەو ژی دەمێ سـپـــێـدێ ژ خـەو رادبن و پشــتی دەست و روییێن خـــوە دشــــون ڤێ نڤێژێ بجە دئینن.

باجریزە(Bacurbuze-ê): هەژی ـ کـەسێ کـو بشـێت سـەرپەرشـتی یا هندەکێن دی بکەت.

باخت(Baxt): دۆڕا(خسارەت بوو).

باختر(Baxter): رۆژئاڤا ، پەهلەڤی یا بۆ (باکور) بکاردئینان.

باخە(Baxe-ê): کویسەلە.

باد(Bad): با(هەوایێ کو بلڤلڤت). ـ وەرمـتنا جـهـەکی ژ لـەشی لدەمێ ئلتـیـهـابێ ـ دفنبلندی(غـرور)ـ بۆ دوعـــایێ بکـار دهێت ب ئانـکویا «بی» ، وەکی: (زنده باد: ســـاخ بی، ســـاخ بت، هەر هەبت، هەر بژیت).

باداباد(Badabad): لشـــوینا ڤێ رسـتێ دهێت: (چ دقـەومـیت بلا بقەومیت).

بادافراه(Badefrah): سزا.

بادام(Badam): باهیڤ.

بــادام بــن(Badam bun): دارا باهیڤێ.

بادام ســیــاه(Badamê siyah): دڕکەیە بۆ چاڤێ دلبەرێ.

بادبان(Badban): ئەو خـیڤـەتا کـو دئێخنە بەلەما دا بلڤلڤت، بعەرەبی دبێژنێ(شراع).

باد بدست(Bad bêdest): دڕکـەیە بۆ مرۆڤێ رویت و دەسـتڤـالە و بێ شۆل.

بادبر(Badber): دڕکـەیە بۆ مـرۆڤێ مەدحۆک و چو ژێ نەئێت.

باد بروت(Badê burût): دڕکەیە بۆ کەسێ کو ژ بلی خوە کەسێ نەبینت(خوە گەلەک مەزن دبینت).

بادبز(Badbez): پاییز(وەرزێ پاییزێ).

بادپا(Badpa): دڕکەیە بۆ ب حێل ڕێڤەچوونێ(پتر بۆ هەسپی بکار دهێت).

بادپیما(Bad pêyma): بنێرە بادپا ـ بۆ مرۆڤێ بێکار و مفلس و درەوکەر و پرپێژ ژی لکارە.

بادخیز(Badxîz): جهێ کو گەلەک با لێ بهێت.

باد دار(Bad dar): وەرمتی ـ دڕکەیە بۆ مرۆڤێ خوە مەزن بکەت ـ هەروەسا کارێ فەرمانە و ئانکو: وەسا هزر بکە کو بایە. یان ژی: چو هزرا ژێ نەکە.

باد دست(Bad dest): کەسێ کو گەلەک پارا سەرف بکەت.

بادرم(Badrem-rum): بێهودە ـ بێ کارتێکرن ـ ڤەمای.

بادرو(Badro): خانیێ هاڤینی کو هەرچوار ڕەخێن وی با تێرا بێت و بچیت.

بادروزە(Badrûzê): هەرۆک(یێ هەر رۆژ).

بادزن(Badzen): باوەشینک و پانکە.

بادسار(Badsar): عاقل سڤک ـ وەکی بای(مەبەست ژێ بۆ چوونێ).

بادسنج(Badsenc): دڕکەیە بۆ کەسێ کو د هزرا دا دگەهتە ئارمانجێن خوە ـ ئالاڤەکە کو پلا لەزاتی یا بای دیار دکەت و بعەرەبی دبێژنێ(میزان الریاح).

بادکنک(Badkunek): پفدانک ـ میزدانک، میزلدانک(مثانە).

باد گند(Badê gund): ئێشا «فتق»، وەرمتنا کو دکەڤتە گونا.

بادل(Badêl): دلێر، دلاوەر، عەگید، مێرخاس.

بادنجان(Badêncan): باجانرەشک.

بادنما(Badnema): ئالاڤەکە کو دادننە د ڕێیا بای دا، دا بزانن کا با ژ کیژ ڕەخی ڤە دهێت.

باد نوروز(Badê nûrûz): بایێ بهارێ ـ ناڤێ ئاوازەکا موزیکی یە.

بادوبود(Bado bûd):

دفنبلندی(غرور).
بادوبیـد(Bado bîd): بێ سـوود، بێ مفا، بێهوده.
باده(Bade-ê): مەی.
بـاده پـرسـت(Badê perest): مەیڤەخۆر ـ مەی پەرێس.
بـار(Bar): (بـار)ێ هـلـگـرتـنـێ ــ بچـویک د زکێ دەیکێ دا ـ بەرێ دارێ(فـێـقی) ــ سـفـر یان هەر کـەرەسـتێ کـانی کـو ب زێری یان زیڤی هاتبیـتە طام دان ـ کـیمـیایا کــو ب زەڤــیێ وەردکــەن ـ جــار، کـەڕەت(ئێک جـار، دو کـەڕەت) ـ بۆ مـەزناهییێ دگـەل نـاڤـێن خـودێ دئێت کــو کــورتکریا (باریء)یا عـەرەبی یە، وەکی (باراله ـ باریء تعـالی) ـ روخسـەت، ئزنـە، ئانەھ ـ پاشگرە و ئانکویا کنار و تژیاتی یـان مــــــشــــــەیـیـێ ددەت، وەکی(جوببار، رودبار) ـ هەروەسا هاتیـە ژ «باریدن ـ بارین»، وەکی (اشکبـار: رۆندک رێژ، خـونبـار: خوین رێژ).
باراه(Barah): کەسێ کو ل رێیەکا راست بچت ـ ب وژدان.
بارجامه(Barcamê): جهال ـ تێر.
بـــاردار(Bardar): دارا ب بـەر ــ ژنکا ب تشت(حال) ـ گیانەوەرێ ئاڤز.
بـاردیچ(Bardîç): دارەکێ درێژ کـو ریتـالەکـا پەڕۆکی ب سـەرێ وی ڤەدکەن و وی پەڕۆکی تەڕ دکەن و تەنویرێ پێ پاقژ دکەن.
بـارک(Barêk): کــــــورتکـری یـا (باریک)، ئانکو زراڤ.
بـارکش(Barkêş): باربەر(حـمـال)، هەروەسا بو گیانەوەری و عەرەبانێ و ترومــبــێلێ ژی دهێت یێن کــو باری بکێشن.
بـارکش(Barkeş): خـــــەمگـین، خەمخور، خەمدار.
بـارگـــاه(Bargah): ژ دو پەیڤــێن (بـار = روخــــــەت) و (گـــاه = پاشگرێ جهی، جه) پێکهاتی یە، ڤـێکرا ئانکو ئەو جـهێ کـو شـاه روخسـەتێ بدەتە خـەلکی کـو وی لێ ببینن.. لڤێ داوییێ ئەڤ پەیڤە هەر ب ڤێ ئانکویێ د ناڤ مـــە کـوردا ژی دا پەیدا بوویە، لێ ئەم (بارەگەھ) بلێڤ دکین.
بارگین(Bargîn): هەر تشـتێ کـو ئاڤێ تێـدا یان ل پشت خـڕڤـە

بکەن، وەکی: سکر، چاڵ.

بارو(Barû): دیـواریٚ کـــــەلهـیٚ، شوبرهە.

باروا(Bareva): هەژی، ب سەرڤە، لایق.

بارور(Barver): بنێره (باردار).

بـاره(Bare-ê): هـەسـپ ـ تـەرز و شـێواز ـ ب نسبەت، دەرحەق(ب نسـبەت فـلان تشـتی یان دەرحەق فـلان تشـتی) ـ جـار، کـەرەت ـ پاشگره و ئانکویا حـــەژێکرنیٚ ددەت، وەکی: (زنباره = کەسیٚ کو حـەژ ژنکا دکـەت. شـاعـر باره = کەسیٚ کو حەژ هوزانڤانا بکەت).

بارەبند(Barê bend): گۆڤ، جهیٚ کو هەسپا لیٚ گریٚ بدەن.

باریدن(Barîden): باران ـ گـژلوک ـ بارین ـ بەفر بارین.

باریک(Barîk): نـازک ـ لـەغـــەر ـ زراڤ.

باریک بین(Barîk bîn): زیرەک، هوشیار.

باز(Baz): پێــشگره و ئانکویا ویٚ ب ویٚ پەیڤیٚ ڤـە گرێدایه یا کو بۆ دبیـتـه پێشگر، وەکی(بازآمدن = هاتنەڤــە، بازآوردن = ئینانەڤـە، بازیافتن = دیتنەڤـــە)ـ کـــاریٚ فـەرمـانه ژ (باختن = دۆڕاندن) ـ ئـانـکـویا دۆڕاندی یـان یـاریـکـەر ددەت وەکی لدویڤ هندەک پەیڤـا دهێت، وەکی: (جـان باز = کەسیٚ کو گیانیٚ خوه گۆری تشتەکی یان کـەسـەکیٚ یان ئارمـانج و دۆزەکیٚ بکەت، سـرباز = ئەو کـەسیٚ کـو ژ بۆ خـاترا تشـتـەکی یان کـەسـەکی سەریٚ خوه ژ دەست بدەت؛ حقەباز = کـــەسیٚ کـــو یاریا ب حـــیـــلا دکـەت(حـیلەکـەر)، کـبـوترباز = کەسیٚ کو یاریا ب کوترکا دکەت ـ ڤـەکری(دژی گـرتی) ـ بـازی(ناڤیٚ فـڕندەکیٚ نێـچیـریٚ یه) ـ ژ سـەریٚ تبلا تا ئەنیشکیٚ.

بازار(Bazar): بازار، سویک(جهیٚ کڕین و فروتنا تشتا)، هەروەسا بۆ قەیسەریێ ژی دهێت.

بـــازارگــــــــــان(Bazargan): بازرگـان(تجـار)؛ هەر ژ ڤیٚ پـەیڤیٚ یه: (بازرگانی = تجارة).

بازآورد(Bazaverd): خـەلات(ئەو خـەلاتێن کـو لدەمیٚ کـەسـەکیٚ ژ وەغـەرەکیٚ بزڤـریـتەڤـه، بۆ هەڤـال و نیـاسـێن خـوه بینیت)، (رەآورد،

سوغات، ارمغان و پیشکش) د زمانێ فارسی دا پتر لکارن.

بازپرس(Bazpurs): پرسیارکەر(کارمەندێ ریڤەبەریێن پولیسا یان دادگەهێ دەمێ کو گونەهباری پرسیارپێچ دکەن).

بازپس(Bazpes): ل پەی، لدویڤ.

بازپیچ(Bazpîç): ئەو زرزرکێن کو بهنداڤ سەرێ بچویکی ڤەدکەن دەمێ دلاندکێ دا، دا بۆ خوە یاریا پێ بکەت.

بازجو(Bazcû): ڤەکولەر(کەسێ کو ژ ئالیێ دەولەتێ ڤە ل ئەشکەراکرنا هندەک نەپەنی یا بگەریێت).

بازداشت(Bazdaît): رێگری ـ گرتن. هەر ژ ڤێ پەیڤێ یە: (بازداشت کردن = زیندانکرن).

بازدم(Bazdem): هەوایێ کو مرۆڤ یان گیانەوەر هلدکێشیت دبێژنێ(دم = dem)، و ئەڤ هەوایە دەمێ کو دەردکەڤیتە ژ دەرڤە دبێژنێ (بازدم).

بازدید(Bazdîd): سەرەدان(دیدارکرن).

بازرس(Bazres): چاڤدێر.

بازرستن(Bazresten): ئازادبوون، رزگاربوون، قورتال بوون، ڤەرەستن.

بازماندن(Bazmanden): د جه دا مان ـ پاشڤەمان ـ وەستیان.

بازنشستن(Baznêşesten): روینشتن، خوە دانەپاش ژ کاری؛ هەر ژ ڤێ پەیڤێ یە: (بازنشسته = خانەنشین).

بازو(Bazû): زەند(ژ ملی تا ئەنیشکێ).

بازودادن(Bazû daden): درکەیە ژ هاریکاری کرنێ.

بازوله(Bazûle-ê): جەنجەر.

بازه(Baze-ê): ڤەکری ـ گەلی(ناڤبەرا دو چیایا) ـ ناڤبەرا دو دیوارا، یان ژی پانی یا کولانێ ـ د زاراوێ جوتیاری دا سنورێ کو دو زەڤی یا یان دو لاتکا ژێک جودا کەت.

بازهشتن(Bazhêşten): ئازادکرن، لێ گەران(بەلا خوە ژێڤەکرن).

بازی(Bazî): یاری، گەمە.

بازیگوش(Bazîgûş): ترانەکەر، کەسێ کو هەردەم حەز ژ یاریا بکەت.

باژرنگ(Bajreng): بەرگلیسکێ بچویکا ـ زەخمە(یێن کو ژنک بسەر مەمکێن خوە دادگرن).

باستار(Bastar): د کوردی دا ل شوینا «فلان» دهێت، فارس دبێژن: (باستار و بیستار) و ئەم دبێژین: (فلان و بێهڤان).

باستان(Bastan): کەڤن ـ بۆری ـ دێرین.

باستان شناس(Bastan şênas): شوینوارناس.

باسەرە(Basere-ê): زەڤی یا بەرهەڤ بۆ چاندنێ.

باسک(Basuk): باوشکێن خەوێ، (خەمیازە، دهن درە، فاژ، ڤاژ، پاسک، پاشک) ژی لکارن.

با سنگ(Ba seng): ب سەنگ، ب قیمەت، گرانبها.

باسواد(Ba sevad): ئەو کەسێ کو بزانت بخوینت و بنڤیست، خویندەوار.

باشام(Başam): پەردە.

باشامە(Başame-ê): عەبا ـ دەرسوکا ژنکا.

باشتین(Baştîn): فێقیێ کو ژ دارێ هاتبیتە چنین ـ ناڤێ گوندەکی یە سەر ب باژێرێ «سبزوار»ڤە.

باشگاه(Başgah): حەوشەک یان تالارەکی مەزن کو خەلکەک لێ خرڤە ببیت، چ بو وەرزشکرنێ ببیت یان ژی بو یاریکرنێ و بێهنڤەدانێ، لێ نۆکە پتر بۆ یاریگەها وەرزشی دهێتە بکاربرن.

باشنگ(Başeng): ئویشێ تری یێ هلاویستی ب دارمێوێ ڤە(چ هشک بت، چ هێشتا یێ تەڕ بت) ـ خیارێ مەزن کو جوتیاری هلگرتبیت بۆ تۆڤی.

باشنگان(Başengan): شێڤا خیار و گوندورا و تشتێن ژ ڤی رەنگی، هەروەسا (جالیز و پالیز و باغترە) ژی دهێنە بکارئینان.

باغچ(Baxeç): بێسیرە(ترێ نیڤ گەهشتی).

باغچە(Baxçê): باغێ بچویک.

باغ سیاوشان(Baxê Siya-vuşan): ناڤێ ئاوازەکا موزیکا کەڤنا ئیرانی یە.

باغ شەهریار(Baxê Şehriyar): ناڤێ ئاوازەکا موزیکا کەڤنا ئیرانی یە.

باغ شیرین(Baxê Şîrîn): ناڤێ

ئاوازەکا موزیکا کەڤنا ئیرانی یە.
باغـــوش(Baxûş): گـــەڤـــزین ـ نقۆبوون د ئاڤێ دا.
بـــافـــتن(Baften): راچـــانـــدن، ڤەهاندن.
بافدم(Bafdum): سەرەنجام.
باک(Bak): ترس.
بال(Bal): زەندکێ مـــرۆڤی، ژ ملی تا سەرێ تبلا ـ چەنگ(ئەندامێ کو فڕندە پێ دفڕن).
بالا(Bala): سلال، بلند ـ بەژن.
بالاخـره(Bêlexerê): پەیڤـەکـا شـاشـە کـو د فـارسی دا کـەفـتـیـە کـاری، بەلێ هەرچەوا بت ئانکوێن (سەرەنجام، وەلحاصل) ددەت.
بالش(Balêş): بالیفک، پالگەه.
بالو(Balû): بەهلویلک، بالویل.
بالوایه(Balvayê): حاجی رەشک.
باله(Balê): ئەو پەڕێن کـو مـاسی پێ مەلەڤانی یا دکەت ـ زاراوەکێ مـەحەلی یێ باژێرێ سـمنانێ یە، ئانکو بێر، مەربێل.
بالین(Balîn): نڤـینێ نڤـسـتنێ، بالیـفک، ئەو جـهێ کـو ل دەمێ نڤستنێ پالا خوە ددەنێ(ئەو جهە ژ نڤـینکێ یێ کـو ژ سـەری تا سینگی دکەڤیتە سەر).
بام(bam): بانێ خـانی ـ سـپـێـدە زوی ـ د زاراوێ مـــــوزیـکـێ دا دەنگێ ستویرە(بم).
بامداد(Bamdad): سپێدە زوی.
بامره(Bamreh): رێکا کـو دچیـتـە سەربانی(دەرەجک، پێسترک).
بامزه(Bamezzê): تام خوەش.
بامس(Bames): پابەند، گرفتار.
بـام غـلـتـــــان(Bam xeltan): بـاگـــوردان(یێ کـــو ســـەربـانی پێ دگێڕن).
بامـه(Bame-ê): ریهـێن درێژ. یان ژی مرۆڤێ ریهـ درێژ.
بـان(Ban): ئـێـک ژ پـاشـگـرێـن خـــاوەنداری و پارێزڤـــانیێ یە و ئانکویا (پارێزەر، خـــودانکەر) ددەت، وەکی: (باغـبـان = کـەسێ کـو سـەرەگـوهیـا باغـی دکـەت، دروازەبان = گـــۆلـچـی، دژبان = کـەسێ کـو زێرەڤـانیێ ل کـەلـهێ دگریت) ـ بانێ خـانی ـ کـورتکریا (بانگ = ئاواز ـ هەوار).
بـانـگ(Bang): ئـاواز ـ هـەوار ـ (بـانگێ نڤـــێـــژێ ژی هەر ژ ڤێ پەیڤێ هاتیە).

بانو(Banû): پەیڤا رێزگرتنێ بۆ ناڤێ ژنکێ: خاتوین، خانم.

بانە(Bane-ê): رێڤ، شەرمگەه(جهێ کو رێڤ لێ دهێن).

باور(Baver): باوەری، بروا.

باهار(Bahar): ترارک یان ئامانێ کو زاد تێدا بیت ـ جۆرەکێ مقام بێژیێ یە.

باهت(Bahet): بەرەکێ سپی یە کو د کەڤن دا وەسا هزر دکرن کو هەر کەسێ کو لێ بنێریت، بێ حەمد دێ کەتە کەنی، (حجر الضحک) ژی دبێژنێ.

باهک(Bahek): ئازار و ئەشکەنجە ـ بیبیکا چاڤی.

باهم(Ba hem): ب هەڤرە، ئێککگرتی.

بایا(Baya): پێدڤی، پێویست، (بایست، و دربایست) ژی لکارن.

باید(Bayed): ئیلەه، دڤێت(ئیلەه بچیت، دڤێت بچیت).

بایگان(Baygan): ئارشیڤیست(کەسێ کو بکارێ ئاریشڤکرنێ رادبیت)ـ ئارشیڤ.

ببر(Bebr): پلنگێ خیچخیچی.

ببر بیان(Bebrê beyan): لدویڤ گوتنا شەهنامێ(کتابا فردوسی) ئەو جلکە یێ کو روستەمی دکرە بەر خوە دەمێ دچوو شەڕا کو ژ کەڤلێ پلنگی هاتبوو چێکرن.

بت(But): بوت، پەیکەرێ مرۆڤی یان گیانەوەری کو ژ بەری یان داری یان ئاسنی بهێتە چێکرن و بێتە پەراستن.

بتاوار(Betavar): دوماهیک، سەرەنجام.

بتاییدن(Bêtayîden): رەهاکرن، ئازادهێلان.

بتفوز(Betfûz): دورماندوری دەڤێ گیانەوەری، هەروەسا (بتپوز، برپوز، برفوز، پتفوز، بتفور، بنفوز، بتغور و پوز)ژی لکارن.

بتگر(Butger): پەیکەرساز.

بتیا(Betya): سینگ.

بتیار(Betyar): رێنج، خوەوەستاندن.

بج(Buc): هوندرێ دەڤی ـ بزن.

بجا(Bêca): د جهێ خوەدا.

بجز(Bêcuz): ژ بلی.

بجکم(Beckem): خانیێ هاڤینی

کو ژ هەرچەند رەخاڤە دەر و پەنجەر لێ هەبن.

بچم(Bêçem): لێکدای.

بچە(Beçê): زاروک، مندال.

بچەخوار(Beçêxwar): گیانەوەرێ کو بچویکێ خوە بخۆت.

بچەزا(Beçêza): هەر گیانەوەرەکێ کو بزێت(مەبەست ژێ نە هێککەر بت).

بخاری(Buxarî): سۆپە ـ خەلکێ باژێرێ بوخارا.

بخـتک(Bextek): کـابووس، هەروەسا پەیڤێن: (خفتک، خفتو، برفنجک، درفنجک، فرنجک، فدرنجک، برغفج، برخفج، خفج، فرهانج، کرنجو و سکاچە) ژی لکارن.

بختو(Buxtû): برویسی ـ هەر تشتێ کو نرێنا وەکی یا عەورا ژێ بهێت.

بختور(Bextver): خودان بەخت، خوەش شانس، بەختیار، بەختەوەر.

بختە(Bexte-ê): قەلەو، ب خوەڤە ـ ربیتەکری ـ هەر تشتێ کو پویستێ وی، یان قەلپیشکێ وی ژێڤەکریبیت، وەکی: (نوک، کونجی، نیسک، ماش، بزن، بەرخک و......هتد).

بخسان(Bexsan): شاراندی(بۆ ئاسنی) ـ چرمسی.

بخش(Bexş): باهر(حصة) ـ پشکەکا بچویک ژ باژێری.

بخشدار(Bexşdar): رێڤەبەرێ ناوچێ، دەڤەردار(مدیر ناحیة).

بخشنامە(Bexşnamê): بژاندن(تعمیم).

بخشودن(Bexşûden): لێبورین، عەفووکرن، هەروەسا پەیڤێن: (بخشایش، بخشش، بخشاینده، بخشوده، بخشایشگر، ببخشای، بخشنده) ژ ڤی ژێدەری نە.

بخون(Bexûn): ستێرا مەریخ.

بخیە(Bexyê): قەیدک، قولپک(درووینا جهەکێ بری ژ لەشی یان ژی هەر تشتەکێ دی).

بد(Bed): پاشگرە و ئانکوا (سەروەر و خودان)ی دگەهینت، وەکی: (سپهبد = سەروکێ سوپای، موبد = سەروکێ مغان«حەکیم و زانا و پێشەوایێ روحانی یێ زەردەشتی یا» ـ

خراب، کریت، کو پتر دگەل پەیڤەکا دی(ل پێشیا پەیڤەکا دی)دهێت، وەکی: (بدبو = بێهن نەخوەش: گەنی؛ بدبین = یێ کو ب چاڤێ گومان و بێ هیڤیاتیێ ل پاشەروژێ دنێرت: رەشبین؛ بدچشم = یێ کو ب چاڤەکێ کرێت ب نێریتە نامویسا خەلکی: چاڤ حیز).

بداختر(Bedexter): بێ بەخت، بەخت برەش.

بدست(Bêdest): بهوست.

بدهکار(Bêdêhkar): دەیندار، قەردار.

بر(Ber): پێشگرە و ئانکوا (ل سەر، سلال) ددەت، وەکی(برافراشتن = هلدان«وەکی: هلدانا ئالای»، برآمدن = بلندبوون«وەکی: بلندبوون یان دیاربوونا حەملێ ژنکا ب تشت»، بر روی = ل سەر«وەکی: تشتەکێ ل سەر مێزێ»)ـ بار(فێقیێ دارێ) ـ کورتکریا (برگ = بەلگێ دارێ)ـ هەمبێز، باغەلّ.

برابر(Beraber): بەرامبەر ـ هەڤکێش ـ روی ب روی ـ تەمەت هەڤ.

برادر(Berader): برا.

برادر اندر(Berader ender): براماک ـ هەروەسا بو وان برایێن کو بابێ وان ئێک بت لێ دەیکێن وان ئێک نەبن ژی هەر ئەڤە پەیڤە دئێتە بکارئینان.

برادرانه(Beraderanê): برایانە.

براز(Beraz): سپێنە.

برازنده(Berazendê): ژ هەژی، بسەرڤە، لایق.

برافتاد(Beruftad): ژ بن چوو، نەما.

برای(Berayê): ژ بو، ژ بەر.

برباد(Berbad): خراب، وێران، کاڤل.

بربست(Berbest): دەستوور، رێسا(قاعدە)، شێواز.

بربستن(Berbesten): گرێدان، پابەندکرن ـ ئامادەکرن ـ سوود ژێ هەلگرتن.

بربسته(Berbestê): بەستی(منجمد) ـ بێ گیان(جماد).

بربند(Berbend): ئێلەک، زەخمە(یێ کو ژنک دادنن سەر

مەمکێن خوە).
برپا(Berpa): سەرپێ راوەستیان ـ پێ رابوون.
برتر(Berter): بلندتر.
برتن(Berten): یێ کو خوە مەزن بکەت و زێدە د خوە بگەهت(متکبر).
برتنگ(Berteng): تەنگا دەوارا ـ دەسبلینکێن کو بچویکا د لاندکێ دا پێ گرێددەن.
برجستن(Bercesten): خوەهاڤێتن(چ ژ جهەکێ بلند بۆ خوارێ یان ژ خوارێ بۆ سلال یان وەکی رێڤەچوونا کێچا).
برجستە(Bercestê): بلندبووی، دیارە(وەکی زکێ ژنکا ب تشت) ـ هەروەسا بۆ مرۆڤێ ناڤدار و مەزن ژی لکارە.
برخ(Berx): باهر، پشک، بەش.
برخاستن(Berxasten): رابوونەسەرخوە، ژ جه رابوون، ژ پێڤە راوەستیان.
برخچ(Berexç): کرێت، پیس.
برخور(Berxor): شریک(شریکێ مرۆڤی د باهرا مرۆڤی دا).
برخورد(Berxord): ڤێککەتن(وەکی لێکدانا دو ترومبێلا) ـ هەڤدو دیتن.
برخوردار(Berxordar): خودان بەهرە.
برخی(Berxî): پچەک، هندەک، پشکەک ـ قوربانی، خوە گۆری کەر.
برخیزانیدن(Berxîzanîden): کەسەک ژ جه راکرن.
برد(Burd): بر(کارێ برنێ بۆ کەسێ یێ بەرزە) ـ سوودمەند(ئەوێ د قومارێ دا فایدە بووی)ـ ئەو مەسافا کو گولله دپیڤت هەر دەمێ ژ تۆپێ یان تڤەنگێ دەردکەڤیت و هەتا دکەڤیتە ئەردی.
بردابرد(Burdaburd): دەنگۆدۆر و هەنگامە.
بردادن(Berdaden): فێقی دان ـ بەر دان(مەبەست ژێ هەم بەرێ داروباری یە و هەم ژی بەردانا ب واتایا ئازاکرن و تەرک کرنە).
برداشتن(Berdaşten): راکرن(تشتەک ژ ئەردی راکرن) ـ هلگرتن(بۆ نموونە: هلگرتنا دەخل و دانی بۆ زڤستانێ).

بردبار(Burdbar): بێنفرەھ، سابر.
بردک(Burdek): تشتک، مامک ـ چیڤانۆک.
بردن(Burden): ڤەگوھاستن، برن(تشتەک ژ جھەکی بۆ جھەکێ دی برن) ـ برن(فایدە بوون د قومارێ دا).
بردنگ(Berdeng): گرک، کومت.
بردە(Berdê-êh): تیپا(h) لدەمێ ئاخفتنێ باش نادەرکەڤت: خولام، خدام، بەنی.
بررسی(Berrêsî): ژ (بررسیدن) یا ھاتیە وەرگرتن، ئانکو: لدویڤچوون.
بر رفتن(Ber reften): چوونەسلال، بەرەڤ بەرزیێ چوون، ژێھەل چوون.
برز(Burz): بەژن و بال ـ بلندی ـ گر، چیا ـ مەزناھی ـ جوانی.
برز(Berz): کار ـ جوتیاری؛ (برزگر: جوتیار).
برزدن(Burzeden): د یاریا قومارێدا ئانکو تێکڤەدان(یا وەرەڤێن کۆمکانێ یان دۆمینێ).
برزم(Berzem): ناز، نازداری.
برزن(Berzen): تەنویر ـ سۆپە ـ سێھلا کو ژ تەڤنا جێرکا ھاتبیتە چێکرن و نانی لسەر بپێژن ـ کۆلان(زقاق)ـ تاخ(محلە).
برزە گاو(Berzê gav): گایێ جۆتی.
برزین(Berzîn): ناڤێ پەرستگەھەکێ بوو ل خوراسانێ، (آذربرزین، آتش برزین و آذربرزین مھر)ژی لکارن.
برس(Bers): ئەو دارێ کو دکەنە د دفنا حێشترێ را و دەست ھەفساری ب وی دارکی ڤەدکەن.
برساد(Bersad): ئێک ژ دعاییێن زەردەشتیان کو بۆ بدویماھیک ئینانا نڤێژێ تێتە گۆتن.
برسان(Bursan): ئەژدەھا، مارێ مەزن.
برسان(Bersan): دۆشاڤا رەش.
برش(Burêş): برین ـ کۆپن(کارتێن کو بەرامبەری وان ئەرزاقێ حکومی پێ دھێتە وەرگرتن).
برشتن(Bêrêşten): براشتن.
برشمردن(Berşêmurden): دوبارە ھژمارتن.
برغمان(Berxeman): ئەژدەھا، مارێ مەزن.

برغندان(Berxendan): جەژن و خوەشی یێن کو ل رۆژێن دوماهیێ ژ هەیڤا «شعبان» دکەن، و ئەو مەیا کو ل وێ رۆژێ ڤەدخۆن ژ بەر کو ژ وێ رۆژێ و پاشتر تا ئێکی هەیڤا «شوال» دڤێت خوە ژ مەیڤەخوارنێ بدەنە پاش ـ هەروەسا بۆ جەژنا دوماهیا رۆژی گرتنێ ژی دئێتە گوتن.

برغو(Burxû): زرنا، بۆق.

برغول(Berxûl): ساڤار، دانقوت.

برف(Berf): بەفر.

برفر(Berfer): قەدر و قیمەت.

برفنج(Berfenc): دژوار ـ رێکێن ئاسێ و دژوار(ئاستەنگ).

برکشیدن(Berkêşîden): کێشان بۆ سلال ـ ئینانەدەر ـ فێرکرن.

برگ(Berg): پەڕ(ورق) ـ بەلگێت داروباری ـ ساز و ئاواز ـ سامان.

برگردیدن(Bergerdîden): زڤرینەڤە ـ لدویڤ هاتن ـ لێ قولپین(وەکی ئێکێ خیانەتێ ل هەڤالەکێ خوە دکەت، دبێژنێ فلان کەس ل فلانی قولپی).

برگریزان(Bergrîzan): وەرزێ پاییزێ، دەمێ کو بەلگێن دارا دوەریێن.

برگزیدن(Berguzîden): هەلبژارتن ـ پەسەندکرن.

برگستوان(Bergustvan): زری و کومزری.

برگشت(Bergeşt): زڤرینەڤە.

برگماردن(Bergumarden): دامەزراندن.

برگه(Berge-ê): بەلگ ـ وەکی بەلگی ـ قەیسی ـ فیش.

برم(Berm): هش و بیر ـ کانی، کەهنی ـ چالا کو ئاڤ تێدا خڕڤە دبت.

برم(Berem): چارچووڤە یان سیخمێن کو دهێنە چێکرن دا شاکێن دارمێوێ یان کولندا و......هتد باڤێژنە سەر.

برمخیدن(Bermexîden): سەرسەری و نەگوهدار.

برمر(Bermer): هیڤیداری ـ چاڤەرێیاتی ـ مێشا هنگڤینی.

برملا(Bermela): ئاشکەرا، فاش.

برمنش(Bermenêş): حەژخوەکەر ـ خوەپەرێس.

برنا(Burna): خۆرت، لاو، تۆلاز ـ

گەنج، جحێل.
برناس(Bernas): هاى ژخــوه نه ـ نەزان ـ خەوته.
برنامه(Bernamê): بەرنامه.
برنج(Bêrênc): مـەعدەنێ پرنجـوک کـــو بو چێکرنا ســـەمـــاوەر و ســـێنيکێت ترازى يا و... بکار دهێت ـ برنجێ خوارنێ.
برنجـــار(Bêrêncar): زەڤـــيـــێت برنجى(جهێ کو برنجى لێ دکەن).
برنجن(Berencen): حـــجـــول و بازنک.
برندک(Berendek): گر، چيا.
برنشاندن(Bernêşanden): سوار کرن ـ دانان(وەکى کەسەکى دادننه سەر کورسيکا دەستهەلاتداريێ).
بروت(Burût): سمـبێل(مـويێ کـو لهنداڤ لێـڤـا سـەرى يا زەلامى دهێن).
بـروشـک(Burûşek): ئـاخ، تـوز و غوبار، توز و عەجاج.
برومـنـد(Berûmend): باردار، ب بەر ـ کورتکريا پەيڤا «آبرومند»ە، ئانکو: ب هەتک(هەتکدار).
برون(Bêrûn): کورتکريا «بيرون»: ژ دەرڤه، هەندەران.

بره(Berrê): بەرخکا ميهێ، خفشا خەزالێ.
برهنه(Burehnê): رويس، تازى؛ هەروەسا (لخت، ورت، تهک، لاج و غوشت) ژى لکارن.
برهوت(Berehût): ناڤێ نهـالەکێ و ناڤێ بيـرەکـا گـەلەک کـويره ل «حـضـرمـوت» کـو دبێـژن (ارواح خـبـيـثـه) لێ د ئاکنجى نه، و چ جهێ گەرم و نەخوەش و بێ ئاڤ و گيا بت، ڤى ناڤى بۆ بکار دئينن.
برهود(Berhûd): نيڤ سۆتى.
بريان(Bêryan): براشتى(بۆ کەباب و تککا و......هتد).
بريدن(Burîden): برين، لەت لەت کرن.
بريده گـيس(Burîdê gîs): کـەزى برى(د کـــەڤن دا ئـەڤ گـــوتنه خـــەبەر«جنێـــو» بوو کـــو دگـــوتنه ژنکا).
بريزن(Bêrîzen): بێژينک.
بريغ(Bêrîx): ئويشيێ ترى.
برين(Berîn): يێ سـلال، سـلال تر، بلندتر، وەکى: (بهـــشـت برين = بەهشـتـا سلال). بۆ زانين پەيڤەک وەکى ڤێ پەيڤێ مـه يا د زمـانێ

کوردی دا ژی هەی لێ ئانکوا وێ نە وەکی یا فارسی یە، ئەو ژی: (بەرین = بەرفرەھ)ە، ھەروەکی دبێژن: (بەهشتا بەرین = بەهشتا بەرفرەھ).

بز(Bez): کورتکریا پەیڤا «بزم»، ئانکو: جەژن و مێڤانی، جڤاتا کەیف و خوەشییێ ـ ئۆل و رێ و رەسم ـ گر، کومت.

بز(Buz): بزن.

بزداغ(Bêzdax): ئالاڤەکە کو ژەنگارا خەنجەر و شیرا و تشتێن وەکی وان پێ پاقژ دکەن.

بزدل(Buzdêl): درکەیە بۆ کەسێ ترسنۆک.

بزرگ(Buzurg): مەزن(چ قەبەیی یا تشتەکی بت، یان شیان و رێزگرتنا کەسەکی بت، وەک: «بەرێ مەزن، بابێ مەزن(باپیر)، مەزنێ ئویجاخێ و...).

بزرگوار(Buzurgvar): کەسێ مەزن و هەژی رێزلێگرتنێ.

بزغ(Bezex): بەق؛ هەروەسا(وزغ، غوک، غورباغە) ژی لکارن.

بزغالە(Buzxalê): کارکێ بزنێ.

بزغسمە(Bezexseme-ê): کەڤز(کو ل بەر لێڤا ئاڤێن نەلڤ دا دیار دبت و بەق هێلینکا خوە دناڤرا چێدکەت).

بزغە(Bezxe-ê): کەپرا دارمێوێ.

بزک(Bezek): جوانکرنا سەر و روی یا.

بزم(Bezm): جەژن و مێڤانی و کەیف و خوەشی و مەی ڤەخوارن.

بزماورد(Bezmaverd): بالۆلکا هێکا کەلاندی(ساندەویچا هێکا کەلاندی).

بزنگاه(Bêzengah): ئەو جهێ کو دز و رێگر رێڤنگا د شەلینن ـ درکەیە ژ وێ هوزانێ یان پەخشانێ کو هۆزانڤان یان نڤیسەر مەرەما خوە تێدا ئاشکەرا بکەت.

بزه(Beze): گونەھ.

بزەکار(Bezehkar): گونەهکار.

بزیدن(Bezîden): لڤلڤینا بای.

بژ(Bej): پەتیلێت بەفرێ.

بس(Bes): زێدە، گەلەک ـ بەس، تمام(کافی)، ئەڤە و(بسا، بسیار، ای بس، چە بسیار) هەمی ژ ریشالێ خوە یێ پەهلەڤی (Vas) هاتینە وەرگرتن.

بساردن(Besarden): کێلانا

زەڤیێ، قلێبکرنا زەڤیێ.

بساک(Besak): ئەفسەر ـ تانجا کو ژ گولا دهێتە چێکرن و د جەژن و بەریکانا دا دکەنە سەرێ کەسەکی.

بسان(Bêsan): وەکی.

بســـاوایی(Bêsavayî): ئێک ژ هەستێن پێنجینەییێن مرۆڤی کو مرۆڤ ب ڤی هەستی، هەست ب گەرمی و ساری و نەرمی و زڤری یێ دکەت و ئالاڤێ وی پویستێ لەشی یە؛ ب عـــــەرەبی دبێژنێ(حاسة اللمس).

بسـباس(Besbas): ئاخفتنا بێ مەعنە.

بست(Best): گرت(وەکی: دەرگەهـ گرت) ـ سکر ـ گرێ ـ جهەکێ کو کەسەک ژ ترسا دا بچیتێ دا کەس وی نەگریت، وەکی جهێن پیروز یان خانیێن مەزن و ئاغەواتا ـ پچەکا ترياکێ کو تێرا جارەکا کێشانێ بکەت.

بست(Bust): بیـــســـتـــان، باغ، گولستان ـ ناڤێ باژێرەکێ کەڤنارە ل پارێزگەها خوراسانێ کو نوکە د ناڤ ئاخا «ئەڤغانستان»ێ دایە.

بســتــار(Bêstar): نە بنەجــهـ، نە موکوم، لەقلەقۆک.

بستر(Bêster): دوشەک، نڤینک، جهێ نڤستنێ.

بســتــری(Bêsterî): کەسێ کو ل خەستەخانێ نڤاندی.

بستن(Besten): راپێـچـان(وەکی خەلاتەکی د ناڤ کاغەزەکی را بپێچن)ـ گرتن(قفل کرن)ـ بەستین(وەکی ئاڤ دبیتە جەمەد«بەستی»).

بستنی(Bestenî): هەر تشتێ کو ببیتە بەستی(نهو پتر بۆ دوندرمێ بکار دئێت).

بستو(Bestû): گوزک، جەرک.

بسد(Bussed): مەرجان.

بسراق(Busraq): یاقوتا زەر.

بســــغـــدیدن(Besexdîden): بەرهەڤ بوون، ئامادەبوون.

بسکله(Beskelê): دارێ کو دادنن پشت دەری دا دەر نەڤەبیت.

بسـیـار(Bêsyar): گەلەک، زێدە، مشە، پڕ.

بسـیج(Besîc): سامان ـ ساز و بەرگێن شەڕی ـ بەرهەڤبوونا قووەتا لەشکەری.

بش(Buş): مویێ ستویێ هەسپی،

(یال) ژی لکاره.
بشتک(Buştek): گوزک، جەرک.
بشک(Beşk): خوناڤ ـ خویسار.
بشک(Buşk): بسک.
بشک(Bêşk): ناز و نازداری.
بشکاری(Bêşkarî): جوتیاری.
بشکلیدن(Bêşkelîden): سەلخاندن ـ کەلاشتن ـ کونکرن.
بشکن(Bêşken): تل لێکدان لدەمێ سەماکرنێ و ئاوازگوتنێ.
بشکول(Bêşkûl): چالاک ـ مالێ کارکرنێ ـ زەحمەتکێش.
بشل(Beşel): پێکڤە نوبسیای.
بشم(Beşem): مەلویل ـ خەمگین.
بشمە(Beşme): کەڤلێ گیانەوەرا.
بشن(Beşen): بەژن و بال ـ سینگ و بەر.
بشور(Buşûr): نفرین، دعایێن خراب، لەعنەت.
بشیز(Beşîz): ئامانێ ئاڤێ کو ژ چەرمی هاتبیتە چێکرن(راوی).
بغ(Bex): خودا، یەزدان.
بغا(Bexa): پوبچە مرۆڤ.
بغاز(Bêxaz): سپێنە.
بغپور(Bexpûr): بغ = خودا و پور = کور(پسر): کورێ خودێ(ئەڤ پەیڤە نازناڤەک بوو کو د کەڤن دا دگوتنە شاهێن چینێ؛ هەروەسا (فغفور)ژی لکارە.
بغرنج(Buxrenc): ئاریشە ـ ئالوز ـ دژوار.
بغستان(Bexêstan): بوتخانە، جهێ کو پەیکەر لێ دهاتنە پەراستن.
بغل(Bexel): باغەڵ، هەمبێز ـ رەخ، بەرکێلەک.
بغند(Bexend): چەرم، پوبستێ گیانەوەرا.
بفج(Befc): تفا دەڤی.
بفخم(Befxem): گەلەک، زێدە.
بفنج(Befenc): مارێ بێ ژەهر، مارێ کو زیانێ نەگەهینتە چو کەسەکی.
بکتر(Bekter): زری و کومزری کو جلکێن شەرینە و ژ ئاسن و پویلای دهاتنە چێکرن.
بکسە(Bukse-ê): پرتا گوشتی.
بکنک(Beknek): گیانەوەرێ کوری بری.
بکونک(Bekûnek): شیرێ کو ژ داری هاتبیتە چێکرن.
بگاه(Bêgah): ل دەم، زوی،

سپێدە زوی.

بگماز(Bêgmaz): مەی ـ جاما مەیێ.

بگنی(Begnêy-nî): جۆرەکێ مەیێ یە کو ژ برنجی یان جەهی دهێتە دروستکرن.

بل(Bul): پێشگرە و ئانکویا پر، گەلەک، ددەت، وەکی: (بلعجب = گەلەک سەیر) ـ سنج(دارا وێ وەکی دارا تەڤزێنەیە لێ تشتەک پێڤە دهێت کو بەرک و قەلپێ وێ وەکی یێ قەسپێ یە و تنێ تشتێ کو ژ سنجێ دهێتە خوارن ئارکە).

بل(Bêl): کورتکریا پەیڤا (بهل Bêhêl:کارێ فرمانە ژ هلیدن = هێلان): بهێلە، لێ گەرێ، ژێڤەبە ـ پەحنیا پێی.

بلادر(Belader-dur): زێر و تشتێن جوان کو ب ژنکا یان بویکا ڤەدکەن.

بلادە(Belade-ê): خرابکار ـ فاسق.

بلارج(Belarec): لەگلەگە.

بلال(Belal): گەنم شام، گەنمۆک.

بلبلی(Bulbulî): مەی، جاما مەیێ.

بلح(Beleh): خورما نەگەهشتی.

بلد(Beled): رێبەر ـ رێ نیشاندەر ـ کارەک زانین یان رێیەک نیاسین ـ هەر ب ئانکویا خوە یا عەرەبی کو «باژێر»ە د فارسی ژی دا لکارە.

بلسک(Belesk): حاجی رەشک.

بلسک(Bulusk-ş): سیخێن کەبابا.

بلغاک(Bulxak): فتنە ـ شورەش ـ تێکهاتن و تێکچوون.

بلغندر(Bulxender): سەربەردای، بێ هەفسار ـ بێ دین.

بلغندە(Bulxundê): سەرێک خرڤەبووی ـ مێدەک ـ رەخەکێ باری.

بلغور(Belxûr): ساڤار، دانقوت، شوربا ساڤارێ.

بلغونە(Bulxûnê): سۆراڤا ژنک ل روییێ خوە ددن.

بلفرخج(Bulferexc): پیس، کرێت، نەباش.

بلک(Bêlk): گوریا ئاگری.

بلک(Buluk): چاڤ گر.

بلکفد(Bulkefd): بەرتیل.

بلکک(Bêlkek): ئاڤــا تێــهن شیر(نیڤ گەرم).
بلکنجک(Bulkencek): ســەیر، عنتیکە، هەر تشتێ کو سەیر بت و کەنیا مرۆڤی پێ بهێت.
بلم(Belem): بەلەم، قــــایکا بچویک.
بلند(Bulend): بلند ، درێژ، بەرز.
بلندین(Bulendîn): مــەلبــەنێ دەرگەهی ـ سەرەدەرا دەرگەهی.
بلوچ(Bulûç): کـومـرکـا دیکلی ـ ناڤێ نەتەوەکێ یە ل ئیـرانێ کـو ل بلوچستانێ د ئاکنجی نە.
بلوک(Bulûk): ناوچەکا کـو چەند گـوند بسـەرڤـە بن ـ ئامـانێ مـەی ڤـەخـوارنێ ـ هەروەسـا پەیڤـەکـا فرەنسی یە لێ د زمانێ فارسی دا گەلەک لکارە و ئانکویا(دەستە = ســەفــتــە«وەکی پارێ بلوک» و کــۆمــەل، تـاگــیــر«وەکی بلوکێ رۆژهەلاتی کو کومونیستێ وبلوکێ رۆژئاڤـــایی بۆ وان وەلاتێن نە کومونیست دهێتە گوتن»).
بن(Bun): شــەنگســتــە، بنیــات، ئاســاس ـ بن(وەکی: بنێ گـوهی، بنێ دارێ)ـ هەگــەر لدویڤ ناڤێ فـێـڤـی را بهـێت ئانکوا دارا وی فێقی دەدەت یێ کو لدویڤرا هاتی، وەکی: (خرما بن = دارا خورمێ).
بناخــــواست(Bênaxast): بێی دلی(هەگەر مرۆڤ بێی دلێ خوە ب کارەکی رابیت).
بناغ(Benax): کنف، وەریس، داڤا ئـارمــویشی ـ هەوی(دو ژنا گــەر شـوی ب مـێرەکی کرن هەردو دبنە هەوییێن هەڤدو).
بنام(Bênam): ناڤدار ـ هەڤناڤ.
بناور(Bunaver): هەر تشتەکێ ب ریھ و ریشــال ـ کـویر ـ قـونێـرا مەزن.
بنجک(Buncek): گلولکا پەنبی.
بنجل(Buncul): تشــتێ ب کـێـر نەهاتی کو بکڕ بۆ نەبن.
بند(Bend): گــەھ(جــهێ پێکڤــە نویسیانا دو هەستیا د لەشی دا) ـ پشکەک ژ پەرتوکێ یان یاسـایێ ـ وەریس یان زنجیـرا کـو گـیـانەوەرا پــێ گـــــــرێددەن ـ سـکـر ـ دبێژنە(٤٨٠ـ٥٠٠)پەرا:(یک بند = بەندەک) ـ د یاریا خوەلێکدانێ دا هونەرێت ل ئەردی خستنێ نە.
بندار(Bundar): مـالدار، زەنگین،

خودان باغ و بيستان.

بند انداز(Bend endaz): ژنكا كو سەر و رويێ ژنكا حەفاف بكەت.

بند تنبانى(Bendê tenbanî): هوزانا بێ مەعنە و بێ كێش و سەروا.

بند شهريار(Bendê Şehryar): ناڤێ ئاوازەكا كەڤنا ئيرانى يە.

بنده(Bendê): خولام، بەنى.

بندەوار(Bendêvar): وەكى بەنى يا، وەكى عەبدا.

بنديه(Bendîmê): مەهيك، قومچە، قولپك.

بنساله(Bunsalê): دانسال، دانعەمر، ئێختيار، پير.

بنك(Bunek): شويندەوس، شوينپێ.

بنكران(Bunkeran): بنێ قازانێ، ڤەرەنيكا بنێ قازانێ.

بنگان(Bêngan): فنجان، پەياله.

بنگاه(Bungah): جهێ كرين و فرۆتنێ ـ خانى.

بنگره(Bengere): ئەلاك(ئاوازێن كو دەيك بۆ زاروكێ خوە دبێژت تا كو زارۆكێ خوە بنڤينت).

بنگش(Bunguş): داعويران.

بنلاد(Bunlad): ئاساس، بنيات، شەنگستە.

بنو(Bunû): بێدەر، بێدەرا گەنمى يان جەهى.

بنوان(Bunvan): زێرەڤانێ بێدەرێ، زێرەڤانێ زەڤيا چاندى.

بنه(Bune): جه ـ خانى و دوكان ـ جل و بەرگ ـ بار و پێدڤياتيێن سەفەرێ ـ ريه و ريشال ـ بنيات.

بنياد(Bunyad): بنيات، شەنگستە.

بو(Bû): بێهن ـ كورتكريا (بود Buved = ببت، وەسا بت).

بواشه(Bevaşe-ê): ملهێب.

بوب(Bûb): مەهفوير، بەرك يان هەر تشتەكێ كو بێتە رائێخستن.

بوبرد(Bûburd): بلبل.

بوبك(Bûbek): هوپ هوپك(هدهد).

بوته(Bûtê): تراش ـ جۆرەكێ نەخشى يە لسەر پەرۆك و جلكا دهێتە چێكرن ـ كەزى و بسك ـ ئامانەكێ بچويكە كو زێر و زيڤى تێدا دحەلينن.

بوتيمار(Bûtîmar): بالندەكێ

مـاسی خۆرە کو نکلێ وی درێژە و کــوریکا وی کــورتە و پەڕێن وی سپی و کەسک و شینن، پتر ل بەر لێـڤا رویبـارا نێـچیـرا مـاسی یا دکـەت.. دبێـژن ئەڤ فـڕندە چەندا تێهنی بیت ئاڤێ ناڤەخۆت تا کو مەجبور دبت و دبێژن ئەڤ فڕندە ل جـەم خــوە وەســا هزر دکـەت کـو هەگـەر ئاڤ ڤـەخوار دێ ئاڤ کـێم بیت، ژ بـەر هنـدێ ژی نـاڤێ ڤـی باڵندەی بۆ دڕکـــە دادنـنە ســـەر کەسێن قەلس(بخیل).

بوجار(Bûcar): کەسێ کو کارێ وی پاقـژکرنا گـەنم و جـەهـ و نیـسک و...... بت.

بودن(Bûden): بوون.

بـور(Bûr): رەنـگـێ زێـری، زەر یـان سۆرێ ڤەبی، هەسپێ سۆر ـ بۆ وی کــەسی دهێــتــە گــوتن یێ کــو ب کــارەکی رابـبــیت و د دەرهەق وی کاری دەرنەکەڤیت و لداویێ شەرم بکەت ژ کردارا خوە.

بوران(Bûran): ســڕا دژوار و زریان پێکڤە.

بوز(Bûz): هەسـپـێ کـو بلەز بکەتە غار ـ بۆ مرۆڤێ زیرەک ژی دهێت.

بوزینە(Bûzînê): مـەیموینـک(ئەوا بچـویک و کـوری درێژ و رانکێت وێ بێ موی).

بوژنە(Bûjenê): کولیلک، بشکوژ.

بوشـاسپ(Bûşasp): خـەو، خـەونا خوەش.

بوف(Bûf): بوم، کوند.

بـوقلمــون(Bûqlemûn): پەڕۆکێ رەنگین ـ عەلۆک.

بوک(Bûk): خـــــوەزی، بـەلـکـی، چێدبت.

بوگــان(Bûgan): مــالبــچــویک، هەروەســا (بون، بچـەدان، زهدان، بـویگان، پـوگـــان، بـوهـمـــان) ژی لکارن.

بوم(Bûm): جهـ، وار.

بومهن(Bûmehen-Bûmhen): بیــــڤــــەلەرز، بـوومـــــەلەرز، ئەردهژ(زلزال).

بون(Bûn): مــالبــچــویک ـ باهر، پشـک ـ بنێ هەر تشتەکی.

بویژە(Bêvîjê): ب تایبەت.

بویە(Bûye-ê): ئارەزو، هیڤی.

بوییدن(Bûyîden): بێهن کرن.

بە(Bêh): باش، قــەنج ـ بیــهـ(دارا بیهێ).

به(Beh): پەیڤا سەرسورمانێ یە(پەح، وەح، حەو، و......هتد).

بها(Beha): قیمەت، نرخ، بوها.

بهار(Behar): وەرزێ بهارێ ـ بوت، بوتخانە ـ پەرستگەهە، هەروەسا ناڤێ پەرستگەهەکێ یە ل «بلخ» کو (نوبهار) ژی دبێژنێ.

بهاران(Beharan): دەمێ بهارێ.

بهارە(Beharê): بهارە(ئەو تشتێ کو ل بهارێ شین دبیت و تێتە بەری).

بهاری(Beharî): ئەو تشتێ کو یێ بهارێ بت، وەکی: (ئەورێن بهاری، بارانا بهاری).

بهاز(Bêhaz): هەسپێ رەسەن کو بەرددەنە ناڤ ماهینا دا ب کارێ گوهنێلیێ رابیت.

بهامین(Behamîn): وەرزێ بهارێ.

بهانە(Behanê): هێجەت، مهانە.

بهبود(Bêhbûd): (بەرەڤ باشی، ساخلەمی و سلامەتی)یێ چوون.

بهتر(Bêhter): باشتر، قەنجتر، چێتر.

بهداری(Bêhdarî): وەزارەت یان رێڤەبەریا ساخلەمیێ.

بهدین(Bêhdîn): کەسێ کو ئۆلەکێ باش هەبت ـ ئۆلا زەردەشتی کو (دین بهی) ژی بۆ دهێت ـ کەسێن کو ب دویڤ ئۆلا زەردەشتی کەتین کو کۆما وێ دبت(بهدینان).

بهر(Behr): باهر، پشک، بەش ـ ژ بۆ، ژ بەر(وەکی: از بهر تو = ژ بۆ تە، از بهر فلان چیز = ژ بەر فلان تشتی).

بهرام(Behram): ستێرا مەریخ ـ ناڤێ رۆژا بیستێ ژ هەر مەهەکا سالا هەتاڤی ـ ناڤێ فریشتەکێ.

بهرامن(Behramen): یاقووتا سۆر ـ پەرۆکێ ئارمویشی یێ رەنگین ـ سۆراڤ.

بهرامە(Behrame-ê): ئارمویش ـ جلکێ کەسک ـ ناڤێ دارەکێ یە کو لشوینێ پتر «بیدمشک» لکارە.

بهرە(Behrê): باهر، پشک، بەش ـ سوود، مفا.

بهزاد(Bêhzad): نەژاد باش، رەسەن ـ ناڤە بۆ کورا.

بهشت(Bêhêşt): بەهشت.

بهم(Bêhem): دگەلێک، بهەڤرە.

بهمن(Behmen): هەیڤا یازدێ یە ژ سالا هەتاڤی کو دبیتە هەیڤا دووێ ژ وەرزێ زڤستانێ ـ ناڤێ رۆژا دووێ ژ هەر هەیڤەکا سالا هەتاڤی ـ ناڤێ فریشتەکێ د ئۆلێ زەردەشتی دا ـ رەنیا بەفرێ ـ ناڤێ گیایەکێ پڕ ستری یە کو ل چیای شوین دبت.

بهـــــمنگان(Behmengan): جەژنەکا کەڤنا ئیرانیایە کو ل رۆژا دووێ ژ هەیڤا بهمن دگێڕان.

بهنانه(Behnane-ê): بنێــــڕە (بوزینه).

بهوش(Bêhûş): هشیار، سەرخوە.

بهیزک(Bêhîzek): د کەڤن دا هەر هەیڤ (٣٠) شەڤ و رۆژ بوون ئو هەر سال (١٢) هەیڤ بوون ئەڤە دکەت (٣٦٠)رۆژ؛ مە پێنج رۆژ دمینن تا کو سالا مە دروست بیت چونکی یا زانایە سالا ئاسایی (٣٦٥)رۆژ و (٥) دەمژمێر و (٤٨)دقیقە و (٤٩)ثانیەنە، لەورا پێنج رۆژ دهاڤێتنە سەر (٣٦٠)روژا دا کو سال تمام ببا و دگوتنە وان پێنج رۆژا «بهیزک». دیسان هەر چار سالا جارەکێ سال دبیتە «سالا کەبیسە» کو دەمژمێرێن زێدە ژ هەر سالەکێ کۆم دکەنە سەرێک و دبیتە نێزیکی رۆژەکێ و دبێژنە وێ رۆژا ب کەم و کورِ: «اورداد».

بهین(Bêhîn): باش، باشترین ـ هەفتی(اسبوع).

بی(Bî): بێ، وەکی: (بی آب = بێ ئاڤ).

بیابان(Bîyaban): دەشت، ئەردێ پان و بێ ئاڤ و شینکاتی.. ئەڤ پەیڤە د بنیات دا (پەهلەوی)یە.

بیات(Beyat): ژ ئاوازێن کەڤنێن ئیرانیا (بیات اصفهان، بیات ترک) ـ ناڤێ ئێلەکێ ژ ترکێن ئیرانێ ـ ناڤێ کەلهەکێ یە ل (لورستان)ێ.

بیاستو(Beyastû): باوشکێن خەوێ ـ بێهنا کو ژ دەڤی دهێت.

بیاوار(Beyavar): شۆل، کار، پیشە.

بیباک(Bîbak): بێ ترس، نەترس.

بی بندوبار(Bî bendo bar): سەربەردای، بێ هەفسار(بۆ وان کەسا دهێت گوتن یێن کو پابەند و گرێدای ب داب و نەریتێن جڤاکێ

خوەڤە نەبن).

بی بی(Bîbî): خـاتوین، خـانم ـ ژنکا باش ـ داپیـر(دەیکا بابێ، یان دەیکا دایێ).

بی پایاب(Bî payab): دەریایا کویر.

بیجا(Bîca): بێ جھ(چ بۆ مرۆڤ و گیـانەورێن بێ خانی و هێلین، چ بۆ پەیڤێـن نەراست و نە دجھ دا)، هەروەسـا (بێ هەڤـال) ژی دئێت وەکی: (خندەء بیـجا = کەنییێ بێ هەڤال) یێ کو ب تشتەکی بکەتە کەنی کو نە جهێ کەنی بت و کەس ژ بلی وی بخوە پێ نەکەنت.

بی چشم و رو(Bî çeşmo rû): درکـەیەکـە مـینا یا کـوردی، دەمێ دبێـژت: فـلان کـەس (بێ سەروچاڤ)ە.

بیچون(Bîçûn): بێ هەڤتا.

بیخ(Bîx): بنێ هەر تشتەکی.

بیـختن(Bîxten): تشـتـەک ل بێژینکێ کرن.

بید(Bîd): دارا بی یێ.

بیداد(Bîdad): زولم، ستەم.

بیدار(Bîdar): هشیار، نەنڤستی.

بیداشت(Bîdaşt): بێ خەبەر، های ژ خوە نە.

بیـدخ(Beydex): هەسـپێ ب لەز بچیت و یێ شەڕی بیت.

بیـدخت(Bîduxt): سـتـێـرا ناهید(زهرة).

بیر(Bîr): نڤینک، جهێ نڤستنێ، جلکێن نڤـسـتنێ ـ برویسی ـ تۆفان.

بیرم(Beyrem): جۆرەکێ پەڕۆکێ تەنک کو ژ بەنکا هاتیە چێکرن.

بیـرو(Bîrû): کـیـسکێ پارا ـ بێ شەرم.

بیرون(Bîrûn): ژ دەرڤە.

بیزار(Bîzar): بێزار، پەریشان و ب پاتک ـ رەڤۆک ژ تشتەکی، کەسێ کو ژ تشتەکی برەڤیت و کەرب ژێ ڤەببیت.

بیست(Bîst): هژمارا (٢٠).

بیستون(Bîstûn): بێ ستوین ـ بێ ئاسـاس ـ ناڤێ چیـایەکێ یە ل ئیـرانێ کـو د چیـرۆکـا شـیـرین و فەرهاد دا یێ ناڤدارە.

بیسراک(Bîsurak): حێـشـتـرـ هێستر.

بیش(Bîş): زێدە، گەلەک، فراوان.

بیشتر(Bîşter): پتر، زێدەتر.

بیشترین(Bîşterîn): پترین، زێدەترین.
بیشە(Bîşê): بیش، جهێ تێر داروبار.
بیغار(Beyxar): تەعن، چک.
بیغال(Bêyxal): رم ـ تیر.
بیغولە(Bîxûlê): کونج، کوژی، قورنەت ـ کاڤل.
بیکران(Bîkeran): بێ دویماهی، بێ پایان.
بی کیار(Bî kêyar): چست و زیرەک.
بیگار(Bîgar): سوخرە(کارێ کو ب زۆری و بێ بەرامبەر ب ئێکی بدەنە کرن).
بیگانە(Bîganê): بیانی، نەنیاس، غەریب.
بیل(Bîl): بێر، مەربێل.
بیلک(Bîlek): تیرا دو سەر، تیرا کو سەرێ وێ پان بیت ـ مەربێلا بچویک.
بیلە(Bîlê): بنێرە(بیلک)ـ ئەو بەفربێن کو قایکا بێ دهاژۆن ـ گزیرتە.
بیم(Bîm): ترس.
بیمار(Bîmar): نەخوەش، نەساخ.
بیمناک(Bîmnak): ب ترس، ترسدار، ب سەهم.
بینا(Bîna): ب چاڤ، کەسێ کو دبینیت(یێ کو هەر دو چاڤێن وی د ساخلەم بن بۆ دیتنێ).
بیناس(Bînas): کولەک، پەنجەرە. هەروەسا پەیڤێن (پیناس و پیناسک) ژی لکارن.
بی نماز(Bî nemaz): کەسێ کو نڤێژا نەکەت ـ دڕکەیە بۆ ژنکێن د(عادێ: بێ نڤێژاهیێ)دا، بێ نڤێژ.
بینندە(Bînendê): بینەر، تەماشەڤان ـ چاڤ.
بینە(Bînê): جهێ کو جلکێن خوە لێ دئێخن بەری بچن د حەمامێ(سەرشویێ)ڤە.
بینی(Bînî): دفن، کەپو، پۆز.
بینی کردن(Bînî kerden): دفنبلند(مغرور).
بیوارە(Bîvarê): بێ کەس، غەریب، تنێ، بێچارە، بیانی، نەناسیار.
بیواز(Bîvaz): شەڤرەڤینک، چەکچەکیلە.
بیور(Bîver): دەھ هزار(دەھ هزار

دانه ژ تشته‌کی).

بیــوراسب(Bîver esb): خــودانێ ده‌ه هزار هه‌سـپا (نازناڤێ ضـحاک ی یه).

بیوس(Bêyûs- Beyûs): ئومێد، ئاره‌زو، هیڤی.

بیوگ(Beyûg): بویک(عروس).

بیــوند(Bêyvend-bîvend): بێ وه‌فایی ـ غه‌در ـ خیانه‌ت ـ حیله، فێل.

بیوه(Bîvê): بیژن(ژنکا کو هاتبیته به‌ردان یان مێر لێ نه‌مابیت).

بیهن(Bîhen): سیخور.

پ

پ: تیپا سیێ یە ژ ئەلفابێیا زمانێ فارسی، کو هندە جارا دهێتە گوهارتن و دبیتە (ف)، وەکی (پیل = فیل، پارس = فارس، سپید = سفید).

پا (Pa): پێ (ئەندامەکێ لەشی یە) ـ بنێ هەر تشتەکی.

پا افزار (Pa efzar): پێلاڤ.

پا انداز (Pa endaz): ئەو تشتێن کو لبن پێ خوە برائێخن، وەکی (مەحفویر و کومبار و......هتد) ـ کەسێ کو بو قوماربازا تشتێن قومارێ بەرهەڤ دکەت ـ گەواد (ئەوێ کو دبتە دەستک بۆ پویچکرنا ناموبسا کەسەکێ دی).

پابرجا (Paberca): موکوم، بنەجه ـ سەرپێ، ژپێڤە.

پابرچین (Paberçîn): جورەکێ هێدی رێڤەچوونێ (وەسا کو دەنگ ژ پێێن مرۆڤی نەهێت).

پابست (Pabest): پابەند، گرێدای.

پاباه (Pabêmah): ژنکا ب حال کو لەها دویاهیێ ژ ئاڤزیێ بت (وەکی ئەم ب کوردی دبێژین: یا لسەر مەه و رۆژێن خوە).

پاپاسی (Papasî): پارێ بچویک و کێم بها (هویردە).

پاپک (Papek): بابێ بچویک.

پاپوش (Papûş): پێلاڤ.

پاتختی (Patextî): جەژنا رۆژا دووێ ژ داوەتێ (لجەم یا ئەڤ رۆژا یا ناڤدارە ب «سەرسبەحی»).

پاتوغ (Patûx): جهێ هلدانا ئالای.

پاتیل (Patîl): مەنجەلا سفری یا دەر مەزن.

پاجامە (Pacamê): بیجامە، شەلوال.

پـــاجــــــــــــوش(Pacûş): کویشەکری(زاراوەکێ جوتیاری یە، وەکی کویشەکرنا دارمێویّ).

پاچک(Paçek): ریخــا چێلێ کــو هشک ببیت.

پاچنبری(Paçenberî): پێ خوەهر.

پاچنگ(Paçeng): کولەک، کونکا دیواری.

پاچین(Paçîn): دەلنگێ دەرپێـــیێ ژنکا کو ب کوریشک بیت.

پاخـره(Paxerê): تەرمــە(جـــهێ روینشتنێ ل دەرێ مالێ).

پاد(Pad): زێرەڤـانی، زێرەڤـان ـ تەخت.

پـــــاداش(Padaş): پـــــاداش، سزا(حەقێ کریارێ، چ باش بیت و چ خراب).

پادرەم(Padrem): کۆما خەلکی.

پـــــادزهـــــر(Padzehr): دژی ژەهرێ(هەر دەرمانێ کو کارتێکرنا ژەهرێ ژ بن ببەت).

پادشـاه(Padşah): شـاهێ خـودان تانج و تەخت.

پادگان(Padgan): جهێ زێرەڤانییێ ل تاخەکی.

پادگانە(Padganê): بان، سەربان ـ پەنجەر ـ کولەک.

پادوسپان(Padûspan): نازناڤ و پلا چوار کاربدەستێن مەزن لسەر دەمێ ئەنوشێروانی.

پادە(Padê): کــەل(کـــەلێ پەزی، کەلێ گامێشا).

پادیاب(Padyab): شــــــویشــتن، دەستنمێژ گرتن.

پادیر(Padîr): سـتـوینێ کـو دادنـنە بـەر دیـوارێ ژجــــــــە چـووی دا نەهەرفیت.

پار(Par): بـۆری، ســـــالا بۆری ـ کورتکریا (پارە = پارچە، قطعە)، وەکی (پارچەکا پەرۆکی)هەروەسا هەگەر دوجار لدویڤ ئێک بهێت: (پار پار = زیڤـال زیڤـال، ریتـال ریتال).

پاراو(Parav): پیرەژن.

پارت(Part): مللەتەکێ ئیـرانی بوو کـــو ل دەڤـــەرا «پارت» یان ژی «پارتیـا» (دەڤـەرەک بوو ل باکـورێ رۆژهلاتا ئیـرانێ کـو ژ خـوراسـانا نهـۆ تا سنسـلا چیـاییێن ئەلبـورز و دەریاچا خــەزەر پێکدهات) ژیانا خـــوە دبرنە ســـەر، و پرانیـــا وان کـــۆچەرات بوون و ل بن کـــوینا

دژیان. سەرۆکێ ڤی مللەتی یێ ناڤدار ب (ئەشک) ل سالا ٢٥٠ بەری زایینێ ل دژی سلوکی یا راوەستیا و دەولەتا ئەشکانی دامەزراند.

پارچ(Parç): دۆلکێ ئاڤێ.

پارچە(Parçê): پەرۆک ــ پرت، قەد، کەر(وەکی کەرەکێ نانی).

پاردم(Pardum): پالیڤا کورتانی یان زینێ، کو دئێخنە بن کوریا دەوارا.

پارس(Pars): نەتەوەکێ ئیرانی یە، هەروەسا ئەو دەڤەرە یا کو ئەڤ نەتەوە لێ ئاکنجی بووین ـ دەنگێ سەی.

پارسا(Parsa): دەهمەن پاقژ ـ کەسێ کو خوە ژ گونەهێ بدەتە پاش.

پارسنگ(Parseng): بەرێ کو دکەنە د رەخێ دی یێ ترازیێ دا، دا هەردو رەخ هندی ئێک لێ بهێن.

پارسە(Parsê): گەدایی ــ کەدخودایی.

پارگین(Pargîn): گۆم، چالا ئاڤا پیس و گەنی.

پارنج(Parenc): پارێ کو ددەنە سترانبێژ و موزیکژەنا دا ل داوەتێ ئامادە بن ـ پارێ کو ددەنە دختوری دا سەحکەتە نەخوەشی.

پارنجن(Parencen): خرخالێن کو ژنک دکەنە پێێن خوە، حجول.

پارو(Parû): بەفری، هەروەسا ئالاڤەکێ مینا بەفری یێ یە کو قایکا پێ دهاژۆن.

پارە(Pare-ê): پرت، قەد، لەت، کەر ـ پنی ـ دڕیای ـ کەلاشتی ـ بەرتیل.

پاریاب(Paryab): چاندنا ئاڤی.

پارینە(Parînê): یێ پار، کەڤن، دێرین.

پازاچ(Pazaç): پیرک.

پازن(Pazen): نێری ـ بزنێ کویڤی.

پاس(Pas): زێرەڤانی ـ چاڤدێری ـ رێزگرتن ـ دانەک ژ شەڤێ یان رۆژێ.

پاسبز(Pa sebz): (درکەیە بۆ کەسێن پێ برەشک، بێ ئیفلەح، کوڕ و بەش، کو پێ وان نە یێ خێرێ بت).

پاسخ(Pasux): بەرسڤ، وەلام.

پاشنە(Pşnê): پەحنی یا پێی.

پاشـیب(Paşêyb): دەرەجکێن کـو پێ بچنە بن ئەردی.

پاشیدن(Paşîden): رەشاندن(ئاڤ رەشاندن).

پاغـر(Paxer): سـتـوینا لبن بانێ خانی.

پافشاری(Pafêşarî): بەرخودان ـ اصرار.

پاک(Pak): پاقژ.

پاکار(Pakar): خزمەتکار، خولام.

پاکـبـاز(Pakbaz): کـەسێ کـو د قـومـارێ دا هەمی سـامـانێ خـوە بدۆرینت ـ ئەڤیندارێ کو ژ دلەکی پاقژ بنێرتە یارا خوە.

پاک جامە(Pak camê): دەهمەن پاقژ(د دەرحەق ناموسێ دا).

پاک جـــفت(Pak cuft): ژن یان زەلامێ کـــو خـــیـــانـەتێ ل هەڤژین(ێ،ا) خوە نەکەت.

پاک چهر(Pak çêhr): خشکوک، روی دەلال.

پاکـدامن(Pakdamen): بنێـرە: (پاک جامە).

پاکی(Pakî): پاقژی، دەهمەن پاقژی ـ گـــویزان(ئالاڤێ کـــەڤن یێ سەرتراشینێ).

پاکیزە(Pakîzê): پاک، پاقژ.

پاگشا(Pa guşa): مێـهڤـان کـرنا بویک و زاڤـا پشـتـی داوەت تمام دبیت، ئەو ژی ژ بەر هندێ یە کـو رێکا وانا ل مـالا خـوە ڤـەکـەن(دا بویک و زاڤـا هاتن و چوونا مـالا وان بکەن).

پالان(Palan): کورتان.

پالانە(Palanê): بەیتوتا خانی.

پالانیدن(Palanîden): گڤـاشتن ـ پاقژکرن، بێژینک کرن ـ زێدەکرن.

پـــالاون(Palaven): ئـــالاڤـــێ پالاوتنێ(صافینک، صافوک).

پالاهنگ(Palaheng): هەڤسار.

پالایشگاە(Palayêşgah): جـهێ پالاوتنێ(جهێ پالاوتنا گازێ).

پالیز(Palîz): باغ، بیستان، وەرزێ خیار و گوندۆر و زەبەشا.

پامس(Pames): گرێدای، گرفتـار، بێچارە.

پانـزدە(Panzdeh): هـژمـــــارا (١٥)پازدە.

پانـصـــــد(Pansed): هژمـــارا (٥٠٠)پێنج سەد.

پانیذ(Panîz): شەکر.

پاورچین(paverçîn): بـنـێـــــرە:

(پابرچین).
پاياب(Payab): بيــرا ئاڤێ كـو ب دەرەجک بيت دا د وان دەرەجکا ڕا بچن خــوارێ و ئاڤێ بيننه دەر ـ جهێن کێم ئاڤ لبەر لێڤا رويبارى يان دەريايێ كـــو پێ مـــرۆڤـى ژ ئەردى بگريت ـ هێز، شيان، زاخ، خۆراگرى.
پاياپاى(Payapay): پێکگوهارتنا تشتا ل ناڤبەرا دو وەلاتان دا بێى كو پارەکێ بدەنه هەڤدو.
پايان(Payan): دويماهى، ئەنجـام ـ خوارێ، نشيڤ.
پـــــاى بــــــاز(Paybaz): سەماکەر(رقاص).
پـايـتــــــــــخـت(Paytext): پايتـەخت(بازێرێ كـو سـەرۆک و جڤاتا حوکمەتێ لێ بيت).
پايدار(Paydar): مـوكوم، بنەجـه ـ بەرقـــرار ـ نـەمـــر، هەردەمى، هەروهەر.
پايدام(Paydam): تەلهە.
پـايـكـوبـى(Paykûbî): داوەت، گوڤەند، سەما.
پايگاه(Paygah): جـــــه، در ـ مەقام، قەدر ـ دەرازينک.

پـايـرد(Paymerd): هـاريـكـار ـ ناڤبژيڤانى.
پـاى مــــــــوزە(Pay mûze-ê): جەزمە.
پايندان(Payendan): گرەو ـ جهێ پى يا(بنێ كۆچکێ).
پايندە(Payendê): هەر و هەر ـ موكوم.
پايە(Payê): پێپک ـ شەنگستە ـ قـــەدر و قـــيـــمـــەت ـ پلە و پايە(رتبە).
پايەدار(Payêdar): تشـــتێ كـــو پێــــــــپک هەبت ـ پلـەدار د ريڤەبەريێن ميرى دا.
پاييــدن(Payîden): زێرەڤـــانى لێکرن، چاڤدێرى لێکرن.
پاييز(Payîz): وەرزێ پاييزێ.
پاييــزە(Payîzê): پاييــزى(چاندنا پاييزى).
پايين(Payîn): خـــوارێ، نشـــيڤ، بن، ژێر.
پـايـين پـرسـت(Payîn perest): خزمەتكار، خولام.
پـپـــــــــــــتـک(Pêptek): تلمـسـک(تلمـسـکا خـورمێ يان تلمسکا ترى).

پت(Pet): پەڕۆکێ کو ژ مـویێ بزنا تێته چێکرن.

پتت(Pêtet): توبه، توبەنامه.

پتک(Putk): چەکویچێ ئاسنگەرا.

پتو(Petû): بەتانی.

پتو(Petev): بەرۆژ.

پتواز(Petvaz): بەرسڤ ـ پەسەند ـ هێلینا فرندا.

پته(Pete): پێهێل، بلیت.

پتی(Petî): ڤاله ـ رویس، تازی.

پتـیـاره(Petyarê): ئاتاف، زیان ـ بەلا ـ کرێت و ترسناک ـ خرابکار ـ دێو ـ ژنا خرابکار.

پچ پچ(Pêç pêç): پست پست، نم نم(هێـدی و د بن لێـڤـاڤـه دگەلێک ئاخفتن).

پـچـشـک(Puçuşk): کوشپل(پشکل)ێ بزنێ و مەڕێ و حێشترێ و......هتد.

پچل(Peçel): قرێژی، پیس.

پخپخو(Pêxpêxû): گلیزانک.

پختن(Puxten): کەلاندن، لێنان.

پخته(Puxtê): کەلیای(بەرهەڤ بۆ خوارنێ) ـ گەهشتی(بۆ فێقی) ـ مرۆڤێ کاردان و ب سەربۆر.

پخش(Pexş): پەلاته، بەلاڤـه ـ پەحن، پان ـ قـوتای، هەڕشی، پەرچقی.

پخش و پلا(Pexş û pela): ژێک بژاله، پرت و بەلاڤ.

پخل(Pexel): قەسەلێ گەنمی یان جەهی.

پخـمـه(Pexmê): کێم عاقل، دەبەنگ.

پدر(Pêder): باب(زەلامێ کو خودان زاروک بیت).

پدرام(Pêdram): پیـروز ـ خوەش(بۆ جهی) ـ قەنج.

پدراندر(Pêderender): زرباب.

پدرخته(Pedrextê): خەمگین.

پدرخـوانده(Pêderxandê): ئەو کەسێ کو کەسەک دی وی ل شوینا بابێ خوه دانت.

پدرزن(Pêderzen): خەزویر(بابێ ژنێ).

پدید(Pedîd): ئاشکرا، پەیدا.

پذیرا(Pezîra): پەسەندکەر ـ پێشوازی کەر.

پذیرفتن(Pezîruften): پەسەندکرن ـ پێشوازیکرن.

پر(Pur): پر، تژی، مشت.

پر(Per): پەڕێ فرندا.

پرازده(Perazde-ê): گــــرکـــــا هەڤیری.

پـــــراکـــنـــــدن(Perakenden): پەلاتەکرن، بژالەکرن، بەلاڤکرن ـ پەریشانکرن.

پراکوه(Perakuh): سەرێ چیای، وی رەخێ چیای.

پران(Perran): فڕندە، هەر تشتێ کو بفرت ل دەمێ فڕینێ.

پر آوازه(Pur avazê): پڕ ئاواز، پڕ دەنگ ـ ناڤـــدار، ب ناڤ و دەنگ.

پر آهو(Pur ahû): پڕ عێب.

پرپایه(Pur payê): زیڤزیڤە.

پرت(Pert): دوور ـ رەخ، کنار.

پرتاب(Pertab): هاڤێتن(هاڤێتنا تیر و گوللەتۆپا و......هتد).

پرتابیان(Pertabîyan): کڤاندار، تیرهاڤێژ.

پرتگاه(Pertgah): فڕەک ـ رزدە.

پرتو(Pertuv): رۆناهی، تیـرۆژک، تیشک.

پرچانه(Purçanê): پڕبێژ.

پرچم(Perçem): ئالا.

پرچین(Perçîn): پێژان، پەرژان.

پرخاش(Perxaş): شەڕ، شەڕەدەڤ، شەڕەنیخ، جڕڕە.

پرخش(Perexş): رانێت هەسپ و هێسترا ـ شیر(شمشیر)ـ دەڤک، مۆس.

پرخو(Perxev): کوار ـ کەزاخە ـ ئادە.

پرداختن(Perdaxten): ڤەهوسوین ـ لێکدان ـ ئەنجامدان ـ مژویل بوون ـ تمام بوون ژ کـــارەکی ـ ڤالاکرن ـ پارەدان، مەزاختن.

پردوش(Perdûş): شڤێدی(شەڤا بۆری).

پرده(Perdê): عـــەبا ـ پەردە ـ پەردێن ئالاڤێن مـوزیکی وەکی (عـود، بزق، سێ تار و......هتد)ـ هەر پارچەیەک ژ شانوێ.

پررو(Pur rû): بێ شەرم، زڕشەرم.

پرز(Purz): پویرتک(پویرتکێ خوخێ)ـ هەروەسا رویێ ب سەرڤە یێ ئەزمانی پڕی چوکلکێن گەلەک هویرن کو ئەو جوکولک د ناڤدارن ب (پرز زبان: Purzê zeban).

پرس(Purs): پرس، پرسیار.

پرس(Pers): پەردە.

پرستار(Perestar): خزمەتکار، کەسا کو خزمەتا نەخوەشی دکەت،

سستەر.

پرستـــارزاده(Perestar zadê): کـورێ(یان کـچـا) خـولامـی یان خودامێ یان ژی بەنی.

پرستش(Perestêş): پەراستن.

پرســـتک(Perestuk): حـــاجی رەشک(فرِندەکە).

پرستک(Perestek): خزمەتکار.

پرستو(Perestû): حاجی رەشک.

پرسش(Pursêş): پرسیار.

پرسم(Persum): ئـارێ کـــــو ب گـرکـێت هەڤـیـری وەردکـەن دا نەمیننە پێکڤە.

پرسە(Pursê): سەرەدانا نەخوەشی ـ پرسە و سەرەخوشی ل بەهیداریێ.

پرسە(Perse- ê): کۆلانی، فـەلیـتـە ـ گەرِۆک، گەدا.

پرسیدن(Pursîden): پرسیارکرن.

پرش(Perêş): فرِین، خوە هلاڤێتن، خـوە هاڤـێتن ژ جـهـەکی بۆ جـهـەک دی.

پرغونە(Perxûnê): کرێت.

پرکاوش(Perkavêş): کەزاختن.

پرکم(Perkem): بێ کـــەڵک، بێ مفا، تشتێ کو چو پێ نەقەتیت.

پرکوک(Perkûk): خـانیـێن مـەزن، قەسر.

پرگار(Pergar): ئالاڤەکێ دو چقە د زانسـتـێ هەندەسێ دا بکار دهێت و وێـنـێـن بـازنـەیـی پێ دهێـــتـــە چێکرن(فرجال).

پرگـالە(Pergalê): باهر ـ پارچە ـ پنی.

پــرگـنــە(Pergenê): نـاوچـە ـــ پارێزگەه.

پرمــا(Perma): ئالاڤــەکــە کــو دارتـراش بـۆ کـــــــونـکـرنـا داری بکاردئینن.

پرمــاس(Permas): پەرخـانـدن ـ دەست کرن(لەمس کرن).

پرن(Peren): ستێرا پەروین(ثریا)ـ ئارمـیش، پەرۆکێ ئارمـوبشـی یێ گولدار ـ بۆری ـ دوهی.

پرند(Perend): ئـارمـــــــویـش ـ شیـر(شـمـشیـر) ـ شڤێدی(شـەڤا بۆری).

پرندە(Perendê): فـرِندە، باڵندە؛ (پرندگان = کۆما فرِندا).

پرنیان(Pernêyan): ئارمویش.

پروا(Perva): بێـــهـن فـــرەهی ـ حەزکرن(رغبة)ـ تێبینی ـ چاڤدان ـ ترس.

پروار(Pervar): قـەلەو ـ خـانیێ هاڤینی ـ ئاگردانک.

پرواز(Pervaz): پەرڤەکرنا فڕندا ـ فـــڕین(فــــڕینا فــــڕندا و فڕۆکا«بالەفڕا»)ـ دەپێت نازک و کورت کو لسەر کاریتێن خانی رێز دکەن بەری بێتە ئاخبانکرن.

پروازە(Pervazê): خـــوارنا کـــو رێڤنگ یان نێچیرڤان دگەل خوە دبەن ـ ئاگرێ کو لبەر پێن بویک و زاڤا هلدکەن ـ پلپلک و زرزرک و تەیسوکێن کو بسەر سەرێ بویک و زاڤا دادکەن.

پروانە(Pervanê): پەلاتینک ـ هەروەسا گـیانەوەرەکـە وەکی طوری کو ل پێش یان پاش شێری دچیت دا بەرمـاییکێن شـێـری بخـــۆت و ب دەنگێ خــــوە گـیانەوەرێن دی ژ هاتنا شـێـری ئاگـەهدار دکـەت ـ ئالاڤـەکێ پەرداری دەسـتکردە کو ب کوردی ژی هەر دبێـژنێ پەروانە، وەکی: (پەروانا ترومبێلێ یان فڕوکێ) ـ روخسـەت، ئیجازە، دەستورنامە.

پـــــرورانـــــدن(Perveranden): پەروەردەکرن ـ فێرکرن.

پـرورد‌گــــــــار(Perverdêgar): پەروەردەکـەر، ناڤـەکـە ژ ناڤـێن خودێ.

پروژ(Pervej): نەژاد.

پروزن(Pervêzen): بێـــــژینک، مـوخـەل، یان هەرتشـتـەکێ ژ ڤی رەنگی.

پرونده(Pervendê): دوسیە.

پرویز(Pervîz): سەرکەفتی(مظفر، فاتح)ـ هەروەسا بنێڕە(پروزن).

پرویش(Pervîş): سـســـتی، بێ خەمی، قوسیری، تەنبەلی.

پروین(Pervîn): کۆمەکا ستێرانە، لێ تنێ شـەش ژ وان کـــو وەک ئویشـەکی نە لجـەم هەڤ خـرڤـە بووینە، و ب چاڤ دهێنە دیتن، بعەرەبی دبێژنێ (ثریا).

پره(Perrê): پەڕ، کنار، رەخ(پەڕێ باژێری) ـ هەر تشـتێ وەکی پەڕی بیت، وەکی: پەڕێ ئاشێ ئاڤی.

پرهازه(Perhazê): دارێ پێـتی کـو زوی ئاگر تێ بەربیت.

پرهون(Perhûn): هەرتشـــتـــەکێ بازنەیی(بێـدەر ـ توک، رسـتک و......هتد).

پرهیـــز(Perhîz): هشـــیـــاربوون،

خوەدوورئێخستن ژ هەر تشتەکێ زیاندار.

پرهیزانه(Perhîzanê): پارێز(خوە دوورئێخستن ژ خوارنێن خراب بۆ ئێشێ) ـ رۆژی، رۆژیگرتن.

پری(Perî): کورتکریا پەیڤا «پریر»، کو ل پێشیا هندەک پەیڤێن وەکی(روز، شب، سال) دهێن و ئانکویا (بەری دو) ددەت، وەکی(پریروز = بەری دو رۆژا، پێر ـ پریشب = بەری دو شەڤا، شەڤا دی ـ پریسال = بەری دو سالا، پێرار) ـ پەری، فریشته.

پریدن(Perîden): فرین، خوە هلاڤێتن.

پریدن(Purîden): پر بوون، تژی بوون.

پریز(Perîz): قێرین، نرین، بعەرەبی دبێژنێ(زئیر) ـ فریز(گیایه) ـ بێژینک.

پریسا(Perîsa): کورتکریا پەیڤا لێکدایا (پەری افسا)یه، ئانکو: کەسێ کو ئەجن و پەریا ئێخسیر دکەت ـ حیلەکەر.

پریشان(Perîşan): بژاله ـ خەمگین، پەریشان ـ ئالوز ـ دەست تەنگ، دەستکورت.

پریون(Peryûn): گورِی بوون.

پز(Pez): ئانکوا وێ یا دەقودەق هەمان پەیڤا «پێژ»ە، کو ژ پەیڤا («پختن»؛ ئانکو: پەحتن، پاتن) هاتیە وەرگرتن، وەکی: نانپز(نانپێژ)، لێ پرانیا جاران ئانکوا وێ یا گرێدایه ب پەیڤا بەری وێ ڤە، وەکی: آشپز: خوارن لێنەر(طبّاخ) ـ زودپز: قازانا بوخارێ(ژ بەر کو تشتێ تێدا زوی دکەلیت) و......هتد).

پزا(Peza): کەلەک(ئەو تشتێ زوی بکەلیت).

پزاوه(Pezavê): کویرهه، ئێتوین.

پزشک(Pêzêşk): پزیشک، نوژدار، دختور.

پژ(Pej): گر، کومت، چیا ـ ئەداف، کێم، پیساتی.

پژاوند(Pejavend): شینک(یێ کو جلکا و هریێ پێ دشۆن) ـ دارێ کو دادننه پشت دەری دا نەڤەبیت.

پژمان(Pêjman): خەمگین ـ دلتەنگ ـ پەشێمان.

پژمردن(Pejmurden): خەمگین

بوون ـ چرمسین.

پـــــــژواک(Pejvak): دەنــــــگ، دەنگڤەدانا دەنگی.

پژوم(Pejûm): دەرویش ـ هەژار ـ گەدا.

پژوهیدن(Pêjûhîden): لێگەریان، ڤەکولین.

پس(Pes): لدویڤ، ل پاش(وەکی: پس فـردا = ل دویڤ سوباهی را، دوزبا ـ پس افـتـادن = پاشکەتن) ـ ئالاڤێ پەیوەندییێ یا کـــو ئەم دبێژینێ (پا)، وەکی: (پس تو هم آمدی؟ = پا تو ژی هاتی؟).

پس(Pus): پس، کور.

پساپیش(Pesapîş): پاش و پێش.

پساوند(Pesavend): د هۆزانێ دا ئانکو: (ســەروا«قــافــیــە») ـ د ریزمانێ دا ئانکو: پاشگر.

پست(Pest): کـورت ـ ژێر ـ نشـیڤ ـ چوننە(بێ بها ـ مرۆڤێ بێ بها) ـ ڤەلس.

پست(Pêst): ئار، ئارێ قــەلاندی یێ گـەنمی یان جەهی یان نوکا کـو بعەرەبی دبێژنێ (سویق).

پســــــــتــــــــا(Pesta): پـاش قولاچک(ذخیرة) ـ جار، کەرەت.

پستان(Pêstan): مەمک، چچک، گـوهان(یێت ژنـکا یان گـیـانەوەرێ مێ).

پســــتــــان بند(Pêstan bend): ئێلەک، زەخمە.

پستک(Pestek): چوخک.

پستو(Pestû): پاش مەزەلک.

پسته(Pêstê): فستەق.

پـس خــــــــــورده(Pes xûrdê): بەرماییک.

پسر(Pêser): کور، بچویکێ نێر.

پــســـــــر اندر(Pêser ender): نەڤسی(نەڤسیێ کور).

پسربچه(Pêser beçê): سنێلە.

پســرخـوانده(Pêserxandê): ئەو کــورێ کــو کــەســەک بۆ خـــوە خــــــودانکەت، ب عـــــەرەبی دبێژنێ(تبني).

پســرو(Pêserû): کـورتـکریا پەیڤـا (پسـر)ە، ئانکو: کـورکێ بچـویک، کورکۆک.

پسروار(Pêservar): وەکی کورکا ـ د زاراوێ فــقــەهی دا ئـانکو ئەو باهرا کو ژ میراتێ بابینیێ دگەهتە کوری.

پســـغـــده(Pesexdê): چێکری،

بەرهەڤ، ئامادە.

پس فردا(Pes ferda): دوزبا(پشتی دو رۆژێن دی).

پس فرستادن(Pes fêrêstaden): زڤراندنەڤە.

پس کوچە(Pes kûçê): کولانا بچویک و بن گرتی.

پسندیدن(Pesendîden): پەسەندکرن، قەبویل کرن، هەلبژارتن.

پسوند(Pesvend): پاشگر.

پش(Peş- puş): مویێ پاتکا هەسپی.

پش(Puş): بوم، کوند.

پشام(Peşam): هەر تشتەکێ رەنگ تاری.

پشت(Puşt): ژ دەرڤە یان لسەر تشتەکی ـ ل پشت، لدویڤ ـ پشت ـ پشتەڤان.

پشتاپشت(Puştapuşt): لدویڤ ئێک.

پشت پا(Puştê pa): بەرپێک ـ سەر پێ ی(بەروڤاژی بنێ پێ ی).

پشت پایی(Puştê payî): درکەیە بۆ کورێ خرابکار(مخنث).

پشتک(Puştek): قولیپانک، قولپینک ـ چوخک.

پشت کوژ(Puşt kûj): پشت قلۆز، پشت قوز.

پشتوار(Puştvar): پشتەڤان، پەیڤێن (پشتوان، پشتیبان، پشت و پناە) ژی لکارن.

پشک(Pêşk): پشکلێن گیانەوەرا ـ پشک هاڤێتن(قرعة).

پشک(Peşek): خوناڤ.

پشک(Puşek): کێتک، پشیک، هەروەسا پەیڤێن (پوشک، پیشیک، پیشی، گربە) ژی لکارن.

پشلنگ(Puşleng): عێبەلو ـ پاشڤەمای ـ سست و خاڤ ـ کەلهێن کو لسەرێ چیایان دهێنە چێکرن.

پشم(Peşm): هری یا میە و حێشترا.

پشە(Peşê): پێشی.

پشیز(Peşîz): پویلەک ـ پارێ هوبردە یێ کێم بها.

پشیمان(Peşîman): پەشێمان.

پغنە(Pexne): پێپکێن پێسترکێ.

پف(Puf): پف(بایێ دەڤی) ـ وەرمتی، باوی.

پفج(Pefc): ئاڤـــا دەڤی(تف و گليز).

پفيوز(Pufyûz): زەلامێ سست و تەنبەل و بێ شيان و بێ غيرەت.

پک(Puk): پش(تشتێ کو نيڤا وی ڤـاله بيت)ـ مـەزن، قـەلەو ـ بێـهن(هەوايێ کـو مـرۆڤ يان گـيانەوەر هلدکێـشن)ـ لشـوينا (ملق ـ مـێـژ ـ فـڕ)ێ دهێت بۆ جگارکێش و قەلوينکێشا.

پکر(Peker): گـێـژ ـ سەرگەردان ـ خەمگين.

پکند(Pekend): نان(خـەلکێ خوارەزمێ ڤێ پەيڤێ بکار دئينن).

پکنە(Pekne): قـەلەو ـ قـەزم(بەژن کورت).

پگاه(Pêgah): سپێدە زوو.

پل(Pul): پر(جسر).

پل(Pêl): پەحنی يا پێی.

پلاس(Pêlas): بەڕک.

پلخ(Pelex): گەوری، حەفک.

پلخـتـە(Pêlexte): صافينک(ئامانەکێ کون کونە، کو دەخل و دانی تێدا دشۆن).

پلشت(Peleşt): پـيـس، دژيـن، قرێژی، ب کێم و عەداڤ.

پلغدە(Pelexde-ê): رزی، خراب بووی(بۆ هێکا و فـێـقی بکار دهێت).

پلک(Pêlk): چەرمـکێ کـو مژويلانک لسەرن.

پلگان(Pêllegan): پێـسـتـرک، پەييسک، دەرەجک.

پلمس(Pelmes): هێجەت، مـهانە ـ درەو، نەوەيی ـ بێبەختی.

پلنگ(Peleng): پلنگ.

پلوان(Pulvan): کـەرتـکێن د ناڤـبـەرا مـشـار و حـەودان دا(زاراوەکێ جوتيارانە).

پلوس(Pêlûs): زمـانخـوەشی، مەللاقی.

پلە(Pêllê): پلـە، پايـە(رتبـة، درجة)ـ پێپکێن پێسترکێ.

پليتە(Pelîtê): فتيلە.

پليد(Pelîd): پيس(نجس).

پليد ازار(Pelîd êzar): زناکەر.

پناباد(Penabad): پارەکێ زيـڤی بوو ب کێشا نيڤ مسقالی(نيڤ قران) کـو لسـەر زەمـانێ قـەجـەرا دهاتە بکارئينان.

پناغ(Pênax): ئـارمـويش، داڤـا ئارمويشی.

پنام(Penam): پەرۆکـەکێ سـپی یێ چوارکـوژی کـو ژ پەنبی دهاتە چێکرن و زەردەشتی یان دئێخستنە بەر دەڤێ خوە و ل پشتـڤە گرێددان لدەمێ کو لهەمبەر ئاگرێ پیرۆز، ئاڤێستا دخواندن ـ ڤەشارتی.
پناه(Penah): پشتەڤان ـ زێرەڤان ـ سیبەرا دیواری.
پنبه(Penbê): پەمبی.
پنج(Penc): هژمارا پێنج(٥).
پـنجـــاه(Pencah): هـژمـــارا پێنجی(٥٠).
پنج پا(Penc pa): کێڤژاله، قرژال.
پنجره(Pencerê): پەنجەرە.
پنجگان(Pencgan): پێنج پێنجە.
پـنج گـــاه(Penc gah): ئێـک ژ ئاوازێن موزیکا ئیرانی یە.
پـنجـــول(Pencûl): پەنجـــێـن گیانەوەرێن درندە.
پـنچـــه(Punçê): ئەنی ـ مـــویێـن هنداڤی ئەنیێ ـ ئەو پەرۆکێ کـو ژنک دئێخنە ئەنیا خوە.
پند(Pend): پەند، شـیـرەت ـ ناڤێ فرندەکێ یە کو وەکی قەلێ یە بەس ژ وێ بچویکترە.
پندار(Pêndar): هزر ـ دالغـــە ـ گومان ـ سەیر ـ دفنبلندی.
پنزه(Penzê): داوەت، گۆڤەند.
پنگ(Peng): ئویشـیێ خـورمێ(چ خورمە پێڤە بن یان پێڤە نەبن).
پنگان(Pêngan): پەیالە، فنجـان. هەروەسا (بنگان، فنجان، پیالە) ژی لکارن.
پنهـــان(Pênhan): ڤـەشـارتی، نەپەن، نەدیار.
پنیر(Penîr): پەنیر.
پوچ(Pûç): خرش.
پوده(Pûdê): کەڤن و پێتی.
پور(Pûr): کور، پس.
پوران(Pûran): ناڤەکە بۆ ژنکا.
پور دســـتـــان(Pûrê destan): روستەمێ زال.
پوزخند(Pûzxend): ناڤێ جـــورە کـەنی یەکی یە کـو بۆ کـێـمکرن و یاری پێکرنێ دهێتە بکارئینان کو بعەرەبی دبێژنێ (استهزاء).
پوزش(Pûzêş): لێبورین.
پوسـانه(Pûsanê): زمـانخـوەشی، مەللاقی.
پوست(Pûst): پویست، چەرم.
پوش(Pûş): خیڤەتا مەزن ـ پەردە ـ جلک ـ زری و کومزری.

پوشـاک(Pûşak): هەر تشـتێ کـو بکەنە بەرخوە.

پوشال(Pûşal): پویش و پەلەخ.

پوشی(Pûşî): پەرۆکـەک بوو کـو شـاشک و شـویتک ژێ دهاتنە چێکرن.

پوشیدن(Pûşîden): د بەرخوەکرن.

پوک(Pûk): خرش ـ پویش و پەلەخ.

پوکە(Pûkê): قالکا فیشەکێ.

پول(Pul): پر(جسر).

پول(Pûl): پارە.

پولاد(Pûlad): پیلا.

پـولـک(Pûlek): پـویـلـەک ـ پویلەکێت ماسی ـ کورتکریا پەیڤا (پول: پارە)یە.

پولکی(Pûlekî): پارەپەرێس، یێ کو حەژ پارا دکەت ـ بەرتیلخۆر.

پونگ(Pong): کیفکو، کیفکویی.

پوییـدن(Pûyîden): غـاردان، بەزین، بلەز چوون ـ لێگەڕیان و لێڤەکۆلین.

پە(Peh): بۆ سـەرسـورمـانێ بکاردهێت(پەح، وەح، حـەو و......هتد).

پهرو(Pehrû): پنی.

پهرە(Pehrê): زێرەڤانی ـ چاڤدان.

پـهـلـو(Pehlû): رەخ، ئـال، کـنـار، کێلەک.

پهلو(Pehlev): مـللـەتێ پـارت؛ هەروەسـا وەکی دبێـژن «پهلوی»، ئانکو پارتی(مـللـەتێ پـارتی ـ بنێـرە: «پارت») ـ شـار، باژێر ـ دلێـر، ب هێـز(ئەو ژی ژ بەر هندێ یە کو پارتی(پهلوی) د مێرچاک و دلێر بوون).

پـهـلـو دادن(Pehlû daden): هاریکاریکرن.

پهلودار(Pehlûdar): مـالدار و زەنگینێ کـو کـەس و کـارێن وی خێرێ ژ وی و مالێ وی ببینن.

پهمزک(Pehmezek): سیخور.

پهن(Pehn): پان، پەحن، بەرین.

پهن(Pêhên): پشـکلێ هـەسپ و هێستر و کەرا.

پهنا(Pehna): فـرەهـ، بەریـن ـ فرەهی، پانی.

پهناور(Pehnaver): گـەلەک پان، بەرین.

پهند(Pehend): طەلە، طەلی.

پی(Pey): دەمارێن سپی یێن درێژ د لەشێ گیانەوەر و مرۆڤان دا کو ژ دەمـاغ و نخـاعێ دەردکـەڤن و ل

سەر زەڤلەکا بەلاڤە دبن دا هاتن و چوون و لڤلڤین ب ریّکا وان بیّتە ئەنجامدان، ب عەرەبی دبیّژنیّ (عصب) ـ شەنگستە، ئاساس ـ لدویڤ، ل پشت ـ پیّ (ئەندامەکیّ لەشی یە).

پیاپی (Peyapey): لدویڤ ئیّک، بەردەوام.

پیادە (Pîyadê): پەیا ـ د یاریا شەترنجیّ دا هەر شازدە جندینە.

پیادەرو (Pîyadêro): شوستە، رەسیف.

پیاز (Pîyaz): پیڤاز.

پی افکندن (Pey efkenden): دانانا بەریّ بنیاتی.

پیالە (Pîyalê): پەیالە، فنجان.

پیام (Peyam): پەیام.

پی بردن (Pêy burden): ڤەدیتن، سەرهلبوون.

پیجامە (Pîcamê): بیّجامە.

پیچ (Pîç): لیّک بادای، وەربادای ـ چەمیای ـ بورغی ـ هەر گیاییّ کو لدور تشتا بئالییّت.

پیچپا (Pîçpa): کیّڤژالە، قرژال.

پیچە (Pîçe-ê): پۆشی، پیّچە، خیّلی.

پیچیدە چشم (Pîçîdê çêşm): چاڤ وور، چاڤ ویر.

پیدا (Pêyda): ئاشکەرا، پەیدا.

پی در پی (Pêy der pêy): لدویڤ ئیّک، بەردەوام.

پیر (Pîr): پیر، دانسال ـ لدەڤ صوفی یا ئانکو (ریّبەر و ریّ نیشاندەر).

پیرار (Pîrar): پیّرار، بەری دوو سالا.

پیراستن (Pîrasten): خەملاندن.

پیرامون (Pîramûn): دۆرماندۆر، دەوروبەر.

پیراهن (Pîrahen): فانیّلیّ زەلاما یان ئەتەکیّ ژنکا.

پیرایشگاه (Pîrayêşgah): سەرتراشخانە (حلاقە).

پیروج (Pîrûc): عەلۆک.

پیروز (Pîrûz): سەرکەفتی (د شەران دا).

پیش (Pîş): بەر، بەرامبەر، هەمبەر ـ بەری، وەکی: (پیش دم = بەری بیّهنەکیّ) ـ لجەم ـ حەرەکەکە بەرامبەر (ضمّە) یا عەرەبی.

پیشاب (Pîşab): میز، دەستاڤا زراڤ.

پـیـش آمـــــــد(Pîşamed): رویدان(رویدانا کـو ژ نشکەکیـڤە روی بدەت).

پیـشـانی(Pîşanî): ئەنی ـ بەخت، شــەنس ـ ژ هەژی و بســەرڤــە ـ دفنبلندی و خوەمەزنکرن ـ ترانە و گەلّتە ـ زڕشەرمی ـ بێ دەلنگی و بێعاری.

پیشاوند(Pîşavend): پێشگر.

پیشرفت(Pîşreft): بەرەڤ پێشڤە، پێشکەتی.

پیـشکار(Pîşkar): کـەسێ کـو لبـەر دەستێ بەرپرسەکی مەزن کار دکەت و هندەجارا شۆلێت وی برێڤە دبەت ـ بەرپرسێ دارایی یێ پارێزگەهێ ـ ئەو کەسێ کو د نانپێژخاناڤە نانی ژ تەنویرێ دئینتە دەر.

پیــــشـکش(Pîşkêş): خـــەلات، دیاری.

پیشگاه(Pîşgah): دەرازینک ـ بەر تەختێ شاهی.

پـیش گــفـــتــــار(Pîş guftar): پێشگۆتن.

پیشنهاد(Pîşnehad): پێشنیار.

پیـشـوا(Pîşva): سـەرکـردە، رێبـەر، رێ نیشاندەر.

پیشواز(Pîşvaz): پێشوازیکرن.

پیشوند(Pîşvend): پێشگر.

پیشه(Pîşê): شۆل، کار، پیشە.

پیــشـیـــار(Pîşyar): خـزمـەتکار ـ شاگرد ـ هاریکار ـ جێگر.

پیغاره(Pîxarê): تەعن.

پیغاله(Pîxalê): پەیالە.

پیغام(Pêyxam): پەیام.

پیـــغــــامـــبـــر(Pêyxamber): پەیامبەر، پێغەمبەر.

پیـغـان(Pêyxan): پەیمان ـ سـوز ـ مەرج.

پـیـک(Peyk-Pêyk): پـیـلـک، قاسد.

پیکار(Pêykar): شەڕ، جەنگ.

پیکان(Peykan- Pêykan): کۆما پیلکا ـ پرتەکا سەرتیژا ئاسنی یە کو دئێخنە سەرێن ڕما و تیرا.

پیکر(Pêyker): کـــەلـەخ، لەش ـ پەیکەر، بوت ـ کـەڤـال، تابلۆ ـ د زانستێ ماتماتیکێ دا ئانکو(رقم)، بۆ نموونە: (٧٦٥)هژمـارەکـا سێ رەقـەم(سـە پیـکـر)ی یە کـو ژ (٥، ٦، ٧)پێک دهێت.

پــــــیـــــگـــــرد(Pêygerd): لدویڤچوون(تعقیب).

پیل(Pîl): فیل.

پیلپـا(Pîlpa): پێ یێن فـیلی ـ خـودانێ پێ یێن مـینا یێن فـیلی ـ ناڤێ ئێشـەکێ یە کـو دکەڤـتە پێن مـــــرۆڤـی، ب عـــــــەرەبی دبێژنێ(داءالفیل) ـ جۆرەکێ چەکی یە وەکی گـورزی یە ـ سـتـوینێ کـو دادننە بن بانی ـ جۆرەکێ پەیالا کو مەیێ پێ ڤەدخۆن.

پیلو(Pîlû): سـیـــواک(کـو ژ دارا «ئەراک» دهێـــتـــە چێکرن)، هەروەسـا بۆ فـرچێ ددانا ئەڤـێن دەستکرد ژی دهێتە گۆتن.

پیلە(Pîlê): تەڤنەکێ نازکە کو کرمێ ئارمویشی ژ دەڤێ خوە دئینتە دەر و لدۆر خـوە دپێـچت، ئەڤ تەڤنە ب گـەرمـاتی یەکـا تایبـەت دبیـتـە ئارمـویش ـ ئاڤزە(پدیێن وەرمتی و ئەداڤ گرتی).

پیـمان(Pêyman): پەیمان، سـۆز ـ هەڤبەست ـ مەرج.

پیــــمــــودن(Pêymûden): رێ ڤـەبرین، قـۆنـاغ ڤـەبرین(هەروەکی دەمێ رێڤنگەک ژ جـهـەکی ددەتە رێ و تاکـو دگـەهیــتــە جـهێ بێـهنڤـەدانێ، دێ بێـژت من هندە رێ یا ڤەبری)ـ پیڤان، کێشان.

پیـنکی(Peynekî): هینشکێت خەوێ.

پینو(Pînû): کەشک.

پینە(Pînê): پنی(پنیـێن جلکا و پێلاڤـا و......هتـد) ـ پەقیشکێن رەق بووی، کـو ل دەسـتـی دیار دبن ل ژێر کـارتێکرنا زێدە کـارکـرنێ ـ ئەو پنی یا کـو ل ئەنیـا مـرۆڤێ نڤـێـژکـەر دیار دبیت ژ بەر زێدە چوونا بۆ سوجدێ.

پیـواز(Peyvaz): شـەڤـرەڤـینک، چەکچەکیلە.

پیـوستن(Pêyvesten): پێکڤـە نویسیان، گەهشتنە هەڤ ـ هەردەم.

پیوند(Pêyvend): گەهشـتنەهەڤ، پێکڤە نویسـیـان ـ مـرۆڤـاهینی، خـــزمـــانی ـ پیـک(زاراوەکێ جوتیاری یە ـ پیک کرن ـ).

پیـــــــوندی(Pêyvendî): پەیوەندی(عـلاقـات)ـ خـزمـانی ـ دارا کو هاتبیتە پیک کرن.

پییە(Pîyê): دوهن، بەز، دینگ.

پیـەسـوز(Pîyêsûz): چراکێ ب فـتیلە کـو لشوینا گـازێ، ب دوهنی کار بکەت.

ت

ت(Ta): پیتا چوارێ یە د ئەلفابێیا زمانێ فارسی دا کو مشە جاران دبیتە (د)، وەکی: (توت: تود = توی، توختن: دوختن = دورین(بۆ جلکا)، کتخدا: کدخدا = مەزنێ گوندی).

تا(Ta): ئالاڤێ پەیوەندی یێ یە، وەکی: (از مشهد تا تهران = ژ مەشهەدێ تا تەهرانێ) ـ طا(رەخەکێ باری، رەخەکێ کاغەز یان پەرۆکێ طاکری ـ کت(بەروڤاژی جوت) ـ لدویڤ هژمارا دهێت و ئانکویا دانە ددەت، وەکی: (دوتا = دو دانە، سێ تا = سێ دانە)ـ داڤ(داڤێن بەنکا، داڤێن موی، داڤێن تێلێن سازێ«ژەه») ـ هەروەسا ناڤێ دارەکێ یە ژی کو پەیڤا (داغداغان) پترتر بۆ دهێتە بکار ئینان.

تاب(Tab): بادانا کو دکەڤیتە پرچێ و وەریسی ـ روناکی ـ گەرماتی ـ شیان ـ زاخ ـ قرار(بێهن فرەهی)ـ هێزک.

تاباک(Tabak): تا(حـرارة) ـ دلقوتک ـ نەرەحەتی.

تابان(Taban): شەوقدەر(وەکی شەوقا هەیڤێ).

تابستان(Tabêstan): هاڤین، وەرزێ هاڤینێ.

تابوک(Tabûk): ژۆر، پاشمەزەلک.

تابە(Tabê): ئاقلەویک.

تابیدن(Tabîden): شەوقەدان، تەییسین ـ تشتێ کو بهێتە لێک بادان.

تابین(Tabîn): بندەست، ژێردەست ـ فەرمانبەر ـ جندی یێ کو چو پلێن لەشکەری نەبن.

تاپال(Tapal): ریخا چێلێ.

تاپو(Tapû): ئامانەکێ مەزنە کو ژ ئاخا جێرکا دهاتە چێکرن و دەخل و دان دکرنە تێدا.

تاتا(Tata): لالوتە، تورتوری.

تاتلی(Tatêlî): سوفرە، خوان.

تاتو(Tatû): هەسپێ کورتک و تێر موی کو بۆ غاردانێ گەلەک بهێزە.

تاتورە(Tatûrê): وەریسێ کو دئێخنە پێن دەوارا و لجهەکی طەول بکەن.

تاتول(Tatûl): دەڤ خوەهر.

تاچە(Taçê): جهال.

تاختن(Taxten): غاردان ـ هێرش برن ـ بەزاندن.

تاخیرە(Taxîrê): بەخت، شەنس ـ قەدەر(ئەڤ پەیڤە ب باوەرێن ئۆلی ڤە گرێدایە و ئانکوا وێ ئەو نەصیب یان قسمەتە یێ کو پێشدەم یانژی چێتر بێژین بەری بونا مروڤی، بۆ مروڤی هاتیە دەسنیشانکرن).

تار(Tar): بەنک، دەزی ـ داڤ ـ تەڤنێ تەڤنپیرکێ ـ ئالاڤەکێ موزیکێ یە(بزق)ـ راستکا سەری ـ تاری.

تارا(Tara): ستێر.

تاراج(Tarac): تالان.

تاراندن(Taranden): هاژوتن ـ دوورکرن ـ دەرێخستن ـ بژالەکرن.

تارتار(Tartar): ریتال ریتال، پرت پرت، کەرکەر.

تارتن(Tarten): تەڤنپیرک، داپیروشک.

تارک(Tarek): سەر ـ راستکا سەری. ل هەروەسا پەیڤێن (تار، تارە، کاچک، کلاک، کلال، هباک)ژی لکارن.

تارم(Tarem): گونبەد(قوببە) ـ خانیێ ب داراهاتبیتە چێکرن ـ پێسترکا داری یان ئاسنی.

تارمیغ(Tarmîx): مژ، مژەوی.

تاریک(Tarîk): تاری.

تاز(Taz): مروڤێ پویچ و بێ بها ـ گەنجێ کو حەژ شۆلێن پویچ بکەت.

تازاندن(Tazanden): بەزاندن(بۆ هەسپ و دەوارا دهێت گۆتن).

تازە(Tazê): نوو ـ کەیفخوەش و دلڤەکەر ـ گەش.

تازی(Tazî): تاژی ـ عەرەب، عەرەبی، وەکی دبێژن: (اسب

تازی = هەسپێ عەرەبی).

تازیانە(Tazyane): شلاق(یێ کو دەوارا پێ دبەزینن یانژی مرۆڤا پێ دقوتن).

تاژ(Taj): خیڤەت، کوین ـ نازک ـ خوین شرین، هەستی سڤک.

تاس(Tas): ترارکێ سەفەری ـ زار(النرد)ـ سەرێ بێ مووی، شامی(اصلع)ـ خەم ـ بێ قراری و بێ ئارامی.

تاسانیدن(Tasanîden): بێ هێز کرن ـ خەندقاندن ـ بێ دەنگکرن.

تاسە(Tasê): خەم ـ بێ قراری و نەئارامی ـ مەهبیران(ئەو حالەتە کو لدەڤ ژنکێن ئاڤز دیار دبت دەمێ کو دلێ وان ژ هندەک تشتا رەش دبیت و هندەک تشتێن دی بۆ دبنە داخواز).

تافتان(Taftan): سەوکێت تەنویرێ.

تافتن(Taften): بادان ـ هلکرن و شەوقڤەدان ـ شاراندن و سۆرکرن.

تاک(Tak): دارا تری(دارمێو).

تاکستان(Takêstan): رەزێ تری.

تالاب(Talab): حەود ـ مەلەڤانگەهـ.

تالار(Talar): ژۆرا مەزن، هۆل.

تاوان(Tavan): تاوان.

تاول(Tavel): پەقیشک(ئەڤێن کو لسەر دەستی دیار دبن)ـ گۆلک، گۆلکێ نێر.

تاهو(Tahû): مەی، عەرەق(یا کو ژ ئاڤا مێویژا هاتبیتە چێکرن).

تب(Teb): تا(حرارة).

تبار(Tebar): نەژاد، خانەدان، بنەمال.

تباسیدن(Tebasîden): ژ بەر زێدەبوونا گەرمەهێ ژ حالچوون، فەراک، ئەلەمک.

تبانی(Tebanî): دەست دانە هەڤ ژ بۆ بهەڤرا ب کارەکی رابن.

تبخال(Tebxal): تامێسک، شەڤترسک.

تبر(Teber): تەڤر، تەبەرک.

تبرک(Tebrek): کەلەـ.

تبست(Tebest): خراب بووی(فاسد) ـ بێ کەلک و ژ کارکەفتی.

تبستغ(Tebestux): کەسێ کو بلەز باخڤیت.

تبشی(Tebşî): فەرخە سێنی(سێنی یا مەزن).

تبند(Tebend): فـــەند و فـــێل، حیله.

تبنگ(Tebeng): طەبەکێن فیتقی یێن کـو ژ شـڤکێن داری بهـێنه چێکرن(طەبەک، سەڵک، زەنبیل، سەڤی و......هتد)ـ دەف و داهۆل ـ هـەروەســـــا دەنـگـێ زەنـگـل و چنگ(ناقوس)ێ یە ژی. هەروەسا پەیڤـێن (تبکان، تنگان، تبـوک، تپنگ و تبنگو) ژی لکارن.

تبوراک(Tebûrak): دەف ـ داهۆلا بچویک ـ بازنە(دایرە).

تپـــانچـــە(Tepançê): شـــەق، زللەهـ(یێن کـو مـرۆڤ ب دەسـتی دادنـتــە رویێ کــەســەکێ دی)ـ دەبانجە، وەروەر.

تپـنکـوز(Tepenkûz): دەبەنـگ، حوتک، بێ فەهم.

تپە(Teppê): گر، تەل.

تپــیـدن(Tepîden): لەرزین ـ بێ قەراری، نەئارامی ـ دلقوتک.

تتربو(Tetrebû): تڕانە، یاری.

تتری(Tutrî): سماق.

تتق(Tutuq): خیڤەت، کوین.

تجــــارە(Tecare-ê): جـــانیـکێ هەسـپی، یێ کـو هێـشـتـا زین لێ نەکربیت.

تخت(Text): کورسیکا شاهینیێ.

تخت اردشیـر(Textê Erdeşîr): نـاڤێ ئێـک ژ ئـاوازێن کـــەڤنێن موزیکا ئیرانی یە.

تختـخـواب(Textêxab): تەختێ نڤستنێ.

تخـتــە(Textê): دەپێ داری ـ هەر تشـــتێ کـــو راست و پەحن بت، وەکی: (مەحفویرا، پارچێن ئەردی، وەرەقـێن مـەزنێن کـاغــەزی یان ئاسنی و......هتد)ـ فەرشێ کو مریا لسەر دشۆن ـ تابووت.

تـخـــــجم(Texeccum- Tex-cum): نە پیــروز، پێ برەشک، بێ یوم، بێ ئیفلەح.

تخس(Texs): گەرمی، تا(حرارة)ـ دلقوتک ژ بەر خەم و کوڤانا.

تخش(Texş): تیـر، تیـرو کـڤـان ـ سەرێ جڤاتێ.

تخشا(Tuxşa): بزاڤکەر.

تخـشـایی(Tuxşayî): کـارگـەها چێکرنا چەکی.

تـخلـە(Texle-ê): گـــــــۆپال ـ هویرهویرک و پرت پرت.

تخم(Tuxm): طۆڤ(بذر ـ نطفە)ـ

هێک ـ گون، رطلێن مرۆڤی یان گیانەوەرا.

تخمە(Tuxme-ê): نەژاد، بنیات ـ تۆفکێت زەبەش و گوندۆر و کولندا.

تر(Ter): نیشانا هەڤبەرییێ، وەکی: (بهتر = باشتر، بزرگتر = مەزنتر، مهتر = چێتر)ـ نوی ـ تەڕ، شل(بەرۆڤاژی هشک).

ترا(Tera): دیوار ـ سکر.

تراز(Teraz): خەمل ـ نەخش و نیگارێن لسەر پەڕۆکا ـ میزانا بەنناى.

ترازو(Terazû): ترازی.

تراشیدن(Teraşîden): تراشین.

تراک(Terak): شەق شەق بووی ـ دەنگێ کو ژ شکەستنا تشتەکی رادبیت، هەروەسا بۆ دەنگێ برویسی یا ژی لکارە.

ترانە(Teranê): سروود ـ ئاواز ـ هۆزانا دورێزی(دو بەیتی)ـ تەر و طول ـ دلبەرا جوان ـ طولازێ روی دەلال.

تراهی(Terahî): فێقیێ ژ نوی بگەهیت.

ترب(Turub): تڤرێت مەزن.

تربچە(Turubçê): تڤرێت بچویک.

تربسە(Terbesê): کەسکوسور، کەسکوئالا(قوس قزح).

ترد(Turd): تەنک، هەر تشتێ کو زوی بشکێت.

تردامن(Terdamen): دەهمەن پیس، قەحبە.

ترس(Ters): ترس.

ترس(Turus): ئەردێ رەق کو کولانا وێ ب زەحمەت بیت.

ترسا(Tersa): یێ کو بترسید ـ مەسیحی ـ عیبادەتکەر و خودێناسێ ئۆلێ مەسیحی یە، کو د دێرێ ڤە درووینت و ل وێرێ ب طاعەت و عیبادەتی مژویل دبت(راهب).

ترسو(Tersû): ترسنوک، کولافە.

ترش(Turş): ترش.

ترشک(Turşek): ترشۆک(گیایەکە).

ترشیدن(Turşîden): ترش بوون.

ترغ(Turux): هەسپێ رەنگ سۆر.

ترغو(Terxû): جۆرەکێ حەریرێ رەنگ سۆر.

ترفنج(Terfenc): دژوار، رێکێت

ئاسێ، ئاستەنگ.

ترفند(Terfend): فەند و فێل ـ درەو ـ قەلپ، سەختە ـ ئاخفتنێن بێ مەعنە.

ترقە(Tereqqê): تەقتەقوشک.

ترک(Terek): شەق شەق، دەرزتی ـ خەندەکا کو لدۆرماندۆری کەلهێ دهێتە کولان ـ نمیای ـ تەڕ، شل ـ کچکا نە شوی کری ـ جۆرەکێ حەلاوێ یە.

ترک(Terk): کومزری(کولاڤێ ئاسنی کو شەڕڤانا دشەڕا دا دکرنە سەرێ خوە)ـ پاتکا سواری دەمێ کو ل هەسپی سوار.

ترکش(Terkeş): کیسکێ کو تیرا دکەنە تێدا(تیردانک).

ترکە(Terke-ê): شڤک، ترک.

ترکیدن(Terekîden): دەرزین ـ شکەستن ـ پەقین.

ترلک(Têrlêk): قەمیسێ هچک کورت ـ نەعال، شمک.

ترمە(Têrme): شال، جۆرەکێ پەرۆکی یە.

ترمە(Terme- Turme): تەحتیێ زینا هەسپی.

ترنانە(Ternanê):

تەشریب(جورەکێ خوارنێ یە).

تروال(Terval): چقێ زراڤ یێ دارێ ـ بەلگێ شینکاتی یا.

تروند(Tervend): فێقیێ نوی گەهشتی.

ترەبار(Terêbar): هەمی رەنگێن فێقی و شینکاتیێن خوارنێ.

تریت(Terît): تەشریب، نانێ هویرهویرکری د ناڤ ئافکێ، شیری یان ئاڤەماستێ دا.

تریز(Têrîz): دەهمەنا جلکی، دانگ.

ترین(Terîn): نیشانا هەڤبەرکرنێ، وەکی: (بهترین = باشترین، داناترین = زاناترین).

تریوە(Terîve): رێکا پڕ کەند و کۆر.

تز(Tez): ددانکێت کلیلێ ـ فرندەکێ خوەشخوانە ـ کەچەل، شامی(اصلع).

تژدە(Tejde): دەستحەقێ کو ئاشڤان وەردگریت بەرامبەر ئارکرنا گەنمی ـ دەستحەقێ کو ئاشچێکەر وەردگریت بەرامبەر تیژکرن یان چێکرنا ئاشی.

تس(Tus): بایێ کو بێ دەنگ ژ

قۆنێ دەرکەڤیت ـ تف، گلیز.

تس(Tes): شەق، زللەه.

تساچە(Tesaçê): تیمساح ـ نەهەنگ.

تسمە(Tesmê): قایشا چەرمی، کەمەربەندا چەرمی.

تش(Teş): کورتکریا پەیڤا (آتش = ئاگر)ـ تەبەرک، تەڤرک.

تش(Têş): تێهنی.

تشت(Teşt): تەست.

تشتر(Têşter): د ئایینێ زەردەشتی دا ناڤێ فریشتا بارانێ یە.

تشلیخ(Teşlîx): جێ نڤێژک، سوجادک، شەملک.

تشنک(Teşnek): ئەو جەه ژ هەستیێ سەری یێ کو ل بچویکاتیێ نەرم.

تشنە(Têşnê): تێهنی.

تشی(Teşî): سیخور.

تشیرە(Teşîrê): تەبەل، مەرمەر(ئێک ژ پێ یاریکێن بچویکایە).

تف(Tef): گەرمی ـ هلم(بخار)ـ رۆناهی.

تف(Tuf): تف، گلیز.

تفالە(Tufalê): سومارتە.

تفت(Teft): گەرم ـ ب جم و جۆڵ ـ ب لەز.

تفتان(Teftan): گەرم و شاریای ـ کەرەکێ نانی ـ ناڤێ چیایەکی یە ل سەر توخیبێ ئیران و ئەڤغانستانێ کو جارجارا هلما گەرم ژ دەڤێ وی دەردکەڤیت.

تفتە(Teftê): تەڤنێ تەڤنپیرکێ ـ گەرم بووی.

تفتیک(Teftîk): هری یا نەرم.

تفسە(Tefsê): پنیکێن رەش یێن کو ل سەر رویێ مرۆڤی دیار دبن ـ خەم و دل کەسەری ـ بنێرە: (تاسە).

تفش(Tefş): شیرەتکرن، نسحەتکرن، گازندە ژێکرن.

تفنگ(Tufeng): تڤەنگ.

تک(Tek): کت ـ تنێ ـ ئێکانە ـ کێم ـ بن(قعر)ـ غاردان.

تک(Tuk): نکلێ فرندا ـ سەرێ تیژێ هەر تشتەکی وەکی شویژن و خەنجەر و رم و......هتد.

تک(Têk): پاری.

تکاپو(Tekapû): ڤەکۆلین، لێگەریان.

تکان(Têkan): لڤلڤین، لەرزین.

تکاور(Tekaver): بەزۆک، یێ کو دکـەتە غـار ـ هەسـپێ کـو حـێل بکەتە غار.

تک تک(Tek tek): ئێک ئێکە.

تکژ(Tekej): تۆڤـێ دناڤ بـەرکێ تری دا.

تکل(Tekel): مـیـهـا ب شـاخ ـ زەلامـێ گـەنج و بەژن بلند، زەلام باش.

تک لپـــە(Tek leppê): ئێـک لب(هەر گیـایەکێ کـو دندکـا وی ئێـک لب بیت، وەکی: گـەنمی و جەهی و......هتد).

تکمار(Tukmar): تیرا کو سەرکێ تیژ پێڤە نەبیت.

تکمە(Tukmê): مەهیک، قومچە، قـولپـک ـ ئالاڤـەکێ بچـویکە کـو هەرگـەر بدەوسـینن دێ گلوپ هەل بیت یان زەنـگ هێــتــە لێــدان و......هتد(پلاک).

تکند(Tekend): کۆلکێ مریشکا.

تکو(Tekû): مـویێ خەلەک و قژاڤژ ـ نانێ دوهن دای.

تکوک(Tekûk): جاما مەیێ، جاما عەرەقێ.

تکە(Têkkê): پرت، کەر ـ پارِی.

تکە(Tekkê): بزنێ نـێر ـ بزنێ کـو ڤ بەر پەزی دکەڤیت(سەرکـێشێ پەزی).

تکیـدە(Tekîdê): لەغـەر، لاواز، زراڤ.

تگرگ(Tegerg): گژلوک.

تگل(Têgel): پنی یێن کو دئێـخنە جلکێن دریای.

تلاتوف(Telatûf): پیس و قرێژی ـ دەنگ و دۆر و قەرەبالغ.

تلاش(Telaş): بزاڤ، پێکۆل.

تلالا(Telala): دەنـگ ـ گـــازی ـ ئاواز ـ سترانبێژی.

تلان(Tellan): گـەلـەک قــەلـەو، بخوەڤە.

تلغ(Telx): تەحل ـ مرۆڤێ بێ لۆق و بێ طبعەت.

تلخە(Telxê): زەرداڤ.

تلکە(Telekê): پارێ کو ب فەند و فێل ژ ئێکی هاتبیتە ستاندن.

تلمبـە(Tulumbê): ئالاڤـەکـە کـو ئاڤـێ پـێ ژ بیـــرێ دکـــێــشــنـە دەر(پەمپە).

تـــلـــنـــگ(Teleng-Tuleng): داخـواز ـ ئارەزوو ـ پێـویسـتـی ـ گـەدایی، خـاستن، هەروەسـا پەیڤـا

(تلنه) ژی لکاره.

تلو تلو(Têlu-têlu): هەژهەژۆک، تی و تی برێڤەچوون(دەمێ مرۆڤ سەرخوەش دبیت).

تلوک(Telûk): ئارمانج.

تله(Tellê): طەلە، طەلی.

تله(Têllê): دەرەجک، پێپکێن پێسترکێ.

تلی(Tulî): کیسکێ کو دەرزیک و بەنکا بکەنە تێدا.

تم(Tem): تاریاتی ـ رەشاتی ـ هلم، مژ ـ نەخوەشی یەکا چاڤی یە.

تماخره(Temaxerê): ترانە، یاری، سحبەت.

تماغه(Tumaxê): کولاڤ.

تمرگیدن(Temergîden): ئاخفتنەکا کولانکی یە ئانکو روینشتن، بۆ نموونە هەگەر مامۆستا بێژیتە قوتابیێ تەنبەل روینە، دێ بێژیتێ: «بتمرگ = Bêtemerg)، کو نێزیکی (وەلی بە، بقەلعە)یا مەیە.

تملیت(Temlît): سەربارک ـ رەخەکێ باری.

تمنده(Temende): لالوتە، تورتوری.

تمنه(Temene): شویژنا کو لحێفا پێ ددروین.

تموک(Temûk): ئارمانج ـ جۆرەکێ تیرا کو سەرێ وان پەحن بوو و هەگەر چووبا د لەشی را ب ساناهی ژێ نەدهاتە دەر.

تن(Ten): لەش، کەلەخ، بەروبەدەن.

تناور(Tenaver): قەلەو ـ ب هێز(بۆ مرۆڤ و گیانەوەر) و ئازا(بۆ دارا).

تنبان(Tenban): شەلوال، بێجامە.

تنبسه(Tenbesê): مەحفویر، فەرش.

تنبک(Tunbek): طمبلک(ئالاڤەکێ موزیکی یە).

تنبل(Tenbel): تەمبەل، کەسلان، بێ کار، کەدوەر.

تنبل(Tunbul): فێل، حیلە ـ جادوو(سحر).

تنبو(Tenbû): جۆرەکێ خیڤەتایە.

تنبور(Tenbûr): تەمبویر(ئالاڤەکێ موزیکی یە)، هەروەسا (دنبرە) ژی لکارە.

تنبوشه(Tenbûşê): بۆرییا کو ژ

ئاخا جێڕکادهێته چێکرن و د ناڤ ئاڤاهیا دا بکار دئینن.

تنبوک(Tenbûk): ئەو رەخێ زینا هەسپی یێ کو (رکاب) پێڤە بیت.

تنبیدن(Tenbîden): لەرزین ـ هەرِفین ـ دلقوتک.

تنخواه(Tenxah): پارە ـ زێر ـ متا.

تند(Tund): تیژ و برِەک ـ چست و چەلەک ـ طام تیژ، وەکی طاما فلفلێ ـ بێ طبعەت، تۆرِە ـ نەترس ـ بەلاکرِ ـ بلنداهی.

تنداب(Tundab): بەزەک(ئاڤا کو لسەر ئەردی یان د مشارا دا ببەزیت ژ بەر سەرنشیڤی یا وان) ـ تیزاڤ.

تندباد(Tundbad): هرِەبا، تۆفان.

تندبار(Tundbar): گیانەوەرێ درِندە و گەزندە یان لەقەهاڤێژ و پێڤەدەر، گیانەوەرێ ئازارگەهینەر.

تندخو(Tundxû): بەدفەرِ، بێ سنج ـ تۆرِە.

تندر(Tunder): دەنگێ گرگرا ئەورا، یان هەر تشتێ کو وەکی ئەورا گرگرێ بکەت.

تـن دردادن(Ten derdaden): رازی بوون(یێ کو بەریکێ هندی مابنە پێڤە کو ب کارەکی رابیت لێ وی قەبوول نەدکر و ل داوییێ رازی ببیت کو وی کاری بکەت).

تندرست(Ten durust): ساخلەم، لەش ساخ.

تندرو(Tundrû): یێ کو بلەز بچیت ـ تۆرە(یێ کو زوی بفوبریێت) ـ بێ ترس ـ لێڤ و لامتۆرِ شۆرِ ـ بەخیل.

تنده(Tunde): سەرنشیڤ، ژۆردانی ـ بشکوژ ـ بەلگێ دارێ یێ کو ژ نوی دەردکەڤیت.

تندیس(Tendîs): وەکی لەشی ـ پەیکەر، بوت.

تنزیب(Tenzîb): فانێلە ـ پەرۆکێ سپی کو فانێلا ژێ چێدکەن یان دادننە سەر برینا.

تنک(Tunuk): تەنک ـ پەحن ـ کێم جھ ڤەگر.

تنکه(Tunuke): دەرپێ کورت، تەبانە.

تنگ(Teng): تەنگ(جهێ تەنگ) ـ دۆل، نهال ـ تەنگا دەوارا ـ جهال ـ بار، خرار، بۆ نموونە دبێژن: (تنگ شکر = بارێ

شەکرێ کو دڕکەیە ژ لێڤێن دلبەرێ).
تنگ(Tung): گوزک، جەرک.
تنگاتنگ(Tengateng): دناڤێکرا، د بنێکرا.
تنگبیز(Tengbîz): بێژینک.
تنگنا(Tengna): جهێ تەنگ(کولانا تەنگ، رێکا تەنگ)ـ تەنگی ـ دژواری ـ جەخت، فشار.
تنگە(Tengê): جهەکێ تەنگ ژ دەریایێ د ناڤبەینا دو هشکیا دا کو دو دەریایا بگەهینتە ئێک، ب عەرەبی دبێژنێ «مضیق»، وەکی(تنگەء هرمز = مضیق هرمز، تنگەء سوئز = مضیق سوئز) ـ پرتەکا بچویک ژ زێری یان زیڤی.
تنگیاب(Tengyab): تشتێ کو بزەحمەت بدەست بکەڤیت.
تنو(Tenû): زاخ، شیان.
تنور(Tenûr): تەنویر.
تنورە(Tenûrê): جۆرەکێ جل و بەرگێ شەڕی یە.
تنوز(Tenûz): شکەن، دەرز.
تنومند(Tenûmend): بخوەڤە، قەلەو ـ بەژن بلند ـ ب هێز ـ ئازا.
تنە(Tenê): لەشێ مرۆڤی ـ دار(هەر ژ ئەردی تا چقا)ـ تەڤنێ تەڤنپیرکێ.
تنها(Tenha): کت ـ تنێ ـ ئێکانە.
تنیزە(Tenîzê): دەهمەن، دەهمەنا چیای یان دەشتێ.
تو(To): تو(جیناڤێ دووێ یێ کت).
تو(Tû): تێدا، دناڤدا.
تواسی(Têvasî): مەحفویرا ب نەخش.
توان(Tevan): هێز ـ زاخ ـ شیان.
توانا(Tevana): یێ ب هێز ـ یێ ب زاخ ـ یێ ب شیان.
توانستن(Tevanêsten): کارین، شیان، پێ چێبوون.
توبان(Tûban): ئەو دەرپیێن کورت یێ کو وەرزشڤان دکەنە پێ خوە لدەمێ یاریا خوە لێکدانێ.
توبرە(Tûbreh): چنتکێ کو نێچیرڤان یان رێڤنگ خوارنا خوە یان کەلوپەلێن نێچیرێ دکەنە تێدا و ب ملێ خوەڤەدکەن ـ جهۆرێ کای و جەهی(جهۆرێ دەوارا).

توبه(Tûbe): کەسکوسۆر، کەسکوئالا (قوس قزح).

توپ(Tûp): تەپە ـ توبا پەرۆکی ـ تۆپ(کو وێ ژی رەنگێن خوە هەنە، وەکی: تۆپا نەمساوی، تۆپا ١٠٦ملم و تۆپا ١٢٠ملم و......هتد).

توت(Tût): توی.

توتک(Tûtek): طوطی، بەبەغا ـ پشکەک ژ بلوولێ کو شڤان موزیکێ پێ لێددەن ـ سندوقا پارا، گەنجینە.

توچال(Tûçal): کونبەفر.

توده(Tûdê): گر ـ تەل ـ کۆما خەلکی.

تور(Tûr): تۆر، وەکی تۆرا ماسی یا ـ د چیروکێن شەهنامێ دا ناڤێ کورێ ناڤە یێ فرەیدونی یە کو (تورج) ژی دبێژنێ ـ دلێر و پەهلەوان.

تورک(Tûrek): طوری، تویری(گیانەوەرەکێ درندەیە).

توریدن(Tûrîden): شەرمین بوون ـ رەڤین، هەلاتن ـ دویرکەفتن.

توسن(Tûsen): شەمبۆز.

توش(Tûş): خوەلبەرگرتن ـ هێز ـ زاخ ـ لەش، بەدەن ـ زاد.

توشک(Tuşek): دۆشەک.

توشکان(Tûşkan): ئاگردانکا حەمامێ.

توشه(Tûşê): زاد، خوارنا هندک، خوارنا کو رێڤنگ بۆ دەمێن پێدڤی دگەل خوە هلدگرت.

توشی(Tûşî): ئەو پێکڤەخوارنا کو هەرئێک خوارنا خوە دانیتە سەر سوفرێ و پێکڤە خوارنێن هەڤدوو بخۆن.

توغ(Tûx): ناڤێ دارەکێ یە کو بۆ سوتنێ دهێتە بکارئینان ـ ئالا(علم) ـ نیشانە(علامة).

توف(Tûf): هەوار و فریاد ـ دەنگ و دۆر ـ قەرەبالغ و هۆسە.

توفال(Tûfal): پرتە دەپێن بچویک کو لسەر گاریتێن بانێ خانی رادئێخن و ئاخێ دکەنە سەر.

توفان(Tûfan): تێک هاتن و تێکچوون ـ دەنگ و هەرا ـ ڤێککەڤتنا هەوای و بایێن دژوار ـ رابوونا ئاڤێ و لەبیزتنا پێلێن دەریایێ.

توک(Tûk): کولەکا موی یان هریێ ـ پوچک یان مویێ هنداف چاڤێ

هەسپی ـ چاڤ.

تول(Tûl): رەڤین، هەلاتن.

تولک(Tûlek): زیرەک، چەلەنگ ـ مریشکا کو پەرێن وێ وەریابن.

تولە(Tûlê): تویلە یان کـویچکێ سەی و طوری(تویری)یا.

تونی(Tûnî- Tûnêyî): خـەلکێ «تـون» (بـاژێـرەکـێ ل دەڤـــــەرا خـوراســان کـو نوکـە دبێــژنێ «فردوس»)ـ ئاوارە ـ دز، رێگر.

تویل(Tevîl): سەر شامی(اصلع) ـ ئەنی ـ راستکا سەری.

تـە(Teh): بــن، وەکــی (بــنــێ دەریایێ).

تهک(Tehek): ڤــالە، خــالی ـ رویس، تازی ـ توز و غـــوبار ـ ئەرد، گوبا زەمین.

تهم(Tehm): ب زاخ، ب هێـــز ـ مـەزن، ب کـەلەخ ـ بێ هەڤـتـا د مەزناهی و دلێری وئازاتییێ دا.

تهی(Tuhî): ڤالە، خالی.

تیان(Têyan): مەنجەلا مەزن.

تیب(Tîb): سەرگەردان، حەیران.

تیبا(Tîba): ناز و نازداری ـ فێل و فند ـ ترانە.

تیپ(Tîp): دەســتــەکـەکـا رێک و پـێک ژ خـــــەلـکـی ـ زاراوەکـێ لەشکەری یە.

تیــتــال(Tîtal): فــێل و فند ـ مەللاقی.

تیج(Tîc): کاتێن دارێ ـ ئارمویشێ خاڤ.

تیر(Tîr): تیر(تیرا کڤانێ)ـ تەلقە، فیشـەک، گولله ـ گاریتـە ـ باهر، پشـک ـ ناڤێ سـتـێـرا(عطارد) ـ ناڤێ مـــەها چوارێ یە ژ ســـالا هەتاڤی و سەرێ وەرزێ هاڤینێ یە ـ ناڤێ رۆژا سـێــزدێ یە ژ هەمی مەهەێن سالا هەتاڤی ـ ژ بەر کو د کەڤن دا ناڤێ هەیڤا دەستـپـێکا وەرزێ پاییــزێ (تیـر) بوو، لەورا دگۆتنە پاییزێ ژی (تیر) ـ تاری.

تیــرست(Tîrset): هژمـــارا سێ صەد(٣٠٠).

تیــرە(Tîrê): بنەمــال، خـانەدان، دەستەکەک ژ مرۆڤا کو ژ نەژادەکی یان ژ نەتەوەکی بن ـ تاری، رەنگ رەش.

تیـریز(Têyrîz): دەهمـەنا جلکی، دانــگ ـــ چــەنــگ و پــەرێــن مریشکێ.

تیــز(Tîz): برەک، تیــژ ـ چست و

چەلەک، حێل و بەزەک ـ تیژ(بۆ طامێ) ـ بایێ ب دەنگێ کو ژ قۆنێ دەردکەڤیت.

تیشه(Tîşê): تەبەرک، تەڤرک.

تیغ(Tîx): شیر، شمشیر ـ دەڤک(موس) ـ ستری، درک ـ بلنداهی و سەرێ چیای ـ تیروژکێن تاڤێ(شعاع الشمس).

تیغال(Tîxal): هێلینا فرندا.

تیغه(Tîxê): هەر تشتێ کو وەکی دەڤکی تیژ و برەک بت ـ ناڤبر(دیوارکێ تەنک).

تیکوز(Tîkûz): کەشک.

تیل(Tîl): خال(نقطه).

تیلا(Tîla): وەریس، ئالاڤێ وەریس بادانێ.

تیله(Tîlê): تەبەل، مەرمەر(پێ یاریکەکا بچویکایە).

تیم(Tîm): جهەکێ مەزن کو بازرگان ل وێرێ بازارا بکەن ـ خەمخوری، دلتەنگی.

تیمار(Tîmar): سەرەگوهی و چاڤدێری و برین پێچی یا نەخوەشێ بریندار ـ خەمخوری، دلسوژی ـ هزر(فکر) ـ ئێش و رێنج(وەستیان، زەحمەت، وەکی: رێنجبەر = یێ کو خوە دواستینیت ل پێناڤ کارەکی، زەحمەتکێش).

تیمارستان(Tîmarêstan): شێتخانە(شماعي).

تیمسار(Tîmsar): پلەیەکە بۆ ئەفسەرێن لەشکەری کو ژ (سرتیپ)ی مەزنترە ـ جەناب(حضرت).

تیموک(Tîmûk): لێڤ شۆر، گرتی، بێ مەعد.

تیوا(Tîva): بێ ترسی، بێباکی.

ث

ث: ئەڤ تیپە نە د زمانێ کوردی و نە ژی د زمانێ فارسی دا نینە و چ پەیڤا د ناڤ زمانێ فارسی دا ب بەرچاڤ بکەڤت کو ئەڤ تیپە د ناڤ دا بیت، هەگەر مرۆڤ لدویڤ بچیت دێ بینیت کو ئەو پەیڤە د بنەڕەت دا عەرەبی نە. هەروەسا هندەک پەیڤ ژی، پەیڤێن دارشتی یان لێکدایینە ژ زمانێ عەرەبی و زمان و پاشگرێن فارسی، وەکی ڤان نموونێن ل خوارێ د دیار.

بۆ زانین بلێڤکرنا ڤێ تیپێ لجەم فارسان هەروەکی بلێڤکرنا (س، ص)ە، ئانکو هەمان (S) دهێتە بلێڤکرن.

ثابت(Sabêt): موکوم، بنەجە.

ثابت ساختن(Sabêt saxten): سەلماندن، راڤەکرن.

ثابت شدن(Sabêt şuden): راست و دروست بوون ـ دیاربوون، سەلمین.

ثابتە(Sabête): ستێرا نەلڤ یان ژی مرۆڤ تێ نەئینتە دەر کو یا دلڤیت.

ثافل(Safêl): ڕەپالهان ـ هەر تشتێ کو ب بن بکەڤیت(ب تایبەتی د ئاڤێ دا).

ثالث(Salês): سێ یەم.

ثامن(Samên): هەشتەم، هەشتەمین.

ثانی(Sanî): دویەم.

ثانیە شمار(Sanîyê şumar): چرکەژمێر(میلێ دەمژمێرێ کو بەس چرکا دیار دکەت).

ثبت(Sebet): هێجەت، مهانە ـ جهێ باوەریێ، زەلامێ جهێ باوەریێ.

ثبور(Subûr): پویچ بوون، هیلاک

بوون، نەمان.

ثـــروتمـــــنـــــد(Servetmend):
سەرمـايەدار، دەولەمـەند، زەنگین، هەیی.

ثری(Seryî): زەنگین، دەولەمـــەند، زەلامێ مالدار.

ثفل دان(Sufldan): ئامـانێ کـو بلغەم و ئاڤا دەڤی بکەنێ.

ثقافت(Seqafet): زیرەک و چست و چالاک بوون، ماهر و شارەزابوون.

ثناخـوان(Senaxan): مـەدحکەر، کـەسێ کـو پەسن و سـالوخـێن تشتەکی یان کەسەکی بدەت.

ثوابکار(Sevabkar): قەنجـیکار، کەسێ کـو کـارێن باش و ب خـێـر دکەت.

ثیران(Sîran): گا یێن نێر.

ج

ج(Cîm): هنده جـارا دبيـتـه (ز)، وەكى: (ارج = ارز: بهـا، قـەدر و قيـمەت)، هنده جارا دبيته (ژ)، وەكى: (كج = كژ: خوەهر)، هنده جــارا ژى دبيــتــه (گ)، وەكى (آخشـيج = آخـشـيگ: عنصـر يـانـــژى هـــەر ئـــێـــك ژ چـــوار عنصرێن(ئاڤ، ئاگر، با، ئاخ)).

جا(Ca): جـﻬ ـ مەقام، پايە، پله.

جابجا(Cabêca): جێبەجێ ـ د دەم دا، دەملدەست، ئێكســەر ـ هنده جهـا، وەكى: (جابجـا باران آمده بود: هنده جـــهـــا باران هاتبـــوو و هنده جها نەء).

جاجيم(Cacîm): جۆرەكێ پەرۆكى يە ـ بەڕك.

جاخسوك(Caxsûk): شالۆك.

جـادنگو(Cadengû): بەڕەڤـــان ـ خزمەتكارێ پەرستگەهێ.

جادو(Cadû): سێحر، جادوو.

جـــــــادوزن(Cadû zen): ژنا سـێـحـرەبەند ـ ئەو كـەسێ كـو سێحرێ بەتال كەت.

جـادوگـر(Cadûger): جـادووگـەر، سێحرەبەند.

جارختى(Carextî): رستا جلكا، يان هەر جهێ جلكا لێ هلگرن.

جــارو(Carû): كـورتكريا پەيڤـا لێكدايا (جا روب = جـا روبنده) ئانكو: جـﻬ پاقـژكـەر، گـێـسـك، جەرِيفك.

جــاروجنجــال(Caro cencal): هەوار و قێرين، هۆسه و قـەرەبالغ، دەنگ و دۆر.

جـــــارى(Carî): ژن تـى(ژن برايا مێرى).

جاست(Cast): ئيسل(جهێ كو ترى بكەنێ و ب پيـاڤـه بچنه سـەر دا

ئاڤێ ژێ بگرن).
جاشدان(Caşdan): کوار.
جاف(Caf): قەحبە، جفت (ژنا خرابکار، ژنا کو ب زەلامەکی ب تنێ تێر نەبیت).
جاکار(Cakar): زەڤی یا کو هەرسال بێتە چاندن(زاراوەکێ جوتیاری یە).
جال(Cal): تەلە، تەلی.
جالیز(Calîz): وەرزێ گوندۆر و زەبەش و خیارا.
جام(Cam): جاما شەرابێ ـ خودیک و شیشە.
جام جم(Camê Cem): د داستانێن ئیرانی یێن کەڤن دا جاما (جەمشید)ێ شاهێ پیشدادی یانە کو نەخشەیێ جیهانێ لسەر بوو و هەمی جیهان تێرا ددیت.
جامە(Camê): پەرۆکێ دروی یان نەدروی، جل و بەرگ ـ پەیالە ـ گوزکێ مەیێ.
جامەدران(Camêderan): ئێک ژ ئاوازێن کەڤنێن موزیکا ئیرانی یە؛ دبێژن ئەڤ ئاوازە ژ دانانا (نەکیسا)ی بوو کو دەمێ ئەڤ موزیکە دهاتە لێدان، ئامادەبوویا جلک د بەرخوەدا ددڕاندن.
جامەء غوک(Camêyê xûk): کەڤز.
جامەکن(Camêken): جهەکە د حەمامێ ڤە کو تێڤە جلکا ژ بەرخوە دکەن ـ رێگر.
جان(Can): جان، گیان، ئەو تشتێ کو لەش پێ زیندی.
جانا(Cana): گیانە، ئەی جان.
جانان(Canan): دلبەر ـ خوەشتڤی.
جانباز(Canbaz): کەسێ کو گیانێ خوە دئێختە د مەترسیێ دا ل پێناڤ ئارمانجەکێ، گیان فیدا ـ ئازا، دلێر، نەترس.
جانبدار(Canêbdar): لایەنگیر ـ هاریکار.
جان بوز(Canbûz): ڤەشارگەهـ، پەناهگەهـ، هەشار.
جانخانی(Canxanî): جۆرەکێ جهالێ مەزن و زڤرە.
جانشین(Canêşîn): جێگر ـ خەلیفە ـ قایمەقام، ولیعهد.
جانور(Canêver): گیانداری زیندی کو بشێت بێت و بچیت(پتر بۆ گیانەوەری دهێتە بکارئینان).

جانه(Canê): گیـان، جان ـ چەکێ شــەڕی و زری و کــومــزری ـ هەر گیـاندارەکێ جحـێل ـ کـاتە(یێن دارا).

جـاور(Caver): خــودانێ جــهی ـ حال، حالەت، چەواتی.

جاورد(Caverd): ستری، دڕک.

جـاوید(Cavîd): نەمـر، هەردەمی، هەروهەر، هەمــیــشــەیی(دائمی، ابدی).

جای(Cay): جـه، در.

جـای مند(Caymend): تەنبـەل، کەدوەر.

جایی(Cayî): ئەدەب، دەستاڤخانە، تەوالێت(WC).

جدا(Cuda): جودا، ژ هەڤدو دویر.

جـدر(Cedr): حـێـشــتــرا مێ یا چوارسالی.

جر(Cer): شکەن، دەرز، کەلشتا کو دکەڤیتە ئەردی ـ جۆ، جۆک.

جر(Cêr): دەنگێ دڕاندنا کـاغـەزێ یان پەڕۆکی و تشــتــێن ژ ڤی رەنگی.

جر(Cur): زینا هەسپی.

جــرب(Curb): فــــڕندەکێ وەکی کەوی یە.

جــــربزە(Curbuzê): زیرەکی ـ ژ هەژیاتی ـ فەند و فێل.

جرد(Cered): بریندار.

جرد(Cerd): کورسیک یان تەختێ شاهینیێ.

جردە(Curde): هەسپێ خەساندی ـ هەســپێ دوقــۆرێ کــو بـابێ وی ژ نەژادێ هەســپــێن عــەرەبی بت و دەیکا وی ژ نەژادەک دی بت.

(Cerde): هەسپێ رەنگ زەر.

جـرز(Cêrz): دیوار ـ شـەنگســتێ خانی.

جــرس(Ceres): قــەید و زبندان ـ ئازار و ئەشکەنجە.

جرشفت(Cerşeft): راهاڤێتن، ب داهولکێ دادان، هەلبەستا کو تێدا هۆزانڤان پاڤێتە ئێکی.

جـرقـە(Cêrêqqê-e): چریسکێن ئاگری.

جرگ(Curg): دەشت، بیابان.

جرگ(Cerg): جڤات ـ دەستەکەکا مرۆڤا.

جـــــــــرنـدە(Cerende): کڕکڕوک(عضروف).

جــرنگی(Cerengî): کــاش(وەکی مرۆڤ دبێـژیت من نهـو پارێ خوە

کاش«نقد» دڤێت).

جـــــــــرواسـک(Cervasek): چیرچیرۆک، چرچرک.

جره(Currê-e): گیانەوەرێ نێر(چ بفریت، چ بچەریت)ـ دلێر و چست و چەلەک.

جـريب(Cerîb): بۆ پیـڤـانا ئەردی بکاردهێت کو بەرامبـەر دەهـ هزار میـترێن چوارگـوشـەیە. هەروەسا پەیڤـێن (گـریب و گـری) ژێ لکارن.

جز(Cuz): ژ بلی، بژلی.

جــــــزانـدن(Cezanden): دل شەوتاندن، قەهراندن.

جزغال(Cêzxal): کسکێت قەلیێ.

جست(Cest): خوەهلاڤێت(قفز).

جـسـتـجـو(Custcû): ڤـەکـۆلین، لێگەریان.

جــــستن(Custen): ڤـــەدیـتن ـ پەیداکرن ـ ڤەکۆلین.

جـستن(Cesten): خـوەهلاڤـێتن ـ رهابـوون، ڤــەرەستن، ئازادبوون، رزگـــاربـوون ـ رەڤـین ـ رابـوونە سەرخوە.

جسک(Cesk): ئازار، نەخـوەشی ـ بەلا، مسیبەت ـ ئاتاف، زیان.

جش(Ceş): مــوهرکــا شین یا کــو دئێخنە جلک یان ستویێ بچویکا دا چاڤین نەبن.

جشـان(Ceşan): گەز(بۆ پیـڤـانێ بـکار دهێت کـــو هەر گـــەزەک بەرامبەری ١٠٤ سانتیمترایە).

جـشن(Ceşn): شـادی، خـوەشی ـ عەید، جێژن.

جشن(Ceşen): تا(حرارة).

جشنواره(Ceşnvarê): فێستیڤال.

جشه(Cuşşe): هچکێ جلکی.

جغ(Cux): نیره(نیرێ هەڤجاری).

جغـجغـه(Cêxcêxê): هاویشـک، خـــشـــخـــشـــۆک(پێ یاریکا بچویکایە).

جغد(Cuxd): بوم، کوند.

چغرات(Çuxrat): دەو(ماستێ کو ئاڤا وی ژێ هاتبیتە گرتن).

جـــغـــه(Cêxxê): تانج یان هەر تشتەکێ وەکی تانجێ کو ل پێشیا کولاڤی بدەن.

جفت(Cuft): جۆت(بەروڤاژی کت) ـ ژن و مێر(زوج) ـ هەڤالبچویک.

جفتک(Cuftek): جوتک(پێـهنێن دەوارا کو ب هەر دو پێیا دادنن).

جفت گیری(Cuftgîrî): پێرابوونا

ب کارێ گوهنێلییێ.
جفته(Cefte): چەمیای ـ خوەهر.
جـفنگ(Cefeng): بێ مـەعنە، بێهودە، چوننە، پویچ، بێ کەڵک، بێ مفا.
جگر(Cêger): مـێـلاک ـ خـەم و کوڤان.
جگرگوشه(Cêger gûşê): دڕکەیە بۆ بچویکێن زێدە عەزیز لبەر دلێ دەبیابا، ئەم ب کوردی بەس پەیڤا (جەگەر) بکار دئینین.
جلب(Celeb): دەنگ و دۆر ـ فـتنە و هۆسە ـ مرۆڤێ فێلباز و پویچەلۆ ـ ژنا خرابکار.
جلق(Celq): ڤـەرەسـاندن، ب عەرەبی دبێژنێ(زلق).
جلنبـر(Culenber): کـەسێ کـو جلکێن دڕیای و پیس و قـرێژی ل بەر بن.
جلنبـه(Culenbuh): شـینکێ کـو جلکا پێ دشۆن.
جلو(Cêlo): پێش، بەرامـبـەر ـ لغاڤ و هەڤسارێ هەسپی.
جله(Culle): گـرێ(گـرێ یا وەریسـی) ـ گـلولـک(گـلولـکا بەنکی).
جلیتغه(Cêlîtxê): ل پڕانی یا جها تیـپـا(ت) نابێـژن و ئانکوا ڤێ پەیڤێ: ئێلەک(یێ کـو ل بن چاکیتی ڤە دکەنە بەرخوە).
جم(Cem): کـورتکریا پەیڤـا (جمشید)ە، کو لدویڤ داستانێن شـەهنامـا فـیـردەوسی چارەمین شاهێ «پێشدادی»یانە.
جـمـاش(Cemmaş): تڕانەکـەر ـ فێلباز ـ غەزەلخوان ـ سەرخوەش ـ مویکار، سەرتراش، حەللاق.
جـمـری(Cemrî): بێ ئەسل ـ زەلامێ گەدا و پویچ و شویشتی.
جمزیور(Cemzîver): هەسپێ کو ناڤ چاڤ و زک و دەست و پێن وی سپی بن.
جمشاک(Cemşak): پێلاڤ.
جـمند(Cemend): تەنبـەل، کەدوەر.
جن(Cen): رەخ، کنار، ئالی.
جناب(Cenab): یاری یا مەرجانێ یا کو دو کـەس هەسـتـیکێ دو چەقێ سینگێ مریشکێ دشکینن و پاش هەر ئـێک ژ وان ب هەر کارەکی رابیت دڤێت بێژیت «من ل بیرە» هەگەر وە نەگوت ئەڤە وی

دۆڕاند.
جنابە(Cunabe): جێمک(توأم).
جنباندن(Cunbanden): لڤاندن، هەژاندن.
جنبش(Cunbêş): لڤین ـ بزاڤ.
جنج(Cenc): ئاواز و قیژین.
جنجال(Cencal): قیژین و قاڕقاڕ ـ دەنگ و دۆر و قەرەبالغ.
جنجر(Cencer): جەنجەر.
جندر(Cender): جلک، هەر تشتێ کو بکەنە بەرخوە.
جندرە(Cendere): نەتراشی، هەر تشتێ نە حولیکری.
جندک(Cêndek): پارەکێ کەڤن بوو کو ژ سفری دهاتەچێکرن و هەتا سەردەمێ قەجەرا ژی دهاتە بکارئینان.
جندە(Cêndê): ژنکا خرابکار، قەحبە.
جنگ(Ceng): شەڕ، جەنگ. هەروەسا پەیڤێن(نبرد، پیکار، رزم، کارزار، آورد، زد وخورد) ژی لکارن.
جنگاور(Cengaver): شەڕهینەر، بەلاکڕ ـ شەڕڤان، شەڕکەر، دلێر.
جنگل(Cengel): دارستان.
جنگلبان(Cengelban): زێرەڤانێ دارستانێ.
جنم(Cenem): جۆر ـ روی ـ بەژن و بال ـ خود(ذات).
جو(Co): جەھ.
جو(Cû): جۆوا ئاڤێ، جۆکا ئاڤێ.
جواری(Cevarî): گەنم شام، گەنمۆک.
جواز(Cuvaz): هاونێ کو ژ داری یان بەری هاتبیتە چێکرن.
جوال(Cuval): جهال.
جوان(Cevan): جحێل، مرۆڤ یان گیانەوەر یان ژی دارا کو گەهشتبیتە ژیێ خوە یێ ناڤینێ سروشتی کو لجەم مرۆڤا ئەڤ ژیە ل ناڤبەرا (١٨ـ٣٥)سالیێ دایە.
جوان بخت(Cevan bext): خوەشبەخت، ب شەنس.
جوانک(Cevanek): لاو، تۆلاز، کوڕێ گەنج.
جوانمرد(Cevanmerd): لاو، زەلامێ گەنج.
جوانمرگ(Cevanmerg): جانەمەرگ، کەسێ کو ل گەنجاتیا ژیێ خوە بمریت.
جوانە(Cevanê): گەنج ـ گەنجاتی

ـ زەلامێ جحێل ـ کاتێت دارا.

جوبە(Cûbê): مەیدانک(جهەک ژ باژێری کو تشتا ژ دەرڤە بیننە وێرێ و ل وێرێ بفروشن).

جوجگک(Cûcgek): چیچەلۆک، چیچکا بچویک.

جوجە(Cûcê): چیچەلوکێت مریشکێ یان هەر فڕندەکێ دیتر.

جوجە تیغی(Cûcê tîxî): ژویژوی.

جوخە(Cûxê): دەستەکەک یان کۆمەلەکا مرۆڤا یان ژی گیانەوەرا.

جودر(Coder): گیایەکێ دندک هویر و زراڤە کو ل ناڤ زەڤیێن جەهی شوین دبت ـ گۆلک.

جودرو(Dodêro): وەرزێ دروینا جەهی.

جور(Cûr): جۆر، رەنگ، شێوە.

جور(Cevr- Cor): یەکەکا پیڤانێ بوو د ڤەخوارنا مەیێ دا، کو ئەو ژی ئێک ژ هەر هەفت هێلان بوو کو دکەڤتنە سەر لیڤا جامێن مەیێ؛ و دەمێ کو دگۆتن: «پیالە ء جور»، ئانکوا «جاما لیڤولێڤ ژ مەیێ» ددا.

جوراب(Cûrab): گۆرە.

جوزاک(Cevzak- Cozak): خەم و کوڤان ـ خەمگین.

جوزینە(Cozînê): حەلاوا ب گویز و باهیڤ.

جوسک(Cosek): مەهیک، قولپک، قومچە.

جوش(Cûş): پرسک ـ کەلین(کەلینا ئاڤێ یان هەر تشتەکێ وەکی ئاڤێ روهن) ـ گەرمی ـ شورەش ـ تێک هاتن و تێک چوون.

جوشاندن(Cûşanden): کەلاندن.

جوش دادن(Cûş daden): پێکڤەنان، لەحیم کرن.

جوشک(Cuşek): گوزکێ بچویکێ ب لوبلیک.

جوشکاری(Cûşkarî): ئاسنگەری، لەحیمکاری.

جوغن(Coxen): هاونێ بەری.

جو گندمی(Co gendumî): درکەیە ژ پرچ یان ریهێن رەش و سپی دناڤێکدا.

جولاە(Cûlah): تەڤنکەر(مرۆڤێ کو کارێ وی تەڤن راچاندن بت) ـ تەڤنپیرک، داپیروشک.

جولە(Cûlê): تیردانک، کیسکێ کو تیرا دکەنە تێدا ـ سیخور.

جوی(Cûy): جۆوا ئاڤێ.

جویا(Cûya): لێگەڕ.
جویبار(Cûybar): جهێ کو گەلەک جۆوێن ئاڤێ لێ بن ـ جۆوەکا مەزن کو ژ چەند جۆوێن بچویکتر پێکهاتبیت ـ کنارێ جۆوا ئاڤێ.
جویدن(Cevîden): جویتن.
جوین(Coyîn): تشتێ کو ژ جەهی هاتبیتە چێکرن، وەکی نانێ جەهی، ئاڤا جەهی(بیرە).
جه(Cêh): ژنا خرابکار، قەحبە.
جهان(Cehan): خوە هلاڤێتن(وەکی رێڤەچوونا کێچا) ـ دنیا، جیهان.
جهانسوز(Cehansûz): شاهێ زالم و ستەمکار.
جهانگرد(Cehangerd): گەڕیدە(سیاح).
جهانگشا(Cehanguşa): شاهێ دلێر و دنیا ڤەگر.
جهانیان(Cehanîyan): عالەم(مرۆڤێن کو د دنیایێ دا دژین).
جهش(Cehêş): خوە بازدان ل سەر تشتەکی را.
جهمرز(Cêhmerz): زناکەر، یێ کو نێزیکیا گوهنێلی دگەل ژنا پویچ(قەحبە) بکەت.
جهن(Cehen): جیهان، دنیا، گویا زەمین.
جهود(Cehûd- Cuhûd): جوهی(یهودی).
جهودانه(Cuhûdanê): یێ جوهی یا، پتر بۆ وی پەڕوکێ زەر دهێتە گوتن یێ کو جوهی یا دادنا سەر ملێن خوە دا مرۆڤ بزانن کا کیژ ئەون و کیژ خەلکێ دی(نە جوهی).
جیبا(Cîba): پویش و پەلەخ.
جیب بر(Cîb bur): دز، دزیکەر.
جیر(Cîr): چەرمێ نەرم کو پێلاڤا ژێ چێدکەن ـ دەنگێ زراڤ و تیژ، ڤیژی.
جیره(Cîrê): خوارنەکا دەستنیشانکری کو رۆژانە بدەنە ئێکی، وەکی خوارنا نەخوەشی ل نەخوەشخانێ.
جیغ(Cîx): ڤیژی، ڤیڕی.
جیک(Cîk): دەنگێ فرندێن بچویک وەکی چویچکا.
جیوه(Cîvê): سیماب(زیبق).

چ

چ(Çê): تیپا حەفتێ یە د ئەلفابێیا زمانێ فارسی دا. ئەڤ تیپە د زمانێ عەرەبی دا نینە لەورا ل گەلەک جها دبێژنێ «جیما فارسی».

چابک(Çabuk): زیرەک، چەلەنگ.

چابک دست(Çabuk dest): دەستهەل.

چاپلوس(Çaplûs): ئەزمان خوەش، مەللاق.

چاپیدن(Çapîden): تالان کرن.

چاچله(Çaçele): پێلاڤ.

چاچول(Çaçûl): فەند و فێل، حیلە.

چاچی(Çaçî): یێ خەلکێ باژێرێ «چاچ» بیت[ناڤێ بەرێ یێ باژێرێ «تاشکەند»ە] یان ژی هەر تشتەکێ کو ل «چاچ» هاتبیتە چێکرن، بۆ نموونە «کڤان»ێن «چاچ»ێ د ناڤدار بوون و دگوتنێ «کڤانێن چاچی».

چاخان(Çaxan): ئەزمان خوەش، مەللاق ـ بافرۆ، بەیتەشە.

چاخچور(Çaxçûr): شەلوالەکێ درێژ و دەلنگ فرەهێ ژنکایە. هەروەسا پەیڤێن (چاقچور، چاقشور، چقشور، چاخشور چخجیر و دولاغ) ژی لکارن.

چادر(Çadur): عەبایێ ژنکا ـ خیڤەت.

چار(Çar): کورتکری یا«چهار» ئانکو هژمار(٤) ـ کورتکری یا پەیڤا «چارە» ئانکو چارەسەری ـ دەرمان ـ را(تدبیر) ـ فەند و فێل ـ کویرهە.

چار ابرو(Çar ebrû): سنێلێ کو ژ نوی سمبێلێن وی دئێن.

چارپهلو(Çar pehlû): دڕکـەیە ژ زکێن مەزن و تژی.
چارچار(Çarçar): یەکسانی ـ روی ب روی ـ دیدار ـ بگر و ڤەکێش، شـــەرەنیخ ـ چوارچوارە ـ چوار رۆژێن دویماهیێ ژ چلێ مـــەزن و چـوار رۆژێـن بـەراهـیـێ ژ چـلـێ بچـویک کـو سـارترین رۆژێن زڤستانێ نە.
چارک(Çarek): چارێـک، ئێـک ژ چارێ ـ کەسێ کو ل بەری کاروانی یان لەشکەری دچیت.
چارگـــــاه(Çargah): ئـێـک ژ ئاهەنگێن مـوزیکا ئیـرانی یە ـ هندەک ل شـوینا (چراگـاه) بکار دئینن ئانکو جهێ چەرێ.
چاروا(Çarva): دەوار، گیـانەوەرێن بارکێش، وەکی هەسپ و هێستر و کەر و حێشتر.
چاروناچار(Çaro naçar): بڤـێت نەڤێت، نەعیلاجی.
چارە(Çarê): چارە، عیلاج، دەرمان ـ فەند و فێل.
چاش(Çaş): جۆخین، بێدەر، بێدەرا قۆتای ـ دەخلێ پاقژکری.
چاشت(Çaşt): دەسـپـێکا رۆژێ، دەمێ سپێدێ ـ تێشت.
چاشنی(Çaşnî): طام ـ شـرینی ـ ئەو پیچا کێم ژ هەر خوارنەکێ کو مرۆڤ بۆ طامکرنێ سەحدەکەتێ.
چاق(Çaq): قـەلەو، بخـوەڤـە ـ ساخلەم.
چاقو(Çaqû): چەقۆ، کێر.
چاک(Çak): شکەن ـ دەرز ـ تیک.
چـاک چـاک(Çak çak): دەنـگـێ ڤێککەفتنا شیر و گورزا د شەرا دا ـ پرت پرت، قەد قەد.
چاکـر(Çakêr): نوکـەر، خـولام، بەنی، خزمەتچی.
چاکوچ(Çakûç): چەکوبچ.
چال(Çal): چاڵ، بۆ ڤێ مـەبەسـتێ پەیڤـێن (چالو، چالە، گـود و گـودال)ژی لکارن ـ هەسـپێ کـو مـویێن وی یێن سـور و سـپی دناڤێکدا بن.
چالاک(Çalak): چەلەنگ، چست ـ جهێن بلند.
چالش(Çalêş): ب ناز و مـەزناهی برێڤەچوون ـ بۆ شەرەنیخ و شەر و هێرشێ ژی دهێت.
چالیک(Çalîk): دار و ترانێ(ناڤێ یاریەکـا بچـویکایە). هەروەسـا

پەیڤــــێن (چلک چلیک و الک دولک) ژی لکارن.

چام(Çam): ناز و نازداری.

چامـە(Çame-ê): شـعـر، هوزان ـ سروود ـ ئاواز.

چامەزن(Çamêzen): موزیک ژەن ـ سترانبێژ.

چامەسرا(Çamêsera): هوزانڤان، شاعر ـ سترانبێژ.

چامــیــدن(Çamîden): ب ناز و مـەزناهی برێڤـەچوون ـ بخـوەڤـە میزتن.

چامین(Çamîn): میز، میزتن.

چانچـو(Çançû): دارەکێ درێژ کـو دو سـتــلا ب هەردو سـەرێن وی ڤەدکەن و دادننە سەر ملێن خوە و ئاڤێ پێ ژ جهـەکی دبەنە جهـەک دیتر.

چانە(Çanê): ئەرزنک ـ گـرگـێت هەڤـــیـــری ـ لێ هەگــەر (پر: Pur)لســەرێ وێ هـات: پرچانە: پربێژ، کەسێ کو زێدە دئاخڤت.

چاو(Çav): زێمار.

چاولە(Çavelê): جورەکێ گولێ یە.

چاولە(Çavlê): خوەهر.

چاولی(Çavulî): بێـژینکا گـەنمی ـ تەبەکـا کـو ژ لەڤـەنا هاتبــیــتـە چێکرن.

چاە(Çah): بیرا ئاڤێ.

چاە بابل(Çahê Babêl): بیـرەکـە ل بابل کو دبێژن هەردو فریشـتێن هـاروت و مــاروت تێــدا حــەبس کرینە.

چاە بن(Çah bun): بنێ بیرێ.

چاە بیــــژن(Çahê Bîjen): د داستانێن ئیرانیان دا ناڤێ بیرەکێ یە ل توران کـــو ب فـــەرمـــانا ئەفـراسـیـابی، بیـژەن(پەهلەوانێ ئیـرانی) د وێ بیـرێ دا هاتبـوو زیندانکرن و پاشان روستەمی ئەو قورتال کـر. هەروەسا ئەڤ بیرە یا ناڤــدارە ب (چاە بیــجن و چاە ارژنگ).

چاهجو(Çahcû): یێ کو کارێ وی کولانا بیرا بیت.

چاە رستم(Çahê Rustem): ئەو بیرە یا کو شغـاد(برایێ روستەمی) بۆ روستەمی کۆلای و ل بنێ بیرێ شـــیـــر و رم چکلاندین، دەمێ روســـتـــەم د وێرێ را دبۆری ب هەسپێ خوەڤە کەتە د وێ بیرێ دا و گیانێ خوە ژ دەست دا.

چاه زنخ(Çahê zenex): چالا ئەرزنکێ کو پتر ل ئەرزنکێت ژنکا دیار دکەن و جوانیەکا تایبەت ددەتە ژنکێ.

چاهی(Çahî): هەر تشتەک کو یێ بیرێ بیت، وەکی کبوتر چاهی: کوترکا شین یا کو پتر د بیرێن دویر ژ گوندا هێلینێن خوە چێدکەت، ئەڤ رەنگێ کوترکا نهو ل گەلەک مزگەفتا هەنە ـ زیندانی، زیندانیێ د بیرێ دا.

چای(Çay): چا.

چایدان(Çaydan): چایدانک، چاپەز، قوریێ چایێ.

چاییدن(Çayîden): ئێشا زکام.

چپ(Çep): دژی راست ـ سەرابن ـ چەپان.

چپات(Çepat): شەق، زللەهـ.

چپاتی(Çepatî): نانێ تەنک.

چپار(Çepar): هەر تشتێ دورەنگ، وەکی هەسپێ کو ژ بلی رەنگێ خوە یێ سەرەکی هندەک پنیێن دی ژی ژ رەنگەکێ دیتر لێ بن.

چپان(Çepan): جلکێ کەڤن.

چپ انداز(Çep endaz): کەسێ کو لسەر پشتا هەسپی تیرا پاڤێت پشت سەرێ خوە ـ کەسێ کو ب دەستێ چەپێ تیرا بهاڤێت ـ فێلباز و حیلەکەر.

چپاندن(Çepanden): پرکرن ـ ب تەعدایی جهێ تشتەکی د ناڤ تشتەکێ دی را کرن.

چپ‌چاپ(Çepçap): دەنگێ ماچیکرنێن لدویڤ ئێک ـ دەنگێ دەڤی لدەمێ خوارن و ڤەخوارنێ.

چپچل(Çepçêl): پێلاڤ.

چپچله(Çepçêlê): تەحیسانک(ئەردێ تەڕ و حولی کو پێ لسەر بحولسیت).

چپر(Çeper): پێژان ـ کەپر ـ کولکێ کو ژ دار و گیایێن هشک هاتبیتە چێکرن ـ کۆمەکا مرۆڤا یان گیانەوەرا کو وەک بازنەکێ لدۆر هەڤ خرڤە بن ـ ئالاڤەکێ ڤەهاندنا پەرۆکی یە.

چپش(Çepêş): گیسک.

چپق(Çupuq): قەلین.

چپکن(Çepken): دشداشێ زەلاما.

چپل(Çepel): پیس، ئەداڤگرتی ـ قرێژی.

چپله(Çeple): شەق، زللەھ.
چپە(Çepê): دارێ وەکی بەفری یا کو قایکا پێ دهاژۆن.
چپە(Çeppê): چەپ ـ سەرنوخین ـ چەپان(کەسێ کو ب دەستێ چەپێ کار دکەت).
چپیرە(Çepîrê): کۆم، کۆمەکا مرۆڤا کو ل جهەکی کۆم ببن.
چپین(Çeppîn): سەلک.
چتر(Çetr): سیهوانە(شمسي).
چتـــر آبگون(Çetrê abgûn): دڕکەیە ژ ئەسمانی.
چتـــر آبنوس(Çetrê abnûs): دڕکەیە ژ شەڤێ.
چترباز(Çetrbaz): پەڕاشوتڤان.
چتـردار(Çetrdar): کـەسێ کـو سیـهـوانێ لسـەر سەرێ شـاهی رادگریت.
چترنگ(Çetreng): شەترنج.
چتو(Çetû): پەردا کو بسەر نڤینکا دادەن.
چتـە(Çete): سـەربازێ کـو خـوە بهەلبژێریت بو جەنگێ(مطوع).
چچ(Çeç): ملهێب.
چچو(Çuçû): چچک، مەمک(یێن ژنکا یان هەر گیانەوەرەکێ مێ).
چچـول(Çuçûl): تیـتلک(یا ژنێ) کـو د مـەزهەبێ سـوننی یا دا سـونەتە هەگـەر بێـتـە بڕین و ل گەلەک جهـا سونني کـچێن خـوە سونەت دکەن ـ هەروەسا بۆ کیرێ بچـویکی ژی دهێـتـە گـوتن، هەروەکی ئەم ب کوردی دبێژینێ: (پد، پدۆک).
چخ(Çex): کـاڤـلان ـ شـەر و دبن چەنگێن هەڤـڕاچوون ـ پێکۆل و خـوە وەسـتـاندن ـ کـێم و عـەداڤ، قرێژ و قیڤار.
چخت(Çuxt): بان(سقف).
چخماخ(Çexmax): کیسکێ کو بەنک و دەرزیکا بکەنە تێـدا ـ ستاوبەر.
چدار(Çêdar): وەریسێ کـو دەست و پیـێن هەسپ و هێـسـترا پێ دگرێددەن.
چدر(Çeder): چارە، چارەسەری.
چر(Çur): نێـر ـ ئالاڤێ گـوهنێلیێ زەلامی(کیر).
چرا(Çera): چەرین(بۆ گـیـانەوەرا لکارە).
چرا(Çêra): چرا، چمــــا، بۆچی (ئالاڤێ پرسیـارێ یە) ـ هەروەسا

هندەک جارا ئانکوا «بەلێ» (نعم) ا عەرەبی ددەت.

چرابە (Çerabê): سەرتیک ـ قەیماغ.

چراخور (Ceraxor): جهێ کو چەرە لێ هەبیت بۆ گیانەوەرا.

چراغ (Çêrax): چراک ـ لەمپە.

چراغـپا (Çêrax pa): هەر تشتێ کو چراکی یان لەمپێ داننە سەر ـ راوەستیانا هەسپی لسەر هەردو پیان، دەمێ کو هەر دو دەستێن خوە بلند دکەت.

چـراغ پـرە (Çêrax perê): پەلاتینک.

چـراغـک (Çêraxek): چـراکێ بچویک ـ ستێرستێروک.

چراغلە (Çêraxle): ستێرستێروک.

چراندن (Çeranden): چەراندن.

چرانی (Çeranî): پارێ خـوارنا کـەسەکی کـو رۆژانە یان هەیڤانە بدەنێ.

چرایی (Çerayî): گـیانەوەرێ کـو بچەرت.

چرایی (Çêrayî): ئەگەر، سەبەب، سەمەد، دەلیل.

چرب (Çerb): سالۆخێ دوهنی یان هەر تشتێ وەکی دوهنی یان ژی تێر دوهن بت ـ زێدە، فـراوان، گەلەک، مشە.

چرباندن (Çerbanden): زێدەکرن.

چرب زبان (Çerb zeban): ئاخفتن خوەش ـ مەللاق.

چربک (Çerbek): نانێ کـو دناڤ دوهنی دا بهـێـتـە چێکرن، هەڤریشک ـ سەرتیک و قەیماغ ـ نەوەیی، درەو، بوهتان ـ مامک.

چربوز (Çerbûz): مشکێ بیابانی.

چربی (Çerbî): بەز ـ سـەرتیک ـ قـەیماغ ـ تێـر دوهن ـ درکـەیە ژ هێدی و ب نەرمـاتی (بەروڤـاژی زڤری و ب تۆرەیی).

چرت (Çurt): هینشکێن خـەوێ، نوقرسکێن خەوێ.

چرت (Çert): ئاخـفـتنێن بێـهـودە. پەیڤێن (چرت و پرت ـ چرند) ژی لکارن.

چرخ (Çerx): هەر تشتەکێ بازنەیی کو ل دور تەوەر (محور) ی بزڤریت، وەکی تایرێن پایسکل و ترومبێلا ـ مـەکـینا دروینێ (خـیـاطە) ـ ئەسـمـان ـ فـەلەک، گـەردون، رۆژگار، سەردەم ـ کڤان ـ بەریک

و یاخه و دورماندوری دەهمەنێ (بۆ جلکا)ـ دەور، زڤـرین (لدورخـوە زڤرین یان لدور تشتەکی زڤرین)ـ دەف (ئالاڤەکێ موزیکێ یە).

چرد (Çerd): دەرازینک.

چرده (Çerdê): روی، رەنگێ روی.

چرس (Çeres): قـەید و زینـدان، ئازار و ئەشکەنجە ـ ئەو تشتێ کو دەروێش و گـەدا بۆ خـوە ب رێکا گەداییێ خرڤە دکەن.

چرک (Çêrk): کێم، عەداف ـ قرێژ و قیڤار.

چرم (Çerm): چـەرم، پـویـسـت، کەڤل.

چرمـه (Çerme-ê): هەسپ (ب تایبەت هەسپێ سپی).

چرند (Çerend): ئاخفتنێن بێهودە. (چرند و پرند) پێکڤە پتر ل کارن.

چرندو (Çerendû): کرکرک (غضروف).

چرنه (Çurne): لویلکا مەسینی یان گوزکی یان قوریکی.

چروک (Çurûk): کـوریشک (چ ل سـەر و چاڤـان بت یان ژی لسـەر جل و بەرگان بت).

چریدن (Çerîden): چەرین.

چزد (Çezd): چرچرک (وەکی کـولیێ یە، رەنگێ وێ کـەسکە و گـەلەک دەنگی دکەت ب تایبەت ل گەرمە رۆژێن هاڤینی).

چزک (Çêzk): ژویژی، سـیـخـور. هەروەسا پەیڤێن (خارپشت، جوجە تیـغی، خـارانو، چزغ، چژک) ژی لکارن.

چسان (Çêsan): ژ ئالاڤێن پرسیارێ یە و ئانکوا (چەوا، کوسا، چ جۆر، ب چ شێوە) ددەت.

چسپ (Çesp): سـتـورک (صـمـغ، لصقة).

چسپانیدن (Çespanîden): چەسپاندن، پێکڤەنویساندن.

چسپندگی (Çespendêgî): نویسەکی.

چسپنده (Çespendê): نویسەک.

چسپیدن (Çespîden): پێکڤەنویسیان.

چسپیده (Çespîdê): پێڤەنویسیای.

چست (Çust): چست و چەلەنگ ـ مـوکـوم ـ توند و سـرت ـ رند و بالابەرز.

چستک (Çustek): جـورەکێ

پێلاڤێن چەرمی یێن سڤکە.

چسنگ(Çeseng): کەچەل، حوت، حوچ، کەسێ کو مـوی ل سـەری نەبن.

چش(Çeş): کـورتکریا پەیڤـا (چشم)ە، ئانکو: چاڤ ـ هەروەسا کارێ فرمانە ژ (چشیدن)، ئانکو: تام بکێ.

چشاندن(Çeşanden): تامکرن.

چشایی(Çeşayî): ئێک ژ هەستێن پێنجینەیە کو ب کارێ تامکرنێ رادبیت.

چشک(Çêşek): زێدە، گـەلەک، فراوان، مشە ـ زێدەهی، گەلەکی، فراوانی، مشەیی.

چشم(Çeşm): چاڤ.

چشم بلبلی(Çeşm bulbulî): جورەکێ لوبیکایە ب رەنگێ سپی کو خالەکا رەش تەمەت چاڤێ بلبلێ یا لێ، لەورا ژی ئەڤ ناڤە لسەر دانینە.

چشم بندی(Çeşm bendî): جادووگەری، سێحربەندی.

چشم پیش(Çeşm pîş): درکەیە ژ مرۆڤێ شەرمکری یان شەرمین.

چشم تنگ(Çeşm teng): درکەیە ژ مرۆڤێ حەسوید و بەخیل.

چشم چران(Çeşm çeran): چاڤ حیز، چاڤ چەرین.

چشم سفید(Çeşm sêfîd): بێ شەرم، بێ حەیا، بێ ئەدەب.

چشمک(Çeşmek): کـورتکریا پەیڤـا (چشم)ە، ئانکو: چاڤ ـ چاڤێ بچویک ـ چاڤ نقاندن ب کـوژیێ چاڤـەکی ـ بەرچاڤک(منظرة).

چشم گشته(Çeşm geştê): چاڤ ویڕ.

چشمه(Çeşme): کـانیـا ئاڤێ ـ سەروکانیا هەر تشتەکی(منبع) ـ کـون(هەر کـونەکـا بچویک وەکی کونکا دەرزیکێ، کونکێت هویرێ لسەر جل وبەرگا و......هتد).

چشیدن(Çeşîden): تامکرن.

چغ(Çêx): جـورەکێ پەردایە کـو ژ لەڤەنا یان شڤکێن دارا چێدکەن ـ هەروەسا خانیکێن کو ژ لەڤەنا یان چقێن دارا بێنەچێکرن ـ هێلینێن فرندا.

چغاز(Çexaz): ژنکا بێ شـەرم و ئەزمـان رەش، ژنکا بێ دەلنگ و شەرۆکە.

چغــاله (Çexalê): فــيّــقــييێ نەگەهشتی.
چغته (Çuxte): ليان.
چغـز (Çexz): بەق ـ دەنگێ بەقێ ـ قونێر.
چـغــك (Çuxuk): چـويـچـك، سڤيانك.
چغل (Çexel): هەر تشـتێ كـو ب ددانا نەهێـتـە جـويتن، وەكی: گـوشـتێ نەكـەلاندی ـ كـوريشـك، قورمچك.
چغل (Çuxel): زری وكومـزری، جل و بەرگێن شەرِی.
چغل (Çuxul): ئاخـفتن ڤـەگوهێـز، جەهسويس.
چغند (Çuxund): مەزن، مەتوت.
چغندر (Çuxender): سلك.
چـغـندركـــار (Çuxenderkar): جـوتيـارێ كـو كـارێ وی چاندنا سلكا بيت.
چغو (Çuxû): چويچك، سڤيانك ـ بوم، كوند.
چفت (Çeft): سيـخـمـە كـو چەقـێن دارمـێـوێ و شـاكـێن كـولندا و تشتێن ژ ڤی رەنگی دهاڤێژنە سەر ـ بـان، پـتــــــر بـۆ بـانـێـت قوبەهی (گونبەدی) دهێتە گوتن.
چفت (Çêft): زنجير يان خەلەكا كو دەرێ خانی پێ دهێتە دائێخستن.
چفـتـه (Çefte): خـوەهر، چەمـيـای ـ نەوەيی، درەو، بوهتان.
چك (Çek): ملهـێب ـ ئەرزنك ـ زللەه، شەق.
چك (Çêk): دلـوپ. هـەروەسـا پەيڤـێن (چكره، چكاله، چكانە، چكە، چكله) ژی لكارن.
چك (Çuk): چۆك. پەيڤا (زانو) پتر ل كارە.
چكاچك (Çukaçuk): چك چك، پست پست (ئاخفتنەك كو كەتبيتە دەڤێ خەلكی). هەروەسا د زمانێ فارسی دا پەيڤێن (چك چك، پچ پچ) ژی بكار دهێن.
چكاد (Çekad): راستكا سەری ـ ژ ئەنيێ و ئەڤـراز ـ سـەرێ چيـای، كێليا چيای.
چكامە (Çekamê): شعـر، هوزان، چامە.
چكامــە ســرا (Çekamê sera): شاعر، هوزانڤان.
چكاوك (Çekavek): فــرِندەكێ وەكـی چـويـچـكـێ يـە، لـێ ژ وێ

مەزنترە و خوەش ئاوازە. هەروەسا ڤی فرندەی ناڤێن(چکاوە، چکاو، چاوک، چکوک، چرز، مـــانوک، مانورک، جل، جلک، ژولە، هوژە، خجو، خاک خسپە) ژی هەنە و ب عـەرەبی دبێـژنێ(قـبـرة) ـ ناڤێ ئاوازەکا موزیکا ئیرانی یە.

چکری(Çukrî): رێڤاس.

چکس(Çekes): هێلینا فـــرندێن نێـچـیـرێ، وەکی: (بازی، شـاهین و......هتد).

چکسە(Çekse): پرتەکا کاغەزێ یە کـو وەکی گـوبعـا(مـخـروط)ێ هاتبـیـتـە پێـچـان و توڤک و دەرمـانک و بهـارات و...هتـد، بکەنە دناڤ دا.

چکش(Çekuş): چەکوبچ، چاکوچ.

چکە(Çekê): بچـــویک، هویر ـ لێـبـوٚک، کـەسێ کـو ب چڤێلی و تامساریێن خوە خەلکی بکەنینت.

چکیـدن(Çêkîden): دلوپ کـرن، چپک ژ جهەکی کەفتن.

چگونە(Çêgûnê): ئالاڤـــەکێ پرسیارێ یە، ئانکو: کوسا، چەوا، چ رەنگ، چ جور، چ تەرز.

چل(Çêl): کـــورتکریا هژمـــارا چهل(٤٠) ـ هەسـپێ کـو هەردو دەست یانژی دەستێ وی یێ راستێ و پێ وی یێ چەپێ سـپی بیت ـ کێم عاقل، نەزان، هەبلە، دەبەنگ.

چل(Çel): سکر.

چلاس(Çêlas): چل(مـرۆڤێ کـو ژ بەر بێ نەفسی یا خوە یێ ئامادە بیت خـوە رەزیل و بێ بهـا بکەت بەس داکو پاریەکێ نانی ژ کـەسێ هەمبەری خوە وەربگریت).

چلب(Çeleb): ئامـیـرەکێ مـوزیکێ یە وەکی دو قـەپاخێن قـازانانە کو لێک ددەن. پەیڤا (سنج) پتر لکارە ـ دەنگ و دور، هوسە و هەرا.

چـلـبـلـە(Çulbule-ê): بـلـەز ـــ نیگەرانی، بێ قەراری.

چلپاسـە(Çelpasê): مـارگـیـسـە. پەیڤـێن (کلپـاسـە، کلبـاسـە، سـوسـمـار، مـارمـولک، کـرباسـە، کرباشـە، کرباشو، کربش، کـربشـە، باشو، ماتورنگ) ژی لکارن.

چلچلە(Çêlçêlê): حاجی رەشک ـ هەروەسا (کوبسەلە)یە ژی.

چلچلی(Çêlçêlî): یێ کـو بدویڤ پویچاتیا بکەڤیت و چو د دلێ خوە دا نەهێلیت، ب تایبـەت ژ چل

سالیێ و ویڤە.

چلک(Çulek): کنفیێ ئارمویشی ـ گلولکا ئارمویشی یان بەنکی.

چلک(Çêlk): هسکیف، مفسک.

چلملە(Çelmelê): ب هەروە، بەلاش، بێ بەرامبەر. هەروەسا پەیڤێن(رایگان، مفت) ژی لکارن.

چلنگر(Çêlênger): کلیل ساز، قفل چێکەر.

چلو(Çêlo): برنجا کەلاندی و ئامادە بۆ خوارنێ.

چلە(Çêllê): چللە(بەنکەکێ قاییمە ژ بەرکو یێ ژ گەلەک داڤێن زراڤ هاتیە چێکرن) ـ چللە(چل رۆژی، رۆژا چلێ پشتی مرنێ یان پشتی بوونێ)، هەر تشتێ کو پەیوەندی ب هژمارا(٤٠)چل ڤە هەبیت.

چلیپا(Çêlîpa): خاچ ـ درکەیە ژ بسکێن یارێ.

چم(Çem): خوە نازدارکرن ـ رێڤەچوونا ب نازداری ـ رێکخستی ـ شەنگستە ـ دبەرخوەراچوون، خوە کەشخەکرن ـ شرۆڤە(روحا ئاخفتن و گوتنێ).

چمانە(Çemanê-e): پەیالە، جاما مەیێ، کولندێ کو مەیێ بکەنێ.

چمانە(Çumane): گیانەوەر، حەیوان.

چمانی(Çemanî): مەیگێر(ساقی).

چمپا(Çempa): برنجێ گردە(برنجێ رویتک).

چمچاچ(Çemçaç): چەمیای، خوەهر ـ پشت چەمیای، پشت قلوز.

چمچم(Çumçum): کلاش، جۆرەکێ پێلاڤانە کو ژ بەنکا دهێتە چێکرن ـ سمێن گیانەوەرێن چارپێ.

چمچمە(Çumçumê): دەنگێ پیێن مرۆڤا و گیانەوەرا.

چمخال(Çemxal): جۆرەکێ چەکی بوو کو د کەڤن دا بکار دهات.

چمدان(Çemedan): یا ژ پەیڤا(جامەدان) هاتی، ئانکو: چانتێ جلکا کو مرۆڤ بو سەفەرا دگەل خوە دگێڕینیت.

چمن(Çemen): جهێ کەسکاتی لێ، چیمەن ـ فریز.

چموش(Çemûş): شەمبوز، شەهموز(دەوارێ شەمبوز).

چمین(Çemîn): میز، میزتن، بخوەڤە میزتن.

چناچن(Çenaçen): دەنگێ کـو ژ کڤانی دهێت دەمێ کو تیرا لدویڤ ئێک پێ دهاڤێژن.
چنان(Çunan): کـورتکریا (چون آن): وەسا، وەتوڤ، ولو.
چنانچون(Çunançon): هەروەسا، هەروەتوڤ.
چنانچـە(Çunançê): ژ پەیڤـێن (مـەرج ـ شـرط)ی یە: هەگـەر، هەرگاڤا.
چنبــر(Çenber): دۆرمـــاندۆری بازنەی(محیط دائرة) ـ خەلەک ـ هەر تشتێ بازنەیی.
چنبـک(Çunbek): جـــــورەکێ روینشتنێ یە(وەکە ئەم دبێژن: فلان کەس یێ ب کوندلیسک چووی یان یا خـوە کـریە قـورمک) بۆ زانین هندەک گورێن کەڤن هاتینە ڤەدیتن کـو بڤی رەنگێ روینشـتنێ، مـری تێدا هاتبوون بن ئاخکرن.
چنبــە(Çunbê): دارێ مـــەزن و ستوبر، یان هەر تشتەکێ مەزن و ستوبر و ژ وان مرۆڤێ قەلەو.
چنتە(Çente): چنتە، جانتە.
چند(Çend): پەیڤـا پرسـیـارێ یە: چەند(بو هژمـارێ و بۆ بهـای) ـ چەند(هەتا کـەنگی) ـ ب پەیڤـێن بەری و پشـتی خـوەڤـە واتاییێن نویتـر ددەت، وەکی: (چندانکە: هند، هەتا کـو؛ یان، دوچندان: دوبەرابەر، دو جار هند).
چنـدش(Çendêş): نیـگـەرانـی و قـەهرا کـو بۆ مـرۆڤی چێـدبیت ژ ئەگـــەرێ دیتنا تشـــتـــەک یان دیمەنەکێ دلئێش.
چنـگ(Çeng): پەنج(پێنج تبلێن دەســتێ مــرۆڤی، یان پەنجــێن گـیــانەوەرا) ـ هەر تشــتــەکێ چەمـیـای یان سـەر خـوەهر بیت ـ ئامیرەکێ موزیکێ یە.
چنگ(Çêng): نیکلێ فرندا.
چنگار(Çengar): کـێـڤژالە ـ ناڤێ ئێـشـەکێ یە کـو برین یان جـهێ وەرمتی وەکی پیێن کێڤژالەیە.
چنگال(Çengal): پەنج(چنـگ) ـ چەتال(ئالاڤەکێ خوارنێ یە).
چنە(Çêne): چنیـک، دندکـــێت تومکی کــو مـــریشک ژ ئەردی رادکەت و دخوت.
چنە(Çenê): ئەرزنک.
چنین(Çunîn): هوسا.
چو(Ço): وەکی، مینا.

چوب(Çûb): دار(دارێ سوتنێ یان دارێ کو بکێر نەجارێ بهێت).
چوبدار(Çûbdar): خودان تەرش و کەوال.
چوپان(Çûpan): شڤان. هەروەسا پەیڤێن(شبان، رمەبان، رمەیار، رمیار و رامیار)ژی لکارن.
چوچونچە(Çûçûnçe): جۆرەکێ پەرۆکێ تەنک و رەنگ سپی یە کو لدەمێ هاڤینێ جل و بەرگا ژێ چێدکەن.
چوخا(Çoxa): چوخک.
چوشک(Çûşek): گوزکێ بچویکێ ب لویلویک.
چوشیدن(Çûşîden): مێهتن، مێژتن.
چوگان(Çogan): کاشۆ(دارەکە کو بۆ یاریا گویانێ یان کاشۆوانێ بکار دئینن).
چون(Çon): وەکی، مینا ـ دەمێ کو، وەختێ کو ـ چونکی، ژ بەر کو ـ چەوا، کوسا، کوتوڤ.
چونە(Çûnê): گرکێت هەڤیری.
چە(Çê): ژ بەرکو ـ چ(چ ئەڤە، چ ئەوێ هە) ـ چ(بۆ پرسیارێ، وەکی: چ دبێژی؟) ـ چەند ـ چەوا ـ چ(بۆ سەرسورمانێ، وەکی: چ خرابە!، چ دەلالە!).
چە(Çe-ê): هێمایێ بچویککرنێ یە، وەکی: (آلوچە: حولیچەک ـ دریاچە: دەریا بچویک، گۆل).
چە(Çeh): کورتکریا پەیڤا(چاه)ە، ئانکو: بیر، بیرا ئاڤێ.
چهار(Çehar): هژمارا (٤)چوار.
چهاردە(Çeharde): هژمارا (١٤)چواردە.
چهارزانو(Çeharzanû): چوارمێرکی، مێهڤانیک (جورەکێ روینشتنێ).
چهارشاخ(Çeharşax): ملهێب.
چهارشنبە(Çeharşenbê): چوارشەمبی(ناڤێ روژا پێنجێ یە ژ هەر هەفتیەکێ).
چهارشنبە سوری(Çeharşenbê sûrî): جەژن و کەیفکرنەکا ئیرانیانە کو هەر سال ل شەڤا چوارشەمبی یا دویماهیێ ژ هەیڤا (اسفند = کو هەیڤا دویماهیێ یە ژ سالا هەتاڤی، یان وەرزێ زڤستانێ) ئاگری هلدکەن و خوە ل سەر را دهاڤێژن و دبێژن: «سرخی تو از من، زردی من از تو».

چهـارصـد(Çehar sed): هژمـارا (٤٠٠)چوارسەد.

چهـچهـه(Çehçehê): ئاوازا بلبلی یان هەر فرندەکێ خوەشخوان.

چهره(Çêhrê): روی، روخسار.

چهل(Çêhêl): هژمارا (٤٠)چل.

چی(Çî): کـورتکریا پەیڤـا «چیـز: تشت» ـ ئالاڤێ پرسـیـاریّ یە ئانکو (چ؟). هەروەسا پاشگرەکێ زمـانێ توکی یە کـو د زمـانێ فـارسی دا ژی لـکارە، وەکـی: (چایچی، تماشاچی).

چیدن(Çîden): چنین(چنینا سێڤا، چنینا گـولا، دروینا گـیـای ژ ئەردی) ـ برین یان کـورتکرن یان قـوسـاندنا نینوک و مـوی یا ـ هلـگرتن(دەمێ مـریشـک یان چویچک دندکێت تومکی ژ ئەردی هەلدگـریت) ـ هەلبـژارتن و ڤاڤێرکرن ـ ریّزکرن(لدویڤ ئێک یان لسەرئێک ب ریّکوپیّکی).

چیره(Çîrê): سەرکەفتی، کەسێ کو ب تامی نەیاریّ خوە بیّختە بن دەستێ خوە و غەلابەتیّ لسەر بکەت.

چیرەدست(Çîrêdest): هونەرمەند، شارەزا.

چیز(Çîz): تشت(هەر تشـتەکێ بێ گیان).

چیـزک(Çîzek): کـورتکریا پەیڤـا (چیز)ە، ئانکو: تشتوک ـ ژویژی.

چیست(Çîst): پەیڤا پرسیـاریّ یە، ئانکو: چی یە؟

چیـسـتـان(Çîstan): مـامک(ئەو چ تشـتـە؟). هەروەسـا پەیڤـێن (بردک، پردک) ژی لکارن.

چیـلان(Çîlan): ئالاڤ و ئامـیـرێن کو ژ ئاسنی هاتبنە چێکرن، وەکی: (خـەلەک، زنجیـر، قـفل و کلیل و کێر و ساتور و......هتد).

چین(Çîn): طا(وەکی بێژی کاغەزێ یان پەرۆکی بکە دو طا)ـ کوریشـک و قـورمـچک(لسـەر روی و سەروچاڤا یان پەرۆکی و......هتد).

چینه(Çînê): چنیک یان دندکـێن کو مریشک ژ ئەردی هەلدگریت دا بخـوت ـ دیواریّ کـو بەس ژ لبن و تەقنێ هاتبیتە چێکرن(بەر و بلوک و کـەرپیچ تێـدا نەهاتبنە بکار ئینان) ـ د زاراوێ جـیـولوجی دا، هەر تـەبەقـەک ژ ئەردی کـو ژ لایێ شـوینوار و پاشـمـاییّن خـوەڤـە گرێداینە ب سەردەمەکی ڤە.

ح

ح(Ha’): تیپا هەشتێ یە ژ ئەلفابێیا زمانێ فارسی. ئەڤ تیپە د زمانێ فارسی دا نینە و هەر پەیڤەکا کو د زمانێ فارسی دا ب بەرچاڤ بکەڤیت کو بڤێ پەیڤێ دەست پێکربیت هینگێ ئەو پەیڤ یان یا عەرەبی یە یانژی بنیاتێ پەیڤێ عەرەبی یە و یا ئێخستیە د قالبێن فارسی دا، هەروەسا مشەنە پەیڤێن دارشتی و لێکدایێن عەرەبی و فارسی کو ئەڤ تیپە د ناڤدا بت، وەکی نموونێن ژێری.

حاجت روا(Hacet reva): ئەو کەسێ کو محتاجیا وی هاتبتە قەتاندن.

حاجتمند(Hacetmend): پێدڤی، محتاج.

حاجتومند(Hacetûmend): پێدڤی، محتاج.

حاجی فیروزە(Hacî fîrûzê): زەلامێ کو ل رۆژێن جەژنا نەڤروزێ رویێ خوە رەش دکەت و جلکێن سۆر دکەتە بەر خوە و د ناڤ جادا دا دگەریێت و ب ئاخفتن و ترانە و یاریێن خوە خەلکی دکەنینت و پارەی ژ وان وەردگرت.

حاجی لک لک(Hacî leklek): لەگلەگە ـ درکەیە ژ زەلامێ بەژن زراڤ و بالابەرز.

حادثەجو(Hadêsêcû): کەسێ کو بەردەوام چاڤەریێ قەومتنا رویدانێت نوی بت ـ کەسێ کو ژ رویدانا نەترست.

حادثەزای(Hadêsêzay): هەر تشت یان کەسێ کو ببتە سەبەبێ قەومتنا رویدانەکێ.

حاشیەبندی(Haşîyê bendî): دروستکرنا کنارێن هەر تشتەکی،

وەکی خەملاندنا رەخێت بیستانی ب چاندنا گولا.

حاشیەدار(Haşîyêdar): هەر تشتێ کو کنار هەبن.

حاشیەدوزی(Haşîyêdûzî): دروینا رەخێن پەرۆک و جلکا و هەر تشتەکێ ژ ڤی رەنگی.

حاشیەنشین(Haşîyê nêşîn): کەسێ کو ل رەخێن جڤاتێ روینتەخوارێ.

حاشیەنویس(Haşîyê nêvîs): پەراوێزنڤیس.

حاصلخیز(Hasêlxîz): ئەردێ کو بەرەکێ زێدە بدەت، ئەردێ تێر دەرامەت.

حاکی(Hakî): کەسێ کو سوحبەتەکێ یان ئاخفتنەکێ بکەت یانژی سەرهاتیەکێ و چیرۆکەکێ بێژت.

حالا(Hala): نۆکە، نهۆ، ڤێ گاڤێ.

حال کردن(Hal kerden): کەیف کرن، زەوق چێکرن.

حالی شدن(Halî şuden): تێگەهشتن.

حالی کردن(Halî kerden): تێگەهاندن.

حباب(Hubab): پەقیشکێت کو بسەر ئاڤێ دکەڤن.

حباب وار(Hubabvar): وەکی پەقیشکا.

حبسخانه(Hebsxane): حەبس، زیندان.

حبسگاه(Hebsgah): حەبس، زیندان.

حبسی(Hebsî): حەبسی، زیندانی.

حراج(Herrac): فرۆتنا تشتەکی ب رەنگێ لسەرێک زێدەکرنێ.

حرامخوار(Heramxwar): حەرامخۆر.

حرامزاده(Heramzadê): بیژی ـ درکەیە ژ مرۆڤێ حیلەکەر و فتنەچی.

حرام نمک(Heram nemek): بێ نان و خوێ، کەسێ کو قەنجییێت خەلکی لبەر چاڤێن وی نەمینن.

حرف راندن(Herf randen): ئاخفتن، سوحبەت کردن.

حرف زدن(Herf zeden): ئاخفتن، سوحبەت کرن.

حرفگیر(Herfgîr): رەخنەگر.

حرمخانه(Heremxane): جهێن تایبەت بۆ ژن و حورمەتا د خانییێن

مەزنان ڤە.
حرمسرا(Heremsera): بنێرە: (حرمخانە).
حروفچین(Hurûfçîn): تیپلێدەر.
حسابدار(Hêsabdar): ژمێریار.
حسابداری(Hêsabdarî): ژمێریاری.
حسدناک(Hesednak): حەسوید.
حسرت خوردن(Hesret xur-den): خەم خوارن، کول داکرن.
حس کردن(Hêskerden): هەست کرن، پێ حەسیان.
حشرەشناس(Heşerê şênas): موورنیاس.
حشرەکش(Heşerê kuş): مووركوژ، هەر دەرمانەکێ ژەهردار کو موورا بکوژت.
حق پرست(Heq perest): خودێ پەرێس ـ کەسێ کو حەژ راستی و دروستیێ دکت.
حق شناس(Heq şênas): خودێناس ـ کەسێ کو باوەری ب راستیێ هەی ـ ب نان و خوێ.
حق گو(Heq gû): راستی بێژ.
حقەباز(Huqqêbaz): جادووگەر، سێحربەند ـ حیلەکەر، فێلباز.
حکم انداز(Hukm endaz): تیرهاڤێژێ زیرەک کو تیرا وی خەلەت نەچت، سەگڤان.
حکیمانە(Hekîmanê): وەکی حەکیما، کارێن کو ب عەقل و زانین دهێنە ئەنجامدان.
حلاجی(Hellacî): کارێ کو کویرنج پێ رادبت.
حلال خور(Helal xor): حەلالخۆر، کەسێ کو خوە ژ مالێ حەرام بدەتە پاش.
حلبی ساز(Helebî saz): تەنەکچی.
حلقە بگوش(Helqê bêguş): کەسێ کو خەلەک یان گوهارک د گوهی بن ـ درکەیە ژ بەنی یان مرۆڤێ گوهدار و فەرمان بجی هینەر.
حمایتگر(Hêmayetger): زێرەڤان، حەرەس ـ پشتەڤان.
حمدان(Hemdan): ئالاڤێ گوهنێلیێ زەلامی(کیر). هەروەسا (حمدون) ژی لکارە.
حمدونە(Hemdûne): مەیموینک.
حوردیس(Hûrdîs): جوان وەکی حورییا.

حـــوروش(Hûrveş): جـــوان وەكی حورییا.

حـیـرت انگیـز(Hêyret engîz): هەر تـشـــتێ كـــو ببـــتـــە ســـەبەبێ حەیبیرین و سەرسورمانێ.

حـــیـــــرت زده(Hêyret zedê): سەرسورمای، حەیبیری.

حـیلەباز(Hîlêbaz): حـــیـلەكـــەر، فێلباز.

حـــیـلەكـــار(Hîlêkar): بنێـــــڕە: (حیلەباز).

حـــیـلەگـــر(Hîlêger): بنێـــــڕە: (حیلەباز).

خ

خ(Xa’): تيپا نەهێ يە ژ ئەلفابێيا زمانێ فارسى. د هندەک پەیڤان دا دهێـتـە گوهارتن ب(ھ)ێ، وەکى: (خـسـتـە = هسـتـە: بەرک) و هندەک جـارا ژى دبيـتـە (غ)، وەکى: (تاخ = تاغ: جورەکێ دارێ يە).

خا(Xa): مل، شان ـ چالا کو ئاڤێن حەمـام و لێنانگەهێ تێدا خـرڤـە دبيت.

خـاتولە(Xatûlê): فند و فـێـل، حيلە.

خاچ(Xac): خاچ(صليب)ـ نەرمەيێ گوهى کو گوهارکا دکەنێ.

خـــاخــــام(Xaxam): زانا و پێشەوايێن دينى يێن جوهيا.

خـــاد(Xad): فــــڕندەکێ وەکى قەل(قڕ)ێ يە.

خـــادە(Xade-ê): دارێ راست و بلند، سپـيندارا (٣ـ٦)سـالى کـو هاتبيتە بڕين و سپيکرن.

خار(Xar): ستريێ دارێ يان گولێ، دڕک.

خـــارا(Xara): جـــورەکـێ بەرێ رەقـە(گرانيت) ـ جورەکێ پەروکێ ئارموبشى يە.

خاراندن(Xaranden): خوراندن.

خـارپشت(Xarpuşt): سـيـخـور، ژويژى.

خارخار(Xarxar): خوريانا لەشى ـ دل نيگەرانى، پەريشانى.

خارە(Xarê): چاکوچێ ئاسنگەرا.

خاز(Xaz): کـێم، عـەداڤ ـ قـرێژ و قـيـڤـار ـ جـورەکێ پەڕوکێ کـتـانى يە.

خـازنە(Xazenê): دش(خـويشـکا ژنێ).

خـــازە(Xazê): جـــەبل(تەقـنا

ئامادەكری بو پێڕادانێ).

خاستن(Xasten): رابوونە سەرخوە، هەستان ـ راوەستیان.

خاش(Xaş): خەسوی (دەیکا مێری یان ژنێ) ـ ئەڤیندار(ا ـ ێ) پەریشان.

خاشاک(Xaşak): هویرکێ داری یان گیای یان کای.

خاک(Xak): ئاخ(تەخا بسەرڤە یا ئەردی) ـ ئاخ(وەلات ـ وار).

خاکستر(Xakêster): خوەلی.

خاگینە(Xagînê): هێکا مریشکێ یا لبەر دوهنی پشتی زەرک و سپیک دهێنە تێکەلکرن.

خالم(Xalum): مار، مارێ گەزندە.

خالو(Xalû): خال(برایێ دەیکێ) ـ زڕنا(ئامیرەکێ موزیکێ یە).

خام(Xam): خاڤ، نەکەلاندی.

خام درایی(Xam derayî): ژ بەر ئاخفتن، ئاخفتنێن بێهودەکرن.

خاموش(Xamûş): بێ دەنگ بوون، نەئاخفتن، ئارام ـ تەمراندی، ڤەمریای(بو چراک و ئاگری یان هەر تشتەکێ کارەبایی).

خامە(Xame-ê): ئارمویشێ خاڤ، ئارمویشێ نەبادای ـ لەڤەن یان هەر تشتەکێ کو پێ بنڤیسن ـ دوهن یان نیڤشکێ کو بسەر شیری دکەڤیت ـ کومتێن خشبەرکا.

خان(Xan): خانی ـ شانا زرکێتکێ.

خاندان(Xandan-Xanedan): خێزان ـ بنەمال.

خانوادە(Xanevade): خێزان، ژن و عەیال ـ بنەمال، کەس و کار، خزم.

خان و مان(Xano man): ژ دو پەیڤێن (خان) و(مان) کو هەردو هەڤواتایێن هەڤن و ئانکویا (مال یان کەسێن کو د مالێ دا دژین) ددەت و (و ـ ئالاڤێ پەیوەندی یێ) پێک دهێت؛ هندەک جارا (خانمان) ژی دهێت.

خانە(Xanê): خانی.

خانەداماد(Xanêdamad): زاڤایێ کو لجەم خەزویر و خەسویا خوە دژیت.

خانەزاد(Xanêzad): زاروکێ خولام و خوداما کو ل مالا ئاغای

هاتبیته سەر دونیایێ.
خانی(Xanî): برکا ئاڤێ.
خـــاو(Xav): خــــەو ـ پویرتکێ مەحفویر یان پەروکێن مەخمەلی.
خـاور(Xaver): رۆژهلات(د کـەڤن دا بۆ رۆژئاڤـا ژی بکار دئینان) ـ ستری، درک.
خاور(Xavur): مێری.
خـاورمـیـانه(Xavermîyanê): رۆژهلاتا ناڤەراست.
خـاوش(Xavuş): خـیـارێ کـو بۆ توڤی بهێلن.
خاول(Xavul): مێری.
خـــایسک(Xayêsk): چاکـــوچێ ئاسنگەران.
خایه(Xayê): هێک ـ رطل، گون.
خـــاییــدن(Xayîden): جــویتن، تشـــــتـــــەک ل نـاڤ ددانان را هویرهویرکرن و نەرم کرن.
خباره(Xebare): چست و چەلەک، زیرەک.
خبـاک(Xebak): چاردیواریێ سـەر ڤــەکـری کـــو چێل و پەزا بکەنە تێڤە.
خبوک(Xebûk): موکوم، بنەجه.
خـپـچـه(Xepçê): چقـێن زراڤ و راستێن دارێ.
خـپک(Xepek): خـەندقێن ـ نانێ مەزن و ستوبر.
خپله(Xepele-Xêpêlê): مرۆڤێ قـەلەو و کـورتـک، مـرۆڤێ قـوت و خڕ.
ختـار(Xetar): ئادە(ئادەکرنا برنجی و نوکا و......هتد).
ختن(Xuten): ناڤێ کەڤنێ پارچەک ژ (ترکستانا چینێ) کو (مسک)ا وێ یا کو ژ نافکا خەزالا دکەڤیت یا ناڤدارە.
خـتنبـر(Xetenber): هەژارێ کـو ناڤی لخوە بدت کو یێ زەنگینە یان ژی زەنگینێ کـو خـوە ب هەژار و دەستکورت بینتەدەر.
خـــجـــاره(Xucare): پچــــەک، کێمەک، دەمەکی کورت.
خـجـالت(Xecalet-Xêcalet): شـــــەرم. هەرچەندە یا ژ پەیڤــــا (خـجل)ا عـەرەبی هاتیـە وەرگـرتن لێ ئەڤ پەیڤە بخـوە د عـەرەبی دا نینە.
خـجـســتـه(Xucestê): پیــروز، مبارەک.
خـــجک(Xecek): لەکە، داغ،

خال، نیشان.
خجیدن(Xucîden): خرڤەبوون.
خجیر(Xucîr): جوان، دەلال.
خدا(Xuda): خودا، یەزدان ـ خودان.
خداوند(Xudavend): خودا، یەزدان.
خدرک(Xedrek): بزوتێ گەش ـ گەشاتی یا پەلا.
خدره(Xudre): چریسکێن ئاگری.
خدنگ(Xedeng): خەدەنگ، دارێ موکومێ کو تیر و رِما ژێ چێدکەن.
خدو(Xudû): تف، گلیز، ئاڤا دەڤی.
خدوک(Xedûk): پەریشان، پێکداچووی، خەمگین.
خدیش(Xedîş): مەزنێ مالێ ـ ژنکا مەزنا مالێ.
خر(Xer): کەر(بۆ ناڤێ نێری «خر» دهێتە گۆتن، لێ بۆ ناڤێ مێ یێ ڤی گیانەوەری(ماکەر)ێ، پەیڤا «ماچە» دهێتە گۆتن)ـ هەر تشتەکێ گر و مەزن ـ ل پێشیا هندەک پەیڤا دهێت و مایێ خوە د ئانکوا وان دکت، وەکی: خرچنگ، خرپا.
خر(Xerr): کورِ(تەقنا رەش و لیچ و بێن نەخوەش).
خر(Xêr): حەفک، گەوری.
خرابات(Xerabat): مەیخانە، مەیکەدە.
خراره(Xerarê): ئاوازا گری دەمێ کو ژ حەفکێ دەردکەڤیت.
خراش(Xeraş): سەلخین ـ فەرمانە ب سەلخاندنێ، ئانکو: بسەلخینە.
خراشیدن(Xeraşîden): سەلخین، کەلداچۆن.
خراشیده(Xeraşîdê): سەلختی، کەلداچۆی.
خرام(Xeram): رەفتارا هێدی و ب نازداری ـ مۆژدە، مزگینی ـ شادی، خوەشی.
خرامین(Xeramîn): چەروان، جهێ چەرا گیانەوەرا.
خربار(Xerbar): خرار، بارێ کەرەکی.
خربزه(Xerbuzê): گوندۆر.
خربزه‌زار(Xerbuzêzar): وەرزێ گوندۆرا، زەڤیا گوندۆرا.
خربوز(Xerbûz): شەڤرەڤینک، چەکچەکویلە، شەمشەمەکوێرە.

هەروەسا ناڤێن(خربواز، خرببیواز، خربوز، پیواز، خرپیواز، شپ پرە) ژی هەنە.

خرپا(Xerpa): ستوینێ داری یان ئاسنی کو دانە بن پرا یان بانێ خانی دا موکوم راوەستیت.

خرتال(Xertal): کەڤلێ چێلێ کو پری پارە و زێڕ و زیڤ بکەن.

خرجستە(Xercestê): شەر و شور ـ دەنگ و دۆر، هوسە و هەرا ـ کەسێ کو نە ژ عەشیرەکێ بیت و خوە ژ وێ عەشیرێ بژمێریت.

خرچنگ(Xerçeng): کێڤژالە، قرژال ـ هەروەسا ناڤێ بورجا (کێڤژالە = سرطان)ە.

خورخجیون(Xorxucîven): کابوس.

خرخرە(Xêrxêrê): گەوری.

خرخسە(Xerxesê): فڕندێ کو نێچیرڤان ب رەخ تەلهێ ڤە گرێددەت دا هندەک فڕندێن دی ژ بەر وی بکەڤن وێ تەلهێ.

خرد(Xêred): هوش، عەقل.

خرد(Xurd): هویر، بچویک.

خرداد(Xurdad): ناڤێ هەیڤا سێ یێ یە ژ سالا هەتاڤی، ئانکو هەیڤا دویماهیێ ژ وەرزێ بهارێ، و ناڤێ رۆژا شەشێ یە ژ هەمی هەیڤێن سالا هەتاڤی و ناڤێ فریشتەکێ یە د ئۆلێ زەردەشتی دا.

خردادگان(Xurdadgan): جەژنەکا کەڤنا پارسی یان بوو کو ل رۆژا شەشێ ژ هەیڤا خرداد ئەڤ جەژنە دهاتەکرن و ژ بەر هندێ دکرنە جەژن کو ناڤێ روژێ و مەهێ هەردو دبوو(خرداد).

خردسال(Xurdsal): کوڕ یان کچێن کو ژیێ وان ژ پێنج سالیێ کێمتر بیت.

خردل(Xerdêl): ترسنوک، کولافە.

خردمند(Xêredmend): ب ژیر، ب عاقل، زانا، هشیار.

خردە(Xurdê): هویر، بچویک ـ کێم، پچەک ـ چریسکێن ئاگری.

خرزە(Xerzêh): نێر ـ ئامیرێ گوهنێلیێ زەلامی هەگەر درێژ و ستویر بیت.

خرس(Xêrs): هرچ.

خرست(Xerest): گەلەک سەرخوەش، زێدە مەست.

خرستە(Xêrêstê): زێری.

خرسک(Xêrsek): کورتکریا پەیڤا

(خرس = هرچ) ـ هرچێ بچویک ـ کـــودیکا هرچێ ـ جـــۆرەکێ مەحفویرایە کو پویرتکێ وێ درێژە.

خرسند(Xursend): خـوەشـحـال، شاد، کەیف خوەش.

خرفستر(Xerfester): گیانەوەرێ ب زیان، وەکی: مـار، دوپـشـک، زرکێتک، کولی و......هتد.

خـرک(Xerek): کـەرێ بچـویک ـ چارپێکا کـو کـارگـەر ل دەمێ ئاڤاکرنا خانی لسەر کار دکەن ـ ئالاڤـەکێ بچـویکە کـو تێلێن ئامیرێن موزیکێ وەکی (سنتور و بزقێ) لسـەر ڕا دبورن ـ جـۆرەکێ خورما هشک کریە.

خرکمان(Xerkeman): تەلها کو بـۆ طـوری و رویـڤـی و گـــــورگ و......هتد دهێتە ڤەدان.

خرکـوف(Xerkûf): بوم یان کـوندا مەزن.

خرگاه(Xergah): خیڤەتا مەزن.

خرگوش(Xergûş): کێڤـرویشـک ـ هەروەسا ناڤێ بورجەکێ یە ژی.

خـرم(Xurrem): شـاد، خـوەش ـ جهەکێ تازە و خوش.

خرما(Xurma): خورمە.

خــرمــا بن(Xurma bun): دارا خورمێ.

خرمک(Xermek): موهرکێن رەش و سپی کو دئێخنە ستویێ بچویکا دا نەئێتە چاڤین کرن.

خرمگس(Xermeges): کـەرمـوز. هەروەسا (خرمنج) ژی لکارە.

خرمن(Xermen): گەنم یان جەهێ ئامـادە کـو پشـتـی گـێـرەکـرنێ و دانەبای ل بێـــدەرێ هاتبـــتـــە کۆمکرن.

خـــــرمنکوب(Xermenkûb): جەنجەر.

خرمنگاه(Xermengah): بێدەر.

خرناس(Xurnas): دەنگێ خرخرێ دەمێ ژ گـەوریا کـەسێ نڤـســتـی دهێت.

خـــروار(Xervar): خـــرار، بارێ کـەرەکی کـو نێـزیکی سێ سـەد کیلوگرامایە ـ وەکی کەری، مینا کەری.

خـروس(Xurûs): دیکل. هەروەسا پەیڤێن(خرو، خروچ، خروە وخرە) ژی لکارن.

خـــروس خـــوان(Xurûsxwan): دەمێ سپـێـدێ وەکی دیکل بانگ

ددەت.

خروسە(Xurûsê): تیتلکا قوزی.

خروش(Xurûş): هەوار و قـیّری ل دەمێ قـەهربنێ ـ هۆسـە و هەرا، دەنگ و دۆر.

خروشـیـدن(Xurûşîden): هەوار ڕاهێلان، قیژی ڤەدان.

خـره(Xurre-ê): نویرە، گـوری، تیروژک، روناهی.

خریدار(Xerîdar): بکڕ.

خـریدن(Xerîden): کـڕین(کـارێ کـڕینا تشـتـەکی و بەرامـبـەر وی تشتی پارە دان).

خـریش(Xerîş): سـەلخ(جـهێ سەلختی) ـ تڕانە و پێ تڕانک.

خز(Xez): کـویژک(گـیـانەوەرەکێ بـچـویـکێ ب چچـکە، وەکـی سـڤورەیە و کـوریا وی درێژە و تێـر مـوی یە، کەڤلێ وی قەهوائی یان ب رەنگێ خوەلییێ یە و بن حەفکا وی سـپـی یە. پڕانیـا جـاران ب شـەڤ دەردکـەڤـیت و فـڕندێن بچـویـک دگـریت و خـوینا وان دمـێـژیت، هەروەسـا مـار و مـشکا ژی نێـچـیـر دکـەت و کـەڤلێ وی گرانبهایە).

خـزان(Xezan): پاییـز، وەرزێ پاییـزێ ـ خشـۆک(هەر کـەسێ یان هەر تشـتێ وەکی مـاری ب ڕێڤـە بچیت).

خزرک(Xezrek): ترس.

خـزندگـان(Xezendêgan): ئەو دەسـتـەیە ژ گـیـانەوەرا کـو وەکی مـاری برێڤـە دچن(ئانکو خـوە دخـوشینن)، مـەرج نینە کـو ب پێ بن یان د بێ پێ بن، هندەک ژ وان وەک نموونە: (تمسـاح، مـارگـویسـە، مار، کوبسەلە)نە.

خزیر(Xezîr): خـولی یا هێـشـتـا گەرم، یان ژی هێشتا ئاگر دناڤدا هەبیت.

خـس(Xes): پـویـش و پـەلـەخ ـ مرۆڤێن شوبشتی و چوننە.

خسانیدن(Xesanîden): جویێن ـ لەق دانان.

خـسـبـانیـدن(Xesbanîden): نڤاندن.

خسبیدن(Xesbîden): نڤستن، د خەو چوون.

خـسـتـر(Xester): بنێـرە: (خرفستر).

خـستن(Xesten): ئێـشـانـدن،

برينداركرن. پەيڤا (خستە: Xes-tê) هەر ژ ڤى ژێدەرى يە، ئانكو: ئێشاندى، بريندار، نەخوەش، خودان ئێش، وەستيياى و رێنج ديتى ژ بەر كارێ زێدە يان برينا رێكێن ب ڤەكێش. هەروەسا پەيڤا (خستگى: Xestêgî) ژى ژ ڤى ژێدەرى يە، ئانكو: مانديبوون، وەستيان.

خستو(Xestû): كەسێ كو دان پێدانێ ب تشتەكى بكەت ـ بەرك، وەكى: (بەركێن مژمژا و خوخا و خورمێ و......هتد)، بۆ ڤێ ئانكويێ (خستە و هستە) ژى لكارە.

خستوانه(Xestevane): جلكێن كو دەروێشا دكرنە بەر خوە و ئەڤ جلكە ژ هريێ دهاتنە چێكرن.

خسر(Xusur): خەزوير و خەسوى.

خسر(Xeser): ئاڤا كو ژ بەر زێدەبوونا سەرمايێ د قەرسيت(جمد)، هەروەسا پەيڤێن: (يخ، هسر، هسير، هتشە، كاشە) ژى لكارن.

خسرو(Xusro): شاه ـ نازناڤێ چەندين شاهێن ساسانى يانە.

خسودن(Xusûden): دروين(دروينا گياى ژ ئەردى).

خش(Xuş): خەسوى. هەروەسا پەيڤێن(خوش، خشو، خشور، خشامن، خشتامن، خشدامن، خوشدامن، خاش) ژى لكارن.

خش(Xeş): سەلخينەكا بچويك ل سەر هەر تشتەكى.

خشاب(Xeşab): ساجۆرێ فيشەكا.

خشار(Xêşar): گياييێ ب زيان يان چقێن بێ مفا كو پێتڤى ئادەكرنێ و كەزاختنێ بن.

خشت(Xêşt): لبنە، كەرپيچێ نە قەلاندى ـ خشت، رما بچويك(كو جۆرەكێ چەكى بوويە و د كەڤن دا دهاتە بكارئينان).

خشته(Xeşte): هەژار، دەستكورت، مفلس.

خشك(Xuşk): بێ ئاڤ ـ هشك ـ چرمسى.

خشكانج(Xuşkanec): لاواز، لەغەر.

خشكاندن(Xuşkanden): هشك كرن، چرمساندن.

خشكيدن(Xuşkîden): هشك

بوون ـ چرميسن.

خشم(Xeşm): قەهر، تورە.

خشمگين(Xeşmgîn): قەهری، تورەبووی.

خشن(Xeşên): گر(بەروڤاژی پەیڤا هویر) ـ زڤر.

خشنگ(Xeşeng): سەر کەچەل ـ حوچ، حوت، کەسێ کو سەرێ وی موی لێ نەبت.

خشنود(Xuşnûd): شاد، خوەشحال، کەیفخوەش.

خشنی(Xuşnêy): ژنا خرابکار، قەحبە.

خشودن(Xuşûden): کەزاختن (یا دارا).

خشوک(Xeşûk): بیژی.

خفت(Xêft): گرێ(گرێ یا کنفی یان وەریسی).

خفت(Xuft): نڤست.

خفتان(Xeftan): جل و بەرگێن شەڕی.

خفتانیدن(Xuftanîden): نڤاندن ـ گەڤزاندن ـ گرێلکرن.

خفتک(Xuftek): کابویس.

خفتن(Xuften): نڤستن، د خەو چوون.

خفتی(Xêftî): رستکا زێری کو دمینیتە ب حەفکێ ڤە و شورِ نابیتە سەر سینگی، گەردەنی.

خفده(Xefde): چەمیای، خوەهر.

خفرگ(Xefreg): بێ غیرەت، بێ ناموس ـ پویچ، بێ سنج ـ ئەحمەق.

خفگی(Xefêgî): تەنگە نەفەس ـ خەندقین ب کنفی یان هەر تشتەکێ دی.

خفه(Xefê): خەندقی.

خفیدن(Xefîden): بێهن هلکێشان ـ بێهنشتن ـ پەسەندکرن ـ سەرنیاس ـ ناڤدار، ب ناڤ و دەنگ.

خکشک(Xekuşk): گوزکێ نەخشاندی و رەنگین یێ کو ژ تەقنا تایبەت ب جێرکاڤە هاتبیتە چێکرن.

خل(Xul): کێم عاقل ـ ئەحمەق ـ هەبلە ـ خوەلی.

خل(Xêl): ئاڤا کو ژ دفنا مرۆڤی یان گیانەوەرا دهێتەخوار.

خلاش(Xelaş): هوسە و هەرا، دەنگ و دۆر ـ ئەردێ ربسی.

خلاندن(Xelanden):

تێراکرن(وەکی شویژن یان ستری و......هتد کو بکەنە د لەشی را.).

خلاوه(Xelave): سەرگەردان، حەیران، ب دنیایێ کەفتی.

خلبان(Xeleban): فرۆکڤان، شوفێرێ فرۆکێ.

خلپله(Xelpele): چەوتی ـ فەند و فێل ـ کارێ نە رێک و پێک.

خلخ(Xellux- Xullex): ناڤێ کێمەنەتەوەکا تورکا بوو ل نێزیکی (سیحون) کو لجەم شاعرێن کەڤن د ناڤدار بوون ب جوانی و دەلالییێ و مشە د هۆزانێن خوەدا بکار ئانینە. هەروەسا (خرلخ، خرلق، قرلق) ژی لکارن.

خلر(Xuller): کەلیک، کەلینوک ـ ناڤێ بازێرکەکی یە ل نێزیک بازێرێ شێراز کو تریێ وێ یێ ناڤدارە، ب تایبەتی بۆ چێکرنا مەیێ.

خلن(Xulên): کلمیشوک.

خلولیا(Xulûlêya): نەخوەشی یەکا دەماغی یە(دهێت وەکی دیناتییێ) ـ زرشەرمی ـ زرشەرم ـ نەترسی.

خله(Xele): بەفری یا کو قایکێ پێ دهاژون ـ هەر تشتەکێ سەرتیژ کو بچیتە د تشتەکێ دیرا، وەکی(شویژن، ستری، سیخ و......هتد) ـ پویچ و بێ مفا ـ دەنگ و دۆر، هوسە و هەرا.

خم(Xem): خوەهر، خوار، وەربادای.

خم(Xum): گوزکێ مەیێ یان سیهکێ یان ئاڤێ ـ داهۆل.

خماخسرو(Xumaxusro): ناڤێ ئێک ژ ئاهەنگێن کەڤنێن موزیکا ئیرانی یە.

خماش(Xemaş): گلێش.

خمان(Xeman): کڤان(کڤانا تیرهاڤێژییێ).

خماندن(Xemanden): چەماندن، خوەهرکرن.

خمانیدن(Xemanîden): ب زار تشتەکی یان کەسەکی ڤەکرن.

خمپاره(Xumparê): گوللا تۆپێ.

خمخانه(Xumxanê): مەیخانە، مەیکەدە ـ دل(صوفی ل شوینا پەیڤا دل، زاراوێ خمخانە بکار دئینن).

خمیازه(Xemyazê): باوشکێن خەوێ.

خن(Xen): عنبارا د بنێ بەلەما (باخیرا)دا ـ کون.
خنبە(Xunbê): گوزکێ مەزن ـ کوار.
خنبیدن(Xunbîden): دەست قوتان، چەپلەقوتان، دەف قوتان ـ سەماکرن.
خنج(Xenc): ناز ـ شادی ـ سوود، قازانج.
خنجیر(Xêncîr): بێهنا زویراندنا موی و هریێ یان سوتاندنا هەستی، هەروەسا موی و هری و هەستیێ سوتی.
خندان(Xendan): دەڤ ل کەنی.
خندانـدن(Xendanden): کەناندن.
خندستان(Xendêstan): جهێ ترانە و یاری و پێکەنینێ ـ دڕکەیە ژ لیڤێن یارێ.
خندە(Xendê): کەنی.
خندیدن(Xendîden): کەنین.
خنشان(Xunşan): پیروز، مبارەک.
خنک(Xunuk): هین، فێنک، سار ـ باش و خوەش ـ پیروز و مبارەک.
خنگ(Xêng): سپی، هەر تشتێ سپی ب تایبەتی هەسپێ سپی ـ هەبلە، دەبەنگ.
خنگال(Xengal): کون.
خنگل(Xengel): زری و کومزری.
خنوز(Xenûz): ئامانێن کوژ تەقنێ هاتبنە چێکرن.
خنیا(Xunya): سروود ـ ئاواز.
خنیاگر(Xunyager): سروودبێژ ـ ئاوازخوان ـ موزیکژەن.
خنیدن(Xunîden): دەنگڤەدانا دەنگی ل چیای و حەمامێ و.........هتد ـ ناڤداربوون ـ هەلبژارتن و پەسەندکرن.
خو(Xû): خولق، سروشت، طبعەت.
خواب(Xab): خەو.
خواباندن(Xabanden): نڤاندن.
خواب دیدن(Xabdîden): خەون دیتن.
خوابیدن(Xabîden): نڤستن.
خواجە(Xacê): خودان، مەزن، سەروەر، شێخ ـ مالدار، زەنگین، دەولەمەند ـ خساندی(زەلامێ خەساندی ـ پەیڤا ب ڤێ ئانکویێ ژ پەیڤا «خواجە سرا» هاتیە وەرگرتن و هێدی هێدی پەیڤا

«سـرا» ژێڤـە بوویە و خـواجە ب تنێ مایە.. پەیڤا «خواجە سرا» بو وان زەلاما دهاتە گـوتن یێن کـو دبوونە خـولام د مـالا مـەزنی یان ئاغـای یان سەروکی......دا، و ئەڤ کەسێ کـو دبوو خـولام، ل دەسـتـپـێـکێ دهاتە خـەسـاندن پاشی دهاتە دامەزراندن وەک خولام ل مالا وی مەزنی.

خوار(Xar): حەقیر، زەلیل ـ تاڤ ـ هەروەسا هەیڤ.

خـواربار(Xarbar): خـواردەمـەنی، ئەرزاق، ئازوقە.

خوازە(Xaze): داخواز.

خواست(Xast): داخواز ـ حەز.

خواستگار(Xastgar): خوازگینی.

خـواستن(Xasten): هیـڤـی کـرن ـ داخـوازکـرن ـ خـواستن ـ ئارەزوو هـەبـوون ــ حـــــــەزژێـکرن ــ گـازیـکرن(دەمێ گـازی ئێـکێ بکەن کو بنک ڤە بهێت).

خـواسـتـە(Xastê): زێر و مـال و دارایی.

خـوالیگر(Xalîger): زاد چێکەر، خوارن لێنەر(طباخ).

خوان(Xan): سفرە ، خوان ـ ئادە.

خواندن(Xanden): خواندن.

خواهر(Xaher): خویشک، خوه.

خـــــواهر اندر(Xaher ender): خـــویشـک و برایـێن کـــو نە ژ دەیکەکێ یان نە ژ بابەکێ بن.

خـواهر خـوانده(Xaher xandê): کچەک یان ژنکەک کو کەسەکێ ب خـــویشـکینی وەرگـــریت و ناڤێ خویشکێ لێ بنێت.

خواهش(Xahêş): ئارەزوو.

خواه ناخواه(Xah naxah): بڤێت نەڤێت، چ بڤێت یان نەڤێت.

خوب(Xûb): باش، قـەنج ـ جـوان، دەلال، خشکوک.

خوچ(Xûç): کوفیکا دیکلی.

خود(Xod): کومزری(کولاڤێ ئاسنی ئەوێ کو شەرڤانا د شەرا دا دکرنە سەرێ خوە) ـ خوە(ئەز بخوە، ئەو ب خـــوە) ـ خـــوەیی(بەروڤـــاژی بیـــانی، وەکی: یێ مــە بخـــوەیە، خوەیی یە).

خور(Xor): تاڤ، رۆژ ـ رۆژا یازدێ ژ هەر هەیڤـەکـا سـالا هەتاڤی ـ خوارن، خواردەمەنی.

خورا(Xora): ژ هەژی، ب سـەرڤـە، لایق ـ خواردەمەنی.

خوراک(Xûrak): تشتێ کو بێته خوارن، زاد، خواردەمەنی.
خوردن(Xorden): خوارن.
خورشید(Xorşîd): تاڤ، هەتاڤ، خۆر.
خورند(Xorend): ژ هەژی، ب سەرڤە، لایق.
خوره(Xorre): نویرە، گوری، تیرۆژک ـ مەزناهی ـ دەڤەر(ناحیة).
خوزی(Xûzî): ڤەقوتای(گوشتێ ڤەقوتای).
خوست(Xust): دورگە، گزیرتە(جزیرە) ـ ڤەقوتای، هەرشاندی.
خوش(Xoş): باش، قەنج ـ شاد ـ خوەش.
خوشه(Xûşê): ئویشی(ئویشیێ تری).
خوک(Xûk): بەراز.
خوله(Xûlê): خالی، ڤالا.
خون(Xûn): خوین.
خوندگار(Xûndgar): خودان، سەروەر.
خونی(Xûnî): خوینەلۆ، خویناوی ـ کوژەک، ئەو کەسێ کو ئێک کوشتبیت(قاتل).
خونین(Xûnîn): خوینەلۆ، خویناوی.
خوهل(Xûhl): خوەهر، خوار، چەمیای.
خوی(Xûy): سروشت، طبعەت ـ خوە(عەرەقا کو ژ لەشی دەردکەڤیت).
خوید(Xevîd): گەنم یان جەهێ کو هێشتا گولی نەدابیت. ب عەرەبی دبێژنێ(قصیل).
خویش(Xîş): کەس و کار، خزم، نیاس.
خه(Xeh): وەی، وەه؛ پەیڤا قەنجی یێ یە، وەکی دبێژن(وەه/وەی پا یا باشە!).
خیابان(Xîyaban): جاددە(شارع).
خیار(Xiyar): خیار(جورەکێ فێقی یە).
خیتال(Xîtal): ترانە، یاری ـ نەوەیی، درەو.
خیدن(Xîden): چەمیان، خویل بوون.
خیره(Xîrê): بی ترس، بێ شەرم ـ حەیبیری، سەرسورمای ـ بێهودە.

خــیــزاندن(Xîzanden): ژ ئەردی بلندکرن.

خـیـزیدن(Xîzîden): خـوشین(وەک مـاری ب رێڤـەچوون) ـ حـولسین، تەحـسین ـ خـوە هاڤـێتن، خـوە هلاڤێتن.

خیس(Xîs): تەڕ، شل.

خیش(Xîş): هەڤجار(ئامیرەک بوو د کەڤن دا دئێخستنە ستۆیێ گاجۆتا و ئەرد پێ دکێلان.).

خیک(Xîk): مەشک.

خیم(Xêym): برین(برینا بریندارى) ـ تف، گلیـز ـ ئاڤـا کـو ژ دفنێ دهێتە خوار ـ کنیشتێ چاڤی.

خـیـو(Xeyû): تف، گلیـز، ئاڤـا دەڤی.

د

د(Dal): تیپا دەهێ یە ژ ئەلفابێیا زمانێ فارسی. د گەلەک پەیڤان دا دبیتە (ت)، وەکی: (زردشت = زرتشت، دشک = تشک)، و د کەڤن دا هندەک جارا ل شوینا (د)ێ (ذ) دادنان ئەو ژی هەگەر تیپا بەری (د)ێ ساکن یان تیپێن علله(و، ا، ی) بان، وەکی: (گنبد = گنبذ، گشود = گشوذ)، لێ نهو چو پویتە ب ڤی قاعیدەی نائێتەکرن و (د) ل جهێ خوە و (ذ) ژی ل جهێ خوە بکار دهێن.

دائی(Da'î): خال، برایێ دەیکێ.

داپرزە(Daperze): حاجی رەشک.

داچک(Daçek): گوهارک.

داخل(Daxul): داهۆل.

داخم(Daxêm): رزقێ رۆژێ.

داخیدن(Daxîden): ژ هەڤ جوداکرن، پەلاتەکرن، بژالەکرن.

داد(Dad): قانون، یاسا ـ داد(عدل) ـ وژدان ـ بەخشیش، دان ـ باهر ـ نەسیب، قسمەت ـ هەوار و دەنگێ بلند.

دادا(Dada): خزمەتکارێ پیر ـ باپیر. هەروەسا (دادک، دادو، دادا، دده) ژی لکارن.

دادار(Dadar): دادگەر، عادل، حاکم ـ ئافرێندە(خالق).

داداش(Dadaş): برا.

دادر(Dader): برا ـ دەستەبرا، هەڤالێ کو مرۆڤ وەکی برایێ خوە حەژێ بکەت ـ دادگەر(عادل، حاکم).

دادرک(Dadrek): برایێ بچویک.

دادرند(Dadrend): برایێ مەزن.

دادن(Daden): دان(تشتەک دانەڤ دەستێ ئێکی).

دادوند(Dadvend): بەرابەر،

یەکسان، تەمەت هەڤ.

دار(Dar): دار، ب ڤێ ئـانـکـویـێ پەیڤا (درخت) ژی لکارە ـ کاریتە ـ سێپێکا خەندقاندنێ، سێدارە.

دارا(Dara): هەیی، دەولەمـــەند، زەنگین، مالدار.

دارائی(Dara'î): سامان ـ جورەکێ پەرۆکێ ئـارمــــــویشـی یە ـ دارایی(رێڤـــەبەری یان وەزارەتا دارایی).

دارکـوب(Darkûb): دارکـوکــە. هەروەسا ناڤێن (دارکو، دارتوک، داربـر، دارشـکـنـک، دارسـنـب، درخت سنبە) ژی لکارن.

دارو(Darû): دەرمــــــان(دواء) ـ دەرمانک، بهاراتێن زادی.

داریـک(Darîk): نـاڤـێ وی پـارێ زێری یە یێ کـــو ل ســـەردەمێ «داریوش کبیـر» و ب فەرمانا وی هاتیە بکارئانین.

داس(Das): شالوک.

داســتـــان(Dastan): چیــروک، چیڤانوک، سەرهاتی.

داش(Daş): کـوبرهە(کـو جـێـرکـا و تابۆکا تێدا دقەلینن) ـ برا.

داشـاد(Daşad): بەخـشـیش، دان، پاداش.

داشتن(Daşten): هەبوون ـ مـــاتی ژێکرن، چاڤدان، بخودانکرن.

داشخار(Daşxar): ژەنگار(ژەنگارا ئاسنی).

داغ(Dax): گـەلەک گـەرم، گـورە ـ داخ، نیـشـان، جهـەک ژ لەشی کـو هاتبیتە سوتن یان داخ کرن ـ خەم و کوڤان.

داغان(Daxan): بژالە، پەلاتە.

داغـمـە(Daxme): قـەشـاڤی بوونا لێڤا ـ تامێسک، شەڤ ترسک.

داغول(Daxûl): فێلباز، حیلەکەر.

داغـــینە(Daxînê): کــــەڤن و ژ کـارکـەفـتی ـ ئاسنێ شـاراندی کـو لەشێ مـرۆڤی یان گـیـانەوەرا پێ داخ دکەن.

دال(Dal): شاهین، بازی.

دالان(Dalan): کولانا سەرگرتی.

دالبوز(Dalbûz): حاجی رەشک.

دالـمن(Dalmen): بنێرە: (دال).

دالیز(Dalîz): بنێرە: (دالان).

دام(Dam): تەلهـە، هەر تشـتـەکێ کو بۆ نێچیرکرنێ بهێتە بکارئینان ـ گـیـانەوەرێ کویڤی لێ بێ ئازار، وەکی: (خـەزال، شڤـر)، هەروەسا

گیانەوەرێن کەهی، کو مرۆڤ ل مال بخودان دکەت، وەکی: (چێل، پەز، هەسپ و حێشتر و......هتد).

داماد(Damad): زاڤا.

دامان(Daman): دانگ، دەهمەن(دەهمەنا چیای، یان دەهمەنا جلکا). هەروەسا (دامن، دامنه) ژی لکارن.

داموز(Damvez): سەلک، سەڤی ـ بەفری یا بەفرێ.

دان(Dan): پاشگرێ(دان، دانک) کو ئانکویا جهی ددەت، وەکی: (آتشدان = ئاگردانک، چایدان = چایدان) ــ دندک، بەرک، تۆڤ(دندکێت گەنمی، بەرکێت حولیکا، تۆڤێ گولا) ــ تۆمک(خوارنا کو دکەنه بەر فرندا) ـ هەروەسا ب کارێ بدویڤ خوەڤه ئانکویەکا دی ددەت، وەکی: (دان کردن = لب لب کرن، مینا لب لب کرنا هنارێ) ـ کارێ فرمانه ژ پەیڤا (زانستن) ئانکو: بزانه ـ هەروەسا هەڤواتایا (زان و ناس)ا کوردی یه دەمێ دگەل هندەک پەیڤێن مینا (تاریخ دان: مێژووزان، مێژووناس) دهێت.

دانا(Dana): زانا، پێ ئاگەهـ، هشیار، زیرەک.

دانستن(Danêsten): زانین.

دانش(Danêş): زانست، علم.

دانگ(Dang): باهر، بەش، پشک ـ ئێک ژ شەشێ ژ هەر تشتەکی.

دانندگی(Danendêgî): زاناتی، زانابوون.

داننده(Danendê): زانا.

دانه(Danê): دندک(دندکا هنارێ)، بەرک(بەرکێ خورمێ، خوخێ و......هتد)، لب(لبا نیسکێ، لبا نوکێ و......هتد).

داو(Dav): دۆر، نوره، گەڕ(نوبت) ــ هەروەسا (ادعا، دعوی)یا عەرەبی.

داور(Daver): دادڤان، حەکەم.

داویدن(Davîden): ادعاکرن.

داه(Dah): هژمارا دەهـ(١٠) ــ خودام.

داها(Daha): شکەفت ــ شکەن ــ چیا ـ دۆل.

دای(Day): دیوارێ ژ تەقنێ و لبنا هاتبیته چێکرن.

دایه(Dayê): دادۆک، دایین، ژنا کو ب شیرێ خوه بچویکەکی بخودان

کەت. کۆما وان دبیتە «دایگان».
کـــاریٚ کـــو «دایە» پیٚ رادبیت دبێژنیٚ «دایگی، دایگانی».
دبستان(Debêstan): خواندنگەها سەرەتایی.
دبنگ(Debeng): دەبەنگ، گێـژ، ئەحمەق.
دبیت(Debît): جــۆرەکیٚ پەرۆکی یە.
دبیـــر(Debîr): نڤـــیــــســــەر ـ مامۆستاییٚ قوناغا دواناڤنجی.
دبیـــرســـتـــان(Debîrêstan): خواندنگەها دواناوەندی.
دچار(Duçar): گـــرفــــتـــار، تووش(دچار شدن: گرفتار بوون، تووش بوون) ـ ڤـــێککەفـــتنا ژ نشکەکیٚ ڤە.
دخ(Dex): خوری(خالص) ـ باش، قەنج ـ دەستەک، فەوج.
دخ(Dux): کورتکریا پەیڤا (دختـر = کچ، دوت) ـ ناڤیٚ دارەکیٚ یە.
دخـالت(Dexalet): مـایتـێکرن. هەرچەندە ئەڤ پەیڤـە ژ زمـانیٚ عــەرەبی هاتیــە وەرگــرتن لیٚ د عەرەبی دا نینە، بەلکو ب عەرەبی دبێژنیٚ(مداخلە).
دخـتـــر(Duxter): کچ . هەروەسـا (دخ، دخت، دوشیزە) ژی لکارن.
دخش(Dexş): دەستـپـێک، سـەرەتا ـ رەش و تاری.
دخم(Dexm): گۆڕ، قەبر. هەروەسا (دخـمـە، سـرداب، سـردابە، گـور) ژی لکارن.
دخـو(Dêxev): خــودانیٚ گــوندی، مەزنیٚ گوندی ـ زەلامیٚ دەبەنگ و ئاقل ســڤـک ـ ناڤیٚ زەلامــەکیٚ هەبلەیە کـــو خـــەلکیٚ دەڤـــەرا «قـــەزوین» بوویە و گــــەلەک چیــروکـــێن ب کـــەنی ژیٚ هاتینە ڤەگوهاستن.
دد(Ded): دڕندە. هەروەســا (ددە) ژی لکارە.
ددر(Deder): کـــۆلان و بـاژێر، ژ دەرڤەی مال.
در(Der): د، د ناڤـــــدا، هونـدر ـ هندەک جارا دگـەل هندەک ژێدەران دهێت و ئـانکویا وان دگــوهۆرت، وەکی: (افــتــادن = کــەفتن، در افتـادن = دگەل کەسـەکی ب شەڕ چوون؛ یـان: آمـــــدن = هـاتـن، درآمدن = چوونەژۆر، یان هاتنە ژ دەرڤـــە) ـ رەخ، ســـەمت، ئال ـ

دەر(دەرێ خانی) ـ دۆل، یان رێکا کو د دۆلا را دبۆرت.
درا(Dera): زەنگل، زەنگ(جرس) ـ فرمانە ب دەرکەفتنێ(دەرکەڤە).
دراز(Dêraz): بلند ـ درێژ.
درازا(Dêraza): بلندی، درێژی.
درازکشیدن(Dêraz kêşîden): خوە درێژ کرن، ل سەر ئەردی نڤستن، بێهنڤەدانا سەر پشتێ، رازان.
درامد(Deramed): مفا، سوود، داهات.
درایيدن(Derayîden): گۆتن، ئاخفتن، ستران گۆتن، قیژری راهێلان.
دربا(Derba): پێدڤیاتی.
درباختن(Derbaxten): یاری کرن ـ دۆڕاندن، ژ دەست دان.
دربار(Derbar): بارەگا، کوچکا پاشاتیێ.
دربدر(Derbêder): دەربەدەر، ئاوارە ـ ژ دەرەکی بۆ دەرەک دی، ژ خانیەکی بۆ خانیەک دی(دەمێ مرۆڤ ل کەسەکی یان ل تشتەکی دگەریێت).
دربر(Derber): ل هەمبێز.
دربند(Derbend): رێکا تەنگ و زراڤ ل چیای، رێکا ل ناڤبەرا دو چیایان ـ دۆل ـ کەلھ ـ قەیدکری، گرفتار، ئێخسیر.
دربی(Derpêy): پنیکێن کو دئێخنە سەر جلکێن دریای ـ لدویڤ را، ل پەی.
درجا(Derca): د جهێ خوەدا.
درچه(Derçê): کورتکریا پەیڤا (در = دەروک).
درخت(Dêrext): دار.
درختستان(Dêrextêstan): دارستان.
درخش(Dêrexş): رۆناهی، رۆشنایی.
درخشان(Dêrexşan): روناهی دەھ، تەبیسۆک.
درخشیدن(Dêrexşîden): رۆناهی دان، تیروژک ڤەدان، تەبیسین.
درخف(Durxuf): زرکێتکا رەش.
درخواست(Derxast): داخواز، هیڤی(رجاء).
درخور(Derxor): ژ هەژی، ب سەرڤە، لایق.
درد(Derd): دەرد، نەخوەشی،

نەساخی.
دردا(Derda): پەیڤا مخابنییێ یە ئانکو: ئاخ!، ئوف! و......هتد.
درز(Derz): دەرز، شکەن، کەلشت.
درزمان(Derzman): بەنکێ کو دئێخنە شویژنێ یان دەرزیکێ بۆ کارێ درویێ.
درزن(Derzen): شویژن.
درزە(Derzê): گرزێ گیای، پشتییێ دارا.
درست(Durust): دروست، بێ عێب ـ جهێ باوەرییێ ـ موکوم.
درش(Derş): گۆڤ، گۆڤا دەوارا.
درشت(Duruşt): زڤر، بەروڤاژی نەرم ـ گر، تشتێ کو قەبارێ وی ژ جۆرێ وی یێ سەرەکی مەزنتر بت.
درغالە(Derxale): رێکا کو د ناڤبەرا دو چیایان را ببۆرت.
درغم(Derxem): ناڤێ ئێک ژ ئاهەنگێن کەڤنێن موزیکا ئیرانی یە ـ ناڤێ گوندەکێ یە ل سەمەرقەند.
درغمی(Derxemî): خەلکێ دەرغەم، یان هەر تشتەکێ کو یێ گوندێ دەرغەم بت، پتر بۆ مەیێ لکارە چونکی مەیا دەرغەم یا ناڤدارە.
درغیش(Derxîş): گەلەک، فراوان، گەلەک کەتبیتە سەرێک(وەکی بەفرێ).
درفش(Dêrefş): شویژنەکا ستویر و سەرتیژە کو دەستکەکێ داری یێ پێڤە و بۆ پێلاڤ دروینێ دهێتە بکار ئینان و کارێ وی ژی کونکرنا چەرمی یە ـ ئالا، وەکی: (درفش کاویان).
درفشان(Dêrefşan): بنێرە: (درخشان) ـ هەژهەژۆک.
درکشیدن(Derkêşîden): ڤەخوارن، فرکرن. هەروەسا ب پەیڤا بەری خوەڤە ئانکوا وێ دهێتە گوهارتن، وەکی: (دامن درکشیدن = خوە پاشڤەکێشان. دم درکشیدن = بێ دەنگ بوون، خوە مت کرن.).
درگاه(Dergah): دەرگەه، دەرازینک، جهێ دەر دکەڤتێ(مەلبەن).
درگذراندن(Derguzeranden): زێدەکرن، ژ حەدی دەرێخستن.
درگذشت(Derguzeşt): مەرگ، مرن ـ مر(بۆ سێیەم کەسێ تاکێ).

درگـــــــذشـتن(Derguzeşten): بــۆریــن، چــۆن، دەربــازبــوون، ڤ بەرکـەتن ـ لێـبـۆرین، عـەفـوکـرن، مرن.

درگر(Durger): دارتراش(نجّار).

درگرفتن(Dergêrêften): ئاگر تێ بەربوون، سۆتن ـ کارتێکرن.

درگیـر(Dergîr): گـرفـتـار، تووش بووی.

درلک(Dêrlêk): جلکێ کـورتێ بێ هچک.

درما(Derma): کێڤرویشک.

درمان(Derman): دەرمان(دواء) ـ چارە، چارەسەری(علاج).

درمـــــــانـدن(Dermanden): بێچارەبوون، وەستیان.

درنا(Durna): فـڕندەکێ کـویڤی یە و گوشتێ وی حەلالە، پێیێن وی و گـەردەنا وی ددرێژن و کـوریکا وی کـورتـە و پتـر ل بـەر لێـڤـێن ئاڤـا دژیت. ل ئەسـمـانا کـۆم کـۆم و ب ڕەنگێ سـێگوشێ(مـثلث) دفـڕن. هەروەسـا ناڤـێن (کلنـگ، باتر)ژی هەنە. ب عەرەبی دبێژنێ(کرکی).

درنگ(Dêreng): دەنگێ زەنگێ، دەنگێ کو ژ ڤێککەتنا دو تشـتێن ئاسنی دهێت ـ خـوە ڤـەهێـلان، هێدی(بەروڤاژی «لەز»).

درو(Dêro): دروین(دروینا گـەنمی و جەهـ و نۆکا و......هتد).

دروا(Derva): پێـــدڤـــیــــاتـی، پێـــویســـتـی ـ هەلاویســـتـی ـ سەرنوخین ـ سەرگەردان.

درواخ(Dervax): مـــوکـــوم ـ ساخلەم، لەش ساخ، تەندروست.

دروازە(Dervazê): دەرێ مــــەزن (دەرێ باژێری، دەرێ کەلهێ).

درواژ(Dervaj): بنێرە: (دروا).

دروانە(Dervane): نەقـەب(کـونا کـو ل بانی دهاتە ڤـەکـرن و د وێرێ ڕا دچوونە سەربانی).

درواه(Dervah): بنێرە: (دروا).

درود(Durûd): دوعــا ـ سـلاڤ ـ مــەدح و ســەنا ـ دار، دارێ بڕی، دەپ(لوحة).

درودگـــــــــــر(Durudger): دارتراش(نجّار).

دروش(Dêrevş): بنێرە (درفش).

دروغ(Durûx): درەو، نەوەیی.

دروغگو(Durûxgû): درەوکـــەر، درەوین. هەروەسـا پەیڤـێن (دروغ بـاف، دروغ پـرداز، دروغـــــزن،

دروغسار) ژی لکارن.

دروک(Durûk): هـویـرکـێ داری، گەرگا داری.

درون(Derûn): هوندر، ژ ناڤـدا ـ ناڤێ نـانەکی بوو کـــو ل دەمێ زەردەشـتی یا و د رێ و رەسـمەکا تاییـەت دا پشـتی دوعـایا (درون) ژ ئاڤێـسـتـایێ دهاتە خـواندن ئەو نان دکــرنە پاری پاری و لســەر ئامادەبوویان بەلاڤ دکرن.

دروند(Dervend): شۆک، چنگال.

درونـد(Durvend): د ئـایـیـنـێ زەردەشتی دا دبێژنە وی کەسی یێ کـو هزرا وی و گۆتنا وی و کریارا وی خـراب بت، ئەو کـەسێ کـو ژ هەمی سالوخێن قەنج بێ بار بیت، خرابکار، بێ دین.

درونە(Derûnê-e): زک، هونـدرێ زکـی ـ کــڤـــان، چەمـــیـــای ـ کەسکوسۆر، کەسکوئالا.

درویـــدن(Dêrevîden): درویـــن (کــارێ دروینا گــەنمی و جــەهی و......هتد).

درویش(Dervîş): دەســــتکورت، هەژار، قەلەندەر، دەروێش، کەسێ کـو ب پچـەکـا مـالێ دنیـایێ قـانع بیت.

درە(Derrê): دۆل، رێـکا کـــــو ل ناڤبەرا دو چیایان را دەرباز بیت.

درهشـــــتـــــە(Derhêşte): دان، بەخشیش.

درهــم(Derhem): تــێــکــەل، د ناڤـێکدا ـ پەریشـان، تێکچووی، ئەنی گرێ.

دری(Derî): هەر تشـــتـێ کـــو یێ دۆلێ بت، وەکی: کەوێ کو د ناڤ دۆل و نهـالا دا دژیت ـ هەر تشـتێ کـو یێ کـۆچکا شـاهی بت، پتـر (درباری) ل کارە ـ زمـانێ فـارسی یێ کـــو پـشـــتـی زمـــانێ پەهلەڤی هاتیە بکارئینان.

دریا(Derya): دەریا، ئاڤـا گـەلەک کـو ئەردەکێ مـشـە ڤـەگـرتبـیت و برژیتە سەر ئوقیانوسا.

دریــاچــە(Deryaçê): دەریـــایـــا بچـــویـک ـ دەریـایا کـــو هەرچەند رەخێن وێ هشکی بن، گۆل.

دریافتن(Deryaften): ڤەدیتن، ب ســـەر تشــــتـــەکی هەلبـــوون، تێگەهشتن.

دریچـــــە(Derîçê): دەرگــــەهێ بچویک، کولەک.

دریدن(Derîden): دڕاندن.

دریغ(Derîx): مـخـابن ـ کـوڤـان، خەم ـ پەشێمانی.

دریواس(Derîvas): چار رەخـێن خـانی ـ چارچۆڤێ کـو دەروک دکەڤتێ(مەلبەن).

دریوزە(Deryûzê): گـەدایی، خواستن.

دزد(Duzd): دز، دزیکەر، کـەسێ کـو تشـتـێن خـەلکی ببـەت بێ ی ئاگەهی یا وان.

دزدانە(Duzdanê): ب دزیڤە.

دزدکی(Duzdekî): بـنـێـڕە: (دزدانە).

دزدیدن(Duzdîden): دزین.

دزغـالە(Duzxalê): دیوارێ دۆرمـاندۆری کـەلهێ یان باژێری، شوبرهە ـ چەپەر.

دزندیس(Dêzendîs): بـەرابـەر و ئێـکسـان، تـەمـەت هەڤ ـ وەکی، مـینا، شـتـی ـ ئەشکەرا، خـویا ـ دەملدەست، د گاڤێدا.

دژ(Dêj): کەلـە.

دژ(Duj): پێـشـگرە کـو لـبـەری هەر پەیڤـەکێ بێت ئانکوا پیسـاتیێ و قـەهرێ و دژاتیێ ددەتە پەیڤێ، وەکی: (دژآباد = قەهرگرتی، ئەنی گرێ ـ دژبراز = نەجوان، خاڤ).

دژک(Dujek): خـوریـک ـ پەقیشک.

دژکاک(Dêjkak): تەیرێ کەلەخا.

دژکـام(Dujkam): تام تەحل ـ خەمگین ـ تۆڕەبووی.

دژم(Dujem- Dêjem): دامـای، دلتەنگ، خەمگین، پەریشان.

دژمـان(Dujman): خـەمگین، دلتەنگ ـ کوڤان و مخابنی.

دژن(Dêjen- Dujen): تـام نەخوەش ـ بەدرەفتار و تورەبووی.

دس(Dês- Des): وەکی، مـینا ـ هەڤتا(نظیر).

دست(Dest): دەست(ئەندامـەکێ لەشی یە)ـ یەکـا هژمـارێ، وەکی دبێـژن(دەسـتەکێ فنجـانا) ـ دۆر، جـار، کـەرەت، دەمێ دبێژن(دەستەکێ قومارێ).

دسـتـار(Destar): دەرسـوک، شاشک.

دستاس(Destas): دستار.

دسـتـان(Destan): کـۆمـا پەیڤـا (دست) ـ فـێل، حیلە ـ سەختـە، قـەلپ ـ سروود، ئاواز ـ چیرۆک،

چیــــڤـــــانـوک ـ هەروەســــا د «شەهنامە»ا فردەوسی دا ئەو ناڤە یێ کـو سـیـمـەرخێ دانایە سـەر (زال)ێ بابێ روستەمی.

دستکش(Destkeş): دەستگۆرک.

دسته(Destê): دەستک(دەستکێ بڤری، دەستکێ شیری، دەستکێ گـولا)ـ گرز(گـرزێ گـیای) ـ تیم، تیپ(وەک تیـمـا وەرزشکارا یان تیپا موزیکێ).

دش(Duş): پێـشـگرێ کـو لبـەری هندەک پەیڤـان دهێت و ئانکویا (پیس، کرێت، دژ) دگەهینت.

دشت(Deşt): دەشت، بیـــابـان ـ ئێکەمین معاملا کو سپێدێ بکرِ و فروشەر دکەن.

دشـتـان(Deştan): ژنا کـو د بێ نڤێژاهییێ(عادێ) دا بیت.

دشتی(Deştî): یێ دەشتێ ـ ناڤێ ئاهەنگەکا موزیکا ئیرانی یە.

دشتی(Duştî): زێری.

دشـــخـــوار(Duşxwar): دژوار، زەحمەت.

دشک(Deşk): دەزی، بەنک.

دشمن(Duşmen): دژمن، نەیار.

دشنام(Duşnam): خـــــەبەر، ئاخفتنێن کرێت، جڤین.

دشنگی(Deşengî): رۆژگار، دنیا، فەلەک.

دشنه(Dêşne): خەنجەر.

دشوار(Duşvar): دژوار، زەحمەت.

دغ(Dex): ئـەردێ هـشـک و رەق، ئەردێ کـو گـیـا لێ شین نەبیت ـ هەروەســا بـۆ ســەرێ بێ مـوی ژی دهێتە گوتن.

دغا(Dexa): نەراست، نە دروست، سەختە، قەلپ.

دغـدویه(Duxdûyê): کچ ـ ناڤێ دەیکا زەردەشت پێغەمبەری یە.

دغسر(Dexser): کەچەل، شـامی، سەرێ بێ موی.

دغل(Dexel): نەراست، نەدروست، سەختە، قەلپ ـ فێل، حیلە.

دف(Def): دەف(ئامیرەکێ موزیکێ یە).

دفــتــر(Defter): دەفـــتـــەر ـ نڤـێـسـینگەه، مـەکـتـەب(جـهێ کاری).

دفـزک(Defzek): مـەزن، قـەلەو، بخوەڤە.

دفک(Defek): ئارمانج.

دک(Dek): باهر، پشـک ـ گـەدا،

گەدایی.

دكلان(Duklan): تەشی.

دگدگ(Degdeg): دەنگێ شەق شەقا كو ژ ددانا دهێت لدەمێ سەرمایێ.

دل(Dêl): دل(قلب).

دلام(Dêlam): رِما كورت ـ هەروەسا فێل و حیلە.

دلخور(Dêlxor): پەریشان، مەلویل.

دلق(Delq): جلكێ دەروێشا(خرقە).

دلقک(Delqek): لێبۆک(كەسێ كو كارێن ب كەنی بكەت و خەلكێ بكەنینت).

دلم(Dulum): خوریک.

دلمل(Dulmul): فەریک، كەلی نۆک.

دلمه(Dulme): ئیپراخ، دۆلمە.

دلنگ(Dêleng): هەلاویستی(وەكی ئویشێن خورمێ).

دلواپس(Dêlvapes): پەریشان.

دلوار(Dêlvar): دلێر، نەترس، دلاوەر، مێرخاس، نەترس.

دله(Dele): ناڤێ گیانەوەرەكێ گوشتخوارە ـ كۆلانی، فەلیتە.

دلهره(Dêlhurê): دلقوتک(ژ بەر ترسا ژ نشكەكی ڤە).

دلیر(Dêlîr): دلێر، ئازا، دلاوەر، نەترس، مێرخاس.

دم(Dem): هەوا، بێهن(نفس)ـ ئاخینک ـ هەوار ـ دەم، وەخت، گاڤ ـ دەڤ(دەڤێ كێرێ یان خەنجەرێ) ـ ئالاڤەكێ پفكرنێ یە كو زێرنگر و ئاسنگەر بكاردئینن بۆ گەشكرنا ئاگری.

دم(Dum): كوری، دویڤ.

دما(Dema): بێهن(نفس) ـ تێهن، پلا گەرمهێ یان سەرمایێ.

دماسنج(Demasenc): ئالاڤێ كو بۆ پیڤانا پلا گەرمهێ یان سەرمایێ بكار دهێت(میزان الحرارة، محرار).

دماغ(Demax): دفن، كەپو، پۆز.

دمامه(Demame): بلوول ـ زرِنا.

دمان(Deman): مەست و غەزەبگرتی ـ كەسێ كو حرِحرِا وی بت و ب قەهر ڤە ل كەسەكێ دی بخورت.

دمبک(Dumbek): تمبلک(ئامیرەكێ موزیكی یە).

دمـــبل(Dembêl): ئالاڤـــەکێ وەرزشی یە، ئەو ژی پێک دهێت ژ ئاسنەکێ کورت کو هەردو رەخێن وی ئاسن پێــڤــەنە و یاریکەرێن لەشجوانی پێ بکاردئینن.

دمـدمـە(Demdeme-ê): حـیلە، فـێل ـ ناڤـداری ـ داهۆل و دەنگێ داهۆلێ.

دمـدمی(Demdemî): دەمـدەمی، کــەسێ کــو هەر گــاڤ بۆ گــاڤ ئاخـفـتنێن خوە یان بیـر و باوەرێن خوە دگوهۆرت.

دمـر(Demer): بەراپشت، ڤـاژی ـ نوخین، کــەسێ یـان تشــتێ کــو کەتبیتە سەر دەڤێ خوە.

دمغ(Demex): شەرمکری.

دم گــرگ(Dumê gurg): ســە و گورگ(مـەبەست ژێ ئەو سـپـێدەیا درەوینە کـو مـرۆڤ سەی و گـورگی ژێک نەنیـاسـیت، کـو ئەو دەمـە ژ پشـتی نیـڤـە شـەڤێ دەمێ دبیــتـە روناهی و مـرۆڤ وە هزر دکەت کـو ئەڤە بوو سـپـێدە و دێ هند بینیت کو دیسان دنیا تاری بووڤە).

دم گرم(Demê germ): ئاخـفـتنا کو کارتێکرنێ ل گوهداری بکەت.

دم لابە(Dum labê): کـــــوری هەژاندنا سەی ژ بۆ خوە شرین کرن و مەللاقیێ.

دمــنــدان(Demendan): دوزەخ، جەهنەم، ئاگر.

دمــنــە(Demne- Dêmênê): ناڤێ طۆری یەکـا حـیلەکـەرە کـو چیـڤـانۆکـا وێ دگـەل (کلیلە)ی د پەرتوکا (کلیلە و دمنە)دا هاتیە ـ هەروەســا بۆ رێڤی یان مــرۆڤێ حیلەکەر و فێلباز ژی دهێتە گۆتن.

دمــــور(Demûr): ئاوازا نـەرم و هێدی.

دمە(Deme): باکوزیرک، با و بەفر و ســەرمــا دگــەلێک ـ هەروەســا ئالاڤێ پفـکرنێ کــــو زێرنگر و ئاسنگەر بکار دئینن بۆ گـەشکرنا ئاگــری ـ دەڤ(دەڤێ کــێــرێ و خەنجەرێ).

دمـــیـــدن(Demîden): پفکرن ـ هاتنا بای ـ شین بوون و سەرهلدانا گیای ژ بن ئاخێ ـ رۆژهلاتن.

دنان(Denan): چوونا ب کــەیف و خوەشحالی.

دنبــال(Dunbal): کـوری، دویڤ ـ لدویڤ، ل پەی، ل پشت.

دنبلان(Dunbelan): گونێت پەزێ سپی ـ جۆرەکێ کڤارکایە.

دنبە(Dunbê): دینگێ پەزی.

دنج(Dênc): جهێ ئێمن و دویر ژ دەستدرێژی یا بیانیان.

دند(Dend): دەبەنگ، هەبلە، ئەحمەق.

دندان(Dendan): ددان.

دندە(Dendê): پەراسی ـ گێڕ(وەکی گێڕێ ترومبێلێ).

دندیدن(Dendîden): هێدی و لبن لێڤاڤە دگەل خوە ئاخفتن.

دنگ(Deng- Dêng): ئاشێ برنجی، ئامیرێ پویش قوتیێ(ئەو ئامیرێ کو پویشێ برنجی پێ بقوتن دا دندکا سپی ژ قەلپیشکی جودا ببت).

دنگ(Deng): بنێرە: (دند) ـ دەنگێ ڤێککەفتنا دو تشتێن ئاسنی.

دنگالە(Dengale): شیشلتوکێن بەستی، لوبلاق، گلیلە.

دنە(Dene): ئاواز ـ دەنگێ خوەشی و شادی یێ.

دنیدن(Denîden): ب شادی و خوەشحالی برێڤەچوون.

دو(Du): هژمارا (٢)دو.

دو(Duw-Duv): غاردان، بەزین.

دوازدە(De-Duvazde): هژمارا (١٢)دوازدە.

دوازدەهە(Devazdehe): دوازدە گرێ(اثناعشر).

دوال(Deval): کەمەربەند.

دواندن(Devanden): بەزاندن.

دوبارە(Dubarê): دوبارە، دوجارکی.

دو برادران(Du beraderan): ناڤێ دو ستێرایە کو دکەڤنە د جەرگێ «تەرمێ نحێ»دا کو ب عەرەبی دبێژنێ(فرقدان ـ فرقدین).

دوبین(Dubîn): چاڤ ور، چاڤ ویر.

دوپیکر(du pêyker): ناڤێ بورجا سێیێ یە ژ هەر دوازدە بورجێن فەلەکی کو وەکی دو بچیکێن رویسن، ب عەرەبی دبێژنێ (جوزاء).

دوتا(Du ta): دو طا، خوەهر، چەمیای، ڤەچەماندی.

دوچەرخە(Duçerxê): پایسکل.

دوختن(Dûxten): دورین(کاری

دریارێ) ـ دوهتن(دوهتنا گوهانێن گیانەوەرێن شیردەھ).

دوخ چكاد(Dûx çekad): شامی، ئەصلەع، كـەسێ كـو پێـشی یا سەرێ وی موی پێڤە نەبن.

دود(Dûd): دوی، دویكێل.

دودافـــكـــن(Dûd efken): جادووگەر، سێحربەند.

دودخـــانە(Dûdxane-ê): مـــال، بنەمال.

دودمان(Dûdman): مال، بنەمال، خانەدان.

دودە(Dûdê): بنێـــرە «دودمـــان» ـ كـــەرەســـتـــەكێ نەرم و دوهنكیێ رەنگ رەشـە كـو ژ دویكێلێ گـازێ دگـــرن و بكار دئینن بۆ چێكرنا رەنگا و حوبری.

دور(Dûr): دویر(بۆ دەم و جـــهـــا ل كارە).

دوراغ(Dûrax): تـەڕەمـــــــاســت، دەو(دەو یان مـاسـتێ كـو ئاڤا وی هاتبیـتە گـرتن و سپیـاتی ب تنێ مابیت).

دوربل(Dûrbêl): بێ وەفـــــــا و نەراست.

دوربین(Dûrbîn): كەسێ كـو چاڤێ وی تشـتـێـن دویر چێـتـر ژ تشـتـێـن نێزیـك ببینت ـ دویربین(دڕكەیە بۆ كـەسێـن هزر ل پاشـەرۆژێ دكـەن و دویر دنێڕن) ـ دێربینە(ئالاڤەكە كو تشـتێن دویر بۆ دیتنا چاڤا نێزیك دكەت).

دورو(Du rû): دو روی(كـەسێ كـو ئاخــفـتن و كـــریارێن وی نە وەك هـــەڤ بـــن«مـــنـــافـــق») ـــ دو روی(پەڕوك یان هەر تشـتەكێ دی كو بەر و پشتێن وی ژ لایێ نەخش و نیگار و......هتـد ڤە، دگەلێك د جیاواز بن) ـ جورەكێ گولێ یە كو رەخـەكێ وێ سـورە و رەخێ دیتـر زەرە(گولا رەعنا).

دوزخ(Dûzex): جـەهنەم، سـەقـەر، دوزەخ، دوژەھ.

دوزمان(Dûzman): بەنك، دەزی.

دوزنە(Du zenê): زەلامـێ كـــو دو ژن هەبن.

دوزنە(Dûzenê): شـویژن، دەرزیك ـ زیلكێ زركـێـتك و سـتـێنك و پێشی و......هتد.

دوزە(Dûze-ê): قورینجوك.

دوزیـــدن(Dûzîden): دوریـــن(بـــۆ دریارێ).

دوزيستان(Duzîstan): زاراوەكێ گیانەوەرناسییێ يە؛ ئانكو ئەو گیانەوەرێن كو ل دەستپێكا ژیێ خوە د ئاڤێ دا دبۆرینن و پشتی مەزن دبن دهێنە سەر هشكییێ ژی دژین، وەكی: (بەقی).

دوسانیدن(Dusanîden): چەسپاندن(تشتەک ب تشتەكێ دی ڤەنان ب رێكا ستوركێ)ـ خوە ژ كەسەكی حسێب كرن(وەكی ئێک خوە دگەهینتە بنەمالا مەزنەكی یان ئاغایەكی یان شێخەكی و......هتد).

دوست(Dûst): دۆست، هەڤال، یار، بەروڤاژی پەیڤێن(دوژمن و نەیار)ـ ئانكوا حەژێكرنێ ددەت دەمێ دگەل پەیڤەكا دی بهێت، وەكی: (خدادوست = كەسێ كو حەژ خودێ دكەت، خودێپەرێس؛ وطن دوست = كەسێ كو حەژ وەلاتێ خوە بكەت، نشتیمان پەروەر).

دوسیدن(Dûsîden): پێڤە نویسیان، پێڤەمان، پێكڤەمانا دوو تشتان ب پێكڤە.

دوش(Dûş): مل، كۆلّ، پشت ـ شڤێدی(شەڤا بۆری).

دوشا(Dûşa): كەسێ یان كەسا كو گیانەوەرێ شیردەه د دوشیت(لدەڤ مە كوردا ئەم بۆ ژنكا كو پەزی ددۆشت پەیڤا «بێری» بكار دئینین)، هەروەسا هەر گیانەوەرەكێ بهێتە دوهتن.

دوشاب(Doşab): دوشاڤ(دوشاڤا تری، دوشاڤا خورمێ).

دوشادوش(Dûşadûş): مل بمل.

دوشانیدن(Dûşanîden): دوهتن.

دوشمال(Dûşmal): كەفیک ـ خاولی.

دوشنبه(Dûşenbê): سێیەمین رۆژا هەفتییێ، دوشەمبی.

دوشه(Dûşe): زەركا شیری، ئامانێ كو لدەمێ دوهتنێ شیری دكەنێ.

دوشیدن(Dûşîden): دوهتن.

دوشیزه(Dûşîzê): كچ، كچا جەحێل یا نەشویكری.

دوغ(Dûx): ئاڤەماست، دەو.

دوغاب(Dûxab): هەر تشتێ كو دەمێ ئاڤێ بكەنە دناڤ دا وەكی ئاڤەماستێ سپی ببیت، مینا (كلسێ).

دوغلو(Duxulû): جێمک.

دوک(Dûk): تەشی.

دوکارد(Dukard): جەو، مقەسا کو هریا پەزی پێ دبڕن.

دوگـــــان(Dugan): دو، دودانە، دودووە، دوبەرامبەر.

دوگانە(Duganê): هەر تشتێ کو ژ دو تشـتـــا یان دو کــەرەســتـــا پێکهـاتبیت ـ نڤێژا دو رکعەتی، وەکی نڤێژێن سپێدێ و سونەتا.

دوگـــاه(Dugah): ئێک ژ ئاوازێن موزیکا ئیرانی یە.

دول(Dol): دولک، ئامـانێ کـو پێ ئاڤێ ژ بیـــرێ بـکێـــشنە دەر، بعەرەبی دبێژنێ (دلو).

دولاچـنـگ(Dulaçeng): نـاڤـێ جـــۆرەکێ یە ژ جـــۆرێن نۆتێن موزیکێ.

دولە(Dule): توز و عـــەجـــاج ـ کومت، گرک، ئەردێ سەرئەڤراز و سەرنشیڤ ـ چال ـ نالنال، لوبرێنا سە و طوری یا ـ دولک.

دومان(Dûman): تۆفان.

دویدن(Devîden): غـــــاردان، بەزین.

دویست(Duvîst): هـژمـــــــارا (٢٠٠)دوسەد.

دە(Deh): هژمارا (١٠)دەه.

دە(Dêh): گوند.

دهار(Dêhar): شکەفت، نهـــال، شکەنا چیای.

دهاز(Dehaz): هەوار، فـــــریاد، دەنـگـێ نـرڕێـنـێ(وەکـی دەنـگـێ شێری).

دهان(Dehan): دەڤ.

دهـــان درە(Dehan derrê): باووشکێن خەوێ.

دهانـە(Dehanê): وەکـی دەڤـی ـ دەرقـــەدامک، دەر، وەکی: (دەرێ بورکانێ)ـ لغاڤ.

دە پنج(Dehpenc): زێڕێ کو نیڤە ژێ زێڕ بیت و نیـڤـا دیتر سفر یان تشتەکێ دیتر یێ بێ بها بیتن.

دهخـــدا(Dêhxuda): خــــودان و مەزنێ گوندی، کەدخودا.

دەدهی(Dehdehî): زێڕێ تەمــــام عەیار، زێڕێ بێ غش.

دهستان(Dêhêstan): کۆما چەند گوندا کو سەر ب ناحیەکێ ڤە بن.

دهکدە(Dêhkedê): گــــونـدێ بچویک.

دە کـیـا(Dêhkiya): کـەدخـودا، مەزنێ گوندی.

دهل(Duhul): داهۆل.

دهله(Dehle): پر(جسر).

دهن(Dehen): کورتکریا پەیڤا (دهان)، ئانکو دەڤ.

دهناد(Dêhnad): رێکئێخستن و رێزکرن(نظم و ترتیب).

دهیو(Dêhyû): دەڤەر(ناحیه).

دهیوپد(Dêhyûpud): دەڤەردار، رێڤەبەرێ دەڤەرێ.

دی(Dî): دوهی، رۆژا بوری.

دی(Dey): هەیڤا دەهێ یە ژ سالا هەتاڤی و هەیڤا ئێکێ یە ژ وەرزێ زڤستانێ و ناڤێ رۆژا هەشتێ و پازدێ و بیست و سێ یێ ژ هەر هەیڤەکا سالا هەتاڤی یە و ژ بەرکو ناڤێ سێ رۆژان د مەهەکی دا وەک هەڤ بوون و لبەر خەلکی بەرزە دبوو کا بەحسێ کیژان رۆژێ دهێتە کرن ، ئینان ژ بۆ ژێک جیاوازکرنا هەر سێ رۆژا، ناڤێ رۆژا هەشتێ کرن «دیباذر ـ دی به آذر» و ناڤێ رۆژا پازدێ کرن «دی بمهر» و ناڤێ رۆژا بیست و سێ یێ ژی کرن «دیبادین ـ دی بدین».

دیبا(Dîba): جورەکێ پەرۆکێ ئارمویشی یە.

دیباچه(Dîbaçe-ê): پێشگۆتن ـ دێم و روی.

دیبادین(Deybadîn): بنێرە: (دی: Dey).

دیباذر(Deybazer): بنێرە: (دی: Dey).

دی بدین(Dey bêdîn): بنێرە: (دی: Dey).

دی بمهر(Dey bêmêhr): بنێرە: (دی: Dey).

دیبەء خسروی(Dîbeyê Xus-revî): ناڤێ ئێک ژ گەنج یان خزینەیێن هەشتکانە یێن خسرو پەرویزی یە.

دید(Dîd): بەرێخوەدان، لێ نێرین، سەح کرن.

دیدار(Dîdar): دیدار، چاڤ پێکەفتن، هەڤدیتن.

دیدن(Dîden): دیتن، بینین.

دیده(Dîde-ê): چاڤ، بیبیکا چاڤی. کۆما ڤێ پەیڤێ دبیت(دیدگان: Dîdêgan).

دیر(Dîr): دویر، درەنگ، هێدی، دەمێ دویر، (بەروڤاژی پەیڤا «لەز» و پەیڤا «زوی»).

دیرانه(Dîranê): دێرین.
دیرسال(Dîrsal): کەڤن، کەڤنار.
دیرک(Dîrek): ستوینا خیڤەتێ.
دیرند(Dîrend): رۆژگار، دەمێ کو بەراهی و دویماهی نەهەی(دهر).
دیروز(Dîrûz): دوهی، رۆژا بوری. هەروەسا پەیڤا (دینه) ژی لکارە.
دیرین(Dîrîn): دێرین، کەڤن.
دیز(Dîz): رەنگ، رەنگێ هەسپ و هێستـرا، رەنگێ گـەور. بۆ ڤێ ئانکوێ پەیڤێن (دیزه، دیزج، دیزک) ژی لکارن. ـ کەلە(قلعه).
دیزندان(Dîzendan): سێپێکا ئاسنی یا کو مەنجەلێ دادننه سەر.
دیزی(Dîzî): ئامانێ کو ژ ئاخا جێرکا یان بەری هاتبیتە چێکرن.
دیس(Dîs): وەکی، مینا ـ هەڤتا.
دیشب(Dîşeb): شڤێدی، شەڤا بۆری.
دیگ(Dîg): مەنجەل.
دیـگـر(Dîger): دی، دن، وەکـی: (رۆژەک دن، سالا دی، جارا دی).
دیلم(Deylem): ئاسنەکێ قاییمە و ژ بۆ کونکرنا ئەردی یان دیواری یان لڤاندنا تشتێن گران بکار دئینن ـ ناڤێ دەڤەرەکێ یە ل گەیلان ـ خولام، بەنی ـ دەرگەهڤان ـ هەروەسا درکەیە ژ سوپایێ دلێر و شەرکەر.
دیم(Dîm- Dêym): دێم و روی. هەروەسا پەیڤێن (دیمه، دیر) ژی لکارن.
دین(Dêyn): ناڤێ رۆژا بیست و چوارێ یە ژ هەمی هەیڤێن سالا هەتاڤی ـ ناڤێ فریشتەکێ یە.
دیو(Dîv): دێو.
دیوار(Dîvar): دیوار.
دیوانه(Dîvanê): وەکی دێوا ـ بێ ئاقل، دین، شێت.
دیوه(Dîvê): کرمێ ئارمویشی.
دیویسنا(Dîvyesna): د ئاییـنێ زەردەشتی دا ئانکو: کەسێ کو دێوی دپەرێست.
دیه(Dîh): گوند.
دیهـیم(Deyhîm): تانج، کولاڤێ پاشاتیێ.
دیهیم جو(Deyhîm cû): کەسێ کو بزاڤێ بکەت ژ بۆ بدەستڤەئینانا تانج و تەختێن پاشاتیێ.

ذ

ذ(Zal): ژ بلی پەیڤا «ذرخش»، چو پەیڤێن دی د زمانێ فارسی دا نینن کو ب ڤێ تیپێ دەست پێ بکەن، و هەر پەیڤا کو ب بەرچاڤ دکەڤت کو ب ڤێ تیپێ دەستپێکربت یان یا عەرەبی یە، یان ژی یا لێکدایە یان دارشتی یە ژ هەردو زمانێن عەرەبی و فارسی. هەرچەوا بت بلێڤکربا ڤێ تیپێ د زمانێ فارسی دا مینا تیپا (ز: **Z**)ە.

ذبالەدان(Zubalêdan): سەلکا گلێشی.

ذبل(Zebl): کۆدێ کویسەلەی ـ دەسپێکا گەنجاتی یێ.

ذخیرە نهادن(Zexîre ne-haden): پاش قولاچک دانان، تشتەک بۆ رۆژا تەنگاڤیێ هلگرتن.

ذرت(Zurret): گەنمۆک، گەنم شام.

ذرخش(Zurexş): رۆناهی، رۆناکی، رۆشنایی.

ذرەبین(Zerrebîn): هویربین، مەزنکەر(ئالاڤەکێ شویشەیی یە کو تشتێن هویر و بچویک، مەزنتر پێ دهێنە دیتن).

ذرەپرور(Zerre perver): ئەو کەسێ کو مرۆڤێن بێ دەستهەلات پەروەردە بکەت و بگەهینتە پایە و پلەییێن بەرز.

ذکاء(Zuka'): هەتاڤ، خۆر.

ذکر(Zêkr): بیرئینانەڤە ـ سوپاسی ـ دوعا ـ نڤێژ ـ ئاخفتن یان دوعاییێن د بن لێڤان ڤە.

ذلت(Zêllet): زەلیل بوون.

ذمارت(Zemaret): دلێری، ئازایی.

ذنابت(Zênabet): نێزیکاتی،

خزماییني، مرۆڤاهیني.

ذوب کـــــــــردن (Zobkerden): حەلاندن.

ذوق کـردن (Zoqkerden): کـەیف کـــرن، زەوق ژ خـــوە رە چێکرن، گـێـولێ خـوە خـوەشکرن، تام ژ تشتەکی دیتن.

ذوقـنـاک (Zoqnak): ب لـەززەت، ب تام، خوەش، گێول خوەشکەر.

ذیل (Zeyl): دەهمـــــەن، دانـگ ـ خوارێ، بن، ژێر ـ دویلک، دویڤ، کوری و دویماهیا هەر تشتەکی.

ر

ر(Ra- Rê): تیــپــا دوازدێ یە ژ ئەلفابێیا زمانێ فارسی. هندەک جارا دهێـتـە گـوهارتن ب تـیـپـا (ش)، وەکـــی: (انـــگـــاردن = انگاشتن: گــومــان کــرن)، و ل هندەک جـهـێـن دی دبیـتـە (غ)، وەکـی: (کـنـار = کـنـاغ: رەخ، کێلەک، کنار)، هەروەسا دبیـتـە (ل)، وەکی: (سـوراخ = سـولاخ: کون).

را(Ra): نیـشانا بەرکـار«مفـعـول»ی یە و پڕانیـا جـاران دگـەل بەرکـاری دهێت، وەکی: (فــرزین آزاد را زد = فــــەرزینی ئـازاد قـــوتـا) ـ یێ(وەکی دبێژن: یێ فلان کەسی، بۆ نموونە: تورا = یێ تە، مـــالێ تە. این خـــانە تـو را است = ئەڤ خانیە یێ تەیە.).

راخ(Rax): خـەم، کـوڤـان، قـەهر ـ گومان، هزر.

راد(Rad): سەخی، جوامێر ـ دلێر، ئازا ـ زانا. ئەڤ پەیڤـە دگـەل گەلەک پەیڤێن دی دهێت، وەکی: (رادکــــار ـ رادمــــرد ـ رادمـنـش و......هتد).

راز(Raz): نهـێنی، سـر، ئاخـفـتـنا ڤـەشـارتی د دلی دا ـ مـعـمـار، بەننا، کەسێ کو کارێ وی ئاڤاکرنا خانیا بیت.

رازی(Razî): خـــــەلـکـێ بـاژێـرێ «ری».

رازیـــــانـــــە(Razyanê): رزیانک(گـیـایەکێ بێـهن خـوەشە) کو دەرمانسازێن کەڤن گەلەک ئەڤ گــیـــایە بکار دئینان بۆ بەرێن گولچیسکا و هناڤـچوونێ و ئێشا زەرکێ.

رازیـــنـــە(Razînê): دەرەجــک،

پێسترک.

راژ(Raj): کۆما دەخل و دانێ پاقژکری.

راست(Rast): راست(بەروڤاژی پەیڤا «چەپ»)ــ دروست(بەروڤاژی پەیڤا «چەوت»)ـ راست(بەروڤاژی پەیڤا «خوەهر»)ـ راست(بەروڤاژی پەیڤا «درەو»).

راستاد(Rastad): موچە، هەیڤانە، دەرمالە(راتب، مخصصات).

راسو(Rasû): گیانەوەرەکێ وەکی مشکی یە لێ ژ وی مەزنترە و مارا دخوت و لجەم مصری یێن کەڤن پیروزە، ب عەرەبی دبێژنێ(ابن عرس).

راش(Raş): بنێرە: (راژ)ـ ناڤێ جورەکێ دارێ یە.

راغ(Rax): بیابان، دەهمەنا چیای کو ب شینکاتی بیت و هێدی هێدی بەرەف بیابانێ ڤە بچیت.

راک(Rak): پەزێ کویڤی ـ کۆد، ترارکێ کو ژ داری هاتبیتە چێکرن ـ بەنک، دەزی ـ ئێک ژ ئاوازێن موزیکا ئیرانی یە.

راکارە(Rakarê): ژنا دەهمەن پیس، قەحبە.

رام(Ram): ئارام، فێر، هەڤوت: (بۆ نموونە؛ رام کردن: ئارام کرن، فێرکرن، هەڤوت کرن)ـ ناڤێ فریشتەکێ یە د ئایینێ زەردەشتی دا ـ ناڤێ روژا بیست و ئێکێ یە ژ هەر هەیڤەکا سالا هەتاڤی.

رامش(Ramêş): ئارامی، ئاسودەگی، متی و بێ دەنگی ـ سرود و ئاواز ـ شادی و خوەشگوزەرانی.

رامیار(Ramyar): شڤان.

ران(Ran): رەهن، ران، پشکا سلال ژ پیێ مرۆڤی یان گیانەوەری.

راندن(Randen): دەرئێخستن، ژ خوە دویرئێخستن ـ بەزاندن، دانەغار(بۆ هەسپا و...هتد) و هاژۆتن(بۆ ترومبێل و فروکا و......هتد).

رانکی(Ranekî): پالی، پالێف.

رانین(Ranîn): شەلوال.

راوچە(Ravçê): تریێ بێسیرە ـ تریێ بالەتە.

راود(Raved): چەروان، زەڤیەکا بلند کو تێر گیا و شینکاتی و ئاڤ بت، جهێ باش بۆ چەرا گیانەوەرا.

راورا(Ravra): سیخور ـ ژویژی.
راوک(Ravek): ئامانێ کو مەی تێدا دهێته پالاوتن.
راه(Rah): رێ، رێک ـ یاسا، قانون ـ شەنگسته ـ رێباز ـ رێ و رەسم ـ جار، کەرەت، گەر.
راهبەر(Rahber): رێبەر، رێ نیشاندەر.
راه بند(Rahbend): رێگر، دز و جەردەچی.
راه پیما(Rah pêyma): کەسێ کو رێکەکێ دپیڤت، رێڤنگ ـ هەسپ یان هێسترێ کو حێل بچیت و مرۆڤ لێ سوار بیت.
راهتوشە(Rahtûşê): خوارنا رێکێ، ئازوقێ کو رێڤنگ دگەل خوە دبەت دا برێڤە بخوت.
راهدار(Rahdar): زێرەڤانێ رێکێ ـ کەسێ کو باجا رێکێ وەربگرت.
راەراه(Rahrah): خیچ خیچ، گەخ گەخ(پتر بۆ پەرۆکی دهێته بکار ئینان).
راهرو(Rahro): رێڤنگ ـ زاهد ـ مرید ـ کولانکێت د ناڤ خانی یان شکەفتێ یان مزگەفتێن کەڤن دا کو پشکێن ژێک جیاواز پێکڤه گرێبدەت.
راهزن(Rahzen): رێگر، دز و جەردەچی.
راهگان(Rahgan): تشتێ کو مرۆڤ درێکا خوە دا ڤەبینت ـ تشتێ کو مرۆڤ بەلاش و بێ زەحمەت بدەست خوەڤە بێخت، مالێ پفێ.
راهگذر(Rahguzer): رێبار(کەسێ کو د رێکەکێ را ببۆرت)ـ رێڤنگ.
راهگذر(Rahêguzer): رێکا کو رێڤنگ تێرا دبوریت.
راهنما(Rahnuma): رێ نیشاندەر، رێبەر، پێشەوا ـ نەخشە یان هەر تشتەکێ دی کو مرۆڤ ب رێکا وێ بگەهتە مەخسەدا خوە.
راهوار(Rahvar): رەهوان، هەسپ یان هێسترێ کو حێل بچیت.
راهوارە(Rahvarê): خەلات(هدیە).
راهوی(Rahuvî): ناڤێ ئێک ژ ئاهەنگێن موزیکا ئیرانی یە.
رایکا(Rayka): کورک ـ کورکێ جوان و دەلال ـ خوەشتڤی.

رایگان(Raygan): بنێره: (راهگان).

ربوخه(Rebûxe): خوەشی، ئەو تام و خوەشی یا کو بۆ مرۆڤی دەست ددەت لدەمێ گوهنێلییێ، کەسێ کو لدەمێ گوهنێلییێ هەست ب کەیف و خوەشییێ بکەت. د زمانێ عەرەبی دا پەیڤا (ربوخ) هەیە و بۆ وێ ژنێ دهێتە گۆتن یا کو لدەمێ گوهنێلییێ ژ هوش بچیت و های لخوە نەمینیت.

رتبیل(Retbîl): ناڤێ کو د کەڤن دا دگوتنە شاهێن (سند ـ کابل).

رجه(Rece-ê): رستا کو جلکا بسەر دادەن دا زوها ببن، هەروەسا ئەو کنفێ کو بەننا بکار دئینت لدەمێ دانانا دیوارێن ئاڤاهیا.

رچک(Reçek): بایێ ب دەنگ یێ کو ژ حەفکێ دەردکەڤیت. پەیڤێن (رجک، رجغک، آروغ) ژی لکارن.

رخ(Rux): روی، روخسار ـ رەخ، ئال، لا.

رخ(Rex): شکەن، دەرز، کەلشت.

رخبین(Rexbîn- Rêxbîn): لورک ـ کەشک ـ دەو.

رخت(Rext): جل و بەرگ، هەر تشتێ کو بکەیە بەرخوە.

رخسار(Ruxsar): روی، روخسار.

رخش(Rexş): رۆناهی، تیشک، تیروژک ـ رەنگێ سۆر و سپی د ناڤێکدا ـ هەسپێ رەسەن ـ ناڤێ هەسپێ روستەمێ پەهلەوان بوو.

رخشا(Rexşa): رۆناهی، رەوشەن.

رخشان(Rexşan): بنێره: (رخشا).

رخشیدن(Rexşîden): رۆناهی دان، تیروژک ڤەدان.

رخنه(Rexnê): کون، شکەن، دەرز، کەلشت.

رخنه(Ruxne): کاغەز، پەڕک.

رخنەجو(Rexnê cû): کەسێ کو چارەیەکێ بۆ کارەکێ دژوار و ب زەحمەت ڤەبینت.

رخیدن(Rexîden): توند نەفەس کێشان، ڤەکیان(دەمێ مرۆڤ بکەتە غار یان تشتەکێ گران هەلگریت دێ ئەڤ حالەتە لدەڤ دەست دەت، هەروەسا مە د کوردییێ دا بۆ گیانەوەران ژی ئەڤ پەیڤە یا هەی، بۆ نموونە دەمێ کو سە ڤەدکێت).

رد(Red): نیشان و شوین دەوس، شوین پێ ـ دلاوەر، دلێر، ئازا ـ زانا، تێگەهشتی.
رده(Rede-ê): رێز(صف).
رز(Rez): رەز(باغێ تری)ـ تری ـ دارمێو.
رزبان(Rezban): رەزڤان، کەسێ کو چاڤدێری و سەرەگوهی یا رەزی دکەت.
رزبر(Rezbur): داسا بچویک کو چەقێن زێدەبیێن دارمێوێ پێ دبرن، ئالاڤێ کو بۆ کەزاختنا مێوێ بکار دئینن.
رزبن(Rezbun): دارمێو.
رزد(Rezd): پڕخور، ب خوارە، هەڤدەلۆش، یێ کو گەلەک تشتا بخوت.
رزم(Rezm): شەڕ، جەنگ.
رزمگاه(Rezmgah): مەیدانا شەڕی، جهێ شەری.
رزوان(Rezvan): بنێرە: (رزبان).
رزیدن(Rezîden): رەنگ کرن، رەنگ کرنا پەروکا یان جلکا.
رژد(Rejd): بنێرە: (رزد).
رژه(Rêjê): بنێرە: (رده)ـ بۆرینا رێزێن رێکخستی یێن سەربازا ل بەرامبەر شاهی یان ئێک ژ فەرماندێن مەزنێن لەشکەری(مسیرة عسكرية).
رس(Rus): ئاخا (رس)، ئاخ سۆرکا تایبەت کو جێرک و گوزک و گولدانکا و...... ژێ چێدکەن ـ پڕخور، ب خوارە، هەڤدەلوش.
رسا(Resa): گەهشتی(بالغ)ـ گەلەک، مشە ـ ب ژیر، ب عاقل.
رساندن(Resanden): گەهاندن.
رسانه(Resane-ê): گەهینەر، هەر تشتێ کو ئاخفتنەکێ یان دەنگوباسا بگەهینتە مرۆڤی وەکی رادیو، تەلەڤزیون و رۆژنامە ـ کول و کوڤان، خەم.
رست(Rust): بنێرە: (رس)ـ رەق، دژوار، موکوم، ئازا.
رستاخیز(Restaxîz): رابوونەڤە(قيامة).
رستاد(Restad): موچە، هەیڤانە، دەرمالە.
رستار(Restar): ئازاد، رەها.
رستگار(Restgar): بنێرە: (رستار).
رستم(Rustem): کەلەخ مەزن، بالا بلند، ب هێز ـ مەزنترین

پەهلەوانێ داستانێن ئیرانی یە.
رستن(Resten): ئازاد بوون، رەهابوون، رزگار بوون، ژ تەنگاڤیا خلاس بوون.
رستن(Rusten): سەرهلینان، شین بوون(مەبەست ژێ شین بوونا گیایە، دەمێ کو ژ نوی سەر ژ ئاخێ دەردئینت).
رستە(Reste): بنێرە: (ردە).
رستەهم(Rustehm): بنێرە: (رستم).
رستی(Rustî): رەحەتی، ئاسودەگی ـ دلێری ـ باهر، پشک.
رسد(Resed): دەستە، کۆمەکا مرۆڤا کو پێکڤە ب کارەکی رابن ـ باهر، پشک(حصە).
رسمان(Rêsman): وەریس، کنف.
رسوا(Rusva): رسوا، کەسێ کو کارێ وی یێ کرێت بەلی ببیت و ل نک خەلکی هەتکا وی بچیت.
رسیدن(Resîden): هاتن، گەهشتن(وەکی ئێک بگەهیتە بنەجهەکێ) ـ کامل بوون، گەهشتن(وەکی گەهشتنا فێقی).
رش(Reş): یەکا پیڤانێ یە کو ئەو ژی ژ سەرێ تلا ناڤیجە تا بنێ ئەنیشکێ ـ کومت، گر، مل ـ هەسپێ ناڤدارێ روستەمێ پەهلەوان ـ بنێرە (رشن).
رشت(Reşt): ئاخ یان گلێش و قرش و قالێن هاڤێتنێ، هەروەسا بۆ تشتێن قاف و قول و خەسپال ژی دهێتە گوتن.
رشتن(Rêşten): رێسان.
رشتە(Rêştê): بەنک، وەریس، کنف، هەر تشتێ کو هاتبیتە رێسان ـ رژدە ـ زاراوەکێ پەروەردێ یە، ئانکو؛ پشک، پشکێن خواندنێ، وەکی: (پشکا پیشەسازی، پشکا زانستی و پشکا......هتد).
رەشک(Reşk): حەسویداهی ـ غیرەت(مرۆڤەکێ ب غیرەت بیت بۆ ناموسا خوە).
رشک(Rêşk): هێکێت پێشکا.
رشمە(Rêşmê): کنفێ زراڤ.
رشمیز(Reşmîz): جورەکێ مێریانە.
رشن(Reşn): دادگەر، عادل ـ فریشتا دادگەریێ د ئایینێ زەردەشتیان دا ـ ناڤێ رۆژا هەژدێ یە ژ هەر هەیڤەکا سالا هەتاڤی ـ

گر، مل، کومت.

رفتن(Reften): چوٚن، کـوٚچ کـرن، بوٚرین.

رفتن(Ruften): پاقژکرن، مالشتن، گێسک کرن.

رفـوشـه(Refûşe): یاری، ترانه ـ گونەهـ، سەرپێچی، بێ ئەمری.

رفیده(Refîde): خانکێ نانی.

رک(Ruk): دەق و دەق، راست و بێ پەردە و بێ ترس(صریح).

رک(Rek): ئاخفتنا د بن لێڤانڤه.

رکاشه(Rukaşe): سیخور.

رکـو(Rekû- Rukû): پەڕوک یان جلکێ کـەڤن بووی ـ ریتـالێن پەڕوکی.

رکـیـدن(Rekîden): دگـەل خـوە ئاخفتن یان ئاخفتنا د بن لێڤانڤه ژ بەر زێدەهیا قەهرێ و دلتەنگیێ.

رگ(Reg): رهێـن خـوینێ د ناڤ لەشی دا. د زمـانێ فـارسی دا ئەو رهێن کـو خوینێ ژ دلی دگەهیننه ئـەندامـێـن دی یـێـن لـەشی دبێژنێ(سرخ رگ) و ئەو رهێن کو خوینێ ژ ئەنداما ڤەدگەریننەڤە دلی دبێـژنێ (سـیـاهرگ) و ئەو رهێن زێدە زراڤ ژی دبێژنێ (مویرگ).

رگـبـار(Regbar): تەڤـیـا بارانـێ ـ صـەلی(د گـوللەبارانکرنـێ دا بکار دهێت دەمێ دبێـژن: فـلان کـەسی صەلی یەکا گوللا لێ رەشاند).

رگــو(Regû- Rugû): بنێــره: (رکو).

رگـه(Regê): هەر تشـتـەکێ وەکی رهـێ(دنـاڤ بـەلـگـێ دارێ، یـان داری بخـوە یان ژی بەری دا)بت ـ رهـ و ریشال، کنێت، نەژاد.

رم(Rem): تـرس و رەڤ، رەڤـین ژ بەر ترسێ ـ کـوٚمـا چارپێ یێن وەکی: (پەز، بزن، چێل و گـول و......هتد، کو مە د زمانێ کوردی دا بـوٚ هەر جـــوٚرەکی ژ ڤـــان گیانەوەران ناڤەکێ تایبەت هەیە، وەکی: پەز؛ بوٚ پەز و بەزنا دهێـتـه گوٚتن، گاران؛ بوٚ چێل و گولا و ل هندەک جـهـا بوٚ دەوارا ژ دهێـتـه گـوٚتن، رەڤـده: بوٚ گـورگـا دهێـتـه گــوٚتـن و......هتـد)ـ دەسـتـەک، کوٚمەڵه.

رم(Rêm): عەداڤ، کێم.

رم(Rum-Rem): دناڤ دەڤـی دا، دوٚرماندوٚری دەڤی، هوندرێ دەڤی.

رم(Rum): مــوێ شــەرمگەهێ،

ریڤ(مـــویێ کـــو لدۆرمـــاندۆری ئامـیـریێ گـوهنێلیێ ژن و زەلامـا دهێت). هەروەسـا پەیڤـێن(روم، رومـــــە، رنب، رنبـــــە، رمگان، رمکان، برمگان، زمگان، مـــوی زهار) ژی لکارن.

رمــــارم(Remarem): دەســـتـــە دەستـە، کۆم کۆم ـ لدویڤ ئێک ـ جوراوجور ـ بەرامبەر، روی بروی.

رمان(Reman): رەڤۆک، ترسنوک، کولافە.

رماندن(Remanden): ترساندن، جنقـــاندن، بزداندن(مـــرۆڤ ژ نـشـکـەکی ڤـــــــە ئـێـکـی یـان گـیـانەوەرەکی بـتـرسـینیت و ژ ئەگـەریێ وێ ترسێ ئەو مـرۆڤ یان ئەو گـــیـــانەوەر ژ بەر مـــرۆڤی برەڤیت).

رمـبـاندن(Rumbanden): خـراب کرن، هەرفاندن.

رمـبـیـدن(Rumbîden): خـراب بوون، هەرفتن.

رمـژک(Remjek): حـولیـسـانک تەحیـسـانک(جـهـەک کـو ژ سـلال بەرەڤ خـواریێ حـولی بت و مـرۆڤ بکارت خـوە پێـدا بخـوشـینت) ـ گونەهـ، ب سەرداچوون.

رمکی(Remekî): گـیـانەوەریێ کـو زوی بڤەجنقیت و برەڤیت.

رمگا(Remga): ماهین.

رمو(Remû): بنێرە: (رمکی).

رموک(Remûk): بنێرە: (رمکی).

رمـە(Remê): کـۆمـەکـا چارپێ یا وەکی: (پەز، بزن، چێل و گـــول و......هتد/بنێرە: رم) ـ دەستەک، کۆمەڵە.

رمیار(Remyar): شڤان ـ گاڤان.

رمـیـدن(Remîden): ترسین، ژێ رەڤین.

رنج(Renc): رەنج، دەرد، ئـــازار، زەحمەت، وەستیان.

رنجـــــال(Rencal): خـــــوارن، خواردەمەنی، خوراک.

رنجـاندن(Rencanden): ئازاردان ـ قەهراندن، تۆرەکرن ـ وەستاندن.

رنج بـاریــک(Rencê barîk): ئێشا (سل، سلله).

رنجـبـر(Rencber): رێنجـبـەر، زەحمەتکێش، کارگەر.

رنجـــور(Rencûr): ئـازاردیـتـی، خەمگین، نەساخ، نەخوەش.

رنجـیـدن(Rencîden): دلتـەنـگ

بوون، مەلویل بوون، قەهرین.

رند(Rênd): زیرەک، نەترس، حیلەکەر، کەسێ کو ب هشیاری و زیرەکیا خوە بسەر راز و ئەسرارێن خەلکی هل ببیت ـ د زاراوێ صوفی یاتییێ دا بۆ وی کەسی دهێتە گوتن یێ کو د(باطن)ێ خوە دا پاقژتر و خوەپاریزتر بت ژ (ظاهر)ێ خوە.

رند(Rend): هویرکێ داری(نشارة الخشب).

رندە(Rende): رەندەش(ئالاڤەکێ دارتاشییێ یە بو حولیکرنا داری بکار دهێت).

رندیدن(Rendîden): رەندەش کرن، تراشین و حولیکرنا داری ـ سەلخاندن.

رنگ(Reng): رەنگ(لون) ـ سوود، مفا ـ حیله، فێل، فریو ـ جلکێ دەرویشا ـ حێشترێ تۆڤی ـ بزنا کویڤی.

رنگ(Rêng): مۆزیک، ئاهەنگا خوەشی هلێخ، ئاهەنگێن داوەت و سەمایا.

رنگارنگ(Rengareng): رەنگین، جوراوجور.

رنگرز(Rengrez): خەمبەدار، خمدار، خندار(کەسێ کو کارێ وی رەنگ کرنا بەنک و پەڕوک و جلکا بیت)ـ وەرزێ پاییزێ.

رنگریز(Rengrîz): خەمبەدار، خمدار، خندار.

رنگی(Rengî): رەنگین.

رنگین(Rengîn): رەنگین.

رنگین کمان(Rengîn keman): کەسکوسور، کەسکوئالا(قوس قزح).

رو(Rû): روی، روخسار، دێم ـ روی، ئالێ ب سەرڤە یان ژ دەرڤە یێ هەر تشتەکی(بەروڤاژی پشت)ـ سەبەب، وەکی: (از این رو = لەورا، ژ بەر ڤێ چەندێ).

روا(Reva): تشتەکێ رون وەکی ئاڤێ کو د حالەتێ چوونێ دا بت(جاری) ـ رەنگە، چێدبیت(ممکن، جایز) ـ شایان، هەژی، بسەرڤە، لایق.

روال(Reval): شێواز. ئەڤ پەیڤە یا نوی یە و ل ڤێ داویێ دناڤ زمانێ فارسی دا زێدەبوویە.

روان(Revan): گیان(هندەک دبێژن «روان» تایبەت بۆ مرۆڤا دهێتە

بکارئینان و بۆ گیانەوەرا (حیوان) پێدڤی یە پەیڤا «جان» بکار بهێت، ژ بەر کو «جان» پویچ دبیت و دچیت لێ «روان» دمینیت.. هندەکێن دی دبێژن چو جیاوازی لناڤبەرا هەردووان دا نینە و پەیڤا «روان» بۆ گیانەوەرا ژی بکار دئینن.) ـ هەگەر پەیڤەک یان کارەک دگەل بێت ئانکوێن ژێک جودا ددەت، وەکی: (آب روان: ئاڤا ڤەرێژ، ئاڤا رەوان ـ طبع روان: گێولێ کو ب ساناهی هوزانا بڤەهینت ـ شعر روان: هوزانا کو تێگەهشتنا وێ چ کوسپ و تەگەرە تێدا نەبن بۆ خواندەڤای یان گوهداری ـ روان کردن: ژ بەرکرن «مەبەست ژێ ژبەرکرنا وانانە»).

روانخواه (Revanxah): گەدا، گەدایی.

رواندار (Rû endaz): هەر تشتێ کو لدەمێ نڤستنێ ب خوە دادەن، وەکی لحێف و بەتانی و......هتد.

رواندن (Revanden): ب رێ کرن، ڤرێکرن ـ ڤەرژاندن، رەوان کرن.

روان شاد (Revan şad): پەیڤا رێزلێگرتنێ یە بۆ کەسێ مری، هەر وەکی د کوردی دا دبێژن: (خودێ لێ خوەش بووی، خودێ ژێ رازی، رەحمەتی).

روانکاو (Revankav): پزیشکێ دەروونی.

روانکاوی (Revankavî): زاراوەکێ زانستێ دەروونی یە (پسیکانالیز)، کو ئێک ژ شێوازێن ڤەدیتنا چارەسەریێ یە بۆ ئێشێن دەروونی.

رواه (Revah): زادێ ئێخسیرا، خوارنا زیندانیا.

روبارو (Rûbarû): روی ب روی.

روباره (Rûbare): کەڤا کو ب سەر کەرەستێن حەلاندی، مینا ئاسنی دکەڤیت.

روباه (Rûbah): رویڤی.

روباه ترکی (Rûbahê turkî): سیخور.

روبر (Rûbur): نموونە.

روبراه (Rûbêrah): ئامادە بۆ ب رێکەفتنێ، بەرهەڤ بۆ کارکرنێ، ئامادەبوون بۆ سەفەرێ.

روبرو (Rûbêrû): روی ب روی.

روبند (Rûbend): خێلی،

پۆشی(پەڕوکەکێ سپی یان رەش کو دکەڤن دا ژنکا ب سەر رویێن خوە دا دئینانەخوار).

روبە(Rûbeh): کورتکریا پەیڤا (روباه)، ئانکو: رویڤی.

روبەهانە(Rûbehanê): حیلەکەرانە، فێلبازانە ـ وەکی رویڤی فێلباز و حیلەکەر.

روبهەک(Rûbehek): کورتکریا پەیڤا (روباه)، ئانکو: رویڤی ـ رویڤیێ بچویک، تێشکێ رویڤی.

روبیان(Rûbîyan): کولیا دەریایی(جراد البحر).

روبیدن(Rûbîden): پاقژکرن، رامالین، گێسک کرن، مالشتن.

روتافتن(Rûtaften): روی لێ وەرگێران، پشت دانە تشتەکی ـ رەڤین و فیرارکرن.

رود(Rûd): رۆ، رویبار ـ ژەه(ژەها کڤانێ) ـ تێلە یان ژەها سازێ ـ زاروک، بچویک(چ کوڕ بت یان کچ)ـ رویس، تازی ـ مریشک یان هەر فرندەکێ ڤەڕیچکاندی ـ پەز و بزنێن کو هری و مویێن وان هاتبنە برین.

روداد(Rûdad): رویدان، ئەو تشتێ کو هاتیە رویدان(حادثة، واقعة).

رودبار(Rûdbar): رۆ، رویبار.

رودخانە(Rûdxanê): ئەو جهێ کو رۆ(رویبار) تێڕا دبۆریت.

رودزن(Rûdzen): سازژەن(کەسێ کو سازێ«ئامیرێ موزیکی» دژەنیت).

رودک(Rûdek): کوڕک، کوڕکوک ـ پشیکا کویڤی(گیانەوەرەکێ درندەیە وەکی پلنگی و هندی سەیە، ب عەرەبی دبێژنێ«وشق»).

رودگر(Rûdger): کەسێ کو تێلێن سازێ یان ژەهێن کڤانێ چێدکەت.

رودل(Rûdêl): پڕبوونا عویرکی، قەڤزی کو تووشبووی پێدڤی ب دەرمان یان خوارنێن هناڤ نەرمکەر دبت(امساک).

رودلاخ(Rûdlax): جهێ کو چەند رویبارەک تێڕا ببۆرن.

رودە(Rûdê): رویڤیک ـ مریشک یان هەر فرندەکێ ڤەڕیچکاندی ـ پەز و بزنێن کو هری و مویێن وان هاتبنە برین ـ دارا بەلگ لێ وەریای.

رودەدراز(Rûdê dêraz): دڕکەیە ژ مرۆڤێ پڕبێژ.

روز(Rûz): رۆژ(هەر ژ رۆژهەلاتنێ تا رۆژئاڤابوونێ) ـ وەخت و دەم.

روزافکن(Rûzefken): تایا کو رۆژەکێ بێتە مرۆڤی و رۆژەکێ نەء.

روزان(Rûzan): کۆمکریا پەیڤا (روز)، ئانکو: رۆژان. هەروەسا (روزها) ژی لکارە.

روزانە(Rûzanê): هەر رۆژ، رۆژانە، رۆژ ب رۆژ ـ رزق یان ئەو خوارنا کو مرۆڤ تێرا رۆژێ بدەست خوەڤە بینیت.

روزبان(Rûzban): دەرگەهڤان.

روزگار(Rûzgar): دنیا، گێتی ـ رۆژگار، زەمانە ـ دەم، وەخت ـ ئێڤار ـ وەرز، مەوسم.

روزمە(Rûzmeh): حسابا رۆژ و هەیڤ و سالێ(تاریخ).

روزنامە(Rûznamê): رۆژنامە(جریدة) ـ دەفتەرکا کو بازرگان حساباتێن خوە یێن رۆژانە تێدا دنڤیسن.

روزنامەنگار(Rûznamênêgar): رۆژنامەنڤیس، رۆژنامەڤان.

روزە(Rûzê): رۆژی(صوم)، رۆژی ل سالا دووێ کۆچی لسەر موسلمانا واجب بویە و پێدڤی یە ل هەیڤا (رمضان)ێ مرۆڤێ موسلمان ب رۆژی بیت و بەری هینگێ هەر هەیڤ سێ روژا ب رۆژی دبوون ئەو ژی روژێن (١٣، ١٤، ١٥) بوون ژ هەر مەهەکێ کو دگوتنێ (ایام البیض).

روزی(Rûzî): خوارنا کو تێرا وێ رۆژا کو مرۆڤ تێدا بکەت ـ باهر، پشک.

روسپی(Rûsepî): ژنکا دەهمەن پیس، قەحبە.

روسپی بارە(Rûsepî barê): زەلامێ زناکەر، زەلامێ کو نێزیکی یا گوهنێلییێ دگەل ژنکێن قەحبە دکەت.

روسپی زادە(Rûsepî zadê): بیژی.

روستا(Rûsta): گوند.

روسترە(Rûsuture-ê): خاولی، هەر پارچەکا پەڕوکی کو مرۆڤ سەر و چاڤا پێ زوها بکەت.

روش(Revêş): چوون ـ تەرز، شێواز(اسلوب).

روش(Roş): رۆناهی، رۆناک.
روشا(Roşa): بنێره: (روشن).
روشن(Roşen): رۆناهی، رۆناک، رەوشەن، گەش ـ خوەیا، دیار، ئاشکەرا.
روشنا(Roşena): تیشک، تیروژک، نویرهە، گوری.
روشنان(Roşenan): تشتێن کو دتەییسن(وەکی ستێرا).
روشنایی(Roşenayî): رۆناکی، رۆناهیاتی(بەروڤاژی پەیڤا «تاریاتی»یێ).
روغن(Roxen): دوهن.
روفتن(Roften): مالشتن، گێسک کرن.
روم(Rom): رێڤ(مویێن شەرمگەهێ ـ مویێن دۆرماندۆری ئامیرێن گوهنێلیێن زەلامی و ژنکێ).
رومال(Rûmal): دەستمال یان هەر پەرۆکەکێ کو دەست و روی یا پێ پاقژ بکەن.
رون(Reven): ئەزموون.
روند(Revend): شێواز، تەرز.
رونما(Rûnuma): سەرسبەحی (خەلاتێ کو داوەتی ددەنە بیک و زاڤا)ـ سەرپێچک(خەلاتێ کو دبەنە سەرێ نوبزادەی).
روهنی(Rûhênî): پیلا ـ شیرێ کو ژ پیلای هاتبیتە چێکرن.
رویا(Rûya): رووەک.
رویارو(Rûyarû): روی ب روی.
رویاندن(Rûyanden): رواندن، شینکرن(چاڤدێری و سەرەگوهی یا تۆڤێ چاندی کرن تا کو شین ببیت).
رویداد(Rûydad): بنێره: (روداد).
روی زرد(Rûyzerd): شەرمکری، رەنگ و روی قولپی ژ شەرما.
رویگر(Rûyger): سەففار(صفّار).
رویه(Rûyê): روی، رەخێ ژ دەرڤە ژ هەر تشتەکی.
روی هم(Rûyê hem): لسەرێک، ڤێکرا(جمعاً، کلاً).
روییدن(Rûyîden): شین بوون (مەبەست ژێ شین بوونا گیا و شینکاتیایە).
رویین(Rûyîn): دڕکەیە ژ تشتێن رەق و موکوم.
رویین تن(Rûyîn ten): ب هێز و زاخ ـ نازناڤێ «ئسفەندیار»ی یە د

شەهناما فردەوسی دا.

روویین خم(Rûyîn xum): داهۆل.

رە(Reh): کورتکریا پەیڤا (راه): رێ، رێک ـ جار، کەڕەت ـ رێ و رەسم، رێباز ـ ئاواز.

رها(Reha): ئازاد، سەربخوە.

رهاندن(Rehanden): ئازادکرن، رزگارکرن.

رهاوی(Rehavî): ئاوازەکا موزیکا ئیرانی یە.

رهایش(Rehayêş): ئازادبوون، رزگار بوون.

رهبان(Rehban): زێرەڤانێ رێکێ ـ کەسێ کو ژ مەزناهی یا خودێ زێدە بترسییێت.

رهبان(Ruhban): خودێناس و عیبادەتکەرێ ئولێ مەسیحی، کەسێ کو د دێرێ ڤە دروینت و ب عیبادەتی مژویل دبت.

رهبر(Rehber): رێبەر، پێشەوا، رێ نیشاندەر.

رە بردن(Reh burden): ڤەدیتن یان بسەرهلبوونا تشتەکی یان رێکەکێ یان چارەیەکێ.

رە بسیج(Reh besîc): رێڤنگ، سەفرەکەر.

رهبە(Rehbe): ترس، سەهم.

رە پیما(Rehpêyma): کەسێ کو رێکەکێ دپیڤت، رێڤنگ ـ هەسپ یان هێستری کو حێل بچیت و مرۆڤ لێ سوار بیت.

رە توشە(Rehtûşê): خوارنا رێکێ، ئازوقێ کو رێڤنگ دگەل خوە دبەت دا برێڤە بخوت.

رهرو(Rehro): رێڤنگ ـ زاهد ـ مرید ـ کولانکێت د ناڤ خانی یان شکەفتێ یان مزگەفتێن کەڤن دا کو پشکێن ژێک جیاواز پێکڤە گرێبدەت.

رهزن(Rehzen): دز، جەردەچی، رێگر.

رەگو(Rehgû): سترانبێژ.

رهگیر(Rehgîr): رێگر، دز، جەردەچی ـ رێڤنگ، گەریدە.

رهن(Rehn): گرەو، تشتەک ل نک کەسەکی ب گرەو دانان، دەمێ کەسەک مەبلەغەکێ پارەی قەر بکەت دڤێت بەرامبەر وی پارەی تشتەکی ب هەمان بها بدانیتە نک خودانێ پارەی و چ گاڤا قەرێ خوە زڤراندەڤە دێ وی تشتێ کو ب گرەو ل نک خودانێ پارەی

داناى ژى وەرگریتەڤە.
رهنما(Rehnema): رێ نیشاندەر.
رهنمـــون(Rehnemûn): بنێـــرە: (رهنما).
رهو(Rehû): رێبـاز ـ شـەنگسـتـە ـ هەروەسا دبێژن ناڤێ وى چیایە یێ کو (ئادەم) لسەر روینشتى پشتى کو ژ بەهشتێ هاتیە دویرئێخستن.
رهى(Rehî): رێڤـنـگ ـ خـــولام ـ بەنى، عەڤد.
رهیاب(Rehyab): کەسێ کو رێکێ ڤەبینتەڤە ـ کەسێ کو رێکەکا تازە یان رێبــازەکــا نوى بدانت ژ بۆ ئەنجامدانا کارەکى.
رهیـــــدن(Rehîden): ئازادبوون، رزگاربوون.
رهیق(Rehîq): مەى، عەرەق.
رهینە(Rehîne): بنێرە: (رهن).
ریاست(Riyaset): سـەرۆک بـوون، ســـەروەرى کــــرن ـ ســـەروەرى، سەردارى، مەزنى، فەرمانرەوایى.
ریاضت(Riyazet): هەڤـــۆتکرنا جانى هەسپى و رێڤەچۆن نیشا دان ـ وەرزش کــــرن ـ وەک زاراوەکێ صوفیاتى، ئانکو: خوە لبەر رەنج و وەستیـانێ گرتن ل پێناڤ پالاوتنا نەفسێ و بدەستڤە ئینانا سنجێن قەنج ـ خوە ڤەدەرکرن ژ بۆ هزرکرن و عیبادەتى.
ریاکار(Riyakar): دو رِوى، کەسێ کـو ب سـەرڤـە وەسـا خـوە نیـشـان بدەت کـو یێ کارێن قـەنج دکەت و دەهمەن پاقژە و دبنڤە بەرۆڤاژى ڤێ چەندێ بت.
ریال(Rêyal- Riyal): ناڤێ پارێ ئیــرانێ یە و د کـەڤن دا دگـوتنێ (قران: Qêran)، کو هەر ریالەک بەرامبەرى سەد دینارانە و هەر دەه ریال دبنە ئێک تومان.
ریچـار(Rîçar): مــرەبا ـ ریچـــول، ریچال ـ ئاخفتنێن پویچ و بێهودە.
ریخ(Rîx): ریخ، گوى.
ریخت(Rîxt): بەژن و بال.
ریختن(Rîxten): پـەلاتەکـــــــرن، بەلاڤکرن ـ رشتن.
ریدک(Rîdek): کورک، کورِکوک.
ریدن(Rîden): ریتن، تارەت کرن.
ریز(Rîz): هویر، بچـویـک، گـەلەک بچویک ـ چپک ـ قـورچ ـ پەیالە ـ ئارەزوو، مراد.
ریزابە(Rîzabê): ئاڤا کو ژ جهەکى یان جـــۆوەکێ یان رۆوەکێ برێژتە

سەر رووبیارەکی.

ریزان(Rîzan): ڕێژ، وەکی: (اشک ریـزان: رونـدک ڕێـژ، بەرگ ریـزان: وەرزێ بەلگ کەفنێ(پاییز)).

ریزە(Rîzê): هویر، بچویک.

ریزیدن(Rîzîden): رشتن.

ریژ(Rîj): ئەردێ پڕ گـرک ـ ئارەزوو، مراد ـ گێول.

ریس(Rîs): بەنک، دەزی.

ریستن(Rîsten): بنێرە: (ریدن).

ریسمان(Rîsman): وەریس، کنف.

ریسـیـدن(Rîsîden): رێسـان، ڤەهاندن.

ریـش(Rîş): ریـه، ڕدێـن ـ برین(جرح).

ریش کـاو(Rîşkav): هەبلە، بێ فەهم ـ ئەحمەق.

ریشو(Rîşû): ریه درێژ.

ریشور(Rîşûr): بنێرە: (ریشو).

ریشە(Rîşê): رە و ریشال(مەبەست ژێ رە و ریشالێن دار و گیاینە).

ریشـیـدن(Rîşîden): زیڤـال زیڤـال بـوون، پـرت پـرت بـوون، بـریـن لـێ دیار بوون ـ رشتن، پێـداکـرن، رەشاندن.

ریغ(Rîx): دەهمەنا چیای ـ بیابان ـ دوژمنی، کینە، نەفرەت.

ریغـال(Rîxal): پەیالە یان جـامـا مەی ڤەخوارنێ.

ریکا(Rîka): بنێرە: (رایکا).

ریکاشە(Rîkaşê): سیخور.

ریگ(Rîg): خش بەرک، بەرکـێت هویر، خیز.

ریم(Rîm): کـێم و عـەداڤ ـ قـرێژ و قیڤار.

ریمن(Rîmen): فـێلباز، حیلەکەر ـ کیندار.

ریمە(Rîme-ê): کنیشتێ چاڤی.

ریو(Rîv): فێل، حیلە.

ریواس(Rîvas): بنێـرە: (ریـو)ـ رێڤاس.

ریوە(Rîve): گـر، مل، کـومت ـ بنێرە: (ریو).

ژ

ژ(Za): تیپا سێزدێ یە ژ ئەلفابێیا زمانێ فارسی. هندەک جارا دهێتە گـوهارتن ب تیـپـا (ج)، وەکی: (ارز = ارج: بهـــــا، قـــــەدر و قـیـمـەت)، و هندەک جارا دبیـتـە (غ)، وەکی: (فـــروز = فـــروغ: روناکی).

ژائو(Za'û): ژنکا کو ژ نوی خوەدێ بچـــویکەک دابیـــتێ(ژنکا کـــو د رۆژێن دەســتـپـێکێ دا بت پشـتی بچویک بوونێ).

ژاب(Zab): ئاڤ زهـ ـ کانی ـ رێکا کـو ئاڤ تێـرا دبوریت ـ سـالوخ و خەسلەت.

ژابل(Zabul): نـاڤێ ئـاوازەکــــا مـوزیکا ئیـرانی یە، پارچەیەکـە ژ موزیکا چارگاه.

ژابلســـتــــانی(Zabulêstanî): خەلکێ باژێرێ زابلستان(کو ناڤێ کەڤنێ سیستانێ بوو).

ژاج(Zac): ژنا کـو بچـویک ببـیت هەتا حـــەفت روژێن وێ تمام دبن دبێـژنێ زاج(مـە پەیڤـەکا نێـزیکی ڤێ پەیڤێ ب زمـانێ کـوردی یا هەی، کو ئەو ژی پەیڤا «زاک»ە، و «زاک» ژی ئەو شـیـرە کـو هەر ژ پشـتی بوونێ ژ گـوهانێن دەیکێ یان مـاکێ دەردکـەڤـیت.. ئەڤ پەیڤـە بۆ مـرۆڤ و گـیـانەوەران هەردووان بکار دهێت).

ژاج سـور(Zac sûr): رۆژا کـو ژنکا بچـویک بووی دچیـتـە حـەمـامێ و خوە دشوت، وێ رۆژێ مێهڤانداری یەکێ دادنن و دبێژنێ «زاج سور».

ژاد(Zad): کـورتکریا پەیڤـا «زادە: زا، ژ دایکبـووی» ـ تەمـەن و ژی، مـــینا: (زاد برآمـــدن = بە زاد برآمـدن: پیـربوون، دانسـال بوون،

بناڤسالڤەچوون).

زاد بر زاد(Zad ber zad): بابک بۆ باکی، جیل بۆ جیلی، سینگ بۆ سینگی.

زادبود(Zadbûd): زادگەه، جهێ ژ دایکبوونێ.

زادبوم(Zadbûm): وەلات، وار، جهێ ژ دایکبوونێ.

زادغر(Zadxer): بیژی، حەرامزادە.

زادن(Zaden): زان، بچویک بوون.

زادوبود(Zado bûd): هەبوون(وجود) ـ سامان و سەرمایە ـ زادگەه(جهێ ژ دایکبوونێ).

زاده(Zade-ê): ژ دایکبووی، زا، زاده(وەکی: میرزا، شاهزاده).

زار(Zar): پاشگرە و ئانکوا زێدەهی و پرانی و فراوانییێ ددەت، وەکی: (پنبەزار = جهێ کو گەلەک پەنبی لێ هەبیت، ریگزار = جهێ کو گەلەک خیز لێ هەبیت)ـ بێ هێز، وەستیای، لاواز، لەغەر ـ نالین، گری ژ بەر زێدەهی یا ئێشا یان خەما ـ خراب، بێ سەروبەر، شێل و بێل.

زارخورش(Zarxurêş): کێم خوارە، کەسێ کو ژ بەر کێم خوارنێ لەغەر و بێ هێز ببیت.

زاریدن(Zarîden): گرین(بەروڤاژی کەنینێ).

زاستر(Zaster): وێڤەتر، دویرتر.

زاغر(Zaxer): بەرچێلک (کیسکەکە کو دکەڤتە د ناڤبەرا حەفک و عویرکێ مریشکێ دا و تۆمک تێدا خڕڤە دبت).

زاغنول(Zaxnûl): دم، نکل ـ تیرا سەر تیژ.

زافه(Zafe): ژویژی.

زاگاب(Zagab): حبرێ چینی.

زال(Zal): پیر، دانسال ـ هەروەسا سالوخە بۆ دنیایێ یان ژی دڕکەیە بۆ دنیایێ ـ ناڤێ بابێ روستەمی یە کو کوڕێ «سام»ی بوو و دبێژن دەمێ کو ژ دایک بووی مویێ سەرێ وی سپی بوو، لەورا ژی ناڤێ «زال» ل سەر دانابوون.

زالو(Zalû): زێری، زێلی.

زامهران(Zamehran): نوشدارو(دەرمانێ دژی ژەهرێ یە ـ دەرمانەکە ڤەدخون بۆ ژ ناڤبرنا ژەهرێ و کارتێکرنێن ژەهرێ).

زامیاد(Zamyad): ناڤێ رۆژا

بیست و هەشتێ یە ژ هەر هەیڤەکا سالا هەتاڤی ـ ناڤێ فریشتەکێ یە د ئاییینێ زەردەشتی دا.
زانو(Zanû): چۆک.
زانویی(Zanûyî): هەر تشـتـەکێ وەکی چۆکی چەمـیـای بیت، بۆ نموونە: (ئیشکێن بۆری یا).
زاو(Zav): ب هێـز، ب زاخ ـ ب شیان، هۆستا (دکارێ هونەری دا) ـ شکەن، دەرز، کەلشت.
زاور(Zaver): هێـز، زاخ، شـیـان ـ خزمەتکار.
زاورا(Zavêra): بێـچـاره ـ دەربەدەر.
زاوش(Zavuş): د زمانێ فارسی دا ناڤێ ستێرا (موشتەری)یە.
زاولانە(Zavlane): قەید (خەلەکێن ئاسنی کو دەست و پێن زیندانیان پێ گـرێددان) ـ هەروەسـا بۆ کەزیێن بادای ژی دهێتە گوتن.
زایا(Zaya): یا بزێت (بەروڤـاژی ستەور).
زایاندن(Zayanden): پیـرکـاتی کرن، هاری ژنکا ب حەملە کرن دا بچویک ببیت.
زایش(Zayêş): بوون، بچـویک بوون.
زایشگاه(Zayêşgah): جـهێ بچـویک بوونێ (ب تایبـەتی بۆ پشکەکێ ژ نەخوەشخانێ دهێتە گـۆتن کـو ل وێ پشکێ زاروک دهێتە سەر دنیایێ (ولادە)).
زایمان(Zayman): بنێرە: (زایش).
زاییدن(Zayîden): زان، بچـویک بوون.
زب(Zeb): بەلاش، ب هەروە.
زبان(Zeban): ئەزمـان (لیسـان) ـ زمان (لغة).
زبانە(Zabanê): پێت، بلـێسـە، گڕپە.
زبر(Zêbr): زڤر (بەروڤاژی نەرم).
زبر(Zeber): سـلال، لسـەر ـ «ە، ـە» (مەبەست ژێ «فتحە»یە، بۆ نموونە هەگەر بێژی «فتحە»یەکێ دانە سـەر فـلان تیـپێ، دێ ب فـارسی بێژی: «زبری بگذار بالای فلان حرف»).
زبرتنگ(Zeberteng): تـەنگـا دەوارا.
زبردست(Zeberdest): ب هێز، ب شـیـان، ب زاخ ـ زۆردەست، زۆردار (بەروڤاژی ژێردەستیێ).

زبرزیر(Zeberzîr): سەرابن، نوخین ـ ڤاژی، بەراپشت ـ وێران.
زبوده(Zebûde): ناڤێ گیایەکی یە ـ ژ نشکەکی ڤە.
زبهر(Zêbher): بێزاربوونا دەیک و بابا ژ زاروکێن خوە.
زخ(Zex): بەهلیلک، بالیل ـ بنێرە: (زخم)ـ بنێرە: (زخمە)ـ نال نال ـ ئاواز، ئاوازێن خەمگین.
زخاره(Zexare): چەقێن دارێ.
زخم(Zexm): برین، جهەکێ لەشی کو درب دیتبیت و خوین و کێم ژێ بهێت.
زخم خـــوردن(Zexm xorden): بریندارببوون.
زخمدار(Zexmdar): بریندار.
زخم کـاری(Zexmê karî): برینا ب ترس، برینا کو گەهشتبیتە ئەندامەکێ گرنگ یێ لەشی کو جهێ مەترسیێ بیت.
زخمناک(Zexmnak): بریندار.
زخمه(Zexme): ئالاڤەکێ بچویکە کو سازژەن دناڤ هەردو تبلێن خوە یێن شەهدە و بەرانێ دا دگرت و ژەهێن سازێ پێ دژەنت.
زخمی(Zexmî): بریندار.

زد(Zed): جەوی، سترک.
زداییدن(Zêdayîden): پاقژکرن ـ صەفاندن، پارزنین ـ هوسین.
زدن(Zeden): لێدان، قوتان.
زدوخـورد(Zedo xord): هەڤدو قوتان.
زدودن(Zudûden- Zêdûden): بنێرە: (زداییدن).
زر(Zer): زێڕ ـ پیر، دانسال.
زراغنگ(Zeraxeng): ئەردێ رەق ـ جهێ کو گەلەک خیز لێ بیت.
زر آگین(Zeragîn): پڕی زێر، تژی زێر.
زراندود(Zerendûd): ئاڤزێرکری، تامدای ب زێری.
زراه(Zerah): دەریا.
زربان(Zerban): پیر، دانسال.
زرچوبه(Zerçûbê): دەرمـانکێ زەر(جورەکێ بهاراتایە).
زرد(Zerd): زەر، رەنگێ زەر.
زردالو(Zerdalû): مژمژە.
زردپاره(Zerdparê): پەڕوکەکێ ب رەنگێ زەری کو د کەڤن دا جوهی یا دادنانە سەر ملێن خوە داکو ژ موسلمانا بهێنە فەرق کرن.
زردک(Zerdek): کورتکریا پەیڤا

(زرد) ئانكو: رەنگێ زەر ـ گێزەر.

زردگـــوش(Zerdgûş): دڕكــەیە ژ مرۆڤێن منافق و پویچ و فەلیتە و كولافە و پەشێمان.

زردە(Zerdê-e): زەرك(زەركـــــا هێكێ)ـ هەسپێ زەر.

زردی(Zerdî): ئێشا زەركی.

زرزر(Zêrzêr): زرزر، زرێـــــــن، زرێنی، زرەزر.

زرزورە(Zurzûre): جـــــورەكێ تەڤنپیركایە.

زرگر(Zerger): زێرنگر.

زرمـــــان(Zerman): پیـــــری، دانسالی.

زرنـــگ(Zereng- Zêreng): زیرەک ـ چست و چالاک ـ دارا كو گەزو ل سەر بەلگێن وێ چێدبیت.

زرنیلە(Zernîle): رێڤاس.

زرو(Zerû): زێری، زێلی.

زروان(Zer- Zurvan): ئـێـک ژ خوداڤـەندایە د ئاییێ زەردەشـتی دا. دەسـتـەكـەک ژ زەردەشـتـیـێن كـــەڤن ل وێ باوەرێ بوون كـــو «زروان» دەستپێكا ئافراندنێ یان ئافرندێ باشیێ یە(بابێ مەزنیێ).

زرە(Zêrêh): زری و كومزری.

زرەپوش(Zêrêhpûş): كـەسێ كـو زری و كـومـزری كـربنە بەر خـوە ـ زریپوش(مدرّع).

زرەگر(Zêrêhger): زری ساز.

زریـــن(Zerrîn): زێـــرێـــن، هـــەر تشـــتـــەكێ وەكی زێری یان ب رەنگێ زێری یان ژ زێری هاتبـیـتـە چێكرن.

زستن(Zêsten): ژیان.

زشت(Zêşt): كرێت.

زشـتـــار(Zêştar): ئاخـفتن پیس، قەسە تامسار.

زشت خو(Zêşt xû): بێ تبعەت.

زشت نام(Zêşt nam): رســــوا، هەتک لێ چووی.

زشت و زیبـــا(Zêşto zîba): ئەو هۆزانا كـو هۆزانڤـان د رێزەكێ دا پەسنێ بدەت و د رێزا دویڤ دا تێ بوەربنیت(نەكامیێ بكەت).

زشت یاد(Zêşt yad): غـەیبـەت، نەكـامی كـو دەربارەی كـەسـەكی نەئامادە بێتەكرن.

زغـــار(Zexar): لەككە یان پنی یا كـو لسـەر ئەردی خـویا دبیت لژێر كـــارتێكرنا نمێ(رطوبت) یان دوهنی ـ بەلا، نەخـوەشی، ئازار ـ

هاوار، فریاد، قیڕین.
زغارو(Zexarû): قەحبەخانە.
زغـارە(Zexare): نانێ گـارسی ـ گرگێن هەڤیری.
زغاک(Zexak): چقێن دارمێوێ.
زغال(Zuxal): ڕەژی.
زغال سنگ(Zuxal seng): کۆمر.
زغـاو(Zexav): ژنا دەهمـەن پیس، قەحبە.
زغـنـد(Zexend): دەنـگـێ بـلـنـد، هەوار، قـیـژی، نڕینا گـیـانەوەرێن دڕندە.
زفت(Zeft): گر، قەلەو، بخوەڤە.
زفت(Zuft): قـــەلس، بـەخـــیـل، خەسیس.
زفت(Zêft): زفت، قیـرا کو ژ گازێ دهێـتـە وەرگـرتن ـ هەروەسـا بۆ سترکێ(صمغ) ژی دهێتە گوتن.
زفر(Zefer): دەڤ.
زک(Zek): ئاخفتنا د بن لێڤانڤە.
زکاب(Zekab): حوبرێ نڤیسینێ.
زکـارە(Zekarê): ســەرســەری، شەڕکەر، شەڕخواز.
زکاسە(Zukasê): سیخور.
زکند(Zukend): تراركێ كو ژ ئاخا جێڕکا هاتبیتە چێکرن.
زگال(Zugal): ڕەژی.
زگـیـل(Ze- Zêgîl): بەهلویلک، بالویلک.
زلف(Zulf): بسک.
زلو(Zelû): زێری، زێلی.
زلوبیـا(Zelûbîya): زەلابی، ژ بەر شکلێ وێ کو وەکی (زلو = زێری، زێلی)یە، لەورا ئەڤ ناڤـە لسـەر دانایینە.
زلە(Zelle): چڕچڕک.
زلیــفن(Zelîfen-Zelêyfen): ترس ـ گەفکرن ـ کینە.
زم(Zem): سەرما، سڕ ـ بایێ سار.
زماروغ(Zemarûx): کڤارک.
زمـــان(Zeman): وەخت، دەم ـ ڕۆژگار ـ مەرگ.
زمانە(Zemanê): ڕۆژگار.
زمترا(Zemetra): ترانە و یاریکرن ب کەسەکی.
زمـزم(Zemzem): دوعـایا کـو زەردەشتیا ل دەمێ شویشتنا لەشێ خوە یان ل دەمێ خوارنێ دگوتن.
زمــســتــان(Zemêstan-Zêmêstan): زڤـستـان، وەرزێ زڤستانێ.
زمـــودن(Zemûden): نەخش و

نیگار چێکرن.

زمی(Zemî): ئەرد.

زمیاد(Zemyad): بنێرە: (زامیاد).

زمین(Zemîn): ئەرد.

زن(Zen): ژن(مرۆڤا مێ ـ کەسا کو دبیتە هەڤژینا زەلامی).

زناشویی(Zenaşûyî): جۆتبوون، زەوجین(شویکرنا ژنێ، ژن ئینانا مێری).

زنانە(Zenanê): وەکی ژنکا. هەروەسا پەیڤا (زنانگی) ژی ژ ڤێ پەیڤێ یە، ئانکو هەر کارێ کو تایبەت بیت ب ژنکاڤە.

زنبارە(Zenbarê): سەرژنک، زەلامێ کو گەلەک حەژ ژنکا و سوحبەتێن وان بکەت. هەروەسا پەیڤا (زنبارگی) ژی ژ ڤێ پەیڤێ یە، ئانکو هەر زەلامێ کو خوە دژنکا ڤەددەت و یاریا ب ژنکا دکەت.

زن بمزد(Zenbêmuzd): زەلامێ بێ غیرەت و گەواد کو خەلکی ب ئنیەتا پێڕابوونا کارێ گوهنێلیێ بینتە دەڤ ژنکا خوە بەرامبەر پارەکی یان تشتەکێ ماددی.

زنبورک(Zenbûrek): جورەکێ تۆپێ بوو.

زنبورکچی(Zenbûrekçî): سەربازێ کو تۆپا ژ جورێ «زنبورک» ب حێشترا یان هێسترا هەلدگرت و د شەڕی دا بکار دئینا. ئەڤ رەنگێ سەربازا ل سەردەمێ «سەفەوی»یا و سەردەمێ «قاجاری»یا جورەک ژ جێشا ئیرانێ بوون.

زنبوری(Zenbûrî): پەردا کو دئێخنە دەرێ خانی دا پێشی و مێش و تشتێن وەکی وان نەئێنە دژۆرڤە.

زنبیل(Zenbîl): سەلک، زەمبیل.

زنج(Zênc): جەوی، سترک(صمغ).

زنجرە(Zencere): چیرچیروک.

زنجە(Zence): زێمار.

زنجیدن(Zencîden): زێمارکرن، گرین ل هنداڤ تەرمێ مری.

زنچک(Zençek): ژنا دەهمەن پیس، قەحبە.

زنخ(Zenex): ئەرزنک. دگەل کارێن کو لدویڤرا دهێن واتایێن تایبەت ددەت، وەکی: (زنخ زدن:

ئاخـفـتنێن بێـهـودەكـرن. يان؛ زنخ بـرخــــــون زدن: درکـــــــەيـە ژ شەرمكرنێ).

زنخدان(Zenexdan): ئەرزنک ـ بن کوڕ.

زند(Zend): تەفـسـيـر، تەفـسـيـرا ئاڤێسـتـايێ ـ مەزن، گر ـ ب زاخ، ب هێـز ـ ناڤێ تيـرەكـەكا كـوردێن ئيــرانێ يە كــو ل دورمــاندوری بـاژێـرێ (مـــــــەلايـر) دژيـان و «نادرشـاهی» گـەلەک ژ وان راكـرن و برنە دەڤـــەرا (گـــەز) ســـەر ب پارێزگەها نوكـە يا خـوراسـانێ ڤـە نيـشـتـەجێ كـرن و پشـتـی مـرنا «نادرشاهی»، «كەريم خانێ زەند» کو ئێک ژ سەردارێن «نادرشاهی» بـوو ئـەو «زەنـد»ی هـەمـــــــوو ڤـەگـەراندنەڤـە (مـەلاير) و بوو سـەروكێ عـەشـيـرا (زەندی)يا و هەروەســا دەســـتـەلات ژی كــەتە دەستا و ژ (١١٦٣ـ١٢٠٩كوچی) ل فـارس و اصـفـهـان حوكم گـێڕا و ب دەسـتێ «آقـا مـحـمـد خـان» دەستـەلاتا زەندی يا ژ دەستـا هاتە دەر. بۆ زانين د ڤــان ســالێن ناڤ ئـينـای دا و لدويـڤ ئـێـک، ژ ڤـێ

بنەمالێ (٨) شاه رابوون ئەو ژی ئەڤە بوون: (كريم خان ـ ابوالفتح ـ عليمراد ـ محمد علی ـ صادق ـ عليــمــراد(دوباره) ـ جـعــفــر ـ لطفعلی).

زندان(Zêndan): حـەبس، زيندان، گرتيگەه.

زندانبان(Zêndanban): زێرەڤانێ زيندانێ.

زنـدان سـكـنـدر(Zêndanê Sê-kender): نازناڤێ كـو د كـەڤن دا لسەر باژێرێ (يەزد)ا نوكە بوو.

زندانی(Zêndanî): زيندانی.

زندبار(Zendbar): گـيـانەوەرێ بێ ئازار وەكی پەز و چێلا.

زندگـانی(Zêndêganî): ژيان ـ د ژيانێ دا ـ ژی، تەمەن.

زندواف(Zendvaf): كـەسێ كـو (زند: ئاڤـێـسـتـايا وەرگـێـڕای) دخوينيت، پێشەوايێ زەردەشتی يا ـ سرووديێژ ـ بلبل، فڕندێ دەنگ خوەش.

زنده(Zêndê): ســــاخ، زيـندی، گياندار(بەروڤاژی پەيڤا «مری»).

زنــده بـگـور(Zêndê bêgor): كـەسێ كـو ب سـاخی هاتبـيـتـە

ڤەشارتن.

زندەدل(Zêndêdêl): کەیف خوەش، خوەشحال ـ دل تەڕ(دڕکەیە بۆ وی مرۆڤێ سەرەرایی پیراتیا خوە، هەرێ گێولۆ بت و دلێ وی حەژ خوەشیان بکەت).

زنگ(Zeng): ژەنگ، ژەنگار ـ ئەو کەرەستێ کو ل پشتا شیشێ ددەن دا ببیتە خودیک ـ تیرۆژکێن تاڤێ و هەیڤێ ـ زەنگل ـ ژەنگ، ئاتافەکێ گیایی یە ـ لدەڤ صۆفی و خودێناسا دڕکەیە ژ وێ طاریاتییا کو ژ گونەهـ و کریارێت نەشایستێت نەفسێ دکەڤیتە سەر دلی، و دلی ژ وەرگرتنا راستیێیا و رۆناهیان دویر دئێخیت .

زنگار(Zengar): ژەنگ، ژەنگار.

زنگال(Zengal): ساقێن چەرمی کو دئێخنە پێ ی.

زنگدان(Zengdan): زەنگل.

زنگل(Zengul): زەنگل. هەروەسا پەیڤێن (زنگلە، زنگلیچە، زنگولە) ژی هەر ب ڤێ مەبەستێ لکارن.

زنگولە(Zengûlê): زەنگل ـ ناڤێ ئاهەنگەکا موزیکی یە.

زنگیچە(Zengîçê): ئەنیشک.

زنودن(Zenûden): زێمارکرن ـ لویرین.

زنوییدن(Zenûyîden): بنێرە: (زنودن).

زنهار(Zênhar): پەیڤەکە بۆ هشیارکرنێ و های لخوەبوون یان ئاگەهدارکرنێ بکار دهێت و ئانکویا (هشیار بە، خوە دویر بێخە، تە های ل خوە هەبیت) ددەت، وەکی: (زنهار دروغ نگو = نهێ درەوا نەکی، خوە دویر بێخە ژ درەوا) ـ هەروەسا ئانکویا پەناه(امان) ددەت، وەکی: (بە زنهار کسی درآمدن = پەناه برنە بەر کەسەکی ـ پەیمان(عهد).

زنهارخوار(Zênharxar): پەیمان شکێن.

زنهاردار(Zênhardar): خودان پەناه و خودان پەیمان، وەفادار.

زنینە(Zenînê): هەر تشتەکێ بسەر ژنکاڤە بیت ـ ب ئانکویا (ژن) بخوە ژی دهێت.

زو(Zev): دەریا.

زوادە(Zevade): زاد، خوارنا

ریْڤنگ دگەل خوە دبەت.
زوار(Zevar): خزمەتکار ـ کەسێ کو چاڤدێری و سەرەگوهیا نەخوەشا یان زیندانیان دکەت.
زواله(Zevalê): گرگێت هەڤیری.
زاوه(Zavê): خوارنا کو بۆ زیندانیان بەرهەڤ دکەن.
زوبین(Zûbîn): رما بچویک، خشت.
زوتر(Zûter): کورتکریا پەیڤا (زودتر) ئانکو: زویتر.
زود(Zûd): زوی، توند، حیّل، ب لەز.
زور(Zûr): شیان، هێز، زاخ ـ فشار ـ دەستهەلی ـ زۆر، زولم و ستەم.
زور(Zever): سلال، ژۆر.
زورآزما(Zûrazma): وەرزشکار ـ پەهلەوان ـ ئەو کەسێ کو زاخا خوە بجێرببینت.
زورخانه(Zûrxanê): جهەکێ تایبەتە ب وەرزشێن کەڤنێن ئیرانیان ڤە.
زورمند(Zûrmend): ب هێز، ب زاخ.
زورین(Zeverîn): ژۆری.
زوزه(Zûzê): لویرین(وەکی لویرینا سەی و طوری یا).
زوغ(Zûx): جۆ ـ روبیار ـ زەرداڤ.
زون(Zûn): باهر، پشک.
زه(Zêh): ئافەرین ـ باش، قەنج ـ ژەها کڤانێ ـ ئاڤزە(ئاڤا کو ژ جهەکی بزێت) ـ بوون، زان(هەروەسا ژ ڤێ پەیڤێ و ب ڤێ ئانکویێنە پەیڤێن: دردزە = ژانێن کو دهێنە ژنکا یان گیانەوەرا لدەمێ باردانانێ ـ زهی = باردار، ب حال، ب تشت(حاملە) و هەروەسا بۆ گیانەوەرا ژی ئانکو: ئاڤز)ـ گیانەوەرێ کو ئامادە بیت بۆ ئاڤزبوونێ ـ ماهینا کو بارێ خوە دانابیت.
زهاب(Zêhab): ئاڤزە.
زهار(Zêhar): بنێ زکی، شەرمگەهـ، پشتیکا ئالاڤێ گوهنێلیێ ژنکێ، دۆرماندۆری ئالاڤێن گوهنێلیێن ژن و زەلامان کو ریْڤ لێ دهێن.
زهدان(Zêhdan): مالبچویک، رەحم(جهێ بچویکی د زکێ دەیکێ یان ماکێ دا). پەیڤێن: (بوگان، بویگان، پوگان، بوهمان و

بون) ژی لکارن.

زهر(Zehr): ژەهر.

زهره(Zehrê-e): کیسکێ زەرداڤێ(کیسة الصفراء)ـ دلێری و مێرانی. د کەڤن دا خەلک ل وێ باوەرێ بوون کو ترسا زێدە دبیتە هۆیێ پەقینا یان قەتیانا ڤی کیسکێ زەرداڤێ؛ و ئەڤروکە ژی هەگەر کەسەک ژ ترسا ژ حال بچیت و بێ هۆش ببیت، خەلک دبێژن: زەراڤا وی یا قەتای. ل شوینا ڤێ رستا کوردی ب فارسی دبێژن: (زهره ترک شده.).

زهزاد(Zêhzad): ژن و زاروک، عەیال.

زهشت(Zêhêşt): بێهن(نفس).

زهک(Zêhek): زاک و فری(شیرێ چێلێ یان پەزی د دەمێن پشتی زاییێ دە).

زهگیر(Zêhgîr): هندەک قەلپیشک کو ژ چەرمی یان هەستیا دهاتنە چێکرن و تیرهاڤێژا دئێخستنە سەرێ تبلێن خوە دا ژەها کڤانێ زیانێ نەگەهینتە تبلێن وان.

زهنجه(Zêhence): رێنج، زەحمەت، ئازار.

زهی(Zêhî): هەر ئامیرەکێ موزیکی یێ ژهدار ـ گیانەوەرێ بەرهەڤ بۆ ئاڤزبوونێ ـ هەر تشتێ کو بزێت ـ ئاڤز، باردار، ب تشت(حامله) ـ ماهینا کو ژ نوی زابیت ـ پەیڤا باشیێ یە، وەکی: ئافەرین، چ جوان، چ خوەش و......هتد.

زهیدن(Zêhîden): زایین، زاروک بوون ـ زانا ئاڤێ ژ کانی یا یان هەر تشتەکێ دی.

زی(Zî): ئال، رەخ، کنار ـ نێزیک.

زیان(Ziyan): زیان، زەرەر، دۆڕاندن ـ زندی(هەر تشتێ کو بژیت).

زیب(Zîb): کەشخەکرن، ئاراستەکرن، خەملاندن.

زیبا(Zîba): باش، دەلال، خشکوک، جوان، رِند.

زیبال(Zîbal): هەسپ و هێستری کو توند بچیت.

زیبان(Zîban): بنێرە: (زیبا).

زیبیدن(Zîbîden): ژ هەژی بوون، ب سەرڤەبوون.

زیچ(Zîç): چست و چالاک.

زیر(Zîr): ژێر، بن، خوارێ ـ نیشانا (کسره) بەرامبەر تیپا (ێ)یا کوردی ـ د زاراوێ موزیکی دا دەنگێ نازک، زراڤ یان نزمە.

زیرا(Zîra): ژ بەرکو، چونکی ـ لەورا ـ ژ بەر ڤێ چەندێ.

زیرافکن(Zîrefken): دوشەک، جودەلیک، یان هەر تشتێ کو لبن خوە برایێخن ـ ناڤێ ئێک ژ ئاهەنگێن کەڤنێن موزیکی یە ـ ئێک ژ دوازدە مەقامێن موزیکێ یە.

زیرزار(Zîrzar): نالینێن قەهرێ کو ب دەنگەکێ هێدی دەربکەڤن.

زیرزبانی(Zîrzebanî): پارە یان خەلاتێ کو ل شەڤا ئێکێ زاڤا ددەتە بویکێ دا بئاخڤیت(ئەڤ عادەتە لجەم مە کوردا نینە) ـ ئاخفتنا هێدی ـ ئاخفتنێن د بن لێڤان ڤە.

زیرزمین(Zîrzemîn): سەرداڤ(ئەو قاتێ خانی یێ کو ژ ئاستێ حەوشێ یان جاددێ کویرتر هاتبیتە ئاڤاکرن).

زیرک(Zîrek): زیرەک، چەلەنگ، ب ژیر، ب عاقل، فەهما، زانا.

زیرگاه(Zîrgah): کورسیک، تەخت، یان هەر تشتێ چوارپێپک کو لسەر روینن.

زیر نگین(Zîrê nêgîn): درکەیە ژ دەستهەلات و فەرمانداریێ.

زیرە(Zîrê): پشکا ژێری ژ هەر تشتەکی ـ ناڤێ گیایەکێ بێن خوەشە کو ئیرانی مشە د خوارنێن خوە دا بکاردئینن.

زیستن(Zîsten): ژین، زیندەگی کرن.

زیغ(Zîx): حێسیل.

زیغال(Zîxal): پەیالە، پەیالا مەی ڤەخوارنێ(قدح).

زیغگر(Zîxger): حێسیل چێکەر.

زیف(Zîf): گونەهـ ـ بێ تورەیی، بێ ئەدەبی.

زیلو(Zîlû): بەرک(جورەکێ رائێخایە کو ژ بەنکێن پەنبەیی و ب نەخشێن رەنگاورەنگ دهێتە چێکرن).

زین(Zîn): زین(زینا هەسپا).

زینە(Zînê): دەرەجک ـ پێسترک.

زینهار(Zînhar): بنێرە: (زنهار).

زیور(Zîver): هەر تشتێ کو تشتەکێ دی پێ بخەملینن.

ژ

ژ(Jê): تیپا چواردێ یە ژ ئەلفابێیا زمانێ فارسی، هندەک جارا دبیتە (ج)، وەکی: (رژە = رجە: رێڤەچوونا رێک و پێکا لەشکەری. یان، هژیر = هجیر: زیرەک، هشیار ـ باش، قەنج.)، هەروەسا ل هندەک جهێن دی دبیتە (ز)، وەکی: (کوژ = کوز: قۆز، چەمیای، خوار).

ژابیژ(Jabîj): ئەو چپکێن ئاڤێ یێن کو ژ دارێ تەڕ دکەڤن لدەمێ سۆتنێ ـ چریسکێن ئاگری.

ژاژە(Jajê): ئاخفتنێن پویچ و بێهودە.

ژاژیدن(Jajîden): ئاخفتنێن بێهودە کرن.

ژاغر(Jaxer): بەرچێلکا مریشکێ.

ژافە(Jafê): ژویژی، سیخوڕ.

ژالە(Jale): خوناڤ ـ باران و گژلوکا توند ـ کەلەک.

ژغ(Jex): نالین، ئاوازێن غەمگین.

ژخار(Jexar): هەوار، فریاد، نڕڕێن.

ژرف(Jerf): کویر ـ دویر و درێژ.

ژرفا(Jerfa): کویری یا بیرێ یان حەودێ یان دەریایێ.

ژغ ژغ(Jex jex): دەنگێ ڤێککەتنا ددانا. هەروەسا دەنگێ ڤێککەتنا باهیڤ و گویزا د ناڤ تەلیسی دا.

ژغند(Jexend): بنێرە (ژخار).

ژف(Jef): تەڕ، شل(بەروڤاژی پەیڤێن «هشک، زوها»).

ژفک(Jefk): کنیشتێ چاڤی.

ژفیدن(Jefîden): تەڕبوون، شل بوون.

ژک(Jek): ئاخفتنێن د بن لێڤانڤە.

ژکارە(Jekare): پڕبێژ و مایتێکەر ـ کیندار ـ شەڕکەر.

ژکفر(Jekfer): بێهنفرەه، سابر.

ژکیدن(Jekîden): ئاخفتنێن ل بن لێــڤــانڤــە ژ ئەگــەرێ قــەهر و عێجزاهییێ.

ژگــور(Jegûr): قــەلس، چوریک، بەخیل، خەسیس.

ژندە(Jende): کـەڤن، خـەسـپــال ـ مەزن.

ژنگ(Jeng): کوریشک(کوریشکێن کو لسەر پویستی دیار دبن ژ ئەگەر پیــربوونێ) ـ ژەنگ(ژەنگی بوونا ئاسنی یان گەنمی).

ژنگار(Jengar): ژەنگار.

ژنگدان(Jengdan): زەنگل.

ژنگلە(Jengule): زەنگل ـ سـمـێن کەلاشتی(وەکی سمێن بزن و چێل و خەزالا).

ژنە(Jene): زیلکێ پێڤەدەرێن وەکی پێــشی و زرکــێـتکا و......هتــد ـ سەرکێ دەرزیک و شویژنێ.

ژوژە(Jûje): ژویژی، سیخوڕ.

ژول(Jûl): پەریشــان، پێکداچووی و بێ ســـەروبەر ـ قـــورمـــچک و کوریشک.

ژولیدن(Jûlîden): پەریشـان بوون، پێکداچوون و بێ سەروبەر بوون.

ژون(Jûn): پەیکەر، بوت.

ژوهیدن(Jûhîden): دلۆپ کرن.

ژە(Je): نیــشــانە بۆ بچـویککرنێ، وەکی: (درباژە: دەریایا بچـویک، گۆل).

ژی(Jî): ئاڤگر، حەود، هەر تشتێ کو ئاڤ تێدا خڕڤە ببیت.

ژیان(Jiyan): توبرە، تبعـەت رەق ـ دڕندە.

ژیر(Jîr): بنێرە (ژی).

ژیژ(Jîj): مرار.

ژیک(Jîk): چپک، چپکا بارانێ.

س

س(Sîn): تیپا پازدێ یه ژ ئەلفابێیا زمانێ فارسی. هندەک جارا دبیته (ش)، وەکی: (فرسته = فرشته: فریشته) و هندەک جارا ژی دبیته (ه)، وەکی: (خروس = خروە: دیکل).

سا(Sa): ئالاڤێ وەکیاتیێ و کورتکریا پەیڤا (آسا)یە، کو وەک پاشگرەک لدویڤ هندەک پەیڤا دهێت و ئانکوا (مینا، وەک، شتی) ددەت ـ باج، ئەو تشتێ کو شاهێن ب سەرکەفتی ژ شاهێن شکەستی و بێ دەستهەلات وەردگرتن.

سابوته(Sabûte): پیرەژن.

سابوره(Sabûre): خرابکار ـ بێ شەرم.

سابیدن(Sabîden): قوتان، نەرمژاندن.

سابیده(Sabîdê): قوتای، نەرمژاندی، نەرم کری.

ساج(Sac): سێهل(سێهلا نانی) ـ جورەکێ داری یه ـ فرندەکه کو دبێژنێ (مریشکا کونجی خور) ژی.

ساجی(Sacî): نانێ لسەر سێهلێ بێته پەحتن.

ساچی(Saçî): سپی(رەنگێ سپی).

ساخت(Saxt): چێکر(بۆ سێیەم کەسێ تاک)ـ چێکری، دەستکرد ـ زین و جلێ هەسپی ـ چەکێ شەڕی.

ساختمان(Saxtman): چێکرن، ئاڤاکرن ـ خانیێن بلند(عمارة) ـ شێوازێ چێکرنێ.

ساختگی(Saxtêgî): بەرهەڤی بۆ پێرابوون ژ بۆ بجهـ ئینان یان ئەنجامدانا کارەکی.

ساختن(Saxten): چێکرن، دروستکرن ـ ئاڤاکرن ـ بەرهەڤکرن و ئینانە هەبوونێ ـ جوانکرن و رێک و پێک کرن.

ساختە(Saxtê): چێکری.

ساد(Sad): سادە، بێ نەخش و نیگار ـ دەشت، بیابان ـ بەرازێ نێر، بەرازێ کویڤی.

سادە(Sade): سادە، بێ نەخش و نیگار ـ راست، ساناهی ـ بێ غش ـ کورێ کو هێشتا موی ل سەر و چاڤا نەهاتبیت.

سار(Sar): پاشگرەکە کو ئانکویا زێدەهی و گەلەکایەتیێ ددەت، وەکی: (چشمەسار = پڕ کانی، کوهسار = پڕ چیا) ـ هەروەسا ئانکویا جهـ، در(مکان) ددەت، وەکی: (خشکسار = جهێ هشک و بێ ئاڤ، گرمسار = جهێ گەرم) ـ ل هندەک جهان ئانکویا (سەر) ددەت، وەکی: (گاوسار = تشتەکێ کو ب رەنگێ سەرێ چێلێ بیت، سبکسار = مەژی هشک، بێ عاقل، نگونسار = سەرنوخین) ـ فڕندەکە کو خوارنا وی حەلالە و ژ چویچکێ مەزنترە کو ل بهارا پەیدا دبیت، گەلەک حەژ تری و توی و کولیا دکەت ـ رێنج، ئازار، دەرد، ئێش، خەمخوارن ـ ئەو پەرۆکێ کو ژنکێن هندی لشوینا جلکی لدۆر خوە دئالینن.

سارا(Sara): خوری، بێ غش(بو زێڕ و مسک و عنبەرا بکار دهێت).

ساران(Saran): کۆما سەرا(رؤوس).

ساربان(Sarban): خودانکەرێ حێشترا.

سارج(Sarec): زەرزێری(فڕندەکە)، عەرەب ژی دبێژنێ(زرزور)، هەروەسا ناڤێن(سارو، سارە، سارک، ساروک، سارج، سارجە، سارچە، ساسر، شار، شارک، شارو، سارنگ، سارنج، ساری) د زمانێ فارسی دا بۆ ڤی فڕندەی لکارن.

سارخک(Sarxek-Sarexk): پێشی.

سارشک(Sareşk): بنێرە: (سارخک).

سارغ(Sarux): مێدەک، بوخچک.

ساروج(Sarûc): هەڤیرەکێ ژ کلس و خوەلیێ بوو کو د چێکرنا حەود و عنبارێن ئاڤێ دا بکاردئینان.

سارە(Sarê): جلکێ ژنکێن هندی ئەڤێ لدۆر خوە دئالینن.

ساز(Saz): ئامیرێن موزیکی، کو ب سێ رەنگانە: ١) سازێن بای، وەکی: بلوولێ، زرنایێ و ئاکوردیونێ. ٢) سازێن ژەهی، وەکی: عود، بزق و کەمان. ٣) سازێن قوتانێ، وەکی: داهۆل و تمبلک و دەف. ـ هەروەسا ئالاف، یان ئالاڤێن کاری، یان هەر تشتێ کو مرۆڤ د ژیانا خوە یا رۆژانە دا پێدڤی ببیتێ ـ فەرمانە ب چێکرنێ(چێکە)، هەروەسا وەک پاشگر لدویڤ هندەک پەیڤا دهێت ب ئانکویا چێکەر، وەکی: (چارەساز: چارەبین، کەسێ کو چارەیێ ل ئاریشەکێ بکەتن) ـ چەک و ئالاڤێن شەڕی، کو پرانیا جاران د زمانێ فارسی دا (ساز و برگ) بهەڤرە دهێن.

سازش(Sazêş): ئاشتی ـ پێکڤە ژیان ـ وەکهەڤی ـ پێکهاتن.

سازمان(Sazman): رێکخستن و تەرتیفکرن ـ شێوازێ چێکرنێ ـ دەزگەهەک یان بنگەهەک یان رێڤەبەریەک کو کارمەندێن وێ بهەڤرە و ب شێوەکی رێکخستی و رێک و پێک کارێن خوە بجی بینن.

سازمند(Sazmend): چێکری و بەرهەف ـ رێکخستی و رێک و پێک.

سازندە(Sazendê): چێکەر ـ دروستکەر ـ ئاڤاکەر ـ بەرهەڤکەر و ئافرندە ـ جوان و رێکوپێککەر.

سازو(Sazû): لیفکێ خورمێ، وەریسێ کو ژ لیفکێ خورمێ چێدکەن.

سازور(Sazver): ئامادە و بەرهەف.

سازیدن(Sazîden): بنێرە: (ساختن).

ساس(Sas): تەختەبینک(پێشکێن کو دکەڤنە لاندکێن بچویکا).

ساسان(Sasan): هەژار، فەقیر، دەستکورت.

ساستا(Sasta): ستەمکار ـ بێ رەحم ـ ئازارگەهینەر ـ ئەهریمەن.

ساسر(Sasur): جورەکێ لەڤەنی یە

کــو قــەلەمــا ژێ چێــدکــەن ژ بو نڤیسینێ.

ســاسی(Sasî): هەژار ـ دەروێش ـ گەدا.

ساغر(Saxer): جام، پەیالا مەیێ.

ساغری(Saxerî): کەڤلێ هەسپی یان هێـســتــری کــو هاتبــیــتــە گەمارکرن.

سـافـوت(Safût): فـیــتـی(دەنگێ فیتی یێ).

سال(Sal): سالْ.

سالار(Salar): سەردار، سەرکردە، مــــەزنێ مللەتی، مـــــەزن یان پێشرەوێ کاروانی یان لەشکەری ـ د زاراوێ جــوتیــاریێ دا ئانکو جوتیارێ شارەزا د کارێ خوە دا.

سالاسال(Salasal): سالْ بۆ سالْ، سالانە، هەر سالْ.

ســالانە(Salane-ê): هەر ســالْ، سالْ بۆ سالْ ـ سالێ جارەکێ.

سال خـرد(Sal xurd): بچـویک، کوڕ یان کچا کو ژیێ وان کێمتر بیت ژ پێنج سالێ.

سالخورد(Salxord): کەڤنار، پیر، دانسالْ.

سالک(Salek): برینەکە کو لسەر لەشێ مرۆڤی ب تایبەتی ل سەر دفنێ یان ئالەکا دیار دبیت کــو هندەک جـــارا تـا ســــالەکێ ڤەدکێشیت هەتا ئەو برین ساخ ببیتەڤە و پشتی ساخ دبیت ژی هەر شوینا وێ وەک راڤەکێ دیارە دکــەت و ژێ ناچیت. ئەڤ برینە برێکا پێشیا(مەلاریا) ژ ئێکی بۆ یێ دی دهێتە ڤەگوهاستن و هەگەر جارەکێ ئەڤ برینە ل کەسەکی دیار بوو، جار دی دووبارە نابیتەڤە.

سالگرد(Salgerd): سالڤەگەڕ.

سالمە(Salmeh): مێژوو(مێژووا کو بۆ دەست نیشانکرنا رۆژ و هەیڤ و سالێ د نڤیسارێن فەرمی دا دهێتە نڤیسین).

سـالو(Salû): پەرۆکەکێ سپی یێ تەنکە کو دەرسوک و جلکێن ژنکا ژێ دهێتە چێکرن.

سالوس(Salûs): فێلباز، حیلەکەر.

ســـالوک(Salûk): لاواز ـ هەژار، دەستکورت ـ دز و رێگر.

سـالیـان(Saliyan): کـۆمـا پەیڤا «سال» (سالان = اعوام، سنوات).

سام(Sam): وەرمتن، کیســەدان ـ ناڤێ کـــــوڕێ «نەریمان» و بابێ

«زال» و باپیرێ «روستەم»ێ پەهلەوانە.

ساماکچە(Samakçe): ئێلەک، زەخمە(زەخمێن لسەر مەمکا بۆ ژنکا).

سامان(Saman): ناڤمالی ـ هەر تشتێ کو مرۆڤ د ژیانێ دا پێدڤی ببیتێ ـ ئالاڤێن کاری ـ رێکخستن و رێک و پێکی ـ ئەندازە.

سامە(Same): پەیمان، سوز ـ سویند ـ پەناه، پەناگەه.

سان(San): داب و نەریت ـ تەرز و شێواز ـ جۆر، رەنگ(نوع) ـ پتر دگەل هندەک پەیڤێن دی دهێت و پەیڤەکا نوی یا دارشتی ژێ چێدبیت، وەکی: (یکسان = وەکهەڤ، بدان سان = وەسا)ـ وەک پاشگر دگەل هندەک پەیڤان دهێت و ئانکوا (وەکی، مینا) ددەت، وەکی: (پیل سان = وەکی فیلی، دیوسان = مینا دێوی) ـ هەروەسا کورتکریا پەیڤا (ستان)ە کو پاشگرەکێ جهی یە، وەکی: (گورسان: گورستان = گورستان، بیمارسان: بیمارستان = نەخوشخانە) ـ پشک، باهر(حصة) ـ د زاراوێ لەشکەری دا کارێ لێنێرین و چاڤدێریا وی فەرماندەیە یێ کو لبەر رێزا جندی یا ڕا دبورت و دنێریتە جندی یا کا کیژ ژ وان ب چەوتی فەرمانێن فەرماندەی جێ بەجێ دکەت ـ کارتیک، بەراڤ.

ساو(Sav): باج، ئەو تشتێ کو شاهێن ب سەرکەفتی ژ شاهێن شکەستی و بێ دەستهەلات وەردگرتن ـ کارتیک، بەراڤ ـ هویرکێ زێری ـ زێرێ خوری.

ساوە(Savê): هویرکێ زێری ـ زێرێ خوری.

ساویز(Savîz): تبعەت خوەش.

ساویس(Savîs): هەر تشتێ کێم و گرانبها.

ساوین(Savîn): سەلکا کو پەنبیێ بەرهەڤ بۆ رێسانێ دکەنە تێدا.

سایبان(Sayêban): سیهوانە، پەردە، کەپر یان هەر تشتێ کو بێتە هلدان داکو سیبەرێ بکەت.

سایە(Sayê): سەه، سیبەر.

سایەرس(Sayêres): فێقیێ کو لبەر سیبەرێ دگەهیت.

سـايیـدن(Sayîden): قـوتـان، نەرمژاندن، نەرمکرن ـ تێکهوسینا دو تشتا.

سبد(Sebed): سەڵک، زەمبیل.

سبز(Sebz): کەسک.

سـبـزارنگ(Sebzareng): ب رەنگێ کـەسکی ـ ناڤێ ئێک ژ ئاوازێن کەڤنێن موزیکا ئیـرانی یە.

سـبـزپا(Sebzpa): (دڕکـەیە بۆ کەسێن پێ برەشک، بێ ئیـفلەح، کـورِ و بەش، کـو پێ وان نە یێ خێرێ بت).

سبزپری(Sebzperî): بهار، وەرزێ بهارێ.

سبـز در سبـز(Sebz der sebz): ناڤێ ئێک ژ ئاوازێن کـەڤنێن موزیکا ئیرانی یە ـ ناڤێ ئاوازەکێ یە ژ هەر سیھ ئاوازێن «باربد»ی.

سبـزه(Sebzê): گـیـایێ کـو ژ نوی شین دبیت، چیـمـەن ـ مـێـوێژێن کەسک ـ کەسێ کو سەروچاڤێن وی برەنگێ گەنمی بیت.

سبزی(Sebzî): کەسکاتیێن کو ب خـاڤی یان کـەلاندی بێنە خـوارن، وەکی: کـەرەفس، گژنیـژ، شـاهی و......هتد(خضروات).

سبک(Sebuk): سڤک، بەروڤاژی پەیڤا «گران» ـ سـڤک، سـرت، چست و چەلەنگ.

سبو(Sebû): گوزک، جەرِک.

سبوره(Sebûre): بنێرە: (سابورە).

سـبـیل(Sêbîl): سـمـبێل، مـوییێن دسەر لێڤا سەری یا زەلامی دا.

سـپـار(Sêpar- Supar): ئامـیـرێ کو ئاڤا تری پێ بهێتە وەرگرتن ـ ئیسل ـ گێسن.

سپاروک(Separûk): کوتر.

سپاس(Sêpas): سوپاس.

سپاسی(Sêpasî): گەدایی.

سـپـاه(Sêpah): سـوپا(زاراوەکێ لەشکەری یە).

سـپـاهان(Sêpahan): باژێرێ ئەسفەهان ـ کوما پەیڤا «سپاه» ـ نـاڤێ ئێـک ژ ئـاوازێـن مـوزیـکا ئیرانی یە.

سپر(Sêper): مەطال.

سـپـردن(Sêpurden): سـپـاردن، دانەڤ دەست کـەسـەکی ژ بۆ چاڤدێری و پاراستنێ.

سپردن(Sêperden): قـوناغ برین، رێ ڤەبرین.

سپرز (Sêpurz): خالخالک (طحال).

سپرغم (Sêperxem): گول و گیا، گول و گیایێ بێن خوەش، رحان.

سپرلوس (Sêperlûs): تەلار، سەرا، قەسر، قەسرێن شاهینیێ.

سپری (Sêperî): دویماهیک هاتی، تمام بووی.

سپریدن (Sêperîden): دویماهیک ئینان، تمام کرن ـ بن پێ کرن.

سپریغ (Seprîx- Superîx): ئویشییێ تری.

سپزک (Sêpezk): ئاخفتن ڤەگوهێز.

سپس (Sêpes): پاشی، لدویڤرا.

سپست (Supust): ب بێهن، بێهن پیس، گەنی.

سپل (Sepel): سمێ حێشترێ ـ سم یان نینوکا فیلی.

سپلشت (Sêpeleşt): رویدانەکا نەخوەش.

سپنتامینو (Sêpentamînû): هێزا زێدەکرنا باشییێ و عاقلی، دژی (انگرەمینو) کو هێزا ژ بنبرن و خرابییێ یە.

سپندآسا (Sêpendasa): چست و چەلەنگ، سرت و بلەز.

سپوختن (Sêpuxten): ب تەعدایی تشتەک د تشتەکی ڕا کرن ـ هاژۆتن، دویرکرن.

سپوس (Supûs): سڤی ئار.

سپوسه (Supûse): سڤی ئار ـ کەڤشکێ سەری.

سپهر (Sêpêhr): ئەسمان.

سپهرار (Sêpêhrar): ئەسمانێ نەهێ، ئەسمانێ د سەر هەمی ئەسمانان ڕا.

سپی (Sepî): سپی، رەنگێ سپی.

سپیتمه (Sêpîtme): وەکی سپی، برەنگێ سپی ـ نازناڤێ زەردەشت پێغەمبەری یە.

سپیچ (Sepîç): جلکێ رەش ـ دەرسوکا رەش ـ بەرکا رەش.

سپید (Sepîd- Sêpîd): سپی، رەنگێ سپی.

سپیده (Sepîdê): سپیلکا هێکێ ـ سپیاتی ـ رۆناهی ـ سپێدە، ئەلند، سحار.

سپیرک (Sepîrek): سیسرک.

ستا (Sêta): پەسن (مدح) ـ کورتکریا پەیڤا (سە تار) کو ئامیرەکێ موزیکێ یە ـ ناڤێ ئاوازەکا موزیکێ یە ـ کورتکریا

پەیڤا (سە تا)یە، کو ئانکویا (سێ طا) یان ژی(سێ لا) ددەت ـ جۆرەکێ خیڤەتانە ـ کورتکریا پەیڤا (سەتا)یە، ئانکو (سێ دانە).

ستا(Seta- Suta): کورتکریا پەیڤا (اوستا)یە، کو پەرتوکا پیرۆزا زەردەشت پێغەمبەری یە(ئاڤێستا).

ستاخ(Sêtax): چەقێ دارێ.

ستاد(Sêtad): راوەستا، ژ پێڤە راوەستا.

ستادن(Sêtaden): راوەستیان، ژپێڤە راوەستیان ـ وەرگرتن، ستاندن.

ستارە(Sêtarê): ستێر ـ سەتار: ئامیرەکێ موزیکێ یە، کو بتنێ سێ ژەه تێدا بکار چووینە، و هەر ژ ڤی جۆری هەنە کو چوار ژەه تێدا بکار برینە و ئەو ژەها چوارێ ژی، موزیکڤان (مشتاق علی شاه) تێدا بکار برینە. بۆ زانین ئەڤا ب چوار ژەها ژی بیت هەر دبێژنێ (سەتار) لێ بۆ ژەها چوارێ بتنێ دبێژنێ (سیم مشتاق).

ستازن(Sêtazen): کەسێ کو ئامیرێ (سەتار)ێ دژەنت.

ستاغ(Sêtax): جانیک، جانیکێ کو هێشتا زین ل پشتێ نەکرین ـ ستەور.

ستاک(Sêtak): کاتێن دارێ، چەقێن کو ژ نوی ل دارێ دەردکەڤن.

ستام(Sêtam): لغاڤ، سەرهەڤسار.

ستان(Sêtan): پاشگرێ جهی یە کو ئانکویا گەلەکی و بەرفرەهی یا جهی دگەهینیت، وەکی: (تاکستان: ئەردەکێ بەرفرەهە کو دارمێو لێ هاتبنە چاندن، رەز ـ کردستان: جهەکێ بەرفرەهە کو مللەتەک بناڤێ کورد لسەر د ئاکنجی نە). هەگەر ئەڤ پاشگرە لگەل ناڤەکی هات کو دیماهیکا وی ناڤی (ساکن) بیت، وەکی(Kurd)، هینگی دێ (ê)یا (Sêtan)ێ ژێڤەبیت و دێ مینیتە بدویماهیا وێ پەیڤێ ڤە یا کو بۆ بوویە پاشگر، و دێ بیتە(Kurdêstan). لێ هەگەر ئەو ناڤ ب تیپا (واو) ب دویماهیک بێت، وەکی (بو Bû)،

هـيـنـگـی (ê)یـا (Sêtan)یَ نامینیت و دیَ بیته(Bûstan). هەروەسا هەگەر ناڤ ب پیتا(ە ê) ب دویماهی بێت، هینگی (ê)یا (Sêtan)یَ دیَ مـینیت، وەکی (لالەسـتـان: Lalêsêtan)، هەرچەندە هندەک هۆزانڤـانان ژ بۆ کـو برگـێن هۆزانا وان تێک نەچیت، بۆ نموونە ڤیَ پەیڤـا داویێ(Lalêstan) دخـوینن ـ کەسێ کو لسەر پشتێ خوە درێژ کربیت، رازای ـ کورتکریا پەیڤا (آستان)ە، ئانکو: دەرازینک.

ستاندن(Sêtanden): ژێ ستاندن، ژێ وەرگرتن.

ستانە(Setane): دەرازینک.

ستاوە(Sêtave): فێل، حیلە.

ستایش(Sêtayêş): پەسنا قەنجیێن کەسەکی کرن.

ستاییدن(Sêtayîden): پەسندان، مەدح کرن.

ستـبـر(Sêtebr): مـەزن، قـەلەو، بخوەڤە ـ رەق و قاییم ـ ستویر.

ستـردن(Suturden- Sê-turden): تراشین ـ سەلخاندن ـ پاک کرن.

سـتـرگ(Suturg- Sêturg): مـەزن، ب کـەلەخ ـ ب هێـز، ب زاخ.

سـتـرون(Seterven): وەکی هێسـترێ ـ هەر تشـتێ کـو وەکی هێسترێ نەزێت ـ خرش(عقیم).

سترە(Suture): دەفکێ سەر و ریهـ تراشینێ، گویزان.

سـتـل(Setel): قـوتان، حـوتک ـ ئازاردان، ئێشاندن.

ستم(Sêtem): ستەم، زولم.

ستم دیدە(Sêtem dîdê): سـتـەم لێکری، زولم لێ بووی.

ستنبە(Sêtenbe): مەزن، ب کەلەخ ـ ب هێز، ب زاخ ـ کرێت، کەسێ کـو کـەلەخـەکێ کـرێت لێ بیت ـ دێو.

ستنج(Sêtenc): ڤ پاش ئێخستن، هەلگرتنا قـویتی، مـالی یان هەر تشـتـەکی کـو مـرۆڤ د ژیانێ دا پێدڤی دبیتێ بۆ رۆژا تەنگاڤیێ.

سـتـوان(Sutvan): قـایم، نەلڤ ـ د زاراوێ لـەشکـەری دا پلـەکـا ئەفـسـەریێ یە کـو د کـەڤن دا دگۆتنێ (نایب).

سـتـودان(Sutûdan): گـۆرسـتـان،

گۆڕستانێن زەردەشتیا.

ستـودن(Sutûden- Sêtûden): پەسندان ـ سالوخ دان.

ستور(Sutûr): دەوار.

ستون(Sutûn): ستوین ـ د زاراوێ لەشکەری دا دەستـەیەکا سەربازا کو ل پشت ئێک و ل سەر هێلەکی بێن و بچن.

ستون پنجم(Sêtûnê pencum): تابۆرێ پێنجێ(د زاراوێ سیـاسی دا لکارە).

ستوه(Sutûh): وەستیـای ـ مەلویل و پەریشان.

ستـوهانیـدن(Sutûhanîden): وەستاندن ـ پەریشان کرن.

ستوهیدن(Sutûhîden): وەستیان ـ پەریشان بوون.

ستهم(Sêtehm): رەق، دژوار.

ستی(Setî): پیـلا ـ ئاسن ـ سەرێ رمێ.

ستـیـز(Sêtîz): شـەڕ، جـەنگ ـ دوژمنی، نەیاری.

ستـیغ(Sêtîx): راست و بلند ـ راست راوەستیای وەکی ستوینێ ـ هەروەسـا بۆ (بلندی یا چیـای، سەرێ چیـای، کێلیـا چیـای) ژی لکارە.

ستیم(Sêtîm): عەداف، کێم.

ستیهیدن(Sêtîhîden): بێ ئەمری کرن، بێ فەرمانی کرن، سەرپێچی کرن، لادان.

سج(Sec): روی، دێم.

سـجـام(Secam): سـڕ و سـەقـەم، سەرما دژوار.

سخ(Sux): باش، قـەنج ـ خـوەش ـ پیروز.

سخ(Sex): کـێم و عـەداف ـ قـرێژ و قیڤار.

سخت(Sext): دژوار، ب زەحمەت، بەروڤـاژی پەیڤـا «ب سـاناهی» ـ رەق، بەروڤـاژی پەیڤـا «نەرم» ـ قاییم و بنەجھ ـ قەلس و چریک، بەخیل و خەسیس.

سختانه(Sextane): ئاخفتنا رەق.

سـخت دل(Sext dêl): دل رەق، بێ رەحم.

سـخت رو(Sext rû): بێ شـەرم، روی قاییم، بێ حەیا.

سختن(Sexten): کێشـان، پیڤان، (وزن)کرن.

سخن(Suxen- Suxun): ئاخفتن ـ گوتار.

سخن آرا(Suxen ara): کەسێ کو جوان دئاخڤیت، کەسێ کو جوان دئاخڤیت.

سخن چین(Suxen çîn): ئاخفتن ڤەگوهێز.

سد(Sed): سەد، هژمارا سەد.

سدره(Sêdre): جلکێن بێ هچک و ب یاخێن فرەهـ و ب رەنگێ سپی کو هەر زەردەشتیەک ژ کچ و کوڕا کو بگەهتە ژیێ دەهـ سالیێ، د رێ ورەسمێن ئۆلی یێن تایبەت دا دکەتە بەر خوە، و لسەر وان پێدڤی یە کو بەردەوام د هەر رێ و رەسمەکێ دا ڤان جلکێن تایبەت بکەنە بەرخوە.

سده(Sede-ê): سەدە، چەرخ، سەدسال(قرن) ـ هەروەسا بۆ خولێن سەد رۆژی ژی لکارە ـ ناڤێ جێژنەکێ یە کو ئیرانیێن کەڤن ل رۆژا دەهی بەهمەنێ(دویەمین هەیڤا زڤستانێ) ئەڤ جەژنە دگێڕان و هەر ل شەڤا دەهی بەهمەنێ ژی ئاگر هلدکرن و ل دورماندوری وی ئاگری کەیف و شادی دکرن. دبێژن ژ بەرکو هەر ژ ڤێ رۆژێ تا رۆژا نەڤروزێ پێنجی شەڤ و پێنجی روژن کو کوما وان دبیتە سەد، لەورا ناڤێ (سدە) لسەر ڤێ جەژنێ دانایە. و هندەکێن دی دبێژن زڤستانا کەڤن پێنج هەیڤ بوون، ئانکو ژ (١)ی ئابانێ(کو نۆکە هەیڤا دووێ یە ژ پاییزێ) تا دویماهیکا ئسفەندێ، و دەمێ سەد رۆژ ژ ڤێ زڤستانا پێنج هەیڤی دبۆرن، دەم دبیتە دەهی بەهمەنێ، رەنگە ئەڤ بۆچوونا داویێ بەرئاقلتر بیت.

سر(Ser): سەر(کو ئەو ژی ئێک ژ ئەندامێن لەشێ مرۆڤ و گیانەوەرایە) ـ سەر یان دەستپێکا هەر تشتەکی ـ سەر یان بلندی یا هەر تشتەکی، وەکی سەرێ چیای، سەرێ تبلا، سەرێ شویژنێ ـ هەروەسا بۆ کەسێ مەزن یان سەروکا ژی لکارە.

سر(Sur): سۆل، جۆرەکێ پێلاڤایە کو رەخێ ژ سەرڤە ب بەنکا دهێتە چێکرن ـ مەیا کو ژ برنجی دهێتە چێکرن.

سرا(Sera): خانی، خانیێ مەزن ـ ژۆر، ئودە ـ جه، در.

سـراب(Serab): زەڤـى يـان بيستانێن كو نێزيكى جۆ و دەراڤا بن ـ لەيلان، سەراب.

سـراپرده(Seraperdê): بارەگـا ـ خـيـڤـەتا مـەزن ـ پەردا مـەزن كـو لشـوينا ديوارى لدورمـاندورى خيڤەتێ دادنن.

سرآخر(Seraxur): هەسپێ كـو د گۆڤێ ڤە ژ ناڤ هەمى هەسپا چێتر بيت.

سـرازير(Serazîr): سـەرنشـيـڤى ـ سەرنوخين.

سـراسـر(Seraser): ژ ڤى سـەرى هەتا وى سـەرى، سـەرانسـەر، هەمى.

سـراسـيـمـه(Serasîmê): سەرگەردان، پەريشان، شەپرزە.

سـراغ(Surax): نيـشـان، هێـما ـ دەوس، شـوين دەوس ـ پرسـيـار ژ جـهـێ تشـتـەكى يـان كـەسـەكى(لێگەريان ژ بۆ ڤـەديتنا جـهـێ تشت يان كـەسێ بەرزە يان نە ل پێش چاڤ).

سـرآغـاز(Seraxaz): پێـشـگۆتن، سەرگوتار.

سـرافـراز(Serefraz): سـەرفـيـراز، سەربلند.

سـرافـسـار(Serefsar): دەست هەفسار.

سـرافـشـان(Serefşan): سەرهەژينک ـ سەرخوەش، مەست ـ دفنبلند(مغرور و متكبر).

سـرافـكـنـده(Serefkendê): سەرشۆر، هەتک لێ چووى، شەرم بسەردا هاتى.

سـراگـوش(Seragûş): دەرسـۆک، كەڤينک.

سرامد(Seramed): بژارتى، بژارە، يێ بلندتر و باشـتـر ژ خـەلكەكێ دى.

سـرانجـام(Serencam): ئەنجـام، دويماهيک.

سـرانداز(Serendaz): دەرسـوک، كـەڤـينک ـ بێ پەروا، نە ترس، دلێر.

سـراندن(Suranden): خـشـاندنا تشـتـى لسـەر ئەردى و بەرەڤ پێشڤە برنا وى تشتى.

سـراييـدن(Surayîden): سـروود خـواندن، ئاواز خـواندن، هوزان خواندن.

سرب(Surb): رساس.

سربار(Serbar): ئاليەكێ بارى يان ژى سەربارک کو دادننە سەر بارێ گيانەوەرا ـ ديسان بۆ مرۆڤا ژى لكارە کو ببيتە سەربار يان جهێ زەحمەتێ بۆ کەسەکێ دى.

سرباز(Serbaz): دەرڤەکرى ـ لەشکەر، عەسکەر.

سربيلە(Serbîle): سەرکێ تيرێ هەگەر پەحن بيت ـ تيرا دو چق.

سربينە(Serbînê): ژۆرەکا حەمامێ يە کو جلکێن خوە تێڤە دئێخن بەرى بچن د ژۆرا سەرشويشتنێ ڤە.

سرپا(Serpa): سەرپێ، کەسەک يان تشتەک کو لسەر پيێ خوە راوەستياى بيت.

سرپاس(Serpas): فەرماندێ زێرەڤانا، سەرۆکێ دەستەکەکا زێرەڤانا ـ پلەکا لەشکەرى بوو ل سەردەمێ رضاشاهێ کبير کو نوکە لشوينا ڤى زاراوى پەيڤا «سەرتيپ» لكارە ـ کومزرى، کولاڤێ ئاسنى کو د شەران دا دکرنە سەرێ خوە.

سرپايان(Serpayan): شاشک يان دەرسوکەکا نەرم کو شەرڤانێن بەرێ لبن کومزرى ڤە دکرنە سەرێ خوە.

سرپايى(Serpayî): کارێ کو ژ پێڤە بهێتە ئەنجامدان يان ژى کەسێ کو بەردەوام ب کارەکى رادبيت و بۆ دەليڤە نينە روينيت ـ کريارا گوهنێلى کو ژ پێڤە بهێتە ئەنجامدان ـ ژنکا دەهمەن پيس، قەحبە ـ نەعال.

سرپيچ(Serpîç): شاشک، جەمەدانى.

سرپيچى(Serpîçî): بێ ئەمرى، سەرپێچى.

سرتاپا(Sertapa): هەمى، هەموو.

سرچشمە(Serçêşmê): سەروکانى، چاڤکانى.

سرچکاد(Serçekad): پێشيا سەرى(هنداڤا ئەنيێ).

سرخ(Surx): قورمز، سۆر، رەنگ سۆر.

سرخارە(Serxarê): شە و فرکێت و سنجاقکێن سەرى کو ژنک بکار دئينن.

سرخوردن(Surxurden): حولسين، تەحسين.

سرخوش(Serxoş): شاد،

خوەشحال.

سرد(Serd): سار، هێن، فێنک، تەزی.

سرداب(Serdab): سەرداڤ(هندەک دبێژنێ بنداڤ ژی).

سردادن(Serdaden): ئازاکرن، رەهاکرن ـ جان فیداکرن، سەر د رێکا تشتەکی دا ژ دەست دان.

سردادن(Surdaden): لڤاندن، لڤاندن و بەرەڤ پێشڤەبرنا تشتەکی لسەر جهەکێ راست، خوشاندن ـ حولساندن، تەحساندن.

سردار(Serdar): فەرماندێ سوپای ـ سەرۆک یان مەزنێ دەستەیەکێ یان عەشیرەکێ.

سرداری(Serdarî): جۆرەکێ جل و بەرگێ زەلاما کو درێژ و ب کوریشک بوو و د کەڤن دا دکرنە بەرخوە.

سردبیر(Serdebîr): سەرنڤیسەر، سەرنڤیسکارێ کوڤار یان رۆژنامێ.

سردر(Serder): سەرەدەر.

سردرختی(Serdêrextî): هەر فێقیەکێ کو ب دارێ ڤە بهێت، وەکی: (سێڤ، هرمیک، خوخ، حولیک و......هتد).

سردستە(Serdestê): سەرکردە، مەزنێ کومەلەکێ، سەرپەرشت یان مەزنێ کومەلەکێ ژ مرۆڤا.

سردسیر(Serdsîr): کویستان، جهێن سار.

سردم(Serdem): قەهوەخانە ـ خانەقا، جهێ کو دەروێش و قەلەندەر لێک خرڤە دبن.

سردواندن(Serdevanden): کەسەک مەحتل و سەرگەردان کرن(دەمێ کو وەعدێن ئەڤرو و سوباهی ددەتێ).

سردوشی(Serdûşî): سەرملک(سەرملکێ جلکێن لەشکەری کو پلێن لەشکەری لسەر دادنن).

سرراهی(Ser rahî): پارێ کو رێڤینگ لدەمێ برێکەفتنێ وەک سەدەقە یان خێر ددەتە خەلکی دا کو خێر د رێکا وی دا هەبیت ـ نویزادە یان زارۆکێ کو ژ نوی بووی و دادننە سەر رێکا دا کەسەک بهێت و ببەت و بخودان کەت.

سرز(Serez): مالنجا بەننایێ.

سرزدای(Serzêday): دڕکەیە ژ خەنجەرا خوەش و بڕەک.

سرزدن(Serzeden): شین بوونا گیای(ئانکو سەرێ خوە ژ بن ئاخێ دەرێدخیت) ـ رۆژ هەلاتن ـ سەرەدان.

سرزده(Serzedê): ژ نشکەکی ڤە.

سرزمین(Serzemîn): وەلات، پارچەیەکا پان و بەرین کو مللەتەک یان عەشیرەک لسەر بژیت. هەروەسا پەیڤێن (مرز و بوم ـ کشور) ژی لکارن.

سرزنش(Serzenêş): تەعن تێ قوتان، گازندە ژێکرن، نسحەتکرن.

سرسبز(Sersebz): تەڕ و تۆل ـ گەنج، کامەران، خوەشبەخت.

سرسره(Sursurê): حولیسانک، تەحیسانک.

سرشار(Serşar): لێڤولێڤ، پڕ، مشت، تژی.

سرشت(Sêrêşt): سروشت، تبعەت.

سرشتن(Sêrêşten): هەڤیرکرن ـ تێکەلکرن ـ تێڤەدان، دناڤ هلاندن ـ ئافڕاندن.

سرشک(Sêrêşk): رۆندک، هێستر ـ هەروەسا ناڤێ دارەکێ یە ژێ کو پتر بۆ وێ دارێ ناڤێ (زرشک) لکارە.

سرشکوان(Sêrêşkvan): پەری(پەریا بویکێ)، پەڵهە.

سرشناس(Serşênas): بەرنیاس، سەرنیاس.

سرشیر(Serşîr): قەیماغ ـ سەرتیک.

سرغچ(Serxêç): کۆد، ترارکێ کو ژ داری هاتبیتە چێکرن.

سرغین(Serxîn): زڕنا (ئامیرەکێ موزیکێ یە).

سرفراز(Serferaz): سەرفەراز، سەربلند.

سرفه(Surfê): کوخک.

سرفه خروسک(Surfê xurûsek): خەندخەندوک، خەندقوک(کوخکا وەکی یا دیکلی).

سرک(Serek): کورتکریا پەیڤا (سر)، ئانکو: سەرک، سەرێ بچویک ـ پتری یا تشتەکی لدەمێ بەراوردکرنێ دگەل تشتەکێ دی(ئەڤ پتری یە چێدبیت ژ لایێ کێشێ ڤە بیت و چێدبیت ژی ژ لایێ بهای ڤە بیت) ـ سەربار، سەربارک.

سـرکش(Serkeş): کـەسێ کـو بێ ئەمریێ دکەت ـ ب شیان، ب زاخ، ب هێـز ـ سـەرفـەراز ـ هەروەسـا ناڤێ ناڤـدارەکی بوو لسـەردەمێ خسرو پەرویزی.

سـرکـوب(Serkûb): جـهـەکێ بلند وەکی بورجێ، کەلهێ، دویرگەهێ، یان گـرەکی یان چیـایەکی کـو شەرڤـان بشـێن لڤی جـهی لسـەر دوژمـنـی زالّ بـبن و دوژمـنـی بـشـکـێـنن.. هـەر ژ ڤـێ پـەیڤـێ یـە (سـرکـوب کـردن: شکاندن«مـەبەست ژێ شکاندنا لەشکەری یە»)ـ تەعن تێ قوتان.

سرکە(Sêrkê): سیهک.

سرگـران(Sergeran): قـەهری، دل نەخـوەش ـ سـەرخـوەش، مـەست ـ دفنبلند(مغرور).

سـرگـرد(Sergurd): پلەیەکـا لەشکەری یە کو ددەنە ئەفسەران و د کەڤن دا دگوتنێ «یاور».

سـرگـردا(Sergerda): گـێـژی، سەرگێژی.

سـرگـردان(Sergerdan): سـەرگـەردان، حـەیران ـ ئاوارە، دەربەدەر، بێ مـال و حـال ـ بەرزەبووی.

سرگرم(Sergerm): مژویل.

سرگزیت(Sergezît): باج و خەراج ـ (جزیە).

سرگزین(Serguzîn): پەز و چێل و هەسپێن کـو د کەڤن دا بۆ پاشای یان حاکمی ڤەدەردکرن.

سرگین(Sêrgîn): کوشپل(پشکل)ێن دەوارا، سەرگین.

سرم(Serm): کەنگر.

سـرمـا(Serma): سـەرمـا، سـڕ و سەقەم.

سرمایە(Sermayê): سامان.

سرمست(Sermest): سەرخوەش ـ کەیف خوەش ـ دفنبلند(مغرور).

سـرمـە(Surme-ê): کل(کلێ چاڤا).

سرمەدان(Surmêdan): کلدانک.

سـرمـەکش(Surmêkêş): کل چیـڤک ـ هەر کـەسێ کـو کلی ل چاڤێن خوە بدەت.

سـرنا(Surna): زڕنا(ئالاڤـەکێ موزیکێ یە).

سرناچی(Surnaçî): زڕنابێژ.

سرند(Serend): جۆرەکێ بێـژینکێ یە.

سرنشين(Sernêşîn): نەفەرێن کو ب رێڤنگێ ل تەیارێ یان ترومبێلێ سویار دبن ـ د کەڤن دا بۆ وی رێڤنگی دهاتە گۆتن یێ کو د ناڤ کاروانی دا ل هێستری یان هەسپی سویار دبوو.

سرنگون(Sernêgûn): سەرنوخین.

سرنوشت(Sernêvêşt): تشتێ کو د ئەزەل دا بۆ مروڤی هاتیە دەستنیشانکرن، قەدەر ـ شەنس، بەخت.

سرنیزه(Sernêyzê): قەمە.

سرو(Serv): دارا سەروێ.

سرو(Surû): شاخێن پەز و چێل و گیانەوەرێن مینا وان.

سروا(Serva): ئاخفتن ـ چیڤانوک ـ هوزان.

سرواد(Servad): سروود ـ هوزان.

سرواده(Servadê): هوزان ـ سەروا (قافیە).

سروان(Servan): پێشەوا، سەرۆک، سەروەر ـ پلەیەکا لەشکەری یە.

سرود(Surûd): سروود.

سرودن(Surûden): ستران گوتن ـ هوزان خواندن.

سرور(Server): سەروەر، سەرۆک، پێشەوا، سەرپەرشت، مەزنێ بنەمالێ یان عەشیرێ.

سروستاه(Serv sêtah): ناڤێ ئاوازەکا موزیکا کەڤنا ئیرانی یە.

سروسهی(Servê sehî): دارا سەروێ کو چقێن وێ د راست بن ـ درکەیە ژ یارا بەژن و بال دەلال ـ ناڤێ ئاوازەکێ یە ژ هەر سیە ئاوازێن «باربد»ی.

سروش(Surûş): فریشتە ـ جبرائیل ـ د ئایینێ زەردەشتی دا ئەو فریشتەیە یێ کو فەرمانێن ئاهورامەزدای جێ بەجێ دکەت و رێکێن جێ بەجێ کرنا ڤان فەرمانا نیشا بەنی یا ددەت.

سره(Sereh): بێ غش، خوری ـ هلبژارتی ـ پاک ـ باش، قەنج ـ بێ عێب.

سرهال(Serhal): سەرگەردان، حەیران، پەریشان.

سریدن(Surîden): خوشکین ـ حولسین، تەحسین.

سرین(Surîn): رەهن، ران.

سرین(Serîn): بۆ رەخێ سلال ـ ل هنداڤ سەری ـ جهێ سەری ل

ناڤ نڤینکا، بالیفک.
سزا(Sêza-Seza): پاداش، جزا(حەقێ قەنجیێ یان خرابیێ).
سزاوار(Sêzavar): ژ هەژی، بسەرڤە(لایق).
سزیدن(Sezîden): ژ هەژی بوون، بسەرڤەبوون.
سست(Sust): سست، لاواز، بێ هێز، نەرم.
سغ(Sex): بان، بانێ خانی ـ گونبەد، قوببە ـ پەحنکا دەڤی ـ شاخێن گیانەوەرا.
سغانە(Sexane): سەرداڤ.
سغبە(Suxbe): کەسێ کو ترانە پێ هاتبنەکرن یان د یاریێ دا فێل لێ هاتبنەکرن.
سغر(Suxur): سیخور.
سفارش(Sêfarêş): دەستوور، فەرمان.
سفارشی(Sêfarêşî): هەر تشتێ کو ب دەستوور یان ب داخوازیڤە بۆ مرۆڤی ئامادە ببیت.
سفال(Sufal): ئامانێن مینا جێرک و تراركا کو ژ ئاخ سورکا تایبەت ب ڤان رەنگە ئامانان ڤە هاتبنە چێکرن ـ قەلپیشکێ فستەق و بندەق و باهیڤ و گویز و تشتێن مینا وان.
سفالگر(Sufalger): جێرک چێکەر.
سفاهن(Sefahen): شە(شەیێ کو پرچێ پێ شە دکەن).
سفت(Sêft): رەق ـ ستویر ـ موکوم ـ تیر.
سفت(Suft): مل، شان ـ کون(وەکی کونا دەرزیکێ).
سفتن(Suften): کون کرن، سمتن.
سفتە(Suftê): کون کری، سمتی.
سفتە(Sufte): تیر، سەرێ تیرێ، سەرێ قەمەی، هەر تشتێ کو سەرێ وی هاتبیتە تیژکرن ـ خەلات، هەدیە.
سفید(Sêfîd): سپی، رەنگێ سپی.
سفیدار(Sêfîdar): سپیندار.
سفیدە(Sêfîde): سپیک، سپیلکا هێکێ ـ سپێدە، سحار.
سک(Suk): لڤلڤین ـ سیخەکا سەر تیژە کو دەوارا پێ دهاژۆن.
سکار(Sêkar- Sukar): رەژی، رەژی یا ئاگر پێڤە، پەل ـ ئاگر ـ نانێ دوهندای.
سکارو(Sukarû): نان یان گوشتێ

کو لهنداڤ ئاگری بهێته براژتن.
سکره(Sukre): ترارک ـ پەیاله.
سکستن(Sukêsten): ڤەقەتیان، ژێک جودابوون، ژێکڤەبوون.
سکنج(Sukunc): کەسێ کو بێهنا پیس ژ دەڤێ وی بهێت.
سکنج(Sêkunc): کوخک ـ سەلخین، کەلداچوون.
سکندری(Sêkenderî): هلنگفتن.
سکیزه(Sêkîze): پێهن، جۆتک، زیچک، لیتک ـ پێکولا ژ جه رابوونا دەوارا.
سکیزیدن(Sêkîzîden): پێهن دانان، لیتک هاڤێتن ـ ژ جه رابوونا دەوارا.
سگ(Seg): سه.
سگال(Sêgal): ئەندێشه، هزر.
سگاله(Segale): پیساتیا سەی.
سگالیدن(Sêgalîden): هزرکرن ـ بۆچوون.
سگ توله(Seg tûlê): کویچکێ سەی، تێشکێ سەی.
سگرمه(Sêgêrme): ئەنی گرێ، برهـ تێکچووی ـ خێچ و کوریشکێن ل سەر ئەنیێ.
سگزن(Segzen): جۆرەکێ تیرایه کو سەرێ وی زراڤ و تیژه.
سگلاس(Seglas): دێهل.
سلک(Selk- Sêlk): بوتکا سرکێ(جهێ کو ئاڤا بارانا ژ سەربانا پێدا دهێته خوار).
سلم(Sêlem): تەختەرەش (سابوره).
سلمانی(Selmanî): حەللاقی، سەرتراشخانه.
سلمک(Selmek): ئێک ژ ئاوازێن کەڤنێن ئیرانی یه.
سلنج(Sêlunc): لێڤ کەم(کەسێ کو لێڤەکا وی نیشانێن دو چەقیێ لێ د دیار بن).
سم(Sum): سمێن دەوارا ـ کۆتانێن پەزی.
سماروغ(Semarûx): کڤارکێن کو ب کێر خوارنێ بهێن.
سماری(Sumarî): بەلەم، قایک.
سماکار(Semakar): مەیگێر، ساقیێ مەیخانێ.
سمانه(Semane): بانێ خانی(سقف).
سمج(Sumc): سەرداڤ ـ رێکێن بن ئەرد ـ زیندانێن بن ئەرد ـ کۆتانا پەزی کو ل بن ئەردی

هاتبیـتـه چێکرن یان ل نـاڤ چیای هاتبیته سمتن.

سنار(Sênar- Senar): ئەو جهـ ژ دەریایێ کـو بنێ باخـیرێ ژ ئەردی بگریت و باخـیـره نەکـاریت ل وێ دەڤـەرێ بهـێت و بچـیت ـ کنارێ دەریایێ، بەندەر(مینا ء).

سنباده(Seunbadê): زمپاره.

سنبـانـدن(Sunbanden): کـون کرن، سمتن.

سنبک(Sunbek): قایکا بچویک.

سنبوسـه(Senbûse): هەر تشـتێ سێ کوژی.

سنبـیـدن(Sunbîden): کـون کـرن، سمتن.

سنتور(Sentûr): ئالاڤەکێ موزیکی یه کـو بۆ شکلێ خـوه نێـزیکی ئامـیـرێ قـانوونـێ یه و (٧٢)ژەهـ تێـدا بکار هاتینه و ب دو دارکـا دهێته ژەنین.

سنج(Senc): ئالاڤـەکێ مـوزیکێ یه کـو ژ دو قـەپاخـان پێکهـاتیـه کـو لدەمێ لێکدانا ڤـان قەپاخا دەنگ ژێ دهێت(ئەڤ ئامیـره پتـر د ناڤ مـەسـیـرێن لەشکەری دا دهاتنه بکارئینان).

سنجاب(Sencab): سڤوره.

سنجـد(Sênced): سنج(دارەکـا کـورت و ب سـتـریه، بەلگێن وێ مـینا یێن بیێ نه، گـولێن وێ ب ئویشینه و د سپی و بێهن خوەشن، بەرێ وێ بچویکه و قەلپیشکەکێ تەنکێ سور یێ بسەرڤه و ئارکەکێ شـرین و بەرکـەک درێژ و رەق یێ د ناڤ ڤی قەلپیشکی دا).

سنجـیـدن(Sencîden): پیـڤـان و کێشان ـ بەراوردکرن.

سنگ(Seng): بەر، کـەڤر ـ قـەدر، بها، سەنگ.

سنگچین(Sengçîn): شـــویرهه، دیوارێ بەرا.

ســـنـــگـــدولـــه(Sengdûle): بابەلیسک.

سنگر(Senger): چەپەر، سەنگەر.

سنگریزه(Sengrîzê): خشـبـەرک، بەرکێن هویر.

سنگله(Sengule): نـانێ کــو ژ گارسی هاتبیته چێکرن.

سنگین(Sengîn): هەر تشـتێ کـو ژ بەری هاتبـیـتـه چێکرن ـ گـران، ب سەنـگ، ب وەزن(بەروڤـاژی پەیڤا «سڤـک»).

سنه(Sene): نفرين، دوعاييێن خراب ـ لەعنەت.

سو(Sû): رەخ، كنار، ئال، نک ـ رۆناكی ـ سوود، مفا، قازانج.

سوار(Sevar): سويار(بەروڤاژی پەیڤا «پەیا»).

سوت(Sût): فيتی، فيتک.

سوتام(Sûtam): كێم، پچەک، هندک ـ بچويک، كچوچ ـ ب كێماسی، عێبەلو.

سوتک(Sûtek): فيتفيتوک، فيرک (ئالاڤەكە كو خودان پێ فيتيا ڤەددەت).

سوت و كور(Sûto kûr): جهێ بێ رەوش، جهێ بێ دەنگ، جهێ بێ گێول.

سوختن(Sûxten): سۆتن، ئاگر تێ بەربوون.

سوختە(Sûxtê): سۆتی، ئاگر تێ بەربووی.

سود(Sûd): سوود، مفا، قازانج.

سودا(Soda): كڕين و فروتن(معاملة).

سوداگر(Sodager): بازرگان.

سودن(Sûden): كون كرن، سمتن ـ رەنين ـ قوتان، هەڕشاندن ـ پەرخاندن ـ ئێک ژ هەستێن پێنجينەيێن مرۆڤی يە كو مرۆڤ ب ڤێ هەستێ، هەست ب گەرمی و ساری و نەرمی و زڤری يێ دكەت و ئالاڤێ وی پويستێ لەشی يە. بۆ ڤێ ئانكووێ د زمانێ فارسی دا زاراوێ (بساوايی) پتر بكار دهێت.

سور(Sûr): مێهڤانی ـ جەژن ـ داوەت و شەهيان ـ دەوارێ كو خيچەكا رەش ژ پشتا ستوێ وی دەست پێ بكەت و حەتا دوماهيكا كوريا وی يا بەردەوام بيت كو ئەڤ رەنگە دەوارە بۆ بێ ئيفلەحيێ د ناڤدارن ـ هەر گيانەوەر يان مرۆڤێ كو خوە ژ كۆمەلێن وەكی خوە ڤەدەر بكەت ـ رەنگێ سۆر يانژی رەنگێ وەكی يێ خوەليێ ـ دارەكا هەردەم كەسكە كو دارێ وێ د چێكرنا قەنەپا دا بكار دهێت.

سوراخ(Sûrax): كون ـ كەلشت، دەرز.

سورنا(Sorna): زرنا(ئالاڤەكێ موزيكێ يە).

سوز(Sûz): بەرامبەر پەیڤا (سوژ)ا كوردی يە كو ژ ژێدەرێ(سوختن:

سۆتن) هاتیە وەرگرتن.
سوزاندن(Sûzanden): سوتاندن، سوژاندن، ئاگر تێ بەردان.
سوزمانی(Sûzmanî): قەرەچ، ژنکا قەرەچ.
سوزن(Sûzen): شویژن.
سوسک(Sûsk): کێز، کێزک.
سوسمار(Sûsmar): مارگیسک (ڤان مارگیسکا جۆرێن خوە هەنە، مینا مارگیسە و حولیسە و کمکمە و چەپچەپیسک و بزمێژک و حەتا دگەهتە تیمساحی).
سوسو(Sûsû): رۆناهیەکا کێم کو ژ دویر ڤە مرۆڤ دبینیت.
سوغە(Sevxe-ê): ئەو پارێ کو د کەڤن دا شەرڤانان ژ راتبێ خوە دکوشتن و ددانە نڤیسەر و کارمەندێن دیوانێ.
سوف(Sûf): جۆرەکێ ماسی یە.
سوفار(Sûfar): ترارک یان گوزک یان هەر تشتەکێ کو ژ ئاخا جێرکا هاتبیتە چێکرن ـ کونا دەرزیکێ ـ ئەو جھ ژ تیرێ کو دکەڤیتە ژەها کڤانێ.
سوک(Sok): بنێرە: (سوگ) ـ رەخ، کنار، لا، سەمت ـ نک، جەم ـ کوژی ـ داسیکێت گەنم و جەهی.
سوگ(Sog): خەم ـ تازی، بەهی، شینی ـ بەلا، مسیبەت.
سوگند(Sogend): سویند.
سوم(Sêvum): سێیەم ـ سێیەمین.
سومین(Sêvumîn): سێیەمین.
سون(Sûn): رەخ، کنار، لا، سەمت.
سوهان(Sohan): کارتیک ـ جورەکێ شریناهیێ یە.
سوین(Sevîn): ئامان، ترارک، گوزک، مەنجەل ـ ئامانێ کو بو سەی ئاڤێ دکەنێ.
سە(Sê): هژمار سێ(٣).
سەتار(Sêtar): ئالاڤەکێ موزیکێ یە کو ژ سێ تێلا پێک دهێت.
سهر(Suhr- Sêhr): رەنگێ سۆر ـ چێلا سۆر ـ چێل.
سهستن(Sehêsten): پەیدا بوون ـ ترسان ـ رەڤین.
سەشنبە(Sêşenbê): سێ شەمبی کو رۆژا چوارێ یە ژ هەفتیێ.
سەگان(Sêgan): سێ سێیە، سێ جارکی.
سەگانە(Sêgane): سێ جامێن مەیێن کو سپێدەهیا ڤەدخون.
سەگاه(Sêgah): ئێک ژ

دەستگەهێن موزیکا ئیرانی کو خەم هلێخە.
سهم(Sehm): سەهم، ترس.
سهمگین(Sehmgîn): ترسناک، ب سەهم.
سهمیدن(Sehmîden): ترسیان.
سهی(Sehî): راست، راست راوەستیای.
سه یک(Sê yek): سێک، ئێک ژ سێیێ.
سی(Sî): هژمار سیه(٣٠).
سی ام(Sî um): سیهەمین، ئەو تشتێ کو بکەڤیتە پلا سیهێ.
سیاه(Siyah): رەش، رەنگێ رەش.
سیاه چادر(Siyah çadur): رەش مال، کوین.
سیاهی(Siyahî): رەشاتی، تاریاتی.
سیب(Sîb): سێڤ.
سیب زمینی(Sîb zemînî): پتات، کرتوپ.
سیب زمینی ترشی(Sîb zemînîyê turşî): سێڤ بن ئەرد.
سیج(Sêyc- Seyc): مێویژێن رەش.
سیچیدن(Sîçîden): ئامادەکرن، بەرهەڤکرن، رێکخستن، رێک و پێک کرن.
سیخ(Sîx): سیخ، سیخێن کەبابا.
سیخگاه(Sîxgah): جهەکە ژ لەشێ دەوارا کو دەمێ سیخێ لێ ددەن دێ ژ جه رابت و خوە هلاڤێت.
سیخول(Sîxûl): سیخور.
سیر(Sîr): تێر(یێ کو تێر زاد خوار بیت)ـ بۆ کێشانێ بکار دهێت و بەرامبەر شازدە مسقالا یان (٧٥)گرامایە ـ سیر(گیایەکە ژ بنەمالا پیڤازایە).
سیرآب(Sîrab): تێر ئاڤ بووی، پزپزی، ربسی، تشتەک یان ئەردەک کو ژ ئاڤێ پڕ ببیت.
سیران(Sîran): دیوار یان شویرهێن دۆرماندۆری باژێری.
سیرت(Sîret): سوننەت ـ رێباز ـ مەزهەب ـ طبعەت و سروشت.
سیر سور(Sîr sûr): ناڤێ جەژنەکا کەڤنا ئیرانی یایە کو دکەفتە رۆژا چارێ ژ ئێکەمین مەها زڤستانێ و د ڤێ رۆژێ دا گوشت و سیر دهاتنە خوارن.
سیرسیرک(Sîrsîrek): چرچرک.
سیرمان(Sîrman): یاقوتیا سۆر ـ

ئارمویشێ نەخشاندی.

سیرنگ(Sîreng): سیمەرخ، عنقاء(فڕندەکێ چیڤانۆکی یە).

سیز(Sîz): سرت، توند، حێل.

سیزدە(Sîzdeh): هژمارا سێزدە(١٣).

سیزدە بدر(Sîzde bêder): رۆژا سێزدێ یە ژ ئێکەم مەها وەرزێ بهارێ، کو د ڤێ رۆژێ دا هەمی خەلکێ ئیرانێ ژ مالێن خوە دەردکەڤن و ب ئنیەتا سەیران و خوشیێ قەستا چان و رەخێن باژێری دکەن.

سیس(Sîs): هەسپێ کو حێل بچیت، سرت بت و خوە فڕ دەت.

سیغ(Sîx): باش، قەنج ـ دەلال، جوان، کەشخە.

سیفە(Seyfe): ئالاڤەکێ ئاسنی یە وەکی کێرکێ کو کنارێن پەرتوکا یان کاغەزا پێ دبڕن.

سیم(Sîm): زیڤ ـ تێلە ـ کێم و عەداف.

سیما(Sîma): روی، دێم ـ بۆ دەزگەهێ رۆژنامەڤانیێ بینینێ(تێلەفزیون) ژی دهێتە بکارئینان.

سیمرغ(Sîmurx): بنێرە: «سیرنگ».

سیم ساق(Sîm saq): کەسا کو خودانا پیقێن سپی و جوان بت.

سیمەسار(Sîmêsar): حەیران و سەرگەردان.

سیمین(Sîmîn): زیڤین، هەر تشتێ کو وەکی زیڤی بیت.

سینە(Sînê): سینگ ـ سینگ و بەر، مەمک، چچک، گوهان.

سینەچاک(Sînêçak): دڕکەیە ژ مرۆڤێ بەلادیتی و خەمدار، ئەڤینداریێ دل سۆتی.

سینی(Sînî): سێنیک.

سیە(Siyeh): کورتکریا پەیڤا (سیاە)ە، ئانکو: رەش، رەنگێ رەش.

ش

ش(Şîn): تیــــپـــا شــــازدێ یە ژ ئەلفابێیا زمانێ فارسی ـ جیناڤێ پێڤەگرێدایە بۆ کەسێ نە ئامادە، وەکی: (قلمش: قەلەمێ وی/وێ؛ یان کـتـابش: کـتـابا وی/وێ) و هەگەر دویماهیکا پەیڤەکێ ب تیپا (ە) ب دویمــاهــی هــاتــبــت، وەکی(جــامــە)، دەمێ جـیـناڤێ (ش) پێڤە بهێتە گرێدان دێ تیپا (ا) وەک قاعیدە ل ناڤبەرا (ە) و (ش)یــدا هــێــت دانـــان و دێ بیتە(جامەاش: جلکێ وی/وێ). هەروەسا ل دویماهیکا هندەک پەیڤا دهێت و ئانکویێن (بۆ وی/وێ، ژێرە و......هتد) دگەهینیت.

شاباش(Şabaş): شاباش(کورتکریا پەیڤـا «شـادباش»ە، ئانکو شـاد بە.).

شاپورگان(Şapûrgan): پیلا.

شـاخ(Şax): چەقێ دارێ ـ شـاخێ بزنێ و گـیـانەوەرێن مـینا وێ ـ باهر، پارچە، حصە ـ پەیالا مەی ڤـەخـوارنێ، ئەو ژی ڤـەدگـەرت بۆ سەردەمێن کەڤن کو ژ شاخێن چێل و کـەرکـەدان و عـاجـێن فـیـلا ئەڤ پەیالە دهاتنە چێکرن.

شاخور(Şaxver): شاخدار.

شـاخـور(Şaxûr): کـویرها مـەزن کـو تابۆکا تێتە بقەلیێن.

شاخە(Şaxê): چەقێ دارێ.

شـاد(Şad): شـاد، کـەیفـخـوەش، خوەشحال، بێ خەم.

شـاداب(Şadab): تەڕ و طول، تەڕ و تازە.

شـــــادان(Şadan): دلخــــــوەش، کەیفخوش.

شـادباد(Şadbad): ئێک ژ ئاوازێن کەڤنێن موزیکا ئیرانی یە.

شـــادباش(Şadbaş): پەیڤـــا پیروزکرنێ یە، ئانکو: شاد بە.

شادروان(Şadrevan): پەیڤەکە کو بۆ کـەسێ مری دهێـتە گـوتن و د کـــوردی دا بەرامـــبـــەر پەیڤـــا (رحمەتی)یە.

شـــادروان مـــرواريد(Şadurvanê Murvarîd): نـاڤـێ ئـێـک ژ سـیـــە ئاوازێن باربەدی یە، ئەڤ ئـاوازە بـاربـەدی چـێـکـربـوو و بـۆ «خسرو پەرویز»ی لێ ددا.

شـادگـونە(Şadgûnê): بالیـفک، پالپـــشت، پاڵگـەهـ ـ نالیک، جودەلیک، دوشەک ـ جبە ـ کەپەن ـ ژنا ستران بێژ و یاریکەر.

شادیچە(Şadîçê): جهێ نڤستنێ ـ لحێف ـ کەپەن.

شـار(Şar): شـار، باژێر ـ ئاڤـاهیێ بلند ـ رێکا پان، شاهرێ.

شـــارســـتـــان(Şarêstan): شارستان(قضاء).

شـارە(Şare): شـاشکا هندی یا ـ پەروکێ کـو ژنا هندی لدور خـوە دئالینیت.

شاریدن(Şarîden): سەرابن بوون، رشتن.

شاش(Şaş): میز، دەستاڤا زراڤ.

شـاشک(Şaşek): ناڤێ ئالاڤـەکێ موزیکێ یە کو ب چوار تێلا دهێتە لێدان(رباب).

شـــاشـــو(Şaşû): بچـــویکێ خوەڤەمیزک.

شاشیدن(Şaşîden): میزتن.

شـافـیـدن(Şafîden): کـەفتن، هلنگفتن.

شاک(Şak): نێری، بزنێ نێر، بزنێ پیر.

شاکار(Şakar): سوخرە، کـارێ ب تەعدایی و بێ بەرامبەر.

شـاگـرد(Şagêrd): قـوتابیێ پولێن سـەرەتایی ـ کـەسێ کـو لنک هونەرمەندەکی یان زانایەکی فێری هونەری یان زانستی ببیت ـ کورێ کـو ل دوکـانەکێ خـزمـەتێ بکەت(بەردەستکێ دوکانداری).

شال(Şal): شال ـ شویتک ـ شاشک ـ کورک.

شـالودە(Şalûde): شـەنگسـتـە، ئاساس ـ نەخشە، پلان.

شالهنگ(Şalheng): گرەو، رەهینە ـ فـێل و حـیلە ـ دەنگ و دور و هوسە ـ بێ نەگوهدار و سەرپێچی

يا فەرمانان بكەت.

شالى(Şalî): پويش برنج.

شـالى زار(Şalî zar): زەڤـيـێن برنجى.

شام(Şam): دەسـتـپـێكا شـەڤێ ـ شيڤ .

شامە(Şame): دەرسوک، كەفيک ـ د زاراوێ فـيـزيولوژى دا ئانكو پەردا نازک(غشاء).

شـامى(Şamî): خـەلكێ وەلاتێ شامێ(خەلكێ سوريێ) ـ جورەكێ خوارنێ يە.

شاميـانە(Şamyanê): سيـهوانە، كەپر.

شـان(Şan): كـورتكريا جـيـناڤێ (ايشـان = ئەو)ـ شـانا مـێـشـا هنگڤينى .

شـاندن(Şanden): شـە كـرن ـ دامەزراندن ـ ڤەمراندن.

شـانزدە(Şanzdeh): هژمـار شازدە(١٦).

شـانک(Şanek): بەرچێلكا مريشكێ.

شانە(Şanê): مل ـ شەيێ سەرى.

شـانيـدن(Şanîden): بنێـرە: «شاندن».

شاه(Şah): شـاه، سـولتـان ـ هەر تشـتێ كـو ژ لايێ مـەزناهى و باشـيێ ڤـە ژ هندەكێن وەكى خـوە مەزنتر يان باشتر بت، وەكى: (راه ‹ شـاهراه، تيـر ‹ شـاەتيـر و......هتد).

شاهانە(Şahanê): وەكى شـاهى ـ يێ شاهى(هەر تشتێ كو گرێداى بت ب شاهى ڤە.).

شـاهانى(Şahanî): جـورەكێ ترى يە.

شاهباز(Şahbaz): تەيرێ بازى يێ كو مەزن و رەنگ سپى يە.

شاه بالا(Şah bala): گـەنجێ كـو هەڤ بەژن و هەڤ ژيێ زاڤـاى بت و ل شەڤا داوەتێ ب رەخ زاڤاى ڤە تێت و دچيت(ل جەم مە برازاڤـايە كـو سـال و بەژن نە مـەرجـێن سەرەكى نە بۆ برازاڤاى.).

شـاهبـو(Şahbû): عـەنبـەر، بێـهنا عەنبەرێ ـ مسک، بێهنا مسكێ.

شاهپر(Şahper): مەزنترين پەڕ د ناڤ فڕندا دا.

شاهپور(Şahpûr): كـوڕێ شـاهى، شاهزادە.

شاه تير(Şah tîr): كاريتـێن كو بۆ

بانێ خانی بکار تینن.
شـاهد(Şahêd): ژ بلی ئانکوییێن عـەرەبی کـو ب هەمـان رامـان ل فارسی ژی دا لکارن، ئانکوا(یار، دلدار، مێر و ژنێن روی جوان) ژی ددەت.
شـاهدباز(Şahêdbaz): کەسێ کـو کـارێ گوهنێلی یێ دگەل کورێ یان ژنێن جوان بکەت.
شاهدخت(Şahduxt): کچا شاهی، شاهزاده خاتوین.
شـاهراه(Şahrah): شـاهرێ، رێک یـان جـاددا گـەلەک پان و بەرین بیت.
شـاهرود(Şahrûd): ژەها مـەزنا سـازێ ـ رویبـارێ مـەزن ـ ناڤێ رویبارەکێ یە کو سەروکانیا وێ ل شـاهکوهە و ل باژێرێ شـاهرود را دبوریت ـ ناڤێ باژێرەکێ ئیرانێ یە کو دکەڤتە د پارێزگەها سمنان دا.
شـاهزاده(Şahzadê): شـەهزادە، کورێ شاهی.
شاهنامه(Şahnamê): پەرتوکا کو تێدا سەرهاتییێن شاهێن ئیرانێ ب هوزان یان پەخـــشـــان هاتبنە ڤەهاندن. ئیرانیان گەلەک شاهنامە هەنە، وەکی: شـاهنامـا ابو المؤید بلخی کو ل نیڤا ئێکێ ژ سەدسالا چارێ کوچی ب پەخشانکی هاتبوو نڤـیـسـین، و ب شـاهنامـا مـؤیدی ناڤدارە، لێ نهو نەمایە. هەروەسا شـاهنامـا ابو منصـوری کـو ب فـەرمـانا ابو منصـور مـحـمـد بن عـبـدالرزاقێ حـاکـمێ (طوس)ێ هندەک زانا و مێژوونڤیسان هەر ل نیـڤا ئێکێ ژ سـەدسـالا چارێ ئەو شـاهنامـە بەرهەڤ کـربـوو، لێ ئەو ژی نهـو نەمـایە. بەلام شـاهنامـا ژ هەمیان ناڤدارتر شاهناما فردوسی یە، و یا زانایە ژی کو فـردوسی بۆ نڤیسینا شاهناما خوە گەلەک مفا ژ شـــاهنامـــا (ابـو منصـــوری) وەرگرتبوو.
شاهنای(Şahnay): زڕنا (ئالاڤەکێ موزیکێ یە).
شـــاهندن(Şahenden): خـــوە ژ خـرابکاریا پاراستن، کـارێن قـەنج کرن.
شاهنشاه(Şahenşah): کـورتکریا پەیڤـا (شـاهان شـاه)ە، ئانکو: شاهێ شاهان.
شـــــاهی(Şahî): شـــــاهاتـی،

دەستهەلاتداری ـ پارێ هویردە بوو ل سەردەمێ قاجاری یا ـ گیایێ شاهی.

شاهیدن(Şahîden): شاهاتی کرن، دەستهەلاتداری کرن ـ بنرە: (شاهندن).

شایان(Şayan): هێژا، ب سەرڤە، لایق. د کرمانجیا خوارێ دا هەر شایان لکارە.

شاید(Şayed): بەلکی، چێدبیت، رەنگە.

شایستن(Şayêsten): هێژا بوون، بسەرڤەبوون.

شاییدن(Şayîden): بنێرە: (شایستن).

شب(Şeb): شەڤ.

شبالنگ(Şebaleng): نێچیر.

شبان(Şeban): کۆما شەڤا، چەند شەڤ ـ شڤان.

شبانگاه(Şebangah): دەمێ شەڤێ ـ هەڤشیێ پەزی.

شبانە(Şebanê): شەڤی(هەر تشتێ کو ژ بەر شەڤێ مابیت و رۆژا لدویڤ دا ئەو تشت بهێتە بکارئینان ب تایبەتی خوارن)ـ شڤان.

شباهت(Şebahet): وەکیاتی، ئەڤ پەیڤە د زمانێ عەرەبی دا نینە بەلام فارسا ژ پەیڤا (شبیە) یا عەرەبی چێکریە.

شباهنگ(Şebaheng): بلبل ـ ستێرا سپێدێ.

شب بارە(Şeb barê): کەسێ یان کەسا کو حەژ شەڤێ بکەت ـ ژنا پویچ و دەهمەن پیس.

شب بازە(Şeb bazê): شەڤ رەڤینک، چەکچەکیلە.

شب پرە(Şeb perê): بنێرە: (شب بازە).

شبدیز(Şebdîz): ب رەنگێ شەڤێ ـ ناڤێ هەسپێ خسرو پەرویزی کو رەنگێ وی رەش بوو ـ ناڤێ ئێک ژ هەر سیه ئاوازێن باربەدی یە.

شبست(Şêbêst): کرێت.

شبستان(Şebêstan): جهێ شەڤێ، جهێ نڤستنێ ـ جهێ تایبەت بو ژنکا ل خانیێن مەزنان ڤە ـ ئەو جه ژ مزگەفتێ یێ کو بان کری بیت.

شب فرخ(Şebê ferrux): ناڤێ ئێک ژ هەر سیه ئاوازێن باربەدی.

شبنم(Şebnem): خوناڤ.

شبی(Şebî): مالێ شەڤێ(مەبەست ژی جلکێ نڤستنێ یە).
شبیخون(Şebîxûn): هێرشێن ژ نشکەکیڤە کو لدەمێ شەڤێ ببەنە سەر دوژمنی.
شبینه(Şebînê): شەڤی، تشتێ(وەکی خوارنێ) کو ژ بەر شەڤێ مابیت.
شپشه(Şêpêşê): پێشک، وەکی: (پێشکا برنج و گەنم و ئاری).
شپل(Şêpl): فیتی ـ پلە و دەرەجە.
شپلیدن(Şêplîden): فیتی ڤەدان.
شپیلیدن(Şepîlîden): گڤاشتن.
شتا(Şêta): برسی، کەسێ کو تێشت یان فراڤین نەخواربیت.
شتاب(Şêtab): لەز، زوی، حێل چوون، توند چوون.
شتابان(Şêtaban): ب لەز ـ لەزۆ(کەسێ کو ب لەز قەستا کارەکی بکەت).
شتافتن(Şêtaften): لەزکرن، عەجەلەکرن ـ زوی چوون، توند چوون.
شتر(Şutur): حێشتر.
شترمرغ(Şuturmurx): کەردیکل (نعام).
شته(Şete): تری ـ شەڤی.
شجام(Şecam): سڕ، سەرما یا دژوار.
شجانیدن(Şecanîden): سارکرن، تەزاندن.
شجیدن(Şecîden): ساربوون، تەزین.
شخ(Şex): چەقێ دارێ ـ سەرێ چیای،گوپیتکا چیای ـ ئەردێ رەق و بێ سەروبەر ـ موکوم، قاییم.
شخ(Şux): کێم و عەداڤ ـ قرێژ و قیڤار.
شخالیدن(Şexalîden): سەلخین. هەروەسا (شخاییدن) ژی لکارە.
شخش(Şexş): کەڤن ـ پێتی ـ جلکێ کەڤن ـ کەتن، حولسین، تەحسین.
شخشانیدن(Şexşanîden): حولساندن، تەحساندن.
شخکاشه(Şexkaşê): گژلوک.
شخم(Şuxm): کێلان(کێلانا ئەردی).
شخودن(Şuxûden): کەلدابرن ـ بریندارکرن ـ سەلخاندن.
شخول(Şexûl): فیتی ـ نالین و قیڕین.

شـخـوليـدن(Şexûlîden): فـيـتـى ڤەدان ـ نال نال كرن ـ قيژى ڤەدان ـ چرمسين.

شـخـيــدن(Şexîden): حـولسين، تەحـسين ـ كـەفـتن ژ جـهـەكى ـ چرمسين، قورمچين.

شــدكـــار(Şudkar- Şêdkar): ئەردێ كێلاى و تۆڤ كرى.

شـدكـيس(Şedkîs): كـەسكوسـور، كەسكوئالا (قوس قزح).

شـــدن(Şuden): بـوون ـ چـوون ـ بۆرين.

شدەبند(Şudebend): رۆژنامەڤان ـ مێژوونڤيس.

شديار(Şudyar): بنێرە: (شدكار).

شرب(Şerb): جورەكێ پەرۆكێ نەرم و تەنـك بـوو كـــو دەرســـوك و كەفيك ژێ چێدكرن.

شـرشـر(Şurşur): دەنگێ شـڕشـڕا ئاڤێ.

شـرشـره(Şurşurê): سـويلاڤكێن بچويك.

شــرفــاك(Şerfak): دەنگێ پێى، هەر دەنگەكێ هێـدى. هەروەسـا (شـرفـانـگ، شـرفـالنـگ، شـرفـە، شرفک) ژێ لكارن.

شـرم(Şerm): شـــەرم(حـــيـــا) ـ نـامـــوبس، هەتك ـ ئامـــيـــرێن گوهنێليێ.

شـرمگاه(Şermgah): ئامــيـرێن گوهنێليێ يێن زەلام و ژنكا (كـير، قوز).

شرمگين(Şermgîn): شەرمين.

شـــــرنگ(Şereng): ژەهر ـ هەر تشتێ تەحل.

شست(Şest): هژمار شێست(٦٠) ـ تبـلا بەرانێ ژ دەست و پێـيـا ـ شۆكا ماسى يا ـ تەلە، تەلى.

شـــســـــتـگـانى(Şêstganî): شەنگستە، ئاساس.

شــســتگر(Şestger): كـڤـاندار، تيرهاڤێژ.

شستن(Şusten): شويشتن.

شش(Şeş- Şêş): هـژمـــــار شەش(٦).

شش(Şuş): پش، مێلاكا سپى.

شش بانو(Şêş banû): دركـەيە ژ هـــەيـــڤـــێ و هـــەر پـــێـــنـــج ســتـێـرێن(عطارد، زهره، مـريخ، مشترى و زحل). هەروەسا پەيڤێن (شش خاتون، شش عروس و شش بانوى پير) ژێ لكارن.

شش پســـتـــان(Şuş pêstan): مـەمک پزدان، ژنکا کـو مـەمکێن وێ نەرم و مەزن بن ـ پیرەژن.

شش پســـتـــان(Şêş pêstan): دڕکـــەیە ژ دێهلێ(ســەیێ مێ) ـ خەبەر(جنێو)ەکە کـو ددەنە ژنکا، هەروەکی د کـــوردی دا (دێهلێ) لکارە.

ششلیک(Şêşlîk): تکە و کەباب.

شغ(Şex): چەقێ دارێ ـ شـــاخێ گیانەوەرا.

شـغـال(Şexal- Şuxal): طوری، تویری.

شغر(Şexer): تیڤلێ نیڤا دەستی کو ژ بەر زێدەکارکرنێ رەق ببیت.

شفت(Şeft): مەزن، گر ـ نەتراشی، نە حـــولیکری(بو داری دهێـــتـــە بکارئینان).

شــفــتــالو(Şeftalû): جـــورەکێ خوخانە.

شـفـشف(Şefşef): چقێ دارێ کـــو خوەهر و ڤیج بیت ـ رهێ دارێ.

شــفــشــە(Şefşe): چقێ دارێ کـــو راست و نازک بیت.

شـفـک(Şefek): بێ هونەر، نەزان، هەبلە.

شــفـل(Şefel) نینوکـــێن فـــیـل و حێشترا.

شفـودە(Şufûde): حـەفـتـی(روژێن حەفتیێ هەر ژ شەمبی تا دگەهیتە ئەینیێ).

شکار(Şêkar): نێچیر.

شکارگر(Şêkarger): نێچیرڤان.

شکاریدن(Şêkarîden): نێـــچـیـــر کرن.

شـکـاف(Şêkaf): شـکـەن، دەرز، کـــــەلشت ـ گـلـولـکـا بـەنـکێ ئارمویشی.

شکافـــانیـــدن(Şêkafanîden): دەرزاندن، کەلاشتن.

شـکـافـتن(Şêkaften): دەرزانـدن، کــــەلاشتن ـ پرت پرت کــــرن ـ دڕاندن.

شکافـــــە(Şêkafê): ئالاڤـــــەکێ بچـــویکێ داری یان ئاسنی یە کـــو سازژەن سازێ پێ دژەنیت.

شکافەزن(Şêkafêzen): سازژەن.

شکاندن(Şêkanden): شکـانـدن، هویرهویر کرن.

شـکـانک(Şekanek): بـەرچێـلـکـا مریشکێ.

شکر(Şêker): شەکـر ـ فـەرمـانـە ب

نێچیرکرنێ، ئانکو: (نێچیرێ بکە).
شکراب(Şêkerab): قەنداڤ ـ دڕکەیە ژ دلمانەکا هندک ل ناڤبەرا دو هەڤالان دا.
شکرافشان(Şêkerefşan): ئاخفتن خوەش، سوحبەتکەر.
شکرپا(Şêkerpa): لەنگ، سەقەت.
شکرخند(Şêkerxend): گرنژین.
شکردن(Şêkerden): نێچیرکرن.
شکرفیدن(Şêkerfîden): حولسین، تەحسین ـ هلنگفتن، سەتمین(بۆ دەوارا پتر لکارە).
شکرە(Şêkere-ê): هەر فرندەکێ نێچیرکەر، وەکی: (بازی، شاهین و......هتد).
شکست(Şêkest): شکەست، هویر هویر بوو.
شکستن(Şêkesten): شکەستن، هویر هویر بوون ـ بەرامبەر دوژمنی شکەستن خوارن(مغلوب بوون).
شکستە زبان(Şêkestê zeban): لالوتە، ترتری.
شکفتن(Şêkuften): بشکفتن، ڤەبوون(ڤەبوونا گولێ)، ژ سەرێک رابوون(ژ سەرێک رابوونا لێڤا لدەمێ گرنژینێ).
شکفیدن(Şêkufîden): بنێرە: (شکفتن).
شکک(Şekek): تەنبویر(ئامیرەکێ موزیکێ یە) ـ دەنگێ پێی ل دەمێ هاتن و چوونێ.
شکلە(Şêkle): زیڤال، ریتال (پرتێن دڕیای ژ جلکی لدەمێ ب بزمارەکی یان کەلەمەکی دکەڤیت) ـ تویزی، کویزی(پێن گوندور و زەبەشا).
شکم(Şêkem): زک.
شکمبە(Şêkembe): ئاشکێ گیانەوەرێن گیاخور.
شکمو(Şêkemû): بێ نەفس، کەسێ کو بۆ خوارنێ گەلەک حەژ زکێ خوە بکەت.
شکن(Şêken): کوریشکێن پەڕوکی ـ گولالی پێن پرچێ.
شکنج(Şêkenc): بنێرە: (شکن)ـ ئەشکەنجە ـ فێل و حیلە.
شکنجیدن(Şêkencîden): ئەشکەنجەدان ـ قورنجیک دانان.
شکند(Şêkend): کرمێن سۆر و درێژ کو ل ئەردێن تەڕ و نمدار

دمشەنە.

شکنە(Şêkene): نازداری.

شکوب(Şukûb): دەرسوک، کەفیک.

شکوخ(Şukûx): کەفتن، هلنگفتن، سەتمین.

شکوخیدن(Şukûxîden): بنێرە: (شکوخ)ـ ترسیان.

شکوفا(Şêkûfa): بشکفتی، ڤەبووی.

شکوفە(Şêkûfê): بشکوژ، غونچە ـ هلاڤێتن، دل ڕابوون.

شکوفیدن(Şêkûfîden): بنێرە: (شکفتن)ـ کەلاشتن ـ شکاندنا لەشکەری.

شکوە(Şukûh): شکۆ، مەزناتی، پایەبەرزی.

شکوە(Şêkûh): ترس.

شکیب(Şekîb): صەبر، ئارام، قرار.

شکیبا(Şekîba): بێهن فرە، صابر.

شکیبیدن(Şekîbîden): بێهنا خوە فرەهـ کرن، صەبر کێشان.

شکیش(Şekîş): جهال.

شکیفتن(Şekîften): بنێرە: (شکیبیدن).

شکیل(Şêkîl): فێل، حیلە ـ سەختە، قەلپ.

شکینە(Şekîne): جیێرێ مەزن کو دەخل و دانی بکەنێ.

شگال(Şegal): طوری، تویری(گیانەوەرەکە).

شگال(Şugal): ڕەژی.

شگال(Şêgal): شکەن و دەرزێن مەزن لسەر رویێ ئەردی ـ چال ـ بیر.

شگالیو(Şugalîv): نان یان گوشتێ کو لسەر ئاگری بهێتە قەلاندن یان براشتن.

شگرد(Şêgêrd): رێ و رێباز.

شگرف(Şêgerf): سەیر، عنتیکە، عەجێب ـ باش و دەلال ـ تشتێ کو بۆ جوانی و قەنجی یا خوە بێ هەڤتا بت و کێم بدەست بکەڤت.

شگفت(Şêgêft): سەیر، عەجێب.

شگفتیدن(Şêguftîden): سەرسورمان، حەیبیرین.

شگون(Şugûn): فالا خێرێ ـ پیروزی.

شل(Şul): نەرم، سست ـ ڤلّ، ئاڤدار ـ مرۆڤێ سست و لاوز و تەمبەل.

شل(Şêl): ڕما کورت، خشت.

شــــل(Şel): رەهـــن، ران(رانـــێ گیانەوەر و مرۆڤا).

شل(Şell): شـەلەلی، کـەسێ کـو دەستێ وی ژ کار کەتبیت.

شـلال(Şêlal): دریارا ژێک فـڕ (بۆ دریـارا پەڕوک و جـل و بەرگـــا لکارە).

شلپ(Şêlêp): دەنگێ تشـتـەکی دەمێ دکەڤیتە د ئاڤێ دا.

شلپـــوی(Şelpûy): دەنگێ پێی لدەمێ رێڤەچوونێ.

شلتوک(Şeltûk): پویش برنج.

شلتــــه(Şelte): جــــهێ کـــو پشکل(کـوشــپل) و گلێـــشی بکەنێ.

شلخـتـه(Şe-Şêlexte): ژنا بێ مەرێز، ژنا تەمبەل کو کارێن خوە ب بێ تەرتیفی برێڤە ببەت.

شلغم(Şelxem): شێلم.

شلف(Şelf): ژنا دەهمـــەن پیس، قەحبە.

شلفــــینه(Şelfîne): ناڤ لنگێ ژنکێ، قوز.

شلفیه(Şelfîye): بنێرە: (شلف + شلفینه)ـ (الفیه و شلفیه): ناڤێ پەرتوکـــەکێ بـوو کـــو وێنـێن جوراوجور تێدا بوون ژ چەوانی یا گـوهنێلی یا مـێـر و ژنا؛ ئەڤ پـەرتـوکـــــــە «ئـەزرەقـی» بـۆ «طغانشاه»ی بەرهەڤ کربوو.

شلوار(Şelvar): شەلوال.

شلوغ(Şulûx): دەنگ و دور، هوسه و قەرەبالغ.

شله(Şulle): جـهێ کـو گلێـشی دکەنێ ـ ناڤ لنگێ ژنکێ، قوز.

شله(Şele): تۆلڤەکرن.

شلیـته(Şelîte): جورەکێ دەهمەنێ کو د کەڤن دا ژنکا لسەر دەرپێیا ڕا دکرنە بەرخوە.

شلیـدن(Şelîden): نجـمین، وەکی مـرۆڤـێن شـەلەلی یان سـەقـەت برێڤەچوون.

شلیک(Şêllîk): دەنگێ ڤـالەبوونا تەلقێ یان گـولله توپێ ـ فـەرمـانه ب رەمی کرنێ.

شم(Şum): پێـلاڤـا چەرمی کـو شـــروخـــێت وێ ژ بەنکا هاتبنه چێکرن.

شـم(Şem): رەڤـین، رەڤـین ژ بـەر ترسیـانێ ـ پەریشـان بوون ـ فێل، حـیله، بسـەردابرن، خـاپاندن ـ

نینوکێن دەست و پی یا.
شما(Şuma): هوین ـ هەوە، وە ـ هەروەسا بۆ رێزگرتن ل شوینا جیناڤێ «تو» (کو جیناڤێ تاکە بۆ کەسێ دووێ یێ ئامادە) ژی بکار دهێت.
شماخ(Şemax): ئێلەک، زەخمە (زەخمێن سەر مەمکێن ژنکا).
شمار(Şumar): هژمار ـ حساب ـ نمرە.
شماله(Şemale): شەمالک، مۆم ـ ناڤێ جورەکێ برنجی یە.
شمانیدن(Şemanîden): پەریشان کرن ـ رەڤاندن(ژ بەر ترسێ مەجبور کرن کو برەڤیت) ـ ترساندن.
شمخال(Şemxal): جورەکێ چەکی کو لسەردەمێن کەڤن دهاتە بکارئینان.
شمد(Şemed): پەروکەکێ سپی یێ تەنک بوو کو ل هاڤینێ و لدەمێ نڤستنێ بسەرخوە دادەن.
شمر(Şemer): سکر، حەوز، یان هەر تشتەکێ کو ئاڤ تێدا یان ل پشت خرڤە ببیت.
شمردن(Şumurden): هژمارتن.
شمشیر(Şemşîr): شیر(جورەکێ چەکی یە).
شمغن(Şemxen): هەر تشتێ کو بێهنا پیس ژێ بهێت، ب تایبەتی ژنکا کو بێهنا نەخوەش ژێ بهێت.
شمل(Şemel): پێلاڤا چەرمی کو شروخێت وێ ژ بەنکا هاتبنە چێکرن.
شمه(Şême): فری.
شمیدن(Şemîden): ترسیان ـ رەڤین ـ ژ حال چوون، بێ هش بوون ـ پەریشان بوون.
شمین(Şemîn): بێهن خوەش.
شن(Şên): خیز.
شنا(Şêna): مەلەڤانی.
شناخت(Şênaxt): نیاسین ـ تێگەهشتن و بسەرهلبوون ـ زانین.
شناختن(Şênaxten): نیاسینی دگەلێک کرن، هەڤالینی ـ زانین، زانایی.
شناساندن(Şênasanden): دانە نیاسین، ناساندن.
شناسنامه(Şênasnamê): ناسنامە(هویە).
شناگر(Şênager): مەلەڤان.
شناور(Şênaver): مەلەڤان ـ هەر

تشتێ کو لسەر ئاڤێ کەفتبیت.
شنب(Şe-Şunb): گونبەد، قوببە.
شنبد(Şenbed): شەمبی، ئێکەمین روژا حەفتیێ.
شنبه(Şenbê): بنێرە: (شنبد).
شنج(Şenc): کومتێ چیای، سەرێ چیـــــــای ـ ئـەردێ رەق و بێ سەروبەر.
شندف(Şendef): داهۆل.
شنغار(Şunxar): فرندێ نێچیرێ، بازیێ چاڤ رەش.
شنفتن(Şênuften): گوهـ لێ بوون، بهیستن.
شنگ(Şeng): شـــەنگ، جـــوان، دەلال.
شنگل(Şengul): بنێرە: (شنگ)ـ سەرخوەش، مەست.
شنگله(Şengule): ریشـــالوکـــێن دەرســــــوک و پەردە و جلکا ـ ئویشییێن تری و گەنمی و......هتد.
شنوا(Şêneva): گوهدار، بهیسەر، یێ کو گوهـ لێ دبیت.
شنوانیـــــدن(Şênevanîden): گەهاندن، بهیساندن(ئاخفتنەکێ بگەهینیە گوهێ ئێکی).
شنوایی(Şênevayî): ئێک ژ هەر پێنج هەستان کو هەستا گوهـ لێ بوونێ یان بهیستنێ یە.
شنه(Şene): ئاواز ـ شهینا هەسپی ـ لەعنەت و نفرین.
شنیدن(Şênîden): گوهـ لێ بوون، بهیستن.
شو(Şû): مێر(مێرێ ژنکێ).
شوا(Şêva): پەقیـــشکێت کەفـا دەســـتی، کـــو ژ ئەگـــەرێ زێدە کارکرنێ دیار دبن.
شوخ(Şûx): کێم و عەداڤ ـ قرێژ و قـیـڤـار ـ شـاد و خـوەشـحـال ـ ترانەکەر، یاریکەر، صوحبەتچی ـ شوخ و شەنگ.
شـــور(Şûr): ســـویر، ب خـــوێ ـ سەرهلدان، شورش، فتنە ـ دەنگ و دور ـ ئێک ژ ئاوازێن کـــەڤنێن ئیرانی یە.
شـــوراندن(Şûranden): فـــتـنە هلێـــخـــستن ب وێ ئـنیـــەتێ کـــو خـــەلک رابیـــتـــە ســـەرخـــوە و سەرهلدانا بکەت.
شوربا(Şorba): شوربە.
شـــوربخت(Şûrbext): بەخت ب رەش، بێ شەنس.
شورپا(Şûrpa): هەسپ یان هێستر

یان کــەرێ کــو ل دەمێ چوونێ چۆکێن وی ڤێک بکەڤن.

شـــورش(Şûrêş): شـــۆرش، سەرهلدان.

شورم(Şûrem): چیا.

شوریدن(Şûrîden): پەریشان بوون ـ شورش کرن، سەرهلدان.

شـــــولا(Şola): جـلـکـێ دەروێشا (خرقە).

شـولک(Şûlek): هەسپ، هەسـپێ کو حێل بچیت.

شـولیـدن(Şûlîden): تێکچـوون، پەریشان بوون، دامای بوون.

شومیـز(Şûmîz): ئەردێ کـێلای و بەرهەڤ بۆ تۆڤچینیێ.

شومیزیدن(Şûmîzîden): کێلان، قلێب کرن و کولانا ئەردی.

شوهر(Şoher): مێر(مـێرێ ژنکێ) ـ زەلامێ ب ژن.

شـــوهردار(Şoherdar): ژنـکا ب مێر.

شوی(Şûy): بنێرە: (شوهر).

شـوی دیده(Şûy dîdê): ژنکا کـو شوی کربیت ـ بیژن.

شه(Şeh): بنێرە: (شاه).

شهر(Şehr): شار، باژێر.

شهربانی(Şehrbanî): رێڤەبەری یا پۆلیسا.

شهرداری(Şehrdarî): رێڤەبەری یا باژێرڤانیێ.

شـهرسـتـان(Şehrêstan): قـەزا، باژێرێ کو قایمەقامی لێ بیت.

شهرک(Şehrek): باژێرک.

شهریار(Şehryar): مەزنێ باژێری، دەستهەلاتدارێ باژێری.

شـــهـــریده(Şehrîdê): بژالە، پرتیبەلاڤ ـ پەریشان بووی.

شهریور(Şehrîver): هەیڤا شەشێ یە ژ هەر سـالەکـا هەتاڤی، هەیڤا دویـماهیکێ یە ژ وەرزێ هاڤینێ ـ رۆژا چوارێ یە ژ هەر هەیڤەکا سالا هەتاڤی.

شهریورگان(Şehrîvergan): ناڤێ وێ جــەژنێ یە یا کــو ل رۆژا «شـهـریور، ئانکو: رۆژا چوارێ ژ هەیڤـا دویماهیـا وەرزێ هاڤـینێ» دهاتە گێڕان.

شهسوار(Şehsevar): سویارچاک ـ شەهسویار.

شهله(Şehle): بەز(بەزێ گوشتی).

شهلیدن(Şehlîden): ژێک بژالە و پەلاتەکرن.

شهنا (Şehna): زرنا (ئامیرەکێ موزیکێ یە).

شهناز (Şehnaz): ناڤێ ئێک ژ ئاوازێن موزیکا ئیرانی یە.

شهنگانە (Şehenganê): گژلوک.

شهە (Şêhe): دەنگێ شهینا هەسپی.

شیاریدن (Şiyarîden): قلێب کرنا ئەردی، کێلانا ئەردی.

شیان (Şiyan): سزا، پاداش.

شیب (Şî- Şêyb): نشیڤی، سەرنشیڤی ـ سەوداسەری، حەیران بوون د رێکا ئەڤینێ دا.

شیبان (Şîban): لەرزوک ـ پەریشان ـ تێکهل ـ سەوداسەری و حەیران بوون د رێکا ئەڤینێ دا.

شیبانیدن (Şîbanîden): لەرزاندن ـ ب سەردابرن، خاپاندن، فێل لێ کرن ـ سەرگەردان کرن ژ بەر ئەڤینێ ـ تێکهەلکرن ـ هەڤیر کرن.

شیبیدن (Şîbîden): بنێرە: (شیبانیدن).

شیپور (Şêy- Şeypûr): زرنا.

شید (Şîd): رۆناهی ـ نویرهە، گۆری ـ هەتاڤ.

شیدا (Şeyda): شەیدا.

شیذر (Şîzer): ئێکە ژ ناڤێن خودێ.

شیر (Şîr): شێر (گیانەوەرەکە کو ب سولتانێ دارستانێ هاتیە نیاسین ـ حەنەفی (حەنەفی یا ئاڤێ) ـ شیر (خواردەمەنی یا کو ژ مەمکێن دەیکێ ـ یان گوهانێن ماکێ لجەم گیانەوەرا ـ دزێت هەر ژ رۆژا ئێکێ یا ژ دایکبوونێ ـ یان زانێ لجەم گیانەوەرا ـ.. هەروەسا بۆ (شیرێ توز) یان (شیرێ پاستوریزەکری) ژی هەر دهێتە گۆتن.

شیرازە (Şîrazê): قەیتانا رەنگین کو بەری پەرتوک بهێتە بەرگ کرن ل سەرو بنێن کەعبێ پەرتوکێ دادنن ژ بۆ جوانی یێ.

شیرجە (Şîrcê): غارا چارگاڤ وەکی شێری ـ سەرسەرکی خوە ئێخستنە ناڤ ئاڤێ (نکسة).

شیردوش (Şîrdûş): بێری (نهۆ ل جهێن کو چێلا و پەزی لێ بخودان دکەن، زەلام ب ڤی کاری رادبن)ـ زەرکا شیری (نهۆ ل جهێن کو چێلا و پەزی لێ بخودان دکەن، ئامانێن

گەلەک مەزن کو گەلەنێن چەند لێتربنە بکار دئینن)ـ ئالاڤێ کو ژنکێن زهستانی (هەر ژ دەمێ بچویک بوونی تا چلکێن وێ تمام دبن) شیری پێ ژ مەمکێن خوە دکێشنە دەر (هەروەسا ل وان جهێن کو پەز و چێل لێ دهێنە بخودانکرن، ئالاڤەکێ تایبەتی دهێتە بکاربرن کو ب کارێ دوهتنا شیری ژ گوهانێن گیانەوەرێن شیردەهـ رادبیت).

شیرزج (Şîrzec): شیرێ شەڤرەڤینکێ، شیرێ (چەکچەکیلە)ێ.

شیرلان (Şîrlan): جهێ کو گەلەک شێر لێ هەبن.

شیروانی (Şîrvanî): خەلکێ شێروان ـ سەربانێن کو ژ داری یان توتیای بهێنە چێکرن.

شیروش (Şîrveş): وەکی شێرا ـ دلێر، مێر، نەترس.

شیرە (Şîrê): ئاڤا فێقی کو هاتبیتە کەلاندن تا کو تیر دبیت.

شیرین (Şîrîn): هەر تشتێ ژ شیری بیت ـ هەر تشتێ وەکی شیری یان ب تاما شیری ـ شرین (بەروڤاژی تەحلی یێ).

شیرینی (Şîrînî): شریناهی.

شیشک (Şîşek): ئامیرەکێ موزیکی یە (ربابا چوار ژەهە) ـ بەرخێ نێر کو شەش هەیڤی یان ئێک سالی بیت.

شیشلە (Şîşele): شەلەلی، کەسێ کو دەست و پێن وی سست و بێ هێز بن.

شیشم (Şîşum): بنێرە: (شیشک).

شیشە (Şîşê): شیشە.

شیفتن (Şîften): عاشق بوون ـ سەرگەردان بوون د رێیا ئەڤینێ دا.

شیلان (Şîlan): سوفرا خوارنێ ـ ناڤێ دارەکێ یە.

شیلە (Şîle): شیڤک (ئەو جهێن کو ئاڤا بارانێ رێکا خوە لێ ڤەکەت).

شیوا (Şîva): رەهوان (بۆ ئاخفتنێ).

شیون (Şîven): گری و زێمار.

شیوە (Şîvê): رێ و رێباز ـ یاسا ـ بنواش ـ داب و نەریت.

شیویدن (Şîvîden): تێکهەلکرن ـ لەرزین.

شیهە (Şîhê): دەنگێ شهینا هەسپی.

ص

ص(Sad): ئەڤ تیپە د زمانێ فارسی دا نینە و ئەو پەیڤێن کو ئەڤ تیپە د ناڤ دا بن، پەیڤێن عەرەبی نە، یان ژی پەیڤێن لێکدای یان دارشتی نە ژ هەردو زمانێن فارسی و عەرەبی. ل هندەک جها ئەڤ تیپە ل شوینا تیپا (س) هاتیە بکاربرن، وەکی: پەیڤا (سد) کو ل شوینا پەیڤا (صد: هژمار سەد) دهێتە نڤیسین. هەرچەوا بت بلێڤکرنا ڤێ تیپێ د زمانێ فارسی دا مینا بلێڤکرنا تیپا (س)ێ یە.

صابون پز(Sabûn pez): سابوین چێکەر.

صاحب خانە(Sahêb xanê): خودانێ خانی، خودانێ مالێ ـ مێهڤاندار.

صاحب خرد(Sahêb xêred): ژیر، عاقل.

صاحب درد(Sahêb derd): نەخوەش، نەساخ ـ بەلادیتی، مصیبەت دیتی.

صاحب دل(Sahêb dêl): دلێر، نەترس ـ خودێناس ـ دل نازک، ب رەحم، کەسێ کو ڤیان و میهرەبانی لدەڤ هەبت.

صاحب دیوان(Sahêb dîvan): چاڤدێرێ خەزینە و دارایيا دەولەتێ. لسەردەمێن کەڤن (صاحب دیوان)ی کارەکێ گرنگ بوو کو بەرامبەر وەزارەتا دارایی یا نهۆ بوو ـ هۆزانڤانێ کو خودان دیوانا هۆزانا بت.

صاحب سخن(Sahêb suxen): ئاخفتنکەر.

صاحب کلاه(Sahêb kulah): کولاڤدار، تانجدار، شاه.

صاحب مرده(Sahêb murdê): خودان مری، ئەو تشتێ کو خودانێ وی مربت(ئەڤ پەیڤا لێکدای وەک ئاخفتن لدەمێ تۆرەبوونێ دهێتە گۆتن ئەو ژی ئەو دەمە کو مرۆڤ نفرینێ ل گیانەوەرەکی دکەت).

صاحبی(Sahêbî): جۆرەکێ تریێ سۆر و تلی گرە ـ جۆرەکێ جلکێ ئارمویشییێ گەخ گەخە.

صادر شدن(Sadêr şuden): دەرکەفتن، دەرچوون.

صادقانە(Sadêqanê): ب راستی و دروستی ـ ب برایینی.

صاع ستان(Sa'i sêtan): هەژار و دەستکورتێ کو ل عەرەفاتێن عەیدێ، فتر و سەدەقا بۆ خوە ژ خەلکی وەربگرت.

صاع سر(Sa'ê ser): فتر یان سەدەقا سەرێ مرۆڤی کو ل رۆژێن عەرەفاتێن عەیدا رەمەزانێ ددن.

صاعقه آسا(Sa'êqê asa): وەکی برویسییێ.

صاف کردن(Safkerden): حولیکرنا قورمچک و کوریشکێن پەرۆکی یان ترومبێلێ یان هەر تشتەکێ دی.

صافی دل(Safî dêl): دلپاک، دلسافی، دلێ بێ کەرب و کین.

صافی شدن(Safî şuden): پاک و پاقژ بوون، بێ غش بوون.

صباوت(Sebavet): زارۆکینی، بچویکاتی.

صبحانه(Subhanê): تێشت، خوارنا دانێ سپێدێ.

صبح خوان(Subhxan): تەیرێ کو لدەمێ سپێدێ ئاوازا بخوینت، بلبل.

صبح خیز(Subhxîz): کەسێ کو سپێدەهیا زوی ژ خەو رادبت.

صبحدم(Subhdem): بەرێ سپێدێ، دەمێ سپێدێ.

صبح سعادت(Subhê se'adet): دەستپێکا خوەشبەختییێ.

صحرانشین(Sehranêşîn): کۆچەر، کەسێن کو بۆ خوە ل بیابانی کوینا ڤەددەن و تێڤە دژین.

صحنەساز(Sehnêsaz): کەسێ کو دەپێ شانۆێ ئامادە دکت بۆ پێشکێشکرنا شانۆێ.

صد(Sed): هژمار سەد(١٠٠).

صدبرگ (Sedberg): گولا کو پڕبەلگ بت.

صدرنشین (Sedrnêşîn): کەسێ کو لسەرێ کۆچکێ یان جڤاتێ دروینت .

صرصرتک (Sersertek): مرۆڤ یان گیانەوەرێ کو توند بچت یان توند ببەزت.

صرعدار (Ser'dar): کەسێ کو تەب یان ئەلەمک لێ بت (ئەو ئێشا کو ئەم دبێژینێ سەروبنێت هەیڤێ) .

صرع زده (Ser'zedê): تەبگرتی.

صفاکردن (Sefakerden): ئاشتی کرن، سولح کرن، پێکهاتن ـ کەیف و شادی کرن.

صفاهان (Sêfahan): باژێرێ ئەسفەهان ـ ناڤێ ئێک ژ ئاوازێن موزیکا ئیرانی یە.

صفدر (Sefder): کەسێ کو ڕیزێن دوژمنی د بەرۆکێن شەڕی دا تێک بدەت، دلێر، شەڕکەر.

صفرابر (Sefrabur): هەر تشتێ کو ئێشا زەرکێ کێم بکەت.

صفرازده (Sefrazedê): زەرکگرتی، ئەو کەسێ کو ئێشا زەرک هاتبتێ.

صفراکردن (Sefrakerden): دڕکەیە ژ تۆڕەبوونێ.

صف کشیدن (Sef kêşîden): ب ڕیز ڕاوەستان، سرا گرتن.

صلاح اندیش (Selah endîş): خێرخواز، کەسێ کو هزرێ د باشیێ دا بکەت.

صلاحیت دار (Selahiyetdar): خودان سەلاحیات، کەسێ کو ماف هەبت ب ئەنجامدانا هندەک کاران ڕابیت ـ کەسێ کو لایق و هێژای ئەنجامدانا کارەکی یان بجی ئینانا فەرمانەکی بت.

صلبیه (Sulbiye): سپیلکا چاڤی.

صلح جو (Sulhcû): ئاشتیخواز، کەسێ کو پێکۆلێ بکەت ل شوینا دلمانێ ئاشتیێ بینتە گۆڕێ.

صلح کردن (Sulhkerden): ئاشتی کرن، سولح کرن، پێکهاتن.

صلح گونه (Sulh gunê): ئاشتیا وەختی کو ژ بەر هندەک بەرژەوەندیێن تایبەت دهێتە بەستن.

صلیب سرخ (Selîbê surx): دەزگەهێ خاچا سۆر یا نێڤ

دەولەتی.

صلیب شکسته (Selîbê şêkestê): هێمایێ خاچا شکەستی یە کو هێمایێ فەرمی یێ حوکمەتا نازی یا ئەلمانی بوو و لسەردەمێن گەلەک کەڤنتر ئەڤ هێمایە، هێمایێ ئارییان بوو و ل (تخت جمشید ـ ل ئیرانێ) ئەڤ هێمایە هاتیە نەخش کرن.

صمیمانه (Semîmanê): ب هەڤالینی ـ ب دلپاکی.

صوف پوش (Sof pûş): کەسێ کو جلکێن سۆفی دکەتە بەر خوە.

صیدگر (Seydger): نێچیرڤان.

صیغەرو (Sîxêro): ژنا کو ب رەنگێ مەهرکرنا وەختی (زواج متعه) شوی ب زەلامان بکەت.

صیفی کار (Seyfî kar): فێقی و زەرزەواتێن کو ل وەرزێ هاڤینێ دهێنە چاندن، وەکی: (هەمی رەنگێن کەسکاتییا، زەبەش، گوندۆر، خیار و......هتد).

ض

ض(Zad): ئەڤ تیپە د زمانێ فارسی دا نینە و ئەو پەیڤێن کو ئەڤ تیپە د ناڤ دا بکار هاتبت، پەیڤێن عەرەبی نە. ئەڤە و چەند پەیڤەکێن لێکدای یان دارشتی ژ دو پەیڤێن عەرەبی یان ژ پەیڤەکا عەرەبی و پەیڤەکا فارسی و یانژی ژ پەیڤەکا عەرەبی و پاشگرەکێ فارسی و......هتد، د زمانێ فارسی دا بکارهاتینە کو هندەک ژ وان هەر چو جارا د زمانێ عەرەبی بخوە دا دیار نەبووینە. بلێڤکرنا ڤێ تیپێ د زمانێ فارسی دا هەر وەکی تیپا (ز)ە.

ضایع شدن(Zayê'i şuden): پویچ بوون، زەعی بوون ــ بەرزە بوون، هندابوون.

ضبط صوت(Zebtê sowt): دەنگگر، مسەجل.

ضرابخانە(Zerrabxane): جهێ کو پارە لێ دهێتە چێکرن.

ضرب(Zerb): لێکدان(ئێک ژ هەر چوار کریارێن سەرەکی یێن بیرکاریێ یە و ب ڤی هێمای(×) هاتیە دەستنیشانکرن) ـ تمبلک(ئالاڤەکێ موزیکێ یە) ـ جۆر و رەنگ ژ هەر تشتەکی ـ زەلامێ بیرتیژ و د هەمان دەم دا چست و چەلەنگ.

ضرب خوردن(Zerb xurden): درب دیتن، درب خوارن، درب ڤێکەفتن.

ضرب خوردە(Zerb xurdê): درب دیتی، درب خواری، درب ڤێکەفتی.

ضرب دیدن(Zerb dîden): بنێرە: (ضرب خوردن).

ضرب گرفتن(Zerb gêrêften): تمبلک لێدان، تمبلک قوتان.

ضرر زدن(Zerer zeden): زیان

گەهاندن.

ضعيف دل(Ze’îf dêl): ترسنۆک، کولافه.

ضعيف چزان(Ze’îf çêzan): ئەو کەسێ کو هەژار و بندەستان بئێشینت.

ضلالت(Zelalet): سەررێداچۆن، رێ بەرزەکرن، لادان ژ راستەرێ.

ضلت(Zellet): حەیبیرین، سەرسوورمان ـ سەرگەردانی.

ضمانت(Zemanet): گرفتار بوون ب ئێشەکا هەروهەر کو هندەک جاران دژوار ببت و خودانێ خوه بێخیت ـ ب ستویێ خوەڤەگرتن، کەفیل بوون، دەمان.

ضیافت(Ziyafet): مێهڤان بوون، مێهڤانی، مێهڤانداری.

ضیاگستر(Ziyaguster): رۆناهی دەه، تشتێ کو رۆناهییێ بدەته تشتەکی یان جهەکی.

ضیقت(Zî- Zeyqet): دەستکورتی، هەژاری، دەست تەنگی، موحتاجی، بێ حالی.

ط

ط(Ta): ئەڤ تیپە د زمانێ فارسی دا نینە و ئەو پەیڤێن کو ئەڤ تیپە د ناڤ دا بت، پەیڤێن عەرەبی نە، یان ژی پەیڤێن لێکدای یان دارشتی نە ژ هەردو زمانێن عەرەبی و فارسی. ل هندەک جها ئەڤ تیپە ل شوینا تیپا (ت) هاتیە بکاربرن. و بلێڤکرنا ڤێ تیپێ د زمانێ فارسی دا هەر مینا تیپا (ت)ە.

طارم(Tarem): خیڤەتا مەزن ـ گونبەد ـ خانیێ کو ژ داری هاتبتە چێکرن ـ مەحەجەلێ کو ژ ئاسنی یان داری هاتبتە چێکرن ـ چارچووڤێ کو بۆ کەپرا مێوێ دهێتە چێکرن.

طارم اخضر(Taremê exzer): درکەیە ژ ئەسمانی. هەروەسا (طارم اطلس، طارم فیروزە و طارم نیلگون) بۆ ڤێ مەبەستێ لکارن.

طارمی(Taremî): مەحەجەلێ کو ژ ئاسنی یان داری هاتبتە چێکرن ـ خەلکێ دەڤەرا «طارم» کو گوندەکە دکەڤتە ناڤبەرا قەزوین و زەنجان دا، و بۆ ڤێ مەبەستێ ئەڤ پەیڤە (Tarumî) ژی دهێتە بلێڤکرن.

طاس(Tas): ترارک ـ سەرێ بێ مووی، ئەسلەع، شامی ـ زار(د یاریا تاولێ دا دهێتە بکارئینان).

طاعت پیشە(Ta’et pîşê): کەسێ کو کارێ خوە بکەتە تاعەت و عیبادەت.

طاعت ور(Ta’et ver): بنێرە: (طاعت پیشە).

طاق(Taq): بانێ چەمیای، بانێ کڤانی ـ تاک، تەک، کت(بەرامبەری جوت)ـ ئێکانە،

ب تنێ، بێ هەڤتا.

طاق ابرو(Taqê ebrû): کـڤـانا برهێ.

طاقـباز(Taqbaz): لسـەر پشـتێ رازای یان نڤستی.

طاقـچه(Taqçê): کـورتکریا پەیڤا (طاق)ـ تاقشک.

طاقـدیس(Taqdîs): وەکی تاقی ـ ناڤێ تەختێ خسرو پەرویزی یە کو ئێک ژ تشـتـێن سـەیرێن لسـەر دەمێ خـسـرو پەرویزی دهاتە هژمارتن ـ ناڤێ ئێک ژ هەر سیە ئاوازێن باربەدی یە.

طالبی(Talêbî): جۆرەکێ گوندۆری یە(هەمـان گـوندۆرێن دێمـێن گـەخ گەخ و گرنیزی نە).

طاووس پیکر(Tavus pêyker): بەژن جـوان و رەنگاورەنگ وەکی تاووسێ.

طاووس فش(Tavus feş): وەکی تاووسێ.

طاووسی(Tavusî): هەر تشـتـەک کو یێ تاووسێ یان وەکی تاووسێ بت ـ رەنگێ کەسکێ زێرین وەکی کـەسکاتی یا پەرێن تاووسێ ـ ناڤێ جلکەکێ رەنگینە ـ ناڤێ دارەکێ یە.

طبل زن(Tebilzen): داهۆلقوت.

طبلک(Teblek): داهۆلا بچویک.

طراز(Teraz): فـەرمـانە ژ ژێدەرێ (طرازیدن)؛ ئانکو: بخـەملینە ـ جوان بکە ـ رێک بێخە، تەرتیف بکە.

طرازنده(Terazendê): خەملێنەر، کـەسێ کـو ب کـارێ خـەمـلاندنێ رادبت ـ رێـکـخـــــەر(رێـک و پێککەر).

طرازیدن(Terazîden): خەملاندن، رێکخستن، تەرتیف کرن و جوان کرن.

طرازیده(Terazîdê): خەملاندی ـ رێکخستی.

طرب آباد(Tereb abad): جـهێ کەیف خوەشییێ.

طربناک(Terebnak): خوەشحال، کەیفخوەش.

طرخـان(Te-Turxan): سـەرۆک، سەروەر.

طرف(Terf): چاڤ، کـوژیێ چاڤی، ل تشـتـەکی نێرین ب کوژیێ چاڤی ـ مفا، سوود، قازانج ـ دوماهیک یان کنار یان لێڤا هەر تشـتـەکی،

وەکی: لێڤا دەهمەنێ، لێڤا کولاڤی، کنارێت چیمەنزارێ و......هتد ـ کەمەربەند، قاییش(زێرِی یان زیڤی).
طرفدار(Terefdar): لایەنگر.
طرفداری(Terefdarî): لایەنگری.
طرفگاه(Terfgah): دڕکەیە ژ دنیایێ، جیهان.
طرفگیر(Terefgîr): لایەنگر ـ کەسێ کو خوە ژ خەلکی ڤەدەر دکەت، گۆشەگیر، خەلوەنشین.
طرید(Terîd): ژ بلی ئانکوییێن خوە یێن عەرەبی(دویر ئێخستی ـ فیراری ـ ئەو کەسێ کو لدویڤ یێ دی ڕا بێتە سەر دونیایێ ـ ڕۆژا درێژ)، د زمانێ فارسی دا ئانکوییێن: (هێرش برن یان یاریکرن د مەیدانێ دا ـ گەف، ئاخفتنا کو ترس و هەیبەتێ بێختە دلێ یێ بەرامبەر و ببتە سەبەبێ هندێ کو ژ نک برەڤت.) ددت.
طزر(Tezer): بنیاتێ ڤێ پەیڤێ هەمان پەیڤا (تزر) یا فارسی یە کو واتایا خانی یان قەسرا زڤستانی ددت.
طشت بلند(Teştê bulend): دڕکەیە ژ ئەسمانی.
طفیل(Tufeyl): ناڤێ زەلامەکی یە ژ (بنی امیة) کو بێ ی هاتبا داخوازکرن دا خوە ل خەلکی کەتە مێهڤان، هەروەسا ئەڤ کەسە یێ ناڤدار بوو ب(طفیل العرائس). د فارسی ژی دا ئەڤ پەیڤە هەر بۆ وی کەسی دهێتە گۆتن کو بێ ی بهێتە داخوازکرن ل خەلکی ببتە مێهڤان، ئەڤجا چ ئەو بخوە ب تنێ بچت یان ژی دگەل مێهڤانەکێ داخوازکری بچت.
طلا(Têla-Tela): زێڕ.
طلای سفید(Telayê sêfîd): پلاتین.
طلب(Teleb): فەرمانە ب خواستنێ(بخوازە)ـ دەمێ دگەل هندەک پەیڤا دهێت، ئانکویا داخوازکەر ددت، وەکی: (آزادی طلب = ئازادیخواز، صلح طلب = ئاشتیخواز).
طلبنده(Telebendê): داخوازکەر.
طلبیدن(Telebîden): خواستن.
طلبیده(Telebîdê): داخوازکری.
طناب(Tenab): وەریس.
طناب باز(Tenab baz): کەسێ

کو لسەر وەربسی دهێت و دچت و هونەرێ خـوە ب ڤی رەنگی دیار دکت.

طنبوری(Tenbûrî): تەمبویرژەن.

طنبی(Tenebî): تەلار، ژۆرا مەزن.

طنزکـردن(Tenzkerden): تەعن لێدان، ترانەکرن.

طنفسـه(Tunfuse-Tenfese): بنیاتێ ڤێ پەیڤێ هەمان پەیڤا (تنبسـه) یا فارسی یە و ئانکو: رائێخ، هەر تشتێ کو بهێتە رائێخستن، وەکی: حێسیل، بەرک، مەحفویر و......هتد.

طواف(Tevvaf): د فـارسی دا بۆ وی کەسی دهێتە گـۆتن یێ کـو خواردەمەنی و فێقی دگەل خوە ل کـۆلان و بازاری بگێـرینت ژ بۆ فرۆتنێ.

طوسی(Tûsî): هەر تشتێ کـو یێ بازێرێ (طوس) بت، کـو بازێرەکێ کەڤنێ ئیرانێ یە و دکەڤتە دەڤەرا خـوراسـان و لدەمێ هێرشێن مەغولیان وێران بوویە و مەزارێ فـیردەوسیێ شاعرێ مەزنێ ئیرانی(خودانێ شەهنامێ) یێ لڤی جهی ـ رەنگی خوەلیکی، فیلی یانژی رساسی(ئانکو کەسکێ دناڤ سپی ڤەدای)ـ جـۆرەکێ شالایە.

طوطی(Tûtî): تۆتی، بەبەغا.

طوطیک(Tûtîk): کـورتکریا پەیڤا (طـوطی)؛ تـۆتیـک، تـۆتی یا بچویک، بەبەغایا بچویک.

طـوطـی وار(Tûtîvar): وەکـی تۆتیکا، ب رەنگێ تۆتیکا.

طـولانـی(Tûlanî): درێـژ، ب ڤەکێش.

طول دادن(Tûl daden): ڤەهێلان، تەئخیر د کارەکی دا کرن.

طیاف(Tiyaf): رەشاتی و تاریاتیا شەڤێ ـ د زمانێ فارسی دا واتایا «کابوس» ژی ددت.

طیـره(Tîre): د فـارسی دا ئانکو: پەریشانی، دلتەنگی ـ پەریشان، دلتەنگ ـ شەرمینی ـ شەرمین.

ظ

ظ(Za): ئەڤ تیپە د زمانێ فارسی دا نینە و هەر پەیڤەکا ئەڤ تیپە د ناڤ دا بکار هاتبت، ئەو پەیڤ یا عـــەرەبی یە یان ژی پەیڤـــەکـــا لێکدای یان دارشـــتی یە ژ هەردو زمـــانێن عـــەرەبی و فـــارسی. بلێـــڤکرنا ڤێ تیـــپێ د زمـــانێ فارسی دا هەروەکی بلێڤکرنا تیپا (ز)ە.

ظاهربین(Zahêrbîn): کـەسێ کـو تشتی ب سەرڤەسەرڤە دبینت.

ظاهر ساز(Zahêrsaz): ئەو کەسێ کـــو رویێ ســـەرڤـــەیێ تشـــتی بخەملینت و نیشا مـرۆڤی بدەت ژ بۆ بسەردابرن و خاپاندنا خەلکی.

ظـل زمـین(Zêllê zemîn): وەک پەیڤ ئانکو: سیـبـەرا ئەردی، کـو دڕکەیە ژ شەڤێ.

ظلمـانی(Zulmanî): زولومـات، تاریاتی.

ظلم پیــشــه(Zulm pîşê): زالم، ستەمکار، زۆردار.

ظلمــتکده(Zulmetkedê): وەک پەیڤ ئانکو: جـــهـێ تاری، و دڕکەیە ژ دنیایێ.

ع

ع(Eyn): ئەڤ تیپە د زمانێ فارسی دا نینە و ئەو پەیڤێن کو ئەڤ تیپە د ناڤ دا بن، یان عەرەبی نە یان ژی پەیڤێن لێکدای یان دارشتینە ژ عەرەبی و فارسی.

عابدانە(Abêdanê): وەکی عابدا.

عابدفریب(Abêdferîb): ئەو تشت یان ئەو کەسێ کو خودێپەرێسی بخاپینت و ژ عیبادەتێ خودێ دویر بێخت.

عاجز آمدن(Acêz ameden): بێ هێز بوون، وەستیان.

عاجزانە(Acêzanê): ب بێ هێزی، ب سستی.

عاجز ماندن(Acêz manden): بنێرە: (عاجز آمدن).

عاجز نواز(Acêz nevaz): ئەو کەسێ کو هاریکاریا بێ هێز و وەستیایا بکەت.

عادت دادن(Adet daden): فێرکرن، عەلماندن.

عادت کردن(Adet kerden): فێربوون، عەلمتن.

عادت گرفتن(Adet gêrêften): بنێرە: (عادت کردن).

عادلانە(Adêlanê): دادگەرانە، ب عەدالەت ـ وەکی عادلا، وەکی دادگەرا.

عاذر(Azer): ناڤێ زەلامەکی یە کو دبێژن بێ ئیمان مربوو و عیسا پێغەمبەری ئەو پشتی چل روژا ساخ کرەڤە و پشتی ساخ بووی ئیمان ئینا.

عارفانە(Arêfanê): وەکی عارفا، وەکی خودێناسا.

عاریت سرا(Arîyet sera): دڕکەیە ژ دنیایا کو هەر دویماهیکا وێ پویچبوونە.

عـاشـقـانه (Aşêqanê): وەکی عاشقا، عاشقانه.
عـاشق باره (Aşêqbarê): عـاشق پەرێس، کـەسێ کو حـەژ عـاشـقـا بکەت.
عاشق پیشه (Aşêqpîşê): کەسێ کو کارێ وی عەشق و ئەڤین بت.
عاقبت اندیش (Aqêbet endîş): دویربین (کەسێ دویربین).
عـالم آرا (Alem ara): یێ کـو جیهانێ بخەملینت.
عالم آشوب (Alem aşûb): ئەوێ یان ئەوا کو جیـهـانیـان ب جـوانیا خوە بسەردا ببەت.
عـالم افـروز (Alem efrûz): روهنکەرێ جیهانێ.
عـالمیـان (Alemîyan): کـۆمـا جـیـهـانیـا، هەمی کـەسێن کـو د جیهانێ دا دژین.
عـالی آوازه (Alî avazê): خـوەشـخـوان، دەنـگ خـوەش ـ ناڤدار، ب ناڤ و دەنگ.
عالیجاه (Alîcah): پایەبەرز.
عالی گهر (Alî guher): پاک نەژاد.
عـامـیـان (Amîyan): د زمـانێ فـارسی دا ئانکو: هەمی خەلک ـ خەلکێن نەزان.
عامیانه (Amîyanê): وەکی هەمیا و وەکی خـەلکێ نەخـوەندەڤـا ـ ئاخفتنا کۆلانکی.
عـبـادتخـانه (Êbadetxanê): پەرسگەهـ.
عبادتکار (Êbadetkar): کەسێ کو کارێ وی عیبادەت و پەراستن بت.
عـبـادتگاه (Êbadetgah): پەرسگەهـ.
عبادت نما (Êbadet nema): ئەو کەسێ کو ل پێش چاڤێن خەلکی عـیـبـادەتی بکت و هەردەم بناڤ چاڤـێن خـەلکی ڤـە بت کـو ئەز عیبادەتی دکم.
عباسی (Ebbasî): پارێ سەردەمێ شـاه عـەبباسێ مـەزن بوو کـو هەر پێنجی (عباسی) بەرامبەری ئێک (تومـان)ی بوون. و لسـەردەمێ قـەجـەرا چار (شـاهی) یان ژی دوسـەد (دینار) بەرامـبـەری (عـباسی) یەکی و پێنج (عـباسی) بەرامبەری (قران)ەکی بوون.
عجولانه (Ecûlanê): بلەز و بەز.
عـدالت پیـشـه (Edaletpîşê): دادگەر، دادڤان ـ عادل.

عــــدالتـــخـــانه(Edaletxanê): دادگەھ، دادمال، دادسەرا.

عدالت گستر(Edaletguster): دادگەر، دادڤان ـ عادل.

عـــــذر آوردن(Uzr averden): هێـجـەت گـرتن، مـهـانه ئینان ـ داخوازا لێبورینێ کرن.

عــذر خـواستن(Uzr xwasten): داخوازا لێبورینێ کرن.

عـــربانه(Erebane): عــــەرەبە، عەرەبانە.

عربدەجو(Erbedêcû): شەرخواز ـ فتنەچی.

عـرقـچین(Ereqçîn): کـولاڤێ کـو دبن دەرسـوکێ یان شـاشکێ ڤـە دکەنە سەرێ خوە.

عرق خور(Ereqxor): مەی ڤەخۆر.

عرق سوز(Ereqsûz): زریانا لەشی ژ بەر زێدە خوە دانێ.

عـروبیت(Urûbîyet): ب زمـانێ عەرەبی ئاخفتن.

عـروسک(Erûsek): مـەنجـەنیق ـ کـورتکریا پەیڤـا (عـروس) ئانکو بـویـکا بـچــــویـک ـ بـویـکێـت لاسـتیکی کـو وەک پێ یاریک بۆ بچویکا دهێنە چێکرن.

عـزاء(Eza'): د زمـانێ فـارسی دا ئانکو: تازی، شینی ـ مسیبەت.

عـزاخـانه(Ezaxanê): مـال یان جهێ کو تازی لێ هاتبتە دانان.

عزب خانه(Ezebxanê): مالا کو چەند زەلامێن زگورد تێدا بن.

عـزلت(Uzlet): خــوە ژ خــەلکی ڤەدەرکرن، خەلوەتنشینی.

عـزوبت(Uzûbet): زگــورد بـوون، تنێ بوون، زەلامێ بێ ژن یان ژنا بێ مێر.

عـسلی(Eselî): هەر تشـتێ وەکی هنگڤینی چ ب رەنگێ خوە بت یان ب تـامـا خـوە ـ پەروکێ زەر کـو جـوهیـا لـسـەر ملێن خـوە دادنان ژ بۆیی کو ژ موسلمانا جیاواز بن ـ طەبلە(مێزکێن بچویکێن کو لبەر سینگێ قەنەپا دادنن).

عشاق(Uşşaq): کۆما ئەڤـیندارا ـ ناڤێ ئێک ژ هەر دوازدە مەقامێن موزیکا ئیرانی یە.

عـشق آفـرین(Êşq aferîn): هەر تشت یان کەسێ کو ب جوانیا خوە ئەڤینێ بێختە دلێ خەلک.

عـشـقـبـاز(Êşqbaz): ئەڤـیندار، کەسێ کو کارێ وی ئەڤینداری بت.

عـصـرانه(Esranê): خـوارنا دانێ ئێڤاری.
عطرآگین(Etragîn): پڕ گـولاڤ، دناڤ گولاڤێ ڤەدای، بێهنخوەش.
عطر آمیز(Etramîz): ب گولاڤ ـ بێهنخوەش.
عطسه(Etsê): بێهنشک.
عطسـه‌ء صـبح(Etsêyê subh): دڕکەیە ژ دیاربوون یان دەرکەفتنا سپێدێ.
عطوفت(Utûfet): خوەشتڤیاتی، خوشەویستی ـ میهرەبانی.
عـقب افـتـاده(Eqeb uftadê): پاشڤەمای، پاشکەفتی.
عـقب مـانده(Eqeb mandê): پاشڤەمای، پاشکەفتی ـ نەهاتی، بچویکێ کو نەی ساخلەم بت و ژ لایێ لەشی و عـەقلی ڤـە پاشـڤـە مابت.
عـقب نشـینی(Eqeb nêşînî): پاشـەکـشـەکـرن، خـوە پاشـڤـە کێشان(زاراوێ لەشکەری یە).
عقده‌گشا(Uqdêguşa): کەسێ کو گـرێیـەکێ ڤـەدکت یان ئاریشـەکێ چارە دکت.
عقربک(Eqrebek): دوپیشک ـ برین یان وەرمتنا کو لسەرێ تبلا دیار دبت و زێدە ب ئێشـە ـ کولبوون و ئەداڤگرتنا بن نینوکێ کـو دبتـە ئەگەرێ هاڤێتنا نینوکێ ـ میلێ دەمژمێرێ.
عـقـربه(Eqrebe-ê): مـیلێ دەمژمێرێ.
عکاس(Ekkas): وێنەگر(مصوّر).
عکاسی(Ekkasî): وێنەگری.
عکس(Eks): قولپاندن، ڤاژیکرن ـ وێنە(وێنێ کـو ب کـامـیـرا فوتوگرافی هاتبتە گرتن).
عـکـس بـرداری(Eksberdarî): وێنەگری.
علالا(Elala): دەنگ و دۆر، هوسە و قـەرەبالغ. هەروەسـا (عللا و علالوش) ژی لکارن.
علامت(Elamet): نیشان، هێما ـ ئالا، عەلەم.
علامت گذاری(Elametguzarî): هێمادانان لبەر لێڤێن جادا یان لسەر سنوران.
عـلـفـخـوار(Elefxar): هەر گیانەوەرێ کو خوارنا وی گیا بت.
علک خـاییـدن(Êlk xayîden): علک جویتن ـ دڕکەیە ژ ئاخفتنێن

بێهوده کرن.

علمدار(Elemdar): ئالاهەلگر.

علم شدن(Elem şuden): ناڤدار بوون، ب ناڤ و دەنگ کەتن.

علن(Elen): ئاشکرا.

عمارت(Êmaret): ئاڤاکرن ـ ئاڤەدانی ـ خانی و ئاڤاهییێن بلند.

عمده(Umde-ê): پالگەه، هەر تشتێ کو مرۆڤ پالا خوه بدەتێ ـ د زمانێ فارسی دا ئانکوا (ب کۆم و زێده) ژی ددت، وەکی: (عمده فروش: کەسێ کو متایەکی ب بهایێ ب کۆم بفرۆشت.).

عم زاده(Emzadê): کورمام، پسمام.

عملگی(Emelêgî): کارگەری، پالەتی.

عمله(Emele): د زمانێ فارسی دا ئانکو؛ کارگەر، پالە.

عنبرچه(Enberçê): ڤالکەک بوو کو ژ زێری یان گەوهەرا دهاته چێکرن و عەنبەر دکرنە تێدا و ژنکا بستویێ خوەڤە دهلاویستن. هەروەسا پەیڤا (عنبرینه) ژی لکارە.

عنتر(Enter): کەرموز ـ د فارسی دا ناڤێ جورەکێ مەیموینکایە. هەروەسا (انتر) ژی لکارە.

عوارض(Evarêz): د زمانێ فارسی دا ئانکو باج و خەراجا کو زێدەتر ژ وی ئاستێ هاتیە دەستنیشانکرن ژ خەلکی بهێتە وەرگرتن.

عور(Ûr): د زمانێ فارسی دا ئانکو؛ رویس، تازی.

عوعو(Û Û): دەنگێ رەوینا سەی.

عیالدار(Êyaldar): زەلامێ ب ژن و زاروک.

عیالمند(Êyalmend): بنێرە: (عیالدار).

عیالوار(Êyalvar): کەسێ کو ژن هەبت و زاروک ژی گەلەک هەبن.

عیب دار(Êyb dar): عێبەلو، ب عێب.

عیبناک(Êybnak): بنێرە: (عیب دار).

عیدگاه(Êydgah): جهێ جەژن لێ ـ رۆژا جەژنێ ـ جهێ کو نڤێژا جەژنێ لێ بهێتە کرن.

عینک(Ê-Eynek): بەرچاڤک.

غ

غ(Xeyn): تیپا بیست و دووێ یە ژ ئەلفابێیا زمانێ فارسی. ئەڤ تیپە د هەردو زمانێن عەرەبی و فارسی دا هەیە و د زمانێ فارسی دا هندەک جارا دبیتە (گ)، وەکی (آغوش = آگوش: همبێز، یان؛ زغال = زگال: ڕەژی و.........هتد). ژ بەر نەبوونا تیپەکا تایبەت د ڕێنڤیسا لاتینی دا کو دەنگێ (غ) بدەت، ژ نەچاری من (X) بکارئینایە.. هەرچەندە د زمانێ فارسی دا بلێڤکرنا وێ تیپێ مینا بلێڤکرنا هەمان تیپێ یە د زمانێ عەرەبی دا.

غارج(Xarêc- Xarec): مەی، مەیا کو سپێدەهی یا ڤەدخون.

غارغار(Xarxar): دەنگێ قرێ، دەنگێ قەلێ.

غاروغور(Xaro xûr): دەنگ و دور و قەرەبالغ.

غاز(Xaz): قاز(فڕندەکە) ـ ل سەردەمێن کەڤن و هەتا دەستپێکا سەردەمێ قاجاریا ناڤێ بچویکترین یانژی کێمترین پارەی بوو، کو ئێک «قران» دبوو بیست «شاهی»، و هەر «شاهی»یەک دبوو دو «پول» و هەر «پول»ەک دبوو دو «جندک» و هەر «جندک»ەک ژ نوی دبوو دو «غاز» ـ پنیکێت کو دبەنە جلکێن دریای.

غازە(Xaze): سۆراڤا کو ژنک ل رویێ خوە ددەن.

غاش(Xaş): عاشق، ئەڤیندار ـ ب سەرداچووی، خاپاندی، حیلە لێ بووی ـ بێ دەماغ، مەژی رەش، دەبەنگ.

غال(Xal): شکەفت ـ هەڤشیێ پەزی

ل چیای ـ کون یان هێلینا رویڤی و تویری و گیانەوەرێن مینا وان.
غـالوک(Xalûk): گلولکێت بەری یان تەقنێ.
غـالیـدن(Xalîden): گرێل بوون ـ خـوە قـەلپ دان ژ کـێلەکـەکێ بۆ یا دیتر ـ تێ هوسین.
غـامی(Xamî): لاواز، لاغـەر، بێ هێز.
غاو(Xav): بنێرە: (غال).
غاوش(Xaveş- Xavuş): خیارێ کو بۆ تۆڤی هاتبیتە هەلگرتن.
غـاوشنگ(Xavşeng): دارەکـە کـو سیـخـەکـا ئاسنی ب سـەرەکێ وی ڤـەدکـەن و کـەر و چێل و گـۆلا پێ دهاژۆن.
غباز(Xebaz): دارێ کو شڤان کەر و چێل و گۆلا پێ دهاژۆت.
غت(Xut- Xet): نەزان، دەبەنگ، هەبلە ـ ئەحمەق.
غتفر(Xutfer): بنێرە: (غت).
غـدغـد(Xudxud): دەنگێ قـدقـدا مریشکێ.
غدنگ(Xedeng): بنێرە: (غت)ـ کـەسێ کـو ب رویێ خـوە یان ب بەژن و بالا خوەڤە ئی کرێت بت.

غـــر(Xur): رطلوبی، زەلامێ کـــو ئێشا «فتق» لێ بت.
غـــر(Xer): ژنکا دەهمـــەن پیس، قەحبە ـ مروڤێ نێرامێ.
غر(Xur): ئاخفتنا د بن لێڤانڤە ل دەمێ تورەبوونێ.
غرابە(Xerabe): شیشـە یان بطلێ مەزن و دەر تەنگ.
غـرارە(Xerare): غـەرغـەرا ئاڤێ د دەڤی دا ب ئنیـەتا پاقـژکـرنا دەڤی یان گەورییێ.
غـــراش(Xeraş): کــــەلداچووی، سەلخی ـ تورە و خەمگین بووی.
غراشیـدن(Xeraşîden): سەلخین، کەلداچوون ـ تورە بـوون ـ خەمگین بوون.
غـریچـە(Xerbeçê): خـەبەر یـان جنێـوەکـە کـو د کـوردی دا دبیـتـە بەرامبەر: کورێ قەحبێ.
غرت(Xurt): قورچ(قورچا ئاڤێ).
غـــرچە(Xerçe): نـەزان، دەبەنـگ، هەبلە ـ ئەحمەق ـ مرۆڤێ نێرامێ.
غردە(Xerde): عەرەبانە، عەرەبە.
غرزدن(Xurzeden): ئاخفـتنێن د بن لێـڤـاڤنە ل دەمێ تورە بوونێ ـ ب ســەردابرن یان خـاپاندنا ژنکێ

یان کچکێ ب ئنیەتا هندێ کو زەلام کارێ گوهنێلییێ دگەل بکەت.
غرزن(Xerzen): ژنکا دەهمەن پیس، قەحبە ـ زەلامێ کو ژنکا وی قەحبە بت.
غرس(Xers- Xeres): قەهرین، تورەبوون.
غرش(Xurrêş): دەنگێن ترسناک، وەکی دەنگێ گیانەوەرێن دڕندە، یان دەنگێ عەورا.
غرشت(Xurrêşt): بنێرە: (غرش).
غرشمار(Xêrêşmar): قەرەچ، هوستا.
غرغرە(Xerxere): گەوری.
غرغشە(Xerxeşe): قەرقەشە، شەرەدەڤ، جرە، جەدەل، گنگاشە، دان و ستاندن.
غرم(Xurm): پەزکویڤی.
غرمان(Xerman): تورە، عێجز ـ خەمگین.
غرمیدن(Xermîden): تورەبوون، عێجزبوون ـ خەبەرگوتن، جنێودان.
غرن(Xeren): دەنگێ گری و زێمارێ.
غرنبیدن(Xurunbîden): قێری ڤەدان ـ دەنگێ بۆل بۆلێ ژ خوە دەرانین.
غرند(Xerend): کچا کو ل شەڤا بویکانییێ دیار ببیت کو نە کچە.
غرنگ(Xereng): بنێرە: (غرن).
غرنگیدن(Xerengîden): گرین، زێمارکرن.
غرو(Xerv): لەڤەن.
غرە(Xurre): دەنگێن ب ترس، نڕینا گیانەوەرێن دڕندە ـ دەنگێ عەورا.
غریدن(Xurrîden): لێ خوڕین ب دەنگێ ترسناک ـ نڕین.
غریو(Xerîv): بنێرە: (غرە).
غریویدن(Xerîvîden): بنێرە: (غریدن).
غزە(Xeze): بنێ کوریا گیانەوەرێن ب کوری.
غژب(Xujb): تلیا تری.
غژک(Xejek- Xêjek): جورەکێ کەمانچێ یە.
غژم(Xujm): تلیا تری ـ قەهر، غەزەب ـ هێرش.
غژیدن(Xejîden): خوشکین، ل سەر زکی برێڤە چوون.
غشاک(Xeşak): بێهنا پیس، بێهنا گەنی، بێهنا پیسا کو ژ

دەڤی دهێت.

غـشـغـرغ(Xêşxêrêx): هەوار و قێڕی ـ جڕە و جەدەل.

غفج(Xefc- Xufc): حەود، چال، هەر تشتێ کو ئاڤ تێدا خڕڤە بیت ـ سندانێ ئاسنگەرا.

غک(Xek- Xuk): قوت، کورتک ـ قەلەو ـ کەسێ کورتک و قەلەو و بەژن و بال کرێت.

غـلـبـکـن(Xelbeken): دەروکـێ کونکونیشک.

غلپ(Xulup): قـورچ(قـورچەکـا ئاڤێ).

غلت(Xelt): خـــوە قـــەلپ دان ژ کێلەکەکێ بو یا دیتر.

غلت(Xêllet): ستویراتی.

غلتـــاندن(Xeltanden): گــرێڵ کرن، قەلپ دان سەر کێلەکێ.

غلتـبـان(Xeltban): باگـوردان ـ زەلامێ بێ غیرەت کو بندەستی ژنا خوە بت.

غلتک(Xeltek): باگوردان.

غلتیدن(Xeltîden): گرێل بوون.

غـلـج(Xelc): گـــــرێ، گـــــرێ حشک(گرێیا ئاسێ کو ب ساناهی نەڤەبیت).

غلچـه(Xelçe): گـوندی، مـرۆڤێ گوندی.

غـلـغـل(Xulxul): دەنـگ و دور، قـیـژقـیـژا فـڕندا ـ دەنگێ کـەلینا ئاڤێ یان هەر تشتەکێ وەکی وێ ـ بلقـبلق(دەنگێ کـو ژ ئاڤێ دهێت دەمێ ژ گوزکی ڤاله دکەن).

غلغلک(Xulxulek): گــــوزکێ بچـویک کـو لویلیـا وی زراڤ و درێژ بت.

غلغلک(Xêlxêlek): گلیزانک.

غلغونه(Xulxunê): سۆراڤـا کـو ژنک ل روییێ خوە ددەن.

غلفج(Xelfec): زرکــــێـــــتک، ستێنک، مێشا هنگڤینی.

غلک(Xullek): قـاسا بچویک بۆ پارا.

غلندوش(Xelendûş): قلیقدانک.

غلیـز(Xe-Xêlîz): گلیـز، ئاڤـا دەڤی.

غلیزبند(Xelîzbend): بەرگلیزکێ بچویکا.

غنبـه(Xunbe): لێ خـورین، لێ حەیتاندن ژ قەهر ڤە.

غنپـــز(Xunpuz): ئاخـــفـــتنێن بێهودە.

غنج(Xenc): جهال ـ سۆراف ـ تێشکێت پێشکا کو هێشتا وەکی کرمکانە ـ ئاتافەکێ سێڤ و باجانسورک و پەمبی یە.
غنج(Xunc): غونچە، بشکوژ.
غنجار(Xencar): سۆراف.
غنجال(Xencal): فێقیێ کالَ و نەگەهشتی کو هێشتا تام ترش بیت.
غنجر(Xencer): سۆراف.
غنجموش(Xencmûş): بەق.
غنچە(Xunçe): غونچە، بشکوژ، گولا کو هێشتا باش نەڤەبووی.
غنچە پیشانی(Xunçe pîşanî): دڕکەیە ژ مرۆڤێ ئەنی گرێ و برە تێکچۆی.
غنچە خسب(Xunçe xesb): کەسێ کو ل دەمێ نڤستنێ خوە بکەتە تێکرا ژ بەر سرێ و نەبوونا نڤینکا.
غنچەدل(Xunçe dêl): دلتەنگ، پەریشان، مەلویل.
غنچە دهان(Xunçe dehan): دڕکەیە ژ دلبەرا جوان کو دەڤێ وێ مینا بشکوژێن گولا بت.
غنچەء کبک دری(Xunçeyê kebk derî): ناڤێ ئاوازەکێ یە ژ سیە ئاوازێن باربەدی.
غندرود(Xundrûd): زڕنا، بۆق.
غندە(Xunde): تەڤنپیرک، داپیروشک ـ گلولک، بۆ ڤێ ئانکویێ پەیڤێن (باغندە، باغند، پاغندە، پاغند، غندش، کندش، پنجک، بندک، بندش و بنجش) ژی لکارن.
غنو(Xunû): نڤستی، د خەو (بەروڤاژی هشیاریێ).
غنودن(Xunûden): دخەوچوون، نڤستن.
غنوند(Xunvend): پەیان، سوز ـ مەرج(شرط).
غنویدن(Xunevîden): بنێرە: (غنودن).
غنینە(Xenîne): شان(شانا زرکێتکێ یان مێشا هنگڤینی).
غو(Xev): قیژی، قێڕی، فریاد، دەنگ یان ئاوازێن بلند.
غورباغە(Xurbaxê): بەق.
غورمگس(Xurmeges): مێشا کەسک.
غورە(Xure-ê): تریێ بێسیرە، تریێ نەگەهشتی.
غوری(Xurî): قوریک، چاپەز.

غـوز(Xûz): قلۆز، قـۆز(پشـت قلوز، پشت قۆز).

غوزک(Xûzek): گوزەکا پێی.

غوزە(Xûze): پەمبیێ کو هێشتا ژ ناڤ قەلپیشکی نەئینابنەدەر.

غـوش(Xûş): هەسـپێ شـاهی کـو زینکری و ئامـادە بیت ل بەر دەرێ بارەگەهێ شاهی ـ دارەکێ رەقە کو تیـروک و تەشـیکا ژێ چێدکـەن ـ پشـکل(کـوشـپل)ێن گـیـانەوەرا ـ گوهـ ـ رویس، تازی.

غـوشـا(Xûşa): پشـکل یان ریخـا هشـک بووی ـ ئویشـــیێ هشـک بوویێ گەنم یان جەهی.

غوشت(Xûşt): رویس، تازی.

غوشە(Xûşe-ê): ئویشی.

غوک(Xûk): بەق.

غـــوک چوپ(Xûk çûb): هەر دو دارکـێن کـو بچـویک بۆ خـوە یـاریا «ترانێ» پێ دکەن.

غـولە(Xûle): خـاڤ، نەگـەهشـتی ـ بێ عاقل، دەبەنگ.

غولین(Xûlîn): جێرکێ دو چمبلک، گوزکێ دەر فرەهـ.

غیشە(Xîşe): قەرەم، گیاحێسیل.

ف

ف(Fa): ئەڤ تیپە، تیپا بیست و سێیێ یە ژ ئەلفابێ یا زمانێ فارسی. ل هندەک جهان دبیتە (پ)، وەکی: (فرمان = پرمان: فەرمان، ئەمر) یان (سفید = سپید: سپی) و ل هندەک جهێن دی دبیتە (و)، وەکی: (افکندن = اوکندن: ئێخستن) یان (یافە = یاوە: بێهودە، بێ مەعنە).

فا(Fa): تیپا کو ل شوینا (با، بە) دهێت و ئانکویا (دگەل ـ ڤێ) ددەت، بۆ نموونە: (فا او رەفت = با او رفت: دگەل وی چو) یان ؛(فا او(فاو)داد = بە او داد: دا ڤێ، دا ڤ وی). ل شوینا پێشگرێ (وا) ژی دهێت، وەکی: (فاداشتن = واداشتن: مەجبورکرن کو ب ئەنجامدانا کارەکی رابیت).

فاتوریدن(Fatûrîden): دویربوون، خوە دویرکرن، وەلاچوون، خوە دانە پاش، رەڤین.

فاجە(Face): باوشکێن خەوێ، نوقرسکێن خەوێ.

فاخیدن(Faxîden): چنین و ژێڤەکرن.

فادوسیدن(Fadûsîden): پێڤەنویسیان.

فاریدن(Farîden): داعویران، دابلعاندن.

فاژ(Faj): باوشکێن خەوێ، نوقرسکێن خەوێ.

فافا(Fafa): دەلال، جوان، کەشخە.

فام(Fam): پاشگرەکە ل دویماهیا هندەک پەیڤا دهێت و ئانکویا (رەنگ) ددەت، وەکی: (سیەفام: رەنگ رەش) ـ دەین، قەر.

فانە(Fane): سپێنە.

فاوا(Fawa): رسوا.

فتاليدن(Fetalîden): كەلاشتن ـ دراندن ـ پەلاتەكرن، بەلاڤكرن.

فــتــــردن(Feterden): بنێـــره: (فتاليدن).

فتـه(Fete): پێـهـێل، بليت(كارتا چوونەژۆرێ).

فچفچه(Fuçfuçe) : پست پست، نم نم.

فخفره(Fexfere): سڤى ئار ـ پينه ـ هويركە نان.

فخميدن(Fexmîden): داقوتانا پەمبى.

فخن(Fexn): ناڤا بيستانى.

فدرنجك(Fedrencek): كابويس.

فدره(Fedre): حێسيل(حێسيلا كو لسەر بانى رادئێخن).

فــر(Fer): مـــەزناهى ـ پايەبلند، پايەبەرز ـ جـــوانى ـ هێـــژايى ـ رۆناكى.

فـرا(Fera): پێـــشـگره كــو لســـەرێ هندەك پەيڤـــا دهێت و ئانكويێن (رەخ، ئالى ـ نك، جەم ، نێزيك ـ لسەر، سلال) ددەت.

فـرابر(Feraber): ئەو جه ژ فـێـقى كو بەرك تێدا بيت.

فــــــــــرابـردن(Feraburden): پێشدابرن، پێشڤەبرن.

فـــراپايه(Ferapayê): پايەبەرز، پايەبلند.

فراپوش(Ferapûş): بێ هش.

فراتر(Ferater): پێشـتر ـ نێزيكتر ـ بلندتر ـ سلال تر.

فــــراچنگ(Feraçeng): د ناڤ دەستان دا.

فــراخ(Ferax): فــرەه ـ بەرفــرەه، پەحن، بەرين.

فـــراخـــور(Feraxor): ژ هەژى، بسەرڤە، لايق.

فراخه(Feraxe): لەرزين، هەژيان.

فراخيدن(Feraxîden): سيخ بوونا مـــــــوى د لـەشـى را ــ ژ هـەڤ جودابوون ـ فرەه بوون.

فـــرارســـيـــدن(Ferarêsîden): گەهشتن، نێزيک بوون.

فــــرارفتن(Ferareften): چۆن، پێشڤەچۆن.

فـرارون(Ferarûn): باش، قـەنج ـ بلند ـ راست، بێ چەپ و چوير ـ دەهمـــەن پاک ـ قـــەنجى كـــار ـ راستگو.

فراز(Feraz): ئەڤرازى.

فـــرازانيـــدن(Ferazanîden): هـلدان، بـلـندكــــرن ـ هـلكرنا روناهيێ، هلكرنا ئاگرى.

فـــرازيدن(Ferazîden): هلدان، بلندكرن ـ ڤـەكرن(بەروڤاژى پەيڤا «گرتن»).

فـراشـتـوک(Feraştok): حـاجى رەشک(فڕندەكە).

فراشيدن(Feraşîden): رەجفكێن بەرى تا بهێتە مرۆڤى.

فـراک(Furak): ل پشت، ل پاش ـ سەرژنک ـ پيس.

فراموش(Feramûş): ژ بير كرى.

فـرامـوشـيـدن(Feramûşîden): ژ بيركرن، ژ بير برن.

فرامون(Feramûn): دورماندور.

فـراوان(Feravan): فـراوان، زێدە، گەلەک، مشە.

فـراورده(Feraverdê): كـۆمـكرى، خڕڤەكرى.

فـــراهم(Ferahem): ئامـــادە، بەرهەڤ.

فـراهيـختن(Ferahîxten): ئەدەب كرن، تەربيەتكرن.

فربه(Ferbêh): قەلەو، بخوەڤە، ب گۆشت.

فرت فرت(Fêrt fêrt): حێل حێل، توند توند، زوى زوى، بلەز.

فـرتوت(Fertût): گـەلەک پيـر، كـەڤنار، بناڤ سـالـڤـە چووى و ژ كار كەفتى.

فرجاد(Fercad): زانا.

فـــرجـــام(Fercam): ئەنجـــام، دويماهيک، عقوبەت.

فـرجـمند(Fercmend): ب قـەدر، بەرێز.

فرچه(Fêrçe): فرچێ ريها.

فـرخ(Ferrux): پيـروز، مـوبارەک ـ روى دەلال.

فـرخـار(Ferxar): دێر ـ پەرسگەهـ، بـوتخـــانـە ـ نـاڤـێ بـاژێرەكى يە ل «تبت» كـــو بـوتـخــــانێن وێ د ناڤدارن.

فـرخـاگ(Ferxag): قـەلى هێک. هەروەسا (فرخواگ) ژى دنڤيسن.

فرخج(Ferexc): كرێت، پيس.

فـــرخنج(Ferxenc): كـــەيف و خـوەشى ـ شـەنس، بەخت، باهر، نەصيب.

فـــرخنده(Ferxundê): بنێـــرە: (فرخ).

فرخو(Ferxû): كەزاخە.

فـــــرخـــــویدن(Ferxevîden): کەزاختن.

فردا(Ferda): سوباهی، سوبە.

فرز(Fêrz): چست، چالاک، سرت.

فرزام(Ferzam): هێـژا، بسـەرڤـە، شایستە، لایق.

فرزان(Ferzan): زانا، ب ژیر.

فـرزانە(Ferzanê): زانا، عـاقـل، ب ژیر ـ شـەریف ـ رەسـەن، پاک نەژاد.

فـرزند(Ferzend): عـەیال، کـوڕ و کچێن مرۆڤی.

فرزین(Ferzîn): د یاریا شەترەنجێ دا موهرکا وەزیری یە.

فرسپ(Feresp): کاریتە.

فرستادن(Fêrêstaden): هنارتن، رەوانەکرن.

فرستە(Fêrêste): هنێـر، هنارتی، پێغەمبەر ـ بالیوز، سەفیر.

فـرسنگ(Ferseng): بۆ پـیـڤــانێ بکار دهێت و بەرامبـەری نێـزیکی شەش کیلومەترایە.

فرسودن(Fersûden): ڤێک کەفتن و پویچ بوون ـ کەڤن بوون ـ پێـتی بوون.

فرشتە(Fêrêştê): فریشتە.

فرشە(Furşe): فری(فریێ شیری).

فـــرغـــار(Ferxar): تەڕبـووی، شل بووی ـ تێڤەدای.

فرغاریدن(Ferxarîden): تەڕکرن، شل کرن ـ تێڤەدان ـ هەڤیرکرن.

فـــرغـــانج(Ferxanec): چێـل یان ماکەر یان هێسترا قەلەو.

فرغر(Ferxer): جۆکا ئاڤێ ـ چالا ئاڤێ ـ هشکەرۆ.

فـــرغــــردن(Ferxerden): بنێــرە: (فرغاریدن).

فـرغند(Ferxend): گـیـایەکـە خـوە لـدور دارا دئـالـیـنـیـت، ب ڤـێ ئانکوبێ (عـشـقـە) ژی لکارە ـ پیس، گەنی، بێهن نەخوەش.

فـــرغـــول(Ferxûl): درەنگ کـــرن د کـاری دا، خـوە ڤـەهێـلان ژ کـاری، تشت پشت گوهـ ئاڤێتن.

فـــرغـــیش(Ferxîş): کـــەڤن، پـویچ بووی.

فـرفـر(Fêrfêr): کـارێن بلەز و بەز وەکی خواندن و نڤیسینێ.

فـرفـرە(Fêrfêrê): بنێـرە: (فـرفـر)ـ فـرفـرۆک، پەروانە، هەر تشـتـەکێ سـڤک و پەڕدار کـو ب هێـزا بای لدور خوە بزڤریت.

فرکن(Ferken): کارێز.

فــرگـــرد(Fergerd): پشکەک ژ پەرتوکێ ـ هەر ئێک ژ پشکێن ڤەندیدادێ(بنێرە: وندیداد).

فــرم(Ferem): خــەم، کــوڤــان ـ دلتەنگی، پەریشانی.

فــرمــان(Ferman): فــەرمــان، دەستوور ـ ستێرنێ ترومبێلێ.

فـرمگن(Feremgên): خـەمگین، کوڤاندار.

فـرمـودن(Fermûden): فـەرمـان دان، دەســتــووردان، ئەمــرکــرن، ئاخفتن.

فـرمـوشـــیـدن(Fermûşîden): ژ بیــرکرن.

فرناد(Fernad): پەیاڤ، جهێن کێم ئاڤ یان نەی کــویر ل روبیـــار و دەریایا.

فرناس(Fernas): نەزان ـ خەوتە.

فــــرنج(Furunc): دورمـــاندوری دەڤی.

فرنج(Ferenc): کویشەکرن.

فـــــرنگ(Fereng): ئەوروپا، ب تایبەتی وەلاتێ فرەنسا.

فرو(Furû): پێشـگرەکە کو لسەرێ هندەک پەیڤــا دهێت و ئانکوییێن (نشــیڤ، خــوار) ددەت، وەکی: (فـروآمـدن: ژۆردا هاتنە خــوار ـ فــــروبردن: برنـە خــــوارێ یان داعویران).

فــــروار(Fervar): خــــانی یێن هاڤینی.

فـروپوشــیـدن(Furûpûşîden): ڤەشارتن.

فـــروتر(Furûter): نشـــیڤ تر، خوارتر.

فروخت(Furûxt): فرۆت.

فروختـار(Furûxtar): کـەسێ کـو تشتا دفروشیت، فرۆشەر.

فروختن(Furûxten): فرۆتن.

فـرود(Furûd): بن، ژێر ـ نشـیڤ، خوار ـ د زاراوێ فیـزیکێ دا ئانکو جەمسەرێ نێگەتیڤ یێ کەهرەبێ.

فرودگاه(Furûdgah): جهێ هاتنە خوارێ، فڕوکخانە.

فــــرودیـن(Furûdîn): ژێـریـن ـ نشیڤتر، خوارتر.

فـروردگــان(Ferverdgan): وەرزێ بهـارێ ـ جەژنا کو ئیـرانیا ل پێنج روژێن دویماهیــا ســالێ یان پێنج روژێن سـەرێ(دەسـتـپـێکا) سـالێ دگێران ـ هەروەسا جەژنا کو ل رۆژا

نوزدەی فەرڤەردینێ دگێڕان.

فــروردین(Ferverdîn): هەیڤــا ئێکێ یە ژ سالا هەتاڤی ـ هەیڤا ئێکێ یە ژ وەرزێ بهــارێ ـ رۆژا نوزدێ یە ژ هەمی هەیڤــێن ســالا هەتاڤی.

فــروز(Furûz): رۆناهی، رۆناکی، گەشاتی.

فــروزاندن(Furûzanden): رۆهن کرن، گەشکرن.

فــــروزیدن(Furûzîden): رۆهن بوون، رۆناکبوون، گەشبوون.

فــروزینه(Furûzînê): هەر تشــتێ کو ئاگر پێ بهێتە هەلکرن وەکی پویش و پەلەخی.

فروستردن(Furûsuturden): پاک کرن، پاقژکرن.

فــروشک(Furûşek): دانقــوت ـ ساڤار.

فروشگاه(Furûşgah): فرۆشگەهـ.

فروشیدن(Furûşîden): فرۆتن.

فــروغ(Furûx): رۆناهی، شــەوقــا تاڤێ یان ئاگری.

فــــرومــــاندن(Furûmanden): بێــچــارە بوون، وەســتــیــان، بێ هێزبوون.

فــرومــایه(Furûmayê): پویچ، نەزان، طبــعــەت پیس، زەلیل، خەسیس.

فــــرومــــردن(Furûmorden): تەمــرین، ڤــەمــرین(وەکی تەمــرینا ئاگری یان ڤەمراندنا چراکا).

فروند(Fervend): کەلهـ ـ مەیدان ـ دارێ کو دادننە پشت دەروکی دا نەڤــەبیت ـ یەکا هژمــارتنێ یە بۆ کەشتی یا یان فرۆکا.

فــرونشــاندن(Furûnêşanden): ئینانەخوار ـ تەمراندن، ڤەمراندن ـ کێم کرنا گــەرمهێ یان دژواریێ ـ هێدی کرن، ئارام کرن.

فــروهر(Ferevehr - Furûher): د ئایینێ زەردەشــتی دا هویرکــێن بچویکن ژ نویرها ئاهورامەزدای و د هەبوونا هەر کەسەکی دا هاتیە دانــان و کــــارێ وێ بەلاڤــکرنــا نویرهێ و نیشــادانا رێکا راستە و پشتی مرۆڤ دمرت، کەلەخ دمینت د جهـ دا و ئەو روناهی رێکا سلال دگــرتە بەر و خــوە دگــەهینتــە سەروکــانیــا خوە یا ســەرەکی و ل ڤێرە تەنها گیان یان روح دمینیت کــو دگەهتــە سزایێ کردارێن خــوە

ییّن باش و خراب. ئەڤ (فروهر)ە سالێ جارەکێ دهێنە سەر ئەردی و ئەو ژی دکەڤتە د وێ روژێ دا یا کو جەژنا (فروردینگان) تێدا دهێتە گێران، کو ئەڤ جەژنە دهێتە گێران ژ بەر بیرئینانەڤا گیانێن وان کەسێن کو مرین.

فروهیده(Fervehîde): عاقل، ب ژیر، زانا.

فرویش(Fervîş): ڤەهێلان یان ئیهمال د کاری دا ـ گیرۆکرن.

فره(Fêrêh): زێدە، فراوان، گەلەک، مشە ـ باش، قەنج، پەسەندکری.

فره(Ferre): مەزناهی ـ هێز، زاخ.

فرهختن(Ferhexten): تەربیەت کرن، ئەدەب کرن.

فرهست(Ferhest): زێدە، گەلەک، مشە ـ جادوو، سێحر.

فرهنجه(Ferhence): ب ئەدەب، ب تورە، طبعەت باش.

فرهنجیدن(Ferhencîden): بنێرە: (فرهختن).

فرهنگ(Ferheng): زانست ـ تۆرە ـ پەروەردە و فێرکرن ـ فولکلور ـ کەلتور ـ شوین مایێن زانستی یان تۆرەیی یێن هەر مللەتەکی ـ قاموس، فەرهەنگ.

فرهنگستان(Ferhengêstan): قوتابخانە، جهێ کو لێ فێری زانستا بن و بهێنە پەروەردەکرن ـ ئێکەتی یان کومەلا زانا و نڤیسەرێن مەزن.

فرهنگ نویس(Ferheng nêvîs): قاموس دانەر.

فرەوش(Fereveş): بنێرە: (فروهر).

فری(Ferî): ئافەرین.

فریاد(Feryad): فریاد، ئاوازێن بلند، دەنگێن بلند.

فریب(Ferîb): فێل، حیلە.

فریبا(Ferîba): فێلباز، حیلەکەر ـ هەروەسا یا کو فێل لێ هاتبیتە کرن، ب سەرداچووی، خاپاندی.

فریبانیدن(Ferîbanîden): حیلەکرن، ب سەردابرن، خاپاندن.

فریبرز(Ferîburz): خوەش بەژن و بال، بالابلند، بالابەرز.

فریز(Fêrîz): فریز.

فریش(Ferîş): بنێرە: (فری)ـ پەریشان ـ بژالە ـ بسەرداگرتن و تالان کرن.

فـــــریش(Fêrîş): رائیّخ، وەکی: (بەرکـا و مـەحـفـویرا و جـهـێ نڤستنێ و...... هتد).

فـریفـتـار(Ferîftar): فـێلبـاز، حیلەکەر.

فـریفتن(Ferîften): حـیلەکـرن، ب سـەردابرن، خـاپاندن ـ تڕانە پێ کرن، یاری پێ کرن.

فـریە(Ferye- Ferîh): نفـرین، دوعاییێن خراب، نەعلەت(لعنت).

فزایش(Fezayêş): زێدەهی.

فزاییدن(Fezayîden): زێدەکرن.

فزون(Fuzûn): زێدە، گەلەک.

فژ(Fej): کێم، عەداڤ.

فژ(Fuj): موییێن پاتکا هەسپی.

فـسان(Fesan): هەسـان، بەرێ کـو کێر و شـیرا پێ خوەش دکـەن(تیژ دکەن ئان سەقا دکەن).

فـــسانە(Fesane): ئەفـســانە، چیڤانوک، چیروک، داستان.

فـسانیـدن(Fesanîden): هوسین، تیژکرن، سەقاکرن، خوەشکرن.

فـــســرانیــدن(Fusuranîden): قەڕساندن، جەمداندن.

فـــســــــردن(Fe-Fusurden): قـــەڕسین، جـــەمـــدین، بەستن ـ قورمچین، تێکچوون.

فسوس(Fusûs): مخابن، بەداخەوە ـ خـەم و کـوڤـان ـ پێ کـەنین ب ئنیەتا یاری پێکرنێ(استهزاء).

فـســون(Fusûn): حـیلە، فـێـل ـ قـەلپ، سەختـە ـ ئەو پەیڤێن کـو جـادوگـەر دبێـژن ل دەمێ کـو ب کارێ جادوگەریێ رادبن.

فسونگر(Fusûnger): جادوگەر، سێحرەبەند.

فش(Feş): پاشگرەکـــە و ئانکوا (وەک، وەکـــی) ددت، وەکـــی: (شیرفش: وەکی شێری).

فش(Fuş): مویێ پاتکا هەسپی.

فـشـار(Fêşar): فشـار، گرانیـا کـو دکەڤتە سەر تشتەکی.

فـشـست(Fêşşest): دەنگێ کـو ژ مارێ دهێت ل دەمێ هێرشکرنێ.

فشنگ(Fêşeng): فیشەک، گوللە.

فغ(Fe-Fux): بوت، صـــــەنەم ـ دلبەر، مەعشوق.

فغـاک(Fe-Fuxak): نەزان، هەبلە ـ ئەحمەق ـ بیژە، حەرامزادە.

فغان(Fexan): ئاخینک ـ زێمـار ـ هەوار، فریاد.

فغفور(Fexfûr): کورێ خودێ(ئەڤە

نازناڤەک بوو کو ل سەردەمێن کەڤن دادنانە سەر شاهێن چینێ).

فغند(Fexend): سەما، رەقس، خوە هلاڤێتن.

فغیاز(Fexyaz): بەخشیش، پارەکێ زێدە کو خودانێ کاری ژ بلی حەقێ کارکەرێ بدەتە کارکەری ـ مزگینی.

فکور(Fekûr): زەلامێ کو گەلەک هزرا بکەت، هزرڤان.

فگار(Fegar): وەستیای ـ پەریشان ـ بریندار. هەروەسا (فگال) ژی لکارە.

فلات(Felat): بیابان، دەشتا بەرین و بێ ئاڤ و گیا.

فلاحت(Felahet): جۆتیاری.

فلاخن(Felaxen): بەردەقانی. هەروەسا پەیڤێن: (دستاسنگ، دست سنگ، قلاب سنگ، قلاسنگ، قلباسنگ، قلماسنگ، کلاسنگ، کلماسنگ و فلاسنگ) ژی لکارن.

فلادە(Felade): بێهودە، بێ سود ـ ئاخفتنێن بێ مفا.

فلاکت(Felaket): بێچارەیی، بەدبەختی ـ نەداری، موعیزی.

فلج(Felc): قفل، کێلونا دەروکی. هەروەسا (فلجم) ژی لکارە.

فلخ(Felx- Felex): دەستپێک.

فلغند(Felxend): پێژان.

فلە(Fele- Fulle): فری(فریێ شیری).

فلیو(Felîv- Felîvê): بێهودە، بێ مفا.

فنج(Fe-Func): کەسێ کو ئێشا فتق هەبت ـ مەزن.

فنجا(Fenca): رەجفینا کو بەری تایێ دهێتە مرۆڤی.

فنجیدن(Fencîden): باوشک ڤەدان، نوقرسکێن خەوێ.

فند(Fend): فێل، فەند، حیلە ـ درەو ـ خاپاندن.

فندک(Fendek): چەقماق، مەکینا ئاگر هلکرنێ.

فوت(Fût): پف(بایێ کو ژ بو تەمراندنا چراکا یان هلکرن و گەشکرنا ئاگری ژ دەڤی دەردکەڤت).

فوز(Fûz): دورماندوری دەڤی.

فوژان(Fûjan): نرین، دەنگێن بلند، هەوار، فریاد.

فولاد(Fûlad): پیلا.

فهل(Fehl): فرەهـ.

فیار(Fiyar): کار، شول، پیشه.

فـیـال(Fe-Fêyal): دەسـتـپـێک، سەرەتا.

فیاوار(Feyavar): بنێرە: (فیار).

فیر(Fîr): مخابن، بەداخەوە ـ ترانه.

فـیـروزە(Fîrûzê): بەرەکێ پربهـایێ رەنگ شینه.

فـیـریدن(Fîrîden): ب نازداری و دفنبلندی برێڤەچوون ـ ترانەکرن.

فیس(Fîs): ناز ـ دفنبلندی(غرور).

فیل(Fîl): فیل.

فـیلک(Feylek- Feyelk): تیـرا دوسەر یان سەر پەهن.

فینه(Fîne): فێس(کولاڤێ سۆر یان سپی).

ق

ق(Qaf): ئەڤ تیپە د زمانێ فارسی دا نینە و ئەو پەیڤێن کو ئەڤ تیپە د ناڤ دا بت، یان پەیڤێن عەرەبی نە یان ژی پەیڤێن تورکی نە، یان ژی پەیڤێن لێکدای یان دارشتی نە ژ هەر سێ زمانان. د هندەک پەیڤێن فارسی دا شوینا تیپێن (غ ـ ک) دگرت.

قاآن(Qaan): پەیڤەکا بنیات مەغولی یە، ئانکو: شاهینشاه، شاهێ مەزن، شاهێ شاهان.

قاب(Qab): پەیڤەکا بنیات تورکی یە، ئانکو: سێنیک ـ کالوخک ـ چارچووڤێ(ایطار)ێ وێنا و خودیکا.

قاب بالان(Qab balan): دەستەیەکە ژ مورێن فرندە کو ب دو رەنگە پەرانن و پەرەک ژ وان بۆ یێ دی دبتە نخێفک، وەکی: (خالخالۆک و سیسرک)ا.

قابلمە(Qablemê): قازان.

قاپندە(Qapendê): کەسێ کو تشتەکی ژ دەستێ کەسەکی یان ژ جهەکی ب شارەزایی بدزت و کەس پێ نەحەسیێت.

قاپیدن(Qapîden): دزین(تشتەک دزین ب شارەزایی و بلەز).

قاچ(Qaç): کویزی یان توزیێ زەبەش و گوندورا ـ شکەن، دەرز. هەروەسا (قاش) ژی لکارە.

قارچ(Qarç): کڤارک.

قارقار(Qarqar): دەنگێ قغ قغا قەلێ.

قازغان(Qazxan): مەنجەلا مەزن. هەروەسا پەیڤێن (قزغان، غازغان، غزغان و غزغن) ژی لکارن.

قاشق(Qaşuq): کەڤچک، کاچک.

قاطر(Qatêr): هێستر(دەمێ کەر گوهنێلییێ دگەل ماهینێ بکت، هێستر ژێ پەیدا دبت). هەروەسا (چمنا و ستر) ژی لکارن.

قاعدگی(Qa'êdêgî): بێ نڤێژاهی، عادا هەیڤانە یا ژنکا.

قاف(Qaf): ناڤێ چیایەکێ چیڤانۆکی یە کو دبێژن سیمەرخێ لسەرێ وی هێلین هەبوویە.

قافلەسالار(Qafêlêsalar): سەرۆک و سەرپەرشتێ کاروانی.

قالوس(Qalûs): قالووس یان ژی قالووسی ناڤێ ئاوازەکێ یە ژ موزیکا کەڤنا ئیرانی.

قالی(Qalî): مەحفویر.

قالی باف(Qalî baf): کەسێ یان کەسا کو مەحفویرا چێدکت.

قایق(Qayêq): قایک، بەلەما بچویک.

قایم باز(Qayêmbaz): یاریکەرێ شارەزا و بێ هەڤتا د یاریێن طاولە و شەترنجێ دا.

قایم باشک(Qayêmbaşek): چینگانێ(یاریەکا بچویکایە کو ئێک چاڤێ خوە دنقینت و هەڤالێن وی خوە لێ ڤەدشێرن و لسەر پێدڤی یە کو وان ڤەبینتەڤەو......).

قبرستان(Qebrêstan): گۆڕستان.

قبلەگاه(Qêblêgah): قیبلەگەهـ، جهێ قیبلێ، ئەو جهێ کو ل دەمێ نڤێژکرنێ مرۆڤ بەرێ خوە ددەتێ.

قپان(Qepan): قەپان، ترازیا مەزن. هەروەسا (کپان) ژی لکارە.

قحطی(Qehtî): هشکسالی، خەلا.

قدرانداز(Qeder endaz): کڤانداێ کو تیرا وی خەلەت نەچت، سەگڤان.

قدم گشادن(Qedem guşaden): دڕکەیە ژ رێڤەچۆنێ.

قدم نهادن(Qedem nehaden): رێڤەچۆن و گاڤ هاڤێتن د جهەکی ڤە.

قرائتخانە(Qêraetxanê): ژۆرەکە د پەرتووکخانێن گشتی ڤە کو خەلک تێڤە پەرتووک یان رۆژناما دخوینن.

قرارداد(Qerardad): پەیمان ـ پەیماننامە، هەڤبەست.

قرارگاه(Qerargah): جهێ بێهن ڤەدانێ، مال، خانی.

قرص(Qurs): د زمانێ فارسی دا ئانکو: رەق و موکوم.

قرضدار(Qerzdar): قەردار، دەیندار.

قرمز(Qêrmêz): سۆر، قورمز، رەنگێ سۆر یان قورمز.

قرەنی(Qereney): نەیا رەش، ئێک ژ ئالاڤێن موزیکێ یە وەکی بلوولێ کو ژ داری و کەرەستێت ئاسنی دهێتە چێکرن.

قزل آلا(Qêzêl ala): جۆرەکێ ماسی یێ رەنگ سۆر و تام خوەشە کو د ئاڤێن شرین دا دژیت و د رویباران دا ژی پەیدا دبت.

قزلباش(Qêzêlbaş): سەر سۆر (هندەک ژ سوپایێ شاه ئسماعیلێ ئێکێ بوون کو پێکهاتبوون ژ لایەنگرێن مەزهەبێ شیعە پارێزڤانێن دەستهەلاتا صەفەوی، و ژ بەر کولاڤێ رەنگ سۆرێ کو لسەرێ وان ب ڤی ناڤی دهاتە نیاسین کو پاشان هەمی لەشکەرێ صەفەوی ب ڤی ناڤی هاتە ناڤکرن).

قشلاق(Qêşlaq): گەرمیان.

قشنگ(Qeşeng): خشکوک، دەلال، جوان.

قشون(Quşûn): کۆما سوپایێن وەلاتەکی.

قصب انجیر(Qeseb encîr): گەلوازێ کتکێن هێژیرا.

قصەپرداز(Qêsseperdaz): چیرۆک بێژ.

قصیدەسرا(Qesîdesera): چامەبێژ.

قطعنامە(Qet'namê): بەیاننامە.

قطور(Qetûr): ئەورێ پڕ باران ـ د فارسی دا بۆ هەر تشتەکێ زەخم و ستویر بکار دهێت.

قفل رومی(Quflê romî): ناڤێ ئێک ژ هەر سیە ئاوازێن باربەدی.

قفل گر(Quflger): قفل چێکەر، کلیلساز.

ققنوس(Quqnûs): بالندەکێ چیڤانۆکی یە کو دگۆتن نکلێ وی گەلەک کون لێ بوون و ئاوازێن سەیر ژێ دەردکەتن، و هزار سالا ڤی بالندەی عەمر دبر و دەمێ کو ژیێ وی دگەهشتە دویماهیێ، دا هندەک پویش و پەلەخی کۆم کت و دا ل سەر روینت و دا دەست ب پەرلێدانێ کت هەتا ئاگر بەربا

وی پویش و پەلەخی و دا هوسا خوە سۆژت و دویماهییێ ب ژیانا خوە ئینت.

قلان(Qelan): پەیڤەکا بنیات مەغولی یە و ئانکو: باج و خەراجێن کو لسەردەمێ ئیلخانیان ژ خەلکی دهاتنە وەرگرتن.

قلاووز(Qelavûz): پێشرەوێ لەشکەری ـ رێبەر ـ رێ نیشاندەر.

قلب(Qelb): د زمانێ فارسی دا ئانکو زێڕ و زیڤێن قەلپ و سەختە.

قلمدوش(Qelemdûş): قلیقدانک.

قلم زدن(Qelem zeden): نڤیسین ـ نەخشکرن، کێشان، وێنەکرن.

قلمزن(Qelemzen): نڤیسەر ـ نەخشکێش، وێنەکێش.

قلم کردن(Qelemkerden): بڕین، قەدکرن.

قلندر(Qelender): قەلەندەر، دەروێش.

قلندرانە(Qelenderanê): وەکی دەروێشا.

قمارباز(Qumarbaz): قومارچی.

قمە(Qeme): قەمە، ئالاڤەکێ شەڕکرنێ یە کو ژ شیری کورتترە و هەردو لێڤێن وی بڕەکن.

قناری(Qenarî): کناری(فرندەکێ خوەش ئاوازە).

قناویز(Qenavîz): جۆرەکێ پەڕۆکێ ئارمویشی یێ سادەیە کو پتر ب ڕەنگێ سۆرە.

قنداق(Qundaq): قونداخێ تڤەنگێ ـ قوماتک.

قنداغ(Qenddax): قەنداڤ.

قنق(Qunuq): مێهڤان ـ رێڤنگ.

قورباغە(Qûrbaxê): بەق.

قوقو(Qûqû): قومچا قەمیسی یان کولاڤی ـ دەنگێ دیکلی.

قولنج(Qolenc): ئێشا قولنج.

قوی دل(Qevî dêl): ب دل ـ دلێر.

قهرکردن(Qehirkerden): سلبوون.

قهرمان(Qehreman): قارەمان، دلێر، پەلەوان.

قهندز(Quhendêz): پەیڤا بنیات فارسی یە کو ژ پەیڤا (کهن دژ) هاتیە و ئانکو: کەلها کەڤن.

قهوەجوش(Qehvêcûş): جەزوێ قەهوێ.

قهوەچی(Qehvêçî): قەهوەچی.

قهوەء قجری(Qehvêyê qecerî): قـەهوا ژەهرکـری کـو لسـەردەمـێن سـولتـانێن قـەجـەرا ددانە هندەک کەسان.

قیچی(Qîçî): مقەس.

قـیـرگـون(Qîrgûn): ب رەنگێ قیرێ.

قیسی(Qeysî): جۆرەکێ مژمژێ یە ـ مـژمـژا هشک کـری یە(قـەیسی)، و توی یا هشک کری.

قـیـصـران(Qeyseran): ناڤێ ئێک ژ ئاوازێن کەڤنێن موزیکێ یە.

قیصریە(Qeyserîye): قەیسەری، بازارێ مەزن.

قیف(Qîf): کوڤک.

قیماق(Qeymaq): قەیماغ.

ک

ک(Kaf): تیپا بیست و پێنجێ یە ژ ئەلفابێیا زمانێ فارسی.
کابلج(Kablêc- Kablîc): تبلا قلیچێ.
کابنە(Kabêne): چاف.
کابوک(Kabûk): کۆلکێ مریشکێ ـ زەمبیلکا هلاویستی ب بانێ خانی ڤە کو کوترک هێلینکا خوە تێدا چێکەت.
کابیلە(Kabîle): هاون.
کابین(Kabîn): مەهر(مەهرا ژنکێ ل دەمێ دانەشوینێ).
کاتورە(Katûre): سەرگەردان، گێژ، حەیران.
کاتوزی(Katûzî): خودێ پەرست، د بنیات دا ئەڤ پەیڤە (آتوری) بوو، ئانکو زێرەڤانێ ئاگرێ پەرستگەها زەردەشتی یان.
کاج(Kac): کاژ(دارا کاژێ) ـ شەق، زللەھ ـ چاف ویڕ ـ خوەزی.
کاچار(Kaçar): ئالاف، ئامیر ـ ناڤمالی.
کاچک(Kaçek): راستکا سەری.
کاچە(Kaçe): ئەرزنک ـ خوەشی و شادمانی.
کاخ(Kax): قەسر، خانیێ مەزن کو چەندین ژۆر تێدا بن.
کار(Kar): کار، شول، پیشە ـ شەڕ، جەنگ ـ چاندن، جوتیاری ـ وەک پاشگر ل داوییا هندەک پەیڤا دهێت، کو ئەڤ رەنگە پاشگرە دبنە دو جۆر؛ ئێک ژ وان ژ کارێ (کردن: کرن) دهێت، وەکی: (تباهکار: خرابکەر ـ ستمکار: ستەمکەر و......هتد)، و یێ دی ژ ژێدەرێ (کاشتن: چاندن) دهێت و ئانکوا بکەرێ کاری دگەهینیت، وەکی: (برنج کار: کەسێ کو برنج

چاندی ـ گندمکار: کەسێ کو گەنم چاندی و......هتد).
کارپیچ(Karpîç): لفاف، ریتالەکا پەرۆکی کو لدور تشتەکی بهێتە ئالاندن.
کارتن(Karten): تەڤنپیرک، داپیروشک. هەروەسا بۆ تەڤنێ تەڤنپیرکێ ژی لکارە.
کارد(Kard): کێرکا مەزن، ساتور، چەقو(بۆ وان رەنگە کێرکا دهێتە بکار ئینان یێن کو تا نەبن«نەچەمیێن»).
کارزار(Karzar): شەڕ، جەنگ ـ مەیدانا شەڕی.
کارگر(Karger): کارگەر، پالە ـ کاریگەر(مؤثر).
کارمەند(Karmend): کارمەند، کەسێ کو ل بنگەهەکێ یان ل رێڤەبەریەکێ کار بکەت.
کارنامە(Karnamê): ژیاننامە کەسەکی ـ پەرەک یان دەفتەرەک کو تەفاصیلێن کارێ کارکەرەکی تێدا هاتبیتە تۆمارکرن ـ باوەرنامە، کارتا قوتابخانێ کو پلەیێن کت کتا وانەیان تێدا هاتبیتە تومارکرن.
کاروان(Karvan): کاروانی.
کاریز(Karîz): کارێز.
کاس(Kas): داهول ـ کویر.
کاست(Kast): کێمی، کاستی، کێم و کاسی.
کاستن(Kasten): کێم بوون ـ کێم کرن.
کاسج(Kasuc): سیخور.
کاسە(Kasê): ترارک.
کاسە پشت(Kasê puşt): کویسەلە.
کاش(Kaş): خوەزی.
کاشانە(Kaşanê): خانی، خانیکێ بچویک، هێلین.
کاشت(Kaşt): چاند، چاندن.
کاشتن(Kaşten): چاندن.
کاشە(Kaşe): جەمەدا تەنک کو بسەر ئاڤێ دبەستیێت، قەراسە.
کاغە(Kaxe): هەبلە، ئەحمەق.
کاف(Kaf): شکەن، دەرز، کەلشت.
کافتن(Kaften): کەلاشتن، ترکرن.
کاک(Kak): مێر، زەلام ـ بیبیکا چاڤی ـ هەر تشتەکێ هشک و زراڤ و لاواز کو نیڤا وی ڤالە بت ـ سەرێ ئەزمانی.
کاکا(Kaka): برا، برایێ مەزنتر.

کـاکل(Kakul): مـویێ سـەری ـ کوفی، کوفیک.

کاکو(Kakû): خال، برایێ دەیکێ.

کاگل(Kagel): ئەو پشک ژ لەڤەنی کو دناڤ ئاڤێ دا شین دبت.

کـال(Kal): چالا مـەزن ـ ئەردێ کەلشتی ـ ئەردێ کو ئاڤێ خواربت و کویر کربت ـ خوەهر، چەمیای ـ فێقیێ نەگەهشتی، کالّ.

کالا(Kala): متـا ـ جل و بەرگ ـ کەل و پەلێن ناڤمالێ.

کـالار(Kalar): فـەرشێ پەحن و تەنک.

کالبد(Kalbud): لەش، کەلەخ.

کـالفتن(Kaluften): پەریشـان بوون.

کـالم(Kalum): بیـژن، ژنا کـو هاتبیـتـە بەردان یان مـێـرێ وێ مێربت.

کـالنجـار(Kalêncar): شـەر، جەنگ. هەروەسا پەیڤێن(کلنجار، کـالیـجـار، کـالجـار و کـارزار) ژی لکارن.

کـــالوج(Kalûc): تبـــلا قلیچێ(خنصر) ـ کوتر ـ کەو.

کـالوس(Kalûs): هەبلە، نەزان ـ مەلویل ـ بێ بزاڤ.

کالوش(Kalûş): مەنجەلا زادی.

کـالە(Kale): متـا ـ فـێـقـیـێ نەگـەهشـتی ـ ترارکێ کـو ژ داری یان ئاخا جێرکا هاتبیتە چێکرن ـ زەڤیا کو هاتبیتە چاندن.

کـالیـدن(Kalîden): تێکچـوون، پـەریشـــــــان بـوون ــ رەڤـین، دویرکەفتن.

کالیو(Kalîv): حەیران، سەرگەردان ـ هەبلە، دەبەنگ.

کـام(Kam): دەڤ، هوندرێ دەڤی، پەحنکا دەڤی ـ مراد و مەخسەد، ئارەزو.

کـامـروا(Kamreva): کـەسێ کـو گـەهشـتـبـیـتـە مـرادا خـوە، خوەشبەخت. هەروەسا (کـامکار، کـامگـار، کـامـران، کـامـیـاب، کامیار، خوشبخت و نیک بخت) ژی لکارن.

کام ناکام(Kam nakam): بڤێت نەڤێت.

کــــانا(Kana): هەبلە، نـەزان ـ ئەحمەق.

کـاواک(Kavak): پووچ، خـرش، ناڤک ڤالە.

کاویدن(Kavîden): لێڤەکولین، لێگەریان.
کاه(Kah): کا (بۆ نموونە کایا گەنمی).
کاهانیدن(Kahanîden): کێم کرن.
کاهدان(Kahdan): عنبارا کای.
کاەدریغ(Kahdêrîx): هەسپێ لەغەر و تەمبەل و بێ هێزبووی کو خودان ب مخابنی دبینت کای و جەهی بدەتێ.
کاهو(Kahû): خەس (گیایەکە کو ب خاڤی دهێتە خوارن).
کاهیدن(Kahîden): کێم بوون ـ ل کێمی یا دان ـ لەغەربوون.
کب(Kub): دەڤ، ژناڤدای دەڤی.
کبت(Kebt): زرکێتک ـ مێشا هنگڤینی.
کبتر(Kebter): کوتر.
کبج(Kebc): کەف ـ تفا دەڤی ـ کەرێ کوری بری ـ هەر چارپێیەکێ کو بنێ دەڤێ وی وەرمتی بت.
کبد(Kebd): لەحیم (هەر تشتەکێ کو دو تشتێن دی پێکڤە بنویسینت یان لەحیم بکەت).
کبره(Kebre): پەقیشکێن هشک و رەق بوویێن کو ژ ئەگەرێ زێدەکارکرنێ لدەستێ مرۆڤی دیار دبن.
کبک(Kebk): کەو (فرندەکێ خوەشخوان و دەلالە).
کبوتر(Kebûter): کوتر.
کبود(Kebûd): رەش و شین (رەنگێ رەش و شین دناڤێکدا، بۆ نموونە ئەو رەنگێ کو ژ درب ڤێکەفتنێ لسەر ئەندامەکێ لەشی دیاردبت).
کبودر(Kebûder): کرمکێن بچویک کو دناڤ ئاڤێدا پەیدا دبن.
کبوده(Kebûde): دارێن راست و بلند و بێ بەر، وەکی: سپیندار و چنارا.
کبوس(Kebûs): خوەهر، چەمیای.
کبیتک(Kubeytek): ئالاڤێ کو بەرێن ئاشا پێ خوەش دکەن.
کپ(Kup): ئامانەکێ شوشەیی یێ مەزن و دەر تەنگە کو سیهکێ و مەیێ دکەنێ.
کپنک(Kepenek): کەپەنە.
کپیدن(Kepîden): نقستن، خەوتن ـ ژێ ڤەدزین.
کت(Ket): مل، شان ـ تەختێ

شاهاتییێ ـ کارێز.
کتام(Ketam): خانیکێن هاڤینی کو ژ داری دهێنه چێکرن.
کتخ(Ketex): کەشک.
کتره(Ketre): دریای ـ ئاخفتنا بێهودە.
کتری(Kêtrî): قوریێ سفری.
کتک(Kutek): دارێ قوتانێ، گوپال. ژ ڤێ پەیڤێ یە؛ کتک زدن: قوتان، ئەڤجا ئەڤ قوتانا ب داری بت یان ب دەستی یان هەر تشتەکێ دی.
کتک(Ketek): میها بچویک کو دەست و پێن وێ دکورت بن.
کتکار(Ketkar): دارتاش، نەججار.
کتل(Kutel): پشتی ـ تەل ـ گرێ بلند.
کتنبر(Ketenber): ب خوارە(یێ کو گەلەک بخوت) ـ تەنبەل.
کتو(Kutû): قەلپیشکێ پەمبی.
کته(Kete): برنجێ کو بێ دوهن هاتبیتە کەلاندن.
کج(Kec): خوەهر، چەمیای ـ ئارمویشێ خاڤ و نەبادای.
کجا(Kuca): پەیڤا پرسیارێ یە ئانکو؛ کویڤە، کویدرێ ـ هەروەسا ئانکو؛ کەنگی ـ چەوا.
کچل(Keçel): کەچەل.
کچه(Keçe): گوستیرکا بێ موهرک ـ ئەرزنک.
کچیر(Keçîr): وەزیر ـ پێشەوا، سەرکردە.
کخ(Kux): کرم ـ هەر ئادی یەکێ هویر.
کد(Ked): خانی ـ گوند ـ تاخ.
کدام(Kudam): کیشک، کیژان.
کدبانو(Kedbanû): ژنا بەرمالێ(ربة البيت).
کدخدا(Kedxuda): مەزنێ گوندی، خودانێ گوندی ـ خودانێ مالێ ـ مێر، مالخۆ.
کدفت(Keduft): سەر، ترارکێ سەری، قافێ سەری.
کدو(Kedû): کولند، باجانیک.
کدواده(Kedvade): دیوار، شەنگستێ دیواری.
کدوخ(Kedox): حەمام، گەرماڤ.
کده(Kede-ê): پاشگرێ جهی، وەکی: (آتشکده: پەرستگەه، جهێ کو ئاگر لێ دهێتە هلکرن ـ بتکده: پەرستگەه، جهێ کو

صەنەم لێ، و......هتد.
کده(Kude): ئەزمانکێ بچویک کو دکەڤتە سەرێ گەوریێ.
کدیور(Kedîver): جوتیار ـ بنێرە: (کدخدا).
کر(Ker): کەڕ، کەسێ کو گوهـ ل دەنگا نەبیت ـ هێز ـ زاخ ـ شیان ـ مراد و مەخسەد.
کراتن(Kerraten): تەڤنپیرک، داپیروشک.
کراجیدن(Keracîden): دەنگێ (قد قد)ا مریشکێ لدەمێ هێک کرنێ.
کراد ـ کرادە(Kurad-Kurade): جل و بەرگێن کەڤن و درپای.
کرار(Kurar): دەرازینک.
کراشیدن(Keraşîden): پەریشان بوون ـ ژناڤچوون یان پویچبوونا کاری.
کراکر(Keraker): قڕ، قەل.
کران(Keran): کنار، کناریێ دەریایێ.
کرباسە(Kerbase): مارگیسە ـ قوربەشک. هەروەسا ناڤێن: (چلپاسە، کلپاسە، کلباسە، کربسو، کرباشە، کربش و کربشە) ژی د زمانێ فارسی دا لکارن.
کربز، کربزە(Kurbuze): خیارێن درێژ. پەیڤێن نێزیکی ڤان د فارسی و تورکی دا هەنە کو بۆ گوندەری دهێنە بکار ئینان، ئەو ژی (خربزە)یا فارسی و (گارپز)ا تورکی نە، دویر نابینم پەیوەندی یەک دگەلێک هەبن.
کرپان(Kerepan): زاراوەکە کو زەردەشتیا بۆ وی کەسی بکار دئینا یێ کو گوهـ هەبوون، لێ پەیڤا حەقییێ گوهـ لێ نەدبوو. یان چێتر بێژین ئەو کەسێن کو گوهداریا تەعلیماتێن زەردەشتی نەدکرن و دژی وی رادبوون. هەروەسا پەیڤا (کاوی) ژی هەر بۆ ڤێ مەبەستێ دهاتە بکارئینان.
کرج(Kerc): مەهیک، قومچە، قولپک.
کرجی(Kerecî): بەلەما بچویک، قایک(زورق).
کرچ(Kêrç): تویزی، کویزی(بۆ گوندور و زەبەش و باجانیک و......هتد، لکارە).
کرچ(Kurç): کورک، مریشکا کو ژ هێک کرنێ بدوماهی هاتبیت و

ئێدی لسەر هێکێن خوە بنڤیت تاکو وان هێکا بکەتە چویچەلوک.
کرخ (Kerex): سست، بێ هەست(ئەندامەکێ لەشی کو بێ هەست و سست و خاڤ ببیت).
کرخت(Kerext): بنێرە: (کرخ).
کردار(Kêrdar): کردار، کار ـ شێواز، تەرز ـ شەنگستە، بنواش.
کردر(Kerder): دۆل، نهال ـ ئەردێ گرک گرک ـ بیابان.
کردک(Kerdek): پشکەک ژ پەرتوکێ(قسم).
کردگار(Kêrdgar): ئێک ژ ناڤێن خودێ مەزنە.
کردمند(Kerdmend): چست و چالاک، توند، سرت.
کردن(Kerden): چێکرن ـ مەزاختن ـ ئەنجامدان ـ کرن.
کردنگ(Kerdeng): هەبلە، ئەحمەق، گورێخ ـ کرێت. هەروەسا پەیڤێن: (گردنگ، کردنگل، دنگل و دنگ) ژی لکارن.
کردەکار(Kerdekar): کارکری، جێرباندی، کارزان.
کرس(Kurs): کێم و عەداف ـ قرێژ و قیڤار(هەم یا جلکی و هەم یا لەشی).
کرسب(Keresb): کەرەفس(گیایەکە).
کرستون(Kereston): قەپان. هەروەسا پەیڤێن (قپان، کپان، قرسطون، فرستون، فرسطون) ژی لکارن.
کرش(Kereş): فێل، حیلە، بسەردابرن ـ مەللاقی، دەڤخوشی.
کرشمە(Kêrêşmê): ناز، غەمزە، ئیشارەتدان ب چاڤ و برها.
کرشیدن(Kereşîden): فێلکرن، حیلەکرن، بسەردابرن ـ مەللاقی کرن، دەڤخوشی کرن، خوشخوەشک گوتن. هەروەسا (کرسیدن و کریسیدن) ژی لکارن.
کرفت(Kêrêft): پیس، قرێژی.
کرفە(Kerfe): کارێ باش، بەروڤاژی گونەهێ یان کارێ خراب.
کرفەگر(Kerfeger): قەنجیکار، کەسێ کو کارێن باش دکەت.
کرک(Kurk): هری، یانژی گەلەک نەرم(مەبەست ژێ پەرزومویێ بێن بزنێ نە کو ب شەی دهێنە جوداکرن و پشتی دهێتە رستن،

دکـــەنە پەروک و ئەو پەروک ژی هەر ب کـــورکی یێ ناڤـــدارە.)، هەروەسا پەیڤێن (گلغز، تفتیک، پت، تبت و تبد) ژی لکارن.

کرکر(Kurkur): جورەکێ پەروکێ ئارمـویشی یە کو بـو پەردە و رویێ قەنەپا دهێتە بکارئینان.

کـــــرکـــــرانک(Kerkerank): کـرکـرِوک، کـرکـرِک، هەسـتـیێ نەرم(غضروف). هەروەسا (کرجن، کرکرک و کرکری) ژی لکارن.

کرکس(Kerkes): تەیرێ کەلەخا.

کـرکم(Kerkem): کـەسکوسـور، کەسکوئالا(قوس قزح).

کرگدن(Kergeden): کەرکەدان.

کـرم(Kêrêm): رەنگێ سپی بناڤ زەری ڤـــــــــە، وەکـی رەنـگـێ نوکا(تبنی).

کرم(Kêrm): کرم.

کـرنا(Kerna): زرِنایا کـو د ناڤ لەشکەری و لدەمێ شـەرِا دهێـتـە بکارئینان.

کـــرو ـ کـــروە(Kerv, Kervê): ددانێ کرمی، ددانێ رزی.

کـروت(Kurût): قـەلەو، بخـوەڤـە، بەروڤاژی لەغەری.

کـروتنە(Kerûtene): تەڤنپـیـرک، داپیروشک.

کـروز ـ کـروژ(Kurûz-j): شـادی، کەیف، خوەشی.

کروک(Kurûk): سیهوانا عـەرەبە و ترومبێلا.

کـروە(Kurûh): مـەسـافـەتەکـە نێـزیکی سـێکا فـەرسـەخێ، دو کیلومەتر ـ هێلێن ـ گورِستان.

کرە(Kere-rê): نیڤشک.

کرە(Kurrê): جانیکێ هەسپی یان کەری.

کـریزی(Kurîzî): پیـر، داکـەتی، دانسـال، بناڤـسـالڤەچووی، پشت چەمیای ـ فرِندێ پەرِ وەریای.

کریشک(Kêrîşek): چویچـەلوک ـ زەلامێ شەرِی.

کـــــــریشـک(Kerîşek): چـال، کویراتی.

کــزاد(Kezad): جلکێ کــەڤن و درِیای.

کــزبود(Kezbûd): کـــەدخـــودا، سەروک و مەزنێ هوزێ.

کزم(Kezm): شـینکاتیـا کـو لبـەر لێڤێن جۆک و برکا شین دبیت.

کژار(Kujar): بەرچێلکا مریشکێ.

کژدم(Kejdum): دوپیشک.

کس(Kes): کـــــەس، مـــــروڤ، (شخص، ذات).

کـــســـپـــرج(Kesperec): لولو، مراری.

کستل(Kustel): کێزگلولک.

کـســتی(Kustî): کـەمـەربەند یان شـالا پیـروزا زەردەشـتی یا کـو ژ هریا مـیـهێ دهێـتـە چێکرن و ژ (٧٢)داڤا پێک دهێت.

کش(Keş): بەرسـینگ، هەمـبێـز ـ سینگ، هەر دو کێلەکێن راست و چەپێ یێن زکی ـ خـوەش ـ باش، قەنج ـ دەلال، جوان.

کش(Kêş-Kîş): پەیڤـــەکـــە بو هاژوتنا مـریشکێ یانژی د یاریا شـەترەنجێ دا بو کـشکرنا شـاهی دهێتە گوتن.

کـــشـــالە(Keşale): بەردەوامی، درێژاهی(امتداد).

کشان(Keşan): خیڤەتا کو لسەر ستوینەکێ بهێتە دانان.

کشاندن(Keşanden): کـێـشـان، کـێـشـانا تشـتـەکی ژ ئالیـەکی بۆ ئالیێ دی.

کشاورز(Kêşaverz): جوتیار.

کـشـت(Kêşt): چاندن ـ دەرامــەت یان داهاتییێ چاندنێ.

کشت(Kuşt): کوشت، کوشتن.

کشـتـار(Kuştar): گەلەک کـوشتن، کوشتنەکا ب مشەیی.

کشتبان(Kêştban): جوتیار.

کشتزار(Kêştzar): ئەردەکێ پان و بەرین کو کارێ چاندنێ لێ بهێتە کرن.

کێشـتـمـان(Kêştman): ئەردێ کو هاتبیتە چاندن.

کێشتن(Kêşten): چاندن، تۆڤێ کو هاتبیتە بن ئەردکرن.

کــشــتن(Kuşten): کـــوشتن، بێ گیـانکرن ـ ڤەمراندن یان تەمراندنا چراکی.

کـشـتـە(Kêşte): فـێـڤـیـێ هشک کری.

کـــــــــشـــــــــــــتی(Kuştî): خــوەلێکدان(وەرزشـــەکـــە ژ بۆیی بزانن کا کیژان بهێزترە).

کشتی(Keştî): بەلەم.

کشـتـیـبان(Keştîban): شـوفـێـرێ بەلەمێ(کاپیتان).

کـــشـخ(Keşex): وەریسێ کـــو ئویشـێـن تری پێـڤـە دهلاویـسن دا

هشک بین.
کـشـخـان(Keşxan): زەلامێ بێ غیرەت، دەیوس.
کشف(Keşef): کـویسـەلە ـ بورجا چـوارێ ژ هەر دوازدە بـورجـــێـن فـــــەلـەکـی کـــــو نـاڤـێ وێ کێڤژالە(سرطان)ە ـ گـوزکێ مەزنێ دەرفرەھ.
کـشـفتن(Keşeften): کـەلاشتن ـ ڤـەکـرن ـ بژالەکـرن، بەلاڤکرن ـ چرمساندن.
کشک(Keşk): کـەشک. هەروەسا پەیڤـێـن (قـروت، پینو، پینوک، رخبین، ریخبین، کتخ و کتغ) ژی لکارن.
کـــشـکـک(Keşkek): کـــاسکێ چۆکی.
کـــشـکلە(Keşkele): جـــورەکێ پێلاڤایە.
کـشـمـــان(Kêşman): زەڤـــیـێـن دورمـــاندوری گـــوندی کـــو بهـــێنە چاندن.
کـشـــمش(Kêşmêş): مـــێـــویژ، کشمش، خاتینوک.
کـشـمکش(Keşmekeş): بگرە و ڤەکێش، گفتوگۆ، جەڕ و بەحس، دانوستاندن.
کشن(Keşen): پڕ، گەلەک، زێدە.
کشو(Keşû): چەکمەچە.
کـشـــور(Kêşver): وەلات، هەرێم، مـەملەکـەت، ئەردەکێ بەرفـرەھ کـو چەند پارێزگـەھ لێ بن و خـەلکێ وێ گـوھ ب فـەرمـانێن دەولـەتەکێ بن.
کشی(Keşî): باشی و خوەشی.
کـشـــیـدن(Keşîden): درێژکـــرن، ژێک راکـێـشـان ـ کـێشـان(جذب کـرن) ـ کـێشـان(وزن کـرن) ـ بار برن، بار ڤـەگـوهاستن ـ رسم کـرن ـ هلکـێـــشــــان(وەکی دویکـێلێ جگارێ) ـ تەحەمل کرن، خوە لبەر گرتن.
کشیدە(Keşîdê): زللەھ، شەق.
کشیش(Keşîş): قەشە، پێشـەوایێ ئۆلی.
کف(Kef): کــەف(وەکی کـــەفـــا سابوینێ، یان کەفا کو بسەر ئاڤا کەلاندی دکەڤت).
کــفــا(Kefa): زەحـــمـــەت، رەنج، وەستیان ـ دلتەنگی، پەریشانی.
کفانیدن(Kefanîden): کەلاشتن، دەرزاندن.

کفت(Keft): مل، شان(کتف).
کفتار(Keftar): حێفتیار(گیانەوەرەکێ درندەیە).
کفتر(Kefter): کوتر، کوترک.
کفتن(Keften): کەلشتن، دەرزتن.
کفچ(Kefç): کەف(کەفا ئاڤێ و سابوینێ) ـ تف، گلیز.
کفچە(Kefçe): کەفگیر، مفسک، هسکیف. هەروەسا ناڤێن(چمچە، کبچە، کپچە و کفچ) ژی لکارن.
کفش(Kefş): پێلاڤ. هەروەسا ناڤێن (پاپوش، پا افزار، لالکا، لکا و لخا) ژی لکارن.
کفک(Kefek): بنێرە: (کف) ـ کیفکو، کیفکویی.
کفیدن(Kefîden): بنێرە: (کفتن).
کل(Kel): کورتکری یا (کچل: کەچەل) ـ بزنێ نێر ـ گیانەوەرێ نێر ـ میها بێ شاخ.
کل(Kul): چەمیای، خوەهر.
کلا(Kela): بەق.
کلات(Kelat): کەل، کەلھ(قلعە).
کلاجو(Kelacû): فنجانکا قەهوێ ـ جاما مەیێ.
کلاژ(Kelaj): چاڤ ویر.
کلاش(Kelaş): تەڤنپیرک، داپیروشک.
کلاش(Kellaş): کۆلانی، فەلیتە.
کلاغ(Kelax): قەل، قر.
کلاف(Kelaf): بوکرکا دەزی یان بەنکا.
کلاک(Kelak): راستکا سەری ـ دەشت، بیابان.
کلاک(Kulak): ڤالە، خالی ـ پێلێن مەزنێن دەریایێ.
کلال(Kelal): راستکا سەری.
کلال(Kelal): گوزک چێکەر، جەرک چێکەر، ئامان چێکەر.
کلان(Kelan): مەزن، مەطوط، زەخم، ترخان، کەسێ کو ب کەلەخێ خوەڤە مەزن بت ـ ب هێز.
کلاوە(Kelave): گێژ، مەندەهۆش.
کلاە(Kulah): کولاڤ.
کلاهخود(Kulahxod): کومزری(کولاڤکێ ئاسنی کو ل شەرا دا دهێتە بکارئینان).
کلب(Keleb): دەڤ، دورماندوری دەڤی ـ دمکێ مریشکێ، نکلێ مریشکێ.
کلبە(Kulbe): کۆلک.
کلتە(Kelte): گیانەوەرێ ئازاکری(گیانەوەرێ کو ژ بەر پیری

و بێ هێزیێ چ کار پێ نەقەتییێن)
ـ گیانەوەرێ کوری قوت ـ لالۆتە.

کلجان(Kelcan): گـویفک، جـهێ کو گلێشی دکەنێ.

کلچ(Kelç): کێم، عەداڤ ـ قرێژ.

کلچنگ(Kulçeng): کێڤژاله.

کلخج(Kelexc): بنێڕە: (کلچ).

کلفت(Kuluft): ستویر.

کلفت(Kulfet): خودام، خزمەتکارا ژن.

کلفـــهـــشنگ(Kelfehşeng): لویلاق(لویلاقێن جەمەدێ).

کلک(Kêlk): قەلەمێ کو ژ لەڤەنی هاتبته چێکرن.

کلک(Kelek): نشـتـەر ـ مـەنقـەل، ئاگردانک ـ کەچەلۆک ـ بوم، تۆک ـ بێ ئیـفلەح، بەش، پێ برەشک ـ گـامـێـشێ نێـرێ گـەنج ـ کـەلەک ـ فێل، حیله.

کلکم(Kelkem): مـــەنجـــەنیق ـ کەسکوسۆر، کەسکوعالا.

کلم(Kelem): کەلەمی.

کلن(Kulen): گلۆلکا پەمبی.

کلنج(Kêlenc): کـێم و عــەداڤ ـ دفنبلندی، خوەمەزنکرن.

کلنجار(Kêlêncar): کێڤژاله.

کلنجـــار(Kelencar): شــــەڕ و جەدەل.

کلند(Kulend): قـەزمـە ـ کێلونە، قفلا کو ژ داری هاتبتە چێکرن.

کلندر(Kelender): زەلامێ ترخانە و ب هێز ـ دارێ نە سپیکری.

کلندیدن(Kelendîden): کـولانا ئەردی ب قەزمەی.

کلنگ(Kuleng): قـــــەزمــــــە ـ قولنگ(فرندەکە).

کلوچه(Kulûçê): کـــولیـــــچـــە، کادە،کەسمە.

کلوخ(Kulûx): گـومـتلکێت ئاخێ، قەنتلکێت ئاخێ.

کلوک(Kelûk): کـەرێ کەرپیـچی ـ بچویک، زاروک.

کلون(Kulûn): کێلۆنە یان قفلا کو ژ داری هاتبتە چێکرن.

کلوند(Kelvend): خـیـار، خـیـارێ کـو بۆ تۆڤی هـاتبـیـتـە هەلگرتـن ـ گـوندورێ نەگـەهشـتی ـ کـتکێت هێـژیرا یان خـورمێ کـو ب بەنکی ڤە دکەنە گەلواز.

کله(Kuleh): کولاڤ.

کله(Kelle-ê): سەر، سەرێ مرۆڤی یان گیانەوەری.

کله(Kulle): کوفیکا سەری.

کلی(Kulî): گوندی، خەلکێ گوندا ـ دەف(ئامیرەکێ موزیکێ یە) ـ بازنە(دایرە) ـ خوریک.

کلیاوە(Kelyave): کەڕ، کەسێ کو گوهـ لێ نەبت ـ گێژ، مەندەهۆش.

کلیچە(Kulîçê): کولیچە، کادە، کەسمە.

کلید(Kelîd- Kêlîd): کلیل.

کلیز(Kelîz): زرکێتک.

کلیسا(Kêlîsa): دێر، پەرستگەها فەلا.

کلشک(Kelîk): چاڤ ویر.

کلیک(Kêlîk): قلیچ، تبلا قلیچێ.

کلیک(Kelîk): بوم، تۆک.

کلیون(Kulyûn): پەرۆکێ هەفت رەنگ.

کم(Kem): کێم، پچەک.

کمابیش(Kemabîş): کێم و زێدە.

کماس(Kemas): گوزکێ دەر فرەهـ ـ کۆد، ترارکێ داری ـ کەشکولک.

کمالە(Kumalê): خوەهر.

کمان(Keman): کڤان.

کمانچە(Kemançe): کڤانا بچویک ـ کەمانچە(ئێک ژ ئالاڤێن موزیکێ یە).

کمبود(Kembûd): کێم بوون، کێماتی.

کمبیزە(Kumbîzê): خیارێ زەر و مەزن ـ گوندورێ نەگەهشتی.

کمپیر(Kempîr): پیر، ب ناڤسالڤەچووی ـ پیرەژن.

کمتر(Kemter): کێمتر، پچەکتر ـ هویرتر.

کمر(Kemer): کەمەر، دورماندوری زک و پشتێ.

کمزن(Kemzen): بێ شەنس، بێ ئیقبال، کەسێ کو هەردەم د یاریا قومارێ دا ددوڕینت.

کمسک(Kemesk): تەڕەماست.

کمند(Kemend): کنف.

کمیاب(Kemyab): هەر تشتێ کو کێم بت و ب ساناهی بدەست نەکەڤت.

کمیچە(Kemîçê): ستێرستێروک ـ کەمانچە.

کمین(Kemîn): کێمترین ـ کێم بها، بێ قیمەت.

کن(Kên): قەیتک(ل دوربارا جل و بەرگا و دوربارا برینێ بکار

دهێت).

کنا(Kena): ئەرد ـ سنوور ـ کنار.

کنا(Kuna): بکەر، کـەسێ کـو ب ئەنجامدانا کارەکی رادبیت.

کنار(Kenar): کنـار، کـــێلەک، ئالیەکێ تشتی.

کنارنگ(Kenareng): حـــاکم، والی، پارێزگەر.

کناره(Kenarê): کنار، کـێلەک، کنارێ دەریایێ(ساحل).

کناغ(Kunax): تەڤنێ ئارمویشی ـ تەڤنێ تەڤنپــیــرکێ ـ کــرمێ ئارمویشی.

کناک(Kenak): زک ئێشی.

کنام(Kunam): جـهێ گـیـانەوەرێن درندە و گـیــانەوەرێن کـو دچەرن ـ چەروان ـ هێلین.

کنانه(Kenane): کەڤن، بەروڤاژی نوی.

کنبوره(Kenbûrê): فێل، حیله.

کنج(Kunc): کونج، کوژی، قورنەت ـ کوربشک و قورمچک.

کنج(Kenc): ئەزمانکێ بچویک کو ل دویماهیا گەورییێ یە ـ هەر تشتێ کو ب کەلەخێ خوەڤە ئی مەزن بت و ب هێــز بت و ب تایبــەتی بۆ فیلی لکارە.

کنجار(Kuncar): تیـڤکلێ کـونجی یا پشــــتی کـــو دوهنێ وان ژێ هاتبیتە گرتن.

کنجد(Kuncêd): کونجی.

کنجک(Kuncek): نوی(جدید).

کـنـجـکـاو(Kunckav): لـێـگـەر، پشکێنەر.

کنجل(Kuncul): مـــچـــای، قورمچی، تێکچووی، هەر تشـتێ کــو ژ حــالەتێ خــوە یێ دروست دەرکەڤیت و بچیێت وەکی: (نانێ کـو دکـەڤـیـتـە بنێ تەنویرێ دا و دبیتە گلولکەکا بکێر نەهاتی، یان دەست و پێــیــێـن کــو دســوژن و ئاثارێـن وان یێن ســــەرەکی لێ نەمینن و......هتد).

کنجـه(Kuncê): کـەرێ کــو بنێ دەڤێ وی وەرمتبیت ـ کەرێ کوری برِی.

کند(Kund): هێــدی، کــەسێ کــو لدەمێ رێڤـەچوونێ ب هێدی رێڤـە بچـیت ـ دەڤک یان شـیـر یان هەر تشتەکێ برەک کو نەخوەش ببیت و ب زەحمەت تشـتـان ببریت ـ دلێر، ئازا، پەلەوان.

کندا(Kunda): زانا ـ فەیلەسووف ـ حەکیم ـ ستێرناس ـ جادووگەر ـ دلێری، پەلەوانی.

کندامویە(Kundamûyê): مویێ کو هەر ل دەستپێکا ژ دایکبوونێ لسەر لەشێ نویزادی هەبیت.

کندر(Kender): باژێر، شار.

کندز(Kundêz): کورتکریا (کهن دز) ئانکو کەلها کەڤن.

کندش(Kundêş): گلولکا پەمبی کو ئامادە بیت بۆ رێسانێ.

کندک(Kundek): چنیێت نانی، هویرکە نان.

کندلان(Kendulan): خیڤەتا مەزن.

کندمند(Kendmend): پەریشان ـ وێران، خراب، ئاڤاهیێ کو وێران و سەرابن ببیت.

کندن(Kenden): جوداکرن ـ کولانا ئەردی ب ئنیەتا کویر کرنێ.

کندو(Kendû): شانا زرکێتکێ.

کندواله(Kundvalê): گەنجێ ب هێز ـ کەسێ کو ب کەلەخێ خوەڤە ئی ماقویل بت.

کنسک(Kênêsk): قەلس، دەخەس، بەخیل، خەسیس.

کنش(Kunêş): کار و کردار.

کنشت(Kunêşt): پەرستگەهـ، دێر، کنیشت.

کنشتو(Keneştû): شوینک.

کنفت(Kênêft): هەرمی، پیس.

کنگ(Keng): چەنگ، چەنگێ فرندەی ـ چەقێ دارێ.

کنگر(Kungur): گەدایێ بێ شەرم ـ بوم، کوند.

کنگر(Kenger): کەنگر.

کنون(Kunûn): نۆکە. نهۆ.

کنیز(Kenîz): خودام، ژنکا خزمەتچی، ب تایبەتی ژنکا کو هاتبیتە کرین.

کنیزک(Kenîzek): خوداما کچ کو تەمەنێ وێ بچویک بت.

کو(Kû): بۆ پرسیارێ دهێت، ئانکو: کا، کانێ، ل کیڤەیە.

کوار(Kevar): سەلکەکا مەزنە کو فێقی پێ ڤەدگوهێزن.

کواژ(Kevaj): تەعن ـ ترانە.

کواش(Kuvaş): جۆر، تەرز، رەنگ، شێوە. هەروەسا (کواشە، گواش، گواشە، کواس، کواسە) ژی لکارن.

کوب(Kûb): درب، دربێ کو ژ

ئەگــەرێ ڤــێکەتنا بــەری یان داری بگەهتە لەشی ـ ئالاڤێ کو فیلڤان فیلێن خوە پێ دهاژۆن.

کـــــــوبـل(Kûbel): بـشـکـوژ، بشکوفک، غونچە.

کوبن(Kûben): چەکویچ، چاکوچ.

کــوبیــدن(Kûbîden): قـــوتان، لێدان، نەرمژاندن.

کوتار(Kûtar): کولانکا تەنگ کو سەرێ وێ گرتی بت.

کوتاه(Kûtah): کورت، کن.

کوتوله(Kûtûlê): بالا کورت، بەژن کورت، قەزم.

کوته(Kûteh): کورت، کن.

کوچ(Kûç): بوم، تۆک ـ کـۆچکرن ژ ئەردەکی بۆ ئەردەکێ دی ـ ئـێل، بنەمال ـ ناڤێ ئێلەکێ یە ل نێزیک ئێلا (بەلوچی)یا.

کوچک(Kûçek): هویر ـ بچویک ـ د زاراوێ دەروێشـان دا ئەو مـریدە یێ کو ژ هەمـیان بـچویکتـر بت ب تەمـەنێ خوەڤە یان ژی نویکار بت و ژ نوی دەست ب مـــــریداتـیێ کربت.

کـوچکین(Kûçekîn): هویرترین ـ بچویکترین.

کوچولو(Kûçûlû): زێدە بچـویک، کوچوچ ـ زاروک.

کوچه(Kûçê): کۆلان.

کـوچیـدن(Kûçîden): کـۆچکرن، بارکرن ژ جهەکێ بۆ جهەک دی.

کود(Kûd): بێدەر ـ سەرگینا دەوارا و چێل و گـــولا کـــو ب ئەردی وەرکەن ژ بۆ ب قوەت کەتنا ئەردی ژ بۆ چاندنێ(زبل) ـ کیمیا.

کودک(Kûdek): زاروک، بچویک.

کـودن(Koden): بێ فـەهم، کـێم عاقل، ئەحمەق، تەمبەل.

کور(Kûr): کورە.

کورس(Kevers): موی یێن خەلەک ـ قرێژ و قیڤارا لەش و جلکا.

کـوره(Kûrê): کـویرهە، ئێـتـوین ـ پـشـک، بـەش، پـارچـەیـەک ژ جهەکی.

کوزه(Kûzê): گوزک.

کـوژ ـ کـوز(Kûj-z): قـۆز، قلۆز، چەمیای، خوەهر.

کـــــوژپـشـت(Kûjpuşt): پشـت چەمـیـای، پشت قـۆز ـ دڕکـەیە ژ ئەسمانی.

کوژه(Kûjê): کەرێ رەنگ سپی.

کوس(Kûs): درب ڤێکەتن.

کوستن(Kûsten): قوتان ـ لێدان ـ ئێشاندن.

کوسه(Kosê): زەلامێ کوسه کو بەس ئەرزنکا وی موی لێ هەبن و روی یێن وی د حولی بن.

کوشک(Kûşk): کوشک، قەسر، ئاڤاهیێ بلند، خانیەکێ خوەش ل ژدەرڤەی باژێری و دناڤ باغ و بیستانا دا.

کوشیدن(Kûşîden): پێکولکرن، سەعی کرن، خوە وەستاندن ژ بۆ بدەستڤەئینانا تشتەکی.

کوفتن(Kûften): قوتان، لێدان ب ئنیەتا هەرشاندن و هویرکرنێ ـ درب ڤ تشتەکی ئێخستن.

کوفجان(Kûfcan): قەفەس، جهێ تەنگ.

کوک(Kûk): دریارا ژێک فرێ ـ خەس(گیایەکە).

کوکن(Kûken): بوم، تۆک.

کول(Kûl): مل، شان(کتف) ـ حەود، جهەک کو پچەک ئاڤ لێ خرڤە ببیت.

کولاب(Kûlab): حەود ـ مەلەڤانگەه.

کولاک(Kûlak): توفان ـ پێلێن دەریایێ.

کولخ(Kûlex): ئاگردانک ـ مەنقەل.

کولیدن(Kolîden): کویرکرن ـ کۆلان ـ قلێب کرنا ئەردی.

کوم(Kom): شینکاتیا کو لبەر لێڤێن کانی و حەود و رۆوا شین دبن.

کومش(Komêş): کەسێ کو بیرا دکۆلت.

کونده(Kevende): تۆرا کو ب رەنگێ جهالی دهێتە چێکرن ژ بۆ ڤەگوهاستنا کای بکار دئینن ـ گوندۆرێ نەگەهشتی.

کوه(Kûh): چیا.

کوهان(Koham): کۆپار، پشتا حێشترێ.

کوهپایه(Kûhpayê): دەهمەنا چیای.

کوهسار(Kûhsar): جهێ کو گەلەک چیا لێ بن.

کوهه(Kûhê): تەل، کۆم ـ سەمەر، ئەو بلنداهیا لسەر و بنێن زینێ هەسپی یان کورتانێ دەوارا ـ پێلێن ئاڤێ ـ هێرش کرن، هێرش برن.

کوی(Kûy): تاخ ـ شاهرێ، رێکێن فرەھ.

کــــــــویر(Kevîr): ئەردێ زێـدە کـەرەسـتـێن (ئەزوت، ئوکـسـیـژن و پتـاسـیـوم) لێ هەبن، لەورایە ژی چو گیا لێ شین نابن ـ سەراب.

کویش(Kevîş): زەرکا شیری.

کە(Kuh): چیا.

کە(Keh): کا.

کە(Kêh): بچویک، هویر.

کها(Keha): شەرمین، شەرمەندە.

کـهـبـل(Kehbel): نەزان، هەبلە، ئەحمەق.

کهتر(Kêhter): بچویکتر.

کـهـر(Keher): هەسـپێ کـو رەنگێ وی سـورێ بناڤ رەشی ڤـە بت، هەسپێ قەهوایی.

کــهـکشـــان(Kehkeşan): رێکا کادزا(مجرة).

کـهن(Kuhen): کـەڤن ـ کـەڤنار ـ دێرین.

کـهنە(Kuhnê): کـەڤن ـ کـەڤنار ـ دێرین ـ ژ کارکەفتی.

کی(Key-Kêy): کـەنگی، چ دەم، چ وەخت.

کی(Kî): کی، چ کەس، کیژان.

کی(Key): ناڤێ شاهێن کەیانی یا، وەکی کـەیقـوباد، کـەیکاووس، کـەیخـوسـرەو ـ شـاهێ مـەزن، شـاهینشـاھ ـ نازناڤێ مـەزنتـرین شاهی.

کــیـــا(Kiya): مـــەزن ـ خـــودان ـ خوداوەند ـ شاھ ـ حاکم ـ پارێزگەر ـ پەهلەوان.

کـــیـــاخن(Kiyaxen): نەرمی، نەرماتی، ئارامی.

کیادە(Kiyade): رسوا، هەتک لێ چووی، بێ ناڤ بووی.

کیار(Kiyar): تەمبەلی، سستی.

کیارا(Keyara): خەم، نیگەرانی.

کـیـان(Keyan): کـۆمـا (کی) کـو ئانکوا وێ دبیـتـە شـاهێن مـەزن ـ ناڤێ سنسلەکـا شـاهنشـاهی یا ئیرانێ یە پشتی سنسلا پێشدادی یان.

کیان(Kuyan): خیڤەت، رەشمال ـ سـتـێـر ـ سـەنتـەرێ بازنەی(مـرکـز دائرة).

کیانا(Kiyana): سروشت ـ ئەصلێ هەر تشـتـەکی ـ هەر ئێک ژ هەر چوار عونصورێن چوارگانە.

کیبانیدن(Kîbanîden): لادان، ژ

رێ لادان، خوەهر چوون.
کـیـبـیـدن(Kîbîden): بنێـرە: (کیبانیدن).
کیپ(Kîp): پڕ، تژی، لێڤولێڤ.
کیچ(Kîç): بژالە ـ پەریشـان ـ کێم، پچەک ـ هویر، بچویک ـ هێدی.
کیس(Kîs): کوریشک.
کـیـسنە(Kîsene): بەنکێ کـو ب تەشیێ هاتبیتە رێسان.
کـیـسـە(Kîsê): کـیـسـک، تـویرک ـ بەریک.
کیش(Kîş): دین، ئایین، مەزهەب ـ جـورەکێ پەڕوکی کـو ژ کـتـانـی دهێتە چێکرن ـ کیسکێ کو تیرێن کـڤـانـێ دکـەنە تێـدا ـ کش(بۆ هاژۆتنا مریشکێ یان لادانا شاهی د یاریا شەترەنجێ دا لکارە).
کیف(Kîf): چانتە ـ چزدانک.
کیفر(Keyfer): سزا، سزادان ـ ئەو بەرێ کو لسەردەمێن کەڤن دادنانە سـەر دیوارێ کـەلهێ و چ گـاڤـا دوژمنا هێـرش کربانە سەر کەلهێ دا بـەری بـەردەنـە نـاڤ دوژمـنـی ـ زەرکـا شـیـری یان مـەنجـەلوکـا ماستی.
کیک(Keyk): بیبیکا چاڤی.
کیل(Kîl): خوەهر، چەمیای.
کیماک(Keymak): قەیاغ.
کیماک(Kîmak): تەنگا دەوارا.
کین(Kîn): کـینە، دوژمنی، نەیاری ـ عینات و نەیارتی یا کـو مرۆڤ د دل دا ژ کەسەکی هلگریت.
کینە(Kînê): بنێرە: (کین).
کـیـوان(Keyvan): ناڤـێ سـتـێـرا (زوحەل)ە.
کیهان(Keyhan): جیـهـان، دنیـا ـ کـۆمـا سـەییـارێن کـو ب سـەر مەنظوما شەمسی ڤەنە ـ بیاڤێ کو ستێر دناڤ دا.

گ

گ(Gaf): تیپا بیست و شەشێ یە ژ ئەلفابێـیا زمانێ فـارسی و ئەڤ تیپە دناڤ زمانێ عەرەبی دا نینە.

گـــابارە(Gabarê): گـــــاڕان ـ شکەفت.

گات(Gat): کەڤنترین و پیروزترین پشکا ئاڤێستایێ یە ـ سروودێن زەردەشتی.

گـار(Gar): پاشگرە و نیـــشــانا بکەرناڤی یە، وەکی: (آفریدگار: ئافـرِندە، آمـوزگـار: فـێـرکـەر، مـامـۆسـتـا). د زمـانێ فـارسی دا ئەڤ پاشگرە ل گەلەک جهان دگەل پەیڤێن عەرەبی ژی هاتیە.

گاری(Garî): عەرەبانە ـ هەر تشتێ نە موکوم و بێ دەوام.

گاز(Gaz): ددان ـ گاز، کـێلبـتـان ـ سپێنە.

گازر(Gazur): جلکشـۆ، کەسێ کو کارێ وی جلک شویشتن بت.

گـــاشتن(Gaşten): زڤــــراندن ـ چاندن.

گال(Gal): رینگلێن پەزێ سپی کو ب دینگێن وان ڤـە هشک دبت ـ گـارس ـ طۆری، تویری ـ فـێل، حیلە، خاپاندن.

گـالە(Gale): جــهـــال ـ گلولکا پەمبی.

گـــالیــــدن(Galîden): رەڤین، هەلاتن، فیرارکرن، دویر کەتن.

گام(Gam): گاڤ، پێنگاڤ.

گاو(Gav): چێل و گا (د فارسی دا بۆ چێلێ «گـاو مـادە» دهێت و بۆ گای ژی دبێژن «گاو نر» و هەگەر کۆمەکا هەردووان پێکڤە دگەلێک بن دبێژن «گاوها») ـ زەلامێ دلێر و ب هێز.

گاورس(Gavers): گارس.

گاومیش(Gavmîş): گامێش.

گـاه(Gah): وەخت، دەم، زەمـان ـ جـھ، گـەھ ـ تەخـتێ پاشـاتیێ، کـورسـیکا دەسـتـھـەلاتداریێ ـ ئامانێ کو زێر و زیڤا تێدا دحەلینن ـ ئەڤ پاشگرە ل دویماھیا دو جۆرە نـاڤــان دھێـت، یـێ ئـێـکێ دەمناڤ(اسم زمـان) ژێ چێـدبت، وەکی: (سـحرگاه: دەمێ سپـێدە، شـامگاه: دەمێ شـەڤێ) و یێ دووێ جـھناڤ(اسم مکان) ژێ چێـدبت، وەکی: (پرسـتـشگاه: پەرسگەھ، جھێ پەراستنێ).

گاھنبار(Gahenbar): ناڤێ شەش جـەژنانە کـو ھەر ئێک ل دەمـەکی سالێ ژ لایێ ئیـرانیـان ڤە دھاتنە کـرن ـ ناڤێ وان شـەش دەم یان شـەش رۆژانە کـو خـودێ مـەزن جیـھان چێکری. ھەروەسا پەیڤێن (گـھنبـار، گـاھانبـار، گـاھبـار، گھبار) ژی لکارن.

گـاھوارە(Gahvarê): لاندک، لەھندک.

گبر(Gebr): زەردەشتی، کەسێ کو بدویڤ ئـایینێ زەردەشـتـیێ کـەتی(ئەڤ ناڤـە پشـتی مـوسلمـانەتیێ یێ مـایە ب زەردەشتیاڤە).

گبر(Geber): جۆرەکێ بەری یە کو ترارک و مـەنجـەلۆک و دیز ژێ دھێنە چێکرن.

گـبـرگـە(Geburge): جـۆرەکێ وەرزشا کەڤنا ئیرانی یە.

گبز(Gebz): مەزن، ب کەلەخ ـ ب ھێز.

گت(Get): مەزن(عظیم، کبیر).

گـجـسـتـە(Guceste): پیس و نەپیروز، خەبیس، مەلعون.

گچ(Geç): گێچ(کەرەستەکە کو بۆ ئاڤـاھیـا و پەیکەرسـازیێ بکار دھێت).

گـدا(Geda-Gêda): گـەدا، سوالکەر، خازخازۆک.

گداختن(Gudaxten): حەلاندن.

گدار(Gudar): کویراتیا بنێ دۆلێ ـ رێک، جھێ تێرا بۆرینێ.

گدازیدن(Gudazîden): حەلاندن.

گـدوک(Gedûk): ئەو در ژ چیـای کو پڕی بەفر بت و ئەو بەفر ببیتە کـوسپ د رێیـا ھاتن و چۆنێ لوێرێ.

گذار(Guzar): بۆرین د جـھـەکی ڕا

- جهێ تێڕا بۆرینێ.
گـــــذاردن(Guzarden): دانان، دەیناتن(تشـــتـــەک ل جـــهـــەکی دەیناتن یان دانان).
گذر(Guzer): بنێرە: (گذار).
گــذرا ـ گــذران(Guzera- an): چۆوەک، وەکی: (آب گـذرا: ئاڤـا کو بچیت).
گذراندن(Guzeranden): تشتەک د جهەکی ڕا بۆراندن ـ کارەک بجه ئینان.
گذشت(Guzeşt): بۆری(د جهـەکێ ڕا بۆری) ـ لێبۆری، عەفویکر.
گــذشتن(Guzeşten): بۆرین(د جـهـەکێ ڕا بۆرین) ـ لێـبـۆرین، عـــەفـــویکرن ـ بدویماهیک هاتنا وەختی.
گر(Ger): هەگەر ـ پاشگرێ بکەر و بکـەرناڤـی یە، وەکـی: (آهنـگر: ئاسنگر، زرگر: زێڕنگر و ستمگر: زالم) ـ گـوریاتی(ئـێک ژ ئێـشـێن پویستی یە).
گر(Gur): گوریا ئاگری.
گرا(Gerra): عەبد، بەنی، خولام.
گـراز(Guraz): بەڕاز ـ بێـرکـەکـا مـــەزن و پەحنە کـــو دو کـــەس ب هەڤـره بـکار دئینن ژ بۆ راســتـکرنا ئەردێ قلێب کری ـ گوزک.
گــــــرازیدن(Gurazîden): ب نازداری و دفنبلندی برێڤەچوون.
گرامی(Gêramî): عـەزیز، هێـژا، بەرێز.
گـــران(Geran): گـــران(هەم بۆ سەنگێ و هەم ژی بۆ بهای).
گران(Guran): کەفەکا گەنمی یان جەهی کو هاتبیتە دروین.
گـــراییـــدن(Gerayîden): دل ب تشتەکی دان ـ هێرش برن.
گـربز(Gurbuz): زیرەک ـ دلێـر ـ فێلباز.
گربه(Gurbê): پشیک، کێتک.
گــرد(Gerd): تـوزک، ئاخـــا نەرم، غوبار.
گرد(Gêrd): گروڤر، خڕ ـ دەوروبەر، چان و رەخ.
گرد(Gurd): دلێر، پەلەوان.
گرداب(Gêrdab): زڤرۆکا ئاڤێ.
گــرداس(Gurdas): ســتــەمگەر، زالم.
گرداندن(Gerdanden): زڤراندن، بادان.
گردباد(Gêrdbad): بابەلیسک.

گردن(Gerden): ستۆ، گەردەن.
گردنە(Gerdenê): ڕێکێن تەنگ و پڕ ئاستەنگ ل چیای.
گردو(Gêrdû): گویز.
گـــــردون(Gerdûn): چەرخ، هـەر تشــتێ کــو لدور خــوە یان لدور تەوەرەکی بزڤرت ـ ئەسمان.
گـردیدن(Gerdîden): گـەڕیان ـ زڤڕین ـ گوهاڕتن ـ بوون، چێبوون.
گرز(Gurz): گورز(ئالاڤەکێ شەڕی یە کـو ل سـەردەمـێن کـەڤن دهاتە بکارئینان).
گـرزش(Gerzêş): گلە و گــازندە، دالەهی.
گـرزمـان(Gerzuman): ئەسـمـان، عەرش.
گرزن(Gerzen): تانج.
گـــرزە(Gerze): مــارێ مـــەزن، جـورەکێ مـاری یە کـو سـەرێ وی مەزنە.
گرزیدن(Gerzîden): زێمـار کـرن، گرین ـ تەوبەکرن.
گرسنە(Gurêsnê): برسی.
گرفت(Gêrêft): وەرگرت ـ غـەرامە ـ تەعن.
گرفتار(Gêrêftar): دیل، ئێخسیر، بەندکری.
گـرفتن(Gêrêften): ســتــاندن، وەرگرتن ـ تێکهەل بوون.
گرگ(Gorg): گورگ.
گرگین(Gergîn): گـیـانەوەرێ کـو تووشی ئێشا گوڕیاتیێ بووبت.
گرم(Germ): گەرم.
گرم(Gurm): خەم ـ برین(جرح).
گرما(Germa): گەرمە، بەروڤاژی سەرمایێ.
گـرمـابە(Germabê): حـەمـام، گەرماڤ.
گرمسیر(Germsîr): گەرمیان.
گرنج(Gurênc): کوریشک ـ گرێ ـ کونج، کوژی ـ برنج.
گـــــــرو(Gêrev- Gêruw): مەرج(شرط) ـ رەهینە، گرەو.
گروە(Gurûh): دەستەک، کۆمەڵ.
گروهە(Gurûhê): گلولک، وەکی: (گلولکا پەمبی) ـ گرگێن هەڤیری ـ دەستەک، کۆمەلە.
گــرویدن(Gêrevîden): باوەری ئینان ب کەسەکێ یان تشـتـەکی، گــــــــــەهـشــتن ب ریــزێــن دەستەکەکێ(التحاق).
گرە(Gêrêh): گرێ، گـرێک(گـرێیا

بەنکی یان گرێکا دارێ) ـ ئێک ژ یەکێن پیڤانێ یە کو بەرامبەری ١/١٦ گەزێ یە.

گــــریاندن(Gê-Geryanden): گریاندن، کەسەک مەجبورکرن کو بکەتە گری.

گـــریاننده(Gêryanendê): ئەو کەسێ کو کەسەک دی بگرینت.

گریبان(Gêrîban): یاخە، پستۆک.

گـــــریختن(Gurîxten): رەڤین، هەلاتن، فیرارکرن.

گریز(Gurîz): فیرار، رەڤ.

گـــــــریزاندن(Gurîzanden): رەڤاندن، فیراریدان.

گریستن(Gêrîsten): گرین، روندک رێتن. هەروەسا بۆ کەسێ کو دکەتە گری، پەیڤێن (گریندە و گریان) لکارن، لێ جیاوازیا دناڤبەرا هەردوان دا ئەوە کو (گریندە) بکەرناڤە و (گریان) صیفەتە.

گریغ(Gurîx): بنێرە: (گریز).

گـــریوارە(Gêrîvarê): رستک، گەردەنی.

گـــریوان(Gêrîvan): بنێرە: (گریبان).

گریون(Gerîven): ئێشا گورپاتی.

گریوە(Gerîvê): تەل، گر.

گریە(Gêrye): گری، رۆندک رێژی.

گز(Gez): گەز(یەکەیەکا پیڤانێ یە بەرامبەری ١٦(گرە)انە، و ب عەرەبی دبێژنێ «ذرع» ـ ناڤێ دارەکێ یە ـ گەزۆ(جورەکێ شریناهیێ یە).

گـزاردن(Guzarden): ئەداکرن، بجهـ ئینان، ئەنجامدان.

گـزارش(Guzarêş): ریپورتاژ، شرۆڤەکرنا خەبەرەکی یان کارەکی کو هاتبیتە ئەنجامدان.

گـزاریدن(Guzarîden): بنێرە: (گزاردن).

گزاف(Gêzaf): زێدە، گەلەک، بێ سینور ـ بێهودە، پویچ، ئاخفتنێن پویچ و بێ مفا.

گزاک(Gezak): هەر گیانەوەر یان مورەکێ کو ژەهردار بیت و مرۆڤی بگەزیت(ب مرۆڤی ڤەدەت).

گزاییدن(Gezayîden): پێڤەدان، لەق لێدان و ئازار گەهاندن.

گزر(Gezer): گێزەر.

گــــزر(Guzêr): چارە، چارەرێ، عیلاج.

گـزک(Gezek): گەزەک، دەڤگر،

هەر تشـتێ كـو تامـا سـەرەكى بگوهوريت و تاما دەڤى نەخوەش كەت ـ دەليڤا باش و هلكەتى بۆ ئەنجامـدانا كـارەكى ـ سـەرما و سرێ برى.

گزمه(Gezme): زێرەڤان، حەرەس.

گـزند(Gezend): درب ـ ئازار ـ ئاتاف ـ رێنج و زەحمەت.

گـزيدن(Gezîden): لەق دانان ـ پێڤەدان.

گـزيدن(Guzîden): هەلبـژارتن، پەسەندكرن و ڤاڤێركرن.

گـزير(Guzîr): چارە، چارەرێ، عيلاج.

گـزيردن(Guzîrden): چارەكـرن، عيلاج كرن، چارەرێ ژێرا ڤەديتن.

گزينه(Guzînê): هەلبژارتى.

گژار(Gujar): بەرچێلكا مريشكێ.

گس(Ges): تاما كـو دبيتـە ئەگەرێ دەڤگريێ، وەكى: تامـا فـێـقـيێ نەگـەهشـتى، يان كـارى يا نەخەساى.

گـسـاردن(Gusarden): خـوارن(بگرە ژ نان خـوارن، مـەى ڤەخوارن، خەم خوارن و......هتد).

گست(Gest): كرێت، نەجوان.

گسـتاخ(Gustax): نەترس، دلێر ـ بێ ئەدەب، ئەدەب سـز. هەروەسا پەيڤێن (وستاخ، بستاخ، استاخ، اوستاخ و بيستاخ) ژى لكارن.

گسـترانيـدن(Gusteranîden): پەحن كرن، رائێخستن.

گسـتـردن(Gusterden): پەحن كرن، رائێخستن.

گسته(Geste): هەر تشتەكێ كرێت و نەجوان ـ سەرگێن.

گسـتن(Gusêten): برين ـ ژ هەڤ جوداكرن.

گسلاندن(Gusêlanden): دراندن ـ برين.

گسـيل(Gusîl): رەوانە. گسـيل كـردن: رەوانەكـرن، وەكى: (رەوانەكرنا كەسەكى بۆ جهەكى، يان رەوانەكـرنا هاريكاريەكێ بۆ كەسانێن لێ قەوماى و......هتد.).

گـشـاد(Guşad): ڤـەكـر ـ بەردا، رەهاكـر ـ بەردانا تيرێ ژ كڤانێ ـ فرەه ـ پەحن، پان.

گـشـادن(Guşaden): ڤـەكـرن ـ بەردان، رەهاكرن.

گـشـت(Geşt): گـەشت و گـوزار، گەريان.

گـشت(Gêşt): هەمی بهـەڤـرە، پێکڤە، ب گشتی.

گشتا(Guşta): بەهەشت، فردوس.

گـشتن(Geşten): گـەریان ـ دەور لێـدان، لدور زڤـرین ـ بوون، چێبوون.

گـشـتی(Geştî): زێرەڤـانێ کـو ل جهەکێ دیارکری ڕا بهێت و بچت ژ بۆ بجـهـ ئینانا ئەرکێ خـوە یێ زێرەڤانییێ.

گشسب(Guşesb): هەسپ.

گشن(Geşn): گەلەک، مشە، زێدە، پڕ، تژی.

گشن(Guşn): گەنج ـ مێرانە ـ نێر ـ دارا خورمێ یا نێر.

گشنی(Guşnî): گوهنێلی(عملية جنسي ـ تلقيح).

گـشـودن(Guşûden): ڤـەکـرن ـ رەهاکرن، بەردان.

گفتار(Guftar): گۆتار ـ ئاخفتن.

گفتگو(Guftugû): گفتوگو، دان و ستاندن.

گفتن(Guften): گۆتن، ئاخفتن.

گل(Gul): گول.

گل(Gêl): تەقن، هەڕی.

گل(Gel): حەفک ـ ستۆ، گەردەن.

گلاب(Gulab): گولاڤ.

گلابی(Gulabî): هرمیک.

گـلاندن(Gelanden): هەژاندن، داقـوتان(داقـوتانا دارا ب بار کـو فێقیێ وێ ژێ بکەڤت).

گلاندن(Gellanden): گرێلکرن.

گلاویز(Gelavîz): هلاویستی.

گـلاویز شـدن(Gelavîz şuden): هەڤـرپـشی هەڤ بـوون، دبـن چەنگێن هەڤڕا چۆن.

گـلایه(Gêlayê): گله و گـازندە، دالەهی.

گلخن(Gulxen): ئاگـردانکا حەمامێ، جهژنەما حەمامێ.

گلزار(Gulzar): گولزار، گولستان.

گلست(Gelest): گـەلەک سەرخوەش، زێدە مەست.

گلو(Gelû): حەفک، گەلالیشک.

گلوله(Gulûlê): گلولکا پەمبی یان بەنکا ـ گولله، تەلقە، فیشەک.

گلوند(Gelvend): خەلات، هەدیە ـ گەلوازێ خواردەمەنی یێن وەکی هێژیرا.

گله(Gêlê): گله و گازندە، دالەهی.

گله(Gele): گارانا حێوان و دەوارا، بڕا پەزی.

گلەبان(Geleban): شڤان.

گلیـز(Gêlîz): گلیـز، ئاڤـا دەڤێ مرۆڤ و گیانەوەرا.

گلیزە(Gêlîzê): گوزک.

گلیم(Gelîm): بەرک، جـورەکێ رائێـخێ یە کـو ژ بەنکێن پەمـبی یان هریێ دهێنە چێکرن.

گلین(Gêlîn): تشـتێن کـو ژ ئاخ و تەڤنێ دهێنە چێکرن.

گم(Gum): هندا، بەرزە، نەدیار.

گـمـاردن(Gumarden): دانان، دامەزراندن، تەعین کرن.

گـمـاشتن(Gumaşten): بنێـرە: (گماردن).

گمان(Guman): گومان، شک.

گمـانیدن(Gumanîden): گومان کرن، هزرکرن، بۆچوون، شک برن.

گـمـراه(Gumrah): رێ بەرزە ـ کـەسێ کـو لسـەر رێ یا راست دا چۆیت(سەر رێدا چۆی).

گـمیـختن(Gumîxten): ناڤـێک هەلکرن، تێکهەلکرن ـ میزتن.

گمیز(Gumîz): میز.

گمیزیدین(Gumîzîden): میزتن.

گناه(Gunah): گـونەه، کـارێ خراب، بێ ئەمری.

گنبد(Gunbed): گونبەد، قوببە.

گنج(Genc): خزینە.

گنجار(Guncar): سۆراڤ.

گـنـجـانـدن(Guncanden): گونجاندن(جهێ تشتەکی ل جهەکی یان د تشتەکێ دی دا کرن.

گنجـشک(Guncêşk): چویـچک، سڤیانک.

گنجـور(Gencûr-Gencver): خودانێ خەزینێ.

گنجـیدن(Guncîden): گـونجین، گونجان(جهێ تشتەکی ل جهەکێ دی یان لناڤ تشـتـەکێ دیدا بوون).

گنجـینە(Gencînê): گـەنجـینە، جهێ گەنج لێ، جهێ خەزینە لێ.

گند(Gend): بێهن پیس، گەنی.

گند(Gund): گـون، رطل ـ سـوپا، لەشکەر.

گنداندن(Gendanden): گـەنی کرن.

گندم(Gendum): گەنم.

گـنـدمـگـون(Gendumgûn): گەنمۆکی، روی گەنمۆکی.

گندە(Gundê-e): مەزن، ب کەلەخ ـ گلولکا پەمبی ـ گرکا هەڤیری.

گنده(Gende): گەنی، بێهن پیس.
گندیدن(Gendîden): گەنی بوون، پویچ بوون، پیس بوون.
گنگ(Gung): کەسێ کو نەشێت باخڤت، بێ ئەزمان ـ بۆرِی یێت کو ژ تەقنێ دهاتنە چێکرن ژ بۆ ڤەگوهاستنا ئاڤا بن ئەرد ژ جهەکی بۆ جهەکێ دی.
گنگار(Gungar): مارێ کو ژ نوی تیڤلێ خوە ئاڤێتی.
گنگلاج(Gunglac): لالوتە، تورتوری.
گو(Gev): دلێر، پەلەوان ـ باشتر، مەزن.
گو(Gû): گۆ، هەر تشتێ خرِ و گروڤر.
گواچو(Guvaçû): هێزک.
گوارا(Guvara): هەر تشتێ خوارنێ یان ڤەخوارنێ کو ب تام بت و زوی (هضم) ببیت.
گوارش(Guvarêş): کریارا کو ئاشک و رێڤیک پێ رادبن. دستگاه گوارش: جهاز هضمی، کو ژ دەڤ، گەوری، مەری، ئاشک و رێڤیکا پێک دهێت.
گواره(Gevarê): گارانا حێوانا.
گواره(Gevare-ê): لاندک، لەهندک.
گواز(Gevaz): چویڤ، دارێ کو گا و کەرا پێ دهاژۆن.
گواژ(Gevaj-jê): تەعن لێدان، یاریپێکرن، ترانە.
گوال(Geval): جهال.
گوالیدن(Guvalîden): نەموکرن، شین بوون و مەزن بوون ـ خرڤەکرن، کۆمکرن.
گواه(Guvah): شاهد، دیدەڤان.
گوجەفرنگی(Gocê ferengî): تەماتە، باجان سۆرک.
گود(God): کویر.
گودال(Godal): چال، جهێ کویر.
گور(Gûr): گۆر، قەبر، زیارەت ـ بیابان ـ کەرێ وەحشی.
گوراب(Gûrab): گۆرە ـ سەراب ـ قوبیا کو لهنداڤ گۆری دهێتە ئاڤاکرن.
گورستان(Gûrêstan): گۆرِستان.
گوز(Goz): گویز.
گوزن(Gevezn): شڤر.
گوساله(Gûsalê): گۆلک.
گوسفند(Gûsfend): پەزێ سپی، میه.

گوش (Gûş): گوهـ.
گـوش (Guvêş): ئاخـفتن، ئاخـفتن کرن.
گوش (Goş): د ئایینێ زەردەشتی دا خوداڤـەندێ زێرەڤانێ گیـانەوەرێن چارپێ یە. هەروەسـا ناڤێ رۆژا چواردێ یە ژ هەر هەیڤـەکا سـالا هەتاڤی.
گوشاسب (Gûşasb): خـەو، خـەوا خوەش.
گوشت (Gûşt): گۆشت.
گـوشـزد (Gûşzed): بیـرئینانەڤـە، ئاگەهدارکرنەڤە.
گـوشـمـالی (Gûşmalî): درکـەیە ژ تەنبیهـ کرن و ئەدەب کرنێ.
گـوشـوار (Gûşvar): گـوهارک ـ وەکی گـوهی ـ کـونجـا ژۆرێ، قولاچکا مەزەلکێ.
گـوشـه (Gûşê): کـوژی، کـونج، قولاچک، قورنەت.
گـوشیـدن (Gûşîden): گـوهدان، گوهداریکرن.
گوگار (Gûgar): کێزگلولک.
گوگرد (Gûgêrd): کبریت (سولفور).
گول (Gûl): هەبلە، نەزان ـ ئەحمەق ـ فێل، حیلە.

گـون (Gûn): رەنگ، جـور (نـوع) ـ وەک پاشگر ل دویماهیکا هندەک پەیڤـان دهێت و ئانکوێن (وەکی و جۆر) دگەهینت، وەکی: (آذرگون: وەکی ئاگری ـ نیلگون: ب رەنگێ نیلی).
گوناگون (Gûnagûn): جوراوجور، رەنگاورەنگ.
گـــونه (Gûnê): روی، ئالەک ـ رەنگ، جور، تەرز، شێواز.
گـونی (Gûnî): تەلیس، تەلیـسێ کورکی.
گـــونیـــا (Gûnya): دەپکـەکێ سێگوشەیە کو ئێک ژ کوژیێن وێ نوت دەرەجـەیە و هەردووێن دی، هەر ئێک چل و پێنج دەرەجەنە و د زانستێ هەندەسێ دا گەلەک بکار دهێت.
گـوهر (Goher): جـەهوەر، نەژاد، ئەصل ـ گەوهەر (بەرەکێ گرانبهایە وەکی زەمرید و یاقوتێ).
گویا (Gûya): بێـژەر، ئاخفتنکەر ـ هەروەسـا بەرامـبـەری پەیڤـێـن (دبێژت، سەکو) یێن کوردی یە.
گویش (Gûyêş): گـۆتن، ئاخفتن ـ گۆتار.

گهبد(Gehbud): خەزینەدار.
گـەگـاه(Gehgah): جـارجـار، هندەجارا.
گـهـواره(Gehvarê): لاندک، لەهندک.
گیـاه(Giyah): گـیـا، شـینکاتی. هەروەسـا پەیڤـێـن (گـیـا، گـیـاغ، کیاغ) ژی لکارن.
گیتی(Gîtî): گێتی، جیهان، دنیا ـ رۆژگار.
گیج(Gîc): گێژ ـ حەیران.
گیرا(Gîra): دلڕاکێش.
گـیـراندن(Gîranden): ئاگـر هەلکرن، ڤێخستن.
گـیـس(Gîs): مـوی یێن درێژ، ب تایبەت یێن ژنکا کـو ژ پشت ڤـە گەلەک درێژ بیت.
گـین(Gîn): ئـێـک ژ پـاشـگـرێـن وەکـهـەڤی و سـالوخـدانێ یە، و ئانکوییێن (پڕ و تێـڤـەدای) ددەت، وەکی: (شـرمگین: پڕ شـەرم، شـەرمین ـ اندوهگین: د خـەمێ ڤەدای، خەمگین) ددەت.
گیهان(Geyhan): جیهان، دنیا.

ل

ل(Lam): تیپا بیست و حەفتێ یە ژ ئەلفابێیا زمانێ فارسی.
لا(La): دناڤرا، دناڤدا.
لابە(Labe): بێ هێـزی ـ زێمـار ـ هیڤی و داخوازی ـ مەللاقی.
لابیـدن(Labîden): بێ هێز بوون، زێمارکرن ـ هیڤی کرن، داخوازکرن ـ مەللاقی کرن.
لات(Lat): فەلیتە، کۆلانی ـ مرۆڤێ هەژار و زەعیف حال، دەستکورت.
لاتو(Latû): پێـسـتـرک، دەرەجک، پەیبیسک.
لاج(Lac): رویس، تازی ـ دێهل.
لاخ(Lax): ئێک ژ پاشگرێن جـهی یە و نیـشـانا گـەلەکی و زێدەهیـا تشتەکی ل جهەکی ددەت، وەکی: (سنگلاخ: جهێ گەلەک بەر لێ ـ نمـک لاخ: ئـەردێ پـڕ خــــوێ و......هتد) ـ کۆمەکا تشتێن زراڤ و درێژ، وەکی مـوی یانژی شـاکێن مێوێ و چەقێن دارێ و......هتد.
لاخە(Laxe): پنی.
لاخەدوز(Laxedûz): پنی دۆز.
لاد(Lad): حــەریر، ئـارمــویش، پەڕۆکێ نەرم ـ دیوار، دیوارێ کو ژ لبن و تەقنێ هاتبـیـتـە چێکرن ـ ئاساس، شەنگستە.
لادە(Lade): بێ عــاقل، هەبلە، دەبەنگ ـ ئەحمەق.
لاس(Las): جورەکێ ئارمـویشێ ب کــێــر نەهاتی یە ـ مێ یا هەر گـیـانەوەرەکی و بتـایبـەتی بو (دێهل)ێ لکارە.
لاسیـدن(Lasîden): لاسـیـدن، یانـژی لاس زدن، ئانـکو: لـدویڤ کـەفـتنا گیـانەوەرێ نێـر ل پەی یا مێ ـ هەروەسـا دەست ب رویێ کچێ یان ژنێ دا ئینانەخوار.

لاش(Laş): کـــەلەخ، کـــەلـواش، کەلەخێ گیانەوەرێ مـرار ـ پویچ و ب کـــێـــر نەهاتی ـ لەغـــەر ـ بسەرداگرتن و دزی و تالان.

لاشـــبـــرگ(Laşberg): بەلگێ ژ دارێ کـەفـتی کـو ب کـێـر چو تشتەکی نەهێت.

لاشخور(Laşxor): قـورت، تەیرێ کەلەخا.

لاشە(Laşe-ê): بنێرە: (لاش).

لاغ(Lax): یاری، ترانە.

لاغر(Laxer): لەغەر، لاواز، مرۆڤ یان گـیـانـەوەرێ زەعـیـف و بێ گوشت.

لاف(Laf): ئاخـفـتنێن پویچ و بێ مـەعنا ـ زێدە پەسنا خـوەکـرن ـ خوەپەرێسی.

لافیدن(Lafîden): خوەپەراستن ـ زرتێ خوە دان، پەسنێن بێ بنیات ژ خـوەکـرن ـ ئاخـفـتنێن بێـهـودە بەردان.

لاک(Lak): ترارکێ داری، کۆد.

لاک پشت(Lak puşt): کویسـەلە. هەروەســا نـاڤــێن دی یێن وی: (سنگ پشت، خـــشـک پشت، کـاسـە پشت، کـشف، کـشـتوک، کشو و باخە)نە.

لال(Lal): لال، لالـوتە ـ ســـــۆر، رەنگێ سۆر.

لالس(Lales): جـــورەکێ پەرۆکێ ئارمویشی یێ رەنگ سۆرە.

لالک(Lalek): پێـلاڤ ـ کـومـرکـا دیکلی.

لالکا(Laleka): کـالە، پێـلاڤا کـو گـوندی دکـەنە پێ خـوە. هەروەسـا ناڤـێن (لکا، لخـا و لالک) ژی بۆ دهێتە گۆتن.

لالنگ(Laleng): نـانێ کـــــو ژ گـەداییێ ڤـە بدەست دکـەڤـیت ـ خوارنا کـو خەلکێ هەژار بۆ خوە ژ سەر سفرێن مێـهـڤـاندارا ڕاکەن و ببەن.

لالە(Lale-ê): پشـکەک ژ چراکی کـو شەمـالک دکـەڤـیـتـە تێـدا ـ جورەکێ گولێ یە ژی کو لدەڤ مە دبێژنێ بیتانوک.

لالەزار(Lalêzar): جـهـێ کـو مشـە گـولێن بیـتـانـوک لێ هەبن ـ ناڤێ جــاددەکـــا نـاڤـــدارە ل تـەهـرانـا پایتەختێ ئیرانێ.

لام(Lam): گـــیـــایەکێ ب ناڤێ «اسپند» یانژی مسک یان عـەنبەر

دهێته سوتاندن و بجی مایا وێ وەک دەرمان دهێته بکارئینان بۆ چاڤ کولیێ، کو شێوێ بکارئینانا وێ ژی ئەوە کو، ئەڤ دەرمانە ب رەنگێ تیپا (ل) لسەر ئەنی یان بنێ گوهێ بچویکا دهێتە چێکرن، و خەلک یێ ل وێ باوەرێ کو بڤی رەنگی دێ چاڤ کولیا زاروکێ وان بەرەڤ چێبوونێ چیت ـ جلکێ دەروێشا ـ زیڤ و زینەت و کەمەربەند ـ ئاخفتنێن پویچ و بێهودە.

لامان(Laman): فرێو، حیلە، فێل ـ درەو، نەوەیی ـ ئاخفتنێن بێهودە و بێ مەعنا ـ ترانە و یاری پێکرن ـ چست و چەلەنگ.

لامانی(Lamanî): مەللاق و مەللاقی ـ پڕ بێژ و پڕ بێژی ـ بێ باوەری ـ درەو، نەوەیی.

لامە(Lame): دەرسوک یان شاشکا کو لسەر دەرسوک یان کولاڤی دهێتە ئالاندن.

لان(Lan): چال ـ نیشانە ژ جهێ زێدەهیا تشتەکی، وەکی: (نمک لان: جهێ کو زێدە خوێ لێ هەی) ـ بێ وەفایی.

لانجین(Lancîn): ترارکێ مەزن.

لاندن(Landen): هەژاندن، لڤاندن.

لانە(Lane-ê): هێلین ـ خانی ـ شانا زرکێتکێ ـ کەدوەر، تەمبەل.

لاو(Lav): ئاخ سپیکا کو دیوارێن خانی پێ دهێنە سپیکرن ـ مەللاقی ـ ژ دەست چوویی، نەمای.

لاوک(Lavek): ترارکێ مەزن ـ لەگەن، تەست(تەستا بچویک یا کو هەڤیری تێدا دکەن).

لاوە(Lave): بنێرە: (لابە).

لاە(Lah): بنێرە: (لاس).

لاهورە(Lahûrê): کویزی یان تویزی یێ گوندوری یان زەبەشی.

لایە(Layê): هەر تشتێ کو بهێتە دانان ل ناڤ تشتەکێ دی ڕا.

لاییدن(Layîden): نالین، زێمارکرن ـ لوبرین ـ ژ بەر ئاخفتن.

لب(Leb): کنارێ هەر تشتەکی، وەکی: (لب دریا: کنارێ دەریایێ، بەر لێڤا دەریایێ) ـ لێڤ. هەروەسا پەیڤێن (لو ـ لفچ ـ لفچە) ژی لکارن.

لباچە(Lebaçê): کەپەنە ـ جبە.

لبالب(Lebaleb): لێڤولێڤ، دلێڤارا، تژی، پڕ.

لبخند(Lebxend): گرنژین، بشکورین.

لبریز(Lebrîz): بنێره: (لبالب).

لب شکری(Leb şêkerî): لێڤ کەم(کەسێ کو ئێک ژ لێڤێن وی بری یان کەم بیت). هەروەسا پەیڤێن (سەلنج و سلنج) ژی لکارن.

لبو(Lebû): سلکێن کەلاندی. (لبلبو) ژی لکارە.

لبە(Lebê): وەکی لێڤا ـ کنار و لێڤا هەر تشتەکی.

لبیدن(Lebîden): ئاخفتنێن بێهودە کرن ـ ژ بەر ئاخفتن.

لبینا(Lebîna): ناڤێ ئێک ژ ئاوازێن کەڤنێن موزیکی یە.

لپ(Lup): هوندرێ دەڤی ـ هەردو ئالیێن ژناڤدا یێن ئالەکا.

لپە(Leppe-ê): پرتەک یان ئالیەک ژ لبەکێ یان دندکەکێ، وەکی: (لبا نوکێ دبیتە دو پرت، د زمانێ فارسی دا بۆ هەر پرتەکێ دهێتە گۆتن «لپە»).

لت(Let): شەق، زللەھ ـ پرت و ریتالەک ژ هەر تشتەکی وەکو کاغەز و پەڕۆکی.

لت انبار(Letenbar): ب خوارە، پڕ خوەر. هەروەسا (لتنبار، لتنبیر و لت انبان) ژی لکارن.

لتره(Letre): کەڤن ـ دڕیای.

لتره(Lutre): جورە زمانەک کو چەند کەسەک بۆ خوە پێک بینن و پێ باخڤن، کو ژ بلی وان کەسەک تێ نەگەهیت، وەکی: (چزاڤزی و سەیدێ مەیدێ).

لته(Lette-ê): ریتالا پەڕۆکێ کەڤن.

لج(Lec): پێهن، پەحین.

لجن(Lecen): کوربەقک. هەروەسا پەیڤێن: (لجم، لژن، لژم، بژن، لوش، لش و کیوغ) ژی لکارن.

لچ(Leç): روی، روخسار.

لچ(Luç-Lûç): رویس، تازی.

لچر(Leçer): مرۆڤێ پویچ و شویشتی ـ پیس، قرێژی.

لچک(Leçek): دەرسوکا سێ گۆشە یا کو ژنک دکەنە سەرێ خوە.

لخت(Luxt): رویس، تازی.

لخت(Lext): پشک، باھر، پرتەک ژ هەر تشتەکی.

لخته(Lextê): بنێره: (لخت).

لخچه(Lexçê): گوڕیا ئاگری.

لخشک(Lexşek): حولیسانک، تەحیسانک ـ جورەکێ خوارنێ یه.

لخشیدن(Lexşîden): حولسین، تەحسین.

لخلخ(Lexlex): زەعیف، بێ هێز، لەغەر، لاواز.

لخم(Luxm): گوشتێ نەرمە(گوشتێ بێ بەز و دینگ و هەستی).

لر(Lur): مەخسەد، مراد، ئامانج، داخواز ـ بەرخکا میهێ ـ ناڤێ ئێلەکا مەزنه کو ل لورستانێ دژین.

لر(Ler): جۆ، جۆوا ئاڤێ ـ هەمبێز ـ لاواز، لەغەر.

لرد(Lerd): بیابان ـ مەیدان، مەیدانا بەزاندنا هەسپا.

لرزاندن(Lerzanden): لەرزاندن ـ هەژاندن ـ لڤاندن.

لرزیدن(Lerzîden): لەرزین ـ هەژیان ـ لڤین.

لزیر(Lezîr): زیرەک، زانا، ب ژیر، عاقل ـ موئمن، قەنجیکار، کەسێ کو خوه ژ کارێن خراب بدەته پاش و باشی ژێ چێ بن.

لس(Les): سست، تەمبەل ـ پەریشان، پێکداچووی، چرمسی.

لست(Lest): ب هێز، ب زاخ ـ ستویر، زەخم ـ موکوم.

لش(Leş): کەلواش ـ کەلەخ ـ تەمبەل، کەدوەر ـ سست و بێ هێز.

لشاب(Luşab): شێل(ئەردێ کو ئاڤ لێ براوەستیت و گیا و قەڕام لێ شین ببیت).

لشک(Leşk): خویسار. هەروەسا (بشک و پشک) ژی لکارن ـ پرت، بۆ ڤێ ئانکویێ پتر ئەڤ پەیڤە دوجارکی دهێت، ئانکو: (لشک لشک: پرت پرت).

لشکر(Leşker): لەشکەر، زاراوەکێ لەشکەری یه و پشکەکە ژ ئەرتشی کو لدویڤ یاسایێن ئیرانیان هژمارا وان دگەهته نێزیکی دوازده هزار کەسا.

لشن(Leşn): نەرم ـ لێچ ـ سادە و بێ نەخش و نیگار.

لغ(Lex): سەرێ بێ موی، حوچ، حوت ـ بیابانا هشک و بێ شینکاتی ـ لەقلەقوک، نه موکوم ـ

هەروەسا دگەل هندەک پەیڤا دهێت و ئانکوێن ژێک جیاواز ددەت، وەکی: (تخم لغ: هێکا مریشکێ کو زەرک و سپیک هەردو دناڤێک هل بووبن ـ دهان لغ: دەڤ دریای، کەسێ کو دەڤێ وی بێ بەرسڤ بت، کەسێ کو ئاخفتن و نهێنی خوە د دەڤی دا نەگرن و......هتد).

لغزاندن(Lexzandn): تەحساندن، حولساندن، خوشاندن.

لغزیدن(Lexzîden): تەحسین، حولسین، خوشین ـ بسەر رێداچوون، ڤارێ بوون.

لغسر(Lexser): کەسێ کو موی ل سەری نەبن، حوچ، حوت.

لفتره(Lefterê): پویچە مرۆڤ، مرۆڤەکی چوننە و بکێرنەهاتی، رەزیل.

لفج(Lefc): لێڤ، لێڤ مەزن وەکی لێڤێن حێشترێ.

لک(Lek): ئاخفتنا بێهودە و بێ مەعنا ـ ژ بەر ئاخفتن ـ خەسیس ـ هەبلە، دەبەنگ ـ ئەحمەق ـ مرۆڤەکی چوونە و بکێرنەهاتی ـ ستورک کو کەرەستەکێ چرە و دهێتە بکارئینان بۆ پێکڤە نویساندنا دو یان چەند تشتا پێکڤە ـ لەککە، خال.

لک(Luk): مەزن، زەخم.

لکات(Lekat): هەر تشتەکێ پویچ و بکێرنەهاتی ـ ژنکا دەهمەن پیس.

لکام(Lukam): بێ ئەدەب، بێ شەرم، بێ حەیا ـ گەنج یان سنێلێ کو ب کەلەخ و ب هێز بیت.

لکانه(Lekane-ê): رێڤیکا پەز و چێلا کو ژ دانی و گوشتی هاتبیتە داگرتن و کەلاندن(خوارنەکە) ـ ئامیرێ گوهنێلیێ زەلامی، کیر.

لکک(Lêkek): حولی ترش، حولیکا ترش.

لکل(Lêkel): هرمیک، گرسک.

لکلک(Leklek): ئاخفتنێن بێهودە و بێ مەعنا.

لک لک(Lek lek): لەگ لەگە(فرندەکە).

لکین(Lukîn): تەحتی، تەحتیێ کو ژ هریا میهێ دهێتە چێکرن.

لگ(Leg): رێنج، زەحمەت، وەستیان ـ قوتان، حوتک ـ زیندان، بەندیخانە، گرتیگەه، حەبس.

لگام(Lêgam): لغاڤ.
لگد(Leged): پێهن، پەحین.
لگن(Legen): لەگـەن، تەسـتـا بچویک.
لله(Lele): دادۆک، زەلامێ کـو چاڤـدێر و پەروەردەکـەرێ زارۆکـان بت. هەروەسا (لالا) ژی لکارە.
لم(Lem): جـورەکێ روینشـتنێ و خـوە درێژکـرنێ بهـەڤـرەیە (دەمێ پشـتـا خـوە ددەنە بالیـفکی و پێن خـوە درێژ دکـەن)، بۆ نموونە: (لم دادن = پالڤەدان).
لم(Lêm): فـێل و فـەن و شـارەزاییێ د کارەکی دا.
لمالم(Lemalem): لێڤولێڤ، پڕ، تژی.
لمتر(Lemtur): قەلەو، ب کەلەخ، پڕ گوشت ـ ب هێز ـ تەمبەل.
لمس(Lems): نەرم، سـسـت، خاڤ، شل، بێحال.
لمشک(Lêmêşk): تەڕەماست.
لمیدن(Lemîden): پالڤەدان.
لنبان(Lenban): ژنکا دەهمـەن پیس کـو ژ بەر پیـریێ نەشـێت ئەو بخـوە ب کـارێن خـراب رابـبت و بهـێت و ژنـکێن جـوان و جـەحـێل فێری دەهمەن پیسیێ بکەت.
لنبر(Lenber): بنێـرە: (لـمتـر) ـ رەهن، ران.
لنبوس(Lunbûs): هوندری دەڤی.
لنج(Lunc): لێڤ، دۆرمـاندۆری دەڤی.
لنج(Lênc): ئویشـیێ تری کـو تریێ وی هاتبـیـتـە خـوارن، یـان ژێڤەکرن(ئویشێ رەپ و رویت).
لـنـج(Lenc): نـاز، نـازداری، ب نازداری رێڤەچوون.
لنجـە(Lence): ناز، نازداری، ب نازداری رێڤەچوون، لار و لەنجە.
لنجە(Lunce): لێڤ، دۆرماندۆری دەڤی ـ ئەرزنک.
لنجیـدن(Lencîden): ئینانەدەر، هلکێشان، دەرئێخستنا تشتەکی ژ جهەکی ـ ب نازداری رێڤەچوون.
لند(Lend): کـوڕ(یێ بەرامـبـەری کـچێ)ـ کـیـر، ئالاڤێ گـوهنێلیێ زەلامی.
لند(Lund): ئاخفتنێن د بن لێڤانڤە ب تایبەتی لدەمێ تۆرەبوونێ.
لندهور(Lendehûr): مـرۆڤێ بالا بلند و ب هێز.
لندیدن(Lundîden): برم برم کرن،

د بن لێڤانڤە ئاخفتن.

لنگ(Leng): لەنگ، سەقەت ـ وەستیای ـ ڤەمای.

لنگ(Lêng): لنگ(پێیەکێ مرۆڤی هەر ژ بنێ رەهنی تا سەرێ تبلا)ـ کتەکێ باری و کتەکا پێلاڤێ.

لنگاک(Lengak): ئاخفتنێن کرێت.

لنگر(Lenger): وەزنا ئاسنی یا گەلەک ب سەنگ و زنجیرا پێڤە کو بەلەمێ پێ رادوەستینن ـ جهەکێ بەرفرەهـ کو لوێرێ مێهڤانداریا خەلکی بهێتەکرن ـ خانەقاهـ ـ سێنیا مەزن کو سێنییێن خوارنێ بکەنە تێدا(مەجمەعە، فەرخە سێنی).

لنگە(Lêngê): کت(بەرۆڤاژی جوت)، وەکی: کتەکێ باری، کتەکا پێلاڤێ و......هتد.

لنگیدن(Lengîden): نجمین (رێڤەچوونا سەقەتا).

لو(Luw): لێڤ.

لوبیا(Lûbîya): لۆبیک.

لوت(Lût): خوارن، خواردەمەنی، پاریکێ مەزن ـ رویس، تازی، رویت.

لوترا(Lotera): زمانێ کو چەند کەسەک د ناڤ خوەدا بۆ خوە پێک بینن و کەسەک ژ بلی وان تێ نەگەهیت، وەکی: (چزاڤزی و سەیدێ مەیدێ).

لوچ(Lûç): چاڤ ویر.

لوخ(Lûx): قەرام.

لور(Lor): لۆرک ـ تەڕەماست ـ ئاڤ رابوون(فیضان).

لورانەک(Loranek): ئامانێ کو دوهنی بکەنێ.

لوری(Lorî): خوریک.

لوس(Lûs): مەللاق، جەمباز.

لوسیدن(Lûsîden): مەللاقی کرن، خوە جەمبازکرن.

لوشانە(Loşanê): ئاخفتنا خوەش و شرین ـ پاریکێ خوەش و ب تام.

لوغیدن(Lûxîden): ڤەخوارن.

لوک(Lok): حێشترێ ب هێز و بار هلگر ـ مرۆڤێ چوننە و بێ قیمەت، گەلەک جاران مرۆڤێت مەزن و جوامێر ژی ڤێ پەیڤێ د دەرحەقا خوە دا بکار دئینن ژ بۆ خوە کێمکرنێ بەرامبەر خەلکەکی ـ کەسێ کو دەستێ وی سەقەت بت ـ کەسێ کو لسەر دەست و

چۆکا برێڤە بچیت.
لوکیدن(Lokîden): لسەر دەست و پێ یا برێڤەچوون ـ لۆق رێڤەچوونا هەسپی یان حێشترێ.
لول(Lûl): کەیف خوەش ـ بێ شەرم، زڕ شەرم.
لوله(Lûlê): لویلە، بۆڕی.
لوید(Levîd): مەنجەلا سفری یا مەزن.
له(Lêh): پەرچقی.
له(Leh): مەیا تری.
لهاشم(Lehaşum): چوننە، پویچ، بێ قیمەت ـ کرێت، پیس.
لهر(Leher): مەیخانە ـ قەحبەخانە.
لهنه(Lehene): هەبلە، دەبەنگ ـ ئەحمەق ـ بێ ئەدەب ـ بەر، کەڤر.
لهیدن(Lêhîden): پەرچقین.
لیتک(Lîtek): مفلس، بەریک ڤالە ـ فەلیتە، کۆلانی ـ خولام و خودام.
لیچ(Lîç): تەڕ، شل.
لیز(Lîz): هەر تشتێ کو تەڕ و نمدار بت و تەحسین و حولسین ب ساناهی لسەر روی بدەت.
لیزیدن(Lîzîden): تەحسین، حولسین.
لیسیدن(Lîsîden): ئالیستن.
لیف(Lîf): لیفک.
لیو(Lîv): هەتاڤ.
لیوان(Lîvan): پەرداغ، گلاس.
لیوک(Lîvek): کورکێ کو ژنوی موی لێ بهێن بەس بۆ کەلەخێ خوە، تەمەت زەلامەکی بت.
لیوه(Lîve): فێلباز ـ جەمباز، مەللاق ـ ئەحمەق ـ نەزان ـ پڕ بێژ.

م

م(Mîm): تیپا بیست و هەشتێ یە ژ ئەلفابێیا زمانێ فارسی.

ما(Ma): مە، ئەم(جیناڤێ کۆمێ یە بەرامبەر: من، ئەز)، وەکی: (ما گفتیم = مە گۆت. یان ژی؛ ما میرویم = ئەم دێ چین.).

مات(Mat): سەرگەردان، حەیران ـ د یاریا شەترەنجێ دا، ئانکو مرنا شاهی و ب وێ، یاری ب دوماهی دهێت.

ماترنگ(Matureng): جۆرەکێ چەپچەپیسکایە.

ماتم(Matem): تازی، بەهی، شینی.

ماچ(Maç): ماچ، راموسان.

ماچه(Maçê): مێ، بۆ مێکرنا ناڤێ هندەک گیانەوەرا بکار دهێت، وەکی: (ماچە سگ = سەیێ مێ، دێهل. یان ژی؛ ماچە خر = کەرێ مێ، ماکەر).

ماخ(Max): زێر و زیڤێ قەلپ ـ مرۆڤێ رەزیل و قەلس.

ماخچی(Maxçî): دوقۆر، هەسپێ کو ژ دو نەژادا بت.

ماخور(Maxor): مەیخانە، قومارخانە.

مادر(Mader): دەیک.

مادر اندر(Madr ender): ژن باب. هەروەسا (مادندر، مارندر، مایندر) ژی لکارن.

مادگی(Madêgî): مێیاتی ـ جهێ کون ژ جلکی کو قولپک دکەڤیتێ.

ماده(Madê): مێ(مرۆڤ یان گیانەوەرێ مێ کو بچویکا بزێت یان هێکا بکەت).

مادیان(Madîyan): ماهین.

مار(Mar): مار.

ماراسپند(Marêspend): ناڤێ

رۆژا بیـــــست و نەهێ یە ژ هەر هەیڤـەکـا سـالا هەتاڤی ـ ناڤێ فریشتەکێ یە.

مـــاز(Maz): کـــوریشـک ـ دەرز، شکەن، کەلشت.

مازو(Mazû): مازی.

مـازە(Maze): سـتـوینا مـوهرکـێن پشتێ.

ماژ(Maj): خوەشی، مرتاحی.

ماست(Mast): ماست.

مـاسـە(Masê): خـیـز(ب تایبـەتی رەمل).

ماسیدن(Masîden): هشک بوون، قەرسین(وەکی قەرسینا دوهنی).

ماش(Maş): ماش.

ماشو(Maşû): موخەل، موخل.

ماکیان(Makîyan): مریشکێن کو ل ناڤ مـالێ مـرۆڤ بۆ خـوە مـاتی ژێ بکەت، بۆ هەر مـەبەسـتـا کـو هەبیت.

مـالامـال(Malamal): لێـڤـولێڤ، تژی، پڕ.

مـالە(Malê): مـالنجـا بەننایا ـ ئالاڤـەکـە کـو پەرۆک پێ دهێـتـە گەمار کرن.

مـالیـدن(Malîden): ڤـەمـالین، پەرخاندن، دەست تێ هوسین.

مام(Mam): دەیک.

مـامـا(Mama): دەیک ـ پیـرک ـ ژنکا کو سەرەگوهی و چاڤدێری یا ژنکا زهسـتـانی(یا کـو بچـویک بووی) و بچـویکێ وێ بکەت، تا کو رادبیتەڤە سەر خوە. هەروەسا بۆ ڤێ مەبەستێ پەیڤێن (ماماچە، مـــام ناف، بازاج، پازاچ و پیش نشین) ژی لکارن.

مان(Man): خانی و ناڤمالی(خان و مان) ـ هەڤتا ـ جیناڤێ گرێدای بۆ ئێکەم کـــەسێ کـــۆم، وەکی: (کتابـمان = پەرتوکێن مە).

ماندن(Manden): مـان ـ ل جـهێ خوە راوەسـتیـان ـ شتی تشـتەکی بوون، رەنگێ تشتەکی دان.

مـــاندە(Mandê): مــــایی، تمام نەبووی ـ وەستیای، هەرِشی.

مـــانستن(Manêsten): شـــتی تشـتـەکی بوون، رەنگێ تشـتـەکی دان.

مـانـگ(Mang): هەیڤ(هەیڤـا ل ئەسمانی).

مـانند(Manend): وەکی، مــینا، شتی.

مانیدن(Manîden): بنێڕە پەیڤا: (مانستن).

مـــاه(Mah): هەیڤ: (هەیڤـــا ل ئەســمــانی ـ هەیڤـا کـو بۆ دەمی دهێـتـە بکار ئینان کـو ٢٩ تا ٣٠ رۆژانە، کــو ئەو ژی گــرێدایە ب دیتنا هیــلالێ و هەتا دیســاڤــە هیلال دەردکەڤیتەڤە).

مـاهپـاره(Mahparê): جـوان وەکی هەیڤێ.

ماهتاب(Mahtab): تاڤهەیڤ.

ماهرخ(Mahrux): مەهـ روی.

مـاه گرفـتگی(Mah gêrêftêgî): هەیڤ غەبیرین.

ماهنامه(Mahnamê): کۆڤارا کو هەیڤێ جارەکێ بهێتە وەشاندن.

مـــاهواره(Mahvarê): هەیڤـــێن دەستکرد(قمر صناعي).

ماهوت(Mahût): جۆرەکێ پەرۆکی یە کو ژ هریێ دهێتە چێکرن.

مـاهور(Mahûr): ئەردێ پڕ کـەند و کــۆر ـ نهــال، دۆل ـ ناڤێ ئێک ژ ئاوازێن مـــوزیکا ئیـــرانی یە ـ هەروەسا جۆرەکێ گولێ یە و دبێژن هەگـەر ئاوازا مـاهور ل کێلەک ڤێ گــولێ بهــێــتــە ژەنین، ئەڤ گــولە پەرێت خوە د وەرینت.

ماهه(Mahe): ئالاڤێ کـو تشـتـەک پێ بهێتە کونکرن.

ماهی(Mahî): ماسی.

مـایی(Mayî): خـوە پەراستن، خـوە مەزن کرن، گەلەک د خوە گەهشتن.

مــبــاد ـ مــبــادا(Mebad- Me-bada): هەرگیز، نەکو، نەکویت، بۆ نموونە: (هەرگـیــز وە نـەکـەی!، نەکــو(نەکــویت) ب فــلان کــاری رابیی!) ـ خودێ نەکەت.

مـــتـــرس(Meters): هەلامـــەت. هەروەسا ناڤێن (مترسک، هراسە، داهل و افچە) ژی لکارن.

متل(Metel): ئەفسانە، چیڤانوک ـ کورتە چیرۆک ـ ئاخفتنا کـو ب ئنیەتا ترانەپێکرنێ بهێتە گۆتن.

متلک(Metelek): ترانە ـ درکە.

مته(Mette-ê): ئالاڤەکێ کونکرنێ یە کــو نەجــجــار و ئاسنگەر بکار دئینن. هەروەســا ناڤــێن (پرمــا، ماهە و بهرمە) ژی لکارن.

متیل(Mêtîl): روی لحێف یان روی بالیفک.

مج(Mec): کورتکریا پەیڤا (ماج)، ئانکو هەیڤ ـ بۆ وی کەسی دهێتە

گۆتن یێ کو هۆزانا کەسەکێ دی ل جڤاتەکێ بخوینت.

مـجـری(Mêcrî): سندۆقکا ئاسنی یان داری.

مچاله(Muçalê): تشتێ کو د ناڤ دەستی دا هاتبیتە قورمچاندن(وەکی کاغەزا قورمچاندی).

مچک(Meçek): نیسک ـ ماش.

مچـول(Muçûl): بچویک ـ دەلال، خشکوک.

مـچـیـدن(Meçîden): ب نازداری رێڤەچوون ـ دیتن.

مغ(Mux): لغاڤ ـ ئاگر ـ زرکێتک ـ دارا خورمێ.

مـخت(Muxt): هیڤی، ئومێدوار، دەمێ دبێژن: (من بمخت شما بودم = ئەز ب هیڤی یا تەڤە بووم، یان ژی ئەز ب تە ئومێدوار بووم.).

مـخنده(Mexendê): خشۆک ـ لڤۆک.

مـخـیـدن(Mexîden): خوشین ـ لڤین.

مد(Med): تێله ـ داڤ ـ ناڤێ رۆژا شەشێ یە ژ هەمی هەیڤێن سالا هەتاڤی.

مدنگ(Medeng): کلیل، کێلون، دارێ کو دادننە پشت دەری دا بهێتە گرتن.

مر(Mer): تیپا پێکڤەگرێدانێ یە و د زمانێ کوردی دا بەرامبەر تیپا پێکڤەگرێدانێ(ب)ێ یە، و هندەک جاران ژی زێدەیە و بەس بۆ جوانکرنا پەیڤێ دهێت ـ حساب، هژمار(هەر ژ ڤێ پەیڤێ یە، پەیڤا «بی مر: بێ حساب، بێ هژمار»).

مـراش(Meraş): دلرابوون، هلاڤێتن. هەروەسا (هراش و مرش) ژی لکارن.

مرجمک(Mercumek): نیسک. هەروەسا (نسک، دانچە، مرجومک، مرجو و مژو، عدس) ژی لکارن.

مـرخـشـه(Merexşe): کور، بێ ئیفلەح، بەش.

مـرد(Merd): زەلام، مرۆڤێ نێر ـ مێر، دلێر، ئازا.

مـرداب(Murdab): حەود، مەلەڤانگەه ـ گۆم.

مرداد(Murdad): هەیڤا پێنجێ یە ژ سالا هەتاڤی ـ ناڤێ رۆژا

حەفتێ یە ژ هەمی هەیڤێن سالا هەتاڤی.
مردار(Murdar): مرار، گیانەوەرێ مرار.
مردانە(Merdanê): هەر تشتەکێ کو بێ زەلامان بت یان هێژا و لایقی مێرا بت.
مردک(Merdek): مێرک، زەلامۆک(بۆ کێمکرنا زەلامی پتر بکار دهێت).
مردم(Merdum): خەلک، عالەم ـ بیبیکا چاڤی.
مردمک(Merdumek): بیبیکا چاڤی، نیسکا چاڤی. هەروەسا (مردم، مردمە، کیک و کاک) ژی لکارن.
مردمە(Merdumê): بنێرە: (مردمک).
مردن(Murden): مرن، بێ گیان بوون.
مردە(Murdê): مری، بێ گیان بووی.
مردەشو(Murdêşû): مری شۆ.
مرز(Merz): ئەرد ـ لێڤێن باغ و زەڤیا ـ سنوور، توخیب. هەروەسا (مرزو و مرزوی) ژی لکارن.
مرز(Murz): قۆن، کونا قۆنێ.
مرزغان(Merzexan-xen): گوڕ، گوڕستان.
مرزیدن(Merzîden): دەستکرن، لەمسکرن ـ گوهنێلیکرن.
مرس(Mers-Meres): فێقیێ مز، فێقیێ ترش و شرین ب هەڤرە.
مرغ(Murx): هەر گیانەوەرەک کو چەنگ و پەڕ پێڤە بن و ل ئەسمانی بفڕت ـ مریشک.
مرغ(Merx): چیمەن، کەسکاتی ـ فریز(جۆرەکێ گیایە).
مرغابی(Murxabî): وەردەک.
مرغانە(Murxanê): هێکا مریشکێ.
مرغزار(Merxzar): چیمەنزار، جهێ ب شینکاتی.
مرغزن(Merxzen): گوڕ، گوڕستان.
مرغسانان(Murxsanan): ئەو گیانەوەرێن کو هێکا دکەن و ب چێکن ژی.
مرغول(Merxûl): پرچا خەلەک.
مرگ(Merg): مەرگ، مرن، نەمان.
مرگبار(Mergbar): هەر تشتێ کو

ببیته ئەگەرێ مرنێ.

مرگو(Murgû): چویچک. هەروەسا (مرغو و مرتکو) ژی لکارن.

مروارید(Murvarîd): مراری.

مروسیدن(Murûsîden): خوە واستاندن ب کارەکیڤە ژ بۆ بدەستڤەئینانا تشتەکی ـ فێربوون یان عەدەت کرن ب تشتەکی.

مزگ(Mezg): باهیڤا تەحل.

مزگت(Mezgêt): مزگەفت.

مزمزە(Mezmezê): تام کرن، چێشتن.

مزە(Mezê): تام، چێژ.

مزیدن(Mezîden): چێشتن، تام کرن ـ مێهتن.

مژدگانی(Mujdeganî): خەلاتێ کو بەرامبەر مزگینیەکا خوەش ددەنە وی کەسی یێ کو مزگینی خەبەرێ خوەش گەهاندی.

مژدە(Mujde): مزگینی، موژدە، خەبەرێ خوەش.

مژگان(Mujgan): کۆما پەیڤا (مژە)، ئانکو: مژویلانک.

مژمژ(Mejmej): کەرمۆز.

مژە(Muje): مژویلانک.

مس(Mês): سفر.

مس(Mes): مەزن، مەزنتر.

مست(Mest): مەست، سەرخوەش.

مست(Must): گلە و گازندە، دالەهی ـ گری و زێمار ـ خەم.

مستگر(Mustger): خەمدیتی، خەمگین، پەریشان.

مستمند(Mustmend): هەژار، دەستکورت، بێچارە ـ خەمگین ـ گلەدار، خودان گازندە.

مستە(Muste): خەم ـ زۆر و ستەم ـ خوارنا فڕندێن نێچیرێ.

مسری(Musrî): ڤەگر(ئێشا کو ژ ئێکی بچیتە یێ دیتر).

مسکە(Meske): نیڤشک.

مسگر(Mêsger): کەسێ کو ئامانێن سفری چێدکەت.

مشاش(Meşaş): هێنگڤین.

مشت(Muşt): بوکس، مست.

مشت(Mêşt): جۆکا ئاڤێ.

مشتی(Muştî): جۆرەکێ پەڕۆکێ نەرمێ ئارمویشی یە.

مشک(Mu-Mêşk): مسک.

مشکو(Muşkû): بوتخانە ـ کوشک ـ ئالیەک ژ خانی کو تایبەت یێ ژن و حورمەتا بت.

مشگ(Meşg): مەشک.

مشگچه(Mêşgçê): جۆرەکێ گولا رەنگ سۆر و بێهن خوەشە کو پتر ل دەهمەنێن چیا شین دبن.

مـــشگدانە(Mêşgdanê): ناڤێ ئاوازەکێ یە ژ ســـیـــە ئاوازێن باربەدی(باربەد ســتــرانبـێــژ و مــوزیکڤــانێ تایبــەتێ خــســرو پەرویزی بوو).

مـشگدم(Muşgdem): فـڕندەکێ رەش و خوەش ئاوازە.

مـشگمـالی(Muşgmalî): ناڤێ ئاوازەکــا مـــوزیکێ یە ـ ناڤێ ئاوازەکێ یە ژ ســـیـــە ئاوازێن باربەدی.

مشگی(Mêşgî-kî): رەش، رەنگێ رەش، رەنگێ بسەر رەشی ڤە.

مـــشگین(Mêşgîn-kîn): رەنگ رەش ـ هەر تشـــتێ کـــو بێـــهنا مسکێ بدەت.

مشنج(Mêşenc): مـێـشا رەنگ کـەسک. هەروەســا (مـــشنگ و مژمژ) ژی لکارن.

مـــشنگ(Meşeng): دز، رێگر، جەردەچی. هەروەسا (مـشـتـنگ، مـــشنگک، منگ و منگل) ژی لکارن.

مشیانە(Meşyane): حاوا(د ئۆلێ زەردەشـتـیــان دا، ئێکەمین ژنە کـو هاتیە ئافڕاندن.. مشیە؛ ئادەمە و مشیانە ژی حاوایە).

مغ(Mux): زەلامێ خــــودێناس و پێـــشـــەوایێ مــەزهەبی یە د ئۆلێ زەردەشتیان دا.

مغ(Mex): کویر ـ رویبار.

مغاک(Mexak): کویر، جهێ کویر ـ چال.

مــغــز(Mexz): مــەژیێ ســەری ـ مـەژیێ هەسـتی ـ کـاکلک(وەکی کاکلکێن گیز و باهیڤا).

مغند(Muxund): قـونێـر ـ گـرێ، گرێک ـ هەر تشتـەکێ گروڤر وەکی گلولکا.

مــفت(Muft): بەلاش، ب هەروە، بێ بەرامبەر.

مک(Mek): مـێــژ ـ فـەرمــانە ب مـێـهـتنێ، ئانکو: بمێـژە ـ رمـا بچــویک(ب ڤێ ئانکوێ پەیڤـا ناڤــهــاتی Muk ژی دهێــتــە بلێڤکرن.).

مکل(Mekêl): زێری، زێلی.

مکیــاز(Mêkyaz): سنێلێ کـــو هێشتا ریھ و سمبێل لێ نەهاتبن.

مکیدن(Mekîden): مێهتن.
مگر(Meger): ژ بلی، بژلی ـ ژ ئالاڤێن پرسیارێ یە، ما، وەکی: (مگر فلانی نیامد؟ = ما فلان کەس نەهات؟) ـ دێ بلا ـ بەلکی.
مگرمج(Megermec): تیمساح.
مگس(Meges): مێش.
مگسک(Megesek): مێشا بچویک ـ هەر تشتێ وەکی مێشێ.
مل(Mul): مەی، عەرەق ـ هرمیک.
ملا(Mulla): مەلا ـ خواندەڤا.
ملاز(Melaz): ئەزمانکێ بچویک کو دکەڤتە دویماهیا گەوریێ ـ گەوری.
ملخ(Melex): کولی(مورەکە).
ملس(Meles): مز، فێقیێ کو تاما وی مز(ترش و شرین) بت.
ملک(Mêlk): خال یان پنیکێن سپی کو هندەک جارا لسەر نینۆکا دیار دبن.
ملماز(Melmaz): رەنگێ کو خندار جلکا پێ رەنگ دکەن. هەروەسا (ملمیز) ژی لکارە.
ململ(Melmel): جۆرەکێ پەرۆکێ سپی و تەنکە کو ژ بەنکا دهێتە چێکرن.
ملنگ(Meleng): مەست، سەرخوەش.
ملوس(Melûs): دەلال، خشکوک، جوان.
من(Men): جیناڤێ ئێکەم کەس یێ تاک «من، ئەز»، وەکی: (من میخواهم بروم = من دڤێت بچم. یان ژی؛ من خوابیدم = ئەز نڤستم.) ـ من(بۆ پیڤانێ لکارە و بەرامبەری سێ کیلویانە).
منبک(Mênbek): گیاگێسک.
منبل(Menbel): تەمبەل، کەدوەر ـ نە جهێ باوەریێ، وەکی: (او را منبلم = من باوەری ب وی نینە، ئەو نە جهێ باوەریێ یە).
منج(Munc): مێش، زرکێتک، مێشا هنگڤینی ـ تۆڤێ گیای.
منجک(Mencek): ئێک ژ کارێن جادووگەرانە، ئەو ژی راکرنا تشتەکی وەکی گوستیرکێ یە، کو ژ ئەردەکی رادکەن و دادننە جهەکێ دیتر.
مند(Mend): ئێک ژ پاشگرێن سالۆخدانێ یە و ئانکوا (دار،

خـــودان) دگـــــەهینت، وەکی: (خردمند = عـاقلدار، زانا، خودان زانین، یان ژی؛ دردمند = نەساخ، نەخوەش، خودان ئێش).

مندک(Mendek): نزم ـ کـــێم، هندک، پچەک.

مندور(Mendûr): خــــەمگین، پەریشـــان ـ بەخت ب رەش، بێ ئقبال ـ بێچارە، سست، بێ هێز ـ پویچـەمـرۆڤ، بێـخـێـر، رەزیل، قەلس، دەخەس.

منده(Mende): گـوزک، گـوزکێ شکەستی.

منش(Menêş): ســــروشت، طبعەت(مەبەست ژێ سروشت یان طبـعـەتێ مـرۆڤی یە، کـا یێ بێ طبعەتە یان بەشوشە و......هتد).

منگ(Meng): بێ عـاقل، گـێـژ، دەبەنگ ـ ئەحـمـەق ـ دز، رێگر، جەردەچی ـ قومار ـ رێباز و شێواز ـ ئاخفـتنێن پویچ و بێـهـودە ـ رها رێڤاسێ.

منگل(Mengul): دز، رێگر.

منگوله(Mengule): گولیفینک.

منگیـا(Mengya): قـــومـــار، قومارخانە.

منگیـدن(Mengîden): هێـدی ئاخفتن، د بن لێڤانڤە ئاخفتن.

منوچهـر(Menûçêhr): روی بەهشت ـ ناڤێ کورێ ئیرەجی یە د شەهناما فردوسی دا.

منی(Menî): ئـەز ئـەزۆکـی، مـەدحـۆک، کـەسێ کـو گـەلەک پەسنێن خوە بدت و چ ئاخفتنا کو بکەت، بێـژت من هۆ کـرێ و ئەز دێ هۆ کەمێ.

مو(Mow): دارمێو، دارا تری.

مو(Mû): موی.

موبد(Mobed): سەرۆکێ مـوغـا، زانا و پێشـەوایێ روحانی د ئولێ زەردەشتی دا.

مویز(Mûbîz): موخل، موخەل.

موچینه(Mûçînê): موبچینک.

مور(Mûr): مێری.

مورچال(Mûrçal): کونمێری.

مورچه(Mûrçê): مێری.

مورش(Mûrêş): موهرک، موریک.

موریانه(Mûryanê): جـورەکێ مێریێ یە کو ب ناڤێن: (مورانە، مـورچانە، تافـشـک، ریونجـو، ریونجە، رونجو، ردنجو، رشـمیز و چوبخوارک) ژی دهێتە نیاسین.

موزه(Mûze): جەزمە.

موژ(Moj - Mojê): حەود، برک، هەر جهێ کو ئاڤ لێ خرڤە ببت.

مـوژان(Mojan): چاڤـێن جـوان، چاڤـێن خـەوتە ـ نێـرگـزا نیڤ بشکفتی.

مـوسـتـره(Mûsuture): دەفک، مۆس، گویزان.

موسه(Mose): زرکێتک.

موش(Mûş): مشک.

موشک(Mûşek): کورتکریا پەیڤا (موش)، ئانکو: مشک ـ مشکێ بچویک ـ سارۆخ.

مـول(Mûl): درەنگاتی، هێـدیاتی، ڤـەهێـلان ـ یارکێ ژنا ب مـێـر ـ بیژی.

مـولنجـه(Mûlence): پێـشـک (پێشکا ئاری و گەنمی).

مولیدن(Mûlîden): درەنگ کرن، تەئخیربوون.

مویز(Mûvîz): مێویژ.

مویه(Mûye): گری، زێمار.

مـوییـدن(Mûyîden): گـرین، زێمارکرن.

مـه(Me): پەیڤـا نەرێنییێ، ئانکو: نە، نەخێر.

مه(Mêh): مەزن ـ مژ.

مه(Meh): کورتکریا پەیڤا (ماه)، ئانکو: هەیڤ.

مـهـپـاره(Mehparê): خـوشکۆک، جوان، دەلال ـ ژن یان زاروکێ روی دەلال، کو وەک درکە جوانیا رویێ وان ب جوانیا هەیڤێ ڤە گرێددەن.

مهتاب(Mehtab): تاڤهەیڤ.

مهتر(Mêhter): مەزنتر ـ مەزن و سـەرۆکێ مللەتی ـ کـەسێ کـو سەرەگوهیا هەسپا دکەت.

مـــهـــر(Mêhr): هەڤـــالینی ـ خـوشـەویسـتـی ـ هەتاڤ، بەری زەردەشتی و زەردەشـتیـەتێ، ناڤێ ئێک ژ خـوداوەندان بوو ـ هەیڤـا حـەفـتێ ژ هەر هەیڤـەکـا سـالا هەتاڤی و هەیڤا ئێکێ یە ژ وەرزێ پاییزێ. دیسـان ناڤێ رۆژا شازدێ یە ژ هەر هەیڤەکا سالا هەتاڤی. هەروەسا ناڤێ وێ جەژنێ یە یا کو دکـەفـتـە د رۆژا شـازدێ ژ هەیڤـا حەفتێ ژ هەر سال، ژ بەر کو ناڤێ رۆژ و هەیڤا وەکو ئێک لێ دهاتن. بۆ ڤێ جەژنێ پەیڤا (مهرگان) ژی لکارە کـو عـەرەب ژ بەر نەبوونا تیپا (گ)، دبێژنێ (مهرجان).

مهر(Muhr): موهر، مۆر، ختم.
مهربان(Mêhrban): میهرەبان.
مـهـرگـانی(Mêhrganî): ئێک ژ ئاوازێن مـوزیکا ئیرانـی یە و ناڤێ ئێک ژ هەر سـیـه ئاوازێن باربەدێ موسیقارێ خسرو پەرویزی یە.
مـــهــــره(Muhre-ê): مـــوهرک، موریک ـ موهرکێت ستوینا پشتێ کـو هەر سـتـوینەک ژ سـیـه و سێ موهرکا پێک دهێت.
مهست(Mehêst): مەزنترین.
مهستی(Mêhsêtî): بانوو، خانم، خانما مەزن.
مـهـستی(Mehsêtî): مـەه خـانم، مەهبانوو.
مـەسیـمـا(Mehsîma): مـەهروی، جوان، دەلال.
مهشید(Mehşîd): تاڤهەیڤ.
مهمان(Mêhman): مێهڤان.
مـهـوار(Mehvar): وەکی هەیڤێ ـ هەیڤانە، مۆچە، دەرمالە.
مـهین(Mêhîn): مـەزن، مـەزنتـر، مەزنترین.
می(Mey): مەی، عەرەق.
مـیـان(Miyan): دناڤـرا، دناڤـدا. هەروەسـا هەگـەر دگـەل هندەک پەیڤێـن دی بهێت، ئانکوێن جۆراوجۆر ددەت، وەکـی: (مـــیــــان بسـتن = ئـامــادەبوون ژ بۆ ئـەنجــامــدانا کـارەکی، یان: مـیـان بالا = بەژن ناڤنجی«نە گـەلەک درێژ و نە ژی کـورت»، یان ژی: مـیـــان بند = شیتک، کەمەربەند و......هتد.).
مـــیـــانجی(Mîyancî): بەرەڤـان (کەسێ کو دو کەس یان دو ئالیان پێک بینت یان ژی ژ شـەرکـرنێ بدەتە پـاش و پێکولێ بـکەت بۆ نەهێلانا وێ نەخوەشیـا د ناڤـبەرا وان هەردوان دا).
مـــیـــانگین(Mîyangîn): ناڤین (متوسط، معدل).
میـانە(Mîyanê): دناڤدا، دناڤرا، نیڤەکا تشتەکی.
میترا(Mîtra): ناڤێ فریشتەکێ یە کو میهر و خوشەویستی پێ هاتیە سـپـارتـن، فـریشـتێ پارێزڤـانێ راستیێ و عـەهد و پەیمانایە ـ ئەوە یێ کـو رۆناکی ژێ دەردکـەڤت، هەتاڤ.
مـیـتین(Mîtîn): تەڤـر، تەڤـرک ـ قازمە، کولنگ.

میخ(Mîx): بزمار.
میخچە(Mîxçê): کورتکریا پەیڤا (میخ) ئانکو: بزمار ـ بزمارک، بزمارا بچویک ـ بزماروک(وەرمتنەکا رەقە کو ل دەست و پێیان دەردکەڤت).
میخوش(Meyxoş): تام مز، فێقیێ کو تاما ترشی و شرینیێ بهەڤرە بدەت.
میخی(Mîxî): بزماری(مەبەست ژێ خەتێ بزماری یە).
میدان(Meydan): مەیدان، گۆڕەپان.
میراندن(Mîranden): کوشتن، مراندن.
میروک(Mîrûk): مێری.
میرە(Mîre): مالخۆ، زەلام، مێر(مەبەست ژێ زەلام یان مێرێ ژنکێ یە)ـ مەزنێ مالێ.
میز(Mîz): مێز.
میزبان(Mîzban): مێهڤاندار.
میزد(Meyezd): خواردەمەنییێن کو د رێ و رەسمێن مەزهەبی دا دادنند سەر سوفرێ ـ جڤاتا مەی و خوەشی و مێهڤانییێ.
میزک(Mîzek): میز(دەستاڤا زراڤ).
میزیدن(Mîzîden): میزتن.
میش(Mîş): پەزێ سپی یێ مێ.
میغ(Mîx): مژا دژوار ـ ئەور. هەروەسا (مغ و ماغ) ژی لکارن.
میگ(Mîg): کولی.
میگو(Mîg-Mêyg-Meygû): کولیا دەریایی.
میلاو(Mîlav): شاگرد، بەردەستک(کەسێ کو وەک شاگرد یان بەردەستک ل بەر دەستێ خودانێ دوکانێ کار دکەت).
میمون(Mê-eymûn): مەیموینک.
مینو(Mînû): بەهشت.
مینوی(Mînevî-Mînûyî): بەهشتی.
میوە(Mîvê): مێوە، فێقی.
میهن(Mîhen): وەلات، مەوطن.

ن

ن(Nûn): تیپا بیست و نەهێ یە ژ ئەلفابێیا زمانێ فارسی.

نا(Na): پێـــشگرێ نەرێنیێ یە، وەکی: (نابینا: کـوّرە) ـ بۆریێت هەوای(قـصـبـات الهـواء) ـ نم، شـە.

ناب(Nab): خـــــــوری، بـێ غش(خالص).

ناباب(Nabab): نە مــوناسب، نە هێژا، نە لایق.

ناباور(Nabaver): نـە جـــــهـێ باوەریێ.

نابجا(Nabêca): نە ل جهێ خوە، نە دجهدا.

نابخرد(Nabêxred): بێ عـاقل، هەبلە، نەزان.

نابکار(Nabêkar): خـرابکـار ـ بێ مفا.

نابود(Nabûd): نـەمـــــای، پـویـچ بووی.

نابودمند(Nabûdmend): مفلس، هەژار، فەقیر، دەستکورت.

نابیـــوســـان(Nabeyûsan): ژ نشکەکیڤە.

ناپدری(Napêderî): زڕباب.

ناپدید(Napedîd): بـەرزە، وون، هندا.

ناپســری(Napêserî): نـەڤــسـی (نەڤسیێ کوڕ).

ناتنی(Natenî): خویشـک و برایێن کو نە ژ بابەکێ یان دەیکەکێ بن.

ناتوان(Natevan): سـست، خـاڤ، بێ هێـــز، بێـــچـــارە ـ هەژار، دەستکورت.

ناجور(Nacûr): نە ڤێککەتی.

ناچغ(Naçex): رمـــا کـــورت. هەروەسا (نچک) ژی لکارە.

ناچیــز(Naçîz): پچـەک، کـێم،

بەرنەکەتی، بێ قیمەت.
ناخدا(Naxuda): خودانێ بەلەمێ یان ئەو کەسێ کو بەلەمێ دهاژۆت.
ناخن(Naxun): نینۆک.
ناخوش(Naxoş): نەخوەش، نەساخ ـ کرێت، نە لایق.
نادار(Nadar): نەدار، هەژار، دەستکورت.
نادان(Nadan): نەزان، بێ عاقل، نەخوەندەڤا.
نادختری(Naduxterî): نەڤسی (نەڤسی یا کچ).
نادرست(Nadurut): شکەستی، عێبەلۆ ـ مرۆڤێ خرابکار و نە یێ باوەریێ.
نار(Nar): هنار.
ناراست(Narast): خوەهر، خوار ـ درەو، نەوەیی ـ خائین، فێلباز.
ناربن(Narbun): دارا هنارێ.
نارس(Nares): نەگەهشتی، کاڵ(فێقیێ نەگەهشتی و کاڵ).
نارسا(Naresa): کورت، ب کێماسی.
نارکند(Narkend): جهێ کو مشە دارێن هنارا لێ بن.
نارکوک(Narkûk): تریاک، ئەفیون.
نارگیل(Nargîl): گویزا هندێ.
نارنج(Narenc): نارنج(ب عەرەبی ژی هەر دبێژنێ نارنج).
نارنجک(Narencek): نارنجۆک، رومانە(ئەو ژی رەنگەکێ تەقەمەنیێ یە).
نارنگی(Narêngî): لالنگ.
نارو(Naro): فێل، حیلە ـ خیانەت.
ناروا(Nareva): حەرام ـ نەژ هەژی، نەلایق ـ پارێ سەختە، قەلپ.
نارە(Nare): میلێ ترازیێ، بەرێ قەپانێ.
ناز(Naz): ناز، نازداری.
نازا(Naza): ستەور، ژن یان هەر گیانەوەرەکێ مێ کو زک پڕ نەبت و نەزێت.
نازان(Nazan): ب نازداریڤە.
نازبو(Nazbû): رحان.
نازک(Nazuk): تەنک ـ نەرم ـ زراڤ.
نازنین(Nazênîn): نازدار ـ بەژن زراڤ ـ دلڕاکێش.

نازیدن(Nazîden): خـــــــوه نازدارکرن، شانازی بخوه برن.
ناژو(Najû): دارا کـــــاژێ، دارا صنوبەرێ.
ناساز(Nasaz): دژ ـ بەروڤاژ.
ناسرە(Nasere): قەلپ، سەختە، پارە یان زێرێ سەختە ـ ئاخفتنا کرێت و نە د جهدا.
ناسزا(Nasêza): خەبەر، فەحش، ئاخفتنێن کرێت و نەلایق.
ناشتا(Naşêta): برسی، کەسێ برسی کو هەر ژ سپێدێ دەمێ ژ خەو رادبت تشتەک نەخواربت.
ناشناس(Naşênas): نەنیاس، بیانی، غەریب.
ناشی(Naşî): نویکار، بێ تەجریبە، کەسێ کو هێشتا د کارێ خوە دا شارەزا نەبووی.
ناغوش(Naxûş): سەر نقۆکرن د بن ئاڤێ ڤە.
ناغول(Naxûl): پێسترک، دەرەجک، پەیپسک.
ناف(Naf): نافک.
نافرمان(Naferman): یاخی.
نافە(Nafe): وەکی نافکێ ـ مسک و نافکا خەزالا مسکێ.

ناک(Nak): ئێک ژ پاشگرێن وەکهەڤی و سالۆخدانێ یە و ئانکوێن جۆراوجۆر ددەت کو ئەڤ ئانکوە ب وێ پەیڤێ ڤە گرێدایە یا کو دگەلدا دهێت، وەکی: (اندوهناک = خەمگین، دردناک = ب ئێش، نمناک = شەهدار و......هتد) ـ تێڤەدای، دناڤ ڤەدای، د ناڤ گەڤازتی.
ناکام(Nakam): بێ مراد، کەسێ کو نەگەهشتبتە ئارەزو و مەخسەدا خوە.
ناکس(Nakes): نەلایق، نەهێژا، پویچەمرۆڤ، بێخێر، بێ سەروچاڤ.
ناگاە(Nagah): ب بێدەنگی ڤە ـ ژ نشکەکیڤە ـ بێ وەختی، نەلدەم، نەلوەخت.
ناگرفت(Nagêrêft): بنێرە: (ناگاە).
ناگزیر(Naguzîr): نەچار، ژ نەچاری.
ناگە(Nageh): کورتکریا (ناگاە)، بنێرە: (ناگاە).
ناگهان(Nagehan): بنێرە: (ناگاە).

نال(Nal): لەڤەن.

نـالان(Nalan): ب ئـاخ و ئـۆف و نالین ڤـە ـ کـەسێ ب ئاخ و ئۆف، کەسێ کو ئاخینکا رادهێلت و کول و کەسەران دادکەت.

نالش(Nalêş): ئاخ و ئۆف و گری و زێمار.

ناله(Nalê): ئاخینک یان ئۆفێنا کو ژ دلێ سـۆتی و داخـدیتی دەردکەڤت.

نالیـدن(Nalîden): ئاخـینک راهێلان ـ گرین، زێمارکرن.

نام(Nam): ناڤ، پەیڤا کو کەسەک یان تشـتەک پێ دهێتـە ناڤکرن و گازیکرن.

نـام آور(Nam aver): ناڤدار، ب ناڤ و دەنگ.

نامادری(Namaderî): ژنباب، زڕ دەیک.

نامـبـردار(Nambe-burdar): ناڤدار، ب ناڤ و دەنگ.

نامـبرده(Namburdê): ناڤـبری، ناڤئینای، کەسێ کو ل جهەکی یان د نڤیـسینەکێ دا ناڤێ وی بەری هینگێ هاتبیت.

نامدار(Namdar): ناڤدار.

نامـرد(Namerd): نەمـەرد ـ ترسنۆک، کۆلافه ـ بێ غیرەت.

نامـزد(Namzed): بەربژار، کـەسێ کـو بۆ کـارەکی هاتبـیـتـە دەستنیـشـانکرن ـ دەزگر، کچ یان کورێ کو پەیمانێن زەوجینێ د ناڤبەرا واندا هاتبنە گرێدان.

نامور(Namver): ناڤدار، ب ناڤ و دەنگ.

نامـه(Namê): نامـه، پەڕکێ نڤیسی، پەرتووک.

نامـەبر(Namêber): پیـلک، قاسد.

نامی(Namî): بنێڕە: (نامور).

نامیدن(Namîden): ب ناڤ کرن، ناڤ لسـەر کـەسـەکی دانان ـ ب ناڤ گازی کەسەکی کرن.

نان(Nan): نان.

نانکور(Nankûr): بێ نان و خوێ، نان حەرام.

نانـو(Nanû): لـەهـنـدک، لاندک ـ لالایی یا کـو دەیک د بەر لاندک هەژاندنێ را دبێـژت دا کـو زارۆکێ خوه بنڤینت.

نانوا(Nanva): نانپێژ، نان فروش.

نانیـوشـان(Naniyûşan): نه

گولێبووی ـ بێ ئاگەهـ، های ژێ نە، ژ نشکەکیڤە.

ناو(Nav): هەر تشتێ کو درێژ بت و ناڤک ڤاله وەکی بۆریێ ـ رێڤەچوون یان رەفتارێن ژ نازداری ـ بەلەم، بەلەمێن جەنگی.

ناوانیدن(Navanîden): خوەهر کرن، چەماندن.

ناورد(Naverd): جەنگ، شەڕ ـ زڤرین لدۆر هەڤدو.

ناوک(Navek): کورتکریا پەیڤا (ناو) ئانکو: بەلەم، بەلەما بچویک، قایک ـ تیرا کڤانێ(ناوک انداز = تیرهاڤێژ).

ناوگان(Navgan): بەلەمێن جەنگی.

ناویدن(Navîden): خوەهر بوون، چەمیان ـ ب نازداری رێڤەچوون.

ناویژە(Navîjê): ب غش، غشدار، سەختە، قەلپ.

ناهار(Nahar): بنێرە: (ناشتا)ـ فراڤین، خوارنا دانێ نیڤرۆ.

ناهید(Nahîd): ستێرا «زوهرە» ـ د ئیرانا کەڤن دا خوداڤەندێ ئاڤێ بوو.

نای(Nay): نەی، بلوول(ئێک ژ ئالاڤێن موزیکێ یە کو ب دەڤی دهێتە لێدان)ـ بۆریا هەوای(بۆریەکا کرکرۆکی یە کو هەوای ژ گەوریێ دبەتە پشا. ب عەرەبی دبێژنێ «قصبة الرية»).

نایاب(Nayab): نایاب، تشتێ زێدە باش کو کێم پەیدا ببت یان بدەست بکەڤت.

نایژە(Nayjê): هەر ئێک ژ چەقێن بۆریا هەوای کو د ناڤ پشا دا بەلاڤە دبن(قصبات الهواء)، هەروەسا (نایچە) ژی لکارە ـ لویلکا گوزکی یان هەر لویلکا کو ئاڤ تێرا دەرباز ببت.

نبات(Nebat): شەکر نەبات (جۆرەکێ شریناهیێ یە وەکی شویشێ کو ژ شەکرێ بخوە دهێتە چێکرن).

نبرد(Neberd): شەڕ، جەنگ.

نبردە(Neberde): شەڕکەر، شەرڤان، دلاوەر، دلێر.

نبسە(Nebese): نەڤی، هەروەسا (نوە، نبیرە، نبس، نبیسە و نواسە) ژی لکارن.

نبش(Nebş): کنار(کنارێن گورەپان و چوار رێیانا) ـ ئیشکێن خانی و

کۆلانا.

نبشتن(Nebêşten): نڤێسین.

نبک(Nebek): ئاڤزه، جهەک لبەر لێڤا کانییێ یان رویباری کو ئاڤ ژێ بزێت.

نبی(Nubî): قورئان، مسحەف. هەروەسا (نپی و نوی) ژی لکارن.

نبیره(Nebîre): بنێرە: (نبسه).

نبیسه(Nebîse): بنێرە: (نبسه).

نج(Nuc): د ناڤ دەڤی دا، هوندری دەڤی ـ دۆرماندۆری دەڤ و لێڤا.

نجک(Necek): رما بچویک.

نجوغ(Necûx): کوریشکێن پویستێ لەشی.

نخ(Nex): بەنک، دەزی ــ دێو، ناڤێ دێوەکی یە.

نخجل(Nexcêl): قورینجک.

نخجیر(Nexcîr): نێچیر.

نخجیرگان(Nexcîrgan): ئێک ژ ئاوازێن کەڤنێن موزیکا ئیرانی یە و ناڤێ ئێک ژ هەر سیه ئاوازێن باربەدێ موسیقارێ ناڤدارێ خسرو پەرویزی یە. هەروەسا (نخچیرگان ونخچیرگانی) ژی لکارن.

نخجیرگاه(Nexcîrgah): جهێ نێچیرێ.

نخجیروال(Nexcîrval): نێچیرڤان. هەروەسا پەیڤێن (نخجیروان، نخجیربان، نخجیرزن، نخجیرگیر، شکارچی و شکاربان) ژی لکارن.

نخری(Nuxrî): نەخری، زاروکێ دەستپێکێ کو دهێته سەر دنیایێ.

نخست(Nuxust): ئێکەم، ئێکەمین.

نخود(Nu- exod): نۆک.

نخیز(Nexîz): پویچەمرۆڤ، رەزیل، قەلس، دەخەس ـ کەمین، جهێ کەمینێ.

نر(Ner): نێر، مرۆڤ یان گیانەوەرێ نێر.

نرخ(Nêrx): نرخ، بها، قیمەت.

نرد(Nerd): یاریا تاوله ـ قورمێ دارێ(هەر ژ ئەردی تا کو دگەهیته چەقا).

نردبان(Nerdeban): پێسترک.

نرده(Nerde): طانێ بیستانا یان محەجەلێ دەرەچکێن خانیا.

نرسک(Nersek): نیسک.

نرگ(Nerg): دەستەک یان کۆمەلّەکا مرۆڤان یان رەڤدێت گیانەوەرا و رەفێت فرندا.

نرگس(Nergês): نێرگز، گولا

نێرگز.

نرم(Nerm): هەر تشتێ کو هاتبیتە قـوتان و مـوخل کـرن ـ نەرم(د رسـتێ دا ئانکویێن خـوە یێن تایبەت ددەت، بۆ نموونە چێدبت بەحسێ نەرم یان رەق ئاخفتنێ بت، یان ژی بەحسێ رەقـاتی و نەرماتیا تشتەکی یان کەرەستەکی بت و......هتد)، هەر ژ ڤێ پەیڤێ یە: (نرم کـردن = نەرم کـرن، نەرمـژاندن ـ قـوتان ـ فـێرکـرن هەڤـۆت کـرن ـ نەرم کـرن، هێدی کـرن، دلەی دلی دان تا کـو ئەعـصابێت وی بهێنە خـوارێ و......هتد).

نرمە(Nermê): گـوشتێ نەرمە ـ نەرمێ گوهی کو گوهارک دکەڤیتێ ـ هەر تشتێ کو نەرم و هێدی بت.

نرە(Nere): کیر(ئامیرێ گوهنێلییێ زەلامی) ـ پیێلێن ئاڤێ.

نرە(Nerre): نێـر، مـرۆڤ یان گیانەوەرێ نێر.

نریمان(Nerîman): کـەسێ کـو طبعەتێت مێرانی و نێراتیێ لجەم هەبن، دلێر، پەلەوان ـ ناڤێ بابێ «سام»ی، کـو سام بخوە باپیرێ روستەمێ پەلەوانە.

نرینە(Nerînê): نێراتی.

نزار(Nezar): لەغـەر، لاواز ـ بێ هێز، وەستیای، بێچارە ـ گوشتێ بێ بەز و دەینگ.

نزد(Nezd): نک، دەف، جەم.

نزدیک(Nezdîk): نێـزیک ـ لبەردەست ـ لدەف، لنک، لجەم ـ جیران ـ کەس و کار، خزم.

نزم(Nêzm): مژا دژوار کو دنیا پێ تاری ببت.

نزیدن(Nezîden): هلکێشـان، کـێشـانەدەر. هەروەسـا (نژیدن، تـژیـدن، تـزیـدن و تـریـدن) ژی لکارن.

نـژاد(Nêjad): نـەژاد، کـنـێـت، قنێت(ئەصل و نەسەب).

نژغـار(Nejxar): فـریاد، دەنگێن بلند، نرین(وەکی نرینا شێرا).

نژم(Nêjm): مژ.

نژند(Nejend): خەمگین، پەریشان ـ چرمسی ـ تۆرە، تۆرەبووی.

نژنگ(Nejeng): تەلهـە، تەلی ـ رەکەه، قەفەس.

نژە(Neje): چەقێ دارێ ـ نیـرێن داری کـو بـان پێ دهێنە داپۆشین ـ

پویلەک کـــو ژ زێڕی یـان زیڤی دهێـتـه دروسـتکرن دا کـو ل ڕۆژێن دەهواتا ب سەرێ بویک و زاڤایا دا بکەن.

نس(Nus): دۆرمـــــاندۆری دەڤ و لێـڤا. هەروەسـا (پوز، نج و نول) ژی لکارن.

نسا(Nesa): بنێـــڕە: (نســـار)ـ کەلەخێ مری، مرار، کەلواش.

نسار(Nesar): نزار، پشـتـەتاڤ ـ سـه و سیبـەر. هەروەسـا (نسـا و نسر) ژی لکارن.

نسک(Nesk): پەرتووک ـ پشکەک ژ پەرتووکێ ـ هەر پشکەک ژ هەر بیـست و ئێک پشکێن پەرتووکـا ئاڤـێـســتـایێ کـو هەر پشکەکێ ناڤەکێ تایبەت یێ هەی. هەروەسا بۆ ڤێ مەبەستێ (نسکا و نسکه) ژی لکارن ـ نیـسک. هەروەسـا بۆ ڤێ مەبەستێ (نرسک و نرسنک) ژی لکارن.

نسوز(Nesûz): هەر تشـتێ کـو د ناڤ ئاگـری دا نەســوژیت، وەکی هنـدەک (کـــەرپیچ و سـندوق و پەنبیێ تایبەت).

نسیله(Nusîlê): گاڕانا دەوارا.

نشاختن(Nêşaxten): دامەزراندن، دانان، جـهێ وی د جـهـەکی دا ڤـەکـرن. هەروەسـا (نشـاسـتن، بنشـاختن، نشـاخیـدن، نشـاندن، نشانیدن و جادادن) ژی لکارن.

نشان(Nêşan): نیشان(علامة) ـ نیـشـان(أثر) ـ ئارمـانج، کـێل ـ مەدالی(ویسـام). هەروەسا ژ ڤێ پەیڤێ یە، پەیڤـا (نشـان دادن = نیشادان).

نشاندن(Nêşanden): دامەزراندن ـ کـەسـەک نەچار کـرن کـو روینیتەخوارێ ـ ڤەمراندنا ئاگری.

نشانه(Nêşane): کێل، ئارمانج.

نشانی(Nêşanî): نیشان(علامة) ـ ناڤ و نیشان، ئەدرێس.

نشبیل(Nêşbîl): شـۆکا ماسیـا. هەروەسا (نشپیل، نشل، چنگک و قلاب) ژی لکارن.

نشست(Nêşest): روینشت.

نشستن(Nêşesten): جه گـرتن(د جهەکی دا جه گرتن) ـ ئارام بوون ـ روینشتن.

نشستنگاه(Nêşestengah): جهێ روینشتنێ.

نشسته(Nêşestê): روینشتی.

نشک(Neşk): دارا کاژێ.
نشگرده(Nêşgêrde): گویزانێ کو کـەڤلی پێ دبڕن یان مـوی پێ دتراشن ژ بۆیی کو ژ کەڤلی جودا ببیت. هەروەسا پەیڤێن (شفرە و گزن) ژی لکارن.
نشگنج(Nêşgunc): قورینجیک.
نشگون(Nêşgûn): قورینجیک.
نشل(Neşel): هلاویستنا تشتەکی ب تشتەکێ دی ڤە ـ شۆکا ماسیا.
نشلیدن(Neşelîden): هلاویستن.
نشیب(Nêşîb): نشیڤ، سەراوژێر، خوارێ.
نشـیم(Neşîm): روینشـتنگەهـ ـ خانی ـ هێلین.
نشـیـمنگاه(Nêşîmengah): بنێڕە: (نشیم).
نشـین(Nêşîn): بن، وەکی: (بنێ دەریایێ) ـ قۆن، کونا قۆنێ، چەرم و گـوشـتێ د هوندرێ قـۆنـێ دا(سـۆریچک) ـ فـرمـانە ب روینشـتنێ، ئانکو: روینە. هـەروەسـا «نشین» ئـانـکوێـن (روینشـتی و جهگیـر) ژی ددەت دەمێ کو دگەل هندەک پەیڤێن دی دهێت، وەکی: (جانشین = جێگر، دلنشین = ئاخفتن یان ئاوازێن کو جهێ خوە لسەر دلی دکەن، کرایە نشین = کرێدار، کەسێ کو ب کرێ د خانیەکێ ڤە روینت و......هتد).
نغـز(Nexz): باش، قـەنج ـ هەر تشـتێ کـو دیتنا وی سـەیر بت و مرۆڤ خوەشییێ ژێ ببینت.
نغل(Nexul): کـویر ـ چالا کویر ـ هەڤشییێ پەزی چ ل چیای بت یان ژی ل بیابانێ بت.
نغنخواد(Nexnxad): رەشـرەشک (هندەک دندکێت رەشێت تەمەت کـونجـیـانە کـو ب نانی وەردکەن لدەمێ پەحتنێ).
نغنغ(Nexnex): ئـامـانـەکـە بەرامبەری چار خرارایە.
نغـوشـا(Nêxûşa): گـوهدار ـ دویکەفـتـیـێـن ئۆلێ مـانـی، یانژی چقەک ژ مانەوییان.
نغوله(Nexûle): بسک ـ کەزی.
نفاغ(Nêfax): جاما مەیێ.
نفام(Nefam): رەنگ رەش ـ کرێت و بێ تام و چوننە.
نفت(Neft): نەفت، گاز.
نفج(Nefc): کاغەز، پەرک.
نفـریدن(Nefrîden): نفـرین کـرن،

لەعنەت كرن.

نفـــرين(Nê- efrîn): نفـــرين، لەعنەت، دوعاييێن خراب.

نفله(Nêfle): پويچ و خراب بووى.

نفـــيـــر(Nefîr): زڕنا ـ نالين و زێمارکرن.

نک(Nuk): بنێڕە: (نوک).

نک(Nek): کـــورتكريا پەيڤـــا (اينک)؛ ئانكو: ئيشارەت كرن بۆ نێزيكاتيێ، ئەڤە، ئەڤەيە ـ نۆكە، نهۆ.

نكاپ(Nêkap): دەســـتگورکـــا چەرمی کو نێچيرڤانا دکرنە دەستێ خـــوە دا تەيرێ بازی خـــوە لســـەر دەســـتێ وان بگريت. هەروەســـا پەيڤـــێن (نکاب، نکاف و بهله) ژی لكارن.

نكو(Nêkû): باش، قەنج.

نكوه(Nêkûh): فـــەرمـــانە ب نصحەت لێكرنێ؛ ئانكو: گازندا ژێ بـكـە، گـلـەيـيـێ لـێ بـكـە، نصحەتا لێ بكە.

نكوهش(Nêkûhêş): گـــازندە، گلەيی، نصحەت.

نـــكـــوهـــنـــده(Nêkûhendê): شـــيـــرەتكەر، گـــازندەكـــەر، نصحەتكەر.

نكوهيدن(Nêkûhîden): گـازندە ژێكرن، نصحەت لێكرن.

نكوهيـده(Nêkûhîdê): گـازندە لێكرى، نصحەت لێكرى(كەسێ كو هاتبيتە نصحەتكرن).

نگار(Nêgar): بوت ـ ئەڤـــيندار، خوشتڤی، خوشەويست ـ نەخش، وێنە ـ فەرمانە ب وێنەكێشـانێ يان نڤيـسـينێ؛ ئانكو: بنڤيـسـە، وێنەی بكێشـە ـ هەروەسا ئانكوا نڤيسەر يان وێنەكێش ددەت دەمێ دگـەل هندەک پەيڤـێن دی دهێت، وەكـی: (روزنـامـــــــەنـگـار = رۆژنـامـەنڤـيس، چهـــرەنگار = وێنەكێش).

نگارخانه(Nêgarxanê): بوتخانە ـ جـهـێ كـو ب نەخش و نيگاران هاتبيتە خەملاندن.

نگارش(Nêgarêş): نڤيسين.

نگارگر(Nêgarger): وێنەكـێش، نەخشكێش، نيگارڤان.

نگارنده(Nêgarendê): نڤيسەر ـ وێنەكێش.

نگارى(Nêgarî): چراكێ ترياک كێشانێ.

نگاریدن(Nêgarîden): نقیسین.

نگارین(Nêgarîn): رەنگین، هەر تشتێ کو هاتبیتە رەنگ کرن ـ خەملاندی ـ نەخشاندی ـ ئەڤیندار یان خوشەویستا روی دەلال.

نگاشتن(Nêgaşten): نقیسین ـ وێنەکرن، نەخشکرن.

نگاشتە(Nêgaştê): نقیسی ـ وێنەکری، نەخشکری.

نگاه(Nêgah):سەحکرن. بخوە یا دروست: (نگاه کـردن، دبتـە سەحکرن).

نگاهبان(Nêgahban): زێرەڤان، پاسەوان ـ چاڤدێر ـ پارێزەر(کەسێ کو تشتەکی لدەڤ خوە هلگرت و بپارێزت).

نگاهداشتن(Nêgahdaşten): پاراستن، لجەم خوە هلگرتن ـ راوەستاندن.

نگر(Nêger): بەرێخوە بدێ، بنێرێ، سەحکێ.

نگران(Nêgeran): بینەر ـ چاڤەرێ ـ هزرکەر.

نگرانی(Nêgeranî): چاڤەرێیاتی ـ دلنەخوەش، نیگەران، دل ب ترس(کەسێ کو دلێ وی تروڤرو بت و د هزرەکا ب ترس دا بت).

نگرش(Nêgerêş): بەرێخوەدان، سەحکرن.

نگرندە(Nêgerendê): بینەر، کەسێ کو دنێریتە تشتەکی.

نگریدن(Nêgerîden): نێرین، سەحکرن، بەرێخوەدان.

نگریستن(Nêgerîsten): بنێرە: (نگریدن).

نگژدە(Nêgejde): گۆزک.

نگون(Nêgûn): نوخین، دەرنشیڤ، سەرابن ـ چەمیای.

نگون بخت(Nêgûn bext): بەخت ب رەش، بێ ئقبال.

نگونسار(Nêgûnsar): سەرنوخین، دەرنشیڤ، سەرابن ـ هەروەسا ناڤێ جۆرەکێ گولێ یە ژی کو پیچەکێ یا سەرنوخینە، لێ نهۆ پەیڤا بنیات فرەنسی یا «سیکلمە» بۆ ڤێ گولێ پتر لکارە.

نگە(Nêgeh): بنێرە: (نگاه).

نگهبان(Nêgehban): بنێرە: (نگاهبان).

نگین(Nêgîn): موهرک یان بەرەکێ پڕ بها کو دادنـنە سەر گوستیرکا

یان هەر تشــتـەکێ دی. هەروەسـا (نگینه) ژی لکارە.
نلک(Nêlk): حــولیکا چیــایی، حولیترش.
نلم(Nelm): باش، قەنج ـ خوەش ـ جوان.
نم(Nem): نم، شـﻫ ـ چپک.
نـمـا(Nêma): رویێ ژ دەرڤــەیێ تشتی.
نـمــار(Nemar): ئیــشـــارە (ئیشارەکرن).
نـمـاز(Nemaz): پەراستن ـ خـوە چەمــاندن ژ بۆیی کـو بەنیــاتی و بجه ئینانا فەرمانا لسەر خوە دیار بکەت ـ نڤێژ، نمێژ.
نـمــازگـــزار(Nemazguzar): نڤێژکەر.
نـماک(Nemak): خوێ ـ جوانی و دەلالی ـ تشتێ ب رەواج.
نـمـایان(Nemayan): ئەشکەرا، خوەیا.
نـمـــایاندن(Nemayanden): ئەشکەراکـــرن، خـــوەیاکـــرن، دەرەهیکرن.
نـمـایش(Nemayêş): ئەشکەرا، خوەیا ـ شانۆ، تیاتر.
نـمـــایشگاه(Nemayêşgah): پێشانگەﻫ.
نـمـایشنامـه(Nemayêşnamê): شانۆنامە.
نماینده(Nemayendê): نوینەر ـ نیشاندەر ـ نیشان(علامة).
نـمــــاییـــدن(Nemayîden): نیشاندان.
نمج(Nemc): نم، شـﻫ.
نمد(Nemed): تەحتی.
نـمدار(Nemdar): نمیای، شهدار.
نـمـشک(Nemeşk): سـەرتیک ـ قەیماغ ـ نیڤشک.
نـمک(Nemek): خوێ.
نـمکدان(Nemekdan): خوێدان ـ درکەیە ژ دەڤێ یارێ.
نـمکزار(Nemekzar): ئەردێ پڕ خوێ.
نـمک سود(Nemek sûd): گوشت یان هەر تشـــتـەکێ دی یێ خـوێ کری.
نـمـک شناس(Nemek şênas): ب نان و خوێ، ب وەفا، وەفادار.
نــــمـــک نــاشــنــاس(Nemek naşênas): بێ نان و خـوێ، بێ وەفا، نان حەرام.

نمکین(Nemekîn): ب خویَ ـ ب تام ـ دەلال.
نمناک(Nemnak): نمیای، شهدار.
نمودار(Nemûdar): خوەیا، ئەشکەرا، بەرچاڤ ـ وەکی، مینا ـ نیشان(علامة) ـ هێلا پیڤانا بلندبوون و نزمبوونا چەنداتیا دەرامەتی کو لسەر کاغەزەکا تایبەت وەکی جەدوەلا شەترنجیّ دهێتە رسم کرن.
نمودن(Nemûden): نیشان دان، پێشکێشکرن ـ خوەیابوون، ئەشکەرابوون ـ کرن.
نموک(Nemûk): نمیای، شهدار ـ نیشان، ئارمانج.
نمونه(Nemûne): وەکی، نموونە ـ برامبەر ڤیّ گوّتنا کوردی یە: «ژ گای گوە نیشا دان» ـ نەتمام، ب کێماسی ـ ژ کارکەفتی، پویچ بووی ـ کرێت.
نمید(Numîd): بیّ هیڤی.
نمیدن(Nemîden): نمیان، شهداربوون ـ پویتەدان ب کەسەکی یان تشتەکی.
ننر(Nunur): مەللاق.
ننگ(Neng): شەرم، حەیا ـ کرێتاهی ـ رسوایی.
ننگین(Nengîn): شەرمزار ـ بیّ ناڤ ـ کرێت ـ رسوا.
ننو(Nenû): جۆلانک.
ننه(Nene): دایک.
نو(Nuw): نوی، تازە.
نوا(Neva): ئاواز ـ ناڤیّ ئێک ژ ئاوازێن موزیکا ئیرانی یە ـ پێدڤیاتیێن ژیاریّ(چ خوارن بت یان ژی جل و بەرگ و...هتد)بن ـ گرەو.
نواخانه(Nevaxanê): زیندان، گرتیگەهـ، حەبس.
نواختن(Nevaxten): نەوازش کرن، دەستیّ رەحمیّ ب سەری دا ئینانەخوار ـ ساز ژەنین ـ تشتەک ب ئەردی دادان یان ل ئەردی خستن.
نواده(Nevade): نەڤی.
نوار(Nevar): شریت.
نوازش(Nevazêş): نەوازش، دەستیّ رەحمیّ ب سەریّ کەسەکی دا ئینانە خوار، دلەی دلی کەسەکی دان.
نوازیدن(Nevazîden): بنێرە:

(نواختن).

نواسه(Nevase): نەڤسی ـ نەڤی.

نواگـــر(Nevager): ســـازژەن ـ سترانبێژ.

نواله(Nevalê): گرکێن هەڤیری ـ ئەو باهرا خوارنێ کو بۆ کەسەکێ نە ئامادە داننە رەخەکی.

نوانخانه(Nevanxanê): جهێ بخودانکرنا هەژار و دەستکورتان.

نوانیدن(Nevanîden): هەژاندن، لڤاندن ـ گرین و زێمارکرن.

نوباوه(Nuwbavê): نوی هاتی، نوی دیاربووی ـ فێقیێ نوی گەهشتی ـ زاروک.

نوبهاران(Nuwbeharan): بهار، وەرزێ بهارێ.

نوبهاری(Nuwbeharî): ناڤێ ئێک ژ ئاوازێن کەڤنێن ئیرانی یە ـ ناڤێ ئێک ژ هەر سیە ئاوازێن باربەدی یە.

نوپا(Nuwpa): زاروکێ کو ژ نوی ب پیا کەفتبیت.

نوپان(Nûpan): سەلک، سەلکا کو ژ چەقێن دارا بییێ هاتبتە چێکرن.

نوج(Nûc): دارا کاژێ.

نوجبه(Nuwcebe): لهی، ئاف رابوون.

نوجوان(Nuwcevan): سنێلە.

نود(Neved): هژمارا نوت(٩٠).

نورد(Neverd): تیرۆک ـ شەڕ و جەنگ ـ جوان و دەلال.

نوردیدن(Neverdîden): زڤرین ـ تاکرن، ڤەچەماندن ـ پیڤان، قوناغ ڤەبرین.

نورنجه(Nuwrence): حەودا ئاڤێ، مەلەڤانگەه.

نوروز(Nuwrûz): نیرۆژ، نەورۆز، جەژنا نەورۆزێ.

نورهان(Norhan): خەلات(خەلاتێ کو سەفەرەچی بۆ کەسەکی دئینت لدەمێ ژ سەفەرەکێ ڤەدگەریێت)ـ مزگینی(خەلاتێ کو بەرامبەری مزگین گەهاندنێ ددەنە مزگیندەری).

نوز(Nûz): هێژ، هێشتا، هەتا نهۆ.

نوزاد(Nuwzad): نویزادە، زاروکێ کو ژ نوی ژ دایک بووی.

نوزده(Nûzdeh): هژمارا نوزدە(١٩).

نوس(Nûs): کەسکوسور، کەسکوئالا(قوس قزح). هەروەسا (نوسه و نوشه) ژی لکارن.

نوساز(Nuwsaz): نوی ئاڤاکری، نوی چێکری.

نوسنگی(Nuwsengî): دەورەکە پشتی «عصر حجری» کو مرۆڤی ئالاڤێن ژ بەری چێکری بکار دئینان کو ناڤدارە ب (عصر حجري الجديدة) ئەو ژی دبیتە پشکا ئێکێ ژ خولا دووێ یا چەرخێ چوارێ یێ ئەردناسیێ(Néolithique).

نوش(Nûş): شرینی ـ هنگڤین ـ هەر تشتەکێ خوەش و شرین بو خوارنێ و ڤەخوارنێ ـ فەرمانە ب ڤەخوارنێ، ئانکو: ڤەخوە ـ دەمێ وەک پەیڤەکا لێکدای دگەل هندەک پەیڤێن دی دهێت، ئانکوێن ژێک جیاواز ددەت، وەکی: (بادە نوش = مەی ڤەخور، نوشانوش = دەنگێ مەی ڤەخورا کو دبێژنە هەڤدو «چریو»).

نوشابە(Nûşabê): ئاڤا خوەش بۆ ڤەخوارنێ ـ عەرەق، مەی ـ کۆک، پێپسی.

نوشاد(Nuwşad): زاڤا (گەنجێ کو ژ نوی دبیتە زاڤا). هەروەسا (نوشاه) ژی لکارە.

نوشاندن(Nûşanden): پێ دانە ڤەخوارن.

نوشانندە(Nûşanendê): کەسێ کو ئاڤێ یان مەیێ ب کەسەکێ دی بدەتە ڤەخوارن.

نوشتن(Nê- evêşten): نڤیسین.

نوشتن(Neveşten): پێچان ـ قۆناغ ڤەبرین، رێ ڤەبرین.

نوشتە(Nê- evêştê): نڤشتی ـ نڤیسی.

نوشتە(Neveşte): پێچای، قوناغا ڤەبری.

نوش خند(Nûşxend): گرنژین.

نوشدارو(Nûşdarû): دەرمانێ نەخوەشیا ـ دەرمانێ کو کارتێکرنا ژەهرێ نەهێلیت.

نوشکفتە(Nuwşêkuftê): ژ نوی بشکفتی، گولا ژ نوی ڤەبووی.

نوش لب(Nûş leb): لێڤ شرین.

نوش لبینا(Nûş lebîna): ناڤێ ئاوازەکا کەڤنا موزیکی یە.

نوشنجە(Nûşence): خوەش بۆ ڤەخوارنێ.

نوشندە(Nûşendê): ڤەخور(کەسێ کو ئاڤ یان مەیێ ڤەدخوت).

نوشە(Nuwşeh): شاهێ نوی ـ

شاهێ گەنج ـ گەنجێ ژ نوی دبیتە زاڤا.

نوشـە(Nûşe): هەردەم، هەروهەر ـ خوەشبەخت، کامەران ـ خوەش بۆ ڤەخوارنێ.

نوشیدن(Nûşîden): ڤەخوارن.

نوشین(Nûşîn): هەر تشـــتـــەکێ شـرین ـ هەر تشـتـەکێ خـوەش بۆ ڤەخوارنێ.

نوشین بادە(Nûşîn badê): مـــەیا خـوەش ـ ئێـک ژ ئاوازێن کـەڤنێن مـوزیکا ئیـرانی یە ـ ناڤێ ئێک ژ هەر سیهـ ئاوازێن (باربد)ی یە.

نوغـان(Nuwxan): هێکا کـرمێ ئارمویشی.

نوف(Nûf): دەنگ و دۆر، هۆسـە ـ دەنگڤـــەدانا دەنگی ل چیـــای ـ دەنگێ رەوینا سەی.

نوفـیـدن(Nûfîden): گـازیکرن ـ قـێـری راهێـلان ـ نرِین ـ هژیان، لڤین.

نوک(Nuk): نـکل، دم ـ ســـەرکێ تیـژێ تشـتـێـن وەکی شـویژنێ یان قەلەمی یان خەنجەرێ.

نوکار(Nuwkar): نویکار، کـەسێ کـو بێ سـەربۆر بت و ژ نوی دەست ب کـــارەکی کـــربت ـ خـــولام، خزمەتکار.

نوکدخدا(Nuwkedxuda): زاڤا ـ کـەسێ کـو ژ نـوی دبیـتـە خـودان مال و مەزەل.

نـوکـــــر(Nuwker): خـــــولام، خزمەتکار.

نوکرباب(Nokerbab): کەسێ کو ژ تەخا خولام و خزمەتکارا بت.

نوکیسە(Nuwkîse): کەسێ کو ژ نوی زەنگین بووی.

نول(Nûl): دۆرمـــــاندۆری دەڤـی ـ نکل، دم.

نومید(Nuwmîd): بێ هیڤی، بێ ئومێد.

نون(Nûn): نۆکـــە، نـهـــۆ ـ چالا ئەرزنکێ.

نوند(Nevend): توند و ســـرت ـ ژیر، یێ کو زوی فێری وی زانستی یان کاری ببیت یێ کو نیشا ددەن ـ هەسپ یان هێـسـتـرێ کـو تـوند بچـــــیت، بەزەک ـ پـیلـک یان سویارێ کو بلەز بچیت.

نوە(Neve- Nevê): نەڤی.

نوید(Nuvîd): مزگینی، موژدە.

نویدن(Nevîden): نالین، گـرین،

زێمــــارکـــرن ـ لەرزین، هژیان، د جهدا لڤین.

نویسا(Nevîsa): نڤیسەر.

نویسندە(Nevîsendê): نڤیسەر.

نـویـن(Nevîn- Nuvîn): نـوی، تازە.

نوییــــدن(Nûyîden): گـــرین و زێمارکرن.

نە(Ne): نەء، نۆ، نەخێر.

نە(Nuh): هژمارا نەه(٩).

نە(Nêh): شار، باژێر، جهێ ئاڤا ـ فەرمانە ب دانانێ، ئانکو: بدانە.

نهاد(Nêhad): سروشت، طبعەت، دەروون.

نهــادن(Nêhaden): دانان، دانانا تشتەکی ل جهەکی.

نهادە(Nêhadê): دانای.

نهار(Nêhar): کێمکرن، کێمکرنا کێشا لەشی، لەغەری.

نهاز(Nuhaz): سەرکێشا پەزی.

نهاز(Nêhaz): ترس.

نهازیدن(Nêhazîden): ترسیان.

نهازیدە(Nêhazîdê): ترسیای.

نهال(Nêhal): شتلا دارێ، دارا کو ژ نوی هاتبیتە چاندن.

نهالە(Nêhale): بنێرە: (نهـال) ـ چەقـەکێ داری یە کـو نێـچیـرڤـان دکەتە هەلامەت دا کو نێچیرا خوە پێ بهاژۆت بۆ لایێ تەلهێ.

نهـالی(Nêhalî): جـهێ نڤـستنێ، دۆشەک، نالیک.

نهان(Nêhan): ڤەشارتی، نەپەن.

نهــفتن(Nêhuften): ڤـەشــارتن، داپۆشین.

نهــمــار(Nehmar): بێ هژمــار، گەلەک، فـراوان ـ بێ سینور، بێ دویماهی ـ سەیر، عنتیکە ـ دژوار، ب زەحمەت.

نهـــبـــان(Nêhban): قـــەپاخ، دەرقەدامک.

نهنبـــیـــــدن(Nêhunbîden): ڤەشارتن، داپۆشین.

نهنج(Nêhenc): جهال.

نــهــنــگ(Neheng): نــەهــەنــگ (گیانەوەرەکێ مەزنێ دەریایی یە).

نــهــــــــــور(Nuhûr): چـاڤ ـ بەرێخوەدان، نێرین.

نهیب(Nehîb): ترس.

نهیدن(Nehîden): دانان ـ هزرکرن و خەم خوارن.

نی(Nî): نەء، نۆ، نەخێر ـ نینە.

نی(Ney): قـەڕام، لەڤـەن ـ بلوول،

ئێک ژ ئالاڤێن موزیکێ یه.

نیا(Niya): باپیر و بابکالک.

نیـــاز(Niyaz): پێــدڤــیــاتی ـ حـەژێکرن و داخـوازی، عـەشق و ئارەزوو.

نیـازمند(Niyazmend): پێدڤی، موحتاج.

نیام(Niyam): کاڤلان.

نیایش(Niyayêş): دوعاکرن.

نیرم(Neyrem): دلێر، پەهلەوان ـ ناڤێ بابێ ســـامی و باپیـــرێ روستەمێ پەهلەوانە.

نیرنگ(Neyreng): فێل، حـیله، بسەردابرن ـ سحر، جادوو.

نیرنگ(Nêyreng): دوعا، د ئۆلێ زەردەشـتی دا دبێـژنە هندەک رێ و رەســمــێن تایبــەت و دوعــاییێن تایبەت ب وان رێ و رەسمانڤە.

نیرو(Nîrû): زاخ، هێز.

نیـــرومند(Nîrûmend): ب زاخ، ب هێز.

نیـز(Nîz): ژی، هەم، وەکی:(رزگـار ژی هات، هەم رزگــار هات و هەم ســەربەست)ـ هەروەســا، دیســا، دیساڤە.

نیزک(Neyzek): نەیزەک.

نیـــزە(Neyze): دارەکێ مـــوکـــوم و درێژ کـــو ئاسنەکی ســـەرتیـــژ ب سەریڤە کەن ـ روم.

نیــــســـــاری(Nîsarî): لـەشکـەری، کـەسێ کـو ب گـێـولێ خـوە ببـیـتـە سەرباز.

نیـــــســـــــان(Neysan): وەکی نەیێ(بنێرە: نی Ney).

نیست(Nîst): پویچ بوون، نەمان.

نیستو(Nîstû): نشتەر.

نیش(Nîş): سـەرێ هەر تشـتێ کـو نـکل تیـــژ بت، وەکی: (ســـەرێ شویژنێ، سەرێ خەنجەرێ، سەرێ نشــــتـــــەری) ـ زیـلـک(زیـلـکا گیـانەوەرێن ژەهردار کو ژەهرا خوە ب رێکا وی زیلـکی دگـــەهیـننە لەشێ مـرۆڤی) ـ کـێلب(هەر چوار ددانێن سەر تیژێن مرۆڤی کو دو ل سلالن و دو ژی لخوارێ نە).

نیشتر(Nîşter): نشتەر.

نیشـخند(Nîşxend): کـەنییێ نە ژ دل و ژ قەهرڤە.

نیـشـە(Neyşe): بلوول(ئالاڤـەکێ موزیکێ یە).

نیـفە(Nîfe): مـالدۆخین، ئەو جهـ ژ شەلوالی کو دۆخینێ دکەنە تێرا ـ

کەڤلێ گیانەوەرێ مرار ـ مرار.

نیک(Nîk): باش، قەنج ـ خوەش ـ دەلال، جوان ـ قەنجیکار، مرۆڤێ کو کارێن باش بکەت کو کۆما وان دبێژنێ «نیکان».

نیک اختر(Nîk exter): بەختیار، خوەشبەخت، خوەش شانس.

نیکخو(Nîkxû): طبعەت خوەش.

نیکو(Nîkû): باش، قەنج ـ دەلال، جوان ـ قەنجیکار ـ طبعەت خوەش ـ روی دەلال.

نیلک(Nîlek): رەش و شین بوونا پویستێ لەشی ـ بسەر رەنگێ نیلی ڤە ـ قورینجک.

نیلگون(Nîlgûn): ب رەنگێ نیلی.

نیله(Nîle): نیلی، رەنگێ نیلی.

نیم(Nîm): نیڤ.

نیم بسمل(Nîm bêsmêl): نیڤ کوشتی، گیانەوەرێ کو ستوێ وی نیڤ تمام هاتبیتە برین و لدەمێ گیان دانێ بت.

نیم تخت(Nîm text): بنێرە: (نیمکت).

نیمچه(Nîmçê): جلکێ کورت ـ شیر یان تڤەنگا کورت ـ هەر تشتەکێ کورت و ب کێماسی.

نیم خورده(Nîm xurdê): بەرماییک.

نیم رخ(Nîm rux): نیڤ روی(وێنێ کو ژ ئالیەکێ رویێ مرۆڤی دهێتە گرتن).

نیمرو(Nîmrû): بنێرە: (نیم رخ) ـ رەخەکێ روی ـ هێکرِوین.

نیمروز(Nîmrûz): نیڤا رۆژێ، نیڤرۆ، دەمێ نیڤرۆ ـ ناڤێ کەڤنێ باژێرێ «سیستان» ـ ناڤێ ئاوازەکا کەڤنا موزیکا ئیرانی یە ـ ئێک ژ هەر سیه ئاوازێن «باربد»ی یە.

نیم کاره(Nîmkarê): نیڤەرو، کارێ کو نەهاتبیتە بدوماهیک ئینان.

نیم کاسه(Nîm kasê): ترارکێ بچویک.

نیمکت(Nîmket): کورسیکەکا پەحنە کو جهێ دو یان سێ کەسا لسەر بکەت. هەروەسا (نیم تخت و نیم دست) ژی لکارن.

نیم کره(Nîm kurê): نیڤەکا گۆیا زەمین کو ب هێلا ئستیوایێ دبیتە دوکەرێن؛ نیڤکەرێ باکور و نیڤکەرێ باشوور.

نیم گرم(Nîm grm): تێهن شیر.

نیـمـور(Nîmûr): ئالاڤێ گـوهنێلی یێ زەلامی، کیر.

نیـمـە(Nîmê): نیـڤـە، نیـڤـا هەر تشتەکی.

نیـو(Nîv): گـەنج، جـحـێـل ـ دلێـر، ئازا، پەهلەوان.

نیوارە(Neyvare): تیرۆک.

نیــــوش(Niyûş): فـــەرمـــانە ب گوهدارییێ، ئانکو: گوهێ خوە بدێ ـ لدەمێ دگـەل هندەک پەیڤـێن دی وەک پەیڤـــەکـــا لـێکدای دهێت، ئانکوا گـوهدار ددت، وەکی: سـخن نیـوش = کەسێ کو گوهـ ل ئاخفتنا دبیت.

نیوشا(Niyûşa): گوهدار. هەروەسا (نیوشندە و شنوندە) ژی لکارن.

نیوشە(Niyûşe): گوهـ ل ئاخفـتنێن خـــەلکی گـــرتـن، ب دزیکـیـــڤـــە گـوهداریا دانوسـتـاندنێن خـەلکی کرن ـ هێدی گرین و کزکێت گری.

نیـوشـیـدن(Niyûşîden): گـوهـ لێ بوون، گوهدان.

نیــوشــیــدە(Niyûşîdê): گــوهـ لێ بووی.

نیوە(Nîve): نالین، گـرین، زێـمـار ـ قیژی و لێخورینا ژ قەهر.

نیین(Neyîn): هەر تشـــتێ کـــو ژ نەیێ یان لەڤەنی هاتبیتە چێکرن.

و

و(Vav): تیپا سیهێ یە ژ ئەلفابێیا زمـــانێ فـــارسی ـ تیـــپـــا پێکڤەگرێدانێ یە ـ هەگەر کەفتە ناڤــبـــەرا دو پەیڤـــان دا، لدەمێ بلێڤکرنێ ئەڤ تیپە دێ مینتە ب دویماهیـا پەیڤـا دەسـتـپـێکێ ڤـە، وەکـــی: (راه و چـــاه: Raho çah، خـــور و خـــواب: Xoro xab) ـ د هندەک پەیڤان دا ئێک (و) دهێتە نڤیسین، لێ ب (وو) دهێـتە بلێـڤکرن، وەکی پەیڤـێن: (کـاوس: Kavus، داود: Da-vud)، دبێــژنە ڤی رەنگی «واو اشــبـــاع»ـ د هندەک پەیڤـــان دا دهێــتــە نڤـیـسین، لێ ناهێــتــە بلێڤکرن، وەکی: (خواب: Xab، خــواهر: Xaher)، دبێــژنە ڤی رەنگی «واو مـعـدوله»ـ د هندەک پەیڤـان دا دەنگێ ضـەمما عـەرەبی ددەت، وەکی (دو، تو)ـ د هندەک پەیڤـان دا ژی دهێـتـە نڤـیـسین و دهێتە بلێڤکرن ژی، وەکی (خوب، نیکو، دور)، دبێــژنە ڤی رەنگی «واو معروف».

وا(Va): پێـــــشگرە و ئـانکویێـن (ڤــــەکـــری ـ دوبارە) ددەت ـ هەروەسا بۆ هندەک خوارنێن رۆهن دهێــتــە گـۆتن، وەکی: (شــوربا، شوروا).

وابســتــە(Vabestê): گـرێدای ـ نێزیکاتی یان خزمایینی.

واپس(Vapes): لدویڤ، لپـــەی، لپشت.

وات(Vat): ئاخفتن، سوحبەت ـ هەر تشــتێ کـو ژ کـەڤلێ گـیـانەوەرا هاتبیتە چێکرن.

واتگر(Vatger): ئاخـفــتنکەر ـ شاعر ـ کەسێ کو کارێ وی دریارا

جل و بەرگ یان وان تشتایە کو ژ کەڤلێن گیانەوەرا دهێتە چێکرن.

واج(Vac): گـۆتار، ئاخـفتن، سوحبەت ـ دوعایا کو زەردەشتی لسەر سوفرا زادی دخوینن.

واجار(Vacar): بازار، سویک.

واچیـدن(Vaçîden): ژێکرن، چنین، دوبارە چنین، چنینەڤـە ـ ژ ئەردی راکـرن، وەکی راکـرنا چنیکێن نانی کو مریشک ژ ئەردی رادکەت ـ خرڤەکرن، کۆمکرن.

واخ(Vax):پەیڤا سەرسوورمانێ یان ئافـەرین گـۆتنێ یە (وەی، وەی وەی) ـ ب راستی، ب دروستاهی.

واخـواست(Vaxast): خـوە نەرازیکرن ـ عـێب ل تشـتـەکی ڤـەدیتن ـ پرسـیـارکـرن ل پێناڤ ئاگەهداربوون لسەر کێماسی یان گونەها کەسەکی.

واخـواهی(Vaxahî): بنێـرە: (بازخواست).

واخوردن(Vaxorden): جحنین(بۆ نموونە کـەسـەک یێ ل هیـڤـیێ کـو ئاخـفـتنەکێ گـوهـ لێ ببت یان تشـتـەکی ببـینت و بەروڤـاژی وێ خەیالێ بۆ روی بدەت، ل ڤی دەمی ئەو کـەس ژ سـەرسـورمـانێ دێ جـحنت) ـ بێ بهـا بوون، بازارێ تشتەکی نەمان.

واخیدن(Vaxîden): ژ هەڤ جودا کرن.

وادادن(Vadaden): ژڤـرانـدن ـ رهاکـرن ـ جـودابوونا گـێـچێ ژ دیواری.

وادیان(Vadyan): رزیانک.

وادیج(Vadîc): سیـخمێت مـێوا ـ هەر جـهێ کـو تری پێـڤـە بهـێـتـە هەلاویستن.

وار(Var): پاشگرەکە و ڤان ئانکویا ددت: «وەکی، مـینا»، بۆ نموونە: (دایـرەوار: وەکـی بـازنـەی) و «خـودان، خـاوەن»، بۆ نموونە: (سـوگـوار: خـودانێ تازیێ، بەلادیتی، خەمـهـەلگر)، و «لایق، هێژا»، بۆ نموونە: (شاهوار: تشتێ باش و پڕ بهـا کـو هێـژا و لایـقی شـاهی بت) ـ جـار، دۆر، نـورە، نوبەت، گەڕ، کەڕەت.

وارستە(Varestê): ئازاد، رەها.

وارغ(Varex): ئەو جهـ ژ جۆوێ کو ب بەرا و ئاخێ رێ لبەر چۆنا ئاڤێ هاتبـتـە گـرتن دا ئاڤ د مـشـارەکا

دی یان جــۆوەکــا دی را بچت ـ کنف، وەریس ـ بەرک ـ بایێ کـو ب دەنگ ژ گەوریێ دەرکەڤت.

وارن(Varen): ئەنیشک.

وارو(Varû): سـەرابن، دەرنشـیڤ، نوخین ـ قولیپانک.

واروزدن(Varûzeden): قولیپانک ڤەدان.

واروک(Varûk): بالیل، بەهلیلک.

وارون(Varûn): سـەرابـن، دەرنشـیڤ، نوخین ـ بێ ئیـفلەح، پێ ب رەشک، بەش، کورِ.

واره(Vare-ê): بنێـرە: (وار)ـ هندەک جارا ژ بۆیی کـو صـفـەت بهـێـتـە گـوهارتن بۆ ناڤی، دێ (وارە) ل دویماهیـا وی صـفـەتی ئێتە زێدەکرن، وەکی: (گوشوارە: گوهارک، گاهوارە: لاندک).

وارهـانـدن(Varehanden): ئازادکرن، خلاس کرن، قورتالکرن، رزگارکرن.

وارهیـدن(Varehîden): ئـازادبـوون، خـلاس بـوون، قورتالبوون، رزگاربوون.

واژگـون(Vajgûn): سـەرابن، سەرنوخین، دەرنشیڤ، قولپی.

واژون(Vajûn): بنێرە: (واژگون).

واژه(Vaje-ê): پـەیڤ، ووشـە، واژە.

واستـدن(Vasêteden): دیسـان ستاندن، گرتنەڤە.

واستریوش(Vastiryoş): جۆتیار.

واسـرنگیـدن(Vaserengîden): هێرش برن ـ ئاخفتنێن رەق و دژوار گـۆتن(ئێک لسـەر سـەرێ یێ دی بکەتە هەوار و قـێـرِی)ـ ئینکارکرن.

واشـامـه(Vaşame): کـەفـینک، دەرسوک.

واشـدن(Vaşuden): ڤـەبوون ـ جـودابوون ـ شی بوون، حـەل بوون(حەلبوونا پرسیارەکێ).

واشنگ(Vaşeng): داهۆلقـوتێ کـو ل هەیڤـا رەمـەزانێ و ل دەمێ پاشیـڤێ مـرۆڤی هشـیـار دکـەت ـ زێرەڤـان، بەرپرسێ دەسـتـەکـا زێرەڤانا.

وافـور(Vafûr): ئالاڤـەکـە کـو تریاکـچی بکار دئیـنن لدەمێ کێشانا تریاکێ.

واکـردن(Vakerden): ڤـەکـرن ـ شیکرن، حەلکرن.

واکـــشـــیـــدن(Vakêşîden): کێشانەدەر.

واکـــوفتن(Vakûften): دو تشت لێکدان.

واگـــــــذاردن(Vaguzarden): تشــتــەک ئێــخــســتنە د خــزمــەتا کــەســەکی دا، تەسلیم کــرن ـ رەهاکــرن، ژێڤــەبوون، بەلا خــوە ژێڤەکرن.

واگــرایی(Vagerayî): دویری، ژ هەڤ دویرکەتن.

واگــــردان(Vagerdan): دوبارە زڤــراندنەڤــە ـ ســەروبن کــرن ـ سەروژنوی حساب کرن.

واگویە(Vagûyê): دوبارە گۆتنەڤە.

واگیر(Vagîr): ڤـەگر(ئێشا کو ژ ئێکی بچیتە ئێکێ دیتر).

وال(Val): نـەهنـگ ـ جـــــۆرەکێ پەرۆکێ ئارمویشی یە.

والا(Vala): بلند، بالا ـ پایەبەرز، پایەبلند.

والاتر(Valater): بلندتر، بالاتر.

والاد(Valad): بان ـ گونبەد، قوببە ـ دیوار ـ قالب، کەلواش.

والادگــــر(Valadger): بـەنـنـا، دیواردانەر، ئاڤاهی چێکەر.

والان(Valan): دەســتــەکــەکــە ژ گـــیـــانەوەرێن دەریایی یێن ب مەمک ـ رزیانک.

والانە(Valane): برین(جرح).

والە(Vale): ســـەراب، لـەیلان ـ جـۆرەکێ پەرۆکێ ئارمــویشی یە ـ گـرین ـ ئیـصـرارکـرن، رژدی ـ ب ئانکوییێن خـوە یێن عـەرەبی ژی د زمانێ فارسی دا لکارە کو ئەڤەنە: (عـاشق، دل دۆڕای، کـەسێ کـو د دەردێ عـــەشـقێ دا ســـەرگـێـــژ و حەیران مابیت ـ خەمگین).

والیـــدن(Valîden): شین بوون، مەزن بوون، وەرارکرن، نەمووکرن.

وام(Vam): دەین، قەر.

وامـاندن(Vamanden): ڤـەمـان، پاشـدەمـان ـ وەسـتـیـان و ژ پیـا کەتن.

وامخواە(Vamxwah): کەسێ کو داخــوازێ ژ کــەســەکی بکەت کــو دەستگرتنێ ب دەین دگەل بکەت ـ کـەسێ کـو داخـوازا دەینێ خـوە ژ دەینداری بکەت.

وامدار(Vamdar): دەیندار، قەردار.

وامی(Vamî): دەیندار، قــەردار ـ سست و بێ هێز، وەستیای.

وان(Van): ئـێـک ژ پـاشـگـرێـن خـاوەنداری و پارێزڤـانـیێ یە و واتایێن (وەک، مـینا ـ پارێزەر، پارێزڤان ـ خودانکەر) ددت.

وای(Vay): دەنـگـێ ئـاخ و ئـوف و وەی و وایێن کو ژ مرۆڤێن خەمدار یان نەخوەش دهێت.

وجب(Veceb): بهوست.

وجین(Vêcîn): ئادەکرن.

وچر(Veçer): فەتوا.

وچرگر(Veçerger): مفتی(کەسێ کو فەتوایێ ددەت).

وخ(Vex): پەیڤا سەرسوورمانێ و ئافـەرین گـۆتنێ یە لدەمێ مـرۆڤ تشتەکێ جوان دبینت و خوەشیێ ژ وێ جـوانیێ دبەت. ئەڤ پەیڤـە پتـرتر دەبل دهێـتە بکارئینان(وخ وخ) و د کـوردی دا بەرامـبـەری: (وەی وەی، ئـەحـــــۆ، تـەه تـەه و......هتد)یە.

وخشور(Vexşûr): پێغەمبەر(بەس بۆ زەردەشت پێغەمبەری لکارە).

ور(Ver): پاشگرەکــە و ئانـکویێـن (خـــودان ـ بجی هینەر)ددەت ـ کـنـار، ئـال، رەخ ــ پـەیـڤـــــــا مەرج(شرط)ی یە کو کورتکریا (و اگر : و هەکەر)ە ـ جێڕباندن یان ئەزموونەک بوو کو ل ئیرانا کەڤن دهاتە ئەنجـامــدان بۆ دیارکــرنا گـونەهکاری ژ بێ گـونەهی و ب رێکێن خوراندنا ئاڤا تێکەل کری ب کــبــریتێ و دناڤ ئاگــری را بوراندنا وان کەسا.

ور(Vêr): پرپێژی.

وراج(Vêrrac): پرپێژ.

وراز(Vuraz): بەرازێ نێر.

وراغ(Verax): ئاگــر ـ رۆناهی و گوڕیا ئاگری.

وریوشــــە(Verpûşê): عـــەبا ـ دەرسۆک، کەڤینک.

ورج(Verc): بها، قەدر، رێز.

ورجاوند(Vercavend): پایەبەرز، رێزدار.

ورجـــمند(Vercmend): رێزدار، هێژا، بهاگران.

ورخج(Verexc): پیس، قــرێژی، قــیــڤــارگـرتی ـ پیس، چەپەڵ، پوبچــەمــرۆڤ، مــرۆڤێ چوننە، مرۆڤێ بێخێر.

وردان(Vêrdan): بەهلیلک، بالیل.

وردک(Verdek): کوزۆت و جهـێزا بویکێ.

وردنه(Verdene): تیرۆک.
ورز(Verz): کارێ بەردەوام، کارێ لدویڤێک ـ کارێ چاندنێ.
ورزا(Verza): کێلانا ئەردی ب گایێ جۆتی.
ورزش(Verzêş): وەرزش.
وەرزشکار(Verzêşkar): کەسێ کو وەرزشێ دکەت، وەرزشڤان.
ورزکار(Verzkar): جۆتیار.
ورزگاو(Verzgav): گایێ جۆتی(گایێ نێر کو بۆ جۆتی مفا ژێ دهێته وەرگرتن).
ورزگر(Verzger): جۆتیار.
ورزگن(Verzgen): گۆزک، گۆزکێ پڕی ئاڤ.
ورزم(Verezm): ئاگر ـ گوڕیا ئاگری ـ تێهن و گەرماتیا ئاگری.
ورزنده(Verzendê): وەرزشکەر، وەرزشڤان.
ورزیدن(Verzîden): وەرزش کرن ـ کارکرن، لدویڤێک کارکرن ـ سەعی کرن، خوە واستاندن.
ورزیده(Verzîdê): وەرزش کری، ب هێز ـ ب دەستڤەئینای.
ورس(Vers): دارێ کو دکەنە د دفنا حێشترێ ڕا.
ورس(Verês): وەریس ـ کنف.
ورساز(Versaz): گەنجێ دەلال و کەشخە.
ورستاد(Verestad): حەقدەستێ رۆژانە ـ مۆچێ هەیڤانە، دەرماله.
ورسیج(Versîc): دەرازینک.
ورشتاد(Vereştad): بنێرە: (ورستاد).
ورشکست(Verşêkest): دۆڕای، خوسارەتبووی.
ورشکستن(Verşêkesten): دۆڕاندن، خوسارەتبوون، زیان ڤێکەفتن، پاشدەمان د کارێ بازرگانی دا.
ورغ(Verx): سکر(سکرێ بچویک کو ژ دار و بەر و ئاخ و گیای لسەر رێیا ئاڤێ بهێته دانان) ـ رۆناکی، رۆناهیاتی.
ورغلانیدن(Verxelanîden): پالدان(تەحریک کرن).
ورکاک(Verkak): تەیرێ کەلەخا.
ورگوش(Vergûş): گوهارک.
ورم(Verm): هش و بیر ـ ژ بەر(حفظ).
ورمالیدن(Vermalîden): دەهمەن هلدان، دەلنگ هلدان،

هـچـک هـلـدان ــ دڕکـــــــەیـە ژ (ڕەڤین)ێ.
ورنا(Vurna): گـەنج، جـەحـێل، تۆلاز.
وروارە(Vervare): ژۆر، ژۆرێـــت هاڤینی.
وروت(Vurût): قـــــــەهـربـن، توبرەبوون.
وروغ(Vurûx): بایێ کـو ب دەنگ ژ گـەوریێ دەردکـەڤت ـ تاریاتی، ڕەشاتی.
ورهمین(Verhemîn): نانێ کـو ژ ئارێ گـەنم و جـەهی دناڤـێکدا هاتبتە چێکرن.
وریب(Vurîb): خوەهر، کەج.
وریز(Verîz): سـتـورک، جـۆرەکێ ستورکێ یە.
وز(Vêz): دەنگێ پێشی و مێشا.
وزغ(Vezex): بەق.
وزیدن(Vezîden): لڤـینا هەوای، هاتنا بای.
وژولیـدن(Vêjûlîden): پەریشـان بوون، چرمسین، تێکچوون.
وژە(Veje): بهوست.
وستا(Vesta): ئاڤێستا.
وستـاخ(Vustax): نەترس، دلێر ـ بێ ئەدەب، ئەدەب سـز. هەروەسـا پەیڤێن (گستاخ، بستاخ، استاخ، اوستاخ و بیستاخ) ژی لکارن.
وسە(Vese): گۆپال.
وش(Veş): پاشگرەکـــە و ئانکوا (وەک، وەکـــی) ددت، وەکـــی: (شیروش: وەکی شێری ـ پریوش: وەکی پریا) ـ قەلپیشکێ پەمبی ـ خـــوەش ـ باش، قـــەنج ـ دەلال، جوان ـ هەلبژارتی.
وشت(Veşt): باش، قەنج.
وشتن(Veşten): زڤـــــڕین(لـدۆر تشـتـەکی زڤـڕین) ـ ڕەقـسـین، سەماکرن.
وشـکردن(Veşkerden): چالاکی کرن، کارەک ب باشی بجهـ ئینان.
وشکول(Veşkûl): زەلامێ چست و چەلەنگ.
وشـکولیــــدن(Veşkûlîden): ب چالاکییا رابوون، چەلەنگی کرن.
وشگون(Vêşgûn): قورینجک.
وشم(Veşm): هلم.
وشن(Veşen): باران ـ بەفر.
وشی(Veşî): پەڕۆکێ ئـارمـــویشـی یێ ڕەنگین(دیبا و اطلس).
وشینە(Veşîne): زری و کومزری.

وغست(Vexest): خوەیا، ئاشکەرا.

وغستن(Vexesten): خوەیاکرن، ئاشکەراکرن، دەرەهیکرن.

وغوغ(Vexvex): دەنگێ رەوینا سەی ـ دەنگێ بەقێ.

وغیش(Vexîş): زێدە، گەلەک، فراوان، مشە ـ بیش، جهێ کو مشە قەرام لێ بت.

وک(Vek): بەق.

ول(Vêl): رەها، ئازاد، سەربخوە.

ولانە(Velane): برین(جرح).

ولرم(Vêlerm): تێهن شیر.

ولغونە(Vulxûne): سۆراڤ.

ولگرد(Vêlgerd): فەلیتە، کۆلانی.

ولنگار(Vêlengar): بێ هەڤسار، سەربەردای.

ولو(Vêluw): رەها، ئازاد، سەربخوە ـ ژێک بژالە، پەلاتە.

ولی(Velî): لێ، لێ بەلێ، بەلێ پا، بەس.

ونج(Venc): چویچک.

وندیداد(Vendîdad): پشکەکە ژ پەرتوکا ئاڤێستایێ.

ونگ(Veng): دەنگێ گریێ بچویکا ـ ڤالە، خالی ـ دەست ڤالە، مفلس.

وننگ(Veneng): چەق یان شاکێت دارمێوێ.

وه(Veh): وەه، پەح(پەیڤا سەرسوورمانێ یە لدەمێ تشتەکێ جوان یان سەیر دهێتە دیتن).

وه(Vêh): باش، قەنج.

وهنگ(Veheng): هەچک (دارکەکێ دو چەقە کو چەقەک ژ یێ دیتر درێژترە و ئالییێ درێژتر ب وەریسی ڤە دهێتە بەندکرن و بۆ گرێدانا باری دهێتە بکارئینان. نوکە شوینا وی هەچکی، خەلەکێن ئاسنی بکار دهێن.) ـ فرا ئاڤێ، قورچا ئاڤێ.

وهیزک(Vehîzek): بنێرە: (بهیزک).

وی(Vey-Vêy): ئەو، وی، جیناڤێ کت بۆ سێیەم کەسێ نە ئامادە، وەکی: (وی آمد: ئەو هات ـ وی گفت: وی گۆت).

وی(Vey): چەنداتی ـ زێدەکرنا تشتەکی ب چەند جارکی، وەکی:(دە وی: دەه بەرامبەر، دەه جار هند) یان:(وی کردە است:

یێ زێده بووی.) ـ پەیڤا مـخابنیێ یە(وەی، وای، ئاخ و......هتد).

ویار(Viyar): مەهبیران، ئەو حالەتە کـو دەمێ ژنکا ب حـال، دلێ وێ دچیتە هندەک جۆرێن خوارنا و ژ هندەکێن دی رەش دبیت.

وید(Vîd): کـێم، پچـەک، هندک ـ بەرزە، هندا، ون.

ویر(Vîr): هش و بیـر ـ فـەهم ـ زێمار، نالین ـ فریاد، قێری.

ویرا(Vîra): زیرەک، کـەسێ کـو هزر و بیرێن وی باش کار دکەن.

ویراستن(Vîrasten): رێکخستن، تەرتیفکرن.

ویران(Vîran): وێران، خـراب، کاڤل.

ویژه(Vîjê): تایبەت.

ویل(Vîl): سـەرکـەفتن ـ دەستپێشخەری و تشتەک بدەستڤە ئینان.

ویلان(Veylan): سـەرگـەردان، حـەیران ـ دەربەدەر، ئاوارە ـ پەریشان، تێکچۆی.

ویله(Vîle): دەنگ و دۆر، قـێری، دەنگێ بلند.

هـ

ه(Ha): تيــپا ســيــه و ئێكێ يه ژ ئەلفابێـيا زمـانێ فـارسی و ب دو رەنگايە: (ه)يا كو ل دەستپێک، نيـڤـەک و دويماهيا پەيڤا دهێت و بلێڤ ژی دبت، وەكی: (هر ـ شهر ـ گاه)، و (ه)يا كو بلێڤ نەبت و تنێ ل دويماهيـــا هندەک پەيڤـــا دهـێـت، وەكـی: (بـنـده، خـنـده، زنده).

ها(Ha): پەيڤا بەرسڤ دانێ يە(ها، هـۆ، ئـا، ئـۆ، بــەلــێ، چــی يــە و......هتـد) ـ نيـشـانا كـۆمێ يە د تشـــتـــێن بێ گـــيـــان دا، وەكی: (خانەها، چويها، سنگها).

هاج(Hac): سەرسوورمـای، حەيران. (هاج و واج)بهەڤرە پتر لكارە.

هاچە(Haçe): دارەكێ دوچەقـە كـو وەک پالپـــشت دادننە بن چەقـــێن دارێ داكو نەچەمييێت.

هادوری(Hadûrî): خـوازخـوازۆک، گەدا، گەدايێ زک ئێش كو زوی ب زوی ژ مـرۆڤی ڤـەنەبيت و داخـوازا خوە بكەتە چيرۆک و هەر بێژيت و بێژيتەڤە ـ مرۆڤێن بێ سەروچاڤ، بێخێر.

هار(Har): رستكا مراری يان لەعل و ياقـويت و تشـتێن ژ ڤی رەنگی، گەردەنی ـ ستـۆ، موهركێت ستۆی ـ هەر تشـتـێن كـو رێكخسـتی و تەرتيفكری هاتبنە رێزكرن.

هاژ(Haj): بنێرە: (هاج).

هاژيدن(Hajîden): سـەرسوورمـای بوون، حــەيـيــرين ـ وەســتــيـــان، بێچارە بوون ـ گرين.

هاس(Has): كـــورتـكريا پەيڤـــا (هراس)، ئـانكو: ترس، ســەهـم ـ ديسان، هەروەسا.

هــاک(Hak): تــۆڤ ــ هــێــكــا

مریشکێ.

هال(Hal): قـــەرار، ئارام، بێـــهن فرەهی.

هـــالـــو(Halû): زوی بـــاوەر، دل سافی، دلپاک.

هاله(Hale): پویـچـــەمـــــرۆڤ، فتنەچی.

هامـــون(Hamûn): دەشت، ئەردێ راست.

هـامـی(Hamî): حــــــــــەیـران، سەرگەردان.

هان(Han): پەیڤـا تەمــبـیکرن و ئاگــەهدارکـرنێ یە، د کـوردی دا بەرامـــبـــەری (نهێ)یە، هەروەکی دبێــژین: (نهێ هەگـەر تو جـارەکا دی هۆ بکەیەهە......!).

هاون(Haven): هاون. هەروەســـا (کابیله) ژی لکارە.

های(Hay): پەیڤـــا گـــازیکرنێ یە(هۆی، ئوهۆی و......هتـــــد) ــ پەیڤـــا مـــخـــابنیێ یە(ئاخ، ئۆف.....هتد).

های های(Hay hay): دەنگێ گری و زێماریێ یە.

هـای هـوی(Hay hûy): دەنـگ و دۆر، هۆسە و قـەرەبالغ(د جڤـاتێن ب کەیف و خوەشی دا).

هباک(Hebak): راستکا سەری.

هبر(Heber): کێم و ئەداڤا برینێ.

هبک(Hebk-bek): کەفا دەستی، نیڤا دەستی.

هج(Hec): راست راوەستیای، لسەر پێ راوەستیای، هەر تشتەکێ کو د ئەردی ڕا هاتبتە چکلاندن و راست راوەستیای بت، وەکی: (ئالا و رم و......هتد).

هجاور(Hecaver): کۆمەکا مرۆڤا، دەستەکەکا مرۆڤا.

هـجـــــدە(Hêcde): هـژمـــــــارا هەژدە(١٨). هەروەســا (هیـجـدە، هشتدە، هشدە، هژدە) ژی لکارن.

هچه(Heçe): بنێڕە: (هاچە).

هدنگ(Hedeng): هەسپێ سپی.

هـدە(Hude): راسـت و دروسـت ــ حەق ـ سوود و مفا.

هر(Her): هەمی، لسەرێک.

هر(Hêr): ئاخـفـتـنەکـە کـو لدەمێ هاژۆتنا کـەسـەکی یان گـیـانەوەرا دهێتە گۆتن.

هرا(Herra): دەنـگ و هەرا، دەنـگ و قـــێـــریێـن ترسناک ـ دەنگێ گیانەوەرێ دڕندە.

هراس(Heras): ترس، سەهم.
هراسناک(Herasnak): ترسناک، ب سەهم.
هراسه(Herase): هەلامەت.
هراسیدن(Herasîden): ترسیان.
هراسیده(Herasîdê): ترسیای، ترساندی.
هراش(Heraş): دلڕابوون، هلاڤێتن.
هرجایی(Hercayî): ئاوارە ـ عەتارک ـ فەلیتە، کۆلانی.
هرز(Herz): بێهودە، بێ مفا ـ بێ شۆل، بێ کار.
هرس(Hers): بانێ خانی ـ نیرە یان کاریتێن کو د بانێ خانی دا دهێنە بکارئینان.
هرس(Heres): کەزاخە.
هرشه(Herşe): دارئالینک(هەر گیایەکێ کو خوە لدۆر دارێ بئالینت).
هرکاره(Herkare): مەنجەلا کو ژ بەری هاتبیتە چێکرن ـ یێ کو مایێ خوە د هەمی کاران بکەت و شارەزایی د وان کاران دا هەبیت ـ پیلک، قاسد ـ جەهسیس.
هرگز(Hergêz): هەرگیز، ئەبەد، قەد ـ هەردەم.
هرم(Hurm): گەرمها ئاگری، گوڕیا ئاگری.
هرماس(Hurmas): شەیتان، ئەهریمەن.
هرمز(Hurmuz): ئاهورامەزدا ـ ناڤێ ستێرا موشتەری یە ـ ناڤێ رۆژا ئێکێ یە ژ هەمی هەیڤێن سالا هەتاڤی ـ ناڤێ رۆژا پێنجشەمبی یە.
هرو(Herv): دلێر، نەترس ـ کەلە.
هروانه(Hervane): نەخوەشخانە ـ جهێ کو مرۆڤێن شێت لێ دهێنە چارەسەرکرن و خودانکرن ـ ئەشکەنجە ـ جهێ ئەشکەنجەدانێ.
هروهل(Hervehel): تیڤکلێ کونجی یا پشتی کو دوهنێ وان ژێ هاتبیتە گرتن.
هره(Hurre): قۆن، کۆنا قۆنێ ـ جۆرە گیایەکێ ژەهراوی یە کو لناڤ زەڤی یێن گەنم و جەهی شین دبت.
هرهر(Hêrhêr): حیل حیل(دەنگێ کەنیێ بلند).
هرهری(Herherî): بێ ئیمان، بێ باوەر.
هرهفت(Herheft): پێدڤیاتیێت

جوانکاریێن ژنکا کو د کەڤن دا ژ هەفت تشـــتـــان پێک دهاتن، وەکی: (سۆراڤ، سپیاڤ، خەنا، کلێ چاڤا و......هتد).

هریمن(Herîmen): کـــورتکریا پەیڤا (اهریمن): ئەهریمەن.

هرین(Hurîn): دەنگێن ترسناک، دەنگێ گیانەوەرێن دڕندە.

هزار(Hezar): بلبل، هزار ـ هژمارا هزار(١٠٠٠).

هزارپا(Hezarpa): زیڤزیڤە.

هزارتابە(Hezartabe): دڕکـەیە ژ هەتاڤێ، رۆژ.

هزارچشـــمـــە(Hezar çêşmê): سەرەتان، پەنجەشێر، ئێشا پیس ـ قونێر.

هزاردســـتـــان(Hezardestan): بلبل، هزار.

هزارمیخ(Hezar mîx): دڕکەیە ژ جلکێن زڤر و جلکێ دەروێشا کو جـــهێ دریار و پنیـــا زێدە لســـەر هەبت ـ دڕکـــەیە ژ ئەســـمـــانێ پڕ ستێر.

هزارە(Hezare): هزارە(هزارا ئێکێ و هزارا دووێ و......هتد)ـ هزارەمین ـ رێ و رەســمێن کـو ب هلکەفـتا زندیکرنا هزارەمین ســالا بوون یان مرنا کەسەکی دهێنە کرن.

هزاک(Hezak): هەبلـە، نـەزان ـ کەسێ کو زوی فێل لێ بهێنە کرن و بهێتە خاپاندن.

هزبر(Huzebr): زیرەک، چەلەنگ ـ دلێر، ئازا.

هزد(Hezed): سەقاف.

هزوارش(Huzvarêş): شـرۆڤـە و تەفسیر ـ بلێڤکرنا پەیڤەکێ نە ب وی رەنگێ کو هاتیە نڤیسین، بۆ نموونە؛ پەهلەڤـیـا دەمێ پەیڤـا (جلتـا) یان (ملکا)یێن ئارامی دکـەفـتـە بەرچاڤـێن وان، هەر ئێکســـەر دا هەڤـــواتایا وان یا پەهلەڤی بلێڤ کـەن و بێـــژن: (پوست) و (شاه).

هزینە(Hezîne): هەزینە، خەرجی.

هژهار(Hejhar): ددانـەکێ زێدەیـە کو د دەڤێ هەسپی دا دەردکەڤت و تا نەهێتە هلکێشان نەشێت ئالفی بخۆت.

هژیر(Hejîr): زیرەک ـ هشـیـار ـ لایق، هێـژا. هەروەسا (هجیـر و خجیر) ژی لکارن.

هست(Hest): هەبوون(وجـــود ـ

موجود).
هسته(Hestê): بەرکێ فیـقـیـێن وەکی مـژمـژە و خـوخ و حـولیک و......هتــــد ـ پارچا ناوەندی یا ئەتومێ ـ د زاراوێ فـیـزیـۆلۆژی دا تشتەکێ خڕ و گروڤرە کو دکەڤتە د ناڤ سیتوپلاسمێ دا.
هسر(Heser): قەراسە، بەستی.
هسک(Hesek): ملهێب.
هشـپلک(Huşpulek): فـیـتی (دەنگێ فیتیا).
هشت(Heşt): هژمار هەشت(٨).
هشـتـاد(Heştad): هژمـار هەشتێ(٨٠).
هشـتـصـد(Heştsed): هژمـار هەشسەد(٨٠٠).
هشتم(Heştum): هەشتەم، تشتێ کو کەفتبیتە د پلەیا هەشتێ دا.
هشتن(Hêşten): هێلان.
هشدار(Huşdar): پەیڤا هوشداریێ یە، هەروەکی دبێـژن: ئاگـەهداربە، هشیار بە.
هشنگ(Heşeng): بێ سەروچاڤ، بێخێر، پویچ.
هشوار(Huşvar): هشدار، هشیار.
هشـومند(Huşûmend): ژیر، عـاقل، هوشـیـار، هوشـمـەند. هەروەسـا (هوشـیـار، هشـیـوار، هوشمند و باهوش) ژی لکارن.
هفت(Heft): هژمار حەفت(٧).
هفت آباء(Heft aba'i): دڕکەیە ژ هەفت ئەسـمـانا. هەروەسا ناڤـێن (هفت اورنگ، هفت ایوان، هفت بام، هفت بناء، هفت بنیان، هفت پرگار، هفت پوست، هفت خضراء، هفت سـقف، هفت طارم و هفت طبق) ژی لکارن.
هفـتـاد(Heftad): هژمـار حەفتێ(٧٠).
هفت تیـر(Heft tîr): دەبانجـا کـو هەفت گوللا دخۆت.
هفت جـوش(Heft cûş): ئاسنەکێ گـەلەک رەقـە کـو ژ تێکهلکرنا هەفت کـەرەسـتـێن دی پێن ئـاسنی پێک دهێت. (طالیـقـون) ژی لکارە ـ دڕکـەیە ژ مـرۆڤـێ ب تاقەت و تەحەمل.
هفت سین(Heft sîn): سوفرەکە کو لدەمێ نوی بوونا سـالێ دهێـتـە دانان و هەفت رەنگە خواردەمەنیا لسەر دادنن ب مەرجەکی کو تیپا دەسـتـپـێکێ یا هەر هەفت

خواردەمەنیان ب پیتا (س) دەست پێ بکەت؛ وەکی: (سیر، سرکە، سیب، سماق، سمنو، سنجد، سبزی) و خوە ب وێ چەندە دلخوەش دکن کو دێ بڤێ چەندێ سلامەتی و خوەشبەختی قەست کەتێ. بۆ زانین بەری ئیسلامێ لشوینا تیپا (س)، تیپا (ش) لکار بوو، لێ ژ بەر بیر و باوەرێن ئیسلامەتیێ و حەرامبوونا (شەراب)ێ د ئۆلێ ئیسلامێ دا، سوفرا حەفت شین گوهارتن ب سوفرا حەفت سین، داکو (شەراب) لسەر سوفرێ نەهێتە دانان.

هفتصد(Heftsed): هژمارا حەفتسەد(٧٠٠).

هفته(Heftê): حەفتی(اسبوع) ـ حەفتیک.

هفده(Hefde): هژمار هەڤدە(١٧).

هفهف(Hefhef): حەفحەف(دەنگێ سەی).

هکچه(Hukçe): ئیسک.

هکک(Hukek): ئیسک.

هکل(Hukel): کڤارک.

هکهک(Hukhuk): ئیسک ـ کزگریوک.

هگرز(Hegêrz): هەرگیز، چو دەمەکی، ئەبەد.

هلا(Hela): پەیڤا گازیکرنێ یە(ئەی، یا) ـ پەیڤا تەنبیهـ کرنێ یە(نهێ).

هلاشم(Helaşem): هەر تشتەکێ نەباش و کرێت و بێخێر. (لهاشم) ژی لکارە.

هلاکت(Helaket): ئەڤ پەیڤە ژ پەیڤا (هلاک) یا عەرەبی هاتیە چێکرن و د زمانێ عەرەبی بخوە دا نینە، ئانکو: پویچ بوون، نەمان، هیلاک بوون.

هلالوش(Helalûş): فتنە، شورش و سەرهلدان.

هلک(Hulek): ئالاڤەکێ مینا سێنیکا ترازیێ یە کو د مەنجەنیقێ دا بکار هاتیە و بەر دکرنە د نیڤا وێ «هلک»ێ دا و دهاڤێتنە نەیاری.

هلو(Hulû): خۆخ.

هله(Hele): بنێڕە: (هلا).

هله(Hêlê): بهێلە، ژێ بگەرهە، دەست ژێ بەردە.

هلیدن(Hêlîden): هێلان، دەست ژێ بەردان.

هم(Hem): هەڤ؛ پێشگرەکە و واتایێن (وەکهەڤی، هەڤکاری و شریکاتیێ) ددەت، وەکی: (همسایە: جیران، همکار: هەڤکار، همراە: هەڤرێ، همدم: هەڤدەم، هەڤال) ـ وەک پێشگر دگەل هندەک پەیڤێن عەرەبی ژی دهێت؛ وەکی: (همسفر، همصورت و......هتد) ـ هەم، وەکی: (هەم ئەڤە و هەم ژی ئەڤێ دی) ـ ژی، وەکی: (ئەو ژی هات).

هما(Huma): هوما، فڕندەکێ چیڤانۆکی یە.

همار(Hemar): ئامار ـ هژمار ـ حیساب.

همال(Hemal): هەڤتا، هەڤال ـ وەکی، مینا.

همانند(Hemanend): وەکهەڤ ـ وەکی، هەروەکی.

همایون(Humayûn): پیرۆز، مبارەک ـ ناڤێ ئێک ژ ئاوازێن موزیکا ئیرانی یە.

همباز(Hembaz): هەڤال، شریک، هەڤتا.

همبازی(Hembazî): کەسێ کو دگەل کەسەکێ دی یاریا بکەت.

هم بالا(Hem bala): تەمەت هەڤ، ئێک بەژن، هندی ئێک.

همباور(Hembaver): هەڤبیر، هەڤ باوەر.

هم بند(Hem bend): پێکڤە گرێدای.

همتا(Hemta): هەڤتا، هەڤال، شریک ـ وەکی، مینا ـ هەڤژین ـ بەرابەر، ئێکسان.

همچنان(Hemçunan): هەروەسا ـ وەکی وی.

همچنین(Hemçunîn): هەرهوسا ـ وەکی ڤی.

همچو(Hemço): وەکی، مینا، شتی.

همگی(Hemêgî): ب هەڤرە، تەڤایی.

هملخت(Hemlext): پێلاڤ.

هموار(Hemvar): راست(ئەردێ راست).

همواره(Hemvarê): هەردەم، بەردەوام ـ لدویڤێک. هەروەسا پەیڤێن (همار، همارە، همارا، هاموار و هاموارە) ژی لکارن.

همه(Hemê): هەمی، تەڤایی.

همەدان(Hemêdan): هەمی تشت

زان، زێدە ئاگەهدار.
همی(Hemî): ئەڤـە ـ هەرهوسـا ـ هەردەم، هەمیشە ـ هەگەر لسەرێ کارێ رابردوٚ بهێت، ئەو نیشانە ژ بەردەوامـیـا کـاری، وەکی: (همی رفت: دچوٚ. همی گفت: دگوٚت.) ـ هەروەسا لسەرێ کارێ نهوٚ و کارێ فـەرمـان ژی دهێت، وەکی: (همی رود: یێ دچت. همی رو: هەرە.).
همیان(Hemyan): هنبان، کیسێ پارا.
همـیـشـه(Hemîşê): هەردەم، هەمیشە.
هنایندە(Henayendê): کارتێکەر (مؤثر).
هناییدن(Henayîden): کارتێکرن.
هنجار(Hencar): رێ، رێباز ـ رێ و رەسم ـ رێکا راست، جـادده ـ تەرز و شێواز ـ شەنگستە.
هنجـام(Hencam): تەمـبـەل، کەدوەر، کەسلان.
هنجیدن(Hencîden): کێشانەدەر.
هند(Hend): بنێرە: (هنجار).
هـنـدوانـه(Hênduvane): وەکـی هندی یا ـ زەبەش، شتی.
هنر(Huner): هونەر ـ پیـشـە ـ کارەکی بەرچاف.
هـنـرپـرداز(Hunerperdaz): هونەرمەند.
هنرپیـشـه(Hunerpîşê): هونەرمەند (هونەرمەندێ شێوەکاری و موزیکی و شانوٚ و سینەمایێ).
هـنـرمـنـد(Hunermend): هونەرمـەند. هەروەسـا (هنرور، هنرپرور، باهنر، هنری) ژی لکارن.
هنگ(Heng): زاخ، هێـز ـ قـەدر، قـیـمـەت، بهـا (بوٚ مـروٚڤێ خـودان قـەدر و قـیـمـەت و بـهـا دهێـتـە گوٚتن)ـ دەستەک، گروٚپ ـ مللەت ـ هوٚز ـ سوپا.
هنگار(Hengar): لەزاتی، تـوند و سرتی.
هنگام(He- êngam): دەم، وەخت، زەمان.
هنگامـه(Hengame): هنگامـە، دەنگودوٚر ـ وەخت، زەمان، دەم.
هنگفت(Henguft): مەزن، گر، ب کەلەخ ـ زێدە، گەلەک، مشە.
هنوز(Henûz): هێشتا، هەتا نوٚکە. هەروەسـا پەیڤـێن (نـوز، هنیـز، هنی) ژی لکارن.
هواپیما(Hevapêyma): فروٚکە،

بالەفڕ، تەیارە.

هوار(Hevar): هەڕفتە، کاڤل.

هواری(Hevarî): خیڤەتا مەزن.

هوازی(Hevazî): هەر زیندەوەرێ کو ب هەوای بژیت ـ ژ نشکەکیڤە.

هوبە(Hûbe): مل، شان.

هوتن(Hûten): خـــوەش قـــەد و قامەت، بەژن و بال دەلال.

هود(Hûd): جـــوهی(یـهـــودي)ـ تۆبەکەر ـ ناڤێ پێغەمبەرەکی یە ـ پویش و پەلەخێ کو ئاگر پێ بهێتە هلکرن ـ قەمیای.

هودر(Hûder): کرێت و بێخێر.

هودە(Hûde): سود، مفا، قازانج ـ راست، دروست.

هور(Hûr): خـــۆر، تاڤ، هەتاڤ. هەروەســا(خــور، خــورشــیــد، هوررخش، هورشـیـد)ژی لکارن ـ شەنس، بەخت.

هورمزد(Hormezd): ئاهورامەزدا.

هوش(Hûş): هش، عەقل، هەست ـ زیرەکی، چەلەنگی ـ گیان، جان ـ مرن، مەرگ.

هوشـمند(Hûşmend): هشـیـار، زیرەک، ژیر، عاقل.

هشـــیـــار(Huşyar): بنێـــرە: (هوشمند).

هوشیدر(Huşîder): ئێکە ژ ناڤێن خودایێ بێ هەڤتا.

هـولنـاک(Holnak): تـرسنـاک، ب سەهم.

هولە(Holê- e): خاولی.

هولی(Holî): جـانی هەسـپێ کـو هێشتا نەهاتبیتە زین کرن ـ ئێک ژ جەژنێن هندی یا کو ل دەستپێکا وەرزێ بهارێ دهێتەکرن.

هوو(Hevû): هەوی(دو ژن کـــو ب مـــێـــرەکی بن، هەردو ژن دبنە هەوییێن هەڤدو). هەروەسا ناڤێن (بناغ، بناج، بنانج، بنانچە، بنج، هەمـــشـــوی، آسنی، آمـــوسنی و وشنی) ژی لکارن.

هوی(Hoy): هۆی(پەیڤا هشداردان و ترساندن و مخابنییێ یە)ـ ترس، سەهم ـ بێهن، نەفەس ـ ئاخینک.

هویچ(Hevîç): گێزەر.

هوید(Hevîd): پارچەکا تەحتی یە کو لدۆرماندۆری پشتا حێشترێ دهێـتـەدانان ـ زینا کـو ژ تەحـتی هاتبیتە چێکرن.

هــویــدا(Huveyda): پــەیــدا، ئەشکەرا، خویا.

هی(He- êy): هێی(پەیڤا هشداردان و ئاگەهدارکرنێ یە)۔ لدەمێ ئافەرین گۆتنێ ژی دهێتە گۆتن ـ هەروەسا پەیڤا تەهدیدکرن و ترساندنێ یە ژی.

هیاهو(Heyahû): غەوغا، شەڕ و شەڕەدەڤ، دەنگ و دۆر و هۆسە و قەرەبالغ.

هیپی(Hîpî): ژ پەیڤا (Hip) یا ئنگلیزی هاتیە وەرگرتن کو د زمانێ ئنگلیزی دا ئانکو پەریشانی و تێکچوون و حالەتێ مالیخولیایی یە، لێ نهو ل ئیرانێ بۆ هندەک گەنجا دهێتە بکارئینان کو سەر و ریهێن خوە بەرددەن و جلکێن نێزیکی یێن ژنکا دکەنە بەرخوە و کارێ خوە بەس یێ کری عەشق و ئەڤین.

هیچ(Hîç): هیچ، چونە ـ بێهودە ـ کێم، پچەک. هەروەسا (ایچ و هیش) ژی لکارن.

هیچکارە(Hîçkarê): کەدوەر، کەسێ کو ب کێر چو کارەکی نەئێت.

هید(Heyd): ملهێب.

هیدخ(Heydex): هەسپێ گەنج و توند و سرت ـ هەسپێ کو هەڤۆتکرنا وی ب زەحمەت بت ـ هەسپێ شەڕی. هەروەسا (هیدج و بیدخ) ژی لکارن.

هیربد(Hîrbed): پێشەوایێ ئۆلی ـ مامۆستایێ زانستێن دینی و قازیێ زەردەشتی ـ بۆ وان مۆبەدا دهاتە گۆتن کو ژ بلی موبەدیێ وەک مامۆستا ب فێرکرنا قوتابیان ژی رادبوون.

هیز(Hîz): سەرژنک ـ نێرامێ ـ خرابکار ـ بێ شەرم.

هیزم(Hêyzum): دار و چقێن هشک کو بکێر سۆتنێ بهێن.

هیش(Hîş): بنێرە: (هیچ).

هیگر(Heyger): هەسپێ کو رەنگێ وی سۆرێ بناڤ رەشی ڤە چۆی بیت.

هیمە(Hîme): بنێرە: (هیزم).

هین(Hîn): ئەڤ، ئەڤە ـ پەیڤا ترساندن و هوشداردانێ بهەڤرەیە، وەکی دبێژن (نهێ!).

هیون(Heyûn): حێشتر، حێشترێ کو توند بچیت، حێشترێ مەزن ـ بۆ هەسپی ژی دهێتە گۆتن.

ى

ى(Ya): تیـــپـا ســیــە و دووێ و دویماهیێ یە ژ ئەلفـابێـیـا زمـانێ فارسی و ب دو رەنگایە؛ مەعروف و مەجهول. هندی «ى» مەعروفە، دبێـژنە وێ «ى» یا کـو ب تمامـەتی دهێتە بلێڤکرن، وەکی: (بیخ، تیر، پــیــش، ریــش) و هــنــدی «ى» مەجهولە، ئەو «ى»یە یا کو وەکی کـەسـرەیەکـا تێـر و تژی دهێـتــە بلێڤکرن، وەکی: (دلیر، شمشیر)، بەلّام ئەڤــرۆکــە چو جــیــاوازی نەهێلاینە د ناڤبەرا هەردو «ى»ان دا و هــەردویــان ب ئــێــک ئــاوا لێــڤــدکن. هەروەسـا ئەڤ تیـپـە لداوییـا هندەک پەیڤـان دهێت و رەنگێن خـوە هەنە: «ى» ژێدەری، وەکی: (دوسـتی، دشـمنی)، «ى» نسبـەت پێدانێ، وەکی: (تـهرانی، شــیــرازی)، «ى» نەنیــاس کــو نیـشانە ب کەسـەک یان تشتـەکی نەدیـار، وەکی: (مــــردی، زنـی، سنگی، کـتـابی)، «ى» جـیـناڤی، وەکی: (رفــــتی، دیدی، بردی)، «ى» زێدە کـو دکەڤـتـە ناڤبـەرا دو پەیڤان و هەروەسا دکەڤتە داوییا وان پەیڤـێن کـو ب (ا، و) دهێنە بدویماهی ئینان، وەکی: (بوی گل، نوای بلبل) و «ى» بەردەوامــیێ، وەکی: (رفتنی، گفتنی).

یا(Ya): پەیڤــا پێـکڤــەگــرێدانێ یە (یان، ئان).

یاب(Yab): فـەرمـانە ب ڤـەدیتنێ، ئـانکو: ڤــەبینە ـ پویچ بووی، نەمــای ـ بێــهــودە، بێ مــفــا، بکێرنەهاتی.

یـابـر(Yabêr): ئـاڤ و ئـەرد یـان گوندێ کو پاشای داباڤ کەسەکی ژ بۆیی کو خوە پێ بخودان کەت.

يابش(Yabêş): پەیدا بوون.
يابنده(Yabendê): پەیداکەر.
يابو(Yabû): هەسپێ دوقۆر، هەسپێ کو نە ژ نەژادەکێ رەسەن بت، هەسپێ باری، هەسپێ بارهلگر.
يابيدن(Yabîden): پەیداکرن ـ بدەستڤەئینان.
ياختن(Yaxten): کێشانەدەر، ئینانەدەر(وەکی شیر ژ کاڤلانی ئینانەدەر).
ياد(Yad): بیر، یاد.
يادآمدن(Yad ameden): بیرهاتن.
يادآوردن(Yad averden): ب بیرئینانەڤە.
يادبود(Yadbûd): یادگاری، پێشکێشکرنا تشتەکی وەک بیرهاتن بۆ کەسەکێ دی ـ بیرئینانەڤە(رێ ورەسمێن کو ل بیرهاتنا کەسەکی بهێنە ئەنجامدان).
ياددادن(Yad daden): نیشادان، فێرکرن.
يادداشتن(Yad daşten): ژ بەربوون(حفظ)، ئاگەهداربوون.
يادكردن(Yad kerden): بیریا کەسەکی کرن.
يادگار(Yadgar): بنێرە: (یادبود).
يادگرفتن(Yad gêrêften): فێربوون، عەلمین.
ياده(Yade): بیر(هزر و بیر)ـ بەرتیل(رشوة).
يار(Yar): دوست، هەڤال، هەڤدەم ـ یار، خوەشتڤی، ئەڤیندار ـ هاریکار ـ وەکی، شتی، مینا.
يارا(Yara): هێز ـ وێریان.
يارايى(Yarayî): هێزداری، دلێری ـ بوێری، نەترسی.
ياررس(Yar res): هاریکەر، هاریکار.
يارستن(Yaresten): شیان، ژ دەرحەق دەرکەتن.
يارك(Yarek): کورتکریا پەیڤا (یار) ئانکو: یارک(دەمێ دبێژین: یارکێ وێ)ـ یارا بچویک ـ هەڤال بچویک.
يارگى(Yaregî): بنێرە: (یارایی) ـ دەلیڤە.
يارمند(Yarmend): هاریکەر ـ یار، دوست.
يارو(Yarû): کورتکریا پەیڤا (یار:

دوست، هەڤــال)ـ نیـــشـــانە ب کەسەکی کو نەڤێن ناڤێ وی بینن.

یاره(Yare): بازنک، دەستـبـەند ـ تۆک، تۆق ـ بنێرە:(یارا).

یاری(Yarî): هەڤالینی، دوستـینی ـ هاریکاری ـ ژن تی(هەگەر چەند برا ب ژن بـن، ژنێـت وان دبنـە ژن تی بێت هەڤدو).

یاریگر(Yarîger): هاریکار.

یازیدن(Yazîden): کـێـشـانەدەر، ئینـانـەدەر ــ دەست درێژکـــرن بۆ ئالیێ تشتەکی ـ مەزن بوون، نەمو کـرن، وەرارکـرن ــ پیـڤـان، قـوناغ ڤەبڕین.

یاسج(Yasêc): تیـر(تیرا کڤانێ کو ســەرکــەکێ پەحن و تیــژ بناڤێ پەیکان یێ پێڤە).

یافتن(Yaften): ڤەدیتن، پەیداکرن ـ بدەستڤەئینان.

یافـه(Yafe): بێـهـودە، بێ مـفـا ـ بەرزە، هندا ـ بێ رێ و کـــولان، پەریشان.

یاکند(Yakend): یاقوبت.

یال(Yal): گـەردەن، سـتـۆ ـ زەند ـ مویێ ستۆیێ هەسپی و شێری.

یان(Yan): ئەو پەیڤــێن کــو دەمێ مرۆڤ ژ بەر دئاخڤت بێی حەمد ژ دەڤێ مرۆڤی دەردکەڤن.

یاور(Yaver): هاریکار، پشتـەڤان ـ پلەیەکا ئەفسەری یە دناڤ رێزێن لەشکەری دا ـ دەستکێ هاونی.

یاوه(Yave): بێــهـودە، بێ مـفـا ـ سەربخوە، بێ خودان.

یاهو(Yahû): پەیڤـەکـە کـو پڕانیـا دەروێشـا بکار دئینن و مـەبەسـتـا وان ژێ زاتێ خـودێ یە ـ هەروەسـا ناڤێ رەنگەکێ کـوترێ یە یێ کـو دەنگێ «یاهو» ژ دەڤی دەردکەڤت.

یب(Yeb): بنێرە: (یاسج).

یخ(Yex): قـــەراســـە، بەســـتی، جەمـەد. هەروەسـا (هسـر، هسـیـر، هتشه و کاشه) ژی لکارن.

یخ بستن(Yex besten): بەستن، جەمدین، قەرسین.

یخ بندان(Yexbendan): ســـڕ و سەقـەما دژوارا زڤـستـانێ کو ئاڤ لێ دهێتە قەرسین.

یخـچـال(Yexçal): کـونبــەفـر ـ سەلاجە، بوزدولاب.

یخـچه(Yexçê): کـورتکریا پەیڤا (یخ) کو هەمان جەمەدە ـ گژلۆک.

یخه(Yexe): یاخە، پستۆک.

یدک(Yedek): هەسپێ زین کری یێ بێ سویار(کەس لسەر ن) کو کەسەکێ دی(چ سویار با لسەر هەسپەکێ دی یان ژی پەیا با)، دا هەڤساریێ وی هەسپێ زین کری گرت و ل پێشیا مەوکبێ شاهی کەڤتە رێ. هەروەسا (بالاد، بالادە و کتل) ژی لکارن.

یدکی(Yedekî): یەدەک، ئحتیاط.

یزدان(Yezdan): یەزدان، خودێ.

یزدان پرست(Yezdan perest): خودێ پەرێس.

یزک(Yezek): پێشرەوێ سوپای، کەسێ کو ل پێشیا سوپای دچیت.

یزنه(Yezne): زاڤا (مێرێ خویشکێ).

یسنا(Yesna): ئێک ژ پشکێن ئاڤێستایێ یە کو لدەمێ رێ و رەسمێن ئۆلی دهێتە خواندن.

یشت(Yeşt): پەراستن ـ پشکەکە ژ ئاڤێستایێ کو پەسنێن خودێ و فریشتا دکەت.

یشتن(Yeşten): پەراستن ـ پەسن دان، مەدح و ثەنا کرن.

یشتەکردن(Yeştekerden): دوعاکرن، نڤێژکرن.

یشک(Yeşek): ددان، ددانێن تیژ و برەکێن گیانەوەرێن درندە.

یشمه(Yeşme): کەڤلێ گیانەوەرا.

یغام(Yexam): دێو، ئافەریدەکێ چیڤانۆکی یە کو ب کەلەخێ خوەڤە زێدە مەزن و روی کرێتە.

یغتنج(Yextenc): جۆرەکێ مارێ رەنگ زەرە کو لناڤ بیستانا دیار دبت و بێ زیانە ژ بەر کو یێ بێ ژەهرە. هەروەسا (بفتنج و بفتج) ژی لکارن.

یغلا(Yexla): ئاغلەویک. هەروەسا ناڤێن:(یغلاو، یغلاوی، یغلوی و یغلو) ژی لکارن و ل دەڤەرا خوراسانێ پەیڤێن (لغلاو و لغلاوی) ژی بۆ دهێتە گۆتن.

یغما(Yexma): تالان.

یغمایی(Yexmayî): مەبەست ژێ هەر تشتەکێ دەڤەرا «یەغما»یە ل ترکستانێ، نەخاسمە کو روی دەلالێن وان د ناڤدارن.

یک(Yek): هژمار ئێک(۱).

یکان(Yekan): ئێکانە، بێ هەڤتا ـ د زانستێ بیرکاریێ دا ئانکو ئەو هژمارێن کو دکەڤنە د خانا یەکان دا، بۆ نموونە د هژمارا (۳٤٥٦)دا،

هژمارا (٦) یا د خانا یەکان دا.

یــک انــداز(Yek endaz): ئێکسان، بەرابەر، تەمەت هەڤ.

یکان یکان(Yekan yekan): ئێک ئێکە.

یکایک(Yekayek): ئێک ئێکە، ئێک لدویڤ ئێکێ.

یکپارچه(Yekparçê): ئێکپارچە، هەمی بهەڤرە.

یک پهلو(Yek pehlû): دڕکەیە ژ مـرۆڤێ سـەرڕەق کـو بەس بۆچۆنا وی پـێ دروست تـر بـت ژ هـەمـی بۆچۆنان.

یکتـا(Yekta): ب تنێ، ئێکانە، بێ هەڤتا.

یک تنه(Yek tenê): ب تنێ.

یک تهی(Yek tehî): جلکێ ئێک بەر و تەنک.

یک تیغ(Yek tîx): ئێک دەست و ئێک دەنگ د ناڤ مەیدانا شـەڕی دا، هەڤگرتی.

یکجا(Yekca): هەمی بهەڤرە، ب تمامەتی.

یک چشم(Yek çeşm): مرۆڤێ کو ب چاڤەکی بت و چاڤێ وی یێ دی کـوره بت ـ دڕکـەیە ژ مـرۆڤـێن کـو تشتا ب سەرڤە سەرڤە دبینن و کویر ل وی تشــتی نافکرن ـ هەروەسـا دڕکەیە بۆ مرۆڤێ منافق ژی.

یک چند(Yek çend): دەمـەکی، رۆژگارەکی، سال وەختەکی.

یکدانه(Yekdanê): هەر تشــتێ هێـژا و بێ وێنە ـ گـەردەنیـا کـو مـراریەکـا پڕبهـا تێـدا هاتبـیـتـە بکارئینان.

یکدست(Yekdest): مـــرۆڤێ ب دەستەکی ـ ئێکجۆر، ئێک رەنگ، وەکی ئێـک ـ ئێکســان، بەرابەر، تەمەت هەڤ.

یکدش(Yekdeş): دوقـۆر(مـرۆڤ یان گـیـانـەوەرێ کـو ژ دو نەژادان بـت، ئـانـکـو بـاب ژ نـەژادەکـی و دەیـک ژ نـەژادەکێ دیـتـــــر) ـ خوەشتڤی ـ خواستی.

یکدک(Yekdek): تێــهن شــیــر، نیڤ گەرم.

یـکدل(Yekdêl): ئـێـکدل، ئـێـک دەنـگ، ئێکدەست، بهــەڤــرە ـ دلپاک، کەسێ کو سەرڤە و بنڤەیێ وی وەکی ئێک بن.

یـکدنده(Yekdendê): بـنـێـــــڕە: (یک پهلو).

یکران(Yekran): هەسپ، هەسپێ رەسەن، هەسپێ کو رەنگێ وی زەرێ بناڤ سۆرێ ڤەبۆی ڤە چۆی بت.

یک زخم(Yek zexm): کەسێ کو ب دربەکی نەیارێ خوە بێخت ـ نازناڤێ سامێ نەریمانی یە، ژ بەرکو وی ئەژدەهایەک ب دربەکی کوشتبوو ـ ناڤێ گورزێ سامی یە.

یکسان(Yeksan): ئێکسان، بەرابەر، وەکهەڤ.

یکسو(Yeksû): ئێک ئال، ئێک لا، ئێک رەخ. هەر ژ ڤێ پەیڤێ یە ئەڤ پەیڤێن ژێری: (یکسو شدن: خوە دانە رەخەکی، خوە دانە پاش ـ یکسو نهادن: ل ئالیەکی دانان ـ یکسو کردن: ڤاڤێرکرن، جوداکرن).

یکسون(Yeksûn): بنێرە: (یکسان) ـ بنێرە: (یکسو).

یک شنبە(Yek şenbê): ئێک شەمبی، دویەمین رۆژا حەفتیێ.

یک گره(Yek gêrêh): ئێکگرتی، هەڤپەیمان.

یک گونە(Yek gûnê): هەڤرەنگ، وەکهەڤ.

یک لا(Yek la): ئێک بەر، پەرۆکێ ئێک بەر ـ جلکێ بێ بەتەن.

یکە(Yekke): ب تنێ، ئێکانە، بێ هەڤتا.

یکەخوردن(Yêkê xorden): جحنین.

یگانە(Yegane): ئێکانە، بێ هەڤتا، بێ هەڤال.

یل(Yel): پەهلەوان، دلێر، دلاوەر ـ ئێلەک.

یلمان(Yelman): دەڤێ شیری(ئەو جهێ برەک ژ شیری).

یلە(Yele): رەها، ئازاد، سەربخوە.

یوخە(Yoxe): دەنگێ کو لدەمێ تام دیتن ژ کریارا گوهنێلیێ ژ مرۆڤی دهێت، وەکی: (ئوخ، ئوخەی، ئوف و......هتد) ـ هەروەسا پەیڤەکا بنیات ترکی یە ل ناڤ زمانێ فارسی دا ژی مشە لکارە و واتایا (نانێ تەنک) ددەت.

یوزیدن(Yûzîden): داخوازکرن ـ پەیداکرن.

یوسە(Yûse): مشار.

یولاخ(Yolax): ئەردێ بەیار.

یون(Yon): زین.

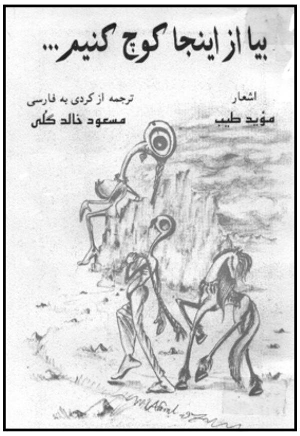
ژ کتێبێن چاپکری و بەلاڤبوویێن دانەری

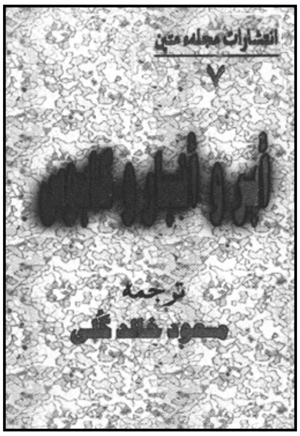
* **ڤیانا جێمک** (ئەڤ کتێبە کۆمەکا هەلبەستێن ب کوردی ڤەهاندی و هۆزانێن وەرگێڕاینە ژ زمانێ فارسی بۆ زمانێ کوردی)
* ڤەهاندن و وەرگێڕانا مسعود خالد گولی
* چاپا ئێکێ، ١٩٩٥، چاپخانا اخلاص، دهۆک

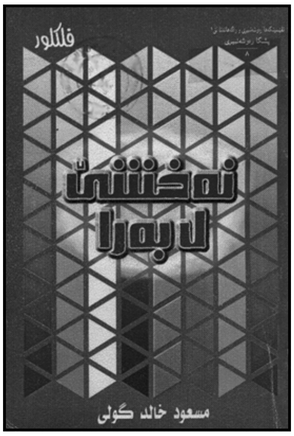
* **ئاوازێن دلی** (ئەڤ کتێبە وەرگێڕانا کۆمەکا پەخشان و هۆزانانە ژ زمانێ فارسی بۆ زمانێ کوردی)
* وەرگێڕانا مسعود خالد گولی
* ژ وەشانێن پرۆژێ یوبیلا زێرین
* چاپا ئێکێ، ١٩٩٦، چاپخانا هاوار، دهۆک

* **بیا از اینجا کوچ کنیم** (ئەڤ کتێبە وەرگێڕانا کۆمەکا هۆزانێن هۆزانڤان «مؤید طیب»ینە ژ زمانێ کوردی بۆ زمانێ فارسی)
* وەرگێڕانا مسعود خالد گولی
* چاپا ئێکێ، ١٩٩٧، چاپخانا کۆلیژا شەریعێ، دهۆک

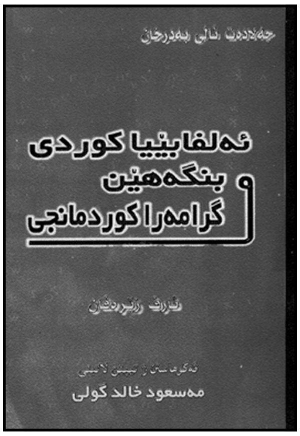

* **أبر و أنبار و كابوس** (ئەڤ كتێبە كۆمەكا پوستەرە شعر و پۆستەرە چیرۆكێن كوردی یێن «هزرڤان برجینی، باییزێ عەمەری، خالد صالح و اسماعیل بادی»نە بۆ زمانێ فارسی)
* وەرگێرانا مسعود خالد گولی
* ژ وەشانێن كۆڤارا مەتین
* چاپا ئێكێ، ١٩٩٨، چاپخانا خەبات، دهۆك

* **نەخشێ ل بەرا** (ئەڤ كتێبا فولكلۆری، كۆمكرن و شرۆڤەكرنا پەند و ئیدیەمێن كوردینە)
* كۆمكرن و شرۆڤەكرنا مسعود خالد گولی
* ژ وەشانێن لقێ١/نڤێسینگەها راگەهاندنێ
* چاپا ئێكێ، ١٩٩٩، چاپخانا خەبات، دهۆك

* **فەرهەنگۆكا كلاسیكێن كورد** (ئەڤ كتێبە ڤەكۆلین و شرۆڤەكرنا چەندین پەیڤ و ئیدیەم و ناڤ و زاراڤێن صۆفیانەیە د ناڤ هۆزانێن هۆزانڤانێن مە یێن كلاسیک دا)
* نڤیسینا مسعود خالد گولی
* ژ وەشانێن دەزگەهێ موكریانی
* چاپا ئێكێ، ٢٠٠١، چاپخانا خەبات، دهۆك

* **ئەلفابێیا کوردی و بنگەهێن گرامەرا کوردمانجی** (ئەڤ کتێبە ڤەگوهاستنا کتێبا رێزمانا جەلادەت ئالی بەدرخانی یە ژ رێنڤیسیا لاتینی بۆ رێنڤیسا عەرەبی کو ژ لایێ «عارف زێرەڤان»ڤە هاتیە کۆمکرن)
* ڤەگوهاستنا مسعود خالد گولی
* ژ وەشانێن دەزگەهێ موکریانی
* چاپا ئێکێ، ٢٠٠١، چاپخانا خەبات، دهۆک

* **بنگەهێن راستنڤیساندنا کوردی(کرمانجی)** (ئەڤ کتێبە ڤەگوهاستنا کتێبا راستنڤیساندنێ یا نڤیسەر «عارف زێرەڤان»ی یە ژ رێنڤیسا لاتینی بۆ رێنڤیسا عەرەبی)
* ڤەگوهاستنا مسعود خالد گولی
* ژ وەشانێن دەزگەهێ سپیرێز
* چاپا ئێکێ، ٢٠٠٢، چاپخانا وەزارەتا پەروەردێ، هەولێر

* **فەرهەنگا گولی(فارسی ـ کوردی)** (ئەڤ کتێبە ئەوە یا کو د دەستێن وەیێن هێژا دا)
* دانانا مسعود خالد گولی
* ژ وەشانێن دەزگەهێ سپیرێز
* چاپا ئێکێ، ٢٠٠٢، چاپخانا وەزارەتا پەروەردێ، هەولێر